

วารสารปัญญาปนิธาน

Pañña Panīthan Journal

P-ISSN : 2672-9679 ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2568

E-ISSN : 2697-5122 Vol.10 No.1 January – June 2025

วัตถุประสงค์

วารสารปัญญาปนิธาน เป็นวารสารวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย เลขมาตรฐาน ISSN : 2672-9679 (Print) และ ISSN : 2697-5122 (Online) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer reviewed) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย มีกำหนดออกวารสารปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มิถุนายน / ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม (ราย 6 เดือน) ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระธรรมวัชรบัณฑิต,ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพพรเมธี,รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพวัชรสารบัณฑิต,รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปัญญาวัชรบัณฑิต,รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพวชิรคุณ,รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
พระภาวนาวัชรมุนี,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
พระครูโพธิชยานุสิฐ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
พระครูปริยัติรัตนลงกรณ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ดร.ชนันวัฒน์ คำเหลือง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บรรณาธิการบริหาร

พระมหาประหยัด ปญญาโวโร,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

พระมหาสมเด็จ มหาสมิทธิ,ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

กองบรรณาธิการ

ผศ.ดร.สุกัญต์ แสงโชติ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
พระเดชขจร ขนติธโร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
นายอภิวัฒน์ พุทธจร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
รศ.ดร.มนตรี วิวหัสสุข	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผศ.ดร.ปาริชาติ ทุมนันท์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ดร.กนิษฐกานต์ ปันแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผศ.ดร.อัมเรศ เนตาสีทธิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ดร.สกุล อันมา

มหาวิทยาลัยบูรพา

ดร.จุฬารัตน์ วิชาชาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผศ.ดร.จิตาภา เร่งมีศรีสุข

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ผศ.ดร.สมพงษ์ พิพัฒน์เอกสกุล

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ดร.ฐิติวรรณ สิ้นธุ์นอก

สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

ดร.ขวัญฤดี เคนราช

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ผศ.ดร.เกษภา ผาทอง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ว่าที่ร้อยตรีเอกสิทธิ์ สนามทอง

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นางอิงอร บุตรศรีผา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

นายปัญญา ไชยสุข

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระวันชัย ภูริทตฺโต,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ดร.กัมพล นะวัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

นายอนันต์ คติยะจันทร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ฝ่ายกฎหมาย

ผศ.ดร.เพิ่ม หลวงแก้ว

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย

ออกแบบปก

นายเทวราช เจริญเวทย์

จัดรูปเล่ม

นายกิตติศักดิ์ พรหมกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พิสูจน์อักษร

นายสุวิทย์ ขาวนอก

นักวิชาการอิสระ

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์

ถนนประจักษ์ศิลปาคม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 43000

โทรศัพท์ : 042-460082

เจ้าของ

สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

อาคารหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ ชั้น 3

219 หมู่ที่ 3 ตำบลคำยบหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 43100

โทรศัพท์ : 042- 495333, 08-7853-1097 โทรสาร : 042-495222

บทบรรณาธิการ

วารสารปัญญาปนิธานฉบับนี้ เป็นปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2568) โดยวารสารได้ผ่านการประเมินคุณภาพวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI รอบที่ 5 พ.ศ. 2568-2572 ผลประเมินคุณภาพวารสารให้เป็นวารสารที่มีคุณภาพกลุ่มที่ 2 (TCI ฐาน 2) โดยมีระยะเวลาการรับรองคุณภาพวารสารตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 ไปจนถึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2572 ดังนั้น เพื่อปรับปรุงวารสารให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นวารสารฉบับนี้ จึงได้เพิ่มผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ จาก 2 ท่าน เป็น 3 ท่าน โดยเริ่มจากปีที่ 10 ฉบับที่ 1 เป็นต้นไป และมีการปรับปรุงรูปแบบให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

บทความที่ได้รับการพิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ในฉบับนี้ มีบทความทั้งหมด 30 บทความ แบ่งเป็นบทความวิชาการจำนวน 7 บทความ และบทความวิจัย จำนวน 23 บทความ โดยแบ่งเนื้อหาสาระออกเป็น 4 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 บทความวิชาการและบทความวิจัยเกี่ยวกับด้านพระพุทธศาสนาประยุกต์ จำนวน 7 บทความ กลุ่มที่ 2 บทความวิจัยเกี่ยวกับด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 8 บทความ กลุ่มที่ 3 บทความเกี่ยวกับด้านศึกษาศาสตร์ จำนวน 9 บทความ และกลุ่มที่ 4 บทความวิชาการและบทความวิจัยเกี่ยวกับด้านนิติศาสตร์ จำนวน 6 บทความ

บทความจำนวน 30 บทความ ได้รับการกลั่นกรองและการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิในด้านสาขาวิชานั้น ๆ และผู้นิพนธ์ได้แก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้แนะนำแล้ว โดยกองบรรณาธิการได้บริหารจัดการบทความตามกระบวนการของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ทุกขั้นตอน

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้นิพนธ์ ที่ได้ส่งบทความเข้ามาตีพิมพ์ในวารสารปัญญาปนิธานฉบับนี้ และขอขอบคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้สละเวลาในการอ่านบทความและชี้แนะผู้นิพนธ์เพื่อนำไปแก้ไข ปรับปรุง ทำให้บทความมีความสมบูรณ์ และมีคุณภาพยิ่งขึ้น ขอขอบคุณกองบรรณาธิการและคณะทำงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ได้ทำงานด้วยความวิริยะอุตสาหะ พุ้มเท เสียสละ ดำเนินงานวารสารฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

(พระมหาประยัต ปณฺญาวโร,ดร.)

บรรณาธิการบริหาร

วารสารปัญญาปนิธาน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	(ก)-(ง)
บทบรรณาธิการ	(จ)-(จ)
สารบัญ	(ฉ)-(ญ)
บทความวิชาการ : Academic Articles	
การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการฝึกอบรมธรรมศึกษาแก่พระสอนศีลธรรม APPLYING DIGITAL TECHNOLOGY IN TRAINING BUDDHIST MORAL INSTRUCTORS IN DHAMMA EDUCATION พระครูสังฆรักษ์นิพิฐพนธ์ จีรวทมนโน, พระครูปลัดหัตถพร ปิยธมโม, พระครูอโศกภัทรวังศ์ (นริศติเมธี)	1-14
ภาวะผู้นำสมัยใหม่กับการจัดการศึกษาในยุค NEXT NORMAL ด้วยนวัตกรรมทาง การศึกษา MODERN LEADERSHIP AND EDUCATION IN THE NEXT NORMAL ERA WITH EDUCATIONAL INNOVATIONS พระมหาอำพล ธนปญโญ (ชัยสารี), พระครูปริยัติรัตนลงกรณ์ (สิงหา มุ่ง หมาย), พระมหาประทีป อภิวัตมโน (แถวพันธุ์), พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม (ชัยกุง), กมลลักษณ์ ศรีวิรัตน์	15-28
พลวัตของวันอาสาฬหบูชาในยุคสมัยใหม่ THE DYNAMICS OF ASALHA PUJA DAY IN THE MODERN ERA พระครูโกศลกิจจานุกิจ, (เวหา ตาตะมิ), สมเดช นามเกตุ, ภัทราภรณ์ นามเกตุ	29-42
วิถีแห่งธรรมะ: การเปลี่ยนแปลงชีวิตของนางกีสาคอดมี THE PATH OF DHAMMA: THE TRANSFORMATION OF KISAGOTAMI'S LIFE พระครูสุธรรมรัตนภรณ์ (สุพจน์ ฐานธมโม), พระครูสุวรรณรัตนสุนทร (อุเทน ญาณวโร), ทวีศักดิ์ ใหม่ประยูร	43-56

สารบัญ (ต่อ)

วิเคราะห์คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทศิขรภูมิ BUDDHIST BELIEFS IN SIKHORAPHUM CASTLE พระปลัดสมหมาย สุรปัญญา (ใจงาม), พระครูศรีปัญญาวิกรม	57-70
ห้องเรียนกลับด้าน: การพัฒนาชุดการสอนการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้าเพื่อเตรียม ความพร้อมสำหรับการปิดห้องเรียน FLIPPED CLASSROOM: DEVELOPING AN ELECTRIC GUITAR IMPROVISATION TEACHING KIT TO PREPARE FOR CLASSROOM CLOSURE พัชร หลวงแก้ว	71-84
ปัญหากฎหมายในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายผู้ต้องหาและพนักงาน สอบสวนอันเนื่องจากการสอบสวนละเอียดหรือล่าช้า LEGAL ISSUES IN PROTECTING THE RIGHTS OF VICTIMS, SUSPECTS, AND INVESTIGATING OFFICERS DUE TO NEGLIGENT OR DELAYED INVESTIGATIONS ประสาธ สามารถกุล	85-98

บทความวิจัย : Research Articles

การจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้ง บ้านหนองกระดุกเนื้อเป็น ฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ LEARNING MANAGEMENT BASED ON THE CULTURAL ECOLOGY OF LAO KRANG BAN NONG KRADOOK NUEA TO PROMOTE CREATIVE CITIZENSHIP IN THE DIGITAL AGE AMONG MATHAYOM 6 STUDENTS IN NAKHON SAWAN PROVINCE กนกพร คำลือไชย	99-112

สารบัญ (ต่อ)

การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู 113-126

GOOD GOVERNANCE ADMINISTRATION OF NONG BUA LAMPHU PROVINCIAL
ADMINISTRATIVE ORGANIZATION

ธารา เจริญรัตน์, นัสพงษ์ กลิ่นจำปา, สมควร จันทร์เทศ

ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาจรรยาบรรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด 127-140

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1

NEEDS ASSESSMENT OF SOFT SKILLS DEVELOPMENT FOR SCHOOL
ADMINISTRATORS UNDER UDONTHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA
OFFICE 1

ปวีณา มุลมา, สิทธิชัย สอนสุภี

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาใน 141-154
จังหวัดหนองคาย

IMPROVING THE HEALTH OF THE ELDERLY USING BUDDHIST PRINCIPLES
IN NONG KHAI PROVINCE

พระครูอุดมจิตฺตคุณ (อิทธิพล อนุตฺตโต/จำปาศรี), อภินันท์ จันตะนี,
สมเดช นามเกตู

นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี 155-168

POLICIES AND DEVELOPMENT PROCESSES OF GREEN CITY
IN UDON THANI PROVINCE

อริย์รัช เลิศรวมโชค, พระครูสุตสารบัณฑิต สิริวณฺโณ (จำนงค์ ผมไผ่),
ภักดิลา น้อยเจริญ, ศุภกิจ ภัคดิแสน

การพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการ 169-182
เคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

DEVELOPMENT OF PHYSICAL ACTIVITY THAT AFFECTS HEALTH FOR PEOPLE
WITH DISABILITIES MOVEMENT OR BODY OF THE DISABLED PERSONS
ASSOCIATION OF THAILAND

นิญดา พรหมเหล่า, ประภัสสร ฤทธิสุทธิ, กุลประภัสสร รำพึงจิตต์

สารบัญ (ต่อ)

- รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี
กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่น
จังหวัดหนองคาย 183-196

A LEARNING MANAGEMENT MODEL TO DEVELOP LIFE SKILLS IN PRESERVING
TRADITIONAL CULTURE, A CASE STUDY OF THE “PRAP HO MONUMENT” TO
PROMOTE PRIDE IN LOCAL CULTURE IN NONG KHAI PROVINCE

อนันต์ คติยะจันทร์, พระครูสังฆรักษ์นิพิฐพนธ์ จีรวทมน, พระครูปลัดหัตถพร
ปิยธมโม, พระมหาเอกชัย วิสุทโธ, สมพงษ์ แสนคุณท้าว

- กระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยว
ในชุมชนบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นฐาน 197-210

LEARNING PROCESS TO PRESERVE THE CULTURE OF THE PHU THAI PEOPLE
USING TOURIST ATTRACTIONS IN THE BAN NAWI COMMUNITY SONG PLUEAI
SUBDISTRICT KHAO WONG DISTRICT KALASIN PROVINCE AS A BASE

ภรภัทร กำเนิดพรหม, วศิน ปัญญาวุฒตระกูล, อัจฉรา ศรีพันธ์

- การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัด
ขอนแก่นตามหลักสัมาอาชีวะ 211-224

THE DEVELOPMENT AND REHABILITATION OF THE HOMELESS PERSONS IN
KHONKAEN CENTER FOR THE DESTITUTE FOLLOWING RIGHT LIVELIHOOD
PRINCIPLE

สิทธิพร เกษจ้อย, พระครูปยุตสารธรรม (วรชาติ ทะสา), สัจจารักษ์ ไร่สงวน

- การพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่ 225-238

THE DEVELOPMENT OF ACTIVITIES TO STRENGTHEN IMMUNITY ACCORDING
TO MINDFULNESS OF THE PEOPLE IN PHRAE PROVINCE

รวีโรจน์ ศรีคำภา, พระสมุห์อนุสรณ์ เรืองปัญญารัตน์, พระมหาชนินทร์
ลิขสิทธิ์พันธุ์, อภิชา สุขจีน

สารบัญ (ต่อ)

- พระ 9 ส. พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์: การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์สู่การเป็นแหล่ง 239-252
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย

THE NINE SACRED BUDDHA IMAGES: CREATIVE AREA DEVELOPMENT AS A
CULTURAL TOURISM DESTINATION IN NONG KHAI PROVINCE

พระวันชัย ภูริทตฺโต (อนนตริ), เจษฎา มุลยาพอ, พระมหาประทีป อภิวิฑูโน
(แถวพันธุ์), อิงอร บุตรศรีผา

- การพัฒนาหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการ 253-266
สื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

A DEVELOPMENT OF ENGLISH COMMUNICATIVE SPEAKING CURRICULUM
USING COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING APPROACH FOR UPPER
ELEMENTARY STUDENTS

ปัทมาศ ปัญญาเสน, ปริญญาภาส สีทอง

- การพัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 267-278
ที่ 2 โรงเรียนธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

DEVELOPING OF THE LEARNING PACKAGE AND CREATIVE ACTIVITIES FOR
MATHAYOM SUKSA 2 STUDENTS THAT PHANOM DISTRICT NAKHON
PHANOM PROVINCE

ศตพล ใจสบาย

- แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่ 279-292
การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1

APPROACHES FOR SUSTAINABLE LEADERSHIP DEVELOPMENT OF SCHOOL
ADMINISTRATORS UNDER NONG KHAI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE
OFFICE 1

ประไพพัตร ศรีสุขพันธ์, สิทธิชัย สอนสุภี

สารบัญ (ต่อ)

- การบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา 293-306
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2

INTEGRATIVE ADMINISTRATION AFFECTING THE LEARNING ORGANIZATION
OF SCHOOLS UNDER THE OFFICE OF NONG KHAI PRIMARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA 2

สรณัฐ เทศารินทร์, สิทธิชัย สอนสุภี

- แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 307-320
สกลนคร เขต 2

APPROACHES FOR TEACHER LEADERSHIP DEVELOPMENT UNDER SAKON
NAKHON PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

อัจฉรา บรรดาศักดิ์, สิทธิชัย สอนสุภี

- การจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ 321-334
เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ
ชั้นสูง (ปวส.)

LEARNING MANAGEMENT OF CREATIVE CITIZENSHIP THROUGH ARTIFICIAL
INTELLIGENCE ART RELATED TO “CHAINAT – THE CITY OF UNIQUE
WAYS OF LIFE” FOR HIGHER VOCATIONAL CERTIFICATE STUDENTS

ภัทราภรณ์ ฟองแก้ว, ญัฐเชษฐ์ พูลเจริญ, รัฐพล ไชยรัตน์

- การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์: กรณีศึกษาโรงเรียน 335-348
ธาตุพนม จังหวัดนครพนม

AN ANALYSIS OF THE ONLINE LEARNING PROCESS: A CASE STUDY OF THAT
PHANOM SCHOOL, NAKHON PHANOM PROVINCE

ศศิธร ล่องเลิศ, ยูเนส ศากยะ

- ปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนตามแม่น้ำโขงขององค์กร 349-362
ปกครองส่วนท้องถิ่น

LEGAL PROBLEMS IN LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION
MANAGEMENT OF DON ISLAND AREAS ALONG THE MEKONG RIVER

ศุภาวิณี ชัยจันทร์, อัจฉราพร สีหวัฒน์

สารบัญ (ต่อ)

มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองและป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มี ความสำคัญของประเทศไทย	363-376

LEGAL MEASURES TO PROTECT AND PREVENT THE LOSS OF IMPORTANT
WETLANDS IN THAILAND

อุมาพร ภาพแสน

การพิจารณาคดีในทางปกครองสงฆ์: ศึกษากรณีปัญหาการชำระวินัยสงฆ์	377-390

JUDICIAL REVIEW OF CASES IN THE SANGHA ADMINISTRATIVE COURT:
A STUDY OF THE PROBLEMS RELATED TO MONASTIC DISCIPLINE

พระอาตุสิต สุวรรณสิงห์, เพิ่ม หลวงแก้ว

การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.)	391-402

A STUDY OF SOLUTIONS TO PROBLEMS IN ISSUING IMPORTANT BOOKS
FOR THE ROYAL LAND

ชยุตม์ เสมอหน้า, เพิ่ม หลวงแก้ว

มาตรการทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงิน ทำบุญบริจาค	403-416

LEGAL MEASURES FOR MANAGING TEMPLE ASSETS ACQUIRED FROM
SUBSIDIES AND DONATIONS

พระมหาวิทยา คำรัง, เพิ่ม หลวงแก้ว

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารปัญญาปณิธาน	417-417

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ	418-431

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการฝึกอบรมธรรมศึกษาแก่พระสอนศีลธรรม*

APPLYING DIGITAL TECHNOLOGY IN TRAINING BUDDHIST MORAL

INSTRUCTORS IN DHAMMA EDUCATION

พระครูสังฆรักษ์นิตฺพนธ์ จีรวฑฒโน, พระครูปลัดหัตถพร ปิยธมฺโม,

พระครูโสภณทรวงศ์ (นิตฺติเมธี)

Phrakrusangkarakniphon Ciravaddhano, Phrakrupaladhattaporn Piyadhammo,

Phrakruasokpattaravong (Nirutthimedhee)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: nipitpon.von@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และเสนอแนวทางพัฒนาแนวปฏิบัติในการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในยุคดิจิทัล เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมปัจจุบัน การศึกษาพบข้อจำกัดของการฝึกอบรมแบบดั้งเดิม เช่น เวลา สถานที่ บุคลากร และรูปแบบการเรียนรู้ที่ไม่ทันสมัย จึงเสนอการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญในการฝึกอบรม รูปแบบการฝึกอบรมออนไลน์ที่เหมาะสม ควรส่งเสริมการเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย ยืดหยุ่น และปรับให้ตรงกับบริบทของผู้เรียนแต่ละคน ผ่านสื่อดิจิทัล เช่น วิดีโอ แอปพลิเคชัน ระบบ LMS และการประชุมออนไลน์ โดยผสมผสานหลักธรรมคำสอนกับการมีปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และช่วยพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีของพระสอนศีลธรรมอย่างเหมาะสม ทั้งยังเปิดโอกาสให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ ความท้าทายของพระสอนศีลธรรม เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี การขาดทักษะดิจิทัลของพระสอนศีลธรรมบางส่วน และการรักษาแก่นแท้ของธรรมะในบริบทดิจิทัล โดยเฉพาะการลดทอนความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณในการเรียนรู้แบบออนไลน์ ผลกระทบจากการฝึกอบรมออนไลน์มีทั้งด้านบวก เช่น การเข้าถึงที่กว้างขวาง การประหยัดทรัพยากร การสร้างหลักสูตรที่ทันสมัย และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ รวมถึงด้านท้าทาย เช่น ความน่าเบื่อของกิจกรรม ความตื่น心ของเนื้อหา

* Received: 19 March 2025; Revised: 12 June 2025; Accepted: 17 June 2025

และข้อจำกัดในการประเมินผล ดังนั้น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมอย่างเป็นระบบ จะช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนรู้การสอนธรรมศึกษา พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางพัฒนาหลักสูตร การอบรม และการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: เทคโนโลยีดิจิทัล, การฝึกอบรม, พระสอนศีลธรรม, ธรรมศึกษา

Abstract

This academic article aims to study, analyze, and propose practical guidelines for developing training practices for Buddhist moral instructors in the digital era, with the goal of enhancing the quality of Dhamma education in alignment with contemporary social contexts. The study identifies limitations in traditional training models, such as constraints of time, location, personnel, and outdated learning approaches. It therefore recommends the integration of digital technology as a key mechanism for training. An effective online training model should promote accessible, flexible, and context-responsive learning tailored to individual learners. This can be achieved through digital media such as videos, applications, learning management systems (LMS), and online conferencing, while integrating Buddhist teachings with interactive and hands-on learning experiences. Moreover, the model encourages continuous assessment and the development of appropriate digital skills among Buddhist instructors, as well as the formation of collaborative networks among instructors nationwide. Challenges faced by Buddhist moral instructors include unequal access to technology, varying levels of digital literacy, and the preservation of the spiritual essence of Dhamma within a digital context—particularly the diminished spiritual connection in online learning. The impact of online training is both positive, such as broader accessibility, resource efficiency, modernized curricula, and the creation of learning networks, and challenging, including activity monotony, superficial content, and limitations in evaluation. Therefore, the systematic application of digital technology in the training of Buddhist moral instructors is essential to elevating the quality of Dhamma education. This article also proposes

pathways for curriculum development, training improvement, and inter-agency collaboration to support sustainable advancement in the future.

Keywords: Digital Technology, Training, Buddhist Moral Instructors, Dhamma Education

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา การฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ การขาดแคลนครูผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมในปัจจุบัน ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้เกิดช่องว่างในการพัฒนาศักยภาพของครูพระสอนศีลธรรม ซึ่งกระทบต่อคุณภาพการเรียนการสอนในหลักสูตรธรรมศึกษาโดยรวม แม้ว่าจะมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การสัมมนาวิชาการ และการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและองค์กรศาสนา ทว่าแนวทางเหล่านี้ยังขาดความยั่งยืนและไม่สามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงของบริบททางการศึกษาในยุคดิจิทัลได้อย่างเพียงพอ

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรม โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ ที่ช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงเนื้อหา ส่งเสริมการเรียนรู้ต่อเนื่อง และช่วยพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของพระสอนศีลธรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (พระจิรกฤต รัตนบุญโญ, 2566; พระครูพิพัฒนศาสนกิจจาทร (สนชัย ภูมิปาโล), 2564) แม้จะมีงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่กล่าวถึงการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนธรรมศึกษา แต่ยังขาดการศึกษาที่มุ่งเน้นอย่างเจาะจงถึง “บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการจัดการฝึกอบรมครูพระสอนศีลธรรม” ในลักษณะที่เป็นระบบและเชื่อมโยงกับการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการพัฒนาเครือข่ายทางวิชาชีพในระดับประเทศ

บทความนี้จึงมีความจำเป็นต่อวงวิชาการในด้านการศึกษาและศาสนา เนื่องจากตอบโจทย์ช่องว่างขององค์ความรู้เดิม โดยเสนอแนวทางใหม่ในการพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมให้เกิดประสิทธิภาพ ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบททางสังคมร่วมสมัย

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ เช่น ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ (พระครู

วินัยธรปัญญา ปญญาวโร (ศรีสมุทร), 2564) เทคโนโลยีสารสนเทศยังช่วยขยายโอกาสการเผยแพร่พุทธศาสนาในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งหมดนี้จึงถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยพัฒนาครูพระสอนศีลธรรมให้ทันสมัย พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมยุคดิจิทัล

แนวคิดและหลักการของการฝึกอบรมออนไลน์สำหรับครูพระสอนศีลธรรม

แนวคิดการฝึกอบรมออนไลน์สำหรับครูพระสอนศีลธรรม มุ่งเน้นการสร้างระบบการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้สะดวกและเท่าเทียม ช่วยให้ครูพระสอนศีลธรรมทุกรูป สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้จากทุกพื้นที่ โดยไม่มีข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์หรือเวลา ระบบนี้เอื้อต่อการเรียนรู้แบบยืดหยุ่นที่ผู้เรียนสามารถปรับให้เข้ากับตารางเวลาส่วนตัว ผ่านสื่อออนไลน์หลากหลายรูปแบบ เช่น วิดีโอ บทความ และระบบการจัดการเรียนรู้ (LMS) ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะบุคคล

การฝึกอบรมออนไลน์ ยังใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนผ่านกระดานสนทนา กลุ่ม อภิปรายออนไลน์ และชั้นเรียนถ่ายทอดสด ซึ่งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์การสอนที่มีประสิทธิภาพ เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ ได้กล่าวไว้ว่า เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือช่วยประมวลผลข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ (เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ, 2562)

เนื้อหาการฝึกอบรมได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทการสอนศีลธรรม ครอบคลุมทั้งหลักธรรมะ การปฏิบัติจริง และการปรับตัวในโลกปัจจุบัน โดยใช้เทคโนโลยีเพื่อนำเสนอเนื้อหาที่เข้าใจง่ายและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ช่วยวัดผลสัมฤทธิ์และพัฒนาทักษะของครูพระสอนศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง ผ่านการทดสอบความรู้ การทำงานกลุ่ม การสร้างบทเรียน และการประเมินจากเพื่อนร่วมงานและความคิดเห็นและแก้ปัญหา ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสารมีความก้าวหน้าทางการเรียนตามหลักสูตรสถานศึกษา นอกจากนี้ ยังมีการจัดการเรียนการสอนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอีกด้วย เช่น การเรียนออนไลน์ มีทั้งหมด 5 รูปแบบ ได้แก่ ออนไซต์ (On-site) เรียนที่โรงเรียนโดยมีมาตรการเฝ้าระวังตามประกาศของ ศบค. ออนแอร์ (On-air) เรียนผ่าน DLTV ออนดีมานด์ (On-demand) เรียนผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ ออนไลน์ (On-line) เรียนผ่านอินเทอร์เน็ต และออนแฮนด์ (On-hand) เรียนที่บ้านด้วยเอกสาร โดยสถานศึกษาสามารถจัดการเรียนในรูปแบบผสมผสาน (พระมหากุติพิสิฐ กิตติธมโม (จำพันธ์) และคณะ, 2566)

สรุปได้ว่า การฝึกอบรมออนไลน์สำหรับพระสอนศีลธรรม เป็นกลยุทธ์ที่นำเทคโนโลยีมาเสริมสร้างการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น สะดวก และตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคล โดยยังคงเน้นการมีปฏิสัมพันธ์และพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการสอนศีลธรรมในยุคดิจิทัล

เทคโนโลยีดิจิทัลกับการฝึกอบรมธรรมศึกษาโอกาสและความท้าทาย

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลกำลังเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การศึกษาทั่วโลก พระพุทธศาสนาและการเรียนการสอนธรรมศึกษา ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงการปรับตัวตามกระแสนี้ได้ การผสมผสานระหว่างหลักธรรมอันลึกซึ้งกับนวัตกรรมทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ เปิดโอกาสใหม่ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน แต่ในขณะเดียวกัน ก็นำมาซึ่งความท้าทาย ในการรักษาแก่นแท้ของการศึกษาธรรมศึกษา ที่มีรากฐานอยู่บนจารีตประเพณีอันเก่าแก่ มีจุดเด่นและข้อท้าทายที่สำคัญ ดังนี้

1. โอกาสของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในฝึกอบรมธรรมศึกษา

1.1 การเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกและกว้างขวาง เทคโนโลยีดิจิทัลเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาธรรมศึกษาได้ทุกที่ทุกเวลา โดยไม่มีข้อจำกัดด้านสถานที่หรือเวลา ผู้เรียนสามารถศึกษาธรรมะผ่านอุปกรณ์ดิจิทัลต่าง ๆ เช่น สมาร์ทโฟนและคอมพิวเตอร์ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

1.2 การสร้างการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์และปรับตามความต้องการผู้เรียน เทคโนโลยีดิจิทัลส่งเสริมการเรียนรู้แบบปรับตามความต้องการ (Personalized Learning) และการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ ผ่านวิดีโอ การถ่ายทอดสด และการสนทนากลุ่มออนไลน์ ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

1.3 การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ระบบการเรียนการสอนออนไลน์ สามารถเก็บข้อมูลความก้าวหน้า คะแนนทดสอบ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ความท้าทายในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลกับธรรมศึกษา

2.1 การเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยีที่ยังมีข้อจำกัด แม้เทคโนโลยีดิจิทัลจะช่วยอำนวยความสะดวก แต่ในบางพื้นที่หรือกลุ่มผู้เรียน การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์ดิจิทัลยังเป็นอุปสรรค ทำให้การฝึกอบรมธรรมศึกษาในบางพื้นที่ดำเนินไปได้ยากลำบาก

2.2 การขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยี พระสอนศีลธรรมบางท่าน อาจขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสอน จึงจำเป็นต้องมีการฝึกอบรมเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลในกระบวนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 ความยากในการรักษาความเป็นธรรมะในโลกดิจิทัล การถ่ายทอดธรรมะในโลกดิจิทัล ต้องรักษาสมดุลระหว่างการใช้เทคโนโลยีและการปฏิบัติธรรม การเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีอาจลดความสำคัญของการปฏิบัติธรรมตามคำสอน เช่น การทำสมาธิ การใช้เทคโนโลยีจึงต้องสอดคล้องกับหลักการทางพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป เทคโนโลยีดิจิทัล เป็นเครื่องมือที่เพิ่มโอกาสการเรียนรู้ธรรมศึกษาให้ยืดหยุ่นและปรับตัวตามผู้เรียน แต่ความท้าทายสำคัญคือการเข้าถึงเทคโนโลยี การปรับตัวของผู้สอน และการรักษาสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับการปฏิบัติธรรม

รูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์ที่เหมาะสมกับครูพระสอนศีลธรรม

รูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์ที่เหมาะสมกับพระสอนศีลธรรม ควรมีการออกแบบที่ส่งเสริมการเรียนรู้เนื้อหาธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักการของพุทธศาสนา ขณะเดียวกัน ก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยรูปแบบที่เหมาะสมสามารถแบ่งออกเป็นส่วนต่าง ๆ เช่น การใช้แอปพลิเคชันเฉพาะทาง (Specialized Educational Applications) พระสุวรรณ สุเมธปุณฺญ (ข้าพworthy) ศึกษาเรื่อง “ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับพระสอนศีลธรรม เป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระบบการจัดการฝึกอบรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อพัฒนาระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” (3) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และโปรแกรมประยุกต์เพื่อการจัดการเรียนรู้ “พุทธัง ออนไลน์” หรือแอปพลิเคชันอื่น ๆ ที่ออกแบบมาเฉพาะสำหรับการสอนศีลธรรม สามารถช่วยให้การจัดการฝึกอบรม การสื่อสาร และการติดตามผลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อดีของการใช้แอปพลิเคชันเฉพาะทาง ช่วยให้การเรียนการสอนธรรมะมีระบบและถูกต้องตามหลักการศีลธรรม (พระสุวรรณ สุเมธปุณฺญ (ข้าพworthy), 2567)

สรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์ที่เหมาะสมกับพระสอนศีลธรรม ควรเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ขณะเดียวกัน ต้องเสริมสร้างการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านการทำงานร่วมกัน เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาการสอนศีลธรรมในโลกดิจิทัล

การปรับตัวของพระสอนศีลธรรมในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

การปรับตัวนับเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคดิจิทัล ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนธรรมะ ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างการเข้าถึงเนื้อหาทางศีลธรรมได้สะดวกมากยิ่งขึ้น หากยังเอื้อให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมอย่างลึกซึ้งมากขึ้นอีกด้วย

จากการศึกษาของพระสาโรจน์ ธีรภทฺโท (นิมเนียม) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์เพื่อการสอนศีลธรรมว่า ควรออกแบบให้มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้านศีลธรรมและสาระทางโลก โดยเน้นความน่าสนใจ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องได้อย่างสะดวก ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น เคเบิลทีวี ทีวี่ดาวเทียม หรือสื่อดิจิทัลอื่น ๆ ทั้งในรูปแบบภาพและเสียง ซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งของคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศีลธรรมในบริบทสมัยใหม่ (พระสาโรจน์ ธีรภทฺโท (นิมเนียม), 2561)

กล่าวโดยสรุป การปรับตัวของพระสอนศีลธรรมในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพและทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยการพัฒนาทักษะในการใช้เทคโนโลยี การปรับแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสม การสร้างสื่อและเนื้อหาที่สอดคล้องกับยุคสมัย ตลอดจนการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ จะช่วยให้พระสอนศีลธรรมสามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนในสังคมยุคดิจิทัลอย่างแท้จริง

รูปภาพ: โครงการพัฒนาศมรณะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
จัดโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ผลกระทบของการฝึกอบรมออนไลน์ต่อการศึกษาธรรมในสังคมปัจจุบัน

ผลกระทบของการฝึกอบรมออนไลน์ แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านบวกและด้านท้าทายที่เกิดขึ้น เมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้ทางธรรมะศึกษา ดังนี้

1. การเข้าถึงการศึกษาธรรมะที่กว้างขวางขึ้น

1.1 ด้านบวก การฝึกอบรมออนไลน์ทำให้การศึกษาธรรมะเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในพื้นที่ห่างไกลหรือในต่างประเทศ ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ธรรมะผ่านอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลาและจากทุกสถานที่ ซึ่งช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในวงกว้าง

1.2 ด้านท้าทาย การเข้าถึงที่ง่ายขึ้น อาจทำให้ผู้เรียนขาดความทุ่มเทและความตั้งใจในการเรียนรู้ หากไม่มีการจัดการเวลาที่เหมาะสม หรืออาจมีผู้ใช้ประโยชน์จากการศึกษาออนไลน์โดยไม่มุ่งหวังความเข้าใจที่แท้จริง

2. การปรับตัวของพระสอนศีลธรรม

2.1 ด้านบวก พระสอนศีลธรรม ต้องปรับตัวใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสอน สามารถพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยีและสร้างเนื้อหาการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัลได้เป็นอย่างดี ทำให้เนื้อหาธรรมะเข้าถึงคนรุ่นใหม่และทันสมัยมากขึ้น

2.2 ด้านท้าทาย การฝึกอบรมออนไลน์ต้องการทักษะทางเทคโนโลยีที่ดี ทำให้พระสอนศีลธรรมบางรูปที่ยังไม่มีทักษะเหล่านี้ อาจประสบปัญหาในการจัดการการเรียนการสอนและการทำงานเทคโนโลยี

3. การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนธรรมะ

3.1 ด้านบวก การเรียนออนไลน์เปิดโอกาสให้พระสอนศีลธรรมสามารถใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยและสร้างสรรค์มากขึ้น เช่น วิดีโอ, การบรรยายออนไลน์, และการใช้สื่อแบบอินเทอร์แอคทีฟ นอกจากนี้ การฝึกอบรมออนไลน์ ยังสามารถใช้ข้อมูลและสื่อการเรียนรู้จากหลายแหล่งได้พร้อมกัน ซึ่งช่วยเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

3.2 ด้านท้าทาย บางครั้งการสอนออนไลน์ อาจขาดการปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้ธรรมะ การเข้าใจแนวคิดเชิงลึกทางธรรมะผ่านการฝึกอบรมออนไลน์ อาจเป็นเรื่องยากสำหรับผู้เรียนบางกลุ่ม

4. การเชื่อมโยงเครือข่ายสังคมธรรมะ

4.1 ด้านบวก การฝึกอบรมออนไลน์ช่วยสร้างเครือข่ายสังคมทางธรรมะที่เข้มแข็งมากขึ้นผ่านการสื่อสารออนไลน์ เช่น การจัดกลุ่มศึกษาและอภิปรายทางธรรมะ ผ่านฟอรัมหรือแอปพลิเคชันต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและคำสอนกันได้ โดยไม่ต้องมีข้อจำกัดทางสถานที่

4.2 ด้านท้าทาย การมีปฏิสัมพันธ์ผ่านช่องทางออนไลน์ อาจขาดความลึกซึ้งทางจิตวิญญาณเทียบกับการศึกษาธรรมะแบบพบปะกันตัวต่อตัว ทำให้ความสัมพันธ์ในเชิงจิตวิญญาณระหว่างครูและลูกศิษย์ลดลง

5. การประเมินผลและการพัฒนาความเข้าใจธรรมะ

5.1 ด้านบวก การฝึกอบรมออนไลน์ สามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลในการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การทดสอบออนไลน์ การเก็บข้อมูลพัฒนาการของผู้เรียน และการให้คำปรึกษาเฉพาะตัวผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ทำให้สามารถปรับปรุงหลักสูตรและการสอนได้ตามความต้องการของผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว

5.2 ด้านท้าทาย การประเมินผลทางออนไลน์ อาจไม่สามารถวัดความเข้าใจเชิงลึกของผู้เรียนในทางธรรมะได้ดีพอ เนื่องจากการฝึกอบรมออนไลน์ อาจเน้นเพียงการทดสอบเชิงความรู้มากกว่าการฝึกปฏิบัติธรรมที่ต้องมีการลงลึกในจิตใจ

5.3 ผลกระทบ การจัดการเรียนการสอนย่อมประสบปัญหาและอุปสรรคในระดับที่แตกต่างกันไป ตามบริบทและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาแต่ละแห่ง โดยเฉพาะในโรงเรียนที่ขาดแคลนทรัพยากรหรือมีข้อจำกัดด้านพื้นที่และการสนับสนุน ทั้งนี้ พระสอนศีลธรรมบางท่านยังขาดการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความน่าสนใจและดึงดูด ส่งผลให้นักเรียนเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ และมีแนวโน้มที่จะง่วงนอนระหว่างการเรียน นอกจากนี้ การจัดการกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนธรรมะ ยังมียุ่อย่างจำกัด กิจกรรมส่วนใหญ่มักมีลักษณะเรียบง่าย ขาดความแปลกใหม่ และมีรูปแบบซ้ำเดิม ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพและความน่าสนใจของการเรียนการสอน (พระครูขันตยาภิรักษ์ (บรรยง ปุณ โณ), 2562)

สรุปได้ว่า การฝึกอบรมออนไลน์มีผลกระทบที่สำคัญต่อการศึกษาระบบในสังคมปัจจุบัน โดยเปิดโอกาสให้คนจำนวนมาก สามารถเข้าถึงการเรียนรู้ธรรมะได้อย่างกว้างขวางและสะดวกมากขึ้น แม้จะมีข้อท้าทายบางประการเกี่ยวกับการขาดปฏิสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณ และความซับซ้อนในการประเมินผล แต่การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสอนธรรมะ ยังคงเป็นทางเลือกที่สำคัญและจำเป็นในยุคดิจิทัล

ประโยชน์การจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาในยุคดิจิทัลสำหรับพระสอนศีลธรรม

ประโยชน์การจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาในยุคดิจิทัลสำหรับพระสอนศีลธรรม สามารถนำมาปรับไปใช้ในการสอนให้มีประสิทธิภาพ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยตรง และผลที่ได้รับจากการอบรมครั้งนี้ พระสอนศีลธรรมยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยมีเทคนิคและวิธีการในรูปแบบต่าง ๆ ให้ทันสมัยในสังคมยุคปัจจุบัน (เทพประวิณ จันทรแรง, 2565) ดังนี้

1. การเข้าถึงการฝึกอบรมที่สะดวกและรวดเร็ว

การจัดการฝึกอบรมผ่านระบบดิจิทัล ช่วยให้พระสามารถเข้าถึงเนื้อหาการเรียนรู้ได้ง่ายจากทุกที่ ทุกเวลา โดยไม่ต้องเสียเวลาเดินทางไปยังสถานที่ฝึกอบรมจริง ทำให้สามารถจัดการตารางการเรียนรู้ได้ยืดหยุ่นมากขึ้น และเหมาะสำหรับพระสงฆ์ที่มีภารกิจประจำวัน

2. การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีของพระสอนศีลธรรม

การฝึกอบรมในยุคดิจิทัล มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้แก่พระสอนศีลธรรม โดยเฉพาะการใช้สื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มการเรียนการสอนออนไลน์ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จำเป็นต่อการเผยแผ่หลักธรรมและจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและตอบสนอง

ความต้องการของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ ยังช่วยเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยแนวคิดการเรียนออนไลน์ซึ่งเคยเป็นที่คั่นหูแต่ไม่แพร่หลาย ได้รับความสนใจและยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้นในระยะหลัง (กรกฤษณ์ โปตาพล, 2568)

3. การสร้างหลักสูตรที่หลากหลายและทันสมัย

การฝึกอบรมในรูปแบบออนไลน์ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรให้มีความหลากหลายและทันสมัย โดยสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้หลากหลายรูปแบบ เช่น วิดีทัศน์ การสัมมนาผ่านระบบออนไลน์ แบบฝึกหัดเชิงโต้ตอบ และสื่อมัลติมีเดียอื่น ๆ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกและได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น เทพประวิณ จันทรแรง กล่าวถึงการพัฒนาศูนย์อบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ ว่ามีการบูรณาการในหลายด้าน ได้แก่ (1) ความรู้กับกระบวนการเรียนรู้ (2) พัฒนาการทางสติปัญญากับจิตใจ (3) ความรู้กับการปฏิบัติ (4) สิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับชีวิตประจำวัน และ (5) การบูรณาการข้ามวิชาโดยใช้เนื้อหาของวิชาหนึ่งสนับสนุนอีกวิชาหนึ่ง (เทพประวิณ จันทรแรง, 2565)

4. การสร้างเครือข่ายระหว่างครูพระสอนศีลธรรม

การจัดฝึกอบรมออนไลน์ ทำให้พระสอนศีลธรรมสามารถเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพระสงฆ์และผู้สอนท่านอื่น ๆ ได้จากทุกที่ ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การสร้างเครือข่ายนี้ช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวทางการสอนธรรมะที่หลากหลาย และสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งในกลุ่มพระสอนศีลธรรม คู่มือประกอบการประเมินแผนพัฒนาสำนักงานพระสอนศีลธรรม พ.ศ. 2566 – 2570 กล่าวว่า เป้าประสงค์ที่ 1.4 พุทธนวัตกรรมที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนศีลธรรมในสถานศึกษา เป็นการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการการยกระดับองค์ความรู้สู่พุทธนวัตกรรมที่หลากหลาย

5. การติดตามและประเมินผลการฝึกอบรม

การฝึกอบรมในยุคดิจิทัล ช่วยให้สามารถติดตามและประเมินผลการเรียนรู้ได้ง่ายผ่านระบบดิจิทัล เช่น การเก็บคะแนน การทำแบบทดสอบออนไลน์ และการเก็บข้อมูลผู้เรียนในเชิงสถิติ ทำให้ครูสามารถติดตามพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างใกล้ชิด และนำผลการประเมินไปปรับปรุงหลักสูตรหรือการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

6. การประหยัดทรัพยากรและเวลา

การฝึกอบรมในรูปแบบออนไลน์ มีส่วนช่วยลดต้นทุนด้านการจัดการและทรัพยากร อาทิ ค่าเดินทาง ค่าสถานที่ และค่าใช้จ่ายในการจัดหาอุปกรณ์ ส่งผลให้สามารถดำเนินการฝึกอบรมได้บ่อยครั้งยิ่งขึ้น และครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายในวงกว้าง นอกจากนี้ ยังช่วยประหยัดเวลาในการเตรียมเอกสาร และลดภาระจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ผ่าน การฝึกอบรมออนไลน์ ถือเป็นแนวทางสำคัญที่เอื้อให้เกิดการบูรณาการระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน (พระครูสิริเจติยานุกิจ, 2565)

สรุป

การศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรมในยุคปัจจุบัน โดยเน้นการพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผลการศึกษาพบว่า การฝึกอบรมออนไลน์ช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้ และส่งเสริมทักษะด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การนำสื่อมัลติมีเดียและช่องทางการสื่อสารแบบโต้ตอบมาประยุกต์ใช้ ยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพระสอนศีลธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งให้เห็นถึงความท้าทายสำคัญ เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และความจำเป็นในการพัฒนาทักษะดิจิทัลของพระสอนศีลธรรมให้ครอบคลุมทั่วถึง ตลอดจนการรักษาแก่นแท้ของการเรียนรู้ธรรมศึกษาที่ต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์และการปฏิบัติจริง ดังนั้น การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการฝึกอบรมธรรมศึกษา จะช่วยยกระดับคุณภาพและประสิทธิผลของการเรียนการสอน ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล และสนับสนุนการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนอย่างกว้างขวางและยั่งยืน ทั้งนี้ การพัฒนาหลักสูตรและระบบฝึกอบรม ควรคำนึงถึงบริบทเฉพาะของครูพระสอนศีลธรรม เพื่อให้เกิดการปรับตัวและพัฒนาอย่างเหมาะสมในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาพบว่า การฝึกอบรมธรรมศึกษาในยุคดิจิทัล มีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะในด้านการเข้าถึงองค์ความรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ผ่านเทคโนโลยี และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างครูพระสอนศีลธรรม เพื่อให้การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลบรรลุผลอย่างยั่งยืน จึงมีข้อเสนอแนะที่สำคัญ ดังนี้

1. พัฒนาหลักสูตรอบรมที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของพระสอนศีลธรรม โดยบูรณาการหลักธรรมคำสอนเข้ากับสื่อและเครื่องมือดิจิทัล เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในชั้นเรียนและการเรียนรู้ทางไกล
2. จัดตั้งระบบสนับสนุนด้านเทคโนโลยี เช่น การอบรมเสริมทักษะ การให้คำปรึกษาทางเทคนิค และการเข้าถึงแพลตฟอร์มที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
3. ดำเนินการประเมินผลแบบต่อเนื่อง ครอบคลุมด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้จริง เพื่อปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ
4. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันทางศาสนาและหน่วยงานเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาเครื่องมือ สื่อ และแนวทางที่ตอบสนองต่อบริบทของครูพระอย่างแท้จริง
5. มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาแนวทางการเรียนรู้เชิงรุก โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI), การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) และการสร้างชุมชนการเรียนรู้ดิจิทัล เพื่อพัฒนาสมรรถนะของครูพระให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

- กรกฤษณ์ โปตาพล. (2563). *การจัดการเรียนรู้ออนไลน์: วิธีที่เป็นไปทางการศึกษา*. เรียกใช้เมื่อ 3 มีนาคม 2568 จาก <https://www.slc.mbu.ac.th/article/28181/การจัดการเรียนรู้ออนไลน์/>.
- เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ. (2562). *การประเมินคุณภาพการบริการ มิติ 5 Five dimension of service quality*. เรียกใช้เมื่อ 3 มีนาคม 2568 จาก <https://shorturl.asia/VGg9l>
- เทพประวิณ จันทรังษ. (2565). การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมศักยภาพครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(6), 30-43.

- พระครูขันตยาภิรักษ์ (บรรง ปุณ โณ). (2562). การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ใน *ปริญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูพิพัฒนศาสนกิจจาทร (สนชัย ภูมิปาโล). (2564). รูปแบบการจัดการศึกษาธรรมศึกษาตามระบบ E-Learning ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 10(1), 125-136.
- พระครูวินัยธรปัญญา ปญญาโร (ศรีสมุทร). (2564). การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนายุคดิจิทัล. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(4), 424-433.
- พระครูสิริเจติยานุกิจ. (2565). รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีของคณาจารย์คณะครูศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม. *วารสารปัญญาปณิธาน*, 7(1), 69-82.
- พระจิรฤต รตนปุณโย. (2566). การจัดการเรียนรู้ของพระสอนศีลธรรมในศตวรรษที่ 21. *วารสารชัยมงคลปริทรรศน์*, 3(1), 13-19.
- พระมหากฤติพิสิฐ กิตติธมโม (จำพันธ์) และคณะ. (2566). การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์ของคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษากับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาในยุค New Normal. *วารสารปัญญาปณิธาน*, 8(2), 57-70.
- พระสาโรจน์ ธีรภทโท (นันทนิม). (2561). การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อจัดการสอนศีลธรรมสำหรับนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุวรรณ สุขเมธปุณโย (ข้าโพธิ์ทัย). (2567). ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรม ในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร. *วารสารเสียงธรรมจากมหายาน*, 10(2), 313-324.

ภาวะผู้นำสมัยใหม่กับการจัดการศึกษาในยุค NEXT NORMAL ด้วยนวัตกรรมทางการศึกษา*

MODERN LEADERSHIP AND EDUCATION IN THE NEXT NORMAL ERA WITH EDUCATIONAL INNOVATIONS

พระมหาอำพล ธนปญโญ (ชัยสารี), พระครูปริยัตริรัตนาลงกรณ์ (สิงหา มุ่งหมาย),
พระมหาประทีป อภิวฑฒโน (แถวพันธ์), พระมหาไพฑูรย์ สิริธมโม (ชัยกุง), กมลลักษณ์ ศรีวิรัตน์

Phramaha Ampol Dhanapañño (Chaisaree), Phrakrupariyatrattanarongkron (Singha Mungmai)
Phramaha Prathaip Abhivatdhano (Thaewphan), Phramaha Paitoon Siridhammo (Chaikung), Kamonlak Sriwirat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: tong.ampol@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอและชี้ให้เห็นถึงแนวคิดและทฤษฎีของผู้นำทางการศึกษาในยุคปัจจุบัน ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายจากวิกฤตเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คุณสมบัติของผู้นำที่ดีจึงต้องมีความยืดหยุ่น ปรับตัวตามสถานการณ์ หลังจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในทุกมิติ และสามารถพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสได้ การนำนวัตกรรมทางการศึกษามาใช้ จึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยนวัตกรรมเหล่านี้อาจเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือเป็นการพัฒนาจากสิ่งเดิมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมาย ด้วยนวัตกรรมการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ เช่น AI มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างรวดเร็ว ทันสมัย แต่การนำ AI หรือปัญญาประดิษฐ์มาปรับใช้ในองค์กรผู้นำ จึงสมควรที่จะใช้อย่างมีสติและรอบคอบ เนื่องจากมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ผู้นำจึงต้องนำมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลโลก พร้อมกับการจัดการศึกษาในยุค Next Normal ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรม และวิธีการสอนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงหลังการระบาดของ COVID-19 โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้และปรับเปลี่ยนวิธีคิดให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดภาวะผู้นำสมัยใหม่ ที่จะต้องให้ความสำคัญกับคุณค่าของแต่ละบุคคล ปรับตัวให้ทันต่อพลวัต เป็นนักฟังและผู้สนับสนุนที่ดี มีคุณธรรม กล้าคิด กล้าเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้นำต้องเปลี่ยนจาก “ผู้บัญชาการ” เป็น “ผู้สนับสนุน”

* Received: 26 February 2025; Revised: 2 May 2025; Accepted: 9 May 2025

สร้างแรงจูงใจให้เพื่อนร่วมงาน และมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่าง
ทันทั่วทั้งที่

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำสมัยใหม่, การจัดการศึกษายุค Next normal, นวัตกรรมทางการศึกษา

Abstract

This academic article aims to present and highlight the concepts and theories of educational leadership in the modern era, which is increasingly challenged by rapid economic and technological changes. Particularly in the aftermath of the COVID-19 pandemic, educational leaders are required to demonstrate flexibility and adaptability in order to transform crises into opportunities. The integration of educational innovations—whether newly created or adapted from existing models—is essential for addressing emerging challenges and enhancing student learning outcomes. Among these innovations, artificial intelligence (AI) plays a significant role in improving educational quality and responsiveness. However, its application within educational organizations must be approached with mindfulness and caution due to both its advantages and limitations. Leaders must apply AI appropriately to foster resilience and prepare learners to become global citizens. In the Next Normal era, educational management necessitates a shift in attitudes, behaviors, and teaching methods to align with the evolving social context. This gives rise to a new form of leadership that values individual potential, keeps pace with change, practices active listening, offers strong support, upholds ethical standards, embraces visionary thinking, and maintains social responsibility. Leaders must transition from being mere commanders to becoming motivators and enablers, with a deep understanding of global transformation processes.

Keywords: modern leadership, Educational management in the Next normal era, educational innovation

บทนำ

ในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว องค์กรที่สามารถปรับตัวและเตรียมความพร้อมเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้เร็วเท่าไร ย่อมมีความได้เปรียบมากเท่านั้น องค์กรทางการศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญต่อชาติ “เพราะการศึกษาสร้างคน คนสร้างชาติ” ได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน และโรคอุบัติใหม่ เช่น โควิด-19 กลายเป็น

แรงผลักดันบังคับให้เกิดการปรับตัวและนำมาซึ่งเทคโนโลยีและนวัตกรรมรูปแบบการศึกษาใหม่ ๆ ที่ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยรูปแบบที่แตกต่าง กลายเป็นโมเดลใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ทั่วโลก การเตรียมความพร้อมในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลง ผลักดันให้ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ต้องมีศักยภาพในการบริหารการศึกษาและการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล (ปุนณัฐฐา มาเชค, 2568) ดังนั้น ภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำ เป็นความสามารถในการนำ (Capacity or Ability to Lead) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของผู้นำ ภาวะผู้นำได้รับความสนใจและมีการศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำ หรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผล ซึ่งได้ศึกษาตั้งแต่คุณลักษณะของผู้นำ (Traits) อำนาจของผู้นำ (Power) พฤติกรรมของผู้นำ (Behavior) แบบต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีการศึกษาภาวะผู้นำอยู่ตลอดเวลา และพยายามจะหาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผล ในแต่ละองค์การหรือในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้หลากหลายแตกต่างกัน อาจเนื่องจากขอบเขตเนื้อหาและความสนใจภาวะผู้นำ ในการศึกษาของนักวิจัยแตกต่างกันนั่นเอง (Yukl, G, 2010) จะเห็นได้ว่า รูปแบบภาวะผู้นำสมัยใหม่ จะเน้นการทำงานเป็นระบบ ใช้ความคิดเชิงระบบ สร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงาน ชุมชน และคนอื่น ๆ โดยสร้างความแตกต่างที่สามารถทำได้ บริหารงานแบบมีอาชีพ และมุ่งให้บุคลากรทุกคนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ที่สำคัญเน้นด้านคุณธรรมและจริยธรรม ใช้ความคิดเชิงระบบสร้างสรรค์ในการพัฒนาโรงเรียนให้เกิดความแตกต่างทุกด้าน มีการปรับปรุงระบบการศึกษา ยกระดับมาตรฐานการศึกษาให้สูงขึ้น ไม่ใช่เฉพาะโรงเรียนตนเองเท่านั้น รวมถึงโรงเรียนอื่น ๆ ในเครือข่ายหรือชุมชนใกล้เคียงด้วย โดยปรับปรุงระบบการเรียนการสอน ปรับปรุงหลักสูตร สื่อการสอน เทคโนโลยีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของโรงเรียน สิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงกิจกรรมการเรียนการสอน มีความมุ่งมั่นเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จ สนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา เน้นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ การปรับปรุงโครงสร้างของโรงเรียนและความเป็นอิสระ ใช้หลักการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่าย เสริมสร้างพลังอำนาจแก่บุคลากร สนับสนุนความร่วมมือกับโรงเรียนอื่น ๆ ผู้นำจะจูงใจให้บุคลากรทุกคนพัฒนาตน สุ่มีอาชีพเพื่อนำพาโรงเรียนสู่โรงเรียนคุณภาพ (สมชาย เทพแสง, 2556) ดังที่วิโรจน์ สารรัตนะและสัมฤทธิ์ กางเพ็ญ ให้แนวคิดในประเด็นนี้สอดคล้องกันว่า ในกรณีของผู้บริหารศึกษาระดับกระทรวง จะทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดบุคลากร การสรรหา การเป็นผู้นำ และการควบคุมองค์กร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกระทรวง แต่ขณะเดียวกัน ก็จะทำหน้าที่การจัดการศึกษาเพื่อให้การนำนโยบายของฝ่ายการเมืองหรือรัฐบาล มาปฏิบัติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วย หรือกรณีผู้บริหารระดับเขตพื้นที่การศึกษา จะทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดบุคลากร การสรรหา การเป็นผู้นำ และการควบคุมองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของเขตพื้นที่การศึกษา (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2566; สัมฤทธิ์ กางเพ็ญ, 2560) แต่ขณะเดียวกัน ก็จะทำหน้าที่การจัดการเพื่อให้การนำนโยบายจากต้นสังกัดในส่วนกลางมาปฏิบัติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วย อีกทั้งการจัดการศึกษายุค Next normal จะต้องต่อสู้กับภัยคุกคามต่อการระบาดใหญ่ของ COVID-19 ทำให้วงการ

การศึกษาได้รับผลกระทบอย่างมาก การใช้สติในการแก้ปัญหา ต้องมาควบคู่กับแนวทางการดำเนินการที่ดี หลายสถานศึกษาจึงต้องประชุมหารือกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข และเมื่อโรคระบาดใหญ่ COVID-19 ได้มีอิทธิพลเหมือนกับเป็นโรคประจำถิ่นของเราไปแล้ว การพยายามหาแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในยุคชีวิตวิถีถัดไป (The Next Normal) จึงเป็นเรื่องที่ทำนายต่อผู้สอนทุกคน ที่ต้องคำนึงถึงประเด็นหลัก ๆ ในยุคชีวิตวิถีถัดไป (The Next Normal) คือ การสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) เพื่อเป็นทางเลือกที่หลากหลายให้ผู้เรียนแต่ละคน (ปาริชาติ ปรีชากร, 2568)

การเรียนการสอนในยุคปัจจุบันนี้ จำเป็นต้องมีนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องทันต่อโลกแห่งการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่สามารถรองรับกับสถานการณ์ไม่คาดคิดที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยลักษณะของรูปแบบดังกล่าว ควรนำไปใช้ได้ทั้งการจัดการเรียนการสอนแบบปกติ หรือการเรียนการสอนแบบออนไลน์ และรูปแบบอื่น ๆ ด้วย โดยอาจจะต้องมีเทคนิควิธีที่แปลกใหม่เพิ่มเติมเข้าไป เพื่อสร้างความสนใจให้ผู้เรียน และพัฒนาการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยยังคำนึงถึงความปลอดภัยในสถานการณ์ที่มีข้อจำกัด และที่สำคัญที่สุดคือ ต้องสามารถทำให้การจัดการเรียนการสอน ดำเนินต่อไปได้โดยไม่ต้องหยุดการเรียนการสอน

ดังนั้น ในยุคสมัยที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษาเป็นภาคส่วนสำคัญที่ต้องปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ โดยเฉพาะจากผลกระทบของโรคระบาด เช่น COVID-19 ที่เร่งให้เกิดนวัตกรรมทางการเรียนรู้และภาวะผู้นำแบบใหม่ ผู้นำทางการศึกษาจึงต้องมีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการบริหารจัดการเชิงระบบ และเน้นการพัฒนาอย่างมีอาชีพ ภาวะผู้นำยุคใหม่ควรเน้นคุณธรรม ความร่วมมือ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งบุคลากรและโรงเรียน สถานศึกษาควรเตรียมพร้อมด้วยนวัตกรรมและการเรียนรู้แบบผสมผสานที่ยืดหยุ่น เพื่อรองรับอนาคตที่ไม่แน่นอน

นวัตกรรมทางการศึกษา

การเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน การปรับตัวนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะครูผู้สอน อาจารย์ในมหาวิทยาลัย นักเรียน นักศึกษา จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ทางการศึกษา ซึ่งหมายถึงการนำเอาสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะเป็นกระบวนการ แนวคิด เทคนิค วิธีการ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ เข้ามาปรับใช้ระบบการศึกษา ผู้เขียนจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการจากนักวิชาการ พอที่จะชี้ประเด็นให้เห็น ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า นวัตกรรมเป็นสิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแตกต่างจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการ หรืออุปกรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายและลักษณะของนวัตกรรมว่า นวัตกรรม หมายถึง “ทำใหม่” เปลี่ยนแปลงโดยนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามา ถ้าเป็นทางการศึกษาก็เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาทางการศึกษา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

พิชิต ฤทธิ์จรรยา ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ หมายถึง รูปแบบวิธีการ กระบวนการ เทคนิค สื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่ได้มีการศึกษาและพัฒนาขึ้นใหม่ เพื่อให้ครูนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยอาจเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้ว แต่ยังไม่แพร่หลายหรือยังไม่ได้ใช้อย่างเป็นปกติ นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้จึงอาจเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด หรือใหม่เพียงบางส่วน หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดการเรียนรู้ (พิชิต ฤทธิ์จรรยา, 2559)

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กล่าวว่า นวัตกรรม คือ สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2558)

วิชราภรณ์ ประภาสะโนบล ได้สรุป ความหมายของนวัตกรรมจากนักวิชาการไว้ว่า นวัตกรรม หมายถึง ความคิด การปฏิบัติ วิธีการ อุปกรณ์หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อนหรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ทันสมัยและใช้ได้ผลดีกว่าเดิม และทำให้เกิดประโยชน์ เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดี มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงกว่าเดิม อีกทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย (วิชราภรณ์ ประภาสะโนบล, 2564)

สมจิตร ยิ้มสุด กล่าวว่า นวัตกรรมการเรียนรู้หรือนวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง การนำเอาสิ่งใหม่ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของความคิดหรือการกระทำ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ก็ตาม เข้ามาใช้ในระบบการศึกษา เพื่อมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่เดิม ให้ระบบการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เกิดแรงจูงใจในการเรียน และช่วยประหยัดเวลาในการเรียน (สมจิตร ยิ้มสุด, 2568)

ทิตนา แคมมณี กล่าวถึงกระบวนการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ไว้ ดังนี้ 1) การระบุปัญหา (Problem) การมองปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหานั้น ให้ประสบผลสำเร็จ 2) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Objective) เพื่อจัดทำหรือพัฒนานวัตกรรมให้มีคุณสมบัติหรือลักษณะตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ 3) การศึกษาข้อจำกัดต่าง ๆ (On strains) ผู้พัฒนาทางด้านการเรียนการสอน ต้องศึกษาข้อมูลของปัญหาและข้อจำกัดที่จะใช้นวัตกรรมนั้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ได้จริง 4) การประดิษฐ์คิดค้น นวัตกรรม (Innovation) โดยการนำของเก่ามาปรับใหม่ ดัดแปลง เพื่อในการแก้ปัญหาและทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรืออาจจะคิดค้นขึ้นมาใหม่ ทั้งหมด 5) การทดลองใช้ (Experimentation) เพื่อการประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขผล การทดลองเพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนา ปรับปรุง นวัตกรรมให้ดียิ่งขึ้น 6) การเผยแพร่ (Dissemination) เมื่อมั่นใจว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ แล้วก็ยังสามารถนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก 7) การยอมรับหรือการต่อต้านนวัตกรรมนั้น เพื่อให้ได้รับการยอมรับอย่างแท้จริง (ทิตนา แคมมณี, 2560)

LEARN Corporation ได้ให้นิยาม และกระบวนการพัฒนาศักยภาพนวัตกรรมทางการศึกษา ไว้ดังนี้ นวัตกรรมทางการศึกษา หรือ Educational Innovation คือ การนำเอาสิ่งใหม่ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของความคิดหรือการกระทำ รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ก็ตามเข้ามาใช้ในระบบการศึกษา เพื่อมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่เดิม ให้ระบบการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และ 3 ตัวอย่างนวัตกรรม

การศึกษา คือ นวัตกรรมที่ 1 ชุดการเรียนรู้แบบพึ่งตนเอง (Self-Directed Learning Package) หรือการใช้ Black Box สื่อการเรียนรู้ด้วยตัวเองในศตวรรษที่ 21 โครงการ TSQP คิดค้นชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self Directed Learning) มีชื่อว่า “กล่องดำ” หรือ Black Box จุดเด่น คือ เป็นบทเรียน “ออฟไลน์” ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอินเทอร์เน็ต นักเรียนสามารถเลือกเนื้อหา และเวลาเรียนเองได้ นวัตกรรมที่ 2 โครงการนวัตกรรมจากประสบการณ์โลก IP2 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย Phenomenal Based Learning ร่วมกับ Project Approach โดยครูจะดึงกระแสที่กำลังเป็นประเด็นทางสังคมหรือโลกมาสร้างเป็น theme ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยการชวนพูดคุย และนำองค์ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จากนั้นจึงทำการอภิปรายและสังเคราะห์ เพื่อให้ได้สิ่งที่สนใจมาเพียงพอในการระดมสมองและเส้นทางการเรียนรู้ของตัวเอง เป็นการบูรณาการข้ามศาสตร์ ช่วยเสริมให้เนื้อหาสาระในรายวิชาต่าง ๆ นวัตกรรมที่ 3 โครงการนวัตกรรมเพื่อชุมชน หรือ Community Innovation Project หรือ CIP เป็นการนำ Project Approach ที่ศึกษาโดย OECD มาปรับให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย จุดเด่นคือการเชื่อมโยงชุมชนและสภาพแวดล้อมเข้าสู่ห้องเรียน เน้นให้ผู้เรียนลงพื้นที่สำรวจชุมชนเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ ก่อนจะนำมาออกแบบหัวข้อการเรียนรู้ด้วยตนเอง (LEARN Corporation, 2568)

บุปผา บันลือเสนาะ ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาไว้ว่า บทบาทปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence หรือ AI) กับการศึกษา ปัจจุบัน ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะของคนที่เป็นครู ในการอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ และยากที่จะหาใครแทนได้ แต่ในยุคปัจจุบันนี้ ด้วยการเติบโตอย่างก้าวหน้าของ AI ทำให้ในอนาคต อาชีพครูอาจไม่ใช่เป็นอาชีพที่มีเฉพาะสำหรับมนุษย์อีกต่อไป และครูหลายท่านอาจสงสัยว่า “AI จะสามารถแทนที่ครูได้หรือไม่” (บุปผา บันลือเสนาะ, 2568)

ทุกวันนี้เรามีการนำเทคโนโลยี AI เข้ามาใช้ เพื่ออำนวยความสะดวกและส่งเสริมด้านการศึกษามากมาย ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากกับนักเรียน รวมถึงตัวครูผู้สอนด้วย สำหรับประโยชน์ของ AI ที่มีต่อการศึกษานั้น เราสามารถอธิบายคร่าว ๆ ได้ ดังนี้

1. AI ลดเวลาการทำงานของครู
2. AI ช่วยสร้างสรรค์เนื้อหาสำหรับการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ
3. AI ช่วยติวเตอรืให้กับนักเรียนเป็นรายบุคคล
4. AI เป็นอาจารย์เสมือน

ข้อดีและข้อควรระวังของการใช้ AI ในการศึกษา

ประโยชน์ของการใช้ AI ในการศึกษา

1. ปรับปรุงการมีส่วนร่วมและแรงจูงใจของนักเรียนการใช้แอปพลิเคชัน AI ในการสอนสามารถปรับปรุงประสบการณ์การเรียนรู้ได้หลายวิธี เช่น แบบฝึกหัดการเรียนรู้ส่วนบุคคลด้วยทีม AI หรือการตอบกลับและการสื่อสารทันที ด้วยการประมวลผลภาษาธรรมชาติของ AI
2. การเพิ่มประสิทธิภาพของนักเรียน ข้อดีอีกประการหนึ่งของปัญญาประดิษฐ์ในด้านการศึกษาคือสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของนักเรียนด้วยความคิดเห็นที่เพิ่มขึ้น ระบบที่ขับเคลื่อนด้วย AI สามารถประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน ให้ข้อเสนอแนะตามเป้าหมาย และระบุจุดที่ต้องปรับปรุง ยิ่งไปกว่านั้น AI ยังสามารถติดตามรูปแบบพฤติกรรมของนักเรียน ประเมินระดับความสนใจ และกำหนดว่าพวกเขาต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติมในบางวิชาขอบเขตย่อย
3. การเรียนรู้ที่คุ้มค่าการใช้ AI ในการศึกษาสามารถลดต้นทุนการศึกษาจากมุมมองของสถาบันการศึกษา และค่อนข้างมากหากใช้ให้เต็มศักยภาพ AI สามารถทำให้งานต่าง ๆ ที่กำหนดให้กับการบริหาร ครู ไอที และอื่นๆ เป็นไปโดยอัตโนมัติ
4. ประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในระยะยาว สุดท้ายในรายการข้อดีของ AI คือ การประเมิน และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เครื่องมือ EdTech ที่ขับเคลื่อนด้วย AI สามารถรวบรวม วิเคราะห์ และให้ข้อมูล รายงานแก่ครูเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ของนักเรียนและรูปแบบพฤติกรรมได้ ด้วยการใช้การวิเคราะห์เชิงทำนาย AI สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกอันมีค่าแก่นักการศึกษาจากการทำนายผลการปฏิบัติงานในอนาคต การแทรกแซงส่วนบุคคล การระบุ

ข้อควรระวังของการใช้ AI ในการศึกษา

1. ภัยคุกคามต่อความมั่นคงในอาชีพครู อันดับแรก คือ ภัยคุกคามต่อความมั่นคงในอาชีพครู สิ่งนี้ยังไม่เกิดขึ้น แต่เป็นข้อกังวลว่าความก้าวหน้าและการนำ AI มาใช้ อาจส่งผลกระทบต่อความต้องการ ตำแหน่งงานบางอย่างในด้านการศึกษา วิธีที่ AI ดำเนินการด้านต่าง ๆ ของกระบวนการศึกษาให้เป็นอัตโนมัติอย่างต่อเนื่อง อาจมีความต้องการนักการศึกษาที่เป็นมนุษย์น้อยลง ซึ่งอาจนำไปสู่การปรับปรุงประสิทธิภาพ การทำงานและการสูญเสียงานที่อาจเกิดขึ้น
2. ประสบการณ์การเรียนรู้แบบทวนความเป็นมนุษย์ หนึ่งในข้อเสียที่ใหญ่ที่สุดของ AI ในด้านการศึกษาคือ สามารถลดทอนประสบการณ์การเรียนรู้ของมนุษย์ได้ ด้วยอัลกอริทึม AI ที่สร้างเนื้อหา และกำหนดจังหวะของบทเรียน นักเรียนอาจพลาดแนวทางที่เหมาะสม ซึ่งครูที่เป็นมนุษย์สามารถนำเสนอได้
3. ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสำหรับครู คือ การนำไปใช้สำหรับครูอาจมีค่าใช้จ่ายสูง ไม่ใช่ทุกโรงเรียนและสถาบันการศึกษาที่มีงบประมาณเฉพาะสำหรับการลงทุนในเครื่องมือและเทคโนโลยี

4. การพึ่งพาเทคโนโลยี เนื่องจากโรงเรียนพึ่งพาโซลูชันที่ขับเคลื่อนด้วย AI มากขึ้น จึงมีความเสี่ยงที่ครูและนักเรียนอาจพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไป ในระยะยาว การพึ่งพาอาศัยกันนี้อาจส่งผลให้เกิดการละเลยวิธีการสอนแบบดั้งเดิมสำคัญ และการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา

ดังนั้น AI มีทั้งข้อดีและข้อเสีย แต่ควรนำมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการศึกษาและพัฒนาผู้เรียนให้ทันสมัย

กล่าวโดยสรุป นวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง สิ่งใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ไม่เคยใช้มาก่อน รวมถึงรูปแบบ วิธีการ หรือสื่อการสอนแนวใหม่ ที่พัฒนาขึ้นจากพื้นฐานของนวัตกรรมเดิมที่ยังไม่เคยนำมาใช้พัฒนาผู้เรียน หรือสร้างขึ้นใหม่ตามแนวคิด ทฤษฎี หรือหลักวิชาการ เพื่อไปใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ อีกทั้งยังประดิษฐ์หรือพัฒนาขึ้นมาเพื่อประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงนวัตกรรมการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งใหม่ ที่มีลักษณะหลากหลายรูปแบบนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น ในที่นี้หมายถึง AI สำหรับการเรียนการสอน ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ในฐานะผู้นำสมัยใหม่ต้องเรียนรู้ที่จะใช้อย่างพอเหมาะ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างทันยุคทันสมัย เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลโลกอย่างสมบูรณ์

แนวคิดการจัดการศึกษายุค Next normal

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID – 19 ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาการศึกษาไปทั่วทุกมุมโลก ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้ที่เปลี่ยนเป็นรูปแบบออนไลน์บ้าง ส่งผลต่อการทำงานบ้าง บางองค์กรถึงกับสั่งพนักงานให้ทำงานที่บ้าน (Work from home) สิ่งเหล่านี้เป็นความท้าทาย ที่จะต้องเรียนรู้ ปรับตัว ผู้เขียนได้รวบรวมหลักการ แนวคิดที่หลากหลาย ไว้ดังนี้

Bozkurt & Sharma กล่าวถึงการก่อตั้งองค์กร UNESCO ในปี 2562 ที่ประกอบด้วยเหล่าผู้นำทางความคิดจากโลกของวิชาการ วิทยาศาสตร์ รัฐบาล ธุรกิจ และการศึกษา ซึ่งได้เสนอ 9 แนวคิดสำหรับกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมในปัจจุบัน และจะก้าวสู่การศึกษาในอนาคต (Bozkurt, A., & Sharma, R. C, 2020) คือ

1. สร้างความแข็งแกร่งทางการศึกษา การศึกษาจะเป็นป้อมปราการต่อต้านความไม่เสมอภาค การศึกษามุ่งในเรื่องสุขภาพ เราปลอดภัยเมื่อทุกคนปลอดภัย เราเจริญก้าวหน้าเมื่อทุกคนเจริญก้าวหน้า
2. ขยายความหมายของสิทธิทางการศึกษา โดยกำหนดเป็นความสำคัญของความต่อเนื่องและการเข้าถึงข้อมูลและความรู้ คณะกรรมการได้เรียกร้องสำหรับการอภิปรายสาธารณะระดับโลก รวมถึงคนอื่น ๆ เหล่าผู้เรียนรู้ในทุกช่วงวัย ในวิถีทางของสิทธิเพื่อการศึกษาที่ต้องการให้มีการขยายออกไป
3. ค่านิยมอาชีพการสอนและความร่วมมือของครู การมีนวัตกรรมที่ยอดเยี่ยมในการตอบสนอง นักการศึกษาต่อวิกฤตไวรัสโควิด 19 กับระบบของนวัตกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่น ในการอยู่

ร่วมกัน ต้องมีการส่งเสริมเงื่อนไขที่ให้นักการศึกษามีความเป็นอิสระและยืดหยุ่น ที่จะแสดงออกถึงความร่วมมือ

4. สนับสนุนนักเรียน เยาวชน และสิทธิการมีส่วนร่วมของเด็ก ๆ ด้วยหลักการของความเป็นประชาธิปไตยและความยุติธรรมระหว่างช่วงวัย ที่ควรกระตุ้นเป็นลำดับสำคัญของการมีส่วนร่วมของนักเรียนและเยาวชน ที่กว้างขึ้นในการร่วมสร้างของความต้อการความเปลี่ยนแปลง

5. ปกป้องพื้นที่ทางสังคมที่กำหนดโดยสถานศึกษาที่จะเปลี่ยนแปลงการศึกษา สถานศึกษาเปรียบเสมือนพื้นที่ทางกายภาพที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง การจัดการห้องเรียนแบบเก่าจะต้องกำหนดแนวทางที่หลากหลายของการจัดการสถานศึกษา แต่สถานศึกษาก็ยังคงมีพื้นที่ที่แยกออกมาของการใช้ชีวิตร่วมกัน พื้นที่เฉพาะ และพื้นที่ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นเพื่อสงวนไว้สำหรับการเรียนรู้

6. สร้างแหล่งเทคโนโลยีและบริการฟรีสำหรับครูและนักเรียน เปิดแหล่งเรียนรู้และเปิดการเข้าถึงเครื่องมือดิจิทัลที่จะต้องให้การสนับสนุน

7. ประกันการเรียนรู้เชิงวิทยาศาสตร์ภายในหลักสูตรที่มีขึ้น จึงเป็นเวลาที่ถูกต้องสำหรับการสะท้อนเชิงลึกต่อหลักสูตร โดยเฉพาะการพยายามต่อต้านการไม่ยอมรับความรู้วิทยาศาสตร์และกิจกรรมที่ต่อสู้กับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง

8. ปกป้องการเงินของการศึกษาสาธารณะ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ การแพร่ระบาดเป็นพลังที่ก่อกวนในหลายสิบของความก้าวหน้าใหม่ รัฐบาลแห่งชาติ องค์การระหว่างประเทศ และภาคีการพัฒนาทางการศึกษา ต้องตระหนักในความต้อการสร้างความเข้มแข็งทางสาธารณสุขและบริการสังคม แต่ในเวลาเดียวกัน การเคลื่อนย้ายจะเป็นการป้องกันการศึกษาศาธารณะและการเงินเพื่อการศึกษา

9. ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ระดับโลก เพื่อหยุดระดับกระแสของความไม่เสมอภาค ไวรัสโควิด 19 ได้แสดงให้เห็นถึงขอบเขตของความไม่สมดุล การเอาประโยชน์จากสังคมและระบบโลกที่ไม่เสมอภาค คณะกรรมการได้เรียกร้องความรับผิดชอบ เพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศและระบบพหุภาคี เพื่อร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ที่ระดับโลก ให้เกิดความเข้าใจและความสำคัญในมนุษยชาติร่วมกัน เพื่อการเสนอความรับผิดชอบและความท้าทายที่แท้จริง

ยีน ภู่วรรณ กล่าวว่า การเรียนรู้วิถีใหม่ที่เชื่อมโยงกับการสร้างความสามารถที่จะใช้ในอนาคต จึงต้องให้ความสำคัญในเรื่องผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือในยุคหลังโควิด เนื้อหาความรู้อยู่บนคลาวด์มากมาย การเรียนจึงไม่ได้หมายถึงการถ่ายทอดเนื้อหาตามหลักสูตรที่กำหนดฝ่ายเดียว เพราะหลักสูตรจะเป็นเพียงกรอบเท่านั้น มีความรู้ที่ต้องเรียนอีกมากมาย นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามความสนใจ บนคลาวด์มีสื่อการศึกษาแบบเปิด มีรูปแบบเป็นมัลติมีเดีย คลิปวิดีโอ ที่ช่วยกระตุ้นความสนใจ ความสนุก และแรงบันดาลใจให้อยากดู ครูอยู่ในฐานะที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเสริมทักษะที่จำเป็นให้ผู้เรียน การเรียนรู้จึงเป็นไปในรูปแบบเฉพาะตัวมากขึ้น เรียนตามความสนใจ ผู้เรียนแต่ละคน มีลักษณะประจำตัวกับจุดแข็งแตกต่างกัน การเรียนยุคใหม่จะต้องเน้นการพัฒนาทักษะ

ความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างพลังจินตนาการและความคิดริเริ่มของผู้เรียน รูปแบบการเรียนรู้วิถีใหม่เป็นพื้นฐานการสร้างความสามารถ สมรรถนะ การกำหนดทักษะความสามารถที่จะได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้ แล้วประเมินและวัดผลระดับความสามารถที่ผู้เรียนได้รับ เพื่อมาช่วยวางแผนการเรียนการสอนให้บรรลุเป้าหมาย (ยีน ภาววรรณ, 2568)

อรรถพล อนันตวรสกุล ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการในยุค Next Normal จะต้องเน้นการบริหารจัดการให้ทันทั่วทั้งที่ เมื่อเกิดปัญหาต้องสามารถประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างรอบด้าน และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่ออำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการสถาบันการศึกษา การประสานงานของบุคลากร ยังต้องมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ด้วย สามารถติดต่อหรือทำงานครูได้ทั้งภายในและภายนอกสถานที่ทำงาน ดังนั้น งานสอนจึงควรเน้นที่ Teacher Learning Together ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาตนเองทางวิชาชีพของครู การบริหารจัดการในยุคหน้า อาจต้องมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ผู้ปกครองมาอุดหนุนและทำงานร่วมกับครู เช่น มีการกำหนดให้มารับ Learning Package ทุกสองสัปดาห์ โดยครูจะอธิบายว่าต้องทำอะไรบ้าง มีวิธีการสื่อสารอย่างไรหากไม่มีอินเทอร์เน็ต ก็อาจใช้มือถือเข้ามาช่วย ซึ่งจะส่งผลให้การทำงานภายในสถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพ ในการทำงานร่วมงานในยุค Next Normal มากยิ่งขึ้น (อรรถพล อนันตวรสกุล, 2568)

จากการศึกษาแนวคิดข้างต้นจะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาในยุค Next normal จากสถานการณ์โควิด-19 ส่งผลให้การศึกษาทั่วโลกต้องเปลี่ยนเป็นรูปแบบออนไลน์ ทำให้เกิดการปรับตัวทั้งครู นักเรียน และองค์กรต่าง ๆ โดยเน้นการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้เปิดมากขึ้น ทั้งนี้ จำเป็นต้องส่งเสริมความร่วมมือระดับโลกและปรับวิธีบริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับยุค Next Normal อย่างมีประสิทธิภาพและยืดหยุ่น ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ภาวะผู้นำสมัยใหม่

ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นเรื่องสำคัญที่ไม่ใช่แค่เจ้านายกับลูกน้องเพียงเท่านั้น แต่คนในองค์กรควรต้องมีผู้นำรุ่นใหม่กำลังเผชิญกับความท้าทายอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นวิกฤตเศรษฐกิจ โรคระบาด และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยผู้เขียนได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการจากนักวิชาการ และองค์กรชั้นนำ ที่ได้ให้ความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำสมัยใหม่ ไว้ดังนี้

M-academy ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำสมัยใหม่ คือ การให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของแต่ละบุคคล โดยพิจารณาจากคุณสมบัติส่วนตัว และการเคารพต่อสถานการณ์ในบริบทของงาน แนวทางนี้เกี่ยวข้องกับการพิจารณาพนักงานในฐานะปัจเจกบุคคล ไม่ใช่แค่ตำแหน่งงาน และรับฟังความต้องการของคนทำงานในองค์กร หรือในหน่วยงานของตัวเอง พร้อมทั้งให้การสนับสนุนเมื่อจำเป็น สำหรับคนรุ่นใหม่มีการปรับเปลี่ยนให้การเป็นผู้นำ มีความทันสมัย ทันโลก และเข้าใจต่อสถานการณ์ปัจจุบันได้มาก

ที่สุด โดยจะต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วม สร้างแรงบันดาลใจ 2) การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 3) แก้ปัญหาได้ทุกสถานการณ์ 4) ศึกษาและเรียนรู้ตลอดเวลา 5) ส่วนรวมต้องมาก่อนเสมอ 6) ถ้าจะสู้ต่อทุกการเปลี่ยนแปลง 7) การตัดสินใจต้องเด็ดเดี่ยว รอบคอบ (M-academy, 2568)

ทวิสันต์ วิชัยวงศ์ และคณะ ได้กล่าวถึง “ภาวะผู้นำยุคใหม่” หมายถึง นักฟังและผู้สนับสนุนที่ดี การเป็นผู้นำในเศรษฐกิจยุคใหม่ ย่อมมีความแตกต่างไปจากการเป็นผู้นำในแบบเดิม ๆ เพราะโลกเราเปลี่ยนแปลงทุกวินาที ลูกน้องคุณก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน คนทำงานสมัยนี้อาศัยอยู่ในสังคมแห่งความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ อยู่ใกล้เพียงปลายนิ้วคลิก การเป็นผู้นำสมัยนี้ จึงต้องเปลี่ยนจาก “ผู้บัญชาการ” มาเป็น “ผู้สนับสนุน” เจ้านายที่เอาแต่สั่งและเผด็จการกับลูกน้องอย่างเดียวนั้น จะรู้สึกรำคาญ การทำงานในบรรยากาศที่ไม่คุ้นเคย และการยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ เป็นเรื่องยากเย็นสำหรับเขา ผู้นำแบบเก่าเคยชินกับการบอก หรือสั่งงานลูกน้องแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่ผู้นำแบบใหม่ ใช้วิธีตั้งคำถาม ผู้นำแบบใหม่ใช้วิธีตั้งคำถาม ผู้นำแบบเก่ายึดติดอยู่กับวิธีแก้ปัญหาของตนแต่เพียงผู้เดียว ในขณะที่ผู้นำแบบใหม่ เปิดกว้างต่อความคิดและข้อเสนอใหม่ ๆ ผู้นำแบบเก่าคิดว่าโลกนี้มีเพียงสีขาวกับสีดำ ในขณะที่ผู้นำใหม่ มองเห็นเฉดสีเทาเข้มอ่อน การสื่อสารกับลูกน้องในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร ทำให้รู้สึกได้ว่า โลกนี้ไร้พรมแดนจริง ๆ ไม่มีกำแพงใด ๆ มาขวางกั้นความรู้ ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อีกต่อไป พร้อมกับมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการหรือกฎเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงของโลกแล้วเราคงต้องปรับภาวะผู้นำของเราเองให้เป็นภาวะผู้นำยุคใหม่ (ทวิสันต์ วิชัยวงศ์ และคณะ, 2562)

พระครูวินัยธรสุวรรณ เรื่องเดช ได้กล่าวถึงผู้นำยุคใหม่ ควรปรับตัวให้ทันต่อเศรษฐกิจยุคใหม่ โดยให้ความสำคัญกับการบริหารในลักษณะระบบเปิด (Open system) การบริหารโดยยึดหลักความยืดหยุ่น (Flexibility) สามารถปรับตัวให้ทันต่อพลวัตได้ (Adaptation) โดยใช้หลักประชาธิปไตย (Democracy) หลักความร่วมมือ (Collaboration) เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กร และนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในธุรกิจบนฐานวิถีชีวิตใหม่ เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน และความอยู่รอดขององค์กรบนฐานวิถีชีวิตใหม่ได้ (พระครูวินัยธรสุวรรณ เรื่องเดช, 2565)

จรุงจิต สมบัติวงศ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาวะผู้นำ ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาองค์กร เพราะจะทำให้มีการปฏิบัติที่บรรลุเป้าหมาย และผลักดันให้องค์กรประสบความสำเร็จ และภาวะผู้นำยังก่อให้เกิดผลที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ดังเช่นผู้นำบางคนทำให้องค์กรเฉื่อยชาเชื่องช้า กลายเป็นองค์กรที่มีความกระฉับกระเฉงว่องไว หรือบางคนทำให้องค์กรที่เคยมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีสิ่งที่ท้าทายให้ทำตลอด ได้แต่ทำงานเนือย ๆ ไปวัน ๆ ซึ่งภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อองค์การอย่างยิ่งโดยเฉพาะ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำมีผลต่อความเข้าใจ ความร่วมมือ ขวัญกำลังใจ และความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่มและผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ 2) ภาวะผู้นำเป็นกุญแจสำคัญของวิสัยทัศน์ และมีผลสำคัญต่อทิศทางและแนวทางในการดำเนินงานขององค์การ 3) ภาวะผู้นำมีผลสำคัญต่อการเข้าใจปัญหา แก้ปัญหา การริเริ่มงาน และการประสานการ

เปลี่ยนแปลงขององค์กร และ 4) ภาวะผู้นำมีผลต่อความสำเร็จในการทำงาน ช่วยลดปัญหาจากผลกระทบของปัจจัยอื่นในองค์กร (จรุงจิต สมบัติวงศ์, 2561)

อรอนงค์ โรจน์วัฒนบุลย์ กล่าวว่า ผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการบริหารในยุค Next normal เพื่อนำมาปรับใช้กับเทคโนโลยีในยุคอนาคต โดยเป็นคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านบุคลิกภาพ (Personality) ประกอบด้วยความมีคุณธรรม (Integrity) กล้าเสี่ยง กล้าเปลี่ยนแปลง (Risk Takers) มีจิตใจเปิดกว้างเป็นผู้ฟังที่ดี (Opened Minded) มีจิตวิญญาณผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Instinct) ชอบความท้าทาย (Challenge Rule and Past Practices) และเชื่อในสัญชาตญาณ (Intuition Minded) 2) ด้านทักษะ (Skills) ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Visionary and Leading Change) การถ่ายทอดความคิดสู่การปฏิบัติ (Alignment and Execution) ความสามารถในการเรียนรู้ (Capability to Learn) สมรรถนะในการกระตุ้นการสร้างนวัตกรรม (Encourage Innovation) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) การสร้างความไว้วางใจ (Trusted Influence) การขับเคลื่อนผลลัพธ์ (Drive Results and Outcomes) และการแก้ไขปัญหา (Problem Solving) 3) ด้านบทบาทหน้าที่ (Roles) ประกอบด้วย การเป็นผู้นำความคิด (Idea Champion) เป็นแบบอย่างที่ดี (Positive Role Mode) การเป็นผู้นำทีม และการมีส่วนร่วม (Team Leader and Participating) การสร้างบรรยากาศองค์การแห่งการเรียนรู้ (Creating Learning Organization) การเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) และการให้รางวัลแก่ความสำเร็จ (Reward Success) 4) ด้านทางสังคม (Social Characteristics) ประกอบด้วย การจูงใจผู้อื่น (Motivating Others) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Communication) การมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) การสร้างเครือข่ายและสายสัมพันธ์ (Network and Connection) (อรอนงค์ โรจน์วัฒนบุลย์, 2553)

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำสมัยใหม่ มุ่งเน้นการเห็นคุณค่าและเคารพในความเป็นปัจเจกบุคคล สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคม โดยเปลี่ยนบทบาทจากผู้บังคับบัญชาเป็นผู้สนับสนุน มีคุณธรรม วิสัยทัศน์ และทักษะด้านการสื่อสาร การสร้างแรงจูงใจ ตลอดจนสามารถบริหารจัดการองค์การอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ความท้าทายในยุคใหม่

สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ จากแนวคิด ทฤษฎี และหลักการ จากนักวิชาการ องค์การชั้นนำ สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้ ภาวะผู้นำสมัยใหม่ คือ ผู้นำที่มีการให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของแต่ละบุคคล สามารถปรับตัวให้ทันต่อพลวัตได้ในยุคที่เทคโนโลยีและบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวด้วยนวัตกรรมและภาวะผู้นำที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ เช่น การแพร่ระบาดของ COVID-19 ผู้นำทางการศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม และสามารถบริหาร

จัดการเชิงระบบ พร้อมส่งเสริมการเรียนรู้แบบยืดหยุ่นและเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในยุค Next normal อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- จรุงจิต สมบัติวงศ์. (2561). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 3(2), 17–32.
- ทวีสันต์ วิชัยวงศ์ และคณะ. (2562). ภาวะผู้นำยุคใหม่และทักษะในการบริหารงานในองค์กร. *วารสารแสงอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคามวารสารวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน*, 16(2), 667-680.
- ทิตนา แคมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุพผา บันลือเสนาะ. (2563). *ครูกับ AI ในการจัดการเรียนการสอน*. เรียกใช้เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://shorturl.asia/EhbsW>
- ปาริชาติ ปรีชากร. (2566). *การจัดการเรียนการสอนในยุคชีวิตวิถีถัดไป (The Next Normal)*. เรียกใช้เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://shorturl.asia/VCsqX>
- ปุ่นนิษฐา มาเชก. (2565). *การบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล*. เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2568 จาก <https://shorturl.asia/emgZ7>.
- พระครูวินัยธรสุวรรณ เรืองเดช. (2565). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุคใหม่. *วารสารการบริหารการศึกษา มมร.วิทยาเขตร้อยเอ็ด*, 2(2). 42-52.
- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2559). *เทคนิคการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยีน ภู่วรรณ. (2564). *รูปแบบการเรียนรู้วิถีใหม่, ชีวิตวิถีใหม่และความฉลาดทางดิจิทัล*. เรียกใช้เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://learningdq-dc.ku.ac.th/course/?c=3&l=3>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด.
- วัชรภรณ์ ประภาสะโนบล. (2564). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของ นักศึกษาครู โดยใช้โครงงานเป็นฐานร่วมกับการสอนแบบสร้างสรรค์เพื่อเสริมสร้าง ความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียน. ใน *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน (กลุ่มหลักสูตรและการนิเทศ)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2566). *แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ์.
- สมจิตร ยิ้มสุด. (2562). *นวัตกรรมทางการศึกษา*. เรียกใช้เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/401951>.

- สมชาย เทพแสง. (2556). ภาวะผู้นำเชิงระบบ (System Leadership) : รูปแบบที่มุ่งคุณธรรมสู่ความเป็นมืออาชีพ. *วารสารบริหารการศึกษา มศว*, 10(18), 83 – 89.
- สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. (2560). *การบริหารหลักสูตรและการสอน. (เอกสารคำสอนรายวิชา 210 208).* มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2558). *สุดยอดนวัตกรรมไทย.* กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- อรรถพล อนันตวรสกุล. (2563). เปิด โมเดล “Remote Learning” ปรับการเรียนการสอนรับ COVID-19. เรียกใช้เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://www.eef.or.th/93-2/>.
- อรอนงค์ โรจน์วิฒนบุญย์. (2553). *การพัฒนาตัวแบบผู้นำเชิงนวัตกรรม.* กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2020). Education in normal, new normal, and next normal: Observations from the past, insights from the present and projections for the future. *Asian Journal of Distance Education*, 15(2), i-x.
- LEARN Corporation. (2567). 3 นวัตกรรมการศึกษา สุดเจ๋ง ที่มักถูกหยิบมาใช้ เพื่อให้การเรียนรู้ไทยไร้ขีดจำกัด. เรียกใช้เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://shorturl.asia/oT3Vp>.
- M-academy. (2567). ภาวะผู้นำสมัยใหม่ที่จะช่วยยกระดับการทำงานของครู คืออะไร?. เรียกใช้เมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://m-academy.in.th/ข่าวสารและกิจกรรม/leadershipforwork/>.
- Yukl, G. (2010). *Leadership in Organizations.* (7th ed). New Jersey: Pearson.

พลวัตของวันอาสาฬหบูชาในยุคสมัยใหม่*

THE DYNAMICS OF ASALHA PUJA DAY IN THE MODERN ERA

พระครูโกศลกิจจานุกิจ (เวหา ตาตะมิ)¹, สมเดช นามเกต¹, ภัทรภรณ์ นามเกต²

Phrakhrukosonkitkchanukit (Weha tatami)¹, Somdet Namket¹, Pattaraporn Namket²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand¹

โรงเรียนเนินพระเนาวิทยา, ประเทศไทย²

Nernphanaowittaya School, Thailand²

Corresponding Author, E-mail: Weha_Tatami@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มุ่งศึกษาพลวัตของวันอาสาฬหบูชาในบริบทสังคมไทยยุคสมัยใหม่ โดยวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมทางศาสนาและค่านิยมในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า วันอาสาฬหบูชาถือเป็นวันสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 อันเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” เป็นครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ทำให้เกิดพระสงฆ์องค์แรก และพระรัตนตรัยครบองค์สมบูรณ์ เหตุการณ์นี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการ ประเทศไทยได้กำหนดวันอาสาฬหบูชาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในปี พ.ศ. 2501 และรัฐบาลได้ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการตั้งแต่นั้นมา บทความชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของพิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา จากรูปแบบที่เน้นพิธีการในราชสำนัก สู่กิจกรรมศาสนาของประชาชนในระดับชุมชน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการสืบทอดศรัทธาและส่งเสริมจริยธรรม อย่างไรก็ตาม ในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบของพิธีกรรมเกี่ยวกับวันอาสาฬหบูชา เช่น การเวียนเทียนออนไลน์ การฟังธรรมผ่านสื่อดิจิทัล และการทำบุญผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลต่อศรัทธาทางศาสนาในสามมิติ ได้แก่ มิติของประสบการณ์ร่วมที่ลดลง มิติของความเข้าใจหลักธรรมที่เพิ่มขึ้นผ่านข้อมูลออนไลน์ และมิติของความยืดหยุ่น ซึ่งสะท้อนความสามารถในการปรับตัวของศรัทธาในสังคมร่วมสมัย บทความเสนอว่าวันอาสาฬหบูชาในยุคใหม่ มิใช่เป็นเพียงวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น หากยังเป็น “พื้นที่การเรียนรู้จริยธรรมร่วมสมัย” ที่สะท้อนพลวัตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยได้อย่างลึกซึ้งอีกด้วย

คำสำคัญ: พลวัต, วันอาสาฬหบูชา, ยุคสมัยใหม่

Abstract

This academic article aims to examine the dynamics of Asalha Puja Day within the context of contemporary Thai society by analyzing the transformations in religious rituals and values in Buddhism. The study finds that Asalha Puja Day is a highly significant occasion in the Buddhist tradition, observed on the full moon of the eighth lunar month. It commemorates the Buddha's first sermon, the Dhammacakkappavattana Sutta, delivered to the five ascetics, which marked the establishment of the monastic community and the completion of the Triple Gem—Buddha, Dhamma, and Sangha. Thailand officially designated Asalha Puja as a national Buddhist holiday in 1958, and it has been recognized as a public holiday since 1962. Religious observances are conducted at various levels, including royal ceremonies, monastic rites, and communal activities. The article highlights the development of rituals associated with Asalha Puja from their origins in royal tradition to widespread participation among laypeople, with local temples serving as centers for the transmission of faith and the promotion of moral values. In the digital era—particularly during the COVID-19 pandemic—these rituals have undergone significant changes, including virtual candlelight processions, online Dhamma teachings, and digital merit-making platforms. These adaptations have affected Buddhist faith in three dimensions: the reduction of shared spiritual experience, the expansion of doctrinal access through digital means, and increased flexibility in religious expression, reflecting the adaptability of faith in contemporary society. The article posits that Asalha Puja Day in the modern era transcends its role as a religious observance, becoming a "space for contemporary moral learning" that reflects the evolving dynamics of Buddhism in Thai cultural life.

Keywords: dynamics, Asalha Puja Day, contemporary era.

บทนำ

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา สังคมไทยได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทั้งด้านเทคโนโลยี การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และพฤติกรรมผู้คน que เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งแต่เดิมเคยดำรงอยู่อย่างมั่นคงในวิถีชีวิตของผู้คน ปรากฏการณ์เช่นการเวียนเทียนผ่านสื่อออนไลน์ การจัดกิจกรรมบูชาเสมือนจริง และการเผยแพร่หลักธรรมผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล

สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัวของสถาบันศาสนาและผู้มีศรัทธา เพื่อให้คุณค่าทางจิตวิญญาณยังคงสอดคล้องกับยุคสมัย

หนึ่งในวันสำคัญที่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ชัดเจน คือ วันอาสาฬหบูชา ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี นับเป็นวันสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (วิ.มหา. (ไทย), 4/13/20-27) เป็นครั้งแรก นำไปสู่การเกิดขึ้นของพระสงฆ์องค์แรก และการปรากฏของพระรัตนตรัยอย่างครบองค์ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่พระธรรมคำสอนไปสู่สากล อย่างไรก็ดี ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย วันอาสาฬหบูชาได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านพิธีกรรม การรับรู้ของประชาชน และวิธีการสืบทอดคุณค่าทางศาสนา ภายใต้บริบทของโลกดิจิทัลและวิกฤตการณ์ เช่น โควิด-19 การศึกษาของคองอมร เหมรัตน์รักษ์ พบว่า แม้โครงสร้างหลักของพิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา เช่น จุดประสงค์ เวลา สถานที่ อุปกรณ์ และผู้เข้าร่วมจะยังคงเดิม แต่ขั้นตอนในพิธีได้ถูกปรับให้สะดวก รวดเร็ว และสอดคล้องกับสังคมร่วมสมัยมากขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมออนไลน์ การเวียนเทียนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล และการบูชาแบบเสมือน ซึ่งเปิดพื้นที่ให้พิธีกรรมเข้าถึงได้หลากหลายกลุ่มมากขึ้น (คองอมร เหมรัตน์รักษ์, 2566)

ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้วันอาสาฬหบูชาไม่เพียงเป็น “วันสำคัญทางศาสนา” เท่านั้น แต่ยังกลายเป็น “พื้นที่แห่งการเรียนรู้ทางจริยธรรมร่วมสมัย” ที่เชื่อมโยงกับชีวิตของผู้คนในยุคดิจิทัล อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับบทบาทและความหมายของวันอาสาฬหบูชาในยุคปัจจุบัน ว่ามีศักยภาพเพียงใดในการธำรงคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสถาบันศาสนา พฤติกรรมประชาชน และช่องว่างระหว่างรุ่น

จากบริบทดังกล่าว บทความนี้มุ่งศึกษาความหมายเชิงลึกของวันอาสาฬหบูชา วิเคราะห์พลวัตของพิธีกรรม และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในบริบทดิจิทัล เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยบทบาทของวันอาสาฬหบูชาในสังคมไทยร่วมสมัย

ความหมาย ความสำคัญ และความเป็นมาของวันอาสาฬหบูชา

1. ความหมายของคำว่า “อาสาฬหบูชา”

คำว่า อาสาฬหบูชา ประกอบขึ้นจากคำ 2 คำ คือ อาสาฬห (เดือน 8 ทางจันทรคติ) + บูชา (การบูชา) เมื่อรวมกันเข้า จึงแปลว่า การบูชาในเดือน 8 หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในเดือน 8 เรียกชื่อเต็มว่า อาสาฬหบูรณมีบูชา = อาสาฬห (เดือน 8) + บูรณมี (วันเพ็ญ) + บูชา ซึ่งแปลว่า การบูชาในวันเพ็ญ เดือน 8 หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในวันเพ็ญเดือน 8 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

ความหมายโดยภาพกว้าง วันอาสาฬหบูชา หมายถึง การบูชาในเดือนแปด เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยมีการทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังธรรม สวดมนต์ และเวียนเทียนในยามค่ำคืน พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การไหว้พระ ถวายสังฆทาน และกล่าวคำถวายดอกไม้ธูปเทียน

แม้มิใช่แก่นแท้ของวันสำคัญนี้ แต่ถือเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยเชื่อมโยงผู้คนให้เข้าถึงหลักธรรม ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน พิธีกรรมจึงไม่เพียงสะท้อนศรัทธาทางศาสนา แต่ยังเป็นเครื่องมือฝึกวินัย เสริมสร้างศีลธรรม และหล่อหลอมให้บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมคือ “จุดเริ่มต้น” และ “จุดนัดหมาย” ของกิจกรรมร่วมกันในสังคม ช่วยรวมกลุ่มคนที่หลากหลายให้มีเป้าหมายร่วมกัน เป็นแบบแผนของการฝึกวินัยและศีลธรรม ผ่านการควบคุมพฤติกรรมเบื้องต้น และเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับโครงสร้างวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

2. ความสำคัญของวันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชามีความสำคัญในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงวันคล้ายวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยสรุปจากประกาศสำนักสังฆนายกเรื่องกำหนดพิธีอาสาฬหบูชา ดังนี้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2501) 1) เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา 2) เป็นวันแรกที่พระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมจักร ประกาศสัจธรรมอันเป็นองค์แห่งพระสัมมาสัมโพธิญาณ 3) เป็นวันที่พระอริยสงฆ์สาวกองค์แรกบังเกิดขึ้นในโลก คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้รับประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาในวันนั้น 4) เป็นวันแรกที่บังเกิดสังฆรัตนะ สมบูรณ์เป็นพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ

วันอาสาฬหบูชา มีความสำคัญในฐานะวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนา โดยแสดงปฐมเทศนา คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่พระธรรมคำสอนอย่างเป็นทางการ พระสูตรนี้มีนัยสำคัญทั้งในเชิงสัญลักษณ์และอุปมาอุปไมยทางธรรม

คำว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แปลว่า “พระสูตรว่าด้วยการหมุนวงล้อแห่งธรรม” โดย “ธรรมจักร” หมายถึง วงล้อแห่งธรรม “ปวัตตนะ” คือ การทำให้เป็นไปหรือการหมุน และ “สูตร” คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า หมายถึงการเริ่มเผยแผ่ธรรม ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

การใช้สัญลักษณ์ “กงล้อ” เปรียบได้กับอำนาจของกษัตริย์ในพิธีส่งม้าอุปการในอินเดียโบราณ ซึ่งสะท้อนการขยายอำนาจทางโลก แต่ธรรมจักรของพระพุทธเจ้า เป็นการขยายพลังแห่งธรรม ไม่ใช่อำนาจทางสงคราม หากแต่เป็นการขัดอวิชชา นำผู้คนสู่ปัญญาและสันติสุข ดังที่เสฐียรพงษ์ วรรณปก อธิบายไว้ว่า การหมุนกงล้อแห่งธรรม คือการเปลี่ยนผ่านจิตวิญญาณมนุษย์อย่างลึกซึ้ง มีไขเพื่อครอบงำ แต่เพื่อปลดปล่อย การแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จึงเป็นการสถาปนา “ดินแดนแห่งธรรม” และถือเป็นการเริ่มต้นพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2536)

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นพระธรรมเทศนาแรกของพระพุทธเจ้า ปรากฏในพระวินัยปิฎก โภติกถา สรุปสาระสำคัญได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธวิถีชีวิตสุดโต่ง 2 แนวทาง คือ 1) กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นในกามคุณ 5 ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นของต่ำและไม่ประเสริฐ 2) อุตตกิลมณานุโยค การทรมานตน ซึ่งถือว่าเป็นความทุกข์โดยเปล่าประโยชน์ ทั้งสองแนวทางนี้ทรงจัดอยู่ใน “ทางสุดโต่ง” ที่ไม่อาจนำไปสู่

ความหลุดพ้น **ขั้นตอนที่สอง** ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา หรือ “ทางสายกลาง” อันนำไปสู่การดับทุกข์ ซึ่งประกอบด้วย อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การกระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ และความตั้งมั่นชอบ **ขั้นตอนที่สาม** ทรงแสดงอริยสัจ 4 อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค พร้อมอธิบายถึงการตรัสรู้ของพระองค์ในแต่ละข้อ **ขั้นตอนที่สี่** หลังการแสดงธรรม ท่านโกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ บรรลุธรรมขั้นต้น คือ โสตาปัตติผล พระพุทธองค์จึงเปล่งอุทานว่า “อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญญะ” (โกณฑัญญะรู้แล้วหนอ) **ขั้นตอนที่ห้า** ปรากฏการณ์การรู้ธรรมครั้งนี้ ได้รับการสรรเสริญจากเทวดาทั้งหลาย ตั้งแต่ภุมมเทวดาจนถึงหมู่พรหมว่า พระพุทธองค์ได้หมุนกงล้อแห่งธรรม ซึ่งไม่มีสมณะ พราหมณ์ มาร หรือพรหมใดจะขัดขวางได้ (วิมहा (ไทย), 4/13–17/20–25)

3. ความเป็นมาของวันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา มีที่มาจากเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏในโพธิกถา แห่งพระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 (วิมहा. (ไทย), 4/1–17/1–25) หลังจากพุทธเจ้าตรัสรู้ พระองค์ทรงพำนักในบริเวณนั้นเป็นเวลา 4 สัปดาห์ เพื่อเสวยวิมุตติสุขและพิจารณาธรรมอันลึกซึ้ง ในช่วงแรก พระองค์ทรงลังเลว่าธรรมะที่ลึกซึ้งนี้ ควรเผยแผ่หรือไม่ แต่ด้วยพระกรุณาธิคุณจึงทรงตัดสินใจตรัสเผยแผ่ธรรม และเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์

พระธรรมเทศนาถันท์แรกคือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ว่าด้วย “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือทางสายกลาง ระหว่างกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมณานุโยค พร้อมทรงแสดง อริยสัจ 4 อันเป็นแก่นพระธรรม ในการแสดงธรรมนั้น พระโกณฑัญญะได้บรรลุโสดาปัตติผล และขอบรรพชาโดยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา กลายเป็นพระสาวกองค์แรก ทำให้พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ครบองค์เป็นครั้งแรก เหตุการณ์นี้เกิดในวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 8 ตามจันทรคติ หรือเดือน “อาสาฬหะ” จึงถูกกำหนดให้เป็น “วันอาสาฬหบูชา” เพื่อระลึกถึงการแสดงปฐมเทศนา การเกิดขึ้นของพระสงฆ์ และความสมบูรณ์ของพระรัตนตรัย ถือเป็นวันสำคัญยิ่งทางพระพุทธศาสนา เทียบเคียงกับวันวิสาขบูชาและวันมาฆบูชา ซึ่งถูกกำหนดขึ้นก่อนหน้าในประเทศไทย

วิวัฒนาการของพิธีกรรมวันอาสาฬหบูชาในประวัติศาสตร์ไทย

วันอาสาฬหบูชาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการกำหนดขึ้นในประเทศไทย หากกล่าวเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับวันอาสาฬหบูชาในประวัติศาสตร์ไทย มีวิวัฒนาการ ดังนี้

1. การกำหนดวันอาสาฬหบูชาในประเทศไทย วันอาสาฬหบูชา ได้รับการกำหนดให้เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างเป็นทางการครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2501 โดยมีที่มาจากงานเฉลิมฉลอง 25 พุทธศตวรรษในปี พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นงานสมโภชพระพุทธศาสนาในระดับชาติครั้งสำคัญ ภายหลังการเฉลิมฉลอง พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) ในฐานะสังฆมนตรีช่วยว่าการ

องค์การศึกษา ได้เสนอให้เพิ่มวันสำคัญทางศาสนาอีกหนึ่งวัน คือ วันธรรมจักร หรือ วันอาสาฬหบูชา ซึ่งตรงกับวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร เป็นครั้งแรก

คณะสังฆมนตรีมีมติเห็นชอบ และออกประกาศคณะสงฆ์ ลงวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2501 กำหนดแนวปฏิบัติ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2501) ดังนี้ 1) ให้วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันอาสาฬหบูชา 2) ให้ประกอบพิธีเช่นเดียวกับวันวิสาขบูชา 3) หากปีใดมีอธิกมาส ให้จัดพิธีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หลัง 4) ให้เริ่มพิธีบูชาในวันอาสาฬหบูชาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 เป็นต้นไป

การกำหนดวันอาสาฬหบูชาครั้งนี้ นับเป็นพัฒนาการสำคัญในพระพุทธศาสนาไทย สะท้อนความพยายามของคณะสงฆ์ ในการส่งเสริมการบูชาพระรัตนตรัยในวาระที่มีนัยสำคัญทางพุทธประวัติ

2. การจัดงานวันอาสาฬหบูชาในประเทศไทย

หลังจากออกประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง กำหนดวันสำคัญทางศาสนา ต่อมาได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นประกาศสำนักสังฆนายก เรื่อง กำหนดพิธีอาสาฬหบูชา เล่ม 75 วันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2501 (ราชกิจจานุเบกษา, 2501) การประกอบพิธีในวันสำคัญนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) **พิธีหลวง** พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันอาสาฬหบูชา มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษา (ราชกิจจานุเบกษา, 2545) โดยเดิมนั้น ก่อนปี พ.ศ. 2501 มีเพียงการประกอบพระราชพิธีในชื่อ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันเข้าพรรษา เท่านั้น (ราชกิจจานุเบกษา, 2499) กระทั่งในปี พ.ศ. 2501 เมื่อมีการบัญญัติให้วันอาสาฬหบูชาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สำนักพระราชวังจึงได้กำหนดให้มีพระราชพิธีเพิ่มเติมในวันอาสาฬหบูชาอย่างเป็นทางการ (ราชกิจจานุเบกษา, 2501) พระราชพิธีดังกล่าว จัดขึ้นเป็นประจำในสถานที่สำคัญทางศาสนาและพระราชพิธี อาทิ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดบวรนิเวศวิหาร และภายในพระบรมมหาราชวัง โดยมีพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นองค์ประธานในพระราชพิธีเป็นส่วนใหญ่ (ราชกิจจานุเบกษา, 2539) ทั้งนี้ ในบางโอกาส ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จแทนพระองค์ในการประกอบพระราชพิธี (ราชกิจจานุเบกษา, 2551)

2) **พิธีราษฎร์** การประกอบพิธีกรรมวันอาสาฬหบูชาในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยยังคงดำรงอยู่ด้วยแรงศรัทธาอย่างต่อเนื่อง โดยกิจกรรมหลักที่นิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ การทำบุญตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนา และเวียนเทียนรอบอุโบสถหรือเจดีย์ เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธศาสนา คือ การแสดงปฐมเทศนาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ตามปฏิทินจันทรคติ แนวปฏิบัติดังกล่าวมีพื้นฐานจากประกาศสำนักสังฆนายก (ราชกิจจานุเบกษา, 2501) ซึ่งกำหนดให้คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนร่วมกันเตรียมงานล่วงหน้า อาทิ การทำความสะอาดวัด จัดตั้งเครื่องพุทธบูชา และประดับธงธรรมจักรในบริเวณวัด

ภายหลังการกำหนดให้วันอาสาฬหบูชาเป็นวันสำคัญทางศาสนาในปี พ.ศ. 2501 ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการ เพื่อ

ส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างทั่วถึง (ราชกิจจานุเบกษา, 2505) กิจกรรมในช่วงค่ำของวันดังกล่าว มักประกอบด้วยพิธีทำวัตรเย็น การสวดมนต์ และการสวดพระสูตร “พระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร” ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์แสดงปฐมเทศนา นอกจากนี้ยังมีการเทศนาธรรม อธิบายเนื้อหาในพระสูตร และการนำสวดบทสรวงัญญะเพื่อบูชาพระรัตนตรัย ก่อนจะจัดพิธีเวียนเทียนรอบอุโบสถหรือพระเจดีย์ เพื่อสร้างสมาธิและเจริญจิตภาวนา โดยทั่วไปจะกำหนดให้กิจกรรมทั้งหมดสิ้นสุดภายในเวลา 24.00 น. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมมีเวลาพักผ่อน ก่อนเข้าร่วมกิจกรรมในวันเข้าพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ในวันถัดไป

ในบริบทปัจจุบัน พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชาได้ขยายบทบาทจากกิจกรรมภายในวัดไปสู่ระดับชุมชนและสาธารณะ โดยมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรศาสนา และภาคประชาชน ในการจัดกิจกรรมรูปแบบใหม่ที่หลากหลาย เช่น การจัด “สัปดาห์เผยแผ่พระพุทธศาสนา” เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจทางธรรมและกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

3) พิธีสงฆ์ พิธีสงฆ์ในวันอาสาฬหบูชามีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนตามประกาศสำนักสังฆนายก (ราชกิจจานุเบกษา, 2501) โดยเริ่มจากการเตรียมการล่วงหน้าในวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 8 เจ้าอาวาสจะประกาศแจ้งให้ภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนทราบถึงการเวียนมาของวันอาสาฬหบูชา และจัดเตรียมสถานที่ในวันขึ้น 14 ค่ำ เช่น การทำความสะอาดเสนาสนะ การจัดเครื่องสักการะ เตรียมน้ำใช้น้ำฉัน และการประดับธงธรรมจักรรอบพระอุโบสถ เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งการระลึกธรรม

เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งเป็นวันสำคัญโดยตรง ให้จัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนาในช่วงกลางวัน ส่วนในช่วงค่ำ ภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา จะมารวมตัวกัน ณ บริเวณพระอุโบสถหรือพระเจดีย์ จุดธูปเทียน ถืดอกไม้ ตั้งจิตอธิษฐาน แล้วร่วมกันเวียนเทียนรอบพระอุโบสถจำนวนสามรอบ จากนั้นภิกษุจะเข้าสู่พระอุโบสถเพื่อทำวัตรเย็นและสวดพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ขณะที่ฆราวาสสามารถร่วมสวดมนต์ ฟังเทศนา หรือร่วมกิจกรรมเจริญภาวนาได้ตามความเหมาะสม หากวัดใดมีภิกษุหรือสามเณรที่สามารถสวดบทสรวงัญญะได้ ก็สามารถจัดให้มีการสวดเพื่อเสริมสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน

พิธีกรรมทั้งหมดมักสิ้นสุดภายในเวลา 24.00 น. เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบของวัด และเป็น การเตรียมความพร้อมเข้าสู่วันเข้าพรรษาในวันถัดไป (แรม 1 ค่ำ เดือน 8) ซึ่งถือเป็นวันประชุมอธิษฐานพรรษาของพระสงฆ์ทั่วประเทศ แม้ว่าบางช่วงเวลาจะมีข้อจำกัด เช่น ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมให้สอดคล้องกับมาตรการสาธารณสุข แต่สาระสำคัญ และความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพิธีกรรมยังคงได้รับการรักษาและสืบสานอย่างมั่นคง

3. จากรูปแบบราชพิธีสู่พิธีกรรมของประชาชนทั่วไป

ในอดีต การประกอบศาสนพิธีในวันสำคัญทางศาสนา เช่น อาสาฬหบูชา มักกระทำโดยราชสำนักหรือในระดับรัฐ โดยมีพระมหากษัตริย์และราชวงศ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเพื่อความเป็น

สีริมคลองแผ่นดิน จะเห็นได้จากหมายกำหนดการ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษา ที่มีมาตั้งแต่พุทธศักราช 2501 เป็นต้นมา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรให้แน่นแฟ้น ผ่านการจัดเทศนาธรรมราชพิธี ถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ และบำเพ็ญพระราชกุศลในพระอารามหลวง การประกอบพิธีในราชสำนักจึงไม่เพียงมีความศักดิ์สิทธิ์ตามหลักศาสนา แต่ยังสะท้อนถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะธรรมราชา ผู้ส่งเสริมพระศาสนาและเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาจึงแนบแน่นและดำเนินไปตามขนบประเพณีอย่างมั่นคง รัฐและศาสนาถือเป็นกลไกเดียวกันในการสร้างระเบียบและคุณค่าทางสังคม โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการศึกษาและวัฒนธรรม ขณะที่รัฐสนับสนุนในด้านวัตถุปัจจัยและการก่อสร้างศาสนสถาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2537)

เมื่อการจัดงานวันอาสาฬหบูชาได้ถ่ายทอดออกสู่สาธารณชนมากขึ้น ประชาชนเริ่มมีบทบาทในการจัดพิธีกรรมในระดับชุมชน วัดวาอารามในแต่ละท้องถิ่นได้กลายเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมวันอาสาฬหบูชา เช่น การเวียนเทียน ฟังเทศน์ และทำบุญตักบาตร จากพิธีกรรมที่มีรูปแบบค่อนข้างเป็นทางการในราชสำนัก ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนสามัญ พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชาในปัจจุบัน จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงในแวดวงสงฆ์หรือราชพิธีอีกต่อไป แต่ได้กลายเป็นกิจกรรมที่ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองและชนบท โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่ศาสนาเป็นแกนกลางของวัฒนธรรมและจิตสำนึกทางจริยธรรม การประกอบพิธีกรรมในวันอาสาฬหบูชาจึงสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของพุทธศาสนาในวิถีชีวิตร่วมสมัยอย่างมีพลวัต

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การขยายความหมายของวันอาสาฬหบูชาจากการเฉลิมฉลองพระธรรมเทศนาครั้งแรก ไปสู่การเน้นการปฏิบัติธรรมและการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ในหมู่ประชาชนทั่วไป ทำให้วันดังกล่าวกลายเป็นวันแห่งการส่งเสริมศีลธรรมโดยตรงในสังคมไทย

พลวัตของวันอาสาฬหบูชาในยุคดิจิทัล

เมื่อสังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล โดยเฉพาะภายใต้บริบทของการแพร่ระบาดของโควิด-19 รูปแบบของการประกอบพิธีกรรมในวันอาสาฬหบูชาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน การเวียนเทียนออนไลน์ การฟังธรรมผ่านสื่อดิจิทัล และกิจกรรมเสมือนจริง กลายเป็นทางเลือกหลักของพุทธศาสนิกชน การจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับวันอาสาฬหบูชาในช่วงเวลาดังกล่าว จึงมีความเปลี่ยนแปลงหลายประการ ดังนี้

1. ความเป็นมาของการเวียนเทียน การเวียนเทียนมีรากฐานจากประเพณีโบราณที่เรียกว่า “เวียนประทักษิณ” หรือ “ประทักษิณาวฏ” หมายถึง การถือดอกไม้ ธูป เทียน เดินเวียนรอบสิ่งที่เคารพ เช่น พระพุทธรูป เจดีย์ หรือวิหาร โดยเวียนทางขวา 3 รอบ ให้สิ่งที่เคารพอยู่ด้านขวาของตน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรโตโช ป.ธ. 9, ราชบัณฑิต), 2548) ธรรมเนียมนี้มีมาก่อนพระพุทธศาสนา และถูกรับช่วงต่อในวัฒนธรรมพุทธอย่างต่อเนื่อง หลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ประทักษิณกลายเป็น

การแสดงความเคารพบูชาในเชิงจิตวิญญาณ เช่น เมื่อพระราชหรือพุทธศาสนิกชนเข้าเฝ้าและสดับธรรมจากพระองค์ ก่อนลากลับจะกราบพระบาทและเวียนประทักษิณรอบพระองค์เพื่อแสดงความเคารพ

ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา บันทึกพิธีเวียนประทักษิณในเหตุการณ์สำคัญหลายครั้ง เช่น เมื่อพระมหากัสสปะและภิกษุ 500 รูป เวียนรอบเชิงตะกอนก่อนถวายบังคมพระพุทธรูปเจ้า (ที.มหา. (ไทย), 10/234/175) รวมถึงพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ที่เวียนประทักษิณก่อนกราบลาพระพุทธรูปเพื่อนิพพาน และพระภิกษุทักขิณที่เวียนรอบพระกัสสปเถระก่อนแยกทางกันเพื่อแสวงหาโมกขธรรม (ปัญญา ใช้บางยาง, 2554) แสดงให้เห็นว่า การเวียนประทักษิณมีความหมายลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ

ธรรมเนียมนี้ได้รับการปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย โดยกลายเป็น “การเวียนเทียน” ที่จัดขึ้นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันอัฐมีบูชา โดยมีหลักฐานโบราณ เช่น ฐานประทักษิณรอบพระสถูปในสมัยทวารวดี และข้อความในพงศาวดารที่กล่าวถึงการเวียนเทียนในวันสำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงความสืบเนื่องของประเพณีในสังคมไทย การเวียนเทียนนิยมปฏิบัติด้วยความสงบ สำรวมกายวาจา และตั้งใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย โดยรอบที่ 1 ระลึกถึงพระพุทธคุณ รอบที่ 2 พระธรรมคุณ และรอบที่ 3 พระสังฆคุณ

2. พิธีเวียนเทียนออนไลน์: ความเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบในยุคสมัยใหม่ภายใต้บริบทของการแพร่ระบาดของโควิด-19 การประกอบศาสนกิจในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันธรรมสวนะ (วันพระ), วันมาฆบูชา, วันวิสาขบูชา, วันอาสาฬหบูชา, วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา เป็นกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญและมีการเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 เป็นต้นมา การรวมตัวกันของผู้คนจำนวนมากก่อให้เกิดความเสี่ยงสูงต่อการแพร่เชื้อ ส่งผลให้พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชาในหลายพื้นที่ต้องปรับเปลี่ยนอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม จึงจำเป็นต้องมีมาตรการด้านสาธารณสุขที่เหมาะสม เพื่อความปลอดภัยของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน (พระครูมานัสวรดิษฐ์ (มณู ใจทน), 2566)

สถานการณ์โรคระบาดดังกล่าว ยังเป็นแรงผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำบุญตามแนวทางวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) เช่น การโอนเงินผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อร่วมทำบุญหรือการจัดพิธีเวียนเทียนออนไลน์ในวันสำคัญทางศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถแสดงศรัทธาและประกอบศาสนกิจได้ แม้ไม่สามารถเดินทางไปยังวัดได้โดยตรง หลายวัดและองค์กรศาสนาได้ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดกิจกรรม เช่น การถ่ายทอดสดการเวียนเทียนผ่าน Facebook Live, YouTube และการเชิญชวนให้ประชาชนเวียนเทียนออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันเฉพาะทาง เช่น “เวียนเทียนออนไลน์.com” ซึ่งเกิดขึ้นโดยความร่วมมือของภาคเอกชนและองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

การเปลี่ยนผ่านสู่พิธีกรรมออนไลน์ ถือเป็นพัฒนาการเชิงนวัตกรรมที่น่าสนใจ เพราะสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของพุทธศาสนาในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของโลกสมัยใหม่ โดยยังคงรักษาแก่นแกนทางศาสนา เช่น การระลึกถึงพระรัตนตรัย การเจริญสติ และการส่งเสริมศีลธรรม แม้ในสถานการณ์ที่ไม่สามารถพบปะกันได้ตามปกติ

ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งวันอาสาฬหบูชา ได้เปลี่ยนรูปแบบของการเวียนเทียน จากเข้าไปเวียนเทียนที่วัด เป็นเวียนเทียนที่บ้าน คือ พุทธศาสนิกชนสามารถร่วมเวียนเทียนออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ที่จัดทำขึ้นเฉพาะกิจกรรมนี้ โดยมีขั้นตอน ดังนี้ (กรุงเทพมหานครออนไลน์, 2568)

1. เข้าสู่เว็บไซต์หรือแพลตฟอร์มที่จัดกิจกรรมเวียนเทียนออนไลน์ เช่น www.เวียนเทียนออนไลน์.com ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
2. เลือกวิธีการเข้าร่วม ผู้ใช้สามารถเลือกเวียนเทียนคนเดียวหรือเวียนเทียนคู่ โดยสามารถอัปโหลดภาพใบหน้าหรือเลือกคาแรกเตอร์ที่ต้องการ
3. เลือกสถานที่เวียนเทียน มีตัวเลือกให้เลือกสถานที่เวียนเทียน เช่น วัดในประเทศไทย สังฆเวชนียสถาน หรือวัดต่างประเทศ
4. เริ่มเวียนเทียนออนไลน์ ระบบจะจำลองการเดินเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ พร้อมเสียงบทสวดมนต์ที่ผู้ใช้สามารถสวดตามได้
5. เลือกคำอธิษฐาน หลังจากเวียนเทียนเสร็จ ผู้ใช้สามารถเลือกคำอธิษฐานที่ต้องการเพื่อเป็นสิริมงคล
6. ฟังเทศน์ออนไลน์ บางแพลตฟอร์มมีการจัดเทศน์ออนไลน์ให้ผู้ใช้สามารถรับฟังธรรมเทศนาเพิ่มเติมได้

การเวียนเทียนออนไลน์เป็นทางเลือกที่สะดวกและปลอดภัยในยุคปัจจุบัน ช่วยให้พุทธศาสนิกชนสามารถร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้แม้อยู่ที่บ้าน

3. การเปลี่ยนแปลงสู่รูปแบบออนไลน์กับผลกระทบต่อ “ศรัทธา” ในวันอาสาฬหบูชา การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิบัติศาสนกิจวันอาสาฬหบูชา จากการรวมกลุ่มในวัดสู่การเวียนเทียนและฟังเทศนาออนไลน์ นับเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่มีผลกระทบต่อโครงสร้าง “ศรัทธา” ของพุทธศาสนิกชนในหลายมิติ ดังนี้

3.1. ศรัทธาในมิติของประสบการณ์ร่วม ในอดีต การเข้าวัดในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันอาสาฬหบูชา มิได้มีเป้าหมายเพียงการทำบุญ แต่ยังเป็นการสร้าง “ประสบการณ์ทางสังคมและศรัทธาร่วม” (Collective Religious Experience) ผ่านการพบปะผู้คน การฟังพระธรรมเทศนาในหมู่ชน และการเวียนเทียนรอบอุโบสถร่วมกัน การเปลี่ยนรูปแบบไปสู่พิธีกรรมออนไลน์ ทำให้ประสบการณ์ร่วมดังกล่าวลดน้อยลง โดยแม้ประชาชนยังสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ แต่สภาพแวดล้อมของการปฏิบัติ

กลัปกลายเป็นกิจกรรมส่วนตัวในบ้านหรือในที่ที่ตนสะดวก ซึ่งอาจลดทอนความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทางศาสนา

จากการศึกษาของ Putnam และ Campbell พบว่า การมีส่วนร่วมในศาสนพิธีแบบเผชิญหน้า (face-to-face religious participation) มีความสัมพันธ์กับระดับศรัทธาและความผูกพันทางศาสนาสูงกว่าการปฏิบัติศาสนกิจแบบออนไลน์หรือทางไกล (Putnam, R. D., & Campbell, D. E, 2010) เนื่องจากการเรียนออนไลน์หรือการเวียนเทียนที่บ้าน ไม่มีสิ่งที่ปลุกศรัทธา เช่น โบสถ์ เจดีย์ หรือผู้ร่วมกิจกรรม เหมือนการเรียนเทียนที่วัดที่มีบรรยากาศ มีพระสงฆ์ มีเพื่อนกัลยาณมิตรที่เอื้อให้ใจสงบ

3.2 ศรัทธาในมิติของความเข้าใจหลักธรรม ในอีกด้านหนึ่ง การจัดกิจกรรมวันอาสาฬหบูชาออนไลน์ ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนบางกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุที่เดินทางไม่สะดวก หรือคนทำงานในเมืองใหญ่ เข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้มากขึ้น เช่น การเข้าฟังธรรมออนไลน์ที่บ้านที่กวดิโไว้ หรือการเวียนเทียนออนไลน์ที่มีการอธิบายหลักธรรมประกอบ

การเข้าถึงข้อมูลทางธรรมะที่หลากหลายผ่านสื่อดิจิทัล ทำให้เกิด “ความรู้ทางศาสนา” ที่ขยายตัว แต่การเรียนรู้แบบไม่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับพระสงฆ์หรือกลุ่มศรัทธา อาจส่งผลต่อการตีความหลักธรรมที่ผิดพลาด หรือการปฏิบัติที่ขาดความลึกซึ้ง ดังที่ Helland ได้ชี้ให้เห็นว่า ศาสนาออนไลน์มีแนวโน้มจะเน้นที่ “ข้อมูล” มากกว่า “ประสบการณ์” (Helland, C, 2000)

3.3 ศรัทธาในมิติของความยืดหยุ่นและการปรับตัว การที่ศาสนิกชนยังคงเลือกปฏิบัติศาสนกิจแม้ในรูปแบบใหม่ แสดงให้เห็นถึง “พลวัตของศรัทธา” (Dynamic Faith) ที่สามารถปรับตัวตามสถานการณ์ได้ การเปลี่ยนผ่านนี้ไม่ใช่การสูญเสียศรัทธา แต่เป็นการสร้างรูปแบบใหม่ของการแสดงออกทางศรัทธา ซึ่งยึดถือ “สาระ” ของวันอาสาฬหบูชา เช่น การระลึกถึงพระรัตนตรัย การเจริญสติ และการรักษาศีล แม้ในสภาพแวดล้อมที่ต่างไปจากเดิม นักวิชาการอย่าง Campbell ก็ยืนยันว่า โลกออนไลน์สามารถเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred space) รูปแบบใหม่ได้ หากมีการออกแบบกิจกรรมอย่างมีเป้าหมายชัดเจน (Campbell, H. A, 2012)

สรุป

การศึกษาพลวัตของวันอาสาฬหบูชาในยุคสมัยใหม่ สรุปได้ว่า วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 8 มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์ ส่งผลให้เกิดพระสงฆ์องค์แรก และพระรัตนตรัยจึงครบองค์อย่างสมบูรณ์ ประเทศไทยกำหนดให้วันนี้เป็นวันสำคัญทางศาสนาอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2501 หลังงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ และในปี พ.ศ. 2505 ได้ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยพิธีหลวง พิธีสงฆ์ และพิธีราษฎร์ เช่น การฟังธรรม สวดมนต์ เวียนเทียน และทำบุญตักบาตร โดยยึดแนวทางตามประกาศสังฆนายก พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชามีพัฒนาการจากราชพิธีสู่กิจกรรมของประชาชนทั่วไป โดยวัดชุมชนกลายเป็นศูนย์กลางในการสืบสานและปรับปรุงแบบให้

สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย มุ่งเน้นการส่งเสริมศีลธรรมในครอบครัวและชุมชน ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 รูปแบบพิธีกรรมได้เปลี่ยนผ่านสู่ระบบออนไลน์ เช่น เวียนเทียนออนไลน์ ฟังธรรมผ่านสื่อดิจิทัล และทำบุญผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของศรัทธาใน 3 มิติ ได้แก่ 1. ประสพการณ์ร่วม ลดการมีปฏิสัมพันธ์และบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ในวัด 2. ความเข้าใจหลักธรรมเข้าถึงได้ง่ายขึ้นแต่ขาดความลึกซึ้ง 3. ความยืดหยุ่นของศรัทธา สะท้อนการปรับตัวต่อบริบทสมัยใหม่อย่างสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลจากการศึกษาไปปรับใช้ในสังคมยุคใหม่และวันสำคัญอื่น ๆ

1. พัฒนาและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในพิธีกรรมศาสนา ควรส่งเสริมกิจกรรมศาสนาออนไลน์อย่างมีคุณภาพ เช่น เวียนเทียนเสมือนจริง การถ่ายทอดธรรมะ หรือเวิร์กช็อปออนไลน์ เพื่อให้ทุกกลุ่มวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้พำนักต่างถิ่น เข้าถึงกิจกรรมทางศาสนาได้สะดวกขึ้น
2. ขยายแนวคิดพื้นที่เรียนรู้จริยธรรมสู่วันสำคัญอื่น แนวคิดการใช้วันอาสาฬหบูชาเป็นพื้นที่เรียนรู้จริยธรรมร่วมสมัย ควรนำไปปรับใช้กับวันสำคัญอื่น เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา และเข้าพรรษา โดยเชื่อมโยงพิธีกรรมกับประเด็นสังคม เช่น จริยธรรมสื่อ หรือสุขภาวะจิตในยุคดิจิทัล
3. ออกแบบกิจกรรมศาสนาให้ตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ ควรพัฒนากิจกรรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมคนรุ่นใหม่ เช่น เกมธรรมะบนมือถือ แพลตฟอร์มถาม-ตอบกับพระแบบเรียลไทม์ หรือนิทรรศการออนไลน์เกี่ยวกับความหมายของวันสำคัญ
4. ส่งเสริมศาสนกิจเชิงร่วมนวัตกรรมในระดับชุมชน สนับสนุนให้ภาครัฐ องค์กรศาสนา และชุมชนร่วมจัดกิจกรรมรูปแบบผสม (onsite-online) เช่น เวียนเทียนออนไลน์ควบคู่กับกิจกรรมที่วัด และประกวดคลิปสั้น “ธรรมะกับชีวิตยุคใหม่” เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมหลากหลายมิติ
5. ผลิตสื่อเรียนรู้วันสำคัญทางศาสนาในรูปแบบร่วมสมัย พัฒนาสื่อ เช่น อินโฟกราฟิก หนังสือสั้น หรือพอดแคสต์ ที่อธิบายวันสำคัญทางศาสนาอย่างกระชับ เข้าใจง่าย และเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ เพื่อให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าและความสัมพันธ์ของหลักธรรมกับชีวิตจริง

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพมหานครจอออนไลน์. (2564). *เวียนเทียนออนไลน์ กรมศาสนาชวนรับบุญ*. เรียกใช้เมื่อ 28 เมษายน 2568 จาก <https://url.in.th/BLtfl>.
- คงอมร เหมรัตน์รักษ์. (2566). *พิธีกรรมและแนวทางการสร้างสรรค์พิธีกรรมในชุมชนเขตพื้นที่เมืองเก่าอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่*. ใน *ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย*. มหาวิทยาลัยพะเยา.

- ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดเวลาทำงานและวันหยุดราชการ. (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2505. (2505). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 79 ตอนที่ 52 หน้า 1375-1376 (12 มิถุนายน 2505).
- ประกาศสำนักสภานายก เรื่อง กำหนดพิธีอาสาฬหบูชา. (2501). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 75 ตอนที่ 57 หน้า 2169 (29 กรกฎาคม 2501)
- ปัญญา ไซบายง. (2554). 80 พระอรหันต์ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระครูมานัสวรดิษฐ์ (มณฺญ์ ใจทน). (2566). ศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ในชีวิตวิถีใหม่ กรณีศึกษาวัดท่าหมื่นราม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรโตโช ป.ธ. 9, ราชบัณฑิต). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลียงเชียง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2537). *รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ*. นนทบุรี : วัดญาณเวศกวัน.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *วันสำคัญของชาวพุทธไทย*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต).
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2536). *พระสูตรสำคัญของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- หมายกำหนดการ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชา และเทศกาลเข้าพรรษา พุทธศักราช 2551 (ฉบับเปลี่ยนแปลง). (2551). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 125 ตอนที่ 14 ข หน้า 193-194 (11 สิงหาคม 2551).
- หมายกำหนดการ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษา. (2545). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 119 ตอนพิเศษ 67ง หน้า 30-32 (19 กรกฎาคม 2549).
- หมายกำหนดการ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันอาสาฬหบูชา และเทศกาลเข้าพรรษา พุทธศักราช 2501. (2501). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 75 ตอนที่ 58 หน้า 1-3 (31 กรกฎาคม 2501).
- หมายกำหนดการ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันอาสาฬหบูชา และเทศกาลเข้าพรรษา พุทธศักราช 2539. (2539). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 113 ตอนที่ 60ง หน้า 99-101 (25 กรกฎาคม 2539).
- หมายกำหนดการพระราชกุศลเข้าพรรษา. (2499). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 73 ตอนที่ 57 หน้า 2067-2069 (24 กรกฎาคม 2499).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2501). *เอกสารจดหมายเหตุชุดกองกลาง*. สำนักงานปลัดกระทรวง
ศึกษาธิการ ศธ.15.12/11 เรื่อง พิธีอาสารพบูชา.

Campbell, H. A. (2012). *Exploring Religious Community Online: We Are One in the
Network*. New York: Peter Lang Publishing.

Helland, C. (2000). “Online Religion/Religion Online and Virtual Communitas”. In
Religion on the Internet: Research Prospects and Promises: ed. J. K. Hadden & D.
E. Cowan.

Putnam, R. D., & Campbell, D. E. (2010). *American Grace: How Religion Divides and
Unites Us*. New York: Simon & Schuster.

วิถีแห่งธรรมะ: การเปลี่ยนแปลงชีวิตของนางกิสากุโตะ*

THE PATH OF DHAMMA: THE TRANSFORMATION OF KISAGOTAMI'S LIFE

พระครูสุธรรมรัตนภรณ์ (สุพจน์ ฐานธมฺโม)

Phrakhru Suthammarattanaporn (Supoj Thanadhammo)

วัดมณีโคตร อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย, ประเทศไทย

Wat Maneehot, Phonphisai District, Nong Khai Province, Thailand

พระครูสุวรรณรัตนสุนทร (อุเทน ญาณวโร)

Phrakhru Suwanrattanasunthon (Uten Nānavaro)

วัดโพนคำ อำเภอรัตนาธิปไตย จังหวัดหนองคาย, ประเทศไทย

Wat Phon Kham, Rattanawapi District, Nong Khai Province, Thailand

ทวิศักดิ์ ใหม่ประยูร

Taweesak Maiprayoon

นักวิชาการอิสระ, ประเทศไทย

Independent Scholar, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Jesada.mun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตใจตามหลักพุทธศาสนา โดยเฉพาะการระลึกถึงความตายที่มีผลต่อการพัฒนาจิตใจ จากกรณีศึกษาของนางกิสากุโตะ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ การศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนเชิงประสบการณ์ โดยมอบหมายให้ไปหาแม่ลัดพันธุ์ฝึกภาวนาจากบ้านที่ไม่เคยมีผู้ตาย จากการค้นหาความจริงว่าไม่มีบ้านใดเลยที่ไม่เคยประสบกับความตาย การเผชิญหน้ากับความจริงข้อนี้ ทำให้นางเกิดการตระหนักรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสัจธรรมของชีวิต กระบวนการนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา ทั้งการเข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิต การเห็นความทุกข์ที่แฝงอยู่ในสังขาร และการคลายจากความยึดมั่นถือมั่น การรู้ในไตรลักษณ์นี้ส่งผลให้นางบรรลุโสดาปัตติผล ซึ่งเป็นขั้นแรกของการเข้าถึงธรรม หลังจากนั้นนางได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีและพัฒนากฎปฏิบัติธรรมผ่านหลักการตั้งสติในกาย เวทนา จิต และธรรม ร่วมกับการพิจารณาขั้น 5 อย่างต่อเนื่อง จนในที่สุดสามารถบรรลุความเป็นพระอรหันต์ การปฏิบัติ

* Received: 20 April 2025; Revised: 16 May 2025; Accepted: 20 May 2025

ตามมรณานุสติอย่างสม่ำเสมอ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้แนะ ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า วิถีธรรมช่วยให้ผู้ปฏิบัติแปรเปลี่ยนความทุกข์ การยึดมั่นในชีวิต ไปสู่การตื่นรู้การปล่อยวางอุปาทานได้ ซึ่งเป็นทางสู่ความหลุดพ้น การเสนอแนวทางจากประสบการณ์ตรง เป็นเครื่องมือการเรียนรู้การพัฒนาปัญญาที่ใคร่ครวญดีแล้ว จึงนับเป็นแนวทางการพัฒนาจิตใจในยุคสมัยใหม่ ที่สามารถประยุกต์ใช้ทั้งในชีวิตประจำวัน และในการปฏิบัติธรรมเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตได้

คำสำคัญ: วิถีแห่งธรรมะ, การเปลี่ยนแปลงชีวิต, ไตรลักษณ์, มรณสติ

Abstract

This academic article explores the process of inner transformation based on Buddhist principles, with a focus on maranānussati (mindfulness of death) and its role in spiritual development. The study examines the case of Kisagotami as a profound illustration of psychological and spiritual change. It reveals that the Buddha employed an experiential method of instruction by sending Kisagotami to collect mustard seeds from a household untouched by death. Her futile search led to the realization that death is universal and inescapable, fostering a deep awareness of life's fundamental truths (sacca-dhamma). This awakening initiated a threefold cognitive transformation: realization of the impermanence of life, recognition of the suffering inherent in all conditioned phenomena, and release from clinging and self-attachment. Through this insight into the Three Marks of Existence (tilakkhaṇa), Kisagotami attained sotāpatti (stream-entry), the first stage of enlightenment. She later ordained as a bhikkhunī (Buddhist nun) and deepened her practice through the Four Foundations of Mindfulness (satipaṭṭhāna—contemplation of body, feelings, mind, and mental objects) and systematic reflection on the Five Aggregates (khandha), ultimately achieving arahantship. The study identifies two key factors in this transformation: consistent practice of maranānussati and the presence of a spiritual friend (kalyāṇamitta), represented by the Buddha. The findings demonstrate how Buddhist practice enables individuals to transcend suffering rooted in attachment, guiding them toward awakening

(bodhi) and liberation (nibbāna) through realization of the Four Noble Truths. In a contemporary context, this case offers three applicable insights: the transformative power of direct experience, the cultivation of wisdom through reflective insight, and the essential role of spiritual guidance. This ancient paradigm remains profoundly relevant, providing a practical framework for personal growth and meditative practice that transforms one's existential outlook.

Keywords: The Path of Dhamma, Spiritual changes, Three Characteristics, Contemplation of death.

บทนำ

นางกิสาคอติเป็นสตรีที่ได้รับการกล่าวขานในตำนานทางพระพุทธศาสนา ที่เคยประสบความทุกข์โศกอย่างแสนสาหัส จากการสูญเสียบุตรชายคนเดียว จนจิตใจแทบแตกสลาย เธออุ้มศพบุตรน้อยเดินตามหาหมอวิเศษที่จะช่วยให้เด็กฟื้นคืนชีวิต แต่สุดท้ายก็พบว่าความตายเป็นธรรมดาของสรรพสิ่งที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เมื่อได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสให้เธอเข้าใจสัจธรรมของชีวิตผ่านการหาธรรมชาติอันไม่ตาย นางจึงได้บรรลุธรรม กลายเป็นแบบอย่างแห่งการเปลี่ยนแปลงชีวิตที่สุดแสนจะล้ำเค้นด้วยปัญญาและความเข้าใจในกฎแห่งไตรลักษณ์ จากความโศกเศร้าสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิต จากมืดจนกลายเป็นผู้สว่างด้วยการบรรลุธรรมของนางกิสาคอติ ที่แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งธรรมะที่สามารถเปลี่ยนความทุกข์ให้เป็นปัญญาได้ เธอไม่เพียงยอมรับความจริงของชีวิตเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นวิสัยทัศน์และการแก้ปัญหาด้วยทรงการสอนแนวทางที่เป็นเชิงประจักษ์ สุดท้ายด้วยปัญญาของนางกิสาคอติ ได้กลายเป็นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลส จากการบรรลุธรรมนี้สะท้อนให้เห็นว่าวิถีแห่งธรรมะนั้นไม่เลือกชนชั้นหรือเพศสภาพ หากผู้ใดมีใจเปิดรับและตั้งมั่นในสัจธรรม ผู้นั้นย่อมพบทางแห่งการหลุดพ้นได้เช่นกัน เรื่องราวของนางกิสาคอติจึงเป็นบทเรียนอันลึกซึ้งว่า การเปลี่ยนแปลงภายในด้วยธรรมะสามารถนำแสงสว่างมาสู่ชีวิตได้ แม้ในยามที่มีมมณที่สุด พระพุทธเจ้าทรงใช้เหตุการณ์นี้ สอนให้เธอตระหนักถึงสัจธรรมของชีวิตผ่านการหาสิ่งที่ “ไม่ตาย” (ความไม่เกิด) การเข้าใจกฎไตรลักษณ์ทำให้เธอคลายความยึดมั่นและบรรลุธรรมในที่สุด การเข้าถึงธรรมได้หากมีใจเปิดรับ ชีวิตที่เคยเต็มไปด้วยโศกนาฏกรรม กลายเป็นแบบอย่างแห่งการรู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญาธรรม

ภายใต้ความโศกเศร้าอย่างรุนแรง นางกิสาโคตมิไม่อาจยอมรับความจริงแห่งความตายได้ จึงอุ้มศพบุตรเร่ร่อนไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อวิงวอนขอความช่วยเหลือจากผู้คน ด้วยหวังจะได้รับยารักษาที่สามารถทำให้บุตรฟื้นคืนชีพ กระทั่งมีผู้แนะนำให้นางเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์มิได้ประทานยารักษาทางกาย หากแต่ประทาน “ยาธรรม” โดยทรงชี้ให้เห็นสัจธรรมอันเป็นสากลของชีวิต คือ ความไม่เที่ยงและความตายที่ไม่มีผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ ประสบการณ์อันลึกซึ้งนี้ของนางกิสาโคตมิ จึงกลายเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจอย่างลึกซึ้ง จากภาวะแห่งความยึดมั่นและความทุกข์อันใหญ่หลวง ไปสู่การตื่นรู้และความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต พร้อมการดำเนินชีวิตบนหนทางแห่งธรรม

การเน้นย้ำเรื่อง “ความตาย” ในพระพุทธศาสนา มิได้มีเจตนาเพื่อก่อให้เกิดความหวาดกลัว หากแต่เป็นกลวิธีแห่งการฝึกจิตให้ตื่นรู้ต่อสัจธรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อผู้ปฏิบัติเจริญมรณสติอย่างต่อเนื่อง จนเกิดปัญญาที่นำไปสู่การยอมรับความจริงของชีวิตได้อย่างแท้จริง หลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงเป็นแนวทางที่สามารถเยียวยาความทุกข์ได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะความทุกข์ที่เกิดจากอวิชชา (ความไม่รู้) ซึ่งธรรมะจะช่วยเปิดเผยความจริงตามสภาวะธรรม และกรณีของนางกิสาโคตมิก็คือตัวอย่างที่ชัดเจนว่า ธรรมะมิใช่เพียงทฤษฎี แต่เป็นพลังแห่งปัญญาที่สามารถเปลี่ยนแปลงความเศร้าโศกและความสูญเสียให้กลายเป็นหนทางแห่งการหลุดพ้น

แรงบันดาลใจในการเขียนบทความนี้ มาจากความประสงค์ที่จะสื่อสารว่า ธรรมะเป็นเครื่องมือแห่งการเปลี่ยนแปลงชีวิตที่มีอยู่จริงและเข้าถึงได้ในชีวิตประจำวัน การบรรลุธรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงผู้ที่ประสบปัญหาเท่านั้น หากแต่เป็นสิ่งที่บุคคลทุกระดับสามารถเข้าถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานชีวิตหรือภูมิหลังเช่นไร กรณีของนางกิสาโคตมิ ซึ่งเดิมเป็นเพียงหญิงชาวบ้านธรรมดา แต่สามารถพัฒนาจิตจนบรรลุพระอรหันต์ แสดงให้เห็นว่า “การบรรลุธรรม” มิได้ถูกจำกัดด้วยเพศ วัย ชนชั้น หรือสถานะใด ๆ ยิ่งไปกว่านั้น เหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้นางแสวงหา “สิ่งที่ไม่ตาย” ได้กลายเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้เธอได้ประจักษ์ถึงไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา อันนำไปสู่การปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น แรงบันดาลใจในระดับนี้สะท้อนเจตนารมณ์ของบทความ ที่ต้องการอธิบายว่า สัจธรรมของชีวิตคือเครื่องนำทางให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีสติ มีอิสรภาพภายใน และสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตให้เป็น “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” ได้อย่างแท้จริง

ความหมายและสภาวะแห่งความตายมุมมองของพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนา ความตายถูกอธิบายไว้ในสองลักษณะสำคัญ ได้แก่ 1) ความตายทางกายภาพ หมายถึง การสิ้นชีวิตที่สามารถสังเกตได้จากการแตกสลายของร่างกาย ซึ่งในพระไตรปิฎกได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “ความจุติ ความเคลื่อนไป ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆ เรียกว่า มรณะ” (ที.ม. (ไทย) , 10/390/325) การพิจารณาว่าบุคคลถึงความตายนั้น พิจารณาจากองค์ประกอบที่บ่งชี้ว่าชีวิตสิ้นสุดลง ได้แก่ การหมดสิ้นอายุ ไข่อ่อนของร่างกายหมดไป และวิญญาณได้ละจากกายมนุษย์ในพระพุทธศาสนามองว่าประกอบด้วยสองส่วน คือ รูป/ (สิ่งที่มองเห็นได้) และ นาม (สิ่งที่มองไม่เห็น ได้แก่ จิตใจ) เมื่อองค์ประกอบของขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ สิ้นสุดลง ย่อมถือว่าบุคคลนั้นถึงแก่ความตายแล้ว 2) ความตายทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความตายขณะยังมีชีวิตอยู่ อันเกิดจากการเสื่อมสูญของคุณธรรม เช่น พระพุทธองค์ตรัสว่า “ผู้ประมาทย่อมเหมือนตายแล้ว ส่วนผู้ไม่ประมาทชื่อว่ายังไม่ตาย” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/21/31) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีได้มองความตายเพียงในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเสื่อมถอยของจิตใจจากคุณธรรมอันพึงมีอีกด้วย โดยทั้งสองลักษณะของความตายล้วนมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจสัจธรรมแห่งชีวิต

พระพุทธศาสนามองความตายว่าเป็นธรรมชาติของชีวิต มิใช่สิ่งที่ควรหวาดกลัว หากสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงสัจธรรมได้อย่างลึกซึ้ง ในพระไตรปิฎกได้มีการเปรียบเทียบว่า “ดูจนายโคบาล ผู้ใช้ท่อนไม้ต้อนฝูงโคไปยังทุ่งหญ้า ฉันท ไฉ ความแก่และความตายก็ย่อมต้อนอายุแห่งสัตว์ทั้งหลายไปฉันทนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/135/74) การระลึกถึงความตาย (มรณสติ) จึงมิใช่การหมกมุ่นในความเศร้าหมอง หากแต่เป็นวิถีแห่งปัญญาที่กระตุ้นให้เร่งกระทำความดี ไม่ประมาทต่อเวลา และเห็นคุณค่าแห่งชีวิตในทุกขณะ

พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนเรื่องความตายในลักษณะของการเรียนรู้เชิงประจักษ์ ตัวอย่างที่สำคัญคือ กรณีของนางกิสาคอติ ซึ่งพระองค์มิได้ทรงตรัสสอนโดยตรง แต่ทรงให้ไปค้นหาความจริงด้วยตนเองผ่านประสบการณ์ตรง สุดท้ายนางจึงตระหนักในสัจธรรมแห่งชีวิต การสอนเรื่องความตายในพระพุทธศาสนา มิได้มีเป้าหมายให้ละทิ้งการกระทำความดีหรือหันไปแสวงหาความสุข เพียงเพราะเชื่อว่าความตายคือสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่กลับเป็นการชี้แนะให้เร่งขวนขวายสร้างคุณงามความดี ทำวันคืนให้มีคุณค่า และไม่ประมาทต่อความไม่แน่นอนแห่งชีวิต

ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าทรงเริ่มต้นการเสาะแสวงหาความจริงของชีวิต จากการประจักษ์ต่อสภาวะความแก่ ความเจ็บ และความตาย ซึ่งเป็นเหตุแห่งความสลดพระทัยและแรงบันดาลใจในการเสด็จ

ออกบรรพชา เพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์และตรัสรู้ธรรมแห่งชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548)

นอกจากนี้ ยังมีการอธิบายคำว่า “อายุ” ในทางพระพุทธศาสนาว่า หมายถึง สภาวะที่ทำให้สรรพสัตว์ดำรงอยู่ร่วมกัน เป็นพลวัตแห่งชีวิตที่แสดงถึงการมีอยู่ของสภาวะธรรม โดยถือว่า “อายุ” “ชีวิต” และ “ปาณะ” เป็นไวยากรณ์ที่สามารถใช้แทนกันได้ (มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, 2559) เมื่ออายุหรือชีวิตสิ้นสุดลง มนุษย์และสรรพสัตว์ย่อมต้องประสบกับความตายอย่างแน่นอน ไม่มีผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้มีอำนาจหรือมีวิธีการใดก็ตาม ความตายจึงเป็นขอบเขตสุดท้ายของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ความแตกต่างมีเพียงระยะเวลาที่ความตายจะมาถึงเร็วหรือช้าเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความตายในทางโลกจะหมายถึงการสิ้นสุดการทำงานของร่างกาย แต่ในพระพุทธศาสนานั้น ความตายมีความหมายลึกซึ้งและซับซ้อนกว่านั้น กล่าวคือ ความตายเกิดขึ้นเมื่อ “จุติจิต” หรือจิตดวงสุดท้ายในภพปัจจุบันดับลง โดยไม่มีจิตดวงใหม่เกิดขึ้นสืบต่อในภพเดิม ซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดของกระแสความต่อเนื่องของชีวิต หรือที่เรียกว่า “สันตติ” หมายถึง ความไม่ต่อเนื่องของจิตจากภพเดิมไปยังภพใหม่ โดยมี “ปฏิสนธิจิต” เป็นตัวรองรับการเกิดใหม่ในภพหน้า ดังนั้น ความตายในเชิงสภาวะธรรมจึงหมายถึงการสิ้นสุดของสันตติอย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับกระแสไฟฟ้า แม้ดูเหมือนจะเป็นแสงสว่างคงที่ในหลอดไฟ แต่แท้จริงแล้วเป็นเพียงพลังงานที่กะพริบสับเนื่องกันอย่างรวดเร็วและไม่มีตัวตนที่แท้จริง เช่นเดียวกับจิตของมนุษย์ซึ่งเกิดดับอยู่ตลอดเวลาอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่จะรับรู้ได้ トラバドที่กระแสจิตยังคงดำเนินต่อไป แม้เร็วเพียงใด ก็ถือว่าชีวิตยังดำรงอยู่ แต่เมื่อจุติจิตดับลงโดยไม่มีจิตดวงใหม่สืบต่อในภพเดิม จึงนับได้ว่าเป็น “ความตายอย่างสมบูรณ์” เมื่อจิตหลุดออกจากร่างกาย สังขารที่เหลืออยู่ย่อมปราศจากคุณค่า เปรียบได้กับ “ท่อนไม้ในป่า” ดังข้อความในพระไตรปิฎกที่กล่าวไว้ว่า: “...นิรตถัง วะ กะลิงคะรัง” ซึ่งแปลว่า “เปรียบประดุจท่อนไม้ที่ถูกทิ้งไว้ในป่า ไร้ประโยชน์ฉนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/41/38)

ด้วยเหตุนี้ ความตายในมุมมองทางธรรม จึงมิใช่เพียงการสิ้นสุดของอวัยวะทางกายภาพเท่านั้น หากแต่หมายถึงการสิ้นสุดของกระแสแห่งสันตติ ซึ่งเป็นการดับของกระแสจิตอย่างแท้จริงในระดับจิตวิญญาณ พระพุทธศาสนาได้จำแนกความตายไว้ 3 ลักษณะสำคัญ (พระพุทธโฆสเถระ, 2554) ได้แก่ 1) ขณิกมรณะ หมายถึง ความตายที่เกิดขึ้นในทุกขณะจิต เป็นการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจอย่างต่อเนื่อง เช่น การเกิดและตายของเซลล์ในร่างกาย จึงถือว่าในระดับจุลภาค มนุษย์กำลังตายอยู่ตลอดเวลา 2) สมมติมรณะ หมายถึง ความตายตามสมมติบัญญัติที่มนุษย์รับรู้ในชีวิตประจำวัน เช่น

การสิ้นลมหายใจ หรือการเผาศพ แม้ว่าร่างกายจะดับลง แต่จิตหรือวิญญาณยังเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ

3) สมุจเฉตมรณะ หมายถึง ความตายโดยสิ้นเชิง อันเป็นผลจากการดับกิเลสของพระอรหันต์ ซึ่งไม่ต้องเวียนว่ายเกิดอีก ถือเป็นการเข้าสู่ปรินิพพานโดยสมบูรณ์ ในทำนองเดียวกัน ความตายในพระพุทธศาสนายังจำแนกตามมูลเหตุออกเป็น 2 ประเภทหลัก (พระพุทธโฆสเถระ, 2554) ได้แก่

1) กาลมรณะ คือ ความตายที่เกิดขึ้นตามคราวอันควร ได้แก่ (1) ตายเพราะสิ้นบุญ (2) ตายเพราะสิ้นอายุ (3) ตายเพราะสิ้นทั้งบุญและอายุ 2) อกาลมรณะ คือ ความตายก่อนเวลาอันควร ซึ่งเกิดจากกรรมตัดรอน เช่น การเบียดเบียนผู้อื่น การฆ่าสัตว์ หรืออุบัติเหตุ พระพุทธโฆสเถระได้เปรียบเทียบความตายทั้ง 4 แบบไว้ว่า 1) ตายเพราะสิ้นอายุ เปรียบเหมือนประทีปที่หมดน้ำมัน 2) ตายเพราะสิ้นบุญ เปรียบเหมือนประทีปที่หมดไส้ 3) ตายเพราะหมดทั้งบุญและอายุ เปรียบเหมือนประทีปที่หมดทั้งไส้และน้ำมัน 4) ตายเพราะอุบัติเหตุ เปรียบเหมือนประทีปที่ถูกลมพัดดับอย่างฉับพลัน

แนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ “ความตาย” ทั้งในเชิงกายภาพ จิตวิญญาณ และเชิงเหตุปัจจัย โดยมุ่งเน้นให้เกิดการตระหนักรู้ เข้าใจในไตรลักษณ์ และใช้ความตายเป็นแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท

แม้คนทั่วไปมักเข้าใจว่า “ความตาย” เป็นสิ่งไม่ยุติธรรม โดยเฉพาะเมื่อต้องสูญเสียบุคคลในช่วงเวลาที่ชีวิตกำลังรุ่งเรือง เช่น ก่อนสำเร็จการศึกษา ก่อนแต่งงาน หรือก่อนเลื่อนตำแหน่งในหน้าที่การงาน หากแต่ในพระพุทธศาสนา กลับให้มุมมองที่ลึกซึ้งกว่านั้นว่า ความตายมิใช่สิ่งผิดธรรมดา หากเป็นธรรมชาติที่คู่กันกับการเกิด และสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกขณะ ดังพุทธพจน์ในภัทเทกธัตตสูตรที่เตือนว่า “พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมาถึงในวันพรุ่งนี้...” (อุปริม. (ไทย), 14/275/323) ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความตายไม่เคยมาถึง “ผิดเวลา” หากแต่เป็นความจริงที่ดำรงอยู่กับชีวิตเสมอ

พระพุทธองค์ยังทรงตรัสเตือนถึงภัยแห่งความประมาทว่า “ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/21/31) และในอีกพุทธภาษิตหนึ่งในพระไตรปิฎกก็กล่าวไว้ว่า “รูปร่าง ชีรติ มัจฉานํ นาม โคตตํ ชีรติ” ซึ่งแปลว่า “ร่างกายย่อมเสื่อมสลาย แต่ชื่อและวงศ์ตระกูลย่อมไม่เสื่อมโทรม” (ส.ส. (ไทย), 15/76/82) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า แม้ร่างกายจะดับลง แต่คุณค่าของการดำเนินชีวิตยังคงดำรงอยู่ผ่านคุณงามความดีที่ได้กระทำไว้

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตระหนักถึงข้อเท็จจริงของชีวิตว่า มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยช่วงเวลาอันสั้นเปราะบาง และเต็มไปด้วยทุกข์ ดังนั้น ผู้มีปัญญาจึงควรใช้เวลานี้ประกอบความเพียร สร้างกุศล และ

ประพจน์พรหมจรรย์ให้สมกับการได้เกิดเป็นมนุษย์ (อง.สตตก. (ไทย), 23/47/167–170) พระพุทธโฆสเถระ ยังได้เปรียบเทียบชีวิตมนุษย์ไว้อย่างลึกซึ้งว่า “ชีวิตนั้นเปราะบางยิ่งกว่าแก้ว เเบาางยิ่งกว่าปุยนุ่น เหมือนหยดน้ำค้างยามรุ่งอรุณ หรือฟองน้ำในหม้อที่เดือดพล่าน” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของชีวิต และย้ำถึงความจำเป็นในการเร่งรัดบำเพ็ญความดี เหมือนผู้ที่มีไฟเผาไหม้บนศีรษะ (พระพุทธโฆสเถระ, 2554)

กรณีของนางกิสาโคตมี ผู้ซึ่งสูญเสียบุตรและพยายามอย่างสุดความสามารถ เพื่อให้ลูกกลับคืนชีพ ถือเป็นตัวอย่างของความรัก ความผูกพัน และความไม่เข้าใจในธรรมชาติของความตาย แต่ภายหลังจากได้รับคำสั่งสอนจากพระพุทธองค์ นางสามารถเปลี่ยนความเศร้าโศกเป็นปัญญา และดำเนินชีวิตในเส้นทางธรรมได้อย่างมั่นคง สะท้อนให้เห็นว่า การตระหนักในสัจธรรมย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจอย่างลึกซึ้ง

ตามหลักอภิปรัชญา ความตายมิได้เป็นเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ปลายทางของชีวิตเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา ทั้งในระดับจิตใจและร่างกาย ในเชิงจิตใจ พระพุทธศาสนาอธิบายว่า จิตของมนุษย์เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในทุกขณะจิต ไม่มีช่วงเวลาใดที่จิตดำรงอยู่นิ่งเฉย การเกิดและดับของจิตจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีช่องว่าง อันหมายความว่า มนุษย์ “ตาย” ทางจิตอยู่ตลอดเวลา

ในด้านกายภาพก็เช่นกัน ร่างกายมนุษย์ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เซลล์ภายในร่างกายเกิดขึ้นและตายไปอย่างต่อเนื่อง เช่น เซลล์ผิวหนังที่ตายแล้วหลุดลอกออกในรูปของขี้ไคลขณะอาบน้ำ ซึ่งล้วนสะท้อนความเป็นอนิจจังของสังขารทั้งสิ้น

ความหมายและสถานะแห่งความตายมุมมองของนักวิชาการทั่วไป

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ ได้อธิบายว่า ความตายเป็นสิ่งลึกลับและแปลกประหลาด สำหรับมนุษย์ทั่วไป เนื่องจากไม่มีใครเคยมีประสบการณ์ตรงกับความตายมาก่อน และไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือข้ามพ้นไปได้ (โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2549)

สมภาร พรหมทา ได้เสนอว่าความตายคือ “ปรากฏการณ์” ซึ่งเมื่อพิจารณาจากสามัญสำนึกแล้ว หมายถึง การสิ้นสุดของชีวิตอย่างสมบูรณ์ และถือเป็นความทุกข์ที่ หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งต้องเกิดขึ้นกับทุกคนโดยไม่มีข้อยกเว้น ในช่วงก่อนตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงเสด็จออกประพาสนครและได้ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คน เจ็บ คนตาย และสมณะ ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกว่า “เทวทูต 4” เหตุการณ์นี้ก่อให้เกิด

ความสลดพระทัย และเป็นแรงบันดาลใจให้พระองค์ทรงใคร่ครวญถึงสัจธรรมของชีวิตที่เป็นไปตามไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา พระองค์จึงเสด็จออกผนวชเพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ และในที่สุดก็บรรลุพระนิพพาน อันเป็นสภาวะที่ไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย (สมภาร พรหมทา, 2549)

พุทธทาส อินทปัญโญ ได้อธิบายเรื่องความตายไว้ 2 ประการ ได้แก่ 1) ความตายทางโลก คือ การสิ้นชีวิตหรือการแตกดับของร่างกาย 2) ความตายทางธรรม คือ การดับกิเลส การหลุดพ้นจาก “ตัวกู-ของกู” ซึ่งเป็นความตายที่แท้จริงและนำไปสู่ความสงบเย็น ท่านเรียกการตายโดยไม่รู้ตัว ไม่ยอมรับว่า “ตายโหง” เพราะเป็นการตายด้วยความตื่นรน ไม่พร้อม ไม่เตรียมใจไว้ก่อน ในทางตรงข้าม พระพุทธเจ้าทรง “ตายจากกิเลส” แล้วตั้งแต่วันตรัสรู้ (พุทธทาส อินทปัญโญ, ม.ป.ป)

ความหมายและสภาวะแห่งความตายมุมมองของศาสตร์สมัยใหม่

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คำว่า “ตาย” หมายถึง สภาวะที่บุคคลสิ้นใจ สิ้นชีวิต หรือสิ้นสภาพของการดำรงชีวิต เช่น กรณีสมองตายหรือไม่ สามารถเคลื่อนไหวได้ ซึ่งถือเป็นจุดสิ้นสุดของการมีชีวิตอยู่โดยสมบูรณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

ความตายหมายถึงการสิ้นสุดการทำงานของระบบชีวภาพอย่างถาวร โดยเฉพาะสมองและหัวใจ การหยุดหายใจ/หัวใจ สมองหยุดทำงาน ส่วนทางจิตวิทยามนุษย์รับรู้ความตายผ่าน 5 ขั้นตอน การปฏิเสธ โกรธ ต่อรอง ซึมเศร้า ยอมรับ และความกลัวตายเกิดจากความไม่แน่นอนและการสูญเสียควบคุม

ศาสตร์สมัยใหม่มองความตายเป็นทั้งกระบวนการทางกายภาพและประสบการณ์ทางจิตใจ โดยเน้นหลักฐานเชิงประจักษ์มากกว่าความเชื่อแบบอภิปรัชญา ในทางชีววิทยาพบว่า ในช่วงเวลาโดยประมาณเจ็ดปีของเด็ก เซลล์ของร่างกายมนุษย์จะมีการเปลี่ยนแปลงและทดแทนอย่างสมบูรณ์ ทำให้สามารถกล่าวได้ว่า มนุษย์ได้กลายเป็น “คนใหม่” ทางกายภาพในทุก ๆ รอบเจ็ดปี จากแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า ความตายมิใช่เรื่องแปลกประหลาดหรือรุนแรง หากเป็นเพียงสภาวะธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การรู้เท่าทันความจริงข้อนี้ ทำให้บุคคลสามารถยอมรับการเกิดและการตายได้อย่างมีสติ ไม่ตื่นตระหนกเมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง และเข้าใจว่า ความตายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการชีวิตที่ “เป็นเช่นนั้นเอง” มาโดยตลอดและจะดำรงอยู่เช่นนั้นต่อไป

พระพุทธเจ้ากับนางกิสาคโถมกับการเปลี่ยนผ่านจากความทุกข์สู่ปัญญา

นางกิสาคโถมเคยถูกดูหมิ่นจากผู้คนในอดีต แต่หลังจากให้กำเนิดบุตรชาย นางได้รับการยกย่องและยอมรับจากสังคม อย่างไรก็ตาม เมื่อลูกชายเสียชีวิตกะทันหัน นางไม่อาจยอมรับความจริงนั้นได้ด้วยความโศกเศร้าอย่างรุนแรง นางอุ้มศพบุตรเดินตระเวนไปตามบ้านเรือนในนคร ขอร้องผู้คนให้ช่วยหารักษาให้บุตรชายฟื้นคืนชีพ แม้จะถูกปฏิเสธและดูหมิ่นว่ายาแก้ความตายไม่มีอยู่จริง แต่นางยังคงปฏิเสธความจริงนั้น

ชายผู้หนึ่งที่เห็นสภาพจิตใจของนางซึ่งเต็มไปด้วยความเศร้าและหลงผิด ได้แนะนำให้นางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงพระวิหาร นางทูลขอให้พระองค์ประทานยารักษาบุตร พระพุทธเจ้าทรงเห็นอุปนิสัยอันเหมาะสม จึงตรัสให้นางไปหาบ้านที่ไม่เคยมีผู้ตาย และให้นำเมล็ดผักกาดจากบ้านนั้นมาใช้เป็นยารักษา นางกิสาคโถมจึงเดินทางเข้าไปในพระนคร และเริ่มสอบถามตามเรือนต่าง ๆ แต่ทุกบ้านต่างตอบว่าไม่มีบ้านใดเลยที่ไม่เคยมีผู้ตาย การฟังคำตอบซ้ำ ๆ นี้ทำให้นางเริ่มตระหนักถึงสัจธรรมแห่งชีวิต จิตของนางกลับสู่สภาพปกติ และเกิดความเข้าใจว่า ความตายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ นางกล่าวว่า “น คามธมโม โน นิคมสส ธมโม น จาปิย เอกกุลสส ธมโม สพพสส โลกสส สเทวกสส เอเสว ธมโม ยทิท อนิจจตา” แปลว่า “ความไม่เที่ยงนั้น มิใช่เป็นธรรมของหมู่บ้าน หรือนิคมหรือตระกูลใด ๆ หากแต่เป็นธรรมสากลของโลกทั้งปวง รวมถึงเทวโลกด้วย”

จากนั้น นางได้นำศพบุตรไปวางไว้ที่ป่าช้า และกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้าอีกครั้ง พระองค์ตรัสถามว่า ได้นำเมล็ดผักกาดมาหรือไม่ นางกราบทูลว่า “กิจกรรมเกี่ยวกับเมล็ดผักกาดได้เสร็จสิ้นแล้ว ขอพระองค์ได้โปรดเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์เถิด” เมื่อจิตของนางได้คลายจากความเศร้าโศกและยอมรับความตายว่าเป็นธรรมดาของชีวิต นางจึงสามารถฟื้นคืนสติได้อย่างสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงทรงแสดงธรรมให้นางพิจารณาความตายด้วยมรณานุสติ พร้อมแนะนำให้เจริญวิปัสสนาภาวนาโดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2558)

ด้วยจิตที่แน่วแน่และมุ่งมั่น นางกิสาคโถมได้พิจารณาความไม่เที่ยงอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดปัญญาเห็นความจริงของชีวิตและความตาย สามารถละความยึดมั่นในตัวตน และบรรลุโสดาปัตติผลในขณะนั้นเอง นางจึงทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้นางบวชในสำนักของภิกษุณี นางถวายบังคมพระองค์ ทำประทักษิณสามรอบ แล้วเข้าสู่สำนักภิกษุณี หลังจากอุปสมบทไม่นาน นางได้เจริญมรณานุสติควบคู่กับโยนิโสมนสิการ เจริญวิปัสสนาอย่างต่อเนื่อง พระศาสดาทรงตรัสพระคาถาแก่เธอว่า “มฤตยู่อมพานรชนผู้มีวมาในบุตรและสัตว์เลี้ยง มีใจฟุ้งซ่านไป

เหมือนกระแสน้ำหลากขนาดใหญ่ พัดพาชาวบ้านที่มัวหลับไหลไป ฉะนั้น” เมื่อจบพระคาถา นางกีสาคอตมิก็ตั้งมั่นอยู่ในโศดาปัตติผลอย่างมั่นคง (คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2565)

การบรรลุลหกรรมของพระนางกีสาคอตมิ

การบรรลุลหกรรมของพระเถรกีศาโคตมิปรากฏใน *คัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกาย* ว่า ขณะปฏิบัติหน้าที่ทำความสะอาดบริเวณโรงอุโบสถ ท่านได้จุดประทีปให้แสงสว่าง เมื่อเปลวประทีปลุกโพลงแล้วดับไป ท่านได้บังเกิดนิมิตทางธรรม เปรียบชีวิตสัตว์โลกดุจเปลวประทีปที่เกิดขึ้นแล้วดับไป ส่วนผู้บรรลุลหกรรมนิพพานย่อมหลุดพ้นจากวัฏสงสาร พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงจิตที่พร้อมแห่งการตรัสรู้ของท่าน จึงทรงแผ่พระรัศมีประหนึ่งเสด็จอยู่เบื้องหน้า พร้อมตรัสว่า “โคตมิผู้เห็นทางอมตะ คือ พระนิพพาน แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ยังประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นทางอมตะที่มีชีวิตอยู่ถึง 100 ปี” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/114/66) การเข้าถึงธรรมะของพระเถรกีศาโคตมิอาศัย “กัลยาณมิตร” คือ พระพุทธเจ้า ซึ่งทรงเป็นแบบอย่างแห่งการรู้แจ้ง ท่านจึงยกย่องว่า “พระมุนีกล่าวสรรเสริญความเป็นผู้มีสัตบุรุษเป็นที่ควรคบ ผู้คบสัตบุรุษปัญญาย่อมเจริญ ผู้คบสัตบุรุษพึงพ้นจากทุกข์ทั้งมวล และพึงรู้แจ้งอริยสัจ 4” (เอกาทสก. (ไทย), 26/213–215/590) ท่านพิจารณาการปฏิบัติของตน และตระหนักว่าคุณวิเศษทั้งหลายเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยพระศาสดา จึงกล่าวสรรเสริญว่า “แม้ผู้มีปัญญาน้อย เมื่อคบหากับกัลยาณมิตร ก็สามารถเจริญปัญญาได้ ผู้คบหากับสัตบุรุษย่อมพ้นจากทุกข์ และสามารถรู้แจ้งอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ (ส.ข.(ไทย), 17/134/82), เหตุแห่งทุกข์ (อง.ทสก. (ไทย), 24/48/104), ความดับทุกข์ และอริยมรรคมีองค์แปด” (ที.ม. (ไทย), 10/44/79)

พระเถรได้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยพิจารณาสังขารทั้งหลายว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา กำหนดรู้ “ขันธ 5” ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งเมื่อสรุปแล้วจำแนกได้เป็น “รูป” และ “นาม” ซึ่งเป็นสภาวะธรรมที่รวมเรียกว่า “ทุกข์” ด้วยเหตุที่ไม่อาจคงอยู่ในสภาพเดิมได้ การเจริญวิปัสสนาในที่นี้คือ การเห็นความจริงของธรรมชาติอย่างตรงไปตรงมา ไม่ยึดติดในสุข และไม่ปฏิเสธทุกข์ เพราะอวิชชาและตัณหาเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ แต่เมื่อรู้เท่าทันแล้ว จิตย่อมเป็นอิสระ และสามารถดำรงชีวิตด้วยสติสัมปชัญญะ

ในเช้าวันหนึ่ง เมื่อพระเถรครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรออกบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี และได้พักกลางวันที่บ้านอันธวัน ขณะนั้นมารผู้มีบาปพยายามรบกวณสมมติของท่าน โดยกล่าวเย้ยหยันว่า “หญิงผู้มีลูกตาย มานั่งอยู่ในป่าเพียงลำพังดูคนรอกอยชาย” พระเถรตอบด้วยปัญญาว่า “บุตรของเรา

ตายไปนานแล้ว ชายทั้งหลายย่อมมีความตายเป็นที่สุด เราไม่เศร้าโศกอีกต่อไป เราได้กำจัดความยึดมั่นทำลายอวิชชา ขณะมัจจุราชนั้นแล้ว และอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ” (ส.ส.(ไทย), 15/164/219–220)

ภายหลังการบรรลุพระอรหัตผล พระเถรียังบรรลุอุภยญาณ 6 โดยเฉพาะเจโตปริยญาณ (รู้จิตผู้อื่น) จากการเจริญมหาสติปัฏฐาน 4 โดยใช้ขั้น 5 เป็นอารมณ์ในการพิจารณาความไม่เที่ยง (อนิจจตา) ท่านมีสมาธิควบคุมจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน และมีปัญญากำหนดรู้เหตุแห่งธรรมได้อย่างชัดเจน การบรรลุธรรมต้องอาศัยศรัทธา ความเพียร สติ ปัญญา และการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยเข้าใจในธรรมชาติของรูปและนาม อันนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิตมนุษย์

วิเคราะห์วิถีแห่งธรรมะกับการเปลี่ยนแปลงชีวิตของนางกิสากุตรมีตามมุมมองของพระพุทธศาสนา

การบรรลุธรรมในระดับพระอรหันต์ ส่งผลให้ท่านที่ต่อโลกและชีวิตของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง เมื่อเปรียบเทียบกับปุถุชนทั่วไป ภาวะของผู้บรรลุธรรมสามารถพิจารณาได้ใน 3 มิติ ได้แก่ ภาวะทางปัญญา ภาวะทางจิต และภาวะในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ผู้ที่บรรลุเป็นพระอริยบุคคลจึงนับว่าเป็นผู้บรรลุธรรมสูงสุด โดยเฉพาะในฐานะสาวกหรือสาวิกาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่ได้สดับรับฟังคำสอน และประพฤติปฏิบัติฝึกกาย วาจา และใจตามหลักธรรมอย่างตั้งใจ จนสามารถละสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ ได้แก่ 1) สักกายทิฏฐิ – ความเห็นผิดว่าสิ่งประกอบ (ขั้น 5) คือตัวตน 2) วิจิกิจฉา – ความลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย 3) สีลัพพตปรามาส – ความยึดมั่นในศีลพรตหรือพิธีกรรมที่ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ 4) กามราคะ – ความพอใจในกามคุณ 5) ปฏิฆะ – ความขัดเคืองหรือหงุดหงิด 6) รูปราคะ – ความยึดติดในรูปฌาน 7) อรูปราคะ – ความยึดติดในอรูปฌาน 8) มานะ – ความถือตัวหรือ เปรียบเทียบตนกับผู้อื่น 9) อุทธัจจะ – ความฟุ้งซ่าน 10) อวิชชา – ความไม่รู้ในอริยสัจ 4 ผู้ที่ละสังโยชน์เหล่านี้ได้ทั้งหมดเรียกว่า พระอรหันต์ (พระสมชาย กิตติสารโร (แก้วเกษม), 2561)

ในกรณีของพระกิสากุตรมีเถรี ท่านได้เริ่มสั่งสมบารมีตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ โดยตั้งจิตปรารถนาเป็นเอตทัคคะในด้านผู้ทรงจิตรเศร้าหมอง และได้บำเพ็ญบารมีต่อเนื่องมาจนถึงสมัยพระพุทธเจ้าปัจจุบัน เมื่อชาตินี้ประสบกับความทุกข์จากการสูญเสียบุตรผู้เป็นที่รักอย่างกะทันหัน จนจิตใจเสียสมดุล ท่านได้พบกับพระพุทธเจ้าและฟังพระธรรมเทศนา ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจในสังขารมบี้องตัน จากนั้นได้ขออุปสมบทเป็นภิกษุณี และเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยใช้เปลวประทีปเป็นเครื่องระลึก (อารมณ์กรรมฐาน) ขณะเปลวไฟพลุ่งไหวไม่แน่นอน จิตของท่านเกิดปัญญาเห็นความไม่

เที่ยงของ สังขาร และยกจิตเข้าสู่วิปัสสนา ซึ่งเป็นการพิจารณาเห็นไตรลักษณ์ในขั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ตามความเป็นจริง (ม.ม. (ไทย), 13/182/208-212)

ท่านเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ 1) กายานุปัสสนา – การตามรู้กาย 2) เวทนานุปัสสนา – การตามรู้เวทนา 3) จิตตานุปัสสนา – การตามรู้จิต 4) ธรรมานุปัสสนา – การตามรู้ธรรม โดยพิจารณาเห็นความเกิดดับของสภาวะธรรมทั้งหลาย และวางใจเป็นกลางต่อสิ่งเหล่านั้น ด้วยอำนาจของโยนิโสมนสิการ ท่านสามารถแยกแยะรูปรนามตามความเป็นจริง เห็นความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) อย่างชัดเจน จนในที่สุดบรรลุมรรคผลนิพพาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์ผู้พ้นจากสังสารวัฏอย่างสิ้นเชิง

สรุป

เรื่องราวของนางกิสาโคตมี สตรีผู้เป็นแบบอย่างของการเปลี่ยนแปลงชีวิตด้วยวิถีแห่งธรรมะ ในช่วงแรกของชีวิต นางประสบกับความทุกข์โศกอย่างแสนสาหัส จากการสูญเสียบุตรชายคนเดียวอันเป็นที่รัก ความเศร้าโศกทำให้นางไม่อาจยอมรับความจริงได้ จึงอุ้มศพของบุตรชายเดินเร่ร่อนไปทั่ว เพื่อแสวงหายาวิเศษที่จะทำให้ลูกฟื้นคืนชีพ กระทั่งนางได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเห็นอุปนิสัยของนาง พระองค์ไม่ได้ประณายาทางกาย แต่ทรงมอบ “ยาธรรม” โดยการตั้งอุบายให้นางไปหาเมล็ดผักกาดจากบ้านที่ไม่เคยมีคนตายมาก่อน นางกิสาโคตมีพยายามค้นหาตามบ้านเรือนต่าง ๆ แต่ทุกหลังคาเรือนล้วนเคยมีการตายเกิดขึ้น ประสบการณ์ตรงนี้ทำให้นางตระหนักรู้ถึงสัจธรรมด้วยตนเอง ว่าความตายเป็นธรรมดาของโลกที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เมื่อปัญญาก่อเกิด ความยึดมั่นถือมั่นก็คลายลง จิตใจของนางจึงกลับสู่สภาวะปกติ หลังจากวางศพบุตรไว้ที่ป่าช้า นางได้กลับมาทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ท่านได้บำเพ็ญเพียรเจริญวิปัสสนากรรมฐานอย่างแน่วแน่ วันหนึ่งขณะจุดประทีปในโรงอุโบสถ ท่านได้เห็นเปลวไฟที่ลุกโชนแล้วก็ดับวูบไป ภาพที่เห็นกลายเป็นนิมิตภาวนา ทำให้นางเห็นความไม่เที่ยงของสังขาร ว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับเปลวประทีป คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป ด้วยการพิจารณาไตรลักษณ์ในขั้น 5 อย่างถ่องแท้ ประกอบกับการที่พระพุทธเจ้าทรงแผ่พระรัศมีมาแสดงธรรมโปรด ในที่สุดนางก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ผู้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง และภายหลังยังได้รับการยกย่องในด้านเป็นผู้ทรงจิตรเศร้าหมอง เรื่องราวของพระกิสาโคตมีเกร็ดจึงเป็นเครื่องยืนยันว่า แม้จะต้องเผชิญกับความทุกข์ที่มีดมนที่สุด แต่ปัญญาและสัจธรรมในพระพุทธศาสนาก็สามารถนำทางชีวิตไปสู่ความสว่างและการหลุดพ้นได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2565). *พระอัมมปัทมฐกถา แปล ภาค 4*. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *เชื่อกกรรม รู้กรรม แก่กรรม*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค. สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อจ อาสภามหาเถร) แปลและเรียบเรียง*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- พระสมชาย กิตติสารโร (แก้วเกษม). (2561). *ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมหากัจจายนเถระ. ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. (ม.ป.ป). *ตายก่อนตาย*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ. (2559). *สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา(บาลี-ไทย) ภาค 2*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมภาร พรหมทา. (2549). *ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเกิดและการตาย. ความตายกับการตาย มุมมองจากศาสนากับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพันดารา ศูนย์จริยธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2549). *ความตายกับการตาย : มุมมองจากศาสนากับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพันดารา : ศูนย์จริยธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิเคราะห์คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทศิขรภูมิ*

BUDDHIST BELIEFS IN SIKHORAPHUM CASTLE

พระปลัดสมหมาย สุรพลโญ (ใจงาม), พระครูศรีปัญญาวิกรม
PhrapaladSommai Suraphanyo (Jaingam), Phrakhru Sripanyavikrom
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: phrasommai2407@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ ความหมาย พัฒนาการ และคติการสร้างปราสาทขอม ตลอดจนวิเคราะห์คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทศิขรภูมิ ซึ่งสะท้อนอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ในการหล่อหลอมเทวาลัยเดิม ในลัทธิไศวนิกายให้กลายเป็นพุทธสถาน ผลการศึกษาพบว่า ปราสาทขอมมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเฉพาะ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ เทวาลัย ธรรมศาลา และโอโรคยาศาล ซึ่งมีความหมายทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง ใช้ประกอบพิธีกรรมในศาสนาฮินดู ต่อมาได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศานานิยามหายานและเถรวาท ปราสาทศิขรภูมิเป็นโบราณสถานศิลปะขอม สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 17 ในลัทธิไศวนิกาย และได้รับการบูรณะในสมัยอาณาจักรล้านช้าง ราวพุทธศตวรรษที่ 22 จนมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง นอกจากนี้ ยังพบฐานพระพุทธรูปภายในปราสาทประธานและปราสาทบริวาร รวมถึงศิลาจารึกที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา อันเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สะท้อนคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) การบูรณะจากเทวาลัยเป็นพุทธสถาน 2) การสร้างฐานพระพุทธรูป 3) ศิลาจารึกการบูรณะปราสาท และ 4) การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในบริเวณปราสาท ทั้งหมดนี้แสดงถึงบทบาทของพระพุทธศาสนา ในการหล่อหลอมความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น รวมถึงลักษณะของปราสาทศิขรภูมิในยุคที่อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลในพื้นที่อีสานใต้ ปัจจุบันยังมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง เช่น ตักบาตรประจำสัปดาห์ การส่งเสริมวันสำคัญทางศาสนา และงานประเพณีลอยกระทง ซึ่งสะท้อนบทบาทของปราสาทศิขรภูมิ ในฐานะศูนย์กลางวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในอำเภอสิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ที่ประชาชนยังคงรักษาศรัทธาและยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนอย่างมั่นคง

คำสำคัญ: ความเชื่อ, พระพุทธศาสนา, ปราสาทศิขรภูมิ

Abstract

This academic article aims to study the forms, meanings, development, and religious concepts underlying the construction of Khmer temples, as well as to analyze Buddhist beliefs manifested in the Sikhoraphum Sanctuary. The study highlights the influence of Buddhism in transforming former Saivite religious structures into Buddhist sites. The findings reveal that Khmer temples exhibit distinct architectural characteristics and can be classified into three main types: Hindu sanctuaries (Devasthana), Dharma halls (Dhammasala), and healing sanctuaries (Arogyasala). These structures served as venues for Hindu rituals and later absorbed influences from Mahayana and Theravāda Buddhism. Sikhoraphum Sanctuary, a Khmer-style religious monument, was originally constructed around the 17th Buddhist century in the Saivite tradition and later underwent restoration during the Lan Xang Kingdom in the 22nd Buddhist century. This restoration introduced Lan Xang architectural features, especially visible in the southern prang. Additional evidence of Buddhist influence includes bases of Buddha images within the principal and subsidiary towers, as well as stone inscriptions documenting religious transformations. These serve as tangible evidence reflecting Buddhist beliefs, specifically: (1) the renovation of Hindu sanctuaries into Buddhist ones, (2) the construction of Buddha image bases, (3) inscriptions detailing temple restorations, and (4) the organization of Buddhist activities within the sanctuary grounds. Such evidence underscores the role of Buddhism in shaping local belief systems and cultural expressions, particularly during the period of Lan Xang's influence in the lower Northeastern region of Thailand. At present, the sanctuary continues to function as a center for Buddhist cultural activities, including weekly almsgiving, the promotion of important Buddhist holidays such as Māgha Pūjā Day, and traditional festivals like Loy Krathong. These practices affirm the continued significance of Sikhoraphum Sanctuary as a local hub for Buddhist culture, especially in Sikhoraphum District, Surin Province, where the community remains deeply rooted in Buddhist faith and teachings.

Keywords: Beliefs, Buddhism, Sikhoraphum Castle

บทนำ

คติความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาฮินดู เป็นที่มาสำคัญของการสร้างปราสาทขอม ซึ่งมีนิกายหลักที่ส่งอิทธิพล 2 นิกาย คือ ไศวนิกายและไวษณพนิกาย นอกจากนี้ ปราสาทบางแห่งยังสร้างขึ้นตามคติพระพุทธศาสนาด้วย ไศวนิกายนับถือพระศิวะเป็นเทพสูงสุด มีคติที่เรียกว่า “ลัทธิเจ้าภูเขา” จึงนิยมสร้างศาสนสถานบนที่สูงเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ ศูนย์กลางแห่งจักรวาล ส่วนไวษณพนิกายนับถือพระวิษณุ (พระนารายณ์) เป็นเทพเจ้าสูงสุด ปราสาทขอมส่วนใหญ่สร้างขึ้นในลัทธิไศวนิกาย มีเพียงยุคสมัยนครวัดที่โดดเด่นด้านไวษณพนิกาย อย่างไรก็ตาม การก่อสร้างที่ยาวนานข้ามยุคสมัย ทำให้ศิลปะและรูปเคารพมีการผสมผสานความเชื่อของทั้งสองนิกายเข้าด้วยกัน เช่น การสร้าง “เทวรูปพระหริหระ” ซึ่งรวมพระศิวะและพระวิษณุไว้ในองค์เดียวกัน (ชะเอม แก้วคล้าย, 2528)

ปราสาทศิขรภูมิ (ปราสาทระแงง) ตั้งอยู่ที่ตำบลระแงง อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นปราสาทที่ค่อนข้างสมบูรณ์แต่มีขนาดเล็ก ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบกลางเมืองโบราณบ้านปราสาท โดยมีบารายขนาดใหญ่อยู่ทางตะวันออกไม่ไกลจากปราสาทนัก สันนิษฐานว่า สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นเทวาลัยในลัทธิไศวนิกาย และในพุทธศตวรรษที่ 22 มีการบูรณะเพิ่มเติมที่องค์ปราสาทแถวหลังฝั่งทิศใต้เป็นแบบศิลปะล้านช้าง และยังมีจารึกอักษรธรรมปรากฏอยู่ ณ ปราสาทหลังนี้ มีปราสาท 5 องค์บนฐานเดียวกันที่ยกพื้นสูง มีสระน้ำล้อม 3 ด้าน โดยมีปราสาทองค์กลางเป็นปราสาทประธาน มีปราสาทบริวารล้อมรอบอยู่ที่มุมทั้ง 4 สร้างบนฐานเดียวกัน ก่อด้วยหินทรายและศิลาแลง ปราสาทหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นปราสาทก่ออิฐไม่สอปูน ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน โดยตัวฐานก่อด้วยศิลาแลง องค์ปราสาทไม่มีมุข มีบันไดทางขึ้นและประตูทางเข้าเพียงด้านเดียว ทับหลังเป็นภาพพระศิวนาฏราชสืบทรงพ่อนร่ายอยู่เหนือเกียรติมุข ภายใต้วงโค้งลายท่อนมาลัย ส่วนปราสาทบริวารพบทับหลัง 2 ชิ้น เป็นภาพเล่าเรื่องกฤษณาวตารทั้งสองชิ้น ชิ้นหนึ่งเป็นภาพพระกฤษณะฆ่าช้างและคชสีห์ ส่วนอีกชิ้นหนึ่งเป็นภาพพระกฤษณะฆ่าคชสีห์ (กรมศิลปากร, 2550)

อาณาจักรล้านช้างได้เคลื่อนตัวเข้ามายังอีสานใต้ และคำสั่งให้ปรับแต่งปราสาทเขมรเมื่อ 500-600 ปีที่แล้ว เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า พระพุทธศาสนาแบบล้านช้าง มีอิทธิพลต่อปราสาทขอมในสมัยนั้นอย่างมาก เชื่อว่าปราสาทศิขรภูมิในสมัยที่สร้างเสร็จใหม่ ไม่ได้มีรูปทรงแบบนี้ น่าจะเป็นสถาปัตยกรรมในศิลปะเขมรทั้งหมด เหมือนที่ปราสาทเขาพนมรุ้งหรือปราสาทพิมาย โดยพิจารณาจากร่องรอยต่อเติมยอดปราสาท ด้านหลังทิศใต้ของกลุ่มปราสาทให้มีลักษณะเป็นพระธาตุแบบล้านช้าง มีนักวิชาการสันนิษฐานว่า เป็นฝีมือของชาวลาวที่อพยพเข้ามายังอีสานใต้ ในราวพุทธศตวรรษที่ 20-22 ในสมัยโบราณการปรับแต่งศาสนสถานมีกระบวนการ การขุดลบบาปสลัก หุบทิ้ง สร้างทับของเดิม ตลอดจนรื้อบางส่วนก็มี โบราณสถานฮินดูหลายแห่งในอีสานใต้ ถูกดัดแปลงให้เป็นพระพุทธศาสนาแบบมหายานและเถรวาท เช่น ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทบ้านปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ และปราสาทวัดสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2534)

จากข้อมูลที่กำลังมาข้างหน้าข้างต้นนั้น มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทศิขรภูมิ” จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ศึกษา มีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบ ความหมาย พัฒนาการ คติการสร้างปราสาทขอม และคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีต่อปราสาทศิขรภูมิ อันจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจต่อไป

รูปแบบ ความหมาย และพัฒนาการ คติการสร้างปราสาทขอม

ในการศึกษาเรื่อง “รูปแบบ ความหมาย พัฒนาการ และคติการสร้างปราสาทขอม” มีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ปราสาทขอม

ในการศึกษาเกี่ยวกับปราสาทขอม มีรายละเอียดดังนี้

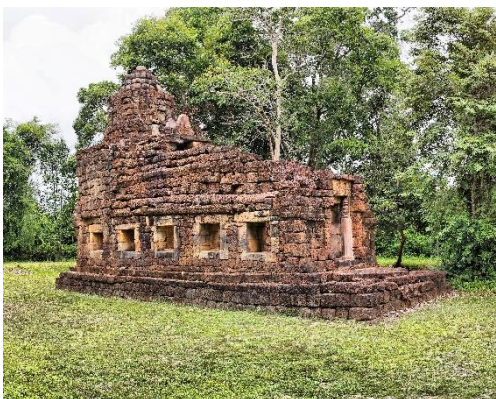
1.1 รูปแบบ ปราสาทขอมแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ (1) เทวาลัย (2) ธรรมศาลา (3) อโรคยาศาล (จารุวรรณ พึ่งเที่ยร, 2555) ดังนี้

1) เทวาลัย (เทวสถาน) คือ อาคารทรงปราสาทที่ใช้เป็นศาสนสถานในวัฒนธรรมขอมนั้นมีที่มาจากอินเดีย กล่าวคือ ชาวอินเดียได้สร้างปราสาทขึ้น เพื่อประดิษฐานรูปเคารพทางศาสนา เรียกว่า “เทวาลัย” โดยสร้างเป็นอาคารที่มีหลังคาซ้อนขึ้นไปหลายชั้น แต่ละชั้นมีการประดับอาคารจำลองสามารถแยกออกเป็น 2 สายวัฒนธรรม ได้แก่ สายอินเดียภาคเหนือ เรียกว่า “ทรงศิขร” (ลิขะ-ระ) คือ ปราสาทที่มีหลังคารูปโค้งสูง ส่วนในสายอินเดียภาคใต้ เรียกว่า “ทรงวิมาน” คือ ปราสาทที่มีหลังคาซ้อนเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นมักประดับอาคาร จำลองจากรูปแบบของปราสาทขอม ในระยะแรกเชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลของทรงศิขรจากสายอินเดียภาคเหนือ ส่วนทรงวิมานนั้นได้รับอิทธิพลมาอย่างศิลปะชวา ต่อมาภายหลังช่างขอมได้นำเอารูปแบบทั้ง 2 สายวัฒนธรรม มาผสมผสานกัน จนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของตัวเองขึ้น (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2550)

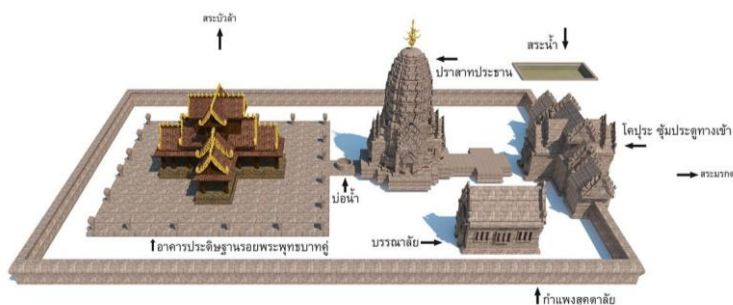
ภาพที่ 1 ปราสาทตาเมือนธม (เทวาลัย ศาสนาพราหมณ์ฮินดู) จังหวัดสุรินทร์
(ที่มา: <https://seaarts.sac.or.th/artwork/413>)

2) **ธรรมศาลา (ที่พักคนเดินทาง หรือ บ้านมีไฟ)** จากหลักฐานทางด้านจารึกทั้งที่พบในประเทศไทยและดินแดนประเทศไทย ข้อความตอนหนึ่งในจารึกปราสาทพระขรรค์ในประเทศไทย กล่าวหาว่า “พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทรงสร้างพระชัยพุทธมหานาถอันเป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ไปไว้ในพระวิหาร ที่อยู่ในดินแดนของพระองค์จำนวน 23 แห่ง” ซึ่งวิหารเหล่านี้ นักวิชาการเชื่อว่า บางแห่งน่าจะตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย เพราะเหตุว่าร่องรอยของชื่อและหลักฐานทางด้านโบราณสถาน สอดคล้องกับข้อความในจารึก หรือข้อความจากจารึกที่กล่าวถึงการสร้าง “ที่พักพร้อมไฟ” ซึ่งเรียกกันภายหลังว่า “ธรรมศาลา” จำนวน 17 แห่ง บนเส้นทางจากเมืองพระนครหลวงไปยังเมืองวิมาย (พินาย) จังหวัดนครราชสีมา ที่เรียกว่า “ราชมรรคา” ก็ได้มีการค้นพบธรรมศาลาตามเส้นทางที่ระบุไว้ในจารึกแล้วบางแห่งในประเทศไทย (สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2550)

ภาพที่ 2 ปราสาทตาเมือน (ธรรมศาลา พระพุทธศาสนาหายาน) จังหวัดสุรินทร์
(ที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki>)

3) **อโรคยาศาล (โรงพยาบาล)** จากจารึกปราสาทตาพรหม ยังได้กล่าวถึง “อโรคยาศาล” ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อบำบัดรักษาผู้ป่วย ซึ่งมีเนื้อความทำนองเดียวกันกับความในจารึกที่มีอายุในรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่ค้นพบในประเทศไทย เช่น จารึกเมืองพินาย พบที่บริเวณเมืองพินาย จังหวัดนครราชสีมา จารึกด่านประคำ พบที่อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ จารึกปราสาท พบที่อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ จารึกปราสาทตาเมือนโต๊ด พบที่ปราสาทตาเมือนโต๊ด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ จารึกสุรินทร์ 2 พบที่ปราสาทจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ และจารึกภูแก้ว พบที่ภูแก้ว อำเภอเมืองขอนแก่น ขอนแก่น เป็นต้น (สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2550)

ภาพที่ 3 แผนผัง ปราสาทอโรยศาล

(ที่มา https://www.matichon.co.th/weekly/column/article_159625)

ภาพที่ 4 ปราสาทตาเมือนไถ่ (อโรยศาล พระพุทธศาสนาหายาน) จังหวัดสุรินทร์
(ที่มา: <https://archaeology.sac.or.th/archaeology/743>)

1.2 ความหมายของปราสาทขอม

คำว่า “ปราสาท” (Prasada) มาจากรากศัพท์ภาษาสันสกฤต หมายถึง อาคารที่มีส่วนกลางเป็นห้องเรียกว่า “ห้องครรภคฤหะ” หรือ “เรือนธาตุ” และมีหลังคาเป็นชั้นซ้อนกันหลายชั้นเรียกว่า “เรือนชั้น” หลังคาแต่ละชั้นนั้น เป็นการย่อส่วนของปราสาท โดยนำมาซ้อนกันในรูปของสัญลักษณ์แทนความหมายของเรือนฐานันดรสูง อันเป็นที่สถิตของเหล่าเทพเทวดา

ดังนั้น ปราสาท จึงหมายถึง อาคารที่เป็นศาสนสถาน เพื่อประดิษฐานรูปเคารพ และการทำพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ใช่พระราชมณเฑียร อันเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้ จึงมีความแตกต่างในเรื่องของวัสดุ กล่าวคือ ปราสาทที่เป็นศาสนสถานนั้น สร้างด้วยวัสดุที่มั่นคงแข็งแรงประเภทอิฐหรือหิน (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2550)

คำว่า “ขอม” หมายถึง ชาวเขมรโบราณ ซึ่งสำหรับคำว่า “ขอม” นั้น ไม่เคยปรากฏในจารึกที่พบในประเทศไทยแต่ได้ปรากฏอยู่ในจารึกและพระราชพงศาวดารรวมทั้งตำนาน ซึ่งค้นพบในประเทศไทยเท่านั้น เช่น จารึกวัดศรีชุมสมัยสุโขทัย และในพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ในสมัยอยุธยาได้กล่าวถึงคำว่า “ขอม” หลายครั้ง นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาทางภาษาศาสตร์ได้พบว่า คำว่า “ขอม” นั้นน่าจะกลายมาจากคำว่า “กรอม” เพราะพยัญชนะ “กร” นั้น สามารถแผลงเป็น “ข” ได้ง่าย คำว่า กรอมนี้ อาจจะกร่อนมาจากคำว่า “ขแมร์กรอม” ซึ่งหมายถึง เขมรดำ เมื่อตัดพยัญชนะตัว “กร” ออกแล้วเติม “ข” ก็จะเป็น “ขอม” (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2534)

“ปราสาทขอม” หมายถึง อาคารทรงปราสาทที่สร้างขึ้นในวัฒนธรรมขอม (เขมรโบราณ) เพื่อใช้เป็นศาสนสถานในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนานิกายมหายาน

ส่วนคำว่า “ปราสาทขอมในประเทศไทย” นั้น หมายถึง อาคารทรงปราสาทในวัฒนธรรมขอมที่พบในดินแดนไทยในปัจจุบัน ซึ่งดินแดนเหล่านี้ ครั้งหนึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม รวมทั้งบางส่วนได้มีการรับอิทธิพลทางศาสนาและงานศิลปกรรมขอมมาสร้างโดยคนในท้องถิ่น

สรุปได้ว่า ปราสาทขอม หมายถึง อาคารทรงปราสาทที่สร้างขึ้นในวัฒนธรรมขอม เพื่อใช้เป็นศาสนสถานในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนานิกายมหายาน มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ฮินดู คติเทวราชาของขอม สร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 โดยอาณาจักรขอม ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เป็นต้นมาจนถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ปราสาทขอมพบมากในประเทศไทยเขตอีสานใต้ ศรีสะเกษ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์ เป็นต้น

1.3 พัฒนาการของปราสาทขอม

ปราสาทขอม มีต้นกำเนิดความเป็นมาจากประเทศกัมพูชา เริ่มต้นจากตำนานความเป็นมาของคำว่า “ขอม” นั้น ไทยรู้จักอาณาจักรกัมพูชาในชื่อ “ขอม” มาแต่สมัยโบราณ วัฒนธรรมขอมเป็นต้นแบบของวัฒนธรรมไทยหลายประการ นับตั้งแต่ภาษาเขียนหรือตัวอักษร คนไทยให้การเคารพว่าเป็นภาษาของครู ภาษาที่ใช้ในราชการ ตลอดจนคำราชาศัพท์และภาษาไทยทั่วไป มีพัฒนาการมารากรากฐานร่วมกับภาษาขอม ระบบการปกครองที่ใช้ในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มาจากระบบการปกครองที่ขอมปรับปรุงขึ้นจากต้นเค้าของอินเดีย สถาปัตยกรรมส่วนหนึ่งของไทยได้มาจากแนวคิดและปรัชญาขอมโบราณ นอกไปจากนั้น เรื่องราวที่เล่ากัน เช่น พระร่วงเชื่อกันว่าเป็นต้นราชวงศ์สุโขทัย ระบบขอมเป็นนายในแผ่นดินมาก่อน ซึ่งจะเชื่อกันหรือไม่ก็ตาม ศิลปวัฒนธรรมของไทยรับอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมขอมโบราณ และที่สำคัญที่สุด มรดกศิลปวัฒนธรรมไทยปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมขอมในอดีต มีอยู่มากมายโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อุดม เขยกิจวงศ์, 2552)

ปราสาทขอม มีความเป็นมาอันยาวนาน โดยมีอดีตที่รุ่งเรืองจากอาณาจักรเขมรโบราณหรือที่นิยมเรียกว่า “ขอม” (มาจากคำว่า ขแมร์กรอม แปลว่า เขมรดำ หรือ เขมรล่าง) รุ่งเรืองสืบต่อมาจาก

อาณาจักรฟูนันและเจนละ (เจนละ) ซึ่งได้รับอิทธิพลทางศาสนาและปรัชญาจากอินเดียอย่างต่อเนื่อง การสร้างปราสาทหินมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ฮินดู คติเทวราชาของขอม รวมทั้งความเชื่อเรื่องจักรวาลในคติอินเดีย นักประวัติศาสตร์ศิลปะกำหนดอายุหรือยุคสมัยของปราสาทขอมโดยพิจารณาจากลวดลายบนทับหลัง ซึ่งแบ่งเป็น 3 ยุค คือ (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2534)

1) สมัยก่อนเมืองพระนคร (Pre-Angkorian period) คริสต์ศตวรรษที่ 6-9 ช่วงระยะเวลาดังแต่อาณาจักรฟูนัน จนถึงอาณาจักรเจนละ ก่อนสถาปนาเมืองยโสธรปุระ หรือ “เมืองพระนคร” หรือ “อังกอร์ (Angkor)” เป็นราชธานี แบ่งเป็น 5 สมัย ได้แก่ (1) ศิลปะแบบพนมดา (Phnom Da Style) ประมาณ ค.ศ. 547-607 (2) ศิลปะแบบสมโบร์ไพรกุก (Sambor Prei Kuk Style 1) ประมาณ ค.ศ. 607-657 (3) ศิลปะแบบไพรกเมง (Prei Khmeng Style 2) ประมาณ ค.ศ. 642-707 (4) ศิลปะแบบกำแพงพระ (Kompong Preah Style) ประมาณ ค.ศ. 713-807 และ (5) ศิลปะแบบกุเลน (Kulen Style) ประมาณ ค.ศ. 827-877

2) สมัยเมืองพระนคร (Angkorian period) คริสต์ศตวรรษที่ 9-13 ช่วงระยะเวลาดังแต่เมืองพระนครเป็นราชธานี จนถึงสิ้นสุดการสร้างเมืองพระนครหลวง หรือ “นครธม” หรือ “อังกอร์ธม (Angkor Thom)” ในรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แบ่งเป็น 9 สมัย ได้แก่ (1) ศิลปะแบบพระโค (Prah Ko / Preah Ko Style 3) ค.ศ. 877-886 (2) ศิลปะแบบบาแค็ง (Bakheng Style) ค.ศ. 889-923 (3) ศิลปะแบบเกาะแกร์ (Koh Ker Style) ค.ศ. 921-944 (4) ศิลปะแบบแปรรูป (Pre Rup Style) ค.ศ. 944-968 (5) ศิลปะแบบบันทายสรี (Banteay Srei Style 4) ค.ศ. 967-1000 (6) ศิลปะแบบคลัง (Khleang Style 5) ค.ศ. 968-1010 (7) ศิลปะแบบบาปวน (Baphuon Style) ค.ศ. 1050-1080 (8) ศิลปะแบบนครวัด (Angkor Wat Style 6) ค.ศ. 1080-1175 และ (9) ศิลปะแบบบายน (Bayon Style) ค.ศ. 1181-1243 (ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, 2558)

3) ยุคหลังเมืองพระนคร (Post-Angkorian period) คติการสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ ดังเช่นปราสาทหินเริ่มเสื่อมไป ประกอบกับทรัพยากรสำคัญอย่างแรงงาน ไม่ได้มีดังยุคก่อน

1.4 คติความเชื่อการสร้างปราสาทขอม

ในคติความเชื่อด้านศาสนาเป็นที่มาของคติการสร้างปราสาทขอม ซึ่งศาสนาฮินดูเป็นศาสนาใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในโลก มีพัฒนาการด้านความเชื่อและพิธีกรรมมาอย่างยาวนาน ต่อมาศาสนาฮินดูแตกแขนงเป็นนิกายต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ไศวนิกายและไวษณพนิกาย อีกทั้งต่อมายังมีการสร้างปราสาทเพื่อเป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนาอีกด้วย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย (Shaivism) เป็นนิกายในศาสนาฮินดูที่ยกย่องพระศิวะเป็นเทพสูงสุด บางครั้งเรียกว่า “ลัทธิไศเลนทร์” หรือ “ลัทธิเจ้าภูเขา” เนื่องจากมีคติในการสร้างวิหารบูชาพระศิวะไว้ตามภูเขา ซึ่งเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ อันเป็นที่ประทับของศิวเทพ และศูนย์กลางของจักรวาลตามคัมภีร์ปุราณะ พระศิวะทรงบังเกิดขึ้นเองภายหลังการทำลายล้างโลก โดยไม่เป็นไอรสหรือจุติจากเทพองค์ใด และยังทรงสร้างเทพอื่นขึ้นจากพระองค์เอง เช่น ใช้พระหัตถ์ลูบพระอุระให้เกิด

พระอุมาเทวี (พระชายา) และทรงสร้างพระพรหมและพระนารายณ์ด้วยการลูบพระหัตถ์ซ้ายและขวาตามลำดับ พระองค์ยังบันดาลให้เกิดแผ่นดินจากพระมงสะ และสร้างเขาพระสุเมรุจากจุฬามณีที่ปักลงบนแผ่นดิน พระศิวะทรงเป็นเทพแห่งการทำลายและการสับสน สัตว์ลักษณะแทนองค์ คือ “คิวลิงค์” รูปอวัยวะเพศชาย วางบนฐาน “โยนี” แทนอวัยวะเพศหญิง แสดงถึงพลังแห่งการกำเนิดและความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะและพระอุมา คิวลิงค์มีหลายรูปแบบ เช่น “มุขลิงค์” ที่มีพระพักตร์สลักบนยอด หากมีพักตร์เดียวเรียกว่า “เอกามุขลิงค์” และหากมีสี่พักตร์เรียกว่า “จตุรมุขลิงค์” อีกทั้งยังมี “ตรีมูรติลิงค์” ซึ่งแบ่งเป็นสามส่วน คือ ฐานสี่เหลี่ยมแทนพระพรหม (พรหมภาค), ส่วนกลางแปดเหลี่ยมแทนพระวิษณุ (วิษณุภาค) และส่วนยอดกลมมนแทนพระอิศวร (รุทรภาค) การจัดวางดังกล่าวสะท้อนถึงสถานะสูงสุดของพระศิวะเหนือเทพองค์อื่นในตรีมูรติ

2) ศาสนาฮินดู ไวษณพนิกาย (Vaishnavism) เป็นนิกายในศาสนาฮินดูที่ยกย่องพระวิษณุ หรือพระนารายณ์ เป็นเทพเจ้าสูงสุด โดยเชื่อว่า “ฤาษีนาถมุนี” เป็นผู้นำคนแรกของนิกายนี้ ตามความเชื่อ โลกถือกำเนิดจากพระวิษณุภายหลังยุคละลัยกัลป์ เมื่อจักรวาลเหลือเพียงน้ำและความว่างเปล่า พระวิษณุบรรทมอยู่ในมหาสมุทรเหนือพญานาคพันเศียรนามว่า “เศษะนาคราช” ดอกบัวงอกจากพระนาภีซึ่งพระพรหมถือกำเนิดขึ้นเพื่อสร้างโลก พระวิษณุมีลักษณะสี่กร กายสีน้ำเงินเข้ม สวมมงกุฏ ประทับเหนือบัลลังก์ ถือสังข์ จักร คทา และดอกบัว ทรงประดับรัตนากษัตริย์ที่พระสวามี และมีศรีวิฑูษะบนพระอุระ พาหนะคือพญาครุฑ เนื่องจากประทับอยู่เหนือน้ำ จึงมีพระนามอีกว่า “นารายณ์” ส่วนคำว่า “วิษณุ” หมายถึง ผู้แทรกซึมอยู่ทั่วไป ลัทธินี้รุ่งเรืองในสมัยราชวงศ์คุปตะ (พุทธศตวรรษที่ 3-6) โดยมีหลักความเชื่อเรื่อง “อวตาร” คือการที่พระวิษณุเสด็จมาบังโลกเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ในยามยาก เชื่อว่าพระราม พระกฤษณะ หนุมาน และแม้แต่พระพุทธเจ้า เป็นอวตารของพระวิษณุ คำสอนเกี่ยวกับอวตารปรากฏในคัมภีร์ภกตวิทคีตา ซึ่งพระกฤษณะเผยตนว่าเป็นอวตารของพระเจ้า ในศิลปกรรมเขมรโบราณ ปราสาทหินส่วนใหญ่สร้างขึ้นตามลัทธิไศวนิกาย โดยเฉพาะก่อนยุคนครวัด อย่างไรก็ตาม ปราสาทยุคนครวัดเป็นของไวษณพนิกาย และมักพบการผสมผสานศิลปกรรมระหว่างสองนิกาย เช่น เทวรูป “พระหริหระ” ที่รวมพระศิวะและพระวิษณุไว้ในองค์เดียวกัน โดยมีสองด้าน ด้านหนึ่งเป็นพระศิวะ อีกด้านเป็นพระวิษณุ (สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2550)

2. ข้อมูลทั่วไปของปราสาทศีขรภูมิ

ปราสาทศีขรภูมิ หรือที่รู้จักในชื่อ “ปราสาทระแงง” ตั้งอยู่ในตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 800 เมตร ตามเส้นทางสุรินทร์-ศีขรภูมิ และมีทางแยกเข้าสู่ปราสาทอีกประมาณ 1 กิโลเมตร (กิตติ วัฒนะมหาตม์, 2540) ตัวปราสาทมีขนาดเล็กแต่ค่อนข้างสมบูรณ์ ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบกลางเมืองโบราณบ้านปราสาท โดยมีบารายขนาดใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออก ใกล้เคียง ปราสาทแห่งนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งในปราสาทหินที่งดงามที่สุดในจังหวัดสุรินทร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พร้อมพระธิดาทั้งสาม (รวมถึงหม่อมเจ้าพูน

พิสมัย ดิศกุล) เคยเสด็จเยือนในช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2472 (ตรงกับ พ.ศ. 2473 ตามการนับปัจจุบัน) และต่อมาได้ถูกรวบรวมอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์กลุ่มปราสาทตาเมือนและปราสาทศีขรภูมิ (สมมาตร ผลเกิด, 2529)

ภาพที่ 5 ปราสาทศีขรภูมิ (เทวาลัย) บ้านปราสาท
ตำบลระแงง อำเภอสศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
(ที่มา <https://www.dasta.or.th/th/article/296>)

2.1 ประวัติ จากลักษณะทางศิลปกรรม สันนิษฐานว่าสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นศาสนสถานในลัทธิไศวนิกาย และในพุทธศตวรรษที่ 22 มีการบูรณะเพิ่มเติมที่องค์ปราสาทแถวหลังฝั่งทิศใต้ เป็นแบบศิลปะล้านช้าง และยังมีจารึกอักษรธรรมปรากฏอยู่ ณ ปราสาทหลังนี้ ปี พ.ศ. 2531 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงนำอาจารย์ของนักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้มาศึกษาที่โบราณสถานแห่งนี้ และได้มีการบูรณะปราสาทศีขรภูมิ ให้ดูงามเด่นเป็นสง่า น่าภาคภูมิใจแก่ชาวบ้านแขกเมือง ที่มาเยือนเมืองปราสาทหินโบราณแห่งนี้ (พิศาล คำกล้า, 2568)

2.2 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ปราสาทศีขรภูมิมีลักษณะเป็นปรางค์ 5 องค์ สร้างด้วยหินทรายและศิลาแลง ตั้งบนฐานเดียวกันที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออกและล้อมรอบด้วยคูน้ำ ปรางค์ประธานมีความสูงประมาณ 32 เมตร มีทับหลังสลักภาพ “พระศิวนาฏราช” 10 กร พร้อมด้วยเทพองค์ต่างๆ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นทับหลังที่สมบูรณ์และงดงามที่สุดแห่งหนึ่งในไทย จุดเด่นอีกประการคือภาพสลักนางอัปสรที่เสากรอบประตู ซึ่งมีลักษณะคล้ายศิลปะนครวัดและไม่พบในปราสาทแห่งอื่นในไทย ลักษณะร่วมกันของปรางค์ทั้ง 5 องค์คือมีประตูทางเข้าเพียงด้านเดียวและไม่มีมุขยื่นออกมา โดยขึ้นส่วนประดับทำจากหินทราย ส่วนหน้าบันเป็นอิฐประดับปูนปั้น นอกจากนี้ยังพบทับหลังภาพกฤษณาวตารจากปรางค์บริวาร ซึ่งปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย (กิตติวัฒน์มหาตม์, 2540)

วิเคราะห์คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทศีขรภูมิ

ในการศึกษา เรื่อง “วิเคราะห์คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทศีขรภูมิ” จากข้อมูลการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. การบูรณะจาก “เทวาลัย” เป็น “พุทธสถาน”

จากการลงพื้นที่สำรวจของผู้วิจัยพบว่า องค์ปรารงค์ด้านทิศใต้ของปราสาทศิขรภูมิ มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแตกต่างจากปรารงค์อื่น จึงสันนิษฐานได้ว่า เดิมปราสาทแห่งนี้เคยเป็นเทวาลัยในศิลปะเขมร ก่อนจะถูกรับเปลี่ยนเป็นพุทธสถานในช่วงปลายสมัยอยุธยาหรือต้นรัตนโกสินทร์ โดยมีการต่อเติมส่วนยอดให้คล้ายพระธาตุแบบล้านช้าง หลักฐานทางกายภาพและร่องรอยการดัดแปลงสะท้อนว่า โครงสร้างเดิมน่าจะเป็นศิลปะขอมทั้งหมดเช่นเดียวกับปราสาทเขาพนมรุ้งและปราสาทพิมาย ภายหลังมีการปรับเปลี่ยนโดยฝีมือของชาวลาวที่อพยพเข้ามาในพื้นที่อีสานใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20–22 ในอดีต การปรับเปลี่ยนศาสนสถานมักดำเนินการโดยการลบภาพสลัก ทับทิ้ง สร้างทับ หรือรื้อบางส่วน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การปรับปรุงปราสาทหินจากฮินดูเป็นพุทธสถาน ทั้งในรูปแบบมหายานและเถรวาท เช่น ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทบ้านปราสาท และวัดสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ การที่อาณาจักรล้านช้างขยายอิทธิพลเข้ามายังอีสานใต้เมื่อราว 500–600 ปีก่อน และมีคำสั่งให้ดัดแปลงปราสาทเดิม จึงเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาแบบล้านช้างในการหล่อหลอมศิลปกรรมและความเชื่อในภูมิภาคนี้ (พระปรัชญา ชยวุฒโฒ, 2566)

2. ร่องรอยการสร้างฐานพระพุทธรูป

ภายหลังอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างแผ่ขยายเข้าสู่พื้นที่อีสานใต้ ปราสาทศิขรภูมิได้มีการบูรณะให้สอดคล้องกับคติทางพระพุทธศาสนา โดยหลักฐานสำคัญคือ ฐานพระพุทธรูปที่พบภายในปรารงค์ประธาน และปรารงค์บริวาร 2 องค์ ได้แก่ ด้านตะวันออกเฉียงใต้และด้านตะวันตกเฉียงใต้ การปรากฏของฐานพระพุทธรูปในปราสาทขอมโบราณ แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทของศาสนสถานจากเดิมที่ใช้ในพิธีกรรมฮินดู มาเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา อันสะท้อนถึงความศรัทธาของผู้คนในยุคหนึ่งที่น้อมนำคติพุทธศิลป์มาสืบสานผ่านการบูรณะศาสนสถาน จนปรากฏร่องรอยให้เห็นจนถึงปัจจุบัน (กิตติ วัฒนสมมาตร, 2540)

3. ศิลาจารึกการบูรณะปราสาทศิขรภูมิ

จากการสำรวจพื้นที่ภายในบริเวณปราสาทศิขรภูมิ นอกจากพบหลักฐานดังกล่าวแล้ว ยังพบศิลาจารึกที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงศาสนสถานแห่งนี้ จากเทวสถานมาเป็นพุทธสถานบนกรอบประตูทางเข้าปรารงค์บริวารด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่จารึกดังกล่าวไม่ระบุศักราชที่เปลี่ยนแปลงเอาไว้ อันเป็นหลักฐานสำคัญอีกประการที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของประชาชนในเขตปราสาทด้วย เพราะว่าถ้าหากมีการจารึกไว้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าประชาชนมีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน (สมมาตร ผลเกิด, 2529)

4. การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในปราสาทศิขรภูมิ

การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาภายในปราสาทศิขรภูมิ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงมีอย่างต่อเนื่อง อันแสดงให้เห็นว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตปราสาทศิขรภูมิ มีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

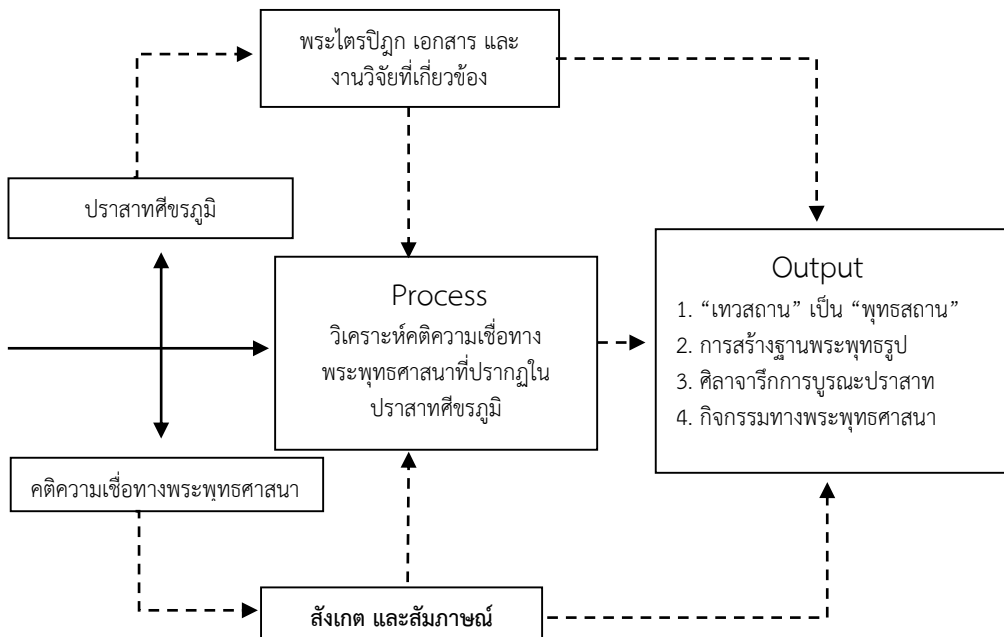

4.1 กิจกรรมสืบสานประเพณีไทย ร่วมใจตักบาตรหน้าปราสาทศีขรภูมิ สภาวัฒนธรรมอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรหน้าองค์ปราสาทศีขรภูมิ ในเช้าวันเสาร์ทุกสัปดาห์ เพื่อสืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชาวไทย และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยมีพิธีเปิดงาน ณ บริเวณ หน้าองค์ปราสาทศีขรภูมิ โดยนายอำเภอศีขรภูมิเป็นประธานเปิดงาน มีหน่วยงานในจังหวัดสุรินทร์และอำเภอศีขรภูมิ เข้าร่วมงานในครั้งนี้ (กิตติ วัฒนะมหาตม์, 2540)

4.2 กิจกรรมสัปดาห์ส่งเสริมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันมาฆบูชา กิจกรรมสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในวันมาฆบูชา จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีนับตั้งแต่ พ.ศ. 2554 โดยเป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์อำเภอศีขรภูมิ ภาครัฐ และชุมชน ภายในงานมีกิจกรรมหลากหลาย อาทิ พิธีกรรมทางศาสนา (การสวดมนต์หมู่, เวียนเทียน), การให้ความรู้ทางธรรม (บรรยาย, ตอบปัญหา) และการประกวดต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะเยาวชน นำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตร (ประณีต ชัยสุวรรณ, 2568)

4.3 กิจกรรมลอยกระทง งานฉลองปราสาทศีขรภูมิและงานประเพณีลอยกระทง จัดขึ้นบริเวณปราสาทศีขรภูมิ วันเสาร์-วันอาทิตย์สัปดาห์ที่สามของเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ในงานมีการจัดแสดงแสงเสียง การจำลองวิถีชีวิตคนพื้นเมือง เขมร ลาว ส่วย การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจำหน่ายของที่ระลึก การประกวดนางนพมาศ การประกวดกระทงและขบวนแห่ (จิตาภา ชาญประโคน, 2568)

จากการ “วิเคราะห์คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทศีขรภูมิ” สามารถแสดงเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

สรุป

การศึกษาคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในปราสาทศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยการวิเคราะห์รูปแบบ ความหมาย พัฒนาการ และคติการสร้างปราสาทขอม ซึ่งมีรากฐานจากศาสนาฮินดูในลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกาย ปราสาทขอมแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ เทวาลัย ธรรมศาลา และอโรคยาศาล โดยมีจุดมุ่งหมายทางศาสนาอย่างชัดเจน ปราสาทศิขรภูมิสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 17 ตามคติศาสนาฮินดู ก่อนจะถูกดัดแปลงเป็นพุทธสถานในพุทธศตวรรษที่ 22 ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง โดยมีหลักฐานคือฐานพระพุทธรูปและศิลาจารึก ปัจจุบัน ปราสาทยังคงเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่น ผ่านการจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การตักบาตรและงานประเพณีสำคัญต่างๆ ซึ่งสะท้อนศรัทธาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า “คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในปราสาทศิขรภูมิ” ทั้งในด้านการหล่อหลอมความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธา และความสามัคคีในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และสังคมโดยรวม ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รัฐบาล สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกรมศิลปากร ควรร่วมกันกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และส่วนราชการ (บวร) เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน การท่องเที่ยว และเศรษฐกิจท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

2) ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในปราสาทศิขรภูมิของชุมชนในปัจจุบันยังมีอยู่น้อยมาก หากผู้ที่ต้องการศึกษาต่อเนื่องจากเรื่องนี้ ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่เป็นข้อจำกัด ช่วยเหลือพัฒนาการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปราสาทให้มีศักยภาพต่อไป

3) ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

ในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งศึกษา “วิเคราะห์คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปราสาทศิขรภูมิ” มีประเด็นที่เกี่ยวข้องที่น่าสนใจควรศึกษาเพิ่มเติม ดังนี้

3.1 ควรศึกษาคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มปราสาทจังหวัดสุรินทร์

3.2 ควรศึกษาคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มปราสาทขอมอีสานใต้

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2550). *ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิง.
- กิตติ วัฒนมะหาตม์. (2540). *ปราสาทศรีขรภูมิ*. กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น.
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2550). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 30*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานอาคารโครงการสารานุกรมไทย.
- จารุวรรณ พึ่งเที่ยร. (2555). *พุทธศิลป์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จิตาภา ชาญประโคน. (11 มีนาคม 2568). คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในปราสาทศรีขรภูมิ. (พระปลัดสมหมาย สุรพลโณ, ผู้สัมภาษณ์)
- ชะเอม แก้วคล้าย. (2528). *จารึกในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7*. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- ประณีต ชัยสุวรรณ. (11 มีนาคม 2568). คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในปราสาทศรีขรภูมิ. (พระปลัดสมหมาย สุรพลโณ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. (2558). *ศิลปะอาเซียน : เวียดนาม กัมพูชา เมียนมา ลาว และไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระปรัชญา ขยจุฑาโณ. (2566). การศึกษาประวัติศาสตร์และกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารวณิฆองแหรภพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 10(2), 37-52.
- พิศาล คำกล้า. (11 มีนาคม 2568). คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในปราสาทศรีขรภูมิ. (พระปลัดสมหมาย สุรพลโณ, ผู้สัมภาษณ์)
- สมมาตร ผลเกิด. (2529). การศึกษาปราสาทศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2550). *ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิง.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2534). *ศิลปะขอม*. กรุงเทพมหานคร : ครูสภาลาดพร้าว.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2552). *วัฒนธรรมขอมกับความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.

ห้องเรียนกลับด้าน: การพัฒนาชุดการสอนการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการปิดห้องเรียน*

FLIPPED CLASSROOM: DEVELOPING AN ELECTRIC GUITAR IMPROVISATION TEACHING KIT TO PREPARE FOR CLASSROOM CLOSURE

พัชร หลวงแก้ว

Phatchara Luangkaew

คณะศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ประเทศไทย

Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: sorauguitar@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุดการสอนการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า โดยประยุกต์ใช้แนวคิดห้องเรียนกลับด้าน เพื่อรับมือกับสถานการณ์การปิดสถานศึกษา อันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 และปัญหาฝุ่นพิษ PM 2.5. การศึกษานี้เปลี่ยนรูปแบบการสอนดนตรีปฏิบัติแบบดั้งเดิม โดยให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาทฤษฎีและเทคนิคผ่านสื่อวีดิทัศน์ที่บ้าน และใช้เวลาในชั้นเรียนเพื่อการฝึกปฏิบัติ อภิปราย และรับคำแนะนำจากผู้สอน ชุดการสอนมีการวิเคราะห์และถอดแบบการบรรเลงกีตาร์ของ บีบี คิง เนื้อหาประกอบด้วย 5 หน่วยการเรียนรู้หลัก ได้แก่ 1) ความเข้าใจพื้นฐานการอิมโพรไวส์และดนตรีบลูส์ 2) เทคนิคและแนวคิดการบรรเลงของ บีบี คิง เช่น B.B. King Box, Vibrato และการดันสาย 3) การฝึกอิมโพรไวส์ในบทเพลง “Rock Me Baby” 4) การฝึกอิมโพรไวส์ในบทเพลง “The Thrill Is Gone” และ 5) การฝึกอิมโพรไวส์ในบทเพลง “Three O’clock Blues” ผลการศึกษาพบว่า ชุดการสอนนี้ช่วยส่งเสริมทักษะการอิมโพรไวส์และความรับผิดชอบของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนที่มีระดับทักษะแตกต่างกัน สามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของตนเอง โดยสามารถทบทวนเนื้อหาซ้ำได้ และรูปแบบดังกล่าวยังส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเพื่อนในชั้นเรียน แม้พบข้อจำกัดทางเทคนิคเล็กน้อย แต่โดยรวมแล้วผู้เรียนมีความพึงพอใจสูง และเกิดการพัฒนาทักษะที่ชัดเจน ดังนั้น การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูงสำหรับการสอนดนตรีในศตวรรษที่ 21 ช่วยให้นักศึกษาพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อรับมือกับความท้าทายทางการศึกษาในโลกยุคใหม่

คำสำคัญ: ห้องเรียนกลับด้าน, การพัฒนาชุดการเรียนการสอน, อิมโพรไวส์

Abstract

This study aims to develop a teaching kit for electric guitar improvisation by applying the flipped classroom approach to address disruptions in formal education caused by the COVID-19 pandemic and PM 2.5 air pollution. The research redefines traditional music instruction by having students study theoretical concepts and techniques through video-based materials at home and engage in practice, discussion, and feedback in the classroom. The teaching kit incorporates an analysis and adaptation of the performance style of B.B. King, structured into five core learning units: (1) fundamental understanding of improvisation and blues music, (2) techniques and concepts of B.B. King's playing, including the B.B. King Box, vibrato, and string bending, (3) improvisation practice through the song "Rock Me Baby," (4) improvisation practice through the song "The Thrill Is Gone," and (5) improvisation practice through the song "Three O'clock Blues." The findings indicate that the teaching kit effectively enhances students' improvisational skills and sense of responsibility. Learners with varying skill levels were able to progress at their own pace by revisiting instructional materials, while the in-class component fostered collaborative learning among peers. Although some minor technical limitations were encountered, overall student satisfaction was high, and significant skill development was observed. Consequently, the flipped classroom model demonstrates strong potential as a pedagogical approach for 21st-century music education, supporting students in developing analytical thinking, creativity, and autonomous learning to meet the challenges of modern education.

Keywords: Flipped classroom, Development of teaching creations, improvisation

บทนำ

นับตั้งแต่การแพร่ระบาดของโรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในช่วงปี พ.ศ. 2562 นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนทั่วโลก หลายฝ่ายในโลกต่างพากันคิดค้นนวัตกรรมใหม่เพื่อรับมือกับเหตุการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสดังกล่าว ซึ่งทำให้เกิดการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่เรียกกันว่า "ความปกติใหม่" (New Normal) โดยเฉพาะสำหรับแวดวงการศึกษาที่ได้รับผลกระทบอย่างหนัก เช่นเดียวกันกับทุก ๆ ภาคส่วน การประกาศนโยบายจากรัฐบาลเกี่ยวกับมาตรการการป้องกันรับมือ ทำให้ความปกติใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในสังคมอย่าง เช่น การลงชื่อ การประชุม ออนไลน์จากระยะไกล จนกระทั่งทำให้เกิดการเรียนจากระยะไกล หรือการเรียนออนไลน์แบบเต็มรูปแบบ ได้เกิดขึ้นในวงการ

การศึกษา เพื่อรับมือกับการปิดห้องเรียน เปลี่ยนมาเป็นการจัดการเรียนการสอนผ่านสื่อออนไลน์ ผู้เรียนกับผู้สอนไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วยกันในห้อง เป็นการเรียนรูปแบบใหม่อย่างเต็มระบบในสังคมไทย (สุวิมล มธรส, 2564) ยิ่งไปกว่านั้น ในปัจจุบันไม่ใช่เพียงการแพร่ระบาดเท่านั้น ที่ส่งผลกระทบให้เกิดการปิดโรงเรียน ปัจจุบันยังมีประกาศคำสั่งปิดสถานศึกษา หรือขอความร่วมมือในการปิดสถานศึกษา จากปัญหาฝุ่นพิษ (PM 2.5) อีกด้วย (Bangkokpost, 2025) ถึงแม้ว่าข้อจำกัดทางเทคโนโลยีที่ใช้สำหรับการเรียนการสอนด้านดนตรี จะไม่สามารถทำให้มีการจัดการเรียนการสอนได้มีประสิทธิภาพได้ เหมือนกับเรียนแบบเห็นหน้าอยู่ด้วยกัน แต่ก็ยังเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถปรับใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ การจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ จึงเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบัน เพื่อรับมือกับสถานการณ์การปิดโรงเรียน อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ห้องเรียนกลับด้านจึงสมควรหยิบยกเอามาศึกษา ทดลองใช้

การสร้างชุดการสอนเพื่อพัฒนาวิธีการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า กรณีศึกษาวิธีการบรรเลงกีตาร์ของบีบี คิง โดยนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบกลับด้าน (Flipped Classroom) มาใช้เพื่อรับมือกับการปิดโรงเรียนหรือปิดสถานศึกษา เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาพูดคุย เพื่อพัฒนา เนื่องจากการเรียนการสอนดนตรีโดยทั่วไป รูปแบบการสอนในรายวิชาดนตรี เป็นการเรียนรู้โดยครูผู้สอนสอนและให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ เมื่อหมดเวลาในรายชั่วโมง การสอนผู้สอนมอบหมายงานให้ผู้เรียนได้กลับไปฝึกซ้อมที่บ้าน ปัจจุบันการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านทักษะทางดนตรี สามารถเรียนรู้ที่บ้านได้และหากผู้เรียนยังไม่เข้าใจเนื้อหา สามารถเลื่อนกลับไป-มา เพื่อรับชมสื่อที่ผู้สอนทำการถ่ายทอดซ้ำได้ ได้รับความเข้าใจรวมถึงพัฒนาด้านทักษะต่าง ๆ จึงเป็นแนวทางใหม่ที่ผู้วิจัยสนใจในการจัดการเรียนการสอนในเรื่องการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า โดยมีการนำกลวิธีผ่านการวิเคราะห์ลักษณะการบรรเลงกีตาร์ของบีบี คิง เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ทั้งทางทฤษฎีดนตรี การอิมโพรไวส์ แนวคิดสร้างสรรค์ การฝึกสำเนียง การใช้ฟอร์มนี้ที่ถูกต้อง เนื่องจากบีบี คิง เป็นศิลปินระดับตำนานของโลก ที่มีสำเนียงเป็นเอกลักษณ์ มีรูปแบบการบรรเลง ตลอดจนภูมิหลังของชีวิตที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียนได้อย่างดี จึงเลือกมาเป็นตัวอย่างในการกล่าวถึง เป็นตัวอย่างในการจัดทำสื่อการเรียนการสอนในครั้งนี้

ดังนั้น ความเรียงฉบับนี้ จึงได้ทำหน้าที่นำเสนอข้อมูล ตลอดจนที่มาและความสำคัญของแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน ที่นำมาพัฒนาชุดการเรียนการสอนในด้านดนตรี เพื่อเตรียมรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดในอนาคต หากมีการปิดโรงเรียนหรือสถานศึกษาอีก ชุดความรู้ฉบับนี้ อาจเป็นอีกหนึ่งข้อมูลสำคัญในการนำไปพัฒนา ปรับปรุง เพื่อการจัดการเรียนการสอนได้

ห้องเรียนกลับด้าน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21

จุดเริ่มของการพัฒนากระบวนการประเพณีนี้ เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนนักเรียนระดับมัธยมปลาย ที่โรงเรียน Woodland Park High School เมือง Woodland Park รัฐ Colorado สหรัฐอเมริกา โดยครูผู้สอนวิทยาศาสตร์สองคนชื่อ Jonathan Bergmann และ Aaron Sams รวบรวม

ค.ศ. 2007 พวกเขาได้เริ่มทำการบันทึกเทปวิดีโอ ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระการสอนเพื่อให้นักเรียนนำไปศึกษาด้วยตนเองที่บ้าน และให้ผู้เรียนนำเอาผลการศึกษาศึกษาการเรียนรู้ด้วยตนเอง นำกลับมาสู่กระบวนการอภิปรายสืบค้น เพื่อหาบทสรุปของคำตอบที่ชั้นเรียนอีกครั้ง โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดประสบการณ์ทางการเรียนดังกล่าว ซึ่งวิธีการเรียนแบบนี้ เป็นการเรียนแบบกลับด้านแนวคิดจากแบบเดิมที่ต้องเรียนรู้เนื้อหาที่โรงเรียน และนำงานกลับไปทำต่อที่บ้าน โดยให้เรียนเนื้อหาที่บ้านด้วยตนเอง แล้วนำงานหรือประสบการณ์ที่ได้รับมา ทำการเรียนรู้เพิ่มเติมที่โรงเรียนร่วมกันกับเพื่อนต่อไป โดยครูจะเป็นผู้ให้คำแนะนำชี้แจงในประเด็นคำตอบที่เกิดขึ้น ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ ภายหลังได้พัฒนาและขยายขอบข่ายไปกว้างขวาง โดยเฉพาะการปรับใช้กับสื่อหลากหลายประเภทที่มีศักยภาพค่อนข้างสูงในปัจจุบัน (ทวิมา ศิริรัศมี และสรุทธิ พงศ์โรจน์เผ่า, 2563) การสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน (flipped classroom) เป็นเทคนิคการสอนรูปแบบใหม่ ที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการสอนจากการสอนเนื้อหาความรู้ในห้องเรียนมาเป็นการมอบหมายให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเองที่บ้านหรือนอกเวลาเรียน และใช้เวลาในห้องเรียนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำ ข้อมูลงานวิจัยพบว่า การสอนแบบห้องเรียนกลับด้านส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ ความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการสอน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน และการใช้เวลาในห้องเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

ห้องเรียนกลับด้านจะเป็นการนำสิ่งเดิมที่เคยทำในชั้นเรียนนำไปทำที่บ้าน และนำสิ่งที่เคยถูกมอบหมายให้ทำที่บ้านมาทำในชั้นเรียนแทน โดยยึดหลักที่ว่าเวลานักเรียนต้องการพบครูจริง ๆ คือเวลาที่เขากำลังต้องการความช่วยเหลือ เขาไม่ได้ต้องการให้ครูอยู่ในชั้นเรียนเพื่อสอนเนื้อหาต่าง ๆ เนื่องจากเขาสามารถศึกษาเนื้อหาเหล่านั้น ๆ ด้วยตนเอง ถ้าครูบันทึกวิดีโอการสอนให้นักเรียนไปดูเป็นการบ้าน แล้วครูใช้ชั้นเรียนสำหรับชี้แนะนักเรียนให้เข้าใจแก่นความรู้ระดับที่กว่า ใน “ห้องเรียนกลับด้าน” ครูจะแจกสื่อให้นักเรียนนำไปศึกษาล่วงหน้าที่บ้าน เมื่อมาเข้าชั้นเรียนในห้องเรียนนักเรียนสามารถสอบถามข้อสงสัยต่าง ๆ จากนั้นก็ลงมือทำงานได้รับมอบหมายเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม โดยมีครูคอยให้คำปรึกษาเพื่อตอบข้อสงสัย (วิจารณ์ พานิช, 2556) ห้องเรียนกลับด้านมีความสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งเปลี่ยนการใช้ช่วงเวลาของครูในการบรรยายเนื้อหาในห้องเรียน เป็นการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้เรียน สื่อออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอน โดยที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้เมื่ออยู่นอกห้องเรียนหรือที่บ้าน ดังนั้น การมอบหมายการบ้านให้ผู้เรียนไปฝึกทำเองนอกห้องเรียนหรือที่บ้าน จะเปลี่ยนเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในห้องเรียนแทน และในทางกลับกัน เนื้อหาที่ครูบรรยายในห้องเรียนจะเปลี่ยนไปอยู่ในสื่อที่ผู้เรียนสามารถอ่านดู ฟัง ได้เองที่บ้านหรือที่ต่าง ๆ ตามต้องการ ผู้สอนอาจให้โจทย์ หรือให้สรุปความคิดตามเนื้อหา นั้น ๆ เพื่อเป็นการตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียน

การจัดการเรียนการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านนั้น จะมุ่งเน้นการสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยตัวผู้เรียนเอง ตามทักษะความรู้ความสามารถและสติปัญญาของผู้เรียน ตามความสามารถทางการเรียนแต่ละคน จากมวลประสบการณ์ที่ครูจัดให้ผ่านสื่อหรือแบบฝึกหัด และเป็นลักษณะการเรียนรู้จากแหล่ง

เรียนรู้นอกชั้นเรียนอย่างอิสระ ทั้งด้านความคิดและวิธีปฏิบัติ ซึ่งแตกต่างจากการเรียนแบบเดิมที่ครูจะเป็นผู้ป้อนองค์ความรู้ประสบการณ์ให้ผู้เรียน ในลักษณะของครูเป็นศูนย์กลาง ดังนั้น การสอนแบบกลับด้านจะเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทของครูอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ครูไม่ใช่ผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่จะทำบทบาทเป็นติวเตอร์ (Tutors) หรือโค้ช (Coach) ที่จะเป็นผู้จัดประกายและสร้างความสนุกสนานในการเรียน รวมทั้งเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน (Facilitators) ในชั้นเรียน

ครู อาจารย์ในศตวรรษที่ 21 จำต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี ผู้สอนนอกจากเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ของตนเองเพียงอย่างเดียวแล้ว ต้องชี้แนะวิธีการค้นคว้าหาความรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสวงหา เข้าถึงชุดความรู้ที่มีอยู่มากมายในหลายช่องทาง ต้องแนะนำการนำความรู้ที่ได้มาเพื่อประยุกต์ใช้ให้เข้ากับทักษะ ประสบการณ์ของผู้เรียนได้ การเรียนรู้รูปแบบดังกล่าว เป็นจุดสำคัญในการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมายจากการร่วมมือกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ซึ่งผู้สอนต้องลดบทบาทในการสอนลง และต้องสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการหาความรู้ใหม่ ๆ มาแลกเปลี่ยน ช่วยกันวิเคราะห์ สร้างพื้นที่ถกเถียงทางวิชาการในห้องเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สามารถทำให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ใหม่ปรับความเข้าใจในเนื้อหาได้โดยการแลกเปลี่ยนกันกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนได้กล้าแสดงออกทางความคิดเห็น

การเรียนการสอนแบบนี้ จะทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้จากสิ่งที่ได้รับในห้องเรียน โดยเน้นการพัฒนา ประยุกต์ทักษะเดิมที่มีอยู่ เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้รับแนะนำจากผู้สอน ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมที่มี ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นส่วนหลักของกิจกรรมนั้น ๆ อาทิ การสัมมนา การสำรวจข้อมูล การทบทวนวรรณกรรม การแลกเปลี่ยนอภิปราย ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาความคิดระดับสูง ห้องเรียนกลับด้านนั้น ผู้สอนต้องมีความสามารถประเมินภูมิหลังของผู้เรียนว่ามีภูมิหลังของชุดความรู้ ความสนใจของผู้เรียน และประสบการณ์ในด้านใดบ้าง เพื่อนำไปสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน อาศัยการพูดคุย แลกเปลี่ยน นำไปสู่การวิเคราะห์ความรู้ของผู้เรียน เพื่อสร้างบทสนทนา แนวทางในการแนะนำผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ห้องเรียนกลับด้านเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เกิดขึ้นจากพื้นฐานความเชื่อว่าการจัดการศึกษามีเป้าหมายสำคัญที่สุด คือ การจัดการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาตนเองอย่างสูงสุด ตามกำลังหรือศักยภาพของแต่ละคน แต่เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และยังมีทักษะพื้นฐานอันเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ในการเรียนรู้ที่ต่างกัน ผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญในโลกของการจัดการเรียนรู้แบบดังกล่าว ที่สำคัญการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สามารถแบ่งเป็น 2 ประการสำคัญ คือ คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และผู้สอนต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน เพื่อให้เกิดการคิด การเรียนรู้ด้วยตนเอง

ผู้สอนไม่ใช่ศูนย์กลางอำนาจในห้องเรียน ดังงานวิจัยของภากรณ์ เทียนทิพย์การุณย์ (2561) ที่ได้ศึกษาผลการเรียนรู้ตามแนวคิดห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการจัดการเรียนรู้เรียนรู้ที่เน้นทักษะการปฏิบัติหน่วยการเรียนรู้ ชลบุรีบรรเลงเพลงเสนาะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ทักษะการปฏิบัติชลบุรีเพียงออ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามคิดห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการปฏิบัติหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 (ภากรณ์ เทียนทิพย์การุณย์, 2561)

การอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า

Improvisation เป็นคำที่คุ้นเคยสำหรับดนตรีแจ๊ส อิมโพรไวส์คือ การเล่นดนตรีอย่างพลิกแพลง โดยใส่กลเม็ดเด็ดพรายเอาเอง ไม่ได้เตรียมไว้หรือถูกกำหนดด้วยความสามารถของผู้เรียน ที่เรียกว่า ด้นสด หรือ คีตปฏิภาณ การอิมโพรไวส์เป็นการสร้างแนวทำนองขึ้นมาใหม่อย่างฉับพลัน ไม่มีการบันทึกโน้ตมาก่อน แต่จะเกิดขึ้นได้ ผู้บรรเลงต้องมีการฝึกฝนเรียนรู้จากแบบฝึกหัด การฟัง การแสดง เพื่อนำมาพัฒนาในการสร้างทำนองในทันทีทันใดอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างทำนองจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์อย่างประณีต โดยใช้คอร์ดควบคุมแนวทำนอง การสร้างสรรค์ มีวิธีการคือ การเลียนแบบ การทำให้เหมือน และปรับปรุงเป็นของตนเอง อิมโพรไวส์เป็นคำที่คุ้นเคยสำหรับนักดนตรีหรือผู้ที่สนใจเกี่ยวกับดนตรีแจ๊ส หากพูดถึงดนตรีแจ๊ส หลายคนมักนึกถึงคำนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า อิมโพรไวส์ การอิมโพรไวส์เป็นการผสมผสานองค์ประกอบดนตรีพื้นฐานทั้งจังหวะ ทำนอง เสียงประสาน และรูปแบบโครงสร้างของบทเพลงเข้าด้วยกัน (Ligon, Bert, 1999) เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมทักษะการฟังที่ดี พัฒนาสมาธิและการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก เสริมสร้างความเป็นนักดนตรี อีกทั้งสร้างความภาคภูมิใจในตนเองให้แก่ผู้เรียน Chyu สามารถสรุปได้ว่าการอิมโพรไวส์ คือการคิดทำนองขึ้นมาโดยทันทีในขณะที่บรรเลง โดยไม่ได้ซ้อมหรือนัดหมายมาก่อน การอิมโพรไวส์แสดงถึงความรู้ความสามารถและกลวิธีของตัวผู้บรรเลง (Chyu, 2004)

การอิมโพรไวส์ (Improvise) จึงเป็นกระบวนการที่ผสมผสานการคิดวิเคราะห์และการปฏิบัติในขณะนั้น โดยใช้พื้นฐานความรู้และการเตรียมตัวล่วงหน้า ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของดนตรีแจ๊ส องค์ประกอบหลักของการอิมโพรไวส์ ได้แก่ บันไดเสียง (Scale) เสียงประสาน (Harmony) และจังหวะ (Rhythm) การสร้างสรรค์ที่โดดเด่นขึ้นอยู่กับการฝึกฝน ความเข้าใจในทฤษฎีดนตรี และการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ (ธีรัช เล่าหิระพานิช, 2562) การแสดงคีตปฏิภาณแต่งทำนองขึ้นอย่างฉับพลัน โดยไม่มีการเตรียมการล่วงหน้า สามารถเริ่มต้นจากการแต่งทำนองง่าย ๆ ด้วยโน้ตเพียงไม่กี่ตัวไปจนถึงการนำเอาสิ่งที่อยู่ในบทเพลงมาแปลงและนำเสนอในแบบของตนเอง บุคคลในตำนาน ผู้ที่มีการบรรเลงกีตาร์ที่ทรงเสน่ห์ มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง คือ บีบี คิง (B.B. King) นักกีตาร์บลูส์ระดับโลก เป็นตัวอย่างของผู้ที่ใช้การอิมโพรไวส์สร้างเอกลักษณ์ โดยมีเทคนิคเฉพาะ เช่น การดันสาย

(Bending) การใช้บันไดเสียง Key Dominant 7 และ Pentatonic รวมถึงเทคนิค Hammer-on และ Pull-off

ในปัจจุบัน การจัดการเรียนการสอนดนตรีในสถาบันอุดมศึกษาไทย ยังคงใช้วิธีการสาธิตและฝึกปฏิบัติ พบว่า ผู้เรียนมีปัญหาด้านพัฒนาการ เนื่องจากพื้นฐานที่แตกต่างและการขาดความมั่นใจ ขาดบรรยากาศของการเรียนรู้แบบทันสมัย หรือ กล่าวได้ว่าในศตวรรษที่ 21 สังคมการเรียนรู้ทั่วโลกได้มุ่งเน้นถึงความสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยมีผู้สอนหรือคุณครูคอยทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน ดังนั้น การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จึงได้เลือกเอาแนวคิดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านมาใช้ เพื่อสร้างผลลัพท์ของการเรียนกีตาร์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 21 (วิจารณ์ พานิช, 2556) ห้องเรียนกลับทาง เกิดจากแนวคิดของ Jonathan Bergman และ Aaron Sams ที่ต้องการช่วยผู้เรียนที่มีปัญหาตามชั้นเรียนไม่ทัน เนื่องจากต้องขาดเรียนไปเล่นกีฬาไปทำกิจกรรมอื่น หรือเรียนรู้ได้ช้า โดยเหตุผลที่ควรกลับทางของห้องเรียน คือ เพื่อเปลี่ยนวิธีการสอนของครู จากบรรยายหน้าชั้นหรือครูสอนไปเป็นครูฝึก ฝึกการทำแบบฝึกหัดหรือกิจกรรมอื่นในชั้นเรียนให้แก่ศิษย์ ฝึกการทำแบบฝึกหัดหรือกิจกรรมอื่นในชั้นเรียนแก่ศิษย์เป็นรายคน หรือเรียกว่า เป็นครูตัวเตอรื เพื่อใช้เทคโนโลยีที่เด็กสมัยใหม่มีความคุ้นเคย คือ “ไอซีที” หรืออาจเรียกว่าเป็นการนำโลกของโรงเรียนสู่โลกของผู้เรียน คือโลกดิจิทัล ช่วยให้เด็กที่มีงานยุ่ง ช่วยเด็กเรียนอ่อนที่ขวนขวาย ช่วยเด็กที่มีความสามารถแตกต่างกัน ให้ก้าวหน้าในการเรียนการสอนของตน (Bergmann, J., & Sams, A, 2022) แนวคิดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) จึงถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัลที่บ้าน และใช้เวลาในชั้นเรียนสำหรับการฝึกปฏิบัติอย่างเจาะลึก

ดังนั้น จึงเห็นว่าการสร้างชุดการสอนเพื่อพัฒนาวิธีการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า กรณีศึกษาวิธีการบรรเลงกีตาร์ของบีบี คิง โดยนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบกลับด้าน เนื่องจากการเรียนการสอนดนตรีโดยทั่วไป รูปแบบการสอนในรายวิชาดนตรี เป็นการเรียนรู้โดยครูผู้สอนสอนและให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ เมื่อหมดเวลาในรายชั่วโมงการสอน ผู้สอนมอบหมายงานให้ผู้เรียนได้กลับไปฝึกซ้อมที่บ้านด้วย ในสถานการณ์โควิด 19 ในปัจจุบัน ทำให้การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ต้องเน้นการสอนรูปแบบออนไลน์ ดังนั้น การนำการสอนแบบกลับทาง จึงสอดคล้องกับปัญหาที่ผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้นในเรื่องการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านทักษะทางดนตรี สามารถเรียนรู้ที่บ้านได้ และหากผู้เรียนยังไม่เข้าใจเนื้อหา สามารถเลื่อนกลับไป-มา เพื่อรับชมวิดีโอที่ผู้สอนทำการถ่ายทอดซ้ำได้ ปรับความเข้าใจรวมถึงพัฒนาด้านทักษะต่าง ๆ จึงเป็นแนวทางใหม่ที่ผู้วิจัยสนใจในการจัดการเรียนการสอนในเรื่องการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า โดยมีการนำกลวิธีผ่านการวิเคราะห์ลักษณะการบรรเลงกีตาร์ของบีบี คิง เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ทั้งทางทฤษฎีดนตรี การอิมโพรไวส์ แนวคิดสร้างสรรค์ การฝึกสำเนียง การใช้ฟอร์มนิ้วที่ถูกต้อง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้แบบฝึกการพัฒนาวิธีการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า เป็นรูปแบบการสา-

ต่อองค์ความรู้และทักษะแนวคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงกัน สามารถนำมาต่อยอดพัฒนา และปรับใช้โดยผ่านกระบวนการ

การจัดทำสื่อการเรียนการสอนออนไลน์: การเตรียมความพร้อมสำหรับรับมือกับ เหตุการณ์ไม่คาดคิดที่กระทำให้ต้องปิดห้องเรียน

มนุษย์กระทำทุกอย่างด้วยความมีเหตุผล ซึ่งเหตุผลต่าง ๆ แท้จริงนั้นมักมีเบื้องหลังที่ชีวิตมนุษย์ ถูกควบคุม ครอบงำจากปัจจัยทางสังคม จิตสำนึกตลอดจนเหตุผลต่าง ๆ ยึดโยงกับโครงสร้างทางอำนาจ เช่นเดียวกับดนตรีที่ไม่ได้แยกออกจากโครงสร้างทางสังคม ใส่อ้อ บริสุทธิ์ ลอยตัวออกจากบริบททาง สังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสภาวะการณ์ต่าง ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทาง ดนตรีและการเรียนรู้ดนตรี ดนตรีไม่เคยโดดเดี่ยวลอยพ้นจากบริบททางสังคม (ชิษณุพงศ์ อินทร์แก้ว, 2567) ในทศวรรษ หรือ ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา สังคมไทยได้เกิดสภาวะภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อ กับชีวิตของทุก ๆ คนในสังคม และส่งผลกระทบจนทำให้ต้องปิดห้องเรียน มีประกาศนโยบายจาก ภาครัฐเพื่อให้มีการหยุดการเรียนการสอน จนถึงการพัฒนาทำให้เกิดการดำเนินวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เรียน กว่า “New Normal” แปลเป็นภาษาไทยว่า ความปกติใหม่ หรือฐานวิถีชีวิตใหม่ คือ รูปแบบการ ดำเนินชีวิตอย่างใหม่ที่แตกต่างจากอดีต เนื่องมาจากได้รับผลกระทบมาใหม่ ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนวิถี ชีวิตจากเดิมไปสู่สิ่งใหม่ (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2568) ส่งผลให้ทุก ๆ คนในสังคมต้องปรับตัวเพื่อ รับมือกับสถานการณ์ปัจจุบัน อย่างเช่นในปี พ.ศ.2562 ที่เกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 หรือไวรัสโควิด-19 และผลกระทบจากฝุ่นพิษ (PM 2.5) ทำให้ห้องเรียนต้องปิดตัวลง และเกิดวิธีการ เรียนรูปแบบใหม่ การเรียนแบบไฮบริดทั้งเรียนอยู่ที่บ้านและที่ห้องเรียน หรือการเรียนจากระยะไกล จากทางบ้าน ซึ่งเป็นผลมาจากห้องเรียนต้องปิดลง ไม่สามารถมาเรียนที่ห้องเรียนได้ เนื่องจากมีนโยบาย ขอความร่วมมือจากทางรัฐบาล

การปิดห้องเรียน หรือไม่สามารถมาเรียนในห้องเรียน ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบ การศึกษาไทย ทั้งการปิดภาคเรียน การเลื่อนระยะเวลาการเปิด-ปิดภาคการศึกษา ซึ่งล้วนแล้วแต่ เกิดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรการจากรัฐบาล ทางเลือกหนึ่งที่ถูกใช้ในยุคนี้นี้คือ วิธีการเรียนการสอนใน ระบบทางไกล หรือการเรียนการสอนออนไลน์ โดยใช้ระบบออนไลน์เข้ามาเป็นสื่อกลางระหว่างผู้เรียน กับผู้สอน ถึงแม้ว่าระบบดังกล่าวจะส่งผลกระทบ ทำให้การเรียนการสอนในรายวิชาของดนตรีจะ ไม่สามารถทำได้แบบเต็มศักยภาพ แต่ก็ถือว่าเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมที่สุดในยุคปัจจุบันนี้ ระบบการเรียน การสอนออนไลน์ที่นำมาปรับใช้ มีทั้งระบบการบรรยายสดที่ผู้เรียนสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนได้ ทันที และการเรียนการสอนผ่านสื่อที่ผู้สอนจัดทำบันทึกเอาไว้ล่วงหน้า รูปแบบนี้ผู้เรียนสามารถกลับมา ทบทวนติดตามภายหลังได้ ซึ่งระบบการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ สามารถนำเอาเทคโนโลยีที่มี การพัฒนามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับรายวิชาของตัว มีตัวช่วยต่าง ๆ อาทิ google drive, google meet, google, line, face time, skype และ zoom meeting เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเรียนการ

สอนแบบออนไลน์ก็ยังพบปัญหาอยู่ แต่ก็ยังเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดขณะนี้ สอดคล้องกับงานศึกษาของธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี และปัทมญา สังขชาติรี พบว่า การจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์เพื่อให้สามารถรับมือกับช่วงการปิดห้องเรียน หรือห้องเรียนไม่สามารถมาได้นั้น สามารถจัดการเรียนการสอนได้ 5 รูปแบบ ประกอบด้วย On Site, On Air, Online, On demand, และ On Hand รูปแบบต่าง ๆ นี้ สามารถบูรณาการเพื่อให้มีประสิทธิภาพ เหมาะสมสำหรับช่วยอำนวยความสะดวกให้กับทั้งผู้เรียนและผู้สอน เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนระบบการศึกษาในช่วงเกิดวิกฤติได้ (ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี และปัทมญา สังขชาติรี, 2564)

บทความฉบับนี้ จึงนำเสนอการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ โดยใช้ชุดฝึกทักษะวิธีการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า กรณีศึกษาวิธีการบรรเลงกีตาร์ของป๊อปปี้ คิง เพื่อเตรียมรับมือกับวิกฤติทางการศึกษาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ชุดฝึกดังกล่าวเป็นแบบฝึกหัดที่ผู้สอนได้เตรียมทำเอาไว้ล่วงหน้า โดยมีการสัมภาษณ์ ติดตาม ประเมินผลจากการกลุ่มผู้เรียนในห้องเรียนมาก่อน เพื่อนำมาสังเคราะห์ข้อมูลจากนั้นจึงนำมาสร้างชุดการเรียนการสอน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจในวิธีการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า และดนตรีบลูส์ สามารถสรุปข้อมูลที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ การอ่านโน้ตมีความสำคัญต่อการอิมโพรไวส์ เนื่องจากเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนทฤษฎีดนตรีสากลเพื่อเรียนรู้คีย์เพลง บันไดเสียง อัตราจังหวะ การรู้ค่าโน้ตต่าง ๆ เครื่องหมายสัญลักษณ์ต่าง ๆ ทางเดินคอร์ด ท่อนหยุด ท่อนเพลงต่าง ๆ เป็นการช่วยหาโน้ตในคอร์ดเพื่อวิเคราะห์ได้ง่าย เป็นกระบวนการ รวดเร็ว และเพื่อให้ผู้เรียนได้มองเห็นภาพรวมต่อการนำมาต่อยอด เพื่อพัฒนาในการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้าได้อย่างเป็นระบบ โดยในการพัฒนาทักษะการอิมโพรไวส์อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนควรให้ความสำคัญกับการฝึกบันไดเสียงพื้นฐานและรูปแบบที่สำคัญ โดยมีแนวทางการฝึกบันไดเสียง ดังนี้ บันไดเสียงเมเจอร์ (Major Scale) บันไดเสียงไมเนอร์ (Minor Scale) บันไดเสียงฮาร์โมนิกไมเนอร์ (Harmonic Minor Scale) อาร์เพจจิโอ (Arpeggio) บันไดเสียงเพนทาโทนิค (Pentatonic Scale) ควรฝึกเพิ่มเติมในระยะ 1-2 คู่แปด (1-2 Octave) แต่สิ่งสำคัญต่อการฝึกซ้อม Scale คือมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถฝึกบันไดเสียงได้ทั่วบริเวณคอกีตาร์ ได้อย่างคล่องแคล่ว เมื่อผู้เรียนได้องค์ความรู้จากการทบทวนผู้สอนให้ผู้เรียนนำ Scale ต่าง ๆ นำมาเรียบเรียงสร้างเมโลดี้ทำนองจากฟอร์มการไล่ Scale เป็นทำนองเอกลักษณ์ของบทเพลงบลูส์ คือการดันสาย การดันสายให้ตรงโน้ต เป็นสิ่งที่ผู้เรียนควรดันสายให้ถูกโน้ต เช่น การดันสายครึ่งเสียงและดันสายหนึ่งเสียงเต็ม เป็นการฝึกกายภาพความแข็งแรงของนิ้วมือ รวมไปถึงการดันสายให้ตรงจังหวะ ทั้งนี้ สิ่งสำคัญของการฝึกขึ้นอยู่กับกาฟังเพลงหรือการเรียนรู้ผ่านบทเพลง ศิลปินที่ชื่นชอบ แนวดนตรี เช่น การฝึกตามเพลงของ B.B. King ที่มักพบเทคนิคการเขย่าสายที่เป็นเอกลักษณ์ เนื่องจาก B.B. King เน้นการเขย่าสายที่ช้าและให้ความสม่ำเสมอของการเขย่าสายไม่เพี้ยน การฝึกแบบฝึกหัดการสร้างวลีหรือประโยค เพื่อใช้ในการอิมโพรไวส์ เช่น สร้างมาจาก Scale หรือ Arpeggio จะช่วยเพิ่มทักษะตลอดจนสร้างสีสันในการฝึกไม่ให้น่าเบื่อ หลังจากนั้น ได้มีการวัด

ประเมินผลการอิมโพรไวส์ก่อนเรียน ผู้สอนสามารถให้คะแนนในการประเมินจากการสร้างการวัดการประเมินการอิมโพรไวส์ โดยการให้ผู้เรียนแต่ง Solo ในบทเพลงมา 4 คอร์ด โดยใน 4 คอร์ดที่เล่นมา มีการอิมโพรไวส์เข้ากับ Chord Tones อย่างไร จังหวะในการใช้โน้ตเที่ยงตรงหรือไม่ อาจให้ผู้เรียนกำหนดฟอร์มนี้เพื่อใช้ในการอิมโพรไวส์ เพื่อความเป็นระบบ โดยใช้ตารางเกณฑ์การประเมินแบบ Rating Scale เช่น ให้เพลง 4 เพลง ผู้เรียนเล่นได้กี่เพลง เมโลดี้ทำนองหลักครบถ้วนทั้ง 4 เพลงหรือไม่ ใช้ความคล่องแคล่วในการเล่น หรืออาจให้ผู้เรียนร่วมชั้นจับฉลากอิมโพรไวส์คู่กัน

เมื่อได้ชุดข้อมูลดังกล่าว จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญจากบทสัมภาษณ์เป็นสำคัญ เพื่อจัดการเรียนรู้แบบผู้เรียนมีส่วนร่วม โดยวิธีการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า กรณีศึกษาวิธีการบรรเลงกีตาร์ของป๊อปปี้ คิง โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน สร้างขึ้นสำหรับผู้สอนดนตรีในหลักสูตรดุริยางคศาสตร์บัณฑิตแขนงวิชาดนตรีสากลชั้นปีที่ 2 เครื่องเอกกีตาร์ไฟฟ้า โดยมีแผนการจัดการเรียนการสอนจำนวน 1 ชุด มีทั้งหมด 5 ผลการเรียนรู้ โดยประกอบไปด้วยรายละเอียดต่อไปนี้

1. เรื่อง การอิมโพรไวส์
 - 1.1 ความหมายของการอิมโพรไวส์และดนตรีริบลูส์
 - 1.2 พื้นฐานบันไดเสียง
2. เรื่อง วิธีการบรรเลงกีตาร์ของป๊อปปี้ คิง
 - 2.1 ประวัติ ป๊อปปี้คิง
 - 2.2 แนวคิดและเทคนิคการบรรเลงกีตาร์ของ ป๊อปปี้ คิง
 - 2.3 การนำแนวคิดและเทคนิคของป๊อปปี้คิง มาใช้ในการอิมโพรไวส์
 - 2.3.1 B.B. KING BOX
 - 2.3.2 Vibrato
 - 2.3.3 การแบ่งวลีการอิมโพรไวส์
 - 2.3.4 Root Note
 - 2.3.5 การดันสาย
3. เรื่อง การอิมโพรไวส์เพลง Rock Me Baby
 - 3.1 การฝึกอินโทรเพลง Rock Me Baby
 - 3.2 การฝึกอิมโพรไวส์เพลง Rock Me Baby
4. เรื่อง การอิมโพรไวส์เพลง The Thrill Is Gone
 - 4.1 การฝึกอินโทรเพลง The Thrill Is Gone
 - 4.2 การฝึกอิมโพรไวส์เพลง The Thrill Is Gone
5. เรื่อง การอิมโพรไวส์เพลง Three O'clock Blues
 - 5.1 การฝึกอินโทรเพลง Three O'clock Blues

5.2 การฝึกอิมโพรไวส์เพลง Three O'clock Blues

พบว่า ผู้เรียนแนะนำเรื่องการใช้งานแพลตฟอร์ม Google Classroom ค่อนข้างมีปัญหาเรื่อง การอัปโหลดไฟล์วิดีโอในการส่งงานค่อนข้างยาก ผู้เรียนแนะนำให้เพิ่มการเรียนรู้เรื่องคอร์ดในแต่ละ เพลง ให้สามารถนำไปใช้ได้จริงได้ อย่างไรก็ตาม พบผลสรุปความประทับใจของผู้เรียน จากการใช้ กระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาวิธีการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า กรณีศึกษาวิธีการบรรเลงกีตาร์ของบีบี คิง โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน ผู้เรียนมีความประทับใจในตัวผู้สอน เนื่องจากการเรียนแบบห้องเรียนกลับด้าน เป็นวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ que ผู้เรียนพึงเคยเรียนควบคู่กับการ เรียนทักษะปฏิบัติกีตาร์ไฟฟ้า โดยการเรียนรู้ใช้การเรียนผ่านแพลตฟอร์ม Google Classroom ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่มีความท้าทายในการรับผิดชอบ ซึ่งผู้เรียนต้องทำการบ้านโดยการศึกษาวีดิทัศน์จาก ที่บ้านเพื่อมาสะท้อนผลในห้องเรียน

นอกจากนั้น หลังจากได้เข้าร่วมการเรียนรู้ จากกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดห้องเรียนกลับ ด้าน พบว่า การพัฒนาวิธีการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้า กรณีศึกษาวิธีการบรรเลงกีตาร์ของบีบี คิง โดยจัด กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน ช่วยให้นักศึกษาเกิดกระบวนการพัฒนาทักษะความรู้ เพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ของบีบี คิง ที่ได้สร้างขึ้นประกอบกับการเรียนรู้ห้องเรียนกลับ ด้าน ช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนการสอน มีความสังเกต เข้าใจในการเรียนรู้ผ่านวืดิทัศน์ Google Classroom ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น รวมทั้งผู้เรียนได้รับการประเมินในทุกครั้ง จึงช่วยให้ ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และทบทวนได้ด้วยความรู้ของตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญ ได้เห็น พัฒนาการของตนเองในทุกครั้งที่เข้ารับการประเมินในชั้นเรียน การเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านใน การฝึกซ้อมกีตาร์ ช่วยให้ผู้เรียนที่มีทักษะที่เรียนรู้ได้ช้ากว่าเพื่อนในชั้นเรียน สามารถดูวืดิทัศน์ที่ผู้สอนได้ อธิบายช่วยให้ผู้เรียนดูซ้ำไปมาได้ จนเกิดความเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น เมื่อถึงวันนัดหมายในชั้นเรียน ผู้เรียน และเพื่อนในชั้นเรียนร่วมกันสะท้อนผลว่าการบ้านที่ผู้สอนได้ให้ไปศึกษาจากที่บ้าน เพื่อมาสะท้อนผลใน ชั้นเรียน ช่วยให้เพื่อนที่เรียนรู้ได้เร็ว ได้สอนและอธิบายให้กับเพื่อนในชั้นเรียนที่เรียนรู้ได้ช้า ต่อยอดให้ ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้พร้อมกันได้อย่างรวดเร็ว

Classroom > การอิมโพรไวส์กรณีศึกษาการบรรเลง...

หน้าแรก
ปฏิทิน
การสอน
รายการตรวจ
การพัฒนาวิธีการอิมโพรไวส์คดี...
ลงทะเบียนแล้ว
สิ่งที่ต้องทำ
การอิมโพรไวส์กรณีศึกษาการ...

3. การนำแนวคิดและเทคนิคของ บีบี คิง มาใช้ในการอิมโพรไวส์

พัชร หลวงแก้ว · 14 มิ.ย. (แก้ไข 14 มิ.ย.)

1. ให้นักศึกษา ศึกษาเรื่อง การนำแนวคิดและเทคนิคของ บีบี คิง มาใช้ในการอิมโพรไวส์ จากวิดีโอทั้ง 5 เรื่อง ได้แก่
 - 1.1 B.B.KING BOX
 - 1.2 Vibrato
 - 1.3 การแบ่งสเกลการอิมโพรไวส์
 - 1.4 Root Note
 - 1.5 การขึ้นสาย
2. ให้นักศึกษา จัดใจศึกษาครบทุก 5 เรื่อง และลองฝึกซ้อมปฎิบัติตามวิธีที่ตนชื่นชอบที่บ้านเพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียนในห้องเรียน

B.B. KING BOX.mp4
Video

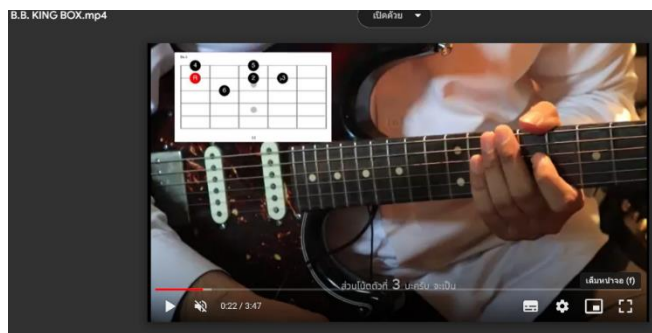
Vibrato.mp4
Video

การแบ่งสเกลการอิมโพรไวส์.mp4
Video

Root Note.mp4
Video

Mar 12-26, 2022
5 days (SAT/SUN)
Reading for PhD I: 4/21
A.J. Uthairavan
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ภาพการจัดการเรียนการสอนออนไลน์

ภาพบรรยากาศการเรียนออนไลน์

สรุป

บทความนี้นำเสนอการพัฒนาชุดการสอนการอิมโพรไวส์กีตาร์ไฟฟ้าโดยใช้แนวคิด “ห้องเรียนกลับด้าน” (Flipped Classroom) เพื่อรองรับสถานการณ์การปิดสถานศึกษา อันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์โควิด-19 และปัญหาฝุ่นพิษ PM 2.5 แนวทางดังกล่าวปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้สอนและผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาทฤษฎีและเทคนิคจากสื่อวีดิทัศน์ที่บ้าน และใช้เวลาในชั้นเรียนสำหรับการฝึกปฏิบัติ สะท้อนผล และรับคำแนะนำจากผู้สอน กรณีศึกษานำลักษณะการบรรเลงของบีบี คิง (B.B. King) มาเป็นต้นแบบ โดยออกแบบชุดการเรียนรู้ 5 หน่วย ครอบคลุมเนื้อหาทั้งด้านทฤษฎีดนตรี เทคนิคการอิมโพรไวส์ และการฝึกฝนจากบทเพลงบลูส์ เช่น “Rock Me Baby” และ “The Thrill Is Gone” ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการอิมโพรไวส์ได้ดีขึ้น มีความเข้าใจในเนื้อหา และมีความรับผิดชอบต่อการเรียนมากขึ้น โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีทักษะแตกต่างกันสามารถเรียนรู้ตามจังหวะของตนเอง การใช้แพลตฟอร์ม Google Classroom ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม แม้จะมีข้อจำกัดด้านเทคนิคบางประการ สรุปได้ว่า แนวทางห้องเรียนกลับด้านมีศักยภาพสูงในการจัดการเรียนการสอนดนตรีในศตวรรษที่ 21 เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ และการเรียนรู้ด้วยตนเองที่ตอบโจทย์สังคมยุคใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพมหานครออนไลน์. (2564). *New Normal คืออะไร? เมื่อโควิด-19 ผลักเรารู้ชีวิตปกติวิถีใหม่*. เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2568 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/882508>
- ชิษณุพงศ์ อินทร์แก้ว. (2567). *บทเพลงของสามัญชน ปลุกผู้คน ปลุกฝัน สู้วันของเรา*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ทวิมา ศิริธรรม และสรุทธิ พงศ์โรจน์เฝ้า. (2563). การจัดการเรียนการสอนแบบห้องเรียนกลับด้าน. *Journal of Medicine and Health Sciences*, 27(1), 136-146.
- ธีรภัทร ถิ่นแสนดี และ ปรัชญา สังขชาติ. (2564). 5 รูปแบบสำหรับการจัดการสอนในสถานการณ์โรคอุบัติใหม่. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์*, 3(3), 66-73.
- ธีรัช เล่าห์วีระพานิช. (2562). *ทฤษฎีดนตรีแจ๊สและการอิมโพรไวส์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำพัชรดาว.
- ภากรณ์ เทียนทิพย์การุณ. (2561). การศึกษาผลการเรียนรู้ตามแนวคิดห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการปฏิบัติ หน่วยการเรียนรู้ ขลุ่ยบรรเลงเพลงเสนาะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. ใน *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *ครูเพื่อศิษย์ สร้างห้องเรียนกลับทาง*. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์.
- สุวิมล มธุรส. (2564). *การจัดการศึกษาในระบบออนไลน์ในยุค NEW NORMAL COVID-19*. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 15(40), 32-42.
- Bangkokpost. (2025). Thai govt gives nod to online classes amid air pollution. Retrieved: April 21 2025 from <https://shorturl.asia/j03gA>
- Bergmann, J., & Sams, A. (2022). Flip Your Classroom – Reach Every Student in Every Class Every Day. *Electronic Journal of Social and Strategic Studies*, 3(2), 258-264.
- Chyu, Y. E. (2004). *Teaching improvisation to piano student of elementary to intermediate levels* (Order No. 3160781) [Doctoral dissertation] ProQuest Dissertations & Theses Database.
- Ligon, Bert. (1999). *Comprehensive Technique for Jazz Musicians*. Milwaukee, WI: Houston.

ปัญหากฎหมายในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายผู้ต้องหาและพนักงาน
สอบสวนอันเนื่องจากการสอบสวนละเลยหรือล่าช้า*

LEGAL ISSUES IN PROTECTING THE RIGHTS OF VICTIMS, SUSPECTS, AND
INVESTIGATING OFFICERS DUE TO NEGLIGENT OR DELAYED
INVESTIGATIONS

ประสาท สามารถกุล

Prasat Samartkul

สถานีตำรวจภูธรโพธิ์ชัย, ประเทศไทย

Phonphisai Police Station, Thailand

Corresponding Author, E-mail: prasatsamartkui@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มุ่งศึกษาปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และพนักงานสอบสวน อันเกิดจากความล่าช้าและการละเลยในกระบวนการสอบสวนคดีอาญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อบกพร่องของระบบกฎหมาย ระเบียบ และโครงสร้างการบริหารงานสอบสวน พร้อมเสนอแนะแนวทางปฏิรูปเพื่อยกระดับความยุติธรรมและความโปร่งใส ผลการศึกษาพบว่า การสอบสวนคดีอาญาของประเทศไทยประสบกับปัญหาหลัก 4 ประการ ได้แก่ (1) พนักงานสอบสวนขาดความเป็นอิสระ เนื่องจากบทบัญญัติกฎหมายให้อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้บังคับบัญชา และฝ่ายบริหาร ส่งผลให้มีการแทรกแซงจากผู้มีอำนาจทางการเมืองหรือปกครอง (2) ความไม่ชัดเจนของบทบัญญัติเกี่ยวกับการแจ้งข้อกล่าวหาตามมาตรา 134 วรรคสอง ทำให้การใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนมีลักษณะกว้างขวางและอาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิของผู้ต้องหา (3) ระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอบสวน โดยเฉพาะคำสั่งของสำนักงานตำรวจแห่งชาติและข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย มีความไม่สอดคล้องกันและเปิดช่องให้มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ ส่งผลต่อความโปร่งใสและความยุติธรรม (4) การขาดข้อกำหนดเกี่ยวกับระยะเวลาสิ้นสุดของการสอบสวนตามมาตรา 143 ส่งผลให้เกิดการประวิงคดีโดยไม่จำเป็น จึงเห็นควรให้ปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

* Received: 24 March 2025; Revised: 25 April 2024; Accepted: 3 May 2024

ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคท้าย มาตรา 134 วรรคสอง มาตรา 143 วรรคสอง (ก) ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 และคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่ 419/2565 โดยเสนอให้กำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการแจ้งข้อกล่าวหา การสอบสวนเพิ่มเติม การกำหนดขอบเขตหน้าที่พนักงานสอบสวน และระยะเวลาของการสอบสวน ตลอดจนสร้างระบบตรวจสอบที่โปร่งใส ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการสอบสวนมีความเป็นธรรม โปร่งใส และมีประสิทธิภาพ อันเป็นรากฐานของกระบวนการยุติธรรมที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: การคุ้มครองสิทธิ, ผู้เสียหาย, ผู้ต้องหา, พนักงานสอบสวน

Abstract

This academic article examines the legal issues surrounding the protection of the rights of victims, suspects, and investigating officers arising from delays and negligence in the criminal investigation process. Its primary objective is to analyze the deficiencies in the legal framework, administrative regulations, and investigative structures, while also proposing reforms to enhance justice and transparency. The findings indicate that Thailand's criminal investigation process faces four major challenges: (1) the lack of independence of investigating officers, who are placed under the authority of supervisory and executive branches, allowing political or administrative interference; (2) the ambiguity of legal provisions, particularly Section 134 paragraph two of the Criminal Procedure Code, which grants overly broad discretion to investigators and may result in the infringement of suspects' rights; (3) inconsistencies and conflicts in regulations, especially between the Royal Thai Police's directives and the Ministry of Interior's administrative rules, which permit misuse of authority and undermine transparency and justice; and (4) the absence of specific provisions regarding the time limit for investigations under Section 143, which contributes to unnecessary delays in legal proceedings. Accordingly, this study recommends amendments to the relevant laws and regulations, including the Criminal Procedure Code (Section 18, final paragraph; Section 134, paragraph two; and Section 143, paragraph two (a)), the Ministry of Interior's

Regulation B.E. 2523 (1980), and Royal Thai Police Order No. 419/2565. The proposed reforms involve establishing clear criteria for the notification of charges, procedures for supplementary investigations, delineation of the duties of investigating officers, and time limits for investigations, as well as introducing a transparent oversight mechanism. These measures aim to ensure that criminal investigations are fair, transparent, and efficient, thereby laying the foundation for a more trustworthy and sustainable justice system.

Keywords: Rights Protection, Victim, Suspect, Investigating Officer

บทนำ

กระบวนการสอบสวนคดีอาญา เป็นกลไกสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด การระบุตัวผู้กระทำความผิด และการให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือพนักงานสอบสวนเอง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่า กระบวนการสอบสวนคดีอาญามีข้อบกพร่องหลายประการ ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของคู่กรณี รวมถึงความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรม การสอบสวนที่ล่าช้า ขาดความเป็นอิสระ และการถูกแทรกแซงจากปัจจัยภายนอก เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การดำเนินคดีไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของความยุติธรรมได้อย่างแท้จริง (คณิต ณ นคร, 2549)

ปัจจุบัน กระบวนการสอบสวนคดีอาญาของประเทศไทย เผชิญกับปัญหาทางกฎหมายหลายประการ ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินคดี และการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่เกี่ยวข้อง ปัญหาสำคัญได้แก่ การขาดความเป็นอิสระของพนักงานสอบสวน เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของฝ่ายบริหาร ซึ่งอาจเปิดช่องให้เกิดการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาหรือบุคคลที่มีอิทธิพลทางการเมือง (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2568) การแทรกแซงดังกล่าว อาจนำไปสู่การสอบสวนที่ไม่เป็นธรรม ส่งผลให้สิทธิของผู้เสียหายและผู้ต้องหาได้รับผลกระทบโดยตรง อีกทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแจ้งข้อกล่าวหา เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 วรรคสอง ยังคงคลุมเครือในเรื่องมาตรฐานของพยานหลักฐาน ที่ใช้ในการแจ้งข้อกล่าวหา ทำให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิของผู้ต้องหา (ธีสุทธิ์ พันธุ์ฤทธิ์, 2555)

นอกจากนี้ ระบบการควบคุมและกำกับดูแลการสอบสวนที่กำหนดโดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และข้อบังคับของกระทรวงมหาดไทย ยังขาดความสอดคล้องกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนและอาจเปิดช่องให้เกิดการใช้อำนาจโดยมิชอบ เช่น การให้อำนาจผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ และ ปลัดอำเภอ ในการควบคุมการสอบสวนของพนักงานสอบสวน ทำให้การสอบสวนขาดประสิทธิภาพและขาดความเป็นอิสระ (กองการสอบสวนและนิติการ กรมการปกครอง, 2538) อีกทั้งกฎหมายไม่ได้กำหนดระยะเวลาสิ้นสุดของการสอบสวนไว้อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดปัญหาการประวิงคดี ซึ่งกระทบต่อสิทธิของผู้เสียหายและผู้ต้องหา และสร้างภาระให้แก่พนักงานสอบสวนโดยไม่จำเป็น (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2564)

เมื่อเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายของประเทศอื่น พบว่า กระบวนการสอบสวนคดีอาญาของประเทศไทย ยังคงมีความแตกต่างจากประเทศที่มีระบบกฎหมายพัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งกำหนดให้ตำรวจระดับชั้นต่าง ๆ มีอำนาจสอบสวนเบื้องต้นได้ทันที โดยไม่ต้องรอคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา อีกทั้งมีการแบ่งแยกหน้าที่อย่างชัดเจนระหว่างตำรวจและพนักงานอัยการ โดยพนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาสั่งฟ้องและสั่งสอบสวนเพิ่มเติมได้เอง ซึ่งช่วยลดภาระของตำรวจและทำให้กระบวนการสอบสวนมีประสิทธิภาพมากขึ้น (American Bar Association, 2025)

จากปัญหาดังกล่าว การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และพนักงานสอบสวน อันเนื่องมาจากความล่าช้าและการละเลยในการสอบสวนคดีอาญา โดยเน้นการพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับอำนาจและบทบาทของพนักงานสอบสวน ความไม่ชัดเจนของกฎหมายเกี่ยวกับการแจ้งข้อกล่าวหา ความไม่เหมาะสมของระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง และการขาดข้อกำหนดเกี่ยวกับระยะเวลาสิ้นสุดของอำนาจหน้าที่พนักงานสอบสวน ทั้งนี้ เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขกฎหมาย และปรับปรุงกระบวนการสอบสวนให้มีความเป็นอิสระ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม อันจะนำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และช่วยให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมมากขึ้น

การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและผู้ต้องหาในการสอบสวนคดีอาญา

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี พัฒนาการ และมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและผู้ต้องหาโดยพนักงานสอบสวน รวมถึงหลักเกณฑ์พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการสอบสวนคดีอาญา พบว่า ปัญหาสำคัญในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาคือการดำเนินงาน

ที่ล่าช้าหรือการละเลยหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิของทั้งผู้เสียหายและผู้ต้องหา รวมถึงกระบวนการยุติธรรมโดยรวม การสอบสวนคดีอาญาถือเป็นมาตรการของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในสังคม โดยต้องดำเนินไปอย่างมีดุลยภาพระหว่างการรักษาสีทธิเสรีภาพของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดี ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือพนักงานสอบสวนเอง การสอบสวนดังกล่าว มุ่งเน้นไปที่การพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด การระบุตัวผู้กระทำความผิด หรือการยืนยันความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ดังนั้น หากพนักงานสอบสวนดำเนินการอย่างไม่มีประสิทธิภาพ อาจก่อให้เกิดความล่าช้าและความไม่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม อีกทั้งยังอาจส่งผลให้ผู้เสียหายไม่ได้รับความคุ้มครองที่เหมาะสม และผู้ต้องหาไม่ได้รับสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมตามที่กฎหมายกำหนด

พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานอย่างรอบด้าน โดยไม่เพียงแต่มุ่งเน้นไปที่พยานหลักฐานที่ยืนยันความผิดของผู้ต้องหาเท่านั้น แต่ต้องรวมถึงพยานหลักฐานที่อาจเป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหา ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการพิจารณาคดีอาญา ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ครบถ้วนและปราศจากอคติ การรวบรวมพยานหลักฐานต้องดำเนินไปตามหลักวิชาการและกฎหมาย เพื่อให้มั่นใจว่าหลักฐานที่ได้มานั้นมีความน่าเชื่อถือ และสามารถใช้ในการพิจารณาคดีได้อย่างถูกต้อง โดยหลักสำคัญของการสอบสวน คือการรับฟังข้อมูลจากทุกฝ่าย มิใช่พิจารณาเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักภาวะวิสัย (Objectivity) ที่ระบุว่า การสอบสวนต้องปราศจากอคติและการแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอก (คณิต ณ นคร, 2549)

วัตถุประสงค์หลักของการสอบสวนคดีอาญา คือการพิสูจน์ข้อเท็จจริงและนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม การได้มาซึ่งพยานหลักฐานจะต้องเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายและมีความน่าเชื่อถือ หากพยานหลักฐานได้มาโดยมิชอบหรือไม่มีความเชื่อมโยงทางตรรกะเพียงพอ ย่อมไม่สามารถนำไปใช้ในการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินคดีอาญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อิสสุทธิ์ พันธุ์ฤทธิ์, 2555) พยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ อาจรวมถึงพยานหลักฐานที่เกิดจากการบังคับ ข่มขู่ หรือกระทำการโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งจะทำให้ศาลไม่สามารถรับฟังเป็นหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ นอกจากนี้ เพื่อป้องกันการแทรกแซงและการใช้อิทธิพลในการสอบสวน จำเป็นต้องมีหลักประกันในความเป็นอิสระและความเป็นกลางของพนักงานสอบสวน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาความมั่นคงภายในประเทศ หากประชาชนมีความเชื่อมั่นในความยุติธรรมของกระบวนการสอบสวนคดีอาญา ย่อมช่วยส่งเสริมความสงบเรียบร้อยในสังคม อันเป็น

หน้าที่สำคัญของรัฐในการธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของประเทศ การปฏิรูปกระบวนการสอบสวนให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างระบบยุติธรรมที่ประชาชนสามารถไว้วางใจได้

ข้อบกพร่องของกระบวนการสอบสวนคดีอาญาและแนวทางแก้ไข

จากการศึกษาพบว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีข้อบกพร่องที่ควรได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของหัวหน้าพนักงานสอบสวน ในการให้ความเห็นทางคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคท้าย ซึ่งกำหนดให้พนักงานสอบสวนอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายบริหาร และต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาในระบบบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ส่งผลให้เกิดการแทรกแซงจากฝ่ายบริหาร เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ นักการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ซึ่งอาจขัดต่อหลักนิติธรรมและความยุติธรรม ทำให้การดำเนินคดีขาดความเป็นอิสระและความโปร่งใส นอกจากนี้ การแทรกแซงจากบุคคลภายนอก ยังอาจส่งผลให้เกิดการเลือกปฏิบัติ หรือการใช้อำนาจในทางมิชอบ ซึ่งส่งผลเสียต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมในระยะยาว (ธีสุทธิ์ พันธุ์ฤทธิ์, 2555)

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้กำหนดมาตรการควบคุมและตรวจสอบกระบวนการสอบสวน แต่ยังไม่มีการกำหนดคุณสมบัติของหัวหน้าพนักงานสอบสวนที่ชัดเจน ส่งผลให้บางกรณีบุคคลที่ไม่มีประสบการณ์ด้านการสอบสวนเข้ามาใช้อำนาจสั่งการ ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรมและความโปร่งใส อีกทั้งข้อบังคับและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ยังเปิดช่องให้เกิดการแทรกแซงจากบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนโดยตรง ซึ่งกระทบต่อประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม การที่ไม่มีความมาตรฐานกลางสำหรับคุณสมบัติของหัวหน้าพนักงานสอบสวน อาจทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการทำงาน และนำไปสู่ความไม่สม่ำเสมอในการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขโดยด่วน (สมศักดิ์ นวรัตน์, 2563)

ปัญหาดังกล่าว ยังขยายไปถึงการตีความและการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวน โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับการแจ้งข้อกล่าวหาตามมาตรา 134 วรรคสอง ซึ่งกำหนดว่าการแจ้งข้อกล่าวหาจะต้องมีหลักฐานตามสมควร แต่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าพนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานมากเพียงใด จึงถือว่ามีหลักฐานตามสมควร ทำให้เกิดความคลุมเครือและเปิดโอกาสให้มีการใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวางโดยไม่มีขอบเขตที่แน่ชัด ซึ่งอาจกระทบต่อสิทธิของผู้เสียหายและผู้ต้องหา ความคลุมเครือนี้อาจนำไปสู่การใช้ดุลพินิจอย่างไม่เป็นธรรม เช่น การแจ้งข้อกล่าวหาโดย

อาศัยพยานหลักฐานที่อ่อนเกินไป หรือในทางกลับกัน อาจมีการละเลยไม่แจ้งข้อกล่าวหา แม้จะมีพยานหลักฐานเพียงพอแล้ว ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษตามกระบวนการยุติธรรม

อีกทั้งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 วรรคสอง (ก) ที่ให้อำนาจพนักงานอัยการสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติม โดยไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน ทำให้เกิดปัญหาการประวิงคดีโดยไม่จำเป็น เนื่องจากผู้เสียหายหรือผู้ต้องหาที่ไม่สุจริต อาจใช้ช่องทางนี้เพื่อถ่วงเวลาการพิจารณาคดีให้ล่าช้า ส่งผลต่อสิทธิของคู่ความและเพิ่มภาระให้กับพนักงานสอบสวน การที่ไม่มีข้อกำหนดแน่ชัดว่าการสอบสวนของพนักงานสอบสวนสิ้นสุดลงเมื่อใด เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้การดำเนินคดีขาดประสิทธิภาพ (สมศักดิ์ นวรัตน์, 2563)

นอกจากนี้ ในบางกรณี การสั่งสอบสวนเพิ่มเติมโดยไม่มีขอบเขตแน่ชัด อาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิของผู้ต้องหา หากมีการสอบสวนที่ยืดเยื้อโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร หรือมีการร้องขอให้สอบสวนเพิ่มเติม เพื่อประโยชน์ของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดโดยไม่คำนึงถึงหลักความเป็นธรรม (เปรียบเทียบกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1024/2562 ซึ่งพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับการสั่งสอบสวนเพิ่มเติมที่เกินสมควร และอาจเป็นเหตุให้เกิดความล่าช้าในกระบวนการพิจารณาคดี)

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการสอบสวนคดีอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรม เห็นควรให้มีการปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนคดีอาญาควรแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคท้าย มาตรา 134 วรรคสอง มาตรา 143 วรรคสอง (ก) ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดำเนินคดีอาญา พ.ศ. 2523 คำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 419/2565 เรื่องการอำนวยความสะดวกยุติธรรมทางอาญา การทำสำนวนการสอบสวนและมาตรการควบคุม ตรวจสอบ เฝ้าระวังการสอบสวนคดีอาญา โดยเฉพาะการกำหนดให้พนักงานสอบสวนมีอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ โดยปราศจากการแทรกแซงจากฝ่ายบริหาร รวมถึงกำหนดมาตรฐานคุณสมบัติของหัวหน้าพนักงานสอบสวน เพื่อให้มีความเชี่ยวชาญในด้านการสอบสวนโดยตรง ตลอดจนปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้มีความชัดเจนมากขึ้น ในเรื่องขอบเขตการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ เพื่อให้กระบวนการสอบสวนเป็นไปอย่างรวดเร็ว เที่ยงธรรม และสามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ทุกฝ่ายได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ ควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่แน่ชัดเกี่ยวกับระยะเวลาการสอบสวน และวิธีการตรวจสอบความถูกต้องของการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวน เพื่อให้มั่นใจ

ว่ากระบวนการสอบสวนเป็นไปตามหลักนิติธรรม และไม่เกินไปเพื่อประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะ

การปฏิรูปกระบวนการสอบสวนคดีอาญา: ปัญหาและแนวทางแก้ไข

จากการศึกษาสภาพปัญหาในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหาและพนักงานสอบสวน อันเนื่องมาจากกระบวนการสอบสวนคดีอาญาที่ล่าช้าหรือถูกละเลย พบว่า มีความไม่ชัดเจน และไม่เหมาะสมของบทบัญญัติในกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้พนักงานสอบสวนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นอิสระ ซึ่งกระทบต่อสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และพนักงานสอบสวนเอง เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีความถูกต้อง โปร่งใส และสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้เกี่ยวข้องได้อย่างแท้จริง จึงมีความจำเป็นต้องแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยสามารถระบุประเด็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขได้ ดังนี้

1. ปัญหาพนักงานสอบสวนขาดความเป็นอิสระ

1.1 การแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชา

การสอบสวนคดีอาญา เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างเป็นอิสระและปราศจากการแทรกแซงใด ๆ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่า พนักงานสอบสวนมักถูกแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 18 วรรคท้าย ซึ่งระบุว่า “ในเขตท้องที่ใดมีพนักงานสอบสวนหลายคน การดำเนินการสอบสวนให้อยู่ในความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนผู้เป็นหัวหน้าในท้องที่นั้นหรือผู้รักษาราชการแทน” บทบัญญัตินี้ดังกล่าว ทำให้ผู้บังคับบัญชามีอำนาจในการแทรกแซงการสอบสวน เช่น การสั่งสอบสวนเพิ่มเติมโดยไม่มีความจำเป็น หรือการให้ความเห็นทางคดีโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของกลุ่มพรรคพวก มากกว่าความยุติธรรม ซึ่งอาจส่งผลให้การสอบสวนล่าช้าและเกิดความไม่เป็นธรรมต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2561)

แนวทางแก้ไข

เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว ควรแก้ไขมาตรา 18 วรรคท้าย ให้กำหนดให้การสอบสวนเป็นการดำเนินการโดยองค์คณะ ซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนหัวหน้างาน และพนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวน โดยให้ทุกฝ่ายร่วมกันพิจารณาและมีความเห็นทางคดีตามหลักการเสียงข้างมาก พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้มีความเห็นแย้งได้ กรณีที่มีความเห็นขัดแย้งกัน ควรกำหนดให้ใช้

แนวทางที่เป็นผลร้ายต่อผู้ต้องหาน้อยที่สุด เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและรักษาความเป็นธรรมในกระบวนการสอบสวน

หากมีการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายให้เหมาะสม จะช่วยลดการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาที่ไม่สุจริต ทำให้พนักงานสอบสวนสามารถดำเนินการสอบสวนได้อย่างเป็นอิสระ ป้องกันการใช้ดุลพินิจโดยไม่เป็นธรรม และช่วยให้กระบวนการสอบสวนดำเนินไปอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเที่ยงธรรม นอกจากนี้ ยังเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และพนักงานสอบสวน ซึ่งจะส่งเสริมให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีความน่าเชื่อถือและได้รับความไว้วางใจจากประชาชนมากขึ้น

1.2 การขาดความเป็นอิสระของพนักงานสอบสวนจากการแทรกแซงขององค์กรภายนอก

การแทรกแซงจากองค์กรภายนอก โดยเฉพาะฝ่ายการเมือง ยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่กระทบต่อความเป็นอิสระของพนักงานสอบสวน ส่งผลต่อความยุติธรรมทางอาญาและสิทธิของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สาเหตุหลักมาจากโครงสร้างสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้พนักงานสอบสวนอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ โดยตำแหน่งนี้ถูกแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี และสามารถถูกสั่งย้ายไปปฏิบัติราชการที่สำนักนายกรัฐมนตรีได้ ส่งผลให้เกิดการครอบงำจากฝ่ายการเมือง และลดทอนความเป็นอิสระของพนักงานสอบสวน

แนวทางแก้ไขควรมุ่งไปที่การปฏิรูปโครงสร้างการบริหารงานสอบสวน แยกพนักงานสอบสวนออกจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กำหนดคุณสมบัติที่แตกต่างจากตำรวจทั่วไป และวางระบบตรวจสอบที่เป็นอิสระ เพื่อเสริมสร้างหลักนิติธรรมและความเป็นธรรมในกระบวนการสอบสวน

แนวทางแก้ไข

เพื่อให้กระบวนการสอบสวนมีความโปร่งใสและเป็นธรรม ควรจัดตั้งองค์กรกำกับดูแลพนักงานสอบสวนโดยเฉพาะ เช่น องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญที่มีสถานะเช่นเดียวกับศาลและอัยการ นอกจากนี้ ควรมีกฎหมายเฉพาะ เช่น พระราชบัญญัติองค์กรพนักงานสอบสวน เพื่อให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากการกำกับดูแลจากฝ่ายบริหารโดยเด็ดขาด องค์กรดังกล่าวควรมีลักษณะคล้ายกับคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) หรือคณะกรรมการอัยการ (ก.อ.) ที่มีบทบาทในการควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนอย่างเป็นอิสระและปราศจากการแทรกแซงจากภายนอก

หากมีการแก้ไขโครงสร้างและกลไกกำกับดูแลดังกล่าว ย่อมช่วยเสริมสร้างหลักประกันในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนให้มีความเป็นอิสระ ลดการแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง และส่งเสริมความยุติธรรมทางอาญาให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมได้อย่างแท้จริง

2. ปัญหาความไม่ชัดเจนของกฎหมายในการแจ้งข้อกล่าวหาแก่ผู้ต้องหา

ตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 วรรคสอง ได้กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการแจ้งข้อกล่าวหาแก่ผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวนว่า “การแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ต้องหาทราบตามวรรคหนึ่ง จะต้องมียุทธศาสตร์ตามสมควรว่า ผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหา” ซึ่งหมายความว่า พนักงานสอบสวนต้องมีพยานหลักฐานตามสมควร เพื่อยืนยันว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดตามข้อกล่าวหา หากไม่มีพยานหลักฐานตามสมควรแล้ว พนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจแจ้งข้อกล่าวหาแก่ผู้ต้องหาโดยเด็ดขาด

อย่างไรก็ตาม ข้อความดังกล่าวไม่ได้กำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าพยานหลักฐานในระดับใด จึงถือว่า “เพียงพอตามสมควร” ส่งผลให้พนักงานสอบสวนมีดุลพินิจอย่างกว้างขวางในการแจ้งข้อกล่าวหา โดยไม่มีระเบียบข้อบังคับหรือแนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้ดุลพินิจที่แตกต่างกันในแต่ละกรณี และอาจกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาได้ (ศาสตรา โดอภัย, 2565)

แนวทางแก้ไข

เพื่อให้การแจ้งข้อกล่าวหาเป็นไปอย่างมีมาตรฐาน และลดปัญหาการใช้ดุลพินิจโดยไม่ชอบธรรม ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในมาตรา 134 วรรคสอง โดยเสนอให้ปรับแก้ข้อความเป็น “การแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ต้องหาทราบตามวรรคหนึ่ง จะต้องมียุทธศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีเหตุอันสมควรในการออกหมายจับของศาล ตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการออกคำสั่งหรือหมายอาญา”

การแก้ไขดังกล่าว จะช่วยกำหนดกรอบการพิจารณาพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน ให้มีมาตรฐานที่ชัดเจนและสามารถตรวจสอบได้ ลดปัญหาการใช้ดุลพินิจที่ไม่เป็นธรรม อีกทั้งยังช่วยคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาให้ได้รับกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม และทำให้การสอบสวนเป็นไปด้วยความรวดเร็วและโปร่งใสมากขึ้น สามารถป้องกันไม่ให้พนักงานสอบสวนอาศัยความไม่ชัดเจนของกฎหมายในการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ และเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยให้กระบวนการสอบสวนดำเนินไปอย่างมีมาตรฐานที่แน่นอนและยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

3. ปัญหาระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนไม่เหมาะสม

ตามคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่ 419/2556 ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2556 ว่าด้วยมาตรการควบคุม ตรวจสอบ และเร่งรัดการสอบสวนคดีอาญา ได้กำหนดกรอบระยะเวลาการสืบสวนสอบสวนคดีที่ไม่มีตัวผู้ต้องหาไว้ในข้อ 3 โดยระบุว่า “ในคดีทั่วไปต้องทำการสืบสวนสอบสวนไม่น้อยกว่า 3 เดือน และในคดีอุกฉกรรจ์ต้องทำการสืบสวนไม่น้อยกว่า 1 ปี นับแต่ได้รับคำร้องทุกข์” ซึ่งไม่มีความชัดเจนแน่นอนว่ากำหนดระยะเวลาสูงสุดในการสอบสวนคดีดังกล่าวควรเป็นเท่าใด (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2568) นอกจากนี้ กระทรวงมหาดไทยได้ออกข้อบังคับว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญา พ.ศ. 2523 ข้อ 12 ซึ่งให้อำนาจผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ และปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอ ในการเรียกตรวจสอบสำนวนการสอบสวน เข้าควบคุมการสอบสวน รวมถึงสั่งการเปลี่ยนตัวพนักงานสอบสวนได้ (กองการสอบสวนและนิติการ กรมการปกครอง, 2538) ซึ่งการแทรกแซงของฝ่ายปกครองนี้อาจส่งผลให้กระบวนการสอบสวนขาดความเป็นอิสระ ถูกอิทธิพลของบุคคลหนึ่งคนใดครอบงำ และนำไปสู่การใช้อำนาจโดยพลการ ส่งผลให้การสอบสวนล่าช้าและขาดความเป็นธรรม

แนวทางแก้ไข

จากปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนเห็นควรให้มีการปรับปรุงคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่ 419/2556 โดยแก้ไขข้อ 3 เป็น “...ในคดีที่ไม่ปรากฏตัวผู้กระทำความผิด กรณีคดีทั่วไปให้ทำการสืบสวนสอบสวนติดต่อกันเป็นเวลา 3 เดือนขึ้นไป แต่ไม่เกิน 6 เดือน กรณีคดีอุกฉกรรจ์ให้ทำการสืบสวนติดต่อกันเป็นเวลา 1 ปีขึ้นไป แต่ไม่เกิน 3 ปี” การกำหนดระยะเวลาขั้นสูงดังกล่าวจะช่วยให้กระบวนการสอบสวนเป็นไปอย่างมีกรอบที่แน่นอน ลดความล่าช้าโดยไม่จำเป็น

นอกจากนี้ ควรยกเลิกข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ข้อ 12 ที่ให้อำนาจฝ่ายปกครองเข้าควบคุมการสอบสวน เนื่องจากปัจจุบันสำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ออกคำสั่งที่ 419/2556 เพื่อควบคุมและกำกับดูแลพนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจโดยตรง ซึ่งทำให้เนื้อหาของข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2523 ขัดแย้งกับแนวทางการปฏิบัติของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ตามหลักกฎหมายใหม่ยกเลิกกฎหมายเก่า ตามที่คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ 1) ได้วินิจฉัยไว้แล้วในเรื่องเสร็จที่ 66/2553

นอกจากนี้ กฎกระทรวงกำหนดการสอบสวนความผิดอาญาบางประเภทในจังหวัดอื่น นอกเหนือจากกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2554 และที่แก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. 2555 ได้จำกัดอำนาจของฝ่ายปกครองในการสอบสวนคดีอาญาให้เหลือเพียง 16 ประเภท เช่น กฎหมายว่าด้วยกองรักษาดินแดน กฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร และกฎหมายว่าด้วยภาษีบำรุงท้องที่ เป็นต้น (คณะกรรมการ

กฤษฎีกา คณะที่ 1, เรื่องเสร็จที่ 216/2559) จึงเป็นการยืนยันว่าฝ่ายปกครองไม่มีอำนาจสอบสวนคดีอาญาอื่นนอกเหนือจากประเภทที่กำหนด และไม่มีอำนาจในการควบคุมหรือสั่งการพนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจอีกต่อไป

หากมีการแก้ไขคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่ 419/2556 และยกเลิกข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญา พ.ศ. 2523 ข้อ 12 จะช่วยให้กระบวนการสอบสวนมีความเป็นอิสระ ปราศจากการแทรกแซงจากฝ่ายปกครอง ลดปัญหาการใช้อำนาจโดยมิชอบ และส่งเสริมให้กระบวนการสอบสวนเป็นไปอย่างรวดเร็ว ถูกต้อง และเป็นธรรม อีกทั้งยังช่วยคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และพนักงานสอบสวนให้ได้รับความยุติธรรมตามกฎหมาย

4. ปัญหาการขาดข้อกำหนดเกี่ยวกับระยะเวลาสิ้นสุดของอำนาจหน้าที่พนักงานสอบสวน

ตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 ได้กำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้รับผิดชอบต่อการสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน โดยมีอำนาจพิจารณาสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา รวมถึงสั่งให้มีการสอบสวนเพิ่มเติมในกรณีที่เห็นว่าจำเป็น อย่างไรก็ตามกฎหมายดังกล่าวไม่ได้บัญญัติถึงระยะเวลาสิ้นสุดของอำนาจและความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐานอย่างชัดเจน ซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการประวิงคดี อันอาจนำไปสู่ความล่าช้าและกระทบต่อสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และพนักงานสอบสวนเอง

แนวทางแก้ไข

จากปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่า ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 ดังนี้

1. แก้ไขมาตรา 143 วรรคหนึ่ง “เมื่อพนักงานอัยการได้รับสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนไว้พิจารณาแล้ว ความรับผิดชอบในการสอบสวนจะตกอยู่ที่พนักงานอัยการ และอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการสอบสวนจะสิ้นสุดลง”

2. แก้ไขมาตรา 143 วรรคสอง (ก) “พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งให้พนักงานสอบสวนที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา ไปปฏิบัติหน้าที่สอบสวนเพิ่มเติมเฉพาะในกรณีที่มีพยานหลักฐานใหม่อันสำคัญต่อคดี ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงผลของการพิจารณาสั่งคดีของพนักงานอัยการ หรือในกรณีที่จำเป็นต้องมีการซักถามพยานเพื่อพิจารณาสั่งคดีต่อไป ทั้งนี้ ห้ามมิให้พนักงานอัยการสั่งสอบสวนเพิ่มเติมนอกเหนือจากกรณีดังกล่าว”

การกำหนดขอบเขตอำนาจและระยะเวลาสิ้นสุดของพนักงานสอบสวนให้ชัดเจน จะช่วยลดปัญหาการประวิงคดี และป้องกันไม่ให้เกิดการใช้ช่องว่างของกฎหมาย ในการยืดระยะเวลาการสอบสวนโดยไม่จำเป็น นอกจากนี้ ยังเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และพนักงานสอบสวนเอง ตลอดจนทำให้กระบวนการสอบสวนคดีอาญาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ถูกต้อง และเป็นธรรมยิ่งขึ้น

สรุป

กระบวนการสอบสวนคดีอาญา เป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการยุติธรรม โดยมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา อย่างไรก็ตาม ปัญหาหลายประการในกระบวนการนี้ ส่งผลกระทบต่อสิทธิของผู้เกี่ยวข้องและสร้างความไม่เชื่อมั่นต่อระบบยุติธรรม ปัญหาหลัก ได้แก่ การขาดความเป็นอิสระของพนักงานสอบสวน ซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บังคับบัญชาในระบบราชการ อาจถูกแทรกแซงจากฝ่ายบริหารหรือผู้มีอิทธิพล ทำให้ขาดความโปร่งใส ความไม่ชัดเจนของกฎหมาย โดยเฉพาะเกณฑ์การแจ้งข้อกล่าวหา ที่เปิดช่องให้ใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ ความไม่เหมาะสมของระเบียบข้อบังคับ เช่น คำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่ไม่มีกรอบเวลาชัดเจน และอำนาจของฝ่ายปกครองที่อาจแทรกแซงการสอบสวน การขาดข้อกำหนดเกี่ยวกับระยะเวลาสิ้นสุดของการสอบสวน ทำให้การดำเนินคดียืดเยื้อและกระทบสิทธิของคู่กรณี แนวทางแก้ไข ควรปรับปรุงกฎหมาย ให้พนักงานสอบสวนมีอิสระจากการแทรกแซง กำหนดมาตรฐานคุณสมบัติของหัวหน้าพนักงานสอบสวนให้มีความเชี่ยวชาญ ปรับปรุงหลักเกณฑ์การแจ้งข้อกล่าวหาให้ชัดเจน กำหนดกรอบเวลาการสอบสวน และแบ่งอำนาจระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการให้เหมาะสม เพื่อให้กระบวนการสอบสวนมีประสิทธิภาพและอำนวยความยุติธรรมได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กองการสอบสวนและนิติการ กรมการปกครอง. (2538). *ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญา พ.ศ. 2523*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กรมการปกครอง.
- คณิต ฒ นคร. (2549). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ธีสุทธิ์ พันธุ์ฤทธิ์. (2555). *การสอบสวน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม.

- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2561). อำนาจและดุลพินิจของพนักงานสอบสวนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 47(2), 225-248.
- ศาสตรา โตภัย. (2565). หลักการแจ้งข้อกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. *วารสารกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม*, 29(3), 2565, 89-112.
- สมศักดิ์ นวรัตน์. (2563). *หลักกฎหมายว่าด้วยการสอบสวนคดีอาญา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2564). *พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 และที่แก้ไขเพิ่มเติม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2563). *มาตรการควบคุมและตรวจสอบการสอบสวนคดีอาญาตามกฎหมายใหม่*. เรียกใช้เมื่อ 10 มกราคม 2568 จาก <https://www.royalthaipolice.go.th>.
- American Bar Association. (2021). *Prosecutorial investigations*. Retrieved March 11, 2025, from <https://shorturl.asia/2i8IL>.

การจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้ง
บ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล
ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์*

LEARNING MANAGEMENT BASED ON THE CULTURAL ECOLOGY OF LAO
KRANG BAN NONG KRADOOK NUEA TO PROMOTE CREATIVE CITIZENSHIP
IN THE DIGITAL AGE AMONG MATHAYOM 6 STUDENTS
IN NAKHON SAWAN PROVINCE

กนกพร คำลือไชย

Kanokpom Khamluechai

มหาวิทยาลัยนเรศวร, ประเทศไทย

Naresuan University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: noknoiiknp@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันด้านพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ 2) เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ได้แก่ ศึกษาสภาพปัจจุบัน พัฒนาคู่มือการจัดการเรียนรู้ ประเมินผลหลังจัดกิจกรรมเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 จำนวน 40 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันด้านทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน จำนวน 6 คน และจากการสัมภาษณ์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 14 คน พบว่า นักเรียนขาดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ ขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ และพึ่งพาแหล่งข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบความถูกต้อง นอกจากนี้ ยังใช้

* Received: 24 March 2025; Revised: 24 April 2025; Accepted: 26 April 2025

สื่อดิจิทัลโดยขาดจริยธรรมและไม่เกิดประโยชน์ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ 2) พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ผู้เรียนมีการพัฒนาด้านพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลมากขึ้น ผู้เรียนสามารถผลิตผลงานที่มาจากนิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อได้อย่างสร้างสรรค์ และผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้เองจากการศึกษาความรู้ที่มาจากชุมชน ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและหาความรู้ได้ด้วยตัวของตนเอง ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญที่ผู้เรียนสามารถนำไปต่อยอดเพื่อใช้ในอนาคตได้

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้ชุมชนเป็นฐาน, นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อ, พลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล

Abstract

This research aimed to 1) study the current status of creative citizenship skills in the digital age of Mathayom 6 students in Nakhon Sawan Province, and 2) develop learning management using the cultural ecology of the Lao Krang community in Ban Nong Kratok Nuea as a base to promote creative citizenship in the digital age of Mathayom 6 students in Nakhon Sawan Province. This research was a qualitative research with 3 research steps: study the current status, develop a learning management manual, and evaluate the learning activities after organizing the learning activities. The sample group consisted of 40 Mathayom 6/1 students.

The research results were found that 1) The current status of creative citizenship skills in the digital age of students from interviews with 6 teachers and 14 Mathayom 6 students showed that students lacked enthusiasm for learning, lacked analytical thinking skills, and relied on information sources without checking their accuracy. In addition, they used digital media without ethics and without benefit, which affected learning efficiency. 2) Developing learning management using the cultural ecology of the Lao Krang community of Nong Kratok Nuea as a base to promote creative citizenship in the digital age of Mathayom 6 students in Nakhon Sawan Province. Showed as follows ; From

sorganizing learning activities, it was found that students have more developed creative citizenship skills in the digital age. Students could produce works from the cultural ecology of the Lao Krang community of Nong Kratuk Nuea creatively. Students could create their own knowledge from studying knowledge from the community. Students could act and find knowledge by themselves, which were important skills that students can use to develop for future use.

Keywords: Community-based learning management, Community cultural ecology of Lao Krang Ban Nong Krathu Nuea, Creative citizenship in the digital age

บทนำ

โลกในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารและการคมนาคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์จากยุคอนาล็อกไปสู่ยุคดิจิทัล เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นยุคแห่งสังคมโลกและเศรษฐกิจสากล ที่ทุกประเทศต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและมีภูมิคุ้มกันอย่างมั่นคง ดังนั้น การพัฒนาคนในด้านการศึกษารึ้นจึงเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเน้นการสร้างคนเพื่อให้เกิดความเจริญให้กับประเทศ (สุกัญญา แซ่มซ้อย, 2562)

การจัดการเรียนรู้อยู่ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ในโลกยุคดิจิทัล (Digital Era) ครูจะต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการจัดการเรียนรู้ ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ทุกองค์กรต้องเผชิญกับยุคโลกป่วน (Disruptive World) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สิ่งหนึ่งเข้ามาแทนที่อีกสิ่งหนึ่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังเช่น การเข้าถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และมีปัจจัยที่ส่งผล ได้แก่ เทคโนโลยี ความสะดวก ความเร็ว ข้อมูล และพฤติกรรมนอกกรอบ ที่เข้ามาเป็นปัจจัยกระตุ้นให้โลกเปลี่ยนแปลง (พัชรภรณ์ ดวงชื่น, 2561)

ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นการกำหนดแนวทางยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้ โดยร่วมกันสร้างรูปแบบและแนวปฏิบัติ ในการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นที่องค์ความรู้ทักษะ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ทักษะ

แห่งศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็นประกอบด้วย 3 กลุ่มทักษะ ได้แก่ 1) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (learning and innovation skills) 2) ทักษะสารสนเทศสื่อและเทคโนโลยี (information, media and technology skills) 3) ทักษะชีวิตและอาชีพ (life and career skills) รวมไปถึงทักษะที่จำเป็น เช่น ทักษะการสื่อสาร ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม ภาวะผู้นำ สารสนเทศ การเท่าทันสื่อ เป็นต้น ซึ่งการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียนมีทักษะสำหรับออกไปดำรงชีวิต และช่วยพัฒนาส่งเสริมศักยภาพมนุษย์ ในโลกศตวรรษที่ 21 ทักษะที่สำคัญที่สุด คือ ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งประกอบด้วย 1) ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) โดยประกอบด้วย การคิดอย่างสร้างสรรค์ (Think Creativity) การทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ (Work Creativity with Others) การใช้นวัตกรรม (Implement Innovations) 2) การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) 3) การสื่อสารและความร่วมมือกัน (Communication and Collaboration) ดังจะเห็นได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญ สามารถสร้างผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์ภายใต้บริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป (สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์, 2564)

การเปลี่ยนแปลงในทุกด้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วต่อเนื่องจากระบบการศึกษาแบบเดิมที่เน้นความรู้ ทำให้ความรู้ไม่อาจพัฒนา การจัดการเรียนรู้จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บุคคลที่มีความรู้และทักษะในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ จึงจะประสบผลสำเร็จ (วิภาพรรณ พินลา, 2561) ในการศึกษาจึงต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความรู้ความสามารถ และในขณะเดียวกัน ต้องมีคุณธรรม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการกำกับผู้เรียนได้ใช้ความรู้และความสามารถให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์และก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประโยชน์และก่อให้เกิดผลลัพธ์ได้ดั่งนั้น ผู้สอนต้องมีการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของบริบทของผู้เรียนที่เป็นอยู่ สอดคล้องกับวิทยา สุจริตธนาธิ์ และคณะ (วิทยา สุจริตธนาธิ์ และคณะ, 2560) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ของชุมชน องค์ความรู้ และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ควรมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของชุมชนและความต้องการของสมาชิกในชุมชน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงเป็นอันดับต้น ๆ จะเห็นได้ว่า ในการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูง ที่จะนำพาผู้เรียนให้มีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 นั่นคือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งเป็นกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาสาระในบทเรียน ให้สัมพันธ์กับ

ชุมชนผ่านการบูรณาการสาระความรู้ในหลายศาสตร์ ภายใต้การมีส่วนร่วมระหว่างครูผู้สอน ผู้เรียน และคนในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพจากบุคคล และองค์กรในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งนอกเหนือจากการเรียนรู้ในห้องเรียนแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ กระบวนการสำคัญของการเรียนรู้ โดยใช้การสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ จะช่วยให้เกิดความรู้ในเนื้อหาตามหลักสูตรและเข้าใจชุมชนมากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนด้านความรู้และทักษะอย่างหลากหลาย เช่น ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการแก้ปัญหา การสื่อสาร ความรู้ด้านสารสนเทศและเทคโนโลยี ภาวะความเป็นผู้นำ และความรู้รับผิดชอบหน้าที่ การเรียนรู้วัฒนธรรมในท้องถิ่นและการปรับตัวเข้าสู่สังคม ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในศตวรรษ 21 ส่งเสริมการมีคุณธรรมจริยธรรม มีเจตคติที่พึงประสงค์ และมีความตระหนักในความรับผิดชอบ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยชุมชนและผู้เรียนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวก อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน (วิจารณ์ พานิช, 2561; กล้า ทองขาว, 2561)

บ้านหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านวิถีวัฒนธรรม เป็นชุมชนชาวชาติพันธุ์ลาวครั้ง ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และได้อพยพมาอยู่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ วิถีชีวิตหลายอย่างของชาวบ้านหนองกระดุกเนื้อ สะท้อนถึงวัฒนธรรมประเพณีสำเนียงพูดคล้ายคลึงกับภาษาพูดของชาวลาวในหลวงพระบาง มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวลาวที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด เช่น ภาษาการแต่งกาย อาหาร ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งเล็งเห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงได้มีความพยายามเก็บรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมให้คงอยู่คู่กับชุมชน (ชนิษฐา ใจเป็งและจूरรัตน์ ศิตศิริรัตน์, 2563)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะนำการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็น คือ ทักษะการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ ทั้งสื่อและเทคโนโลยี ทักษะชีวิตและอาชีพ และที่สำคัญนั้นคือ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล และการร่วมมือการทำงานเป็นทีม เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนช่วยในการจัดการเรียนรู้ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้

ที่หลากหลายและคิดอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยยกระดับคุณภาพของผู้เรียน นอกจากนี้ ยังทำให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการรักถิ่นเกิด รวมไปถึงการส่งเสริมการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรม ประเพณีชุมชนของตัวผู้เรียนเองให้เป็นที่รู้จักอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันด้านทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ มีวิธีดำเนินการวิจัยโดยมี 3 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มครูผู้สอนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนลาดยาววิทยาคม จังหวัดนครสวรรค์ ปีการศึกษา 2567 จำนวน 6 คน เพื่อให้ข้อมูลและสะท้อนผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนลาดยาววิทยาคม ปีการศึกษา 2567 จำนวน 14 คน

- 2) พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์

การทดลองใช้คู่มือกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้มาจากการศึกษาสื่อการเรียนรู้อะไรก็ได้ที่ศึกษาชุมชนและนำมาสร้างคู่มือขึ้น ซึ่งในคู่มือจะมีฐานการเรียนรู้ให้นักเรียนศึกษา 4 ฐาน และให้นักเรียนศึกษาฐานการเรียนรู้ให้ครบทุกฐาน พร้อมกับทำใบกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละฐานให้ครบหลังจากศึกษาฐานการเรียนรู้เสร็จสิ้น นักเรียนผลิตผลงานเกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้าน

หนองกระดุกเนื้อ ผู้วิจัยได้นำคู่มือการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ในรายวิชาน้ำที่พลเมือง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ไปทดลองใช้กับนักเรียนที่มีใช้กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาข้อบกพร่อง ปรับปรุงและนำไปใช้จริง

3) ประเมินผลหลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

หลังเสร็จสิ้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ประเมินผลหลังกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยแบบวัดการตรวจผลงาน โดยผู้วิจัยและบุคคลที่อยู่ในชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 4 ทักษะ ดังนี้

1. ทักษะการสร้างประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์
2. ทักษะการคิดอย่างสร้างสรรค์
3. ทักษะการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม
4. ทักษะการปฏิบัติตนบนสื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบันด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนขาดทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ทั้ง 4 ทักษะ ดังนี้ ทักษะการสร้างประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์ ทักษะการคิดอย่างสร้างสรรค์ ทักษะการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม ทักษะการปฏิบัติตนบนสื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ

2. พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลมากขึ้น ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้ **ด้านที่ 1 ทักษะการสร้างประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์** พบว่า นักเรียนมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้การสร้างประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์ได้ โดยการใช้เทคโนโลยีเพื่อเรียนรู้ พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ฝึกการทำงานร่วมกัน มีวิจารณญาณในการใช้ข้อมูล ฝึกทักษะการแก้ปัญหา สามารถใช้เทคโนโลยีเรียนรู้ได้

อย่างสร้างสรรค์ นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และพร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคตได้ **ด้านที่ 2 ทักษะการคิดอย่างสร้างสรรค์** พบว่า นักเรียนที่มีทักษะการคิดอย่างสร้างสรรค์ สามารถริเริ่มไอเดียใหม่ ๆ ประยุกต์ใช้ความรู้กับสถานการณ์จริง คิดเชิงวิเคราะห์ แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบและการบริหารเวลาที่ดี เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และประสบความสำเร็จในการเรียนรู้และการใช้ชีวิต **ด้านที่ 3 ทักษะการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม** พบว่า นักเรียนที่มีทักษะการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม จะสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ทำงานร่วมกัน มีวิจารณญาณในการใช้ข้อมูล สร้างสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับชีวิตประจำวัน ทักษะเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและสามารถใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม **ด้านที่ 4 ทักษะการปฏิบัติตนบนสื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ** นักเรียนที่ปฏิบัติตนบนสื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณเชิงบวก จะสามารถแยกแยะข้อมูลที่ถูกต้อง ใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีจริยธรรม ปกป้องตนเองจากภัยคุกคามออนไลน์ และใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาสังคม การใช้สื่อดิจิทัลอย่างเหมาะสมไม่เพียงช่วยให้นักเรียนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ แต่ยังช่วยสร้างสังคมออนไลน์ที่ดีขึ้นสำหรับทุกคน

อภิปรายผล

การจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยมีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. สภาพความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ครูต้องมีการศึกษาข้อมูลการพัฒนาความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล โดยการออกแบบการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ไปศึกษาจากแหล่งข้อมูล ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน มีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการกับกิจกรรมในการเรียนการสอน โดยการวัดผลในการเรียนการสอนจากการประเมินทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ของนักเรียน และสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลตามสภาพเป็นจริง สร้างกิจกรรมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติในการใช้สื่อเทคโนโลยี เพื่อการออกแบบผลิตผลงาน และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้พร้อมต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้

นักเรียนได้ศึกษาศึกษา ค้นคว้า แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้นักเรียนได้สร้างองค์ความรู้ใหม่จากตัวผู้เรียนเอง ซึ่งสอดคล้องกับวิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์ ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นกลยุทธ์หรือรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหาตามหลักสูตร ให้เชื่อมโยงกับชุมชน โดยใช้การปฏิบัติงานเป็นฐานให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติงานจากสถานการณ์จริงในชุมชน ภายใต้การมีส่วนร่วมระหว่าง อาจารย์ ผู้เรียน และกลุ่มคนในชุมชน เช่น การไปศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรม การทำมาหากิน หัตถกรรม จากบุคคล และองค์กรในชุมชน นอกเหนือไปจากการเรียนรู้ในห้องเรียน กระบวนการสำคัญของการเรียนรู้ใช้การสะท้อนความคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ในเนื้อหาตามหลักสูตรและเข้าใจชุมชนมากขึ้น (วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์, 2561) สอดคล้องกับ กล้า ทองขาว กล่าวว่า การจัดการศึกษาบนฐานชุมชน เป็นการจัดการศึกษาทางเลือกที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งฐานรากที่จำเป็นโดยภาคประชาชน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นการศึกษาที่เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง เพื่อสภาวะทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม เป็นการจัดการศึกษาแบบบูรณาการที่ได้รับความร่วมมือ และให้การสนับสนุนจากภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชน ซึ่งการศึกษาเป็นกลไกปลูกฝังคุณค่าและชีวิตที่ดีงาม เพราะชุมชนคือหัวใจสำคัญของกระบวนการพัฒนา (กล้า ทองขาว, 2561) สอดคล้องกับกัญญาณัฐ สิมสวัสดิ์ กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้จากการได้ปฏิบัติงาน จากสถานการณ์จริงของชุมชน เช่น การไปศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การทำมาหากิน หัตถกรรม การศึกษาองค์กรในชุมชน นอกเหนือไปจากการเรียนในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจกระบวนการเรียนรู้พัฒนาทักษะทางวิชาชีพ ทักษะทางสังคม และความรับผิดชอบต่อสังคมให้กับนักเรียน และยังเป็นส่งเสริมให้สถานศึกษามีอิสระในด้านวิชาการ โดยมีส่วนร่วมกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน (กัญญาณัฐ สิมสวัสดิ์, 2565)

2. การจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐานเพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้จัดทำคู่มือการจัดการเรียนรู้ใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ หลังการดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามวิธีการดำเนินงานวิจัย พบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะการเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลมากขึ้น เนื่องจากการใช้กระบวนการ

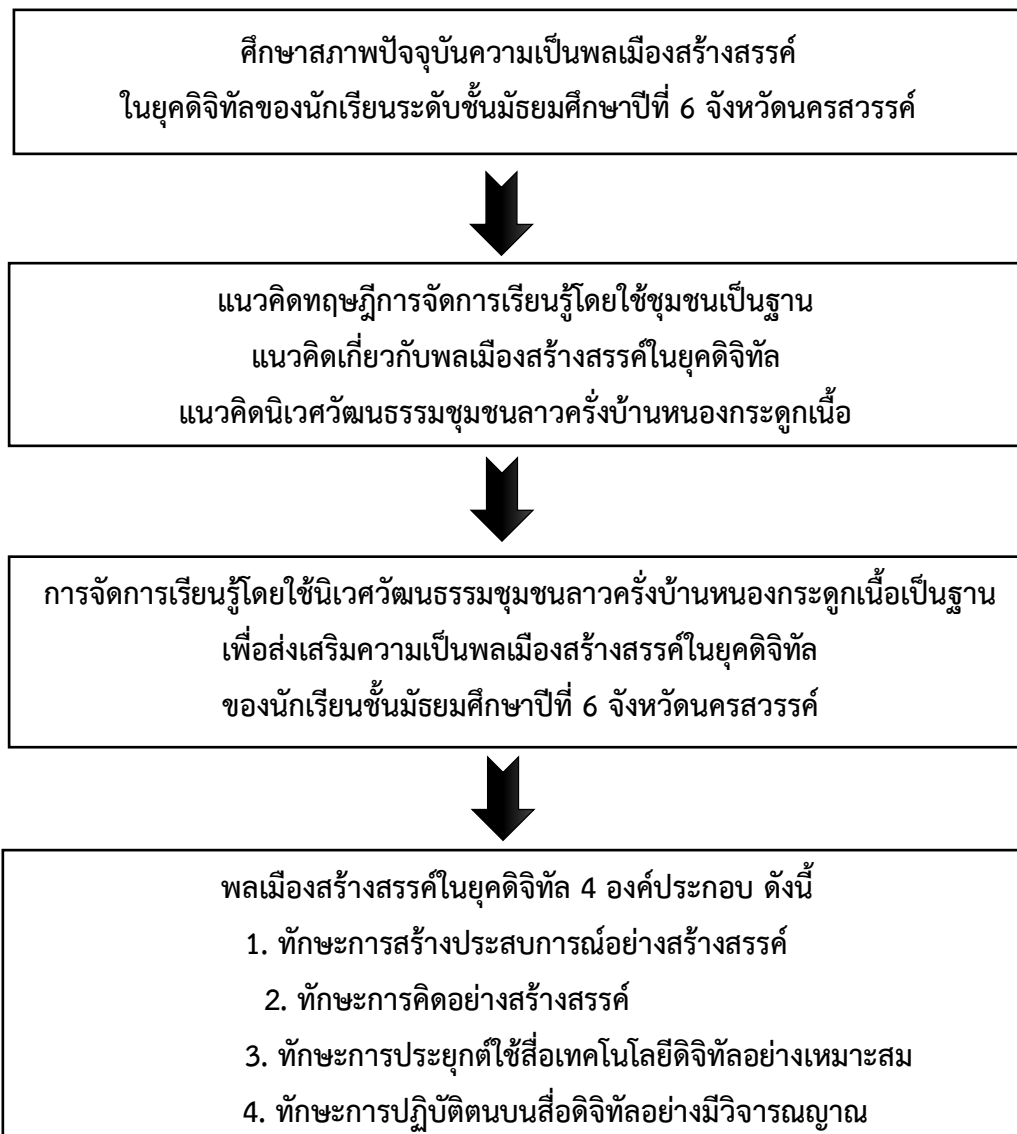
จัดการเรียนรู้ดังกล่าว ภายใต้ทักษะการเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล 4 ด้าน นำไปสู่การสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง “นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีทักษะการเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลได้ถูกต้องและเหมาะสม สอดคล้องกับวาระพจน์วงศ์กิจรุ่งเรือง กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองดิจิทัล (digital citizenship) คือแนวคิดและแนวปฏิบัติที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยให้พลเมืองเรียนรู้ว่าจะใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล และปกป้องตนเองจากความเสี่ยงต่าง ๆ อย่างไร รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิของตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในโลกสมัยใหม่ ไปจนถึงเข้าใจผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีต่อสังคม และใช้มันเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวก (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2561) สอดคล้องกับวรานนท์ คลังสีดา วรณารกุล กล่าวว่า มิติจริยธรรมทางดิจิทัล พลเมืองดิจิทัล จะต้องเป็นผู้รู้กฎหมายที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ การกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ การใช้เทคโนโลยีอย่างรู้จริยธรรม รู้จักคุณค่าและจริยธรรมจากการใช้เทคโนโลยี มีความรู้ในงานลิขสิทธิ์และเคารพทรัพย์สินทางปัญญาของผู้อื่น และการปกป้องตนเองและชุมชน มีความรับผิดชอบต่อทางดิจิทัล รู้จักสิทธิเสรีภาพให้เกียรติในการพูดการกระทำ ในสังคมดิจิทัล มารยาททางดิจิทัล เข้าใจถึงการรับความเสี่ยงในการบริหารจัดการความเสี่ยงในโลกออนไลน์ เช่น การไม่ไปรังแกและสามารถจัดการกับการถูกรังแกบนโลกไซเบอร์ (Cyberbullying) รวมไปถึงการเกี่ยวพาราสี การเหยียดผิว เหยียดชนชั้น รวมไปถึงเนื้อหาต่าง ๆ ที่สุ่มเสี่ยง เช่น เนื้อหาที่มีความรุนแรง ไปเปลือย ลามกหยาบคายด้วย (วรานนท์ คลังสีดา วรณารกุล, 2565)

จากแนวคิดทักษะการเป็นพลเมือง ผู้วิจัยสามารถกล่าวได้ว่า พลเมืองดิจิทัลที่ดีจะต้องมีทักษะทางดิจิทัล มีชุดทักษะและความรู้ทั้งในเชิงเทคโนโลยีและการคิดขั้นสูง ในการรักษาอัตลักษณ์ และข้อมูลส่วนบุคคลของตนเอง เคารพสิทธิเสรีภาพการใช้ข้อมูล ทั้งของตนเองและผู้อื่น สามารถบริหารจัดการกิจกรรมบนสื่อสังคมดิจิทัล รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความรู้ด้านเทคนิคในการเข้าถึงและใช้เครื่องมือดิจิทัล มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักคุณค่าและจริยธรรมจากการใช้เทคโนโลยี มีความรู้ในงานลิขสิทธิ์และเคารพทรัพย์สินทางปัญญาของผู้อื่น การปกป้องตนเองและชุมชน และเกิดความรับผิดชอบต่อทางดิจิทัล ภายใต้โลกการเรียนรู้ในชุมชนดิจิทัล ประกอบด้วยทักษะพลเมืองดิจิทัล 5 ได้แก่ 1. ทักษะด้านการแสดงความรู้ในสื่อดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ 2. ทักษะด้านการวิเคราะห์ข้อมูลในสื่อดิจิทัลตรงตามข้อเท็จจริง 3. ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ 4. ทักษะด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย 5. ทักษะด้านการปฏิบัติบนสื่อดิจิทัลตามลักษณะของพลโลกที่ดี

องค์ความรู้วิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ ทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันด้านทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล นักเรียนขาดทักษะ 4 ด้าน ดังนี้ ทักษะการสร้างประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม ทักษะการปฏิบัติตนบนสื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้นิเวศวัฒนธรรมชุมชนลาวครั้งบ้านหนองกระดุกเนื้อเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ การประเมินหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีทักษะพลเมืองสร้างสรรค์มากขึ้น 4 ด้าน ได้แก่ ทักษะการสร้างประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม ทักษะการปฏิบัติตนบนสื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ครูผู้สอนควรศึกษาในด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลให้ถูกต้อง เพื่อให้ครูผู้สอนได้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

1.2 ครูผู้สอนควรปรับปรุงแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้สอดคล้องกับผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลได้อย่างถูกต้อง ด้วยการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปต่อยอดได้

1.3 ครูผู้สอนควรนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้กับให้ผู้เรียนในรายวิชาต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลให้สูงขึ้น เพื่อให้ครูผู้สอนและผู้เรียนมีการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ต่าง ๆ ร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ได้อย่างละเอียดมีความถี่ถ้วน เพื่อที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม กับสภาพของผู้เรียนได้ตามบริบทของสถานศึกษา

2.2 ควรมีการวิจัย และการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสอนให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ผักผ่อนกระบวนการคิด ให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสม เพื่อให้การส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลของผู้เรียนได้บรรลุผลมากที่สุด

2.3 ครูผู้สอนควรมีการวิจัย และการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายตามความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

- กล้า ทองขาว. (2561). *การจัดการศึกษารฐานชุมชน. (Community-based Education Management = CBEM)*. เรียกใช้เมื่อ 17 กรกฎาคม 2561, จาก <https://www.dpu.ac.th/th/college-of-education/portfolio>
- กัญญาณัฐ สิมสวัสดิ์. (2565). การจัดการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน : กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19. ใน *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง.
- ชนิษฐา ใจเป็ง และจุริรัตน์ ศิตศิริรัตน์. (2563). การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บ้านหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 10(1), 93–107.
- พัชรภรณ์ ดวงชื่น. (2561). ผู้นำองค์กรในโลก VUCA. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน*, 24(3), 450-458.
- วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. (2561). *คู่มือพลเมืองดิจิทัล*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- วรานนท์ คลังสีดา วรนากุล. (2565). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะพลเมืองดิจิทัลในรายวิชาชีวิตกับสังคมไทย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง. (ปวส.)*. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิจารณ์ พานิช. (2557). *นวัตกรรมสู่การเป็นประเทศแห่งการศึกษา*. เรียกใช้เมื่อ 17 กรกฎาคม 2561 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/565909>.

- วิทยา สุจริตธนารักษ์ และคณะ. (2560). การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning: CBL) เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์และทักษะ ในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*, 11(1), 111-125.
- วิภาพรรณ พินลา. (2561). การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านความรับผิดชอบต่อสังคม. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ*, 11(1), 2185 - 2205.
- วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์. (2561). การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน : กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของครูในศตวรรษที่ 21. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 11 (3), 179-191.
- สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์. (2564). แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนในศตวรรษที่ 21. *วารสารเพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู*, 2(1), 1-16.
- สุกัญญา แซ่มซอย. (2562). *การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู*

GOOD GOVERNANCE ADMINISTRATION OF NONG BUA LAMPHU

PROVINCIAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION

ธารา เจริญรัตน์, นัสพงษ์ กลิ่นจำปา, สมควร จันท์เทศ

Thara Charoenrat, Natsaphong Klinchampa, Somkuan Chanthet

วิทยาลัยพิชญบัณฑิต, ประเทศไทย

Pitchayabundit College, Thailand

Corresponding Author, Email: nuspong.ggg@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา กลุ่มตัวอย่างได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 330 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย โดยใช้สูตรของ Taro Yamane เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม มีค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ 0.912 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการแจกแจงข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง และใช้สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การทดสอบค่าที และการวิเคราะห์ความแปรปรวน เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มประชากรที่มีลักษณะแตกต่างกันในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภูตามหลักธรรมาภิบาลโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า “หลักนิติธรรม” ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ส่วน “หลักประสิทธิภาพ” ได้รับคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ต่างกัน พบว่า ไม่มีความแตกต่างทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การส่งเสริมความโปร่งใสในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะด้านการเงินและงบประมาณ ผ่านการเผยแพร่ข้อมูลในช่องทางออนไลน์ เช่น เว็บไซต์อย่างเป็นทางการ หรือสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้

* Received: 8 April 2025; Revised: 12 June 2025; Accepted: 17 June 2025

อย่างสะดวก รวดเร็ว และมีส่วนร่วมในกระบวนการตรวจสอบและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ เพื่อให้การบริหารงานภาครัฐมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การบริหาร, หลักธรรมาภิบาล, องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู

Abstract

This research aimed to examine the level of governance based on the principles of good governance within the Nong Bua Lamphu Provincial Administrative Organization. This is a descriptive research study. The sample consisted of 330 household heads residing within the jurisdiction of the provincial administrative organization, selected through simple random sampling using Taro Yamane's formula. The research instrument was a structured questionnaire with a reliability coefficient of 0.912. Data analysis involved descriptive statistics including frequency, percentage, mean, and standard deviation for presenting the general characteristics of the sample. Inferential statistics, namely t-test and analysis of variance (ANOVA), were employed to compare the opinions of respondents across different demographic variables such as gender, age, educational level, and occupation.

The findings revealed that the overall level of governance based on good governance principles was rated high. When analyzed by dimension, the principle of "rule of law" received the highest mean score, whereas "efficiency" obtained the lowest. The comparison of opinions across demographic groups indicated no statistically significant differences, which did not support the initial hypotheses. Policy recommendations derived from this study include the promotion of transparency in administrative processes, particularly in financial and budget management. This can be achieved by disseminating information through digital platforms, such as official websites and social media, enabling public access to information in a convenient and timely manner. Moreover, it is recommended to enhance public participation in the formulation

of public policies to ensure that government administration is transparent, accountable, and aligned with the genuine needs of local communities.

Keywords: Administration, Good Governance, Nong Bua Lamphu Provincial Administrative Organization

บทนำ

หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ถือเป็นแนวทางสำคัญในการปกครองประเทศภายใต้หลักธรรมาธิปไตย ซึ่งเน้นความเป็นธรรม ความชอบธรรม และการบริหารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีประสิทธิภาพ อันนำไปสู่การพัฒนาที่ครอบคลุมทุกภาคส่วนของสังคมอย่างทั่วถึง หลักธรรมาภิบาลยังมีบทบาทในการจัดระเบียบโครงสร้างและกลไกขององค์กรทั้งภาครัฐ ได้แก่ ส่วนราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรอิสระ ตลอดจนภาคเอกชน กลุ่มประชาสังคม ชุมชน สมาคม และองค์กรต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบนิติบุคคลและไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข บนพื้นฐานของความถูกต้องและความเป็นธรรม

การส่งเสริมธรรมาภิบาลในระบบราชการไทยจึงเป็นภารกิจสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะธรรมาภิบาลมีบทบาทในการส่งเสริมเสรีภาพของประชาชน เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรี และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมการรวมกลุ่มของภาคประชาสังคม อันนำไปสู่การสร้างค่านิยมใหม่ที่ส่งเสริมรากฐานของสังคมประชาธิปไตย และความยั่งยืนในการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง นอกจากนี้ หลักธรรมาภิบาลยังมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับหลักการประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้หลักธรรมาภิบาลได้รับการนำไปใช้ในกระบวนการบริหารงานภาครัฐอย่างแพร่หลาย เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและความเป็นธรรมอย่างยั่งยืน (แสงชัย อภิชาติธนพัฒน์, 2559)

ในปัจจุบัน การบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล มีนโยบายสำคัญในการพัฒนาระบบการเมือง และการปกครองของประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถปกครองตนเอง พึ่งพิทักษ์สิทธิของตน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงนโยบายในทุกระดับอย่างแท้จริง นโยบายดังกล่าวมุ่งเสริมสร้างหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม

ควบคู่กับการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารราชการแผ่นดิน เสริมสร้างความโปร่งใส และลดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในการให้บริการสาธารณะ

การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น จึงถือเป็นยุทธศาสตร์หลักของการบริหารราชการภายใต้ระบอบประชาธิปไตย โดยมีเป้าหมายเพื่อจำกัดบทบาทของรัฐบาลส่วนกลางให้อยู่ในขอบเขตเฉพาะภารกิจหลักที่จำเป็น (Decentralization) และถ่ายโอนอำนาจให้ประชาชนสามารถบริหารจัดการชุมชนของตนเองได้มากขึ้น ทั้งในด้านการวางแผน การดำเนินงาน และการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ รัฐยังส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม มีส่วนร่วมในการกำกับและตรวจสอบการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การจัดซื้อจัดจ้าง ไปจนถึงกระบวนการแต่งตั้งหรือถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่ง เพื่อให้การดำเนินงานมีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ คำนึง และตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมให้ประชาชนมีความตื่นตัวและให้ความสนใจในบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจ เพื่อให้การดำเนินนโยบายสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของประชาชน และนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งหมายตามรัฐธรรมนูญในการลดขั้นตอนการบริหาร เพิ่มความรวดเร็วในการตัดสินใจ และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกมิติของการพัฒนาท้องถิ่น (ภมร วงษ์ศรีจันทร์, 2559)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำหน้าที่แทนรัฐในการจัดบริการสาธารณะและบริหารจัดการภารกิจต่าง ๆ ภายในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง ผู้บริหารท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสงบสุข ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน และการพัฒนาท้องถิ่นในมิติเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตโดยรวม การดำเนินงานดังกล่าวจำเป็นต้องยึดถือหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยให้ความสำคัญกับหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารท้องถิ่นอย่างจริงจัง

การนำนโยบายธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้สอดคล้องกับพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 และแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2552) ที่ได้กำหนดองค์ประกอบของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีไว้จำนวน 10 ประการ ซึ่งถือเป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ

ในฐานะที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นนิติบุคคล และเป็นส่วนหนึ่งของราชการบริหารส่วนท้องถิ่น จึงมีอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะและพัฒนาท้องถิ่นในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตน โดยมีฐานทางกฎหมายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 249 และ 250 ซึ่งบัญญัติให้การปกครองท้องถิ่นเป็นไปตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีหน้าที่และอำนาจในการจัดบริการสาธารณะ พัฒนากิจกรรมเพื่อประโยชน์ของประชาชน ส่งเสริมความยั่งยืน และสนับสนุนการจัดการศึกษาในพื้นที่อย่างเหมาะสม (องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู, 2566)

ในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า สาเหตุเบื้องต้นที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการองค์การมีอยู่หลายประการ โดยสามารถจำแนกได้ตามหลักธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ ด้านประสิทธิผล (Effectiveness) พบว่า การดำเนินงานตามภารกิจขององค์การฯ ยังไม่บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนงบประมาณประจำปี เช่น ในโครงการส่งเสริมการเกษตรที่มีเป้าหมายให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 จากการปลูกพืชเศรษฐกิจ แต่ผลการดำเนินงานในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 พบว่า เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) พบว่า การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนซึ่งตั้งเป้าให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในพื้นที่รับผิดชอบ ยังดำเนินการได้ไม่ครบถ้วน ส่งผลให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่สมบูรณ์ และขาดการรับฟังความคิดเห็นอย่างทั่วถึง ด้านความโปร่งใส (Transparency) พบข้อจำกัดด้านการสื่อสารและช่องทางการเข้าถึงข้อมูลของประชาชน ซึ่งไม่เอื้อต่อการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ช่องทางการสื่อสารยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้ยากและขาดความเชื่อมั่นในระบบการบริหาร ด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) พบว่า จำนวนบุคลากรที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อภาระงาน ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบงานจำนวนมาก อีกทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนหรือโอนย้ายบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องในการดำเนินงาน โดยเฉพาะในด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง รองรับความซับซ้อนของภารกิจที่เพิ่มมากขึ้น จากปัญหาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดในการบริหารจัดการที่ยังขาดความยืดหยุ่น และไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดำเนินงานในภาพรวมเกิดความล่าช้าและด้อยประสิทธิภาพ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู, 2566)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ตามหลักธรรมาภิบาล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ซึ่งผลการศึกษาจะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารงานให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลมากยิ่งขึ้น ทั้งยังสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์และวางแผนการบริหารงานในองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) เรื่อง “การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู” โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนหลักดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู จำนวนทั้งสิ้น 2,588 คน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู, 2566) สำหรับกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) และคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยอ้างอิงสูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และกำหนดค่าความคลาดเคลื่อน (Margin of Error) ไว้ที่ร้อยละ 5 (Taro Yamane, 1973) ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 330 คน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรต้น ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

ตัวแปรตาม ได้แก่ ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู โดยใช้กรอบแนวคิดจากพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ซึ่งกำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องดำเนินการบริหารราชการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล 10 ประการ ได้แก่ 1) หลักประสิทธิผล (Effectiveness) 2) หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) 3) หลักการตอบสนอง (Responsiveness) 4) หลักการรับผิดชอบ (Accountability) 5) หลักความโปร่งใส (Transparency) 6) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) 7) หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) 8) หลักนิติธรรม (Rule of Law) 9) หลักความเสมอภาค (Equity) 10) หลักมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus Orientation)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างครบถ้วน แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวทางของ บุญชม ศรีสะอาด ประกอบด้วยระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด (บุญชม ศรีสะอาด, 2535) จำนวนรวมทั้งสิ้น 50 ข้อ ครอบคลุม 10 ด้านของหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ หลักประสิทธิผล หลักประสิทธิภาพ หลักการตอบสนอง หลักการรับผิดชอบ หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักการกระจายอำนาจ หลักนิติธรรม หลักความเสมอภาค และหลักมุ่งเน้นฉันทามติ

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภูตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและสะท้อนข้อเสนอเชิงนโยบายหรือแนวทางเชิงปฏิบัติจากมุมมองของประชาชนในพื้นที่

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยถึงผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมตอบแบบสอบถามในวันและเวลาที่ได้นัดหมายไว้

2) ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยได้นำแบบสอบถามที่จัดเตรียมไว้ไปมอบให้กลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งแนะนำตนเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย อธิบายประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากผลการศึกษา และขออนุญาตในการเก็บข้อมูล จากนั้นจึงดำเนินการแจกแบบสอบถามและรวบรวมกลับภายในวันเดียวกัน

3) แบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล พร้อมทั้งดำเนินการเข้ารหัสข้อมูล (Coding) เพื่อเตรียมสำหรับกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนถัดไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเป็นเครื่องมือในการประมวลผลข้อมูล โดยเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการทดสอบสมมติฐานของการศึกษา โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเภทหลัก ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ โดยใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน (n) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) เพื่อนำเสนอข้อมูลในภาพรวมและใช้ประกอบการจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู โดยอ้างอิงจากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิด

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้เพื่อทดสอบสมมติฐานของการวิจัยในการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ ดังนี้

2.1) การทดสอบค่าที (t-test) ใช้สำหรับเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มที่แบ่งเป็น 2 กลุ่ม เช่น การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล จำแนกตามเพศ

2.2) การทดสอบค่าที (F-test) หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ใช้สำหรับเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวแปรตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไป เช่น การเปรียบเทียบความคิดเห็นที่จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ และหากพบว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะดำเนินการทดสอบความแตกต่างรายคู่เพิ่มเติมตามวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's Method) เพื่อระบุว่าค่าเฉลี่ยระหว่างคู่ใดมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 55.15 รองลงมาคือเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 44.85 ในด้านอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 30-39 ปี คิดเป็นร้อยละ 44.85 ด้านระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 35.45 และในด้านอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 33.33

2. ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวม ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่ได้รับค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ หลักนิติธรรม (Rule of Law) รองลงมาคือ หลักมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus Orientation) ขณะที่ด้านที่ได้รับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้และความพึงพอใจของประชาชนที่แตกต่างกันในแต่ละมิติของหลักธรรมาภิบาลที่องค์กรนำมาใช้ในการบริหารจัดการ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวม

การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วน จังหวัดหนองบัวลำภู	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านหลักประสิทธิผล	3.75	0.87	มาก
2. ด้านหลักประสิทธิภาพ	3.56	1.04	มาก
3. ด้านหลักการตอบสนอง	3.66	0.94	มาก
4. ด้านหลักการรับผิดชอบต่อ	3.69	0.79	มาก
5. ด้านหลักความโปร่งใส	3.62	0.89	มาก

6. ด้านหลักการมีส่วนร่วม	3.90	0.63	มาก
7. ด้านหลักการกระจายอำนาจ	3.78	0.68	มาก
8. ด้านหลักนิติธรรม	4.23	0.39	มาก
9. ด้านหลักความเสมอภาค	4.08	0.40	มาก
10. ด้านหลักมุ่งเน้นฉันทามติ	4.15	0.46	มาก
รวม	3.85	0.43	มาก

3. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ผลการวิเคราะห์พบว่า โดยภาพรวม กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งผลการศึกษานี้ไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในรายด้านของหลักธรรมาภิบาลทั้ง 10 ด้าน ก็พบว่า ไม่มีความแตกต่างของความคิดเห็นในแต่ละกลุ่มประชากรเช่นเดียวกัน

4. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู จากผลการวิจัย ผู้วิจัยเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารงาน ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ดังนี้ 1) ควรมีการประยุกต์ใช้เทคนิค เทคโนโลยี และกระบวนการบริหารจัดการที่เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของหน่วยงาน 2) ส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในพื้นที่ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด คุ่มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด 3) ผู้บริหารควรพิจารณาจัดสรรตำแหน่งและบุคลากรให้เหมาะสมกับการกิจและลักษณะงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและการให้บริการแก่ประชาชนอย่างมีคุณภาพ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ผู้วิจัยมีประเด็นที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภูตามหลักธรรมาภิบาล ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า หลักธรรมาภิบาลที่มี

ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ หลักนิติธรรม รองลงมาคือ หลักมุ่งเน้นฉันทามติ ขณะที่ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ หลักประสิทธิภาพ ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภูให้ความสำคัญกับการดำเนินงานที่คำนึงถึงกรอบกฎหมาย ความชอบธรรม และความยุติธรรมเป็นสำคัญ ในเชิงปฏิบัติหน่วยงานได้มีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงาน เช่น งบประมาณ รายงานผลการดำเนินงาน และโครงการต่าง ๆ ผ่านช่องทางที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ อีกทั้งมีระบบหรือช่องทางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนติดตาม ตรวจสอบ และแสดงความคิดเห็นอย่างเหมาะสม เช่น การจัดประชุมเวทีรับฟังความคิดเห็น การเปิดเผยข้อมูลทางออนไลน์ และการรับฟังข้อเสนอแนะจากประชาชนเพื่อนำไปปรับปรุงการบริหารงานให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สอดคล้องกับงานศึกษาของพิชัยรัฐ หมั่นด้วง ศึกษาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองหนองบัวลำภู อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.18) โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านหลักนิติธรรม (ค่าเฉลี่ย = 4.47) รองลงมาคือหลักความรับผิดชอบ (ค่าเฉลี่ย = 4.39) และด้านอื่น ๆ เช่น หลักความคุ้มค่า (ค่าเฉลี่ย = 4.16) หลักความโปร่งใส (ค่าเฉลี่ย = 4.14) และหลักการมีส่วนร่วม (ค่าเฉลี่ย = 4.05) ส่วนหลักคุณธรรมมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 3.97) (พิชัยรัฐ หมั่นด้วง, 2561)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังมีความสอดคล้องกับการศึกษาของวีระ หาญกัน และสุวรรัฐ แลสันกลาง ที่พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.50) โดยด้านที่มีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้มากที่สุด ได้แก่ ด้านนิติธรรม (ค่าเฉลี่ย = 3.59) ความรับผิดชอบ (ค่าเฉลี่ย = 3.57) ความคุ้มค่า (ค่าเฉลี่ย = 3.51) และการมีส่วนร่วม (ค่าเฉลี่ย = 3.50) ขณะที่ด้านความโปร่งใส (ค่าเฉลี่ย = 3.48) และคุณธรรม (ค่าเฉลี่ย = 3.41) อยู่ในระดับปานกลาง (วีระ หาญกัน และสุวรรัฐ แลสันกลาง, 2559) และสอดคล้องกับงานวิจัยของอัญชลี โลเชียงสาย และคณะ เรื่องการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 พบว่า การบริหารงานโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยรายด้านพบว่า หลักความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ หลักคุณธรรม และตามลำดับคือ หลักความคุ้มค่า การมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และนิติธรรม ซึ่งอาจสะท้อนถึงลักษณะการบริหารในสถานศึกษาที่ต้องยึดหลักคุณธรรมและการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญกับนโยบายของเขตพื้นที่การศึกษาในการพัฒนาองค์กรให้มีคุณธรรมและความโปร่งใส ตามแนวทางของภาครัฐ (อัญชลี โลเชียงสาย และคณะ, 2566)

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มประชาชนที่มีความแตกต่างกันในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าองค์กรมีแนวทางการบริหารที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งหน่วยงาน โดยยึดหลักธรรมาภิบาลเป็นกรอบในการดำเนินงานอย่างมีระบบและเน้นความเสมอภาคในการให้บริการสาธารณะ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของพลวัฒน์ วิไลชื่นผล และรัฐบุรุษ คุ่มทรัพย์ ที่พบว่าประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ซึ่งมีลักษณะประชากรแตกต่างกันในด้านเพศ อายุ และอาชีพ มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (พลวัฒน์ วิไลชื่นผล และรัฐบุรุษ คุ่มทรัพย์, 2558) เช่นเดียวกับงานวิจัยของอรทัย ทวีระวงษ์ ที่ศึกษาการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยพบว่า ความแตกต่างทางเพศไม่มีผลต่อทัศนคติต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (อรทัย ทวีระวงษ์, 2557)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

ผลการวิจัยการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู สรุปได้ว่า การบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ พบว่า โดยภาพรวมประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้

จากผลการวิจัยการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ หลักนิติธรรม

และด้านที่มีค่าน้อยที่สุด คือ ด้านหลักประสิทธิภาพ ดังนั้นทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ควรมีการดำเนินการดังนี้

1.1 วางแผนการใช้ทรัพยากรทั้งในด้านงบประมาณ, บุคลากร, และวัสดุอุปกรณ์ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับงานและการบริการที่จำเป็นต่อประชาชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและลดความสูญเสียจากการใช้ทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม

1.2 การตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนในแต่ละโครงการหรือกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อให้สามารถวัดผลได้ว่าโครงการนั้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยต้องมีการประเมินผลจากการดำเนินงานในทุกระยะ เพื่อให้มั่นใจว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้จะบรรลุผลสำเร็จ

1.3 การทำให้การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู เป็นไปอย่างโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวองค์กรจากประชาชน ซึ่งการตรวจสอบและการประเมินผลที่มีระบบจะช่วยให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพการบริการได้อย่างต่อเนื่อง

1.4 นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการบริหารงาน เช่น ระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการจัดการงานราชการหรือบริการประชาชน จะช่วยเพิ่มความรวดเร็วและลดข้อผิดพลาดในการดำเนินงาน ทำให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาปัญหา อุปสรรค ทักษะคน และแรงจูงใจในการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึก

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2535). *การวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.

พลวัฒน์ วิไลชื่นผล และรัฐบุรุษ คุ่มทรัพย์. (2558). *การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา. ใน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ.*

- พิชัยรัฐ หมั่นด้วง. (2561). การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารงานท้องถิ่น เทศบาลเมืองหนองบัวลำภู อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู. ใน *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยพิษณุบัณฑิต.*
- ภมร วงษ์ศรีจันทร์. (2559). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลตาคลีอำเภอตาคลี จังหวัด นครสวรรค์. ใน *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.*
- วีระ หาญกัน และสุวัรัฐ แลสันกลาง. (2559). การบริหารส่วนตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 4(1), 60-82.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2552). *คู่มือการจัดระดับการกำกับดูแลองค์การภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทปริเมียร์ โปร จำกัด.
- แสงชัย อภิชาติธนพัฒน์. (2559). *หลักธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กร*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู. (2566). *ข้อมูลพื้นฐาน*. หนองบัวลำภู : องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู.
- อรทัย ทวีระวงศ์. (2557). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. ใน *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.*
- อัญชลี โลเชียงสาย และคณะ. (2566). การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3. *มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*, 5(1), 16-28.
- Taro Yamane. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. 3rdEd. New York: Harper and Row Publications.

ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาจรรยาบรรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1*
NEEDS ASSESSMENT OF SOFT SKILLS DEVELOPMENT FOR SCHOOL
ADMINISTRATORS UNDER UDONTHANI PRIMARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA OFFICE 1

ปวีณา มุลมา, สิริชัย สอนสุภี

Paweena Moonma, Sittichai Sonsopee

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Khon Kaen University Nong Khai campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: paweenathontan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของจรรยาบรรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 2) เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของจรรยาบรรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 จำนวน 335 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบบมาตราวัด 5 ระดับ มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.66 – 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.990 สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ค่าความต้องการจำเป็น ($PNI_{Modified}$)

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของจรรยาบรรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุดคือ ด้านความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ การสร้างสรรค์นวัตกรรม และสภาพที่พึงประสงค์ของจรรยาบรรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด พบว่า มีอยู่ 2 ด้าน ได้แก่

* Received: 17 March 2025; Revised: 25 April 2025; Accepted: 1 May 2025

ด้านการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์และการสร้างสรรค์นวัตกรรม 2) ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาจรรยาบรรณของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม พบว่า ค่า $PNI_{Modified}$ อยู่ระหว่าง 0.469 ถึง 0.535 ลำดับความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม ($PNI_{Modified} = 0.535$) รองลงมาคือด้านการแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ ($PNI_{Modified} = 0.509$) และลำดับความต้องการจำเป็นต่ำสุด คือ ด้านการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ($PNI_{Modified} = 0.496$)

คำสำคัญ: จรรยาบรรณ, สภาพปัจจุบัน, สภาพที่พึงประสงค์, ความต้องการจำเป็น

Abstract

This research article aimed to (1) examine the current and desirable conditions of soft skills among school administrators under the Udonthani Primary Educational Service Area Office 1, and (2) analyze the essential needs for the development of these soft skills. This study employed a quantitative research approach. The sample consisted of 335 participants, including administrators and teachers selected through stratified random sampling. The research instrument was a five-point Likert scale questionnaire with item-objective congruence (IOC) values ranging from 0.66 to 1.00, and an overall reliability coefficient of 0.990. Data were analyzed using mean, percentage, standard deviation, and the Modified Priority Needs Index ($PNI_{Modified}$)

The results of the research were as follows: 1) The overall of the current condition of soft skills for school administrators was at the middle level. When considering the average of each aspect, it was found that the highest average was collaborative leadership and responsibility and creativity innovation had the lowest average. The overall of desirable condition of soft skills for school administrators was the highest level. When considering the average of each aspect, it was found that the highest average was collaborative leadership and responsibility. The lowest average was creative communication and creativity innovation. 2) The analysis of the essential needs index of Soft Skills found that the $PNI_{Modified}$ value was between 0.469 and 0.535. The highest Order of needs was creativity innovation ($PNI_{Modified} = 0.535$), followed by Problem-

Solving with Critical Thinking ($PNI_{Modified} = 0.509$) and the lowest was creative communication ($PNI_{Modified} = 0.496$)

Keywords: Soft Skills, Current Condition, Desirable Condition, Essential Needs

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในสถานการณ์ปัจจุบัน ยิ่งด้านการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล รวมทั้งด้านนวัตกรรม การเรียนรู้สิ่งใหม่ จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ประชากรสามารถปรับตัวได้ หัวใจของการจัดการเรียนรู้ปัจจุบัน คือ การพัฒนาผู้เรียนทุกช่วงวัยให้ได้รับโอกาส ความเท่าเทียม ความเสมอภาค ได้มีคุณภาพและสมรรถนะที่สำคัญ ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยมุ่งเน้นให้เด็กได้ “เรียนดี มีความสุข” การจัดการศึกษาในรูปแบบนี้ ยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีวิสัยทัศน์ให้ประชาชนมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดำรงชีพด้วยความสุข รวมถึงการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัยและสุชาติ บางวิเศษ, 2567) การสนับสนุนให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้ยกระดับศักยภาพในการปฏิบัติงานและการบริหารสถานศึกษานั้น มีความสำคัญ โดยนโยบายทางการศึกษาสนับสนุนและพัฒนาให้บุคลากรมีทักษะที่เหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566)

ผู้บริหารสถานศึกษา มีบทบาทหน้าที่สำคัญในขับเคลื่อนนโยบายทางการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ ให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งได้ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ด้านความรู้ ทักษะความสามารถ และความเชี่ยวชาญ ในการดำเนินงานทางการศึกษา ต้องตอบสนองต่อมาตรฐานการศึกษา ที่ครอบคลุมทั้งมาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานด้านกระบวนการบริหารและการจัดการ รวมถึงมาตรฐานการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยผู้บริหารต้องมีทักษะที่สำคัญ เช่น ทักษะภาวะผู้นำมีวิสัยทัศน์ ทักษะการวางแผนและพัฒนาหลักสูตร ทักษะการจัดการองค์กร และทักษะการมีค่านิยมที่ดีและคุณธรรมจริยธรรม (จันทิมา อัมโภขและสายสุตา เตียเจริญ, 2566) ทักษะการบริหารสถานศึกษาประกอบด้วย ทักษะด้านเทคนิควิธี ความคิดรวบยอด และด้านมนุษย์ ซึ่งเป็นทักษะการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ การประสานความร่วมมือกับองค์กร การเข้าใจใจความต้องการของผู้อื่น และการผลักดันทีมงานให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงาน ซึ่งการบริหารจัดการสถานศึกษาในปัจจุบัน ผู้บริหารมีทักษะการทำงานอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ ยังจำเป็นต้องมีทักษะการบริหารคนและทักษะการคิดรวบยอด ทักษะดังกล่าวคือ Soft Skills หรือจรรยาวัตร คือ

ความสามารถเฉพาะหรือคุณสมบัติเฉพาะบุคคลในเรื่องของความฉลาด และศักยภาพทางการควบคุมอารมณ์ รวมทั้งการมีคุณธรรมจริยธรรม บุคลิกลักษณะที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น บุคลิกภาพ อุปนิสัย ความอ่อนน้อมสุภาพ ความมีมารยาทในการเข้าสังคม การใช้ระดับภาษาในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ความเป็นกัลยาณมิตร การมีทัศนคติเชิงบวก มีวุฒิภาวะ มีความคิดริเริ่ม มีสภาวะทางอารมณ์ที่มั่นคง เข้าใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เป็นทักษะที่ช่วยให้บุคคลสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข และยังช่วยให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างก้าวหน้า จรณทักษะเป็นพฤติกรรมที่เกิดกับมนุษย์ตั้งแต่ยังเยาว์วัย จากสภาพแวดล้อมการเลี้ยงดูและวัฒนธรรมการใช้ชีวิตในสังคม ซึ่งต้องใช้เวลาในการบ่มเพาะนานกว่าการเรียนรู้ด้านวิชาการหรือการทำงานปกติ หากทุกคนในสังคม โดยเฉพาะผู้บริหารการศึกษา ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาฝึกฝนและศึกษาหาความรู้ในเรื่องจรณทักษะ เสริมสร้างให้เกิดในตนเองอย่างมีสมดุล จะส่งผลให้การทำงานประสบความสำเร็จ รวมทั้งดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่น (สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน, 2567)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับขั้นปฐมวัย ประถมศึกษา ของจังหวัดอุดรธานี จำนวน 215 โรงเรียน ได้มีการเขียนวิสัยทัศน์ในการเป็นองค์กรนวัตกรรม ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนสู่ศตวรรษที่ 21 ภายใต้พื้นฐานความเป็นไทย วิสัยทัศน์นี้ตรงกับพันธกิจสำนักงานที่มุ่งส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาองค์กร ให้มีและเกิดคุณภาพตามมาตรฐาน รวมถึงการส่งเสริมสถานศึกษาให้มีความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทางการศึกษา โดยตั้งกลยุทธ์ที่การส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษาได้ครอบคลุม และมีคุณภาพสูง ส่งเสริมนักเรียนในสังกัดให้เป็น “เด็กอุดร 1 เป็นที่ 1” และพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และกระตุ้นประสิทธิภาพให้พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1, 2566)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของจรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 เพื่อช่วยให้ทราบจุดแข็งและจุดอ่อนในการพัฒนาทักษะที่จำเป็น และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในออกแบบโปรแกรมการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ให้มีคุณภาพและส่งผลให้การศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1
2. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 โดยรายละเอียดวิธีการ ดังนี้

ประชากร

ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 265 คน และครูจำนวน 2,242 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 2,507 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 35 คน และครู จำนวน 300 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 335 คน ซึ่งกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครซี มอร์แกน Krejcie & Morgan (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) และใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามขนาดของโรงเรียน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา ลักษณะของเครื่องมือเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 ตามองค์ประกอบ 5 ด้าน

ได้แก่ 1) การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ 2) ด้านความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ 3) ด้านการแก้ปัญหาอย่างมี
 วิจารณ์ญาณ 4) ด้านการทำงานเป็นทีม 5) ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วน
 ประมาณค่า 5 ระดับ โดยมีการให้คะแนน ดังต่อไปนี้

5 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ มากที่สุด

4 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ มาก

3 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ ปานกลาง

2 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ น้อย

1 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการสร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า ค่าดัชนีความ
 สอดคล้อง โดยใช้เกณฑ์ที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50–1.00

2. สร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert Type)
 ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เสนอแนะ แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ
 ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย จำนวน 3 คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง

3. ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้ว เสนอ
 ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยเพื่อประเมินหาดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อ
 คำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2556)

4. ตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้
 (Try Out) กับผู้บริหารครูโรงเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำมาคำนวณค่า อำนาจ
 จำแนกใช้วิธีการเปรียบเทียบคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม โดยใช้สหสัมพันธ์ของเพียร์สันและค่าความ
 เชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยเปรียบเทียบคะแนน เมื่อตัดออกหนึ่งข้อโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา
 (Alpha Coefficient) ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ โดยค่าความ
 เชื่อมั่นที่อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จะต้องมียอดตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546) ซึ่งผล
 จากการวิเคราะห์ข้อมูลได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.990
 แสดงว่าแบบสอบถามมีความสอดคล้องภายในและมีความน่าเชื่อถือ นำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 สำหรับการวิจัยครั้งนี้ แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามวิจัย

องค์ประกอบจรรยาบรรณของผู้บริหารสถานศึกษา	จำนวนข้อ	ค่าความเชื่อมั่น ทดลองใช้ (N=30)
1. การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์	7	0.967
2. ความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ	7	0.927
3. การแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ	7	0.963
4. การทำงานเป็นทีม	7	0.961
5. การสร้างสรรค์นวัตกรรม	7	0.974
รวมทั้งฉบับ	35	0.990

5. นำแบบสอบถามมาปรับแก้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาความเห็นชอบในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์พร้อมนำไปใช้เก็บข้อมูล

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดจรรยาบรรณของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น ดังแสดงในภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแนบหนังสือราชการและแบบสอบถามในรูปแบบลิงก์หรือ QR Code แบบสอบถามออนไลน์ โดยใช้ Google Form ไปยังโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ไว้แล้ว ได้รับการตอบแบบสอบถามผ่าน Google Form จำนวน 335 คำตอบ ตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามที่ตอบกลับครบถ้วนสมบูรณ์ จำนวน 335 คำตอบ อัตราการตอบกลับ ร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำงานวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมได้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยหาร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) นำเสนอผลในรูปแบบตารางและประกอบความเรียง

2. สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของจรรยาบรรณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 วิเคราะห์โดยแจกแจงความถี่ หาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3. วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของจรรยาบรรณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ด้วยดัชนีความสำคัญของลำดับความต้องการจำเป็น หรือ Modified Priority Needs Index : $PNI_{Modified}$ (สุวิมล ร่องวางนิช, 2558) โดยใช้สูตรในการคำนวณ ดังนี้

$$PNI_{Modified} = (I-D)/D$$

เมื่อ	$PNI_{Modified}$	หมายถึง ดัชนีความสำคัญของความต้องการจำเป็น
	I	หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพที่พึงประสงค์
	D	หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบัน

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของจรรยาบรรณของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ โดยจำแนกแต่ละด้านตามกรอบแนวคิดการวิจัย 5 ด้าน โดยการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแบบเรียงลำดับความสำคัญของข้อมูล (PNI) ผลปรากฏดังในตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของจรรยาบรรณของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวม

จรรยาบรรณของผู้บริหาร สถานศึกษา	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			ความ ต้องการ จำเป็น	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ผล	$\bar{X}$	S.D.	แปล ผล		
1. ด้านการสื่อสารอย่าง สร้างสรรค์	3.28	1.07	ปาน กลาง	4.82	0.38	มาก ที่สุด	0.469	5
2. ด้านความเป็นผู้นำร่วม รับผิดชอบ	3.30	1.09	ปาน กลาง	4.85	0.34	มาก ที่สุด	0.470	4
3. ด้านการแก้ปัญหาอย่างมี วิจารณญาณ	3.20	1.07	ปาน กลาง	4.83	0.39	มาก ที่สุด	0.509	2
4. ด้านการทำงานเป็นทีม	3.26	1.12	ปาน กลาง	4.84	0.37	มาก ที่สุด	0.484	3
5. ด้านการสร้างสรค์นวัตกรรม	3.14	1.13	ปาน กลาง	4.82	0.39	มาก ที่สุด	0.535	1
รวม	3.23	1.09	ปาน กลาง	4.83	0.37	มาก ที่สุด	0.493	-

จากตารางที่ 2 สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของจรรยาบรรณของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวม พบว่า ค่าเฉลี่ยของระดับสภาพปัจจุบัน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.23$) ส่วนค่าเฉลี่ย

ระดับสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.83$) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ระดับสภาพปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าระดับสภาพที่พึงประสงค์เป็นรายด้านทุกด้าน

ตารางที่ 3 ผลการจัดลำดับค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{Modified}$)

จรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา	ค่า $PNI_{Modified}$	ลำดับความต้องการจำเป็น
การสร้างสรรค์นวัตกรรม	0.535	1
การแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ	0.509	2
การทำงานเป็นทีม	0.484	3
ความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ	0.470	4
การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์	0.469	5

จากตารางที่ 3 ผลการจัดลำดับความต้องการจำเป็นของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 ภาพรวม พบว่า ค่า $PNI_{Modified}$ อยู่ระหว่าง 0.469 ถึง 0.535 ด้านความต้องการที่จะพัฒนาพบว่ามีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุดมีความสำคัญเป็นลำดับที่ 1 คือ ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม ลำดับที่ 2 คือ ด้านการแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ ลำดับที่ 3 คือ ด้านการทำงานเป็นทีม ลำดับที่ 4 คือ ด้านความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ และลำดับที่ 5 คือ ด้านการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศการทำงาน ที่ส่งเสริมความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันภายในสถานศึกษา ผู้บริหารมีการจัดประชุมเพื่อยกย่องและเชิดชูครูที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารและครู ในการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์และพันธกิจของสถานศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด สอดคล้องกับเฉลิมลาภ ทองอาจ ที่กล่าวว่า ความเป็น

ผู้นำต้องปฏิสัมพันธ์และมีความรับผิดชอบร่วมกัน สามารถที่โน้มน้าว สร้างแรงจูงใจให้เกียรติ ให้การสนับสนุน ดูแล ส่งเสริมบุคลากรภายในองค์กร รองลงมาคือ ด้านการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งอาจเนื่องจากผู้บริหารมีการสื่อสารที่ดีในสิ่งที่เป็นประโยชน์ สามารถจัดการความขัดแย้งโดยใช้ข้อมูลจริง ไม่มียอคติในการตัดสินใจ กระตุ้นให้บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ รวมถึงให้คำแนะนำบุคลากรจนเกิดผลสำเร็จในการทำงาน (เฉลิมลาภ อาจทอง, 2567) สอดคล้องกับงานวิจัยของอภิชาติ ตัญเกียรติ ที่กล่าวว่า การสื่อสาร เป็นการติดต่อกับผู้อื่น เพื่อถ่ายทอดและนำเสนอโดยเกิดความเข้าใจตรงกันและ เป็นไปด้วยการยอมรับ ผ่านการโน้มน้าวอย่างมีเหตุผล ลดความขัดแย้ง ส่งผลให้บุคลากรในองค์กร ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ (อภิชาติ ตัญเกียรติ, 2565)

สภาพที่พึงประสงค์ของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งอาจเนื่องมาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 มีนโยบายส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษามุ่งให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบริหารสถานศึกษา ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจของสถานศึกษา กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ และร่วมกันประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา สอดคล้องกับตันแก้ว ดามัง กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ควรมีส่วนร่วมกว้างไกล นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดบทบาทหน้าที่ ร่วมกับบุคลากรอย่างเป็นระบบ รองลงมาคือ ด้านการทำงานเป็นทีม (ตันแก้ว ดามัง, 2564) สอดคล้องกับ Tang กล่าวว่า การทำงานเป็นทีมเป็นทักษะทางสังคมที่สำคัญ ผู้บริหารที่มีทักษะด้านนี้ จะสามารถสร้างความร่วมมือและส่งเสริมบรรยากาศการทำงาน ที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประสานงานและการบรรลุเป้าหมายร่วมกันขององค์กร (Tang, K.N, 2020)

2. ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวม พบว่าค่า $PNI_{Modified}$ อยู่ระหว่าง 0.469 ถึง 0.535 ลำดับ ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษาสูงสุด คือ ด้านการสร้างสรค์นวัตกรรม ผู้บริหารจำเป็นต้องนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการบริหารจัดการ และการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา กำหนดนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างนวัตกรรม ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา รวมไปถึงผู้บริหารต้องสะท้อนผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับฐาปกรณ์ อ่วมสฤติย์ ที่กล่าวว่า ความสามารถที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ และพัฒนาความคิดใหม่ ๆ ที่มีคุณค่าอย่างต่อเนื่อง จะช่วยองค์กรเกิดการพัฒนาและปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว ทันยุคสมัยตามกาลเวลา ด้านที่มีค่า $PNI_{Modified}$ ต่ำที่สุด คือ ด้านการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่า $PNI_{Modified}$ ต่ำที่สุดคือ

การสื่อสารในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ถูกกาลเทศะ ด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ (ฐาปกรณ์ อ่วมสภิตย์, 2564) สอดคล้องกับชโลธร โชติกิริติเวช ที่กล่าวว่า ผู้บริหารต้องการสื่อสารและสร้างบรรยากาศที่ดี แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ รวมถึงผู้บริหารต้องมีเทคนิคในการโน้มน้าวใจให้ครูปฏิบัติงาน ร่วมกัน เมื่อพิจารณาผลการวิจัยดังกล่าว พบว่า เนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 ได้มีการส่งเสริม สนับสนุน กำกับติดตาม และนิเทศการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร ศึกษาในสังกัดอย่างต่อเนื่อง 3 รอบการประเมินต่อปีการศึกษา ส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้มีการ สื่อสารในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ถูกกาลเทศะ ด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอยู่เสมอ (ชโลธร โชติกิริติเวช, 2560)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

จากการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของจรรยาวัฏของ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 สรุปได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ รองลงมาคือ การสื่อสาร อย่างสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ และการสร้างสรรค์นวัตกรรม ตามลำดับ และสภาพที่พึงประสงค์ของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความเป็นผู้นำร่วมรับผิดชอบ รองลงมา คือ การทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการสร้างสรรค์ นวัตกรรม ตามลำดับ

2. ความต้องการจำเป็นของจรรยาวัฏของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1 ในแต่ละด้าน สามารถเรียงลำดับได้ดังนี้ คือ ลำดับ 1 ด้านการ สร้างสรรค์นวัตกรรม ($PNI_{Modified} = 0.535$) ลำดับ 2 ด้านการแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ ($PNI_{Modified} = 0.509$) ลำดับ 3 ด้านการทำงานเป็นทีม ($PNI_{Modified} = 0.484$) ลำดับ 4 ด้านความเป็นผู้นำร่วม รับผิดชอบ ($PNI_{Modified} = 0.470$) และลำดับ 5 ด้านการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ($PNI_{Modified} = 0.469$)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็นของจรรยาบรรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ความต้องการที่จะพัฒนาเป็นลำดับที่ 1 คือ ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม ดังนั้น ผู้บริหารควรนำนวัตกรรมมาใช้ในการบริหารจัดการและการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา และควรมีการกำหนดนโยบายการสร้างนวัตกรรมและสนับสนุนให้ครูเกิดการเรียนรู้ เพื่อการวิจัยในชั้นเรียนอย่างชัดเจน รวมไปถึงร่วมกันสะท้อนผลการปฏิบัติงาน ภายใต้วงจรบริหารงานคุณภาพอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และควรสนับสนุนให้ครูเผยแพร่ผลงานวิจัยหรือนวัตกรรมอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับชาติ และระดับนานาชาติ

1.2 จากผลการวิจัย พบว่า ควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการออกแบบโปรแกรมการพัฒนาจรรยาบรรณทักษะผู้บริหารสถานศึกษา โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาหลักสูตร และจัดทำคู่มือแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำการปรับเปลี่ยน เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและหาแนวทางการพัฒนาจรรยาบรรณทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้แนวทางที่เป็นประโยชน์สำหรับสถานศึกษาอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

2.2 ควรมีการวิจัยเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ในครั้งต่อไป ควรขยายผลการศึกษาให้ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้างมากยิ่งขึ้น เช่น การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง องค์กรภายนอก หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งขึ้น และเป็นการต่อยอดงานวิจัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2566). นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. เรียกใช้เมื่อ 22 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.moe.go.th/360policy-and-focus-moe-fiscal-year-2024/>.
- จันทิมา อัมโมขและสายสุตา เตียเจริญ. (2566). ทักษะผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 กับการปฏิบัติตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 13(2), 46-61.

- เฉลิมลาภ อาจทอง. (2567). *เอกสารประกอบการบรรยายในงานสาธิตวิชาการ ครั้งที่ 9 จรณทักษะ* จำเป็นสำหรับอนาคต. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชโลธร โชติกิตติเวช. (2560). ความต้องการจำเป็นในการในการพัฒนาทักษะ Soft Skills เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา เขต 25. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ฉบับบัณฑิตศึกษา) สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(1), 44-52.
- ฐาปนกร อ่วมสถิตย์. (2564). การพัฒนาทักษะซอฟต์แวร์สเกลด้วยการดำเนินโครงการจิตอาสาตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา. *วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ*, 3(1), 37-50.
- ต้นแก้ว ดามัง. (2564). การพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะทางสังคมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38. *วารสารวิชาการร้อยแก่นสาร*, 6(6), 258-270.
- ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัยและสุชาติ บางวิเศษ. (2567). *การบริหารและการจัดการศึกษาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2556). *หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : บริษัท เฮ้าส์ ออฟ เคอร์มิสท์ จำกัด.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1. (2566). *รายงานผลการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ 2566*. อุดรธานี : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน. (2557). *จรณทักษะ*. เรียกใช้เมื่อ 20 เมษายน 2567 จาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledges>.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2546). *ระเบียบวิธีวิจัยสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร : เพื่อฟ้าปรีณติง.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2558). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิชาติ ต้อยเกียง. (2565). แนวทางในการพัฒนา Soft Skills สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาระยะเริ่มประจำการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. *วารสารครุศาสตร์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 6(2), 1-24.
- Tang, K.N. (2020). The importance of soft skills acquisition by teachers in higher education institutions. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 41(1), 22-27.

การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา
ในจังหวัดหนองคาย*

IMPROVING THE HEALTH OF THE ELDERLY USING BUDDHIST PRINCIPLES
IN NONG KHAI PROVINCE

พระครูอุดมฐิติคุณ (อิทธิพล อนุตตโร/จำปาศรี), อภินันท์ จันทะนี, สมเดช นามเกต
Phrakhr Udomthitikun (Itthiphon Anuttaro/Jampasri), Aphinant Chantanee, Somdet Namket

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: 6402105007@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคาย 2) ศึกษาสภาพปัญหาในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ และ 3) วิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาพโดยใช้หลักพุทธธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนาม ผ่านการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 18 รูป/คน นำเสนอผลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย พบว่า การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคาย มีความครอบคลุมใน 4 มิติหลัก ได้แก่ ด้านสุขภาพกาย มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และเข้ารับการตรวจสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันและลดความเสี่ยงของโรคต่าง ๆ ด้านสุขภาพจิต มีการสนับสนุนให้ฝึกสมาธิ พักผ่อนอย่างเพียงพอ รวมถึงเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม เช่น การสวดมนต์ ฟังธรรม และทำกิจกรรมทางศาสนา เพื่อช่วยคลายความเครียดและส่งเสริมกำลังใจ ด้านสุขภาพสังคม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว ญาติมิตร ชุมชน และร่วมกิจกรรมจิตอาสาอย่างต่อเนื่อง ด้านสุขภาพสมอง ส่งเสริมการฝึกฝนความจำผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอ่านหนังสือ เล่นเกมฝึกสมอง และการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยังคงเผชิญกับปัญหา เช่น ความเสื่อมถอยของร่างกาย ความโดดเดี่ยวทางจิตใจ

* Received: 14 April 2025; Revised: 13 May 2025; Accepted: 18 May 2025

และการปรับตัวไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมช่วยเสริมสุขภาวะใน 4 แนวทาง ได้แก่ กายภาวนา การดูแลสุขภาพและฝึกสมาธิ ศีล การดำรงชีวิตด้วยคุณธรรม จิตภาวนา การฝึกสติและสมาธิในชีวิตประจำวัน และปัญญาภาวนา การเข้าใจและยอมรับธรรมชาติของชีวิต

คำสำคัญ: สุขภาวะ, ผู้สูงอายุ, หลักพุทธธรรม, จังหวัดหนองคาย

Abstract

This research article aims to: 1) study the promotion of well-being among the elderly in Nong Khai Province, 2) examine the challenges in promoting elderly well-being, and 3) analyze the application of Buddhist principles in enhancing well-being. This is a qualitative study conducted through document analysis, review of related research, and field data collection using interviews and focus group discussions with 18 key informants. The findings are presented in a descriptive-analytical format.

Research Findings: The study found that the promotion of well-being among the elderly in Nong Khai Province encompasses four main dimensions: **Physical Health:** There are efforts to encourage regular physical exercise, consumption of nutritious food, and consistent health check-ups to prevent and reduce the risk of various diseases. **Mental Health:** Support is provided for meditation practice and adequate rest. Elderly individuals are also encouraged to participate in group activities such as chanting, listening to Dhamma talks, and engaging in religious activities to relieve stress and enhance emotional well-being. **Social Health:** The elderly are encouraged to maintain positive relationships with others, take on meaningful roles within the family and community, and participate in volunteer and social engagement activities on a regular basis. **Cognitive Health:** Cognitive stimulation is promoted through activities such as reading, playing brain-training games, and continuous learning of new skills and knowledge. However, the elderly still face several challenges, including physical decline, psychological isolation, and difficulties adapting to social changes, which adversely affect their quality of life.

The application of Buddhist principles contributes to enhancing well-being in four ways: *Kāyabhāvanā* (Physical cultivation): maintaining physical health and practicing meditation; *Sīla* (Morality): living a virtuous life; *Cittabhāvanā* (Mental cultivation): practicing mindfulness and concentration in daily life; *Paññābhāvanā* (Wisdom cultivation): understanding and accepting the nature of life.

Keywords: Elderly, Well-being, Buddhist Principles, Nong Khai Province.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทย เป็นผลจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ และการตระหนักรู้ด้านสุขภาพ ส่งผลให้อัตราการเกิดและการตายลดลง และนำไปสู่การเข้าสู่ภาวะ “ประชากรผู้สูงอายุ” (Population Aging) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยในปี พ.ศ. 2560 ประเทศไทยมี ผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มากกว่า 12 ล้านคน คิดเป็นประมาณหนึ่งในหกของประชากรทั้งประเทศ และอยู่ในลำดับที่สองของอาเซียนรองจากสิงคโปร์ (ปราโมทย์ ประสาทกุล (บรรณาธิการ), 2560) จาก แนวโน้มอัตราการเกิดที่ลดลงเหลือประมาณ 600,000 คนต่อปี มีการคาดการณ์ว่าไทยจะเป็นประเทศ กำลังพัฒนาประเทศแรกของโลกที่เข้าสู่ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Complete Aged Society) และ อาจเข้าสู่ “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Hyper Aged Society) ภายในปี พ.ศ. 2584 โดยมีสัดส่วน ประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปร้อยละ 20 หรืออายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 30 ซึ่งเร็วกว่าญี่ปุ่น (วิช ภิเชษมทรัพย์, 2567)

การเปลี่ยนผ่านดังกล่าว ส่งผลต่อโครงสร้างตลาดแรงงานอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากจำนวน แรงงานวัยทำงานลดลง ขณะที่เศรษฐกิจยังคงพึ่งพาแรงงานเป็นหลัก จึงจำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานข้าม ชาติเพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2540) ส่งผลให้ภาครัฐต้องเร่งดำเนิน นโยบายเพื่อเพิ่มผลิตภาพแรงงาน ปรับโครงสร้างแรงงาน ระบบการศึกษา และพัฒนาทักษะของ ผู้สูงอายุ รวมถึงส่งเสริมเทคโนโลยีที่สนับสนุนการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในสังคมสูงวัย

องค์การสหประชาชาติให้นิยาม “ผู้สูงอายุ” (Older Person) ว่าหมายถึงบุคคลที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ของไทย และได้จำแนกระดับของสังคม ผู้สูงอายุออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society): ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 หรืออายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 (2) สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged

Society) อายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 หรือ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 14 และ (3) สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged Society) อายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 (สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ, 2541) ผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ (2) ผู้สูงอายุติดบ้าน ซึ่งช่วยเหลือตนเองได้บางส่วน และ (3) ผู้สูงอายุติดเตียง ซึ่งต้องพึ่งพาผู้อื่น โดยเฉพาะสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้ ผู้สูงอายุมีความต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต บริการสุขภาพ ตลอดจนความต้องการด้านสังคม เช่น การได้รับการยอมรับจากครอบครัว การมีปฏิสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2540)

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ระบุว่า การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นประเด็นสำคัญที่ภาครัฐต้องให้ความสนใจและจัดทำนโยบายรองรับอย่างเหมาะสม โดยในขณะที่จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สัดส่วนของประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15–59 ปี) กลับลดลง จากร้อยละ 67.6 ในปี พ.ศ. 2553 เหลือร้อยละ 65.9 ในปี พ.ศ. 2563 และคาดว่าจะลดลงเหลือร้อยละ 61.4 ภายในปี พ.ศ. 2573 ขณะที่สัดส่วนของผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11.9 ในปี พ.ศ. 2553 เป็นร้อยละ 17.5 ในปี พ.ศ. 2563 และคาดว่าจะสูงถึงร้อยละ 25.1 ภายในปี พ.ศ. 2573 (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้ภาระในการดูแลผู้สูงอายุของแรงงานเพิ่มขึ้น จากเดิมในปี พ.ศ. 2550 แรงงาน 6 คน ต้องดูแลผู้สูงอายุ 1 คน คาดว่าในปี พ.ศ. 2570 แรงงานเพียง 3 คนจะต้องรับภาระนี้ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรยังนำไปสู่ความเสี่ยงของผู้สูงอายุในหลายมิติ ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และความมั่นคงในชีวิต โดยเฉพาะความเสี่ยงจากการขาดหลักประกันรายได้ รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และการตกอยู่ภายใต้เส้นความยากจน ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอนาคต ขณะเดียวกัน ระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยลูกหลาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยก็เริ่มได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและโครงสร้างครอบครัว อันเป็นผลพวงจากการพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุขที่ส่งผลให้คนไทยมีอายุยืนยาวมากขึ้น ทำให้จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยต้องมีการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอย่างเป็นระบบ

กล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุมักประสบปัญหาด้านสุขภาพ โดยเฉพาะโรคเรื้อรังซึ่งไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ และมักมีอาการกำเริบเป็นระยะ ส่งผลกระทบทั้งต่อผู้ป่วยและครอบครัว การรักษาและ

บรรเทาอาการของโรคเรื้อรังในผู้สูงอายุจึงมักพึ่งพาการใช้ยาในกลุ่มต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รายงานขององค์การอนามัยโลกชี้ว่า ผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังมักได้รับยาจากแพทย์หลายชนิด และบางรายอาจซื้อยารับประทานเอง ซึ่งเพิ่มความเสี่ยงต่อภาวะแทรกซ้อนจากการได้รับยาเกินความจำเป็น เนื่องจากผู้สูงอายุมักมีการเปลี่ยนแปลงทางเภสัชจลนศาสตร์และเภสัชพลศาสตร์ ทำให้การตอบสนองต่อยาแตกต่างจากวัยอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังพบอุบัติการณ์ของการพึ่งพายาบางชนิด เช่น ยาแก้ปวด ซึ่งอาจส่งผลให้โรคมีความรุนแรงมากขึ้น ปัจจัยที่เร่งให้โรคเรื้อรังทวีความรุนแรง ได้แก่ การปรับตัวที่ไม่เหมาะสม การขาดเป้าหมายในชีวิต และการละเลยต่อการดูแลสุขภาพตนเอง ทั้งนี้ ผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของครอบครัวและสังคม และสมควรได้รับการยกย่องและเคารพในฐานะผู้ที่มีประสบการณ์และคุณูปการ (Mooney, L.A, 1997)

ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาอันเกิดจากการเสื่อมถอยของการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ทำให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรค โดยเฉพาะโรคเรื้อรัง ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งทางร่างกายและจิตใจ แนวคิดเรื่อง “สุขภาวะ” ในปัจจุบันจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางกายภาพ หากแต่ครอบคลุม 4 มิติสำคัญ ได้แก่ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางจิต และสุขภาวะทางปัญญาหรือจิตวิญญาณ (ปีนเรศ กาศุดม และคณะ, 2550) โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) สุขภาวะทางกาย หมายถึง การมีสุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรคภัย มีปัจจัยพื้นฐานที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย 2) สุขภาวะทางสังคม คือ การดำรงชีวิตอย่างกลมกลืนในครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยมีความสัมพันธ์ที่เคารพและเกื้อกูลกัน 3) สุขภาวะทางจิต หมายถึง ความมั่นคงทางอารมณ์ ปลอดภัยจากความเครียด มีจิตใจสงบ และมีทัศนคติเชิงบวก 4) สุขภาวะทางปัญญา คือ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เข้าใจชีวิตอย่างมีเหตุผล และสามารถเผชิญกับปัญหาด้วยสติและปัญญา

การพัฒนาสุขภาวะทั้ง 4 มิติอย่างสมดุล ได้แก่ สุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ การดูแลสุขภาพกาย ควบคู่กับการฝึกฝนจิตใจให้เข้มแข็ง มีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกับสังคม และใช้เหตุผลอย่างมีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต ล้วนส่งเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม หากบุคคลใดขาดการพัฒนาในด้านใดด้านหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาวะโดยรวม เช่น สุขภาพร่างกายที่อ่อนแอ ภาวะทางอารมณ์ที่ไม่มั่นคง ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปราะบาง หรือการขาดทักษะในการตัดสินใจ

อย่างรอบคอบ ดังนั้น การส่งเสริมสุขภาวะแบบองค์รวมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข (ทัศนีย์ ทองประทีป, 2552)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นว่า มาตรการดูแลผู้สูงอายุของภาครัฐมักมุ่งเน้นไปที่การจัดการปัญหาภายนอก เช่น ด้านเศรษฐกิจหรือสุขภาพร่างกาย ขณะที่ปัญหาที่แท้จริงของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ เช่น ความรู้สึกโดดเดี่ยว การขาดความรักและการดูแลจากครอบครัว ซึ่งไม่สามารถเยียวยาได้ด้วยวัตถุ แต่ต้องอาศัยการหล่อเลี้ยงจิตใจผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างพลังใจและความเข้มแข็งภายใน โดยเฉพาะเมื่อผู้สูงอายุเผชิญกับจุดเปลี่ยนสำคัญของชีวิตอย่างการเกษียณ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความรู้สึกหมดคุณค่า หรือท้อแท้ต่อชีวิต อย่างไรก็ตาม หากได้รับการส่งเสริมให้มองการเกษียณในเชิงบวก ก็จะเห็นว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการเริ่มต้นใหม่ เป็นโอกาสในการดูแลตนเอง ทำกิจกรรมที่ชื่นชอบ และเป็นที่พึ่งทางใจแก่ครอบครัวและสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556)

การส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมจึงมีความสำคัญยิ่ง ทั้งนี้ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เน้นการพัฒนาจิตใจ แต่ยังเอื้อต่อสุขภาพกายอีกด้วย กิจกรรมที่บูรณาการธรรมะ เช่น การทำบุญ บำเพ็ญกุศล การศึกษาธรรมะ และการปฏิบัติธรรมในศาสนสถาน ล้วนส่งผลดีต่อทั้งกายและใจ โดยเฉพาะในศาสนสถานที่มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสมต่อการเจริญสติและภาวนา นอกจากนี้ หลักธรรมสำคัญที่ส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุได้อย่างสมดุล ได้แก่ ไตรสิกขา ภาวนา 4 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นแนวทางในการฝึกฝนตนเองอย่างเป็นระบบ เช่น พรหมวิหาร 4 ช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม ให้ผู้สูงอายุได้รับรู้ถึงความรักและการเอาใจใส่จากผู้อื่น ส่วนอิทธิบาท 4 ช่วยสร้างแรงจูงใจและเป้าหมายในการดำเนินชีวิต การนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้ในการชีวิตประจำวันจึงเอื้อต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถมีชีวิตที่เปี่ยมสุขและสมดุลในช่วงบั้นปลายของชีวิต (บัญญัติ อนนทจารย, 2564)

จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุโดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในจังหวัดหนองคาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมสุขภาวะผ่านการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ตลอดจนสำรวจหลักธรรมที่เกี่ยวข้องและเหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุในพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและความสุขอย่างยั่งยืนในช่วงวัยสูงอายุ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ในจังหวัดหนองคาย
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ในจังหวัดหนองคาย
3. เพื่อวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดหนองคาย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขต คือ ศึกษาจากแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ โดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาใน จังหวัดหนองคาย อันได้แก่ 1) ด้านสุขภาวะทางกาย 2) ด้านสุขภาวะทางจิตใจ 3) ด้านสุขภาวะทาง สังคม 4) ด้านสุขภาวะทางปัญญา

2. ขอบเขตด้านประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ประชากร (Population) ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ในตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จำนวน 437 คน

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ศึกษาวิจัยได้ กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 กลุ่ม คือ 1) ผู้บริหารท้องถิ่น 3 คน 2) กลุ่มผู้สูงอายุในตำบลปะโค 8 คน 3) ผู้นำท้องถิ่น 3 คน 4) ผู้ดูแลผู้สูงอายุ 4 คน 5) พระสงฆ์ 2 รูป รวม 20 รูป/คน

3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านสุขภาพ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มผู้สูงอายุและคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย จำนวน 5 รูป/คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ซึ่งใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ตำบลปะโค อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการ ศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory

Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interviews) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้ทรงคุณวุฒิ (Key Informants) เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดหนองคาย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation Form) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ในจังหวัดหนองคาย ในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interviews Form) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ในจังหวัดหนองคาย โดยร่างเป็นประเด็นที่สำคัญ จำนวน 12 ประเด็น จากการวิเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี และหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ เพื่อนำมาสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview Form) ใช้เป็นเครื่องมือในงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อประเด็นที่สำคัญ 12 ประเด็น เพื่อนำไปสังเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดหนองคายต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/กลุ่มเป้าหมาย (Key Informants) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้การสัมภาษณ์เดี่ยวแบบเผชิญหน้า โดยผู้สัมภาษณ์สอบถามผู้ให้ข้อมูลตามแนวคำถาม (Interview Guideline) ที่วางไว้ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ในการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ จากองค์กรภาครัฐ องค์กรด้านการปกครอง และองค์กรทางด้านสาธารณสุข ที่มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดหนองคาย

2. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อรับรองแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดหนองคาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ต่างวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (method triangulation) เป็นการใช้หลาย ๆ วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลจากเอกสาร แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันกัน
2. ต่างแหล่งข้อมูล (data sources triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งที่ต่างกันนั้น ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลเหมือนกัน หรือใช้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกันแต่ต่างเวลา สถานที่ และบุคคล แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันกัน
3. ต่างนักวิจัย (investigator triangulation) เป็นการใช้นักวิจัยที่มาจากต่างสาขา หรือต่างประสบการณ์ หรือต่างภูมิหลัง มาเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล แล้วนำผลการวิจัยมาตรวจสอบยืนยันกัน
4. ต่างทฤษฎีหรือแนวคิด (theory triangulation) เป็นการใช้ทฤษฎีหลาย ๆ ทฤษฎี มาเป็นแนวทางในการอภิปรายข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกันก็ได้

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ในจังหวัดหนองคาย 1) การส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ ในจังหวัดหนองคาย พบว่า (1) สุขภาพกายแข็งแรง เริ่มต้นจากการออกกำลังกายสม่ำเสมอ เลือกชนิดที่เหมาะสมกับวัยและร่างกาย กินอาหารครบ 5 หมู่ เพื่อให้ร่างกายได้รับสารอาหารที่เพียงพอ ตรวจสอบสุขภาพเป็นประจำ เพื่อค้นหาและป้องกันโรค รวมถึง ดูแลสุขภาพจิตให้ดี เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (2) สุขภาพจิตแจ่มใส ทำได้โดยยอมรับความเปลี่ยนแปลงทางกาย ที่เกิดขึ้นตามวัย ผิดสมมติ เพื่อลดความเครียดและเพิ่มความสงบภายในใจ เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม เช่น คลับผู้สูงอายุ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และทำกิจกรรมที่สนใจ เพื่อเพิ่มความสุขและความพึงพอใจในชีวิต (3) สุขภาพสังคมแข็งแรง เกิดจากการ มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทั้งครอบครัว เพื่อน และชุมชน เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเอง และเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยการช่วยเหลือผู้อื่น หรือร่วมกิจกรรมเพื่อสังคม (4) ภาวะของมนุษย์ที่มีความรู้ทั่ว ความรู้เท่าทัน และความเข้าใจอย่างแยกได้ในเหตุผลแห่งความดี ความชั่ว ความมีประโยชน์ และความมีโทษ ซึ่งนำไปสู่ความมีจิตอันดีงามและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นำไปสู่การตื่นรู้และเกิดปัญญาในการดำรงชีวิตที่สมดุลและเป็นสุข เป็นภาวะที่บุคคลมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในชีวิต รู้สึกเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยความรัก ความกรุณาและการเห็นอกเห็นใจ มีความเชื่อมโยงกับ

ธรรมชาติและสรรพสิ่ง ตลอดจนมีสติปัญญา และจิตสำนึกที่เข้าถึงความจริงและคุณค่าอันประเสริฐ สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและสันติสุข

2) สภาพปัญหาการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ในจังหวัดหนองคาย พบว่า วัยสูงอายุมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง หลายอย่าง ที่ส่งผลกระทบต่อ คุณภาพชีวิต อย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมลง ทำให้การทํากิจวัตรประจำวันง่าย ๆ เช่น การใส่เสื้อผ้า หรือเดินขึ้นลงบันได กลายเป็นเรื่องยากลำบาก หรือ สุขภาพจิต ที่อาจรู้สึกเหงา ซึมเศร้า เมื่อต้องเผชิญกับการสูญเสียคนรัก หรือการเปลี่ยนแปลงบทบาทในครอบครัว นอกจากนี้ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ก็ทำให้ผู้สูงอายุหลายคนรู้สึกโดดเดี่ยวและไม่เข้ากับยุคสมัย ความท้าทายเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อทั้งตัวผู้สูงอายุเองและคนรอบข้าง ทำให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว และสร้างภาระในการดูแล อย่างไรก็ตาม เรามีทางออก ด้วยการให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพทั้งกายและใจ การสร้างกิจกรรมที่น่าสนใจ และการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมากขึ้น จะช่วยให้พวกเขามีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้

3) การเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดหนองคาย พบว่า (1) การเสริมสร้างสุขภาพตามหลักกายภาวนา การดูแลสุขภาพตามหลักกายภาวนา ช่วยให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่สุขภาพดีและมีความสุขยิ่งขึ้น นอกจากการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอแล้ว (2) การเสริมสร้างสุขภาพตามหลักศีล การดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 ช่วยให้ผู้สูงอายุเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในครอบครัวและชุมชน การพูดจาไพเราะ ไม่นินทาว่าร้ายผู้อื่น และการไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ เป็นการสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตร (3) การส่งเสริมสุขภาพด้านจิตใจ การฝึกสมาธิและปฏิบัติธรรม เป็นเหมือนการเติมพลังให้กับจิตใจของผู้สูงอายุ การนั่งสมาธิสั้น ๆ ทุกวัน ช่วยให้จิตใจสงบและผ่อนคลาย ลดความเครียดที่เกิดจากปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต นอกจากนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมของวัด เช่น การทำวัตรเช้า หรือการร่วมงานบุญต่าง ๆ ช่วยให้ผู้สูงอายุได้พบปะผู้คนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการมีสุขภาพจิตที่ดี (4) การเสริมสร้างสุขภาพตามหลักปัญญาภาวนา การปฏิบัติธรรมตามหลักปัญญาภาวนา ช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจธรรมชาติของชีวิตมากขึ้น เมื่อเข้าใจว่าทุกสิ่งล้วนอนิจจัง ไม่เที่ยงแท้ สามารถยอมรับและปล่อยวางสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น การฝึกสติช่วยให้มีสมาธิจดจ่อกับปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่จมอยู่กับอดีตหรือกังวลกับอนาคตมากเกินไป ซึ่งจะส่งผลให้มีความสุขมากขึ้น นอกจากนี้ การฝึกสติผ่านการนั่งสมาธิหรือเดินจงกรม ยังช่วยลดความเครียดและเพิ่มความสงบภายในใจ ยิ่งไปกว่านั้น การมีเมตตาและให้อภัยต่อผู้อื่น ก็จะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและชุมชน ทำให้ชีวิตเต็มไปด้วยความสุขและความสงบ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

การส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคาย สุขภาวะที่ดีของผู้สูงอายุเป็นผลลัพธ์จากการดูแลตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งล้วนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยรวม การมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง จิตใจที่สงบ และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ราบรื่น ย่อมส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่สมบูรณ์และมีความสุข การส่งเสริมสุขภาวะจึงควรครอบคลุม 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) สุขภาวะทางกาย มุ่งเน้นการดูแลร่างกายอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันโรคและเสริมสร้างพลานามัย 2) สุขภาวะทางจิตใจ เน้นการส่งเสริมสุขภาพจิต เช่น การสร้างกำลังใจ การมีทัศนคติเชิงบวก และความมั่นคงทางอารมณ์ 3) สุขภาวะทางสังคม ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งในครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายผู้สูงอายุ 4) สุขภาวะทางปัญญา ส่งเสริมการเรียนรู้ การคิดอย่างสร้างสรรค์ และการพัฒนาจิตใจ เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัสรินทร์ ชุตินันท์ (2564) เรื่อง *การพัฒนาสันติสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงวัยโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีตำบลสวาย อำเภอปรังค์ภู จังหวัดศรีสะเกษ* ซึ่งได้นำหลักภavana 4 มาเป็นกรอบในการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงวัย โดยแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การส่งเสริมสุขภาพร่างกาย 2) การปรับพฤติกรรมให้เหมาะสม 3) การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง 4) การพัฒนาปัญญาเพื่อเข้าใจตนเองและสังคมอย่างลึกซึ้ง งานวิจัยดังกล่าวยังเสนอ 5G Model เป็นองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงวัย ประกอบด้วย 1) Good Healthy กายแข็งแรง 2) Good Behavior พฤติกรรมเหมาะสม 3) Good Mental จิตเปี่ยมสุข 4) Good Realization ปัญญาเบิกบาน และ 5) Good Aging Society สังคมผู้สูงอายุดี ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคายอย่างมีประสิทธิภาพ (รัสรินทร์ ชุตินันท์, 2564)

สภาพปัญหาและแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคาย ผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคายประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยรวม การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเกิดขึ้นตามกลไกธรรมชาติ เช่น ผิวหนังเหี่ยวย่น ผมหงอก กล้ามเนื้ออ่อนแรง ข้อต่อเสื่อม และระบบต่าง ๆ ทำงานช้าลง ส่งผลให้สมรรถภาพในการดำรงชีวิตประจำวันลดลง ด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งมีภาวะเหงา ซึมเศร้า วิตกกังวล หรือหงุดหงิดง่าย อันเป็นผลจากความรู้สึกโดดเดี่ยวหรือขาดการเอาใจใส่จากครอบครัว ขณะที่ด้านสังคมและ

ครอบครัว ผู้สูงอายุมักเผชิญกับการลดบทบาทหลังเกษียณอายุ ส่งผลให้รู้สึกไร้คุณค่าและถูกทอดทิ้ง ในด้านสติปัญญา การเสื่อมถอยของสมองเป็นภาวะที่เกิดขึ้นตามวัย กระทบต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และจดจำ ซึ่งส่งผลต่อความมั่นใจและการปรับตัวในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับงานวิจัยของวชิษฐ์พล กุลพรม เรื่อง พุทธนวัตกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตเพื่อแก้ปัญหาโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน โดยพบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุมี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย ผู้สูงอายุมีโรคเรื้อรังที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดและกังวลต่อสุขภาพของตน 2) ด้านจิตใจ เกิดความน้อยใจจากการไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน ส่งผลให้เกิดภาวะเครียดสะสม 3) ด้านสังคม บทบาทในชุมชนลดลง อำนาจการตัดสินใจลดลง การยอมรับในสังคมลดลง จนนำไปสู่การแยกตัว 4) ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุบางรายยังต้องหารายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว แม้รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ส่งผลให้เกิดความเครียดและนำไปสู่ภาวะซึมเศร้า (วชิษฐ์พล กุลพรม, 2565)

แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธธรรม พบว่า การดูแลสุขภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและใจที่ดีขึ้น โดยผ่านการปฏิบัติธรรม เช่น การฝึกสมาธิ การเจริญสติ และการพัฒนาจิตใจ ซึ่งเอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท (ทรัพย์สวัสดิ์) เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภavana 4 : กรณีศึกษาผู้สูงอายุบ้านห้วยหอย จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งระบุว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุสามารถดำเนินการผ่านหลักภavana 4 ได้แก่ 1) กายภavana ฝึกสติ ฝึกการอยู่ง่าย กินง่าย และดำเนินชีวิตอย่างมีจิตสำนึก 2) ศีลภavana ประพฤติชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความสุภาพ สัจจะ และไม่คิดมั่งร้าย 3) จิตตภavana พัฒนาจิตใจผ่านการไหว้พระ สวดมนต์ และนั่งสมาธิ ส่งผลให้เกิดความสงบในชีวิตประจำวัน 4) ปัญญาภavana ใช้เหตุผลในการคิด การพูด และการกระทำ รวมถึงการนำหลักภavana ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีสติและมีความสุข (พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท (ทรัพย์สวัสดิ์), 2561)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคาย ครอบคลุมด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสมอง โดยเน้นการออกกำลังกาย กินอาหารดี ฝึกสมาธิ เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน เรียนรู้สิ่งใหม่ และทำกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตและความสุข ผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคาย

เผชิญปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ และสังคม ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ในครอบครัว การดูแลสุขภาพ สร้างกิจกรรมที่เหมาะสม และส่งเสริมปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสุขภาพและความสุขของผู้สูงอายุ การเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดหนองคายโดยใช้หลักพุทธธรรม เน้นกายภาวนา ศิล สมาธิ และปัญญาภาวนา ผ่านการดูแลสุขภาพ ฝึกสมาธิ ปฏิบัติธรรม และการเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ส่งเสริมสุขภาพกาย จิต และความสงบภายในใจอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรปรับปรุงนโยบายและบูรณาการการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน เพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดูแลตนเองและการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.2 ภาครัฐควรมีการประเมินผลและปรับปรุงนโยบายอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

1.3 ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสุขภาวะที่ดี

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาปรับใช้ในการวางแผนและพัฒนานโยบายที่ตรงกับความต้องการจริง

2.2 ควรศึกษาการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาและหาแนวทางแก้ไข เพื่อให้การส่งเสริมสุขภาพมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.3 ศึกษาและพัฒนาระบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางเรียนรู้วิธีการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2547). พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546.

กรุงเทพมหานคร : เจ เอส การพิมพ์.

- ทัศนีย์ ทองประทีป. (2552). *จิตวิญญาณ: มิติหนึ่งของการพยาบาล*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัญญัติ อนนทจารย์. (2564). การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรมในจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 4(2), 246.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล (บรรณาธิการ). (2560). ใน *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- ปิ่นนเรศ กาศอุดม และคณะ. (2550). พฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตภาคตะวันออก. ใน *รายงานวิจัย*. สถาบันพระบรมราชชนกและสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *คติธรรมแห่งชีวิต*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท (ทรัพย์สวัสดิ์). (2561). การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักภavana 4 : กรณีศึกษาผู้สูงอายุบ้านห้วยหอย ตำบลธาตุทอง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. ใน *พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัสรินทร์ ชุตินวุลย์ฉัตร. (2564). การพัฒนาสันติสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงวัยโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณี ตำบลสวาย อำเภอปรังค์ภู จังหวัดศรีสะเกษ. ใน *พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วชิษฐ์พล กุลพรม. (2565). พุทธนวัตกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตเพื่อแก้ปัญหา โรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน. ใน *ดุสิตบัณฑิตพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนสังคม*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชช์ เกษมทรัพย์. (2567). *ไทยพร้อมหรือไม่ กับการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์*. เรียกใช้เมื่อ 10 มกราคม 2567 จาก <https://op.mahidol.ac.th/ga/posttoday-22-2/>.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2540). *สถาบันครอบครัวมุมมองของนักสวัสดิการสังคม*. กรุงเทพมหานคร : เจปรีน.
- สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. (2541). *กรมการแพทย์*. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข.
- Mooney, L.A. (1997). *Understanding Social Problems*. St.Paul, MN: West Publishing.

นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี*

POLICIES AND DEVELOPMENT PROCESSES OF GREEN CITY IN UDON THANI PROVINCE

อริย์รัช เลิศรวมโชค, พระครูสุตสารบัณฑิต สิริวณฺโณ (จันทน์ ฌมไผ่),

ภณทิลา น้อยเจริญ, ศุภกิจ ภักดีแสน

Arithat Loesruamchok, PhrakruSutasarabandit Siriwunno (Jumnong Pompai),

Phunthila Noicharoen, Suphakit Phakdeesaen

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: arithat.loes@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษา นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี 2. พัฒนาระบบการเรียนรู้และกิจกรรมการสร้างสรรค์เมืองสีเขียวเทศบาลนครอุดรธานี และ 3. ประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ ประชาชน และสังคม ของเทศบาลนครอุดรธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ สันทนา กลุ่ม แล้ววิเคราะห์ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1. นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี โดยคำนึงถึงความยั่งยืน สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต ครอบคลุมโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว การจัดการน้ำ พลังงาน การเกษตรยั่งยืน ลดมลภาวะ การจัดการขยะ การมีส่วนร่วมของชุมชน และเศรษฐกิจสีเขียว เพื่อมุ่งสู่การเป็นเมืองสีเขียวอย่างยั่งยืนในระยะยาว 2. การพัฒนาระบบการเรียนรู้และกิจกรรมการสร้างสรรค์เมืองสีเขียวเทศบาลนครอุดรธานี ใช้คู่มือเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้และกิจกรรมเมืองสีเขียวตามคู่มือเป็นแนวทาง โดยด้านเศรษฐกิจ มุ่งส่งเสริมทักษะ การศึกษา สนับสนุนผู้ประกอบการ และเศรษฐกิจชุมชน ด้านประชาชน เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต กิจกรรมสร้างสรรค์ การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การใช้เทคโนโลยี และการสร้างพื้นที่เรียนรู้ ส่วนด้านสังคม มุ่งพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับเมืองสีเขียว สนับสนุนครูและบุคลากรให้เข้าใจแนวคิด พร้อมส่งเสริมกิจกรรมและนโยบายการจัดการพื้นที่สีเขียว 3. การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ ประชาชน และสังคม ของเทศบาลนครอุดรธานี พบว่า ด้านเศรษฐกิจ

* Received: 6 April 2025; Revised: 7 May 2025; Accepted: 22 May 2025

ช่วยประหยัดพลังงาน สร้างงาน และดึงดูดการลงทุน แต่มีต้นทุนสูงและกระทบอุตสาหกรรมเดิม ด้านประชาชน สุขภาพดีขึ้น อากาศบริสุทธิ์ ลดผลกระทบสภาพภูมิอากาศ และเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ ส่วนด้านสังคม ลดมลพิษ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่เพิ่มต้นทุนชีวิต เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการ และความขัดแย้งในชุมชน

คำสำคัญ: นโยบาย, กระบวนการ, การพัฒนา, เมืองสีเขียว

Abstract

This research article aims to: 1. Study the policies and processes of green city development in Udon Thani Province; 2. Develop a learning system and creative activities for green city initiatives in Udon Thani Municipality; and 3. Assess the economic, public, and social impacts of Udon Thani Municipality. This study employs a qualitative research approach, utilizing interviews and focus group discussions as data collection methods, followed by an analysis of the research findings.

The findings of this study reveal that: 1. The policies and processes for developing a green city in Udon Thani Province emphasize sustainability, environmental preservation, and quality of life. These efforts encompass green infrastructure, water and energy management, sustainable agriculture, pollution control, waste management, community engagement, and the promotion of a green economy—all aimed at achieving long-term sustainable green city development. 2. The development of learning systems and creative activities in Udon Thani Municipality is guided by structured frameworks. Economically, the initiatives focus on enhancing skills, supporting education, promoting entrepreneurship, and strengthening community-based economies. Regarding the people, emphasis is placed on lifelong learning, creative activities, communication, teamwork, the use of technology, and the creation of inclusive learning spaces. Socially, the municipality has worked to develop curricula related to green city concepts, build capacity among educators and personnel, and promote policies and activities that support green space management. 3. The assessment of the economic, social, and

population impacts of Udon Thani Municipality's green city initiatives indicates positive outcomes in several areas. Economically, the initiatives have contributed to energy savings, job creation, and investment attraction, though challenges remain due to high implementation costs and disruptions to traditional industries. In terms of the population, there have been improvements in public health, better air quality, reduced climate-related impacts, and enhanced biodiversity. Socially, the initiatives have helped reduce pollution, promoted eco-tourism, and encouraged citizen participation. However, they have also led to increased living costs, unequal access to public services, and emerging community-level conflicts.

Keywords: Policy, Process, Development, Green City

บทนำ

เศรษฐกิจสีเขียวถูกนำมาใช้ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1989 ในรูปของรายงานต่อรัฐบาลสหราชอาณาจักร โดยกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ชื่อรายงานพิมพ์เขียวเศรษฐกิจสีเขียว (Blueprint for a Green Economy) โดยพิมพ์เขียวฉบับแรก กล่าวถึงเศรษฐกิจที่สามารถช่วยนโยบายสิ่งแวดล้อมได้ ส่วนอีกสองฉบับเป็นการเขียนถึงปัญหาระดับโลก ประเด็นภาวะโลกร้อน การลดลงของโอโซน การลดลงของป่าเขตร้อน และทรัพยากรที่หายไปของประเทศกำลังพัฒนา (UCEC Conference, 2021) และในปี 2009 United Nations Environment Programme; (UNEP) ได้ออกเอกสารทางวิชาการชื่อ Rethinking the Economic Recovery: A Global Green New Deal โดยได้ระบุถึงปัญหาของการที่ทั่วโลกมุ่งพัฒนาประเทศ โดยละเลยผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดวิกฤติหลายประเด็น UNEP จึงได้เสนอให้ประเทศต่าง ๆ ปฏิรูปการลงทุนในระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม (United Nations, 2021) ซึ่งถือเป็นสินค้าสาธารณะ โดยใช้กลไกราคาเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนผ่าน การพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว และให้นิยามของเศรษฐกิจสีเขียว ว่าเป็นเศรษฐกิจที่จะนำพาประเทศต่าง ๆ ไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นธรรมของสังคม อีกทั้งยังช่วยลดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและการขาดแคลนเชิงนิเวศได้ (Barbier, E. B, 2009) อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจสีเขียวเป็นการเปลี่ยนผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับศักยภาพและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ถือว่ามีผลสำคัญต่อเสถียรภาพและความยั่งยืนของการพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคต (Green Growth Best Practice

Initiative (GGBP), 2014) และเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่พบว่า นโยบายเศรษฐกิจสีเขียวช่วยนำพาสังคมไปสู่การเติบโตสีเขียว โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบาย ได้ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในด้านการสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิต การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ช่วยลดความเสี่ยงของปัญหาสิ่งแวดล้อม พื้นฟูระบบนิเวศ ช่วยพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดความเสี่ยงทางสุขภาพที่เกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงการสร้างความมั่นคงด้านพลังงาน (Asian Development Bank Institute, 2012)

การขับเคลื่อนเมืองสีเขียวในไทย เน้นการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของชุมชน เพื่อนำไปสู่วิถีชีวิตและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยมีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน ภายใต้กรอบแผน IMT-GT ปี 2561 ซึ่งได้ร่วมประชุมในระดับมุขมนตรีและผู้ว่าราชการจังหวัด (CMGFTC) พร้อมนำยุทธศาสตร์เมืองสีเขียวของธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) มาปรับใช้นำร่องใน 14 จังหวัดภาคใต้ และขยายผลทั่วประเทศ โดยเฉพาะเมืองปริมณฑล เช่น สมุทรปราการ นนทบุรี และปทุมธานี ให้พัฒนาเป็นศูนย์กลางธุรกิจ การขนส่ง สุขภาพ และที่อยู่อาศัย (Department of Local Administration, 2012) ซึ่งจังหวัดปทุมธานีได้นำนโยบายดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติ โดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2561 – 2565 (ฉบับทบทวน พ.ศ. 2563) คือ ปทุมธานีเป็นเมืองสิ่งแวดล้อมสะอาด อาหารปลอดภัย แหล่งท่องเที่ยว เรียนรู้ และพักผ่อนหย่อนใจของอาเซียน สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งเมื่อทำการถอดรหัสเชิงนโยบาย สามารถจำแนกประเด็นสำคัญตามวาระของจังหวัดที่กำหนดไว้ว่า ประเด็นเร่งด่วนคือ นโยบายการพัฒนาเมืองสีเขียว การบริหารจัดการมลพิษและขยะมูลฝอย (Pathumthani Provincial Office, 2021)

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนว่า “การพัฒนาเมืองสีเขียว” เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศ ภายใต้วิสัยทัศน์ของรัฐบาล ที่มุ่งสร้าง “ประเทศไทยมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถูกบรรจุไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (ยุทธศาสตร์ที่ 5: การเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่เน้นการฟื้นฟูทรัพยากร การจัดการน้ำ สิ่งแวดล้อม มลพิษ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การดำเนินนโยบายดังกล่าวถูกถ่ายทอดผ่านยุทธศาสตร์กระทรวงมหาดไทย และยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2560–2569 ซึ่งเน้นการพัฒนาสภาพแวดล้อม พัฒนาคุณภาพการบริหารและบริการสาธารณะในระดับท้องถิ่น ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และมาตรฐานสากล พร้อมส่งเสริมขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างสมดุล นอกจากนี้ยังมี

การขับเคลื่อนผ่านยุทธศาสตร์จังหวัด เช่น “ปทุมธานีเมืองสะอาดและแหล่งพักผ่อนของอาเซียน” ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาเมืองควรสอดคล้องกับภารกิจของเทศบาล ตาม พ.ร.บ.เทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 13 พ.ศ. 2552 มาตรา 50 และ 51 ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะชุมชน ประชากร พื้นที่ โครงสร้างพื้นฐาน และการบริการสาธารณะต่าง ๆ

บทความวิจัยนี้ นำเสนอนโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี โดยผู้วิจัยได้กำหนดให้เป็นพื้นที่นำร่องในเขตเทศบาลเมืองอุดรธานีเท่านั้น เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี แล้วพัฒนาระบบการเรียนรู้และกิจกรรมการสร้างสรรค์เมืองสีเขียวเทศบาลนครอุดรธานี เพื่อประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ ประชาชน และสังคม ของเทศบาลนครอุดรธานี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคณะทำงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกัน ซึ่งหากได้รับทราบถึงปัจจัยในการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองสีเขียว บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามแนวยุทธศาสตร์สากลที่ได้กำหนดไว้ จะสามารถใช้เป็นข้อมูลหรือกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองสีเขียวได้อย่างเป็นรูปธรรม และนำมาซึ่งความยั่งยืนในการพัฒนาจังหวัดอุดรธานีและประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้และกิจกรรมการสร้างสรรค์เมืองสีเขียวเทศบาลนครอุดรธานี
3. เพื่อประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ ประชาชน และสังคม ของเทศบาลนครอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การสร้างคู่มือ รูปแบบการพัฒนาเมืองสีเขียว ทฤษฎีพื้นฐานของปรากฏการณ์ และได้รับการตรวจสอบประเมินจากการสัมภาษณ์ โดยการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ อาศัยกระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดกลุ่มสนทนา เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างรอบด้าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษานโยบาย แนวคิด และกระบวนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการ

พัฒนาเมืองสีเขียวในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยเน้นการเก็บข้อมูลจากผู้ที่มิบบทบาทสำคัญและเกี่ยวข้องในระดับนโยบายและปฏิบัติการ

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น 45 ท่าน คัดเลือกโดยใช้วิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาท หน้าที่ ประสบการณ์ และความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาเมืองสีเขียว แบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบายระดับจังหวัด คือคณะผู้บริหารเทศบาลนครอุดรธานี เช่น นายกเทศมนตรีนครอุดรธานี รองนายกเทศมนตรี ผู้อำนวยการ เป็นต้น เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่ทำงานร่วมกับเทศบาลนครอุดรธานี องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมืองอุดรธานี นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมและผังเมือง ภาคประชาสังคมและตัวแทนชุมชน ผู้ประกอบการหรือภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเมืองสีเขียว

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ทีมผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยผ่านผู้ทรงคุณวุฒิในระดับมหาวิทยาลัยทั้งภายในภายนอก และการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และได้ปรับแก้แบบสัมภาษณ์ตามที่คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยคอมเม้น รวมทั้งการปรับจากอ้างอิงจากเอกสารวิชาการ และกรอบแนวคิดการพัฒนาเมืองสีเขียว แบบบันทึกภาคสนาม เพื่อใช้ในการจดบันทึกพฤติกรรม บรรยากาศ และข้อมูลแวดล้อมระหว่างการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เช่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัดอุดรธานี แผนพัฒนาเมือง รายงานโครงการ และกฎหมาย/นโยบายที่เกี่ยวข้อง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในช่วงระยะเวลาที่กำหนด โดยผู้วิจัยนัดหมายและขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า การสัมภาษณ์ดำเนินการทั้งในรูปแบบพบปะโดยตรงและผ่านสื่อออนไลน์ (กรณีจำเป็น) โดยใช้ระยะเวลาเฉลี่ย 45-60 นาทีต่อคน ข้อมูลที่ได้ถูกบันทึกเสียง (เมื่อได้รับอนุญาต) และถอดความอย่างละเอียดเพื่อใช้ในการวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) โดยแบ่งขั้นตอนออกเป็น การอ่านและทำความเข้าใจข้อมูลอย่างรอบด้าน การจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นหัวข้อ การตีความข้อมูลและเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิด การสังเคราะห์ประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงนโยบาย กระบวนการ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองสีเขียว

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มต่าง ๆ การตรวจสอบความถูกต้องของ

ข้อมูลกับเอกสาร การสอบทานข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลบางราย (Member Checking) เพื่อยืนยันความถูกต้องของการตีความ

ทบทวนวรรณกรรม

เกวลี เพชรศรีชาติ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “นโยบายสาธารณะว่าด้วยการพัฒนาเมือง” ผลการวิจัยพบว่า นโยบายการพัฒนาเมืองของรัฐได้ส่งผลให้เมืองสงขลาและเมืองสตูลมีผลของการพัฒนาที่แตกต่างกัน นโยบายการพัฒนาส่วนใหญ่มุ่งที่จะพัฒนาเมืองสงขลามากกว่าเมืองสตูล เนื่องจากรัฐต้องการสร้างเมืองสงขลาให้เป็นศูนย์กลางของภูมิภาค และศูนย์กลางการบริหารราชการ รวมไปถึงเป็นเมืองที่เชื่อมโยงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง จึงทำให้มีนโยบายการพัฒนาของรัฐลงมาสู่พื้นที่สงขลาอย่างต่อเนื่องและชัดเจน (เกวลี เพชรศรีชาติ, 2560)

ไพโรจน์ โพธิวงศ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเทศบาลสมาชิกสภานายกเทศมนตรีเมืองสี่แควเข้าสู่การเป็นเมืองสี่แควภายใต้กรอบการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน” พบว่า เทศบาลต่าง ๆ ในภาคใต้ของไทย มีแผนงานที่สามารถสนับสนุนการพัฒนาเมืองสี่แควได้ในหลายมิติ ดังนี้ ด้านคมนาคมและขนส่ง เทศบาลนครสงขลามีแผนพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะและรูปแบบการเดินทางที่ไม่ใช้น้ำมัน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายเมืองสี่แควมากที่สุด ด้านพลังงาน เทศบาลนครสงขลา เมืองกระบี่ ปัตตานี และสุโขทัย-ลก มีแผนลดการใช้พลังงานจากการเผาไหม้ และลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการจัดการขยะและของเสีย ทุกเทศบาลมีแผนจัดการขยะอย่างยั่งยืน เช่น การคัดแยก การรีไซเคิล และการจัดการของเสียอย่างมีประสิทธิภาพ ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ เทศบาลต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียว เช่น การปลูกต้นไม้ การฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ และการส่งเสริมระบบนิเวศในเขตเมือง ด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วนใหญ่มีการสนับสนุนสถานศึกษาให้ดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น โรงเรียนอัสสัมชัญ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เยาวชน (ไพโรจน์ โพธิวงศ์, 2564)

ปิยณัฐ อุ่นจิตสกุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสำเร็จของการจัดการพัฒนาพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองปากแพรก ไปสู่ความเป็นเมืองสี่แคว” ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการจัดการพัฒนาพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองปากแพรกไปสู่ความเป็นเมืองสี่แคว อยู่ในระดับปานกลาง 2. ความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่เทศบาลเมืองปากแพรก ที่มีต่อความสำเร็จของการจัดการพัฒนาพื้นที่ในเขตเทศบาล

เมืองปากแพรก ไปสู่ความเป็นเมืองสีเขียว มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญด้านอาชีพ 3. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการพัฒนาพื้นที่ในเขตไปสู่ความเป็นเมืองสีเขียว มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับการจัดการพัฒนาพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองปากแพรกไปสู่ความเป็นเมืองสีเขียว อย่างมีนัยสำคัญ (ปิยนุช อุ้นจิตสกุล, 2565)

สรุปได้ว่า การพัฒนาเมืองสีเขียว คือการเพิ่มพื้นที่ ที่มีการปลูกต้นไม้ สวนสาธารณะ และพืชพรรณต่าง ๆ ภายในกรอบแนวคิดพื้นที่เมือง โดยเน้นให้เกิดความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเมืองที่ทันสมัย เพื่อช่วยในการปรับปรุงคุณภาพอากาศ ลดอุณหภูมิ เพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ให้คนในชุมชนเมือง และรอบนอกได้ใช้เพื่อการพักผ่อน การออกกำลังกาย และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ ทั้งทางกายและจิตใจ การพัฒนาเมืองสีเขียวยังเป็นการสร้างระบบนิเวศที่ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน

ผลการวิจัย

1) นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี นโยบายการพัฒนาเมืองสีเขียวของจังหวัดอุดรธานี พบว่า จังหวัดอุดรธานีมุ่งพัฒนาเมืองให้มีสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืน เป็นมิตรกับประชาชน และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านนโยบายสำคัญ ดังนี้ 1. โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว ขยายพื้นที่สีเขียว เช่น สวนสาธารณะ ทางเดินเท้า และทางจักรยาน พร้อมพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะพลังงานสะอาด เช่น รถไฟฟ้า ลดการใช้รถยนต์ส่วนตัวและมลพิษทางอากาศ 2. การจัดการน้ำและพลังงาน สนับสนุนการเก็บน้ำฝน การบำบัดน้ำเสีย และการใช้พลังงานหมุนเวียน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ในครัวเรือนและอาคารสาธารณะ เพื่อลดการใช้พลังงานฟอสซิล 3. เกษตรยั่งยืนและการใช้ที่ดิน ส่งเสริมการเกษตรในเมือง เช่น การปลูกผักแนวตั้ง และพัฒนาแหล่งพักผ่อน พื้นที่ป่าในเขตเมือง เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวและความหลากหลายทางชีวภาพ 4. การจัดการมลภาวะและขยะ ส่งเสริมการแยกขยะ รีไซเคิล ควบคุมมลพิษทางอากาศ และสนับสนุนธุรกิจที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 5. การมีส่วนร่วมของชุมชน จัดอบรมและกิจกรรมให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการประหยัดพลังงานในครัวเรือน การแยกขยะ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการเมืองสีเขียว และ 6. เศรษฐกิจสีเขียว สนับสนุนธุรกิจยั่งยืน เช่น พลังงานหมุนเวียน อาหารออร์แกนิก และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างรายได้และพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อม

จังหวัดอุดรธานีได้เริ่มดำเนินโครงการต่าง ๆ ตามแนวคิดนี้ เช่น การสร้างสวนสาธารณะ การปลูกต้นไม้ริมถนน และการพัฒนาองค์กรรัฐ-เอกชนสู่ “องค์กรสีเขียว” เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนภายใต้สภาพแวดล้อมที่ยั่งยืน

2. การพัฒนาระบบการเรียนรู้และกิจกรรมการสร้างสรรค์เมืองสีเขียวเทศบาลนครอุดรธานี

การพัฒนาระบบการเรียนรู้และกิจกรรมการสร้างสรรค์ด้านสังคมของเทศบาลนครอุดรธานี พบว่า 1. การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้เมืองสีเขียว จัดทำหลักสูตรที่เหมาะสมกับทุกช่วงวัย ตั้งแต่เด็กถึงผู้สูงอายุ ใช้สื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ความรู้ สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การฝึกอาชีพและการศึกษาด้านสุขภาพ 2. การสนับสนุนครูและบุคลากรทางการศึกษา จัดอบรมเพิ่มพูนความรู้และทักษะการสอนเรื่องเมืองสีเขียว จัดหาอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย ลงพื้นที่จริงเพื่อสร้างประสบการณ์ตรงในการจัดการเรียนการสอน 3. การสร้างสรรค์กิจกรรมด้านสังคม จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน อาทิ กีฬาสีเขียว เช่น ในจังหวัดอุดรธานีมี กีฬาวู้ดบอลอุดรธานีเกมส์ ที่จัดโดยเทศบาลนครอุดรธานี มีการแข่งขันในระดับจังหวัด เป็นต้น รวมทั้งกิจกรรมศิลปะ การปลูกจิตสำนึกอาสาสมัคร การเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมวางแผนและดำเนินกิจกรรมพัฒนาเมืองสีเขียว เสริมสร้างความร่วมมือและความรับผิดชอบของคนในชุมชน 4. การใช้เทคโนโลยีช่วยในการเรียนรู้ พัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และการจัดการเมืองสีเขียว 5. การจัดการทรัพยากรและงบประมาณ จัดการงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ ระดมความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและเอกชน มุ่งเน้นการพัฒนาเมืองสีเขียวอย่างยั่งยืนและครอบคลุม

3. การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ ประชาชน และสังคม ของเทศบาลนครอุดรธานี

จากการประเมินผลกระทบของการพัฒนาเมืองสีเขียวในเทศบาลนครอุดรธานี ได้มีการสรุปผลกระทบในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านประชาชน และด้านสังคม โดยสรุปเป็นรายละเอียด ดังนี้ 1. ด้านเศรษฐกิจ เมืองสีเขียวช่วยลดการใช้ทรัพยากรและค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน ผ่านการใช้เทคโนโลยีอาคารประหยัดพลังงาน และระบบพลังงานหมุนเวียน อีกทั้งยังสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ผ่านการจ้างงานและการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว อย่างไรก็ตาม ต้องเผชิญกับต้นทุนการพัฒนาที่สูงขึ้น และแรงกดดันต่ออุตสาหกรรมดั้งเดิม ที่ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน 2. ด้านประชาชน เมืองสีเขียวส่งเสริมสุขภาพกายและจิตของประชาชน ผ่านพื้นที่สีเขียวที่เอื้อต่อการออกกำลังกาย การพักผ่อน และการเข้าถึงอากาศบริสุทธิ์ อีกทั้งยังช่วยรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

เช่น ลดอุณหภูมิในเมือง และบรรเทาปัญหาน้ำท่วม พร้อมทั้งส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 3. ด้านสังคม ในเชิงบวก เมืองสีเขียวช่วยลดมลพิษ สนับสนุนพลังงานสะอาด และสร้างวัฒนธรรมความยั่งยืน โดยส่งเสริมการจัดการขยะและพื้นที่สีเขียวเพื่อชุมชน อย่างไรก็ตาม ด้านลบอาจเกิดจากต้นทุนชีวิตที่สูงขึ้น เช่น ภาษีหรือค่าบริการ รวมถึงผลกระทบต่อชุมชนดั้งเดิมที่อาจถูกผลักดันให้ย้ายออก และความขัดแย้งจากการไม่เข้าใจแนวทางการเปลี่ยนแปลง

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ SROT (Strengths, Risks, Opportunities, Threats) สำหรับผลกระทบจากการพัฒนา เมืองสีเขียว ใน เทศบาลนครอุดรธานี สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. S – Strengths (จุดแข็ง) 1. ลดต้นทุนพลังงานในระยะยาว ผ่านอาคารประหยัดพลังงาน และระบบพลังงานหมุนเวียน 2. เพิ่มคุณภาพชีวิตประชาชน ด้วยพื้นที่สีเขียว ส่งเสริมสุขภาพกายและจิต 3. ลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ลดอุณหภูมิและบรรเทาน้ำท่วม 4. สร้างวัฒนธรรมความยั่งยืน เช่น การจัดการขยะ และพลังงานสะอาด 5. เสริมสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

2. R – Risks (ความเสี่ยง) 1. ต้นทุนพัฒนาเบื้องต้นสูง โดยเฉพาะเทคโนโลยีเขียวและโครงสร้างพื้นฐานใหม่ 2. แรงกดดันต่ออุตสาหกรรมดั้งเดิม ที่ต้องปรับตัวตามแนวทางใหม่ 3. ต้นทุนชีวิตสูงขึ้น เช่น ค่าภาษีหรือค่าบริการที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว

3. O – Opportunities (โอกาส) 1. สร้างการจ้างงานใหม่ ในภาคส่วนสีเขียว เช่น การก่อสร้าง การจัดการพลังงานหมุนเวียน 2. ดึงดูดการลงทุนจากภาคเอกชนและต่างประเทศ ที่เน้นความยั่งยืน 3. เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในการพัฒนาเมือง 4. เป็นต้นแบบเมืองสีเขียวในระดับภูมิภาค ส่งผลเชิงบวกต่อภาพลักษณ์และการท่องเที่ยว

4. T – Threats (อุปสรรค/ภัยคุกคาม) 1. ผลกระทบต่อชุมชนดั้งเดิม ที่อาจถูกผลักดันให้ย้ายออกจากพื้นที่ 2. ความขัดแย้งจากการไม่เข้าใจแนวทางการพัฒนา โดยเฉพาะในกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบ 3. การเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือความไม่ต่อเนื่องของการบริหารงานภาครัฐ ที่อาจกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี” สะท้อนถึงความสำคัญของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อส่งเสริม

คุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว ผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

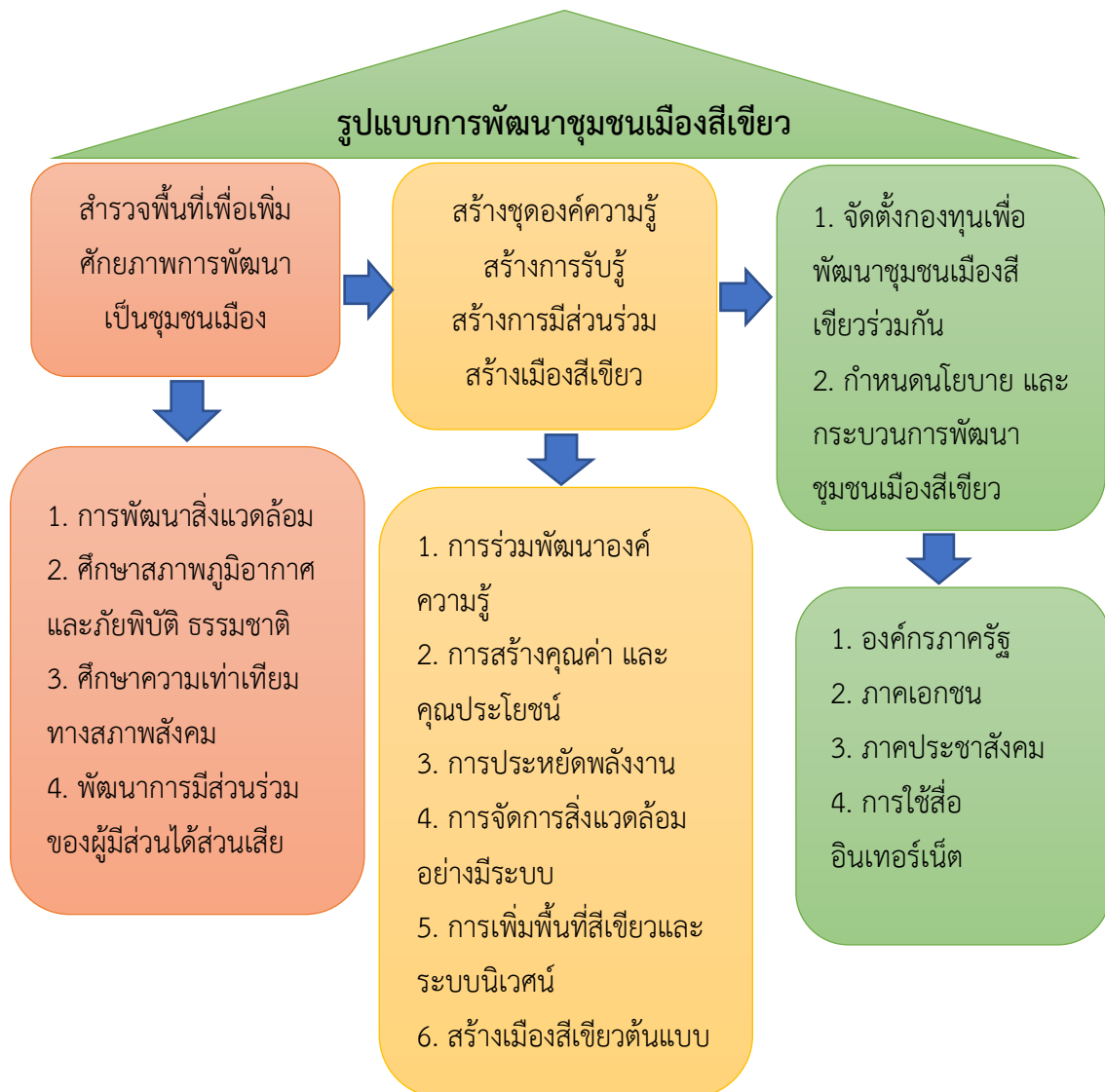
1) โครงสร้างพื้นฐานสีเขียวและเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น พื้นที่สีเขียวและระบบขนส่งสาธารณะ ช่วยประหยัดพลังงานและส่งเสริมการลงทุน ขณะเดียวกัน การสนับสนุนเศรษฐกิจสีเขียว เช่น พลังงานหมุนเวียนและเกษตรยั่งยืน ช่วยสร้างงานและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ต้นทุนที่สูงและการเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมยังเป็นอุปสรรคสำคัญ ซึ่งควรมีมาตรการรองรับเพื่อช่วยให้อุตสาหกรรมดั้งเดิมสามารถปรับตัวได้

2. การจัดการทรัพยากรและสุขภาพของประชาชน การใช้พลังงานทางเลือก การจัดการน้ำและขยะ มีบทบาทสำคัญในการลดมลภาวะและยกระดับคุณภาพอากาศ ส่งผลดีต่อสุขภาพของประชาชนและเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้ การมีระบบจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตโดยรวมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานของปิยนุช อุ่นจิตสกุล (2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสำเร็จของการจัดการพัฒนาพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองปากแพรกไปสู่ความเป็นเมืองสีเขียว” พบว่า การให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาทักษะความยั่งยืนแก่ประชาชนและครู มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาเมืองสีเขียว และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ (ปิยนุช อุ่นจิตสกุล, 2565)

3. ผลกระทบทางสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชน นโยบายเมืองสีเขียวส่งผลดีต่อการลดมลพิษ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ก็อาจก่อให้เกิดปัญหา เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการ และความขัดแย้งในชุมชน ซึ่งควรได้รับการแก้ไขผ่านนโยบายที่ครอบคลุมมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของศศิมา เจริญกิจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “เครื่องมือในการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมืองสำหรับประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า เครื่องมือในการจัดการพื้นที่สีเขียวของไทยยังขาดความชัดเจนด้านกฎหมาย และไม่มีเกณฑ์ที่เหมาะสมกับบริบทเมือง (ศศิมา เจริญกิจ, 2561) ทั้งนี้ เสนอให้ศึกษาเครื่องมือจากต่างประเทศที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน เพื่อพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมกับประเทศไทยต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสีเขียวจังหวัดอุดรธานี” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 3 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) สำรวจและวางแผน 2) สร้างความรู้และต้นแบบ และ 3) จัดตั้งกองทุนสีเขียว สร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม เพื่อสนับสนุนและขับเคลื่อนเมืองสีเขียวอย่างยั่งยืนโดยสามารถแสดงได้ดังภาพประกอบต่อไปนี้

แผนภาพแสดง องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การวิจัยเรื่อง นโยบายและกระบวนการพัฒนาเมืองสี่เขียวจังหวัดอุดรธานี สรุปผลวิจัยได้ดังนี้ นโยบายเมืองสี่เขียว ของอุดรธานีมุ่งเน้นความยั่งยืน ครอบคลุมโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการ

ตามคู่มือแนวทางที่ชัดเจน พร้อมทั้งส่งเสริมทักษะด้านการศึกษา เทคโนโลยี และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ผลกระทบที่เกิดขึ้นสามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้านหลัก ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาเมืองสีเขียวช่วยลดการใช้พลังงาน สร้างโอกาสในการจ้างงาน และดึงดูดการลงทุนในภาคส่วนใหม่ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อท้าทายจากต้นทุนเริ่มต้นที่สูงในการดำเนินงาน
2. ด้านประชาชน คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นจากการมีพื้นที่สีเขียว อากาศบริสุทธิ์ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ ทั้งยังช่วยลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
3. ด้านสังคม การลดมลพิษและส่งเสริมพลังงานสะอาดมีส่วนสนับสนุนวัฒนธรรมความยั่งยืน และเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังคงพบปัญหาความเหลื่อมล้ำ และความขัดแย้งในบางพื้นที่จากกระบวนการเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีพลังงานหมุนเวียนในการพัฒนาเมืองสีเขียว กรณีศึกษา การติดตั้งโซลาร์เซลล์ในพื้นที่เมืองใหญ่
2. ควรศึกษาการจัดการทรัพยากรน้ำในเมืองสีเขียว การนำระบบเก็บน้ำฝนและบำบัดน้ำเสียกลับมาใช้ใหม่ในชุมชนเมือง
3. ควรศึกษาผลกระทบของพื้นที่สีเขียวต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในเมือง การวิเคราะห์ผ่านตัวชี้วัดด้านสุขภาพและจิตใจ
4. ควรศึกษาเศรษฐกิจหมุนเวียนในเมืองสีเขียว แนวทางการจัดการขยะและการรีไซเคิลเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเมืองยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เกวลี เพชรศรีชาติ. (2560). นโยบายสาธารณะว่าด้วยการพัฒนาเมือง. ใน *รายงานการวิจัย*. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยนุช อุ่นจิตสกุล. (2565). ความสำเร็จของการจัดการพัฒนาพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองปากแพรกไปสู่ความเป็นเมืองสีเขียว. *วารสารวิชาการ การจัดการภาครัฐและเอกชน*, 4(1), 35-41.

- ไพโรจน์ โพธิวงศ์. (2564). การพัฒนาเทศบาลสมาชิกสภานายกเทศมนตรีเมืองสีเขียวก้าวเข้าสู่การเป็นเมืองสีเขียวภายใต้กรอบการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน. *วารสารบริการวิชาการสถาบันอุดมศึกษาไทยรับใช้สังคม*, 2(2), 1-19.
- ศศิมา เจริญกิจ. (2561). เครื่องมือในการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมืองสำหรับประเทศไทย. *วารสารวิทยาการจัดการ*, 5(2), 1-24.
- Asian Development Bank Institute. (2012). *Policies and Practices for Low-Carbon Green Growth in Asia: Highlights*. Manila: ADB.
- Barbier, E. B. (2009). *Rethinking the Economic Recovery: A Global Green. New Deal*: UNEP.
- Department of Local Administration. (2012). *Cities and Green Economy: Comparative Study of Korea, China and Japan*. Seoul: Korea Environment Institute.
- Green Growth Best Practice Initiative (GGBP). (2014). *Green Growth in Practice: Lessons from Country Experiences*. Seoul: Global Green Growth Institute (GGGI).
- Pathumthani Provincial Office. (2020). Pathum Thani Province Development Plan. Retrieved July 3, 2021 from <http://www.pathumthani.go.th>.
- UCEC Conference. (2011). European Green City Index. Retrieved August 25, 2021 from <https://assets.new.siemens.com/siemens/assetscity-index.pdf>.
- United Nations. (2012). A Guidebook to the Green Economy. Retrieved August 28, 2021 from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/>.

การพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการ
ทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย*

DEVELOPMENT OF PHYSICAL ACTIVITY THAT AFFECTS HEALTH FOR PEOPLE
WITH DISABILITIES MOVEMENT OR BODY OF THE DISABLED PERSONS
ASSOCIATION OF THAILAND

นิญาดา พรหมเลา, ประภัสสร ฤทธิสุทธิ์, กุลประภัสสร รำพึงจิตต์

Niyada Promlao, Prapatsorn Rittisut, Kunprapat Lumpungjit

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ประเทศไทย

Rajabhat Mahasarakham University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: warissa2023@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกาย 2) ระดับสุขภาพ 3) ความสัมพันธ์การพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพ 4) ศึกษาข้อเสนอแนะการเล่นกีฬาออกกำลังกายให้มีสุขภาพที่ดี 5) เสนอโครงการการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ คนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย คำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane ได้ 386 คน ใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเชิงเส้นตรง โดยวิธี Enter ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกาย โดยรวมอยู่ในระดับมาก 2) ระดับสุขภาพของคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย โดยรวมอยู่ในระดับมาก 3) ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพ โดยรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง มีค่าเท่ากับ .768 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .831 ($R = .831$) ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายการผันแปรได้เท่ากับร้อยละ 69.1 มีค่า $R^2 =$

* Received: 13 February 2025; Revised: 7 May 2025; Accepted: 9 May 2025

.691, $F = 120.751$ $P < .01$ 4) ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการออกกำลังกายแบบที่เหมาะสม 5) ได้พัฒนา “โครงการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย”

คำสำคัญ: การพัฒนาการเล่นกีฬา, ออกกำลังกาย, สุขภาพ, คนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย

Abstract

The objectives of this research were to study 1) Level of development of sports and exercise 2) Health level 3) Relationship of development of sports and exercise that affect health 4) Study the suggestion of sports and exercise for good health 5) Propose a project for development of sports and exercise that affect health for people with physical or movement disabilities of the Association of the Disabled of Thailand. It is a quantitative research. The population is people with physical or movement disabilities of the Association of the Disabled of Thailand. The sample size was calculated using Yamane's formula, which was 386 people. A questionnaire was used to collect data. The statistics used for data analysis were mean, standard deviation, and linear multiple regression analysis using the Enter method at a statistical significance level of .05.

The research results found that 1) The level of development of sports and exercise is at a high level. 2) The level of health is at a high level. 3) The relationship between the development of sports and exercise that affects health is at a high level, with a value of .768, statistically significant at the .01 level, with a multiple correlation coefficient of .831 ($R = .831$). All independent variables can explain the variation of 69.1 percent, with an R^2 value of .691, and an F value of 120.751, statistically significant at the .01 level. 4) The recommendations are that there should be promotion and support for regular exercise. There should be training to provide knowledge on appropriate exercise. 5) The project proposal is “The project for the development of

sports and exercise that affects health for the physically or physically disabled of the Association of the Disabled of Thailand”.

Keywords: Sports, Exercise, Health, People with Disabilities

บทนำ

การให้ความสำคัญเกี่ยวกับคนพิการ ได้รับความสนใจจากสังคมในวงกว้างมาเป็นเวลานาน แม้ว่าประเทศต่าง ๆ ได้มีการรองรับปฏิญญาสากลว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งมุ่งหวังให้คนพิการและผู้ด้อยโอกาสในสังคม ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงยังพบการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อคนพิการ ทั้งการมีทัศนคติเชิงลบต่อคนพิการ ข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น กฎหมาย ภาระเบี้ยบ ข้อมูลข่าวสาร สภาพแวดล้อม แม้แต่การจัดบริการสาธารณะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อคนพิการ ทำให้โอกาสความเสมอภาคในการรับบริการขั้นพื้นฐาน เพื่อดำรงชีวิตในสังคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของคนพิการ มีข้อจำกัดและอุปสรรคอย่างมาก จากปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับคนพิการ ในระดับนานาชาติ ทำให้มีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (Convention on the Right of Person with Disabilities – CRPD) ซึ่งประเทศไทยได้ให้สัตยาบันรับรองอนุสัญญาดังกล่าว เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2551 ส่งผลให้ประเทศไทยมีข้อผูกพันที่จะต้องส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิคนพิการอย่างทั่วถึง รวมทั้งขจัดการเลือกปฏิบัติต่อคนพิการในทุกรูปแบบ ดังนั้น ในเบื้องต้นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในหน่วยงานของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานเอกชนและธุรกิจ ตลอดจนประชาชนทั่วไป จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของอนุสัญญา เพื่อมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน และเสริมภาพขั้นพื้นฐานและความเสมอภาคของคนพิการ (สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ, 2552) โดยคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ได้กำหนดนโยบายให้คนพิการได้รับสิทธิในการพัฒนา พื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจเพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในการดำรงชีวิต โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐ/เอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ครอบครัวและสังคม และมีโอกาสนำความรู้ความสามารถไปใช้ในการพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนพิการในสังคม ประเทศชาติ ได้โดยเกิดประโยชน์สูงสุด (คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ, 2560) สำนักงานปลัดสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข ชี้ให้เห็นว่า บุคคลทั่วไปหรือบุคคลที่มีความพิการหลังเกิดโรค 2 ปี ขึ้นไป ระดับคุณภาพชีวิตจะลดลงตามลำดับ (สำนักงานปลัด กระทรวงสาธารณสุข, 2555) ซึ่งคุณภาพชีวิตมีองค์ประกอบที่ครอบคลุม สอดคล้องตามกรอบแนวคิดคุณภาพชีวิตจากองค์การอนามัย

โลก ที่กล่าวถึงปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตและความพึงพอใจในชีวิตประกอบด้วยทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชีวิตมีความมั่นคง และผาสุก (World Health Organization (WHO), 1997)

สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย กล่าวว่า เครื่องมือสำคัญชนิดหนึ่งในการส่งเสริมให้คนพิการ มีสุขภาพสมบูรณ์และแข็งแรงคือ การออกกำลังกายและเล่นกีฬา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่คนทั่วไปสามารถ เข้าถึงและเล่นได้โดยง่าย เป็นที่ยอมรับกันว่า “กีฬาเป็นยาวิเศษ” การออกกำลังกายและเล่นกีฬาเพื่อ สุขภาพ นับว่าเป็นประเด็นสำคัญ ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญและส่งเสริมเพื่อให้ประชากรทุกเพศทุกวัย มาให้ความสนใจและปฏิบัติ เป้าหมายสูงสุด คือ มุ่งให้ประชาชนทั่วไปและคนพิการมีพละกำลังแข็งแรง และสุขภาพสมบูรณ์ การเล่นกีฬาและออกกำลังกายเป็นยาวิเศษ (สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย, 2557) ดังนั้น การพัฒนานคนพิการ บุคลากร ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการให้มีความรู้ ความเข้าใจการออก กำลัง การเล่นกีฬา ที่ถูกต้องและเหมาะสมสำหรับคนพิการ แต่เนื่องจากความพิการของแต่ละบุคคล เป็นเรื่องที่ละเอียดและซับซ้อน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเพิ่มพูนให้ความรู้แก่คนพิการ บุคลากรที่ เกี่ยวข้องกับกีฬาคคนพิการ (สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย, 2557) การส่งเสริมทักษะทางด้านกีฬา ให้กับคนพิการจึงมีความสำคัญไม่แพ้การส่งเสริมทักษะอื่น ๆ ด้วยผลลัพธ์ที่ตามมานอกเหนือจากทักษะ ทางด้านกีฬาแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการเข้าสังคม การมีน้ำใจนักกีฬา การส่งเสริมความเป็นเลิศทางด้าน กีฬา จนนำไปสู่การพัฒนาเป็นนักกีฬาทีมชาติ

จากการส่งเสริมให้มีการจัดการแข่งขันกีฬาคคนพิการระดับชาติอย่างเป็นทางการ ประกอบกับ การศึกษางานวิจัย ผลงานทางด้านวิชาการเกี่ยวกับการเล่นกีฬาและการออกกำลังกายของคนพิการ ทางทางเคลื่อนไหว เช่น งานวิจัยของสร้อยสวรรค์ เกตุไทย ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการออก กำลังกายของคนพิการทางทางเคลื่อนไหวในอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท จึงทำให้ผู้วิจัยในฐานะ บุคลากรสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย มีความสนใจเกี่ยวกับการเล่นกีฬาและการออกกำลังกายของ คนพิการ โดยเฉพาะคนพิการทางทางเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ซึ่งเป็นคนพิการที่มีจำนวนมากที่สุด (สร้อยสวรรค์ เกตุไทย, 2558) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาถึงการพัฒนากการเล่นกีฬากกำลังกาย ที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางทางเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ว่ามีการออกกำลังกายบ้างและมีปัจจัยใดเชื่อมโยง หรือมีความสัมพันธ์ หรือมีผลต่อการพัฒนาการ เล่นกีฬาและการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพให้ดีมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม เพื่อที่จะได้นำผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ไปประกอบเป็นสารสนเทศสำหรับการพัฒนาการเล่นกีฬากกำลังกายเพื่อสุขภาพ สำหรับคน

พิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาระดับสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์การพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย
4. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะการเล่นกีฬาออกกำลังกายให้มีสุขภาพที่ดีสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย
5. เพื่อเสนอโครงการการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ คนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย สมาชิกสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย จำนวน 11,000 คน (สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย, 2557)

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย สมาชิกสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย จำนวน 386 คน โดยได้จากการคำนวณจากสูตรของ Yamane (Taro Yamane, 1973)

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ประกอบด้วย ตัวแปรอิสระ คือ การพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกาย ได้แก่ การบริหารด้วยมือเปล่า, การบริหารแบบยืด-เหยียด, การออกกำลังกายแบบไอโซเมตริก, การออกกำลังกายแบบไอโซโทนิค, การออกกำลังกายแบบไอโซคิเนติก, การออกกำลังกายแบบไม่ใช้

ออกซิเจน และการออกกำลังกายแบบใช้ออกซิเจน และตัวแปรตาม คือ สุขภาพสำหรับคนพิการ ได้แก่ ระบบไหลเวียนเลือด, ระบบหัวใจ, ระบบกล้ามเนื้อ และระบบอื่น ๆ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบปลายปิดและปลายเปิด เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

3.1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

3.2 เป็นคำถามปลายปิดเกี่ยวกับระดับการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า ตามวิธีการของ Likert จำนวน 5 ระดับ

3.3 เป็นคำถามปลายปิดเกี่ยวกับระดับสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า ตามวิธีการของ Likert จำนวน 5 ระดับ

3.4 เป็นคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะการเล่นกีฬาออกกำลังกายให้มีสุขภาพที่ดีสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 ขออนุญาตรับรองและแนะนำตัวผู้วิจัย จากคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถึงนายกสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

4.2 แต่งตั้งผู้ช่วยวิจัยจำนวน 2 คน ในการช่วยเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง ไม่เกิดความลำเอียงในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล

4.3 ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่าง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมแบบสอบถามและได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

5.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ และความถูกต้องของแบบสอบถามที่ได้รับคืนทั้งหมด

5.2 ลงรหัสตามแบบการลงรหัส (Coding Form)

5.3 กำหนดเกณฑ์การวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีการของ Likert

5.4 นำแบบสอบถามที่ลงคะแนนเรียบร้อยแล้วไปประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยวิเคราะห์ระดับการเล่นกีฬา/ระดับสุขภาพ โดยรวมและเป็นรายด้าน

5.5 วิเคราะห์ความสัมพันธ์การพัฒนการเล่นกีฬารอกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

5.6 ในกรณีแบบสอบถามตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดให้เป็นระเบียบหมวดหมู่ โดยการจัดกลุ่มข้อความ หรือประโยค (Grouping) ที่มีลักษณะหรือความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกันและแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) และพรรณนาความ

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ ดังนี้

6.1 การวิเคราะห์ระดับการเล่นกีฬารอกำลังกายและระดับสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ผู้วิจัยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

6.2 การวิเคราะห์ทดสอบความสัมพันธ์การการเล่นกีฬารอกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ผู้วิจัยใช้สถิติ สัมประสิทธิ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ การวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression) โดยวิธี Enter

6.3 การวิเคราะห์ข้อเสนอแนะการเล่นกีฬารอกำลังกายให้มีสุขภาพที่ดีสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ผู้วิจัยใช้วิธีการแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) และพรรณนาความ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนการเล่นกีฬารอกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ระดับการพัฒนาการออกกำลังกายออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

ตารางที่ 1 ระดับการพัฒนาการออกกำลังกายออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

การพัฒนาการออกกำลังกายออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1. การบริหารด้วยมือเปล่า	3.99	0.71	มาก
2. การบริหารแบบยืด-เหยียด	3.80	1.00	มาก
3. การออกกำลังกายแบบไอโซเมตริก	3.31	1.10	ปานกลาง
4. การออกกำลังกายแบบไอโซโทนิค	3.39	1.02	ปานกลาง
5. การออกกำลังกายแบบไอโซคิเนติก	3.42	1.04	มาก
6. การออกกำลังกายแบบไม่ใช้ออกซิเจน	3.54	1.10	มาก
7. การออกกำลังกายแบบใช้ออกซิเจน	3.52	1.10	มาก
รวม	3.57	0.91	มาก

จากตารางที่ 1 การพัฒนาการออกกำลังกายออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมาก จำนวน 5 ด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ การบริหารด้วยมือเปล่า รองลงมา คือ การบริหารแบบยืด-เหยียด การออกกำลังกายแบบไม่ใช้ออกซิเจน การออกกำลังกายแบบใช้ออกซิเจน และการออกกำลังกายแบบไอโซคิเนติก และอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 2 ด้าน คือ การออกกำลังกายแบบไอโซโทนิค และการออกกำลังกายแบบไอโซเมตริก ตามลำดับ

2. ระดับสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

ตารางที่ 2 ระดับสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย โดยรวมและจำแนกเป็นรายด้าน

สุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล

1. ระบบไหลเวียนเลือด	3.87	0.87	มาก
2. ระบบหัวใจ	4.12	0.84	มาก
3. ระบบกล้ามเนื้อ	3.90	0.85	มาก
4. ระบบอื่น ๆ	4.02	0.81	มาก
รวม	3.98	0.79	มาก

จากตารางที่ 2 สุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ระบบหัวใจ รองลงมาคือ ระบบอื่น ๆ ระบบกล้ามเนื้อ และระบบไหลเวียนเลือด ตามลำดับ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย พบว่า โดยรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง มีค่าเท่ากับ .768 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์กับระบบไหลเวียนเลือด มากที่สุด มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง มีค่าเท่ากับ .775 รองลงมาคือ ระบบกล้ามเนื้อ มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง มีค่าเท่ากับ .753 ระบบอื่น ๆ มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเท่ากับ .670 และระบบหัวใจ มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเท่ากับ .668 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .831 ($R = .831$) ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายการผันแปรของตัวแปรตามได้เท่ากับร้อยละ 69.1 มีค่า $R^2 = .691$ และมีค่า $F = 120.751$ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งแสดงว่า ตัวแปรอิสระมีต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

4. ข้อเสนอแนะต่อการเล่นกีฬาออกกำลังกายให้มีสุขภาพที่ดีสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ร่างกายมีความแข็งแรง ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการออกกำลังกายแบบที่เหมาะสมกับสภาพความพิการของแต่ละคน และควรมีการแนะนำและฝึกสอนกีฬาสำหรับคนพิการที่มีความพิการรุนแรง

5. ข้อเสนอเป็นโครงการ “โครงการการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย” ลักษณะนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ดำเนินการในปีงบประมาณ 2568-2570 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาโครงการ ความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดผลลัพธ์โครงการ คนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย มีการเล่นกีฬาออกกำลังกายให้มีสุขภาพที่ดี ถูกต้อง และเหมาะสม เป้าหมายโครงการ รุ่น 1 คือ คนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย จำนวน 550 คน วิธีดำเนินการโครงการ จะเตรียมโครงการ 10 วัน ดำเนินโครงการ 2 วัน และประเมินโครงการโครงการ 15 วัน โดยประเมิน 3 ครั้ง ใช้ทั้งแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างเป็นเครื่องมือ สถานที่โครงการ สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย หรือโรงแรม หรือสถานการศึกษาในประเทศไทย งบประมาณที่ใช้ 1,100,000 บาท แหล่งงบประมาณ สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ผู้รับผิดชอบ หน่วยงาน ได้แก่ สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย คนที่รับผิดชอบ ได้แก่ นางสาวนิญดา พรหมเหลา หัวหน้าโครงการ

อภิปรายผล

การพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ผู้วิจัยนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. ระดับการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย มีการเล่นกีฬาออกกำลังกายด้วยวิธีการที่เหมาะสม และเป็นไปตามศักยภาพของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการบริหารด้วยมือเปล่า การบริหารแบบยืด-เหยียด การออกกำลังกายแบบไม่ใช้ออกซิเจน การออกกำลังกายแบบใช้ออกซิเจน และการออกกำลังกายแบบไอโซคิเนติก ที่เป็นการเล่นกีฬาออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายเลือกใช้อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับทัศนะของพระ ศรีประพันธ์ ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทกีฬาตามกลุ่มบุคคลที่เล่นกีฬา ที่มีการจัดประเภทชนิดกีฬาสำหรับผู้ป่วยและพิการ เป็นกีฬาที่จัดให้บุคคลพิเศษที่ไม่สามารถประกอบกิจกรรมหรือเล่นกีฬาได้เหมือนคนปกติ (พระ ศรีประพันธ์, 2565) ผลการวิจัยที่พบสอดคล้องกับงานวิจัยของสร้อยสวรรค์ เกตุไทย ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการออกกำลังกายของคนพิการทางการเคลื่อนไหวในอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า คนพิการทางการเคลื่อนไหวมากกว่าร้อยละ

ละ 60 ใช้เวลาทำกิจกรรมเบา ๆ เป็นประจำ ได้แก่ อ่านหนังสือ ดูทีวี เล่นเกม หรือทำงานฝีมือรวมทั้งงานบ้านเบา ๆ ส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 70 ทำกิจกรรมประเภทเล่นกีฬาเป็นบางครั้งหรือนาน ๆ ครั้ง (สร้อยสวรรค์ เกตุไทย, 2558)

2. ระดับสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย รับรู้ถึงผลของการเล่นกีฬาส่งผลให้ร่างกายเพื่อสุขภาพว่า ระบบการทำงานต่าง ๆ ของร่างกายจะดีขึ้น ทั้งในส่วนจากระบบหัวใจ ระบบอื่น ๆ ของร่างกาย ระบบกล้ามเนื้อ และระบบไหลเวียนเลือด จะทำงานได้ดีขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์การออกกำลังกายของชาญชัย ขอบธรรมสกุล ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการออกกำลังกายไว้ว่า ทำให้มีสมรรถภาพทางกายที่ดี และทำให้มีสุขภาพจิตที่ดี สามารถที่จะดำรงอยู่ในสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ได้เป็นอย่างดี เพราะการออกกำลังกายทำให้เกิดประโยชน์ต่อการมีสุขภาพจิตที่ดี (ชาญชัย ขอบธรรมสกุล, 2556) ผลการวิจัยที่พบ สอดคล้องกับผลการวิจัยของเพ็ญประภา ไสวดี ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการดูแลตนเองของคนพิการทางการเคลื่อนไหว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีภาวะสุขภาพและความสามารถในการดูแลตนเองโดยรวมอยู่ในระดับดี ($M = 4.72$, $SD = 0.33$) (เพ็ญประภา ไสวดี, 2559)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการเล่นกีฬาส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย พบว่า โดยรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง มีค่าเท่ากับ .768 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .831 ($R = .831$) ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายการผันแปรของตัวแปรตามได้เท่ากับร้อยละ 69.1 มีค่า $R^2 = .691$ และมีค่า $F = 120.751$ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งแสดงว่า ตัวแปรอิสระมีต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะคนพิการทางการเคลื่อนไหวมีระดับความสามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้ในระดับที่ช่วยเหลือตนเองได้ มีสุขภาพที่ดี มีความสมบูรณ์ของร่างกายในระดับหนึ่ง รวมถึงมีความพึงพอใจกับสุขภาพของตนเอง ทำให้มีความสามารถในการเล่นกีฬาส่งผลต่อสุขภาพได้ ทำให้มีสุขภาพที่ดีตามมา ประกอบกับคนพิการทางการเคลื่อนไหวมีการปรับตัว มีการเลือกวิธีการเล่นกีฬาส่งผลต่อสุขภาพตามศักยภาพของตนเอง จึงทำให้ความสัมพันธ์การพัฒนาการเล่นกีฬาส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหว ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง ผลการวิจัยที่พบ สอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญภา ศรีวิชัย ศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนพิการทางการเคลื่อนไหว ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของคนพิการทางการเคลื่อนไหวในทิศทางบวก เมื่อพิจารณาในรูปคะแนนมาตรฐาน พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อคุณภาพชีวิตของคนพิการทางการเคลื่อนไหวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ ความเข้มแข็งทางใจ รองลงมาได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม ซึ่งมีค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ .55, และ .28 ตามลำดับ และตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงต่อคุณภาพชีวิตของคนพิการทางการเคลื่อนไหวคือ ความเข้มแข็งทางใจ ซึ่งมีค่าอิทธิพลทางตรง เท่ากับ .52 (เพ็ญภา ศรีวิชัย, 2563)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย สรุปผลได้ดังนี้

1. การพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. สุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย โดยรวมอยู่ในระดับมาก

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการเล่นกีฬาออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย พบว่า โดยรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง มีค่าเท่ากับ .768 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .831 ($R = .831$) ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายการผันแปรของตัวแปรตามได้เท่ากับร้อยละ 69.1 มีค่า $R^2 = .691$ และมีค่า $F = 120.751$ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งแสดงว่า ตัวแปรอิสระมีต่อต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกายของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย

4. ข้อเสนอแนะต่อการเล่นกีฬาออกกำลังกายให้มีสุขภาพที่ดีสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทยผู้ตอบแบบสอบถาม มีข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ร่างกายมีความแข็งแรง ควรมีการ

จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการออกกำลังกายแบบที่เหมาะสมกับสภาพความพิการของแต่ละคน ควรมีการแนะนำและฝึกสอนกีฬาสำหรับคนพิการที่มีความพิการรุนแรง ควรมีการจัดการแข่งกีฬาสำหรับคนพิการให้มากขึ้น

5. ข้อเสนอเป็นโครงการ “โครงการการพัฒนาการเล่นกีฬากายออกกำลังกายที่ส่งผลต่อสุขภาพสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ของสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้คนพิการมีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ร่างกายมีความแข็งแรง

1.2 ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการออกกำลังกายแบบที่เหมาะสมกับสภาพความพิการของแต่ละคน

1.3 ควรมีการแนะนำและฝึกสอนกีฬาสำหรับคนพิการที่มีความพิการรุนแรง

1.4 ควรมีการสนับสนุนงบประมาณจัดการแข่งกีฬาสำหรับคนพิการให้มากขึ้น

1.5 ควรออกแบบและจัดให้มีสถานที่สำหรับการเล่นกีฬาที่สามารถให้ผู้พิการ เข้าถึงใช้งานได้ และมีความปลอดภัย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพในประเด็นปัญหาการเล่นกีฬากายออกกำลังกายเพื่อสุขภาพที่ดีของผู้พิการทางการเคลื่อนไหว เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาระบบการดูแลคนพิการให้ดียิ่งขึ้น

2.2 ควรทำวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับการเล่นกีฬากายออกกำลังกาย เพื่อนำมาพัฒนาโปรแกรม หรือจัดรูปแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ เช่น ศึกษาวิจัย พัฒนารูปแบบในกระบวนการสร้างเครือข่ายคนพิการ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ.

- ชาญชัย ขอบธรรมสกุล. (2556). *กีฬาเพื่อสุขภาพ*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พีระ ศรีประพันธ์. (2565). พฤติกรรมการออกกำลังกายและการเล่นกีฬาของประชาชนในจังหวัดสุพรรณบุรี. ใน *รายงานวิจัย*. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- เพ็ญภา ศิริวิชัย. (2563). โมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนพิการทางการเคลื่อนไหว. ใน *ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เพ็ญประภา ไสวดี. (2559). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการดูแลตนเองของคนพิการทางการเคลื่อนไหว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. ใน *วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลเวชปฏิบัติชุมชน*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย. (2557). *การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจการออกกำลังกายการเล่นกีฬาเพื่อสุขภาพคนพิการ*. นนทบุรี : สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย.
- สร้อยสวรรค์ เกตุไทย. (2558). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการออกกำลังกายของคนพิการทางการเคลื่อนไหวในอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท. *Journal of Nursing and Education*, 8(1), 27-40.
- สำนักงานปลัด กระทรวงสาธารณสุข. (2555). *แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)*. กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ. (2552). *อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ*. กรุงเทพมหานคร : หจก.ไอเดีย สแควร์.
- Taro Yamane. (1973). *Statistics; An Introduction Analysis*. Harper International Edition: Tokyo.
- World Health Organization (WHO). (1997). *Constitution of the World Health Organization*. Geneva: World Health Organization.

รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี
กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ”
ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย*
A LEARNING MANAGEMENT MODEL TO DEVELOP LIFE SKILLS
IN PRESERVING TRADITIONAL CULTURE,
A CASE STUDY OF THE “PRAP HO MONUMENT” TO PROMOTE PRIDE IN
LOCAL CULTURE IN NONG KHAI PROVINCE.

อนันต์ คติยะจันทร์, พระครูสังฆรักษ์นิพัฏฐพันธ์ จิรวาทโน, พระครูปลัดหัตถพร ปิยะธัมโม,

Anan Katiyachan, Phrakrusangkaraknipitpon Ciravaddhano, Phrakrupaladhattaporn Piyadhammo,

พระมหาเอกชัย วิสุทโธ, สมพงษ์ แสนคุณท้าว

Phramaha Aekachai Visutho, Sompong Sankoon town,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: anan.kati@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” จังหวัดหนองคาย 2. ศึกษาแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย และ 3. เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 25 รูป/คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนา

* Received: 28 April 2025; Revised: 19 June 2025; Accepted: 21 June 2025

ผลการศึกษาพบว่า 1. สภาพปัจจุบันของงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ เป็นการส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนในจังหวัดหนองคาย เกิดความรักและต้องการอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของตนเองไว้ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้รับทราบ 2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ ทำให้ชาวจังหวัดหนองคาย มีความรักและหวงแหนวัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น เกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากความเป็นชาติพันธุ์ ภาษาประจำถิ่น และประวัติศาสตร์ประจำถิ่น 3. แนวทางการจัดการเรียนรู้นั้น มีการส่งเสริมในระดับจังหวัดในการจัดงาน โดยว่าจ้างคณะหมอลำ ศิลปิน ดารามาแสดงภายในงาน ส่งเสริมการค้าขายภายในงานกาชาด ทำให้เกิดรายได้ เป็นส่งเสริมอาชีพและการค้าของท้องถิ่น โดยการออกบูธของหน่วยงานต่าง ๆ อีกทั้งชุมชนต่าง ๆ ได้ร่วมกันในการแสดงละคร วิจารณ์การปราบฮ่อของบรรพบุรุษในอดีต ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวของประชาชนชาวไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวด้วย

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการเรียนรู้, วัฒนธรรมประเพณี, งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ.

Abstract

This research article aims to: 1) study the current conditions and learning needs in developing life skills related to cultural and traditional preservation, using the case study of the “Victory Over Haw Monument Festival” in Nong Khai Province; 2) examine the learning management model for cultivating life skills in cultural preservation and its influence on local cultural pride in Nong Khai; and 3) propose guidelines for learning management aimed at enhancing life skills in cultural and traditional preservation through the case of the “Victory Over Haw Monument Festival” and its impact on pride in the local culture of Nong Khai Province. This study employs qualitative research methods, with data collected from in-depth interviews with 25 participants, both monks and laypeople. The data were analyzed through content analysis and presented using descriptive methods.

The study revealed that: 1) The current state of the Victory Over Haw Monument Festival serves to foster a sense of love and commitment among youth and the general public in Nong Khai Province toward preserving their own historical and cultural heritage

for future generations; 2) The learning model implemented through this festival enhances the local people's affection and sense of guardianship toward their native culture. It generates knowledge rooted in ethnicity, local language, and regional history; and 3) The proposed learning approach includes provincial-level initiatives such as hiring molam troupes, artists, and celebrities to perform at the festival, as well as promoting local commerce through Red Cross Fair booths organized by various agencies. Communities also participate by staging historical dramas that depict the heroic acts of their ancestors in defeating the Haw. These activities collectively promote tourism among both Thai citizens and those from the Lao People's Democratic Republic.

Keywords: learning management model, cultural traditions, prap ho monument.

บทนำ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ซึ่งได้ประกาศใช้ในวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2565 นั้น โดยมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศเป็น 4 กลยุทธ์ ได้แก่ 1. ปรับโครงสร้างสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม 2. พัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ 3. มุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม และ 4. เปลี่ยนผ่านการผลิตและการบริโภคไปสู่ความยั่งยืน เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน แต่สรุปหัวใจของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 นี้ ต่างมุ่งเน้นให้ประชาชนมีทักษะชีวิตและอาชีพในการดำเนินชีวิตที่สูงขึ้นจากอดีต แต่กลไกของแผนฯ ยังคงมีความเป็นวิถีชีวิตแบบไทย ๆ คือ การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเช่นเดิม ด้วยแนวโน้มเศรษฐกิจโลก ที่มีการแข่งขันกันมากขึ้น มีการเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน มีความร่วมมือระหว่างประเทศ มีการพัฒนาด้านการวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการติดต่อสื่อสารและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ที่มีความสะดวกรวดเร็ว ลดขีดจำกัดทางพรมแดน สถานการณ์และแนวโน้มสังคมโลกที่เข้าสู่สังคมสูงวัยของโลก ส่งผลต่อเศรษฐกิจและรูปแบบการดำเนินชีวิต การเลื่อนไหลของกระแสวัฒนธรรมโลกที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ทศนคติ ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเรียนรู้และการบริโภคในรูปแบบต่าง ๆ สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง สถานการณ์ความมั่นคง โลกประเทมหาอำนาจ

การขยายอิทธิพล มีแนวโน้มการขัดแย้งทางอาณาเขตและการเพิ่มขึ้น ของอาชญากรรมข้ามชาติและการก่อการร้าย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568)

พื้นที่ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสิน จนถึงตอนกลางของรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2310 – 2425) อันเป็นปีก่อนการปฏิรูปการปกครองหัวเมือง การปกครองหัวเมืองลาว ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ ชาวบ้านจะขึ้นตรงต่อผู้ปกครองลาวและขึ้นตรงต่อสยาม ในฐานะหัวเมืองอันเป็นหน่วยการปกครองภูมิภาครอบนอกของสยามประเทศ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมาจนถึงก่อนที่จะมีการปฏิรูปการปกครองมีหัวเมืองจำนวน 145 หัวเมืองในอาณาจักรลาว และประมาณ 95 - 100 หัวเมืองตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบสูงโคราช หัวเมืองยังแบ่งเป็นหัวเมืองขนาดใหญ่ ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และหัวเมืองขนาดเล็กขึ้นตรงต่อหัวเมืองใหญ่ แต่ละหัวเมืองมีเจ้าปกครอง (สุเทพ สุนทรภัสช, 2548) มีเขตการปกครองเป็น 3 มณฑล ได้แก่ มณฑลอีสาน (ลาวขาว) มณฑลอูตร (ลาวพวน) และมณฑลนครราชสีมา (ลาวกลาง) ในสมัยกลางรัชกาลที่ 5 การปกครองในมณฑลอูตร (ลาวพวน) เป็นสมัยที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เป็นข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการในปี พ.ศ. 2435 – 2442 นั้น มณฑลอูตร (ลาวพวน) ยังคงใช้การปกครองแบบเดิม แต่ได้เริ่มปรับปรุงการปกครองบางอย่างในเวลาต่อมา คือ ในปี พ.ศ. 2439 ได้โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งหัวเมืองมณฑลลาวพวนออกเป็นเมือง เอก โท ตริ จัตวา มีเมืองหนองคายเป็นเมืองเอก เมืองสกลนครและเมืองหล่มสักเป็นเมืองโท เจ้าเมืองเป็นพระยา ส่วนเมืองตรีและจัตวา เจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็นพระเมืองเอก โท ตริ เป็นเมืองเล็ก ๆ ขึ้นด้วย ยกเว้นเมืองจัตวาที่ไม่มีเมืองขึ้น (ไพฑูรย์ มิกุล, 2542) เมืองหนองคาย ถือว่าเป็นเมืองที่สำคัญในฐานะเมืองหน้าด่าน เป็นเมืองชายแดนของประเทศไทย และได้รับการคัดเลือกจากนิตยสาร Modern Maturity (May-June 2001) ของสหรัฐอเมริกาว่าเป็นเมืองน่าอยู่อันดับ 7 ของโลก โดยมีความเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่โดดเด่น เหมาะแก่การพักผ่อนและการท่องเที่ยว (สำนักงานธนารักษ์พื้นที่หนองคาย, 2568)

จังหวัดหนองคาย ได้ก่อตั้งเป็นเมืองในปี พ.ศ. 2370 ในรัชกาลที่ 3 โดยมีพระปทุมเทวาภิบาล (ท้าวสุวอ) เป็นเจ้าเมืองหนองคาย โดยบริเวณเดิมมีชื่อว่าบ้านไผ่หรือบ้านหนองไผ่ และได้กราบบังคมทูลขอพระกรุณาตั้งเมืองเป็นเมืองหนองคาย และต่อมาท้าวเคน ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งพระปทุมเทวาภิบาลเป็นเจ้าเมืองแทนท้าวสุวอ ในปี พ.ศ. 2381

ปี พ.ศ. 2418 สมัยรัชกาลที่ 5 เกิดเหตุการณ์สำคัญที่เมืองหนองคาย ได้เกิดศึกฮ่อขึ้น เนื่องจากฮ่อได้ยกกองทัพเข้าตีเมืองเวียงจันทน์ แล้วตั้งกองบัญชาการอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ พร้อมทั้งตระเตรียม

เสปียงอาหารไว้เพื่อโจมตีเมืองรายทางต่าง ๆ เรื่อยมา จนกระทั่ง พ.ศ. 2428 เกิดศึกฮ่อครั้งที่ 2 ในศึกฮ่อครั้งนี้ ฮ่อได้เข้ายึดทุ่งเชียงคำ และเข้าโจมตีเวียงจันทน์อีก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นแม่ทัพเสด็จไปปราบฮ่อ และเสร็จศึกฮ่อครั้งนั้น ได้สร้างอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ เพื่อบรรจุอัฐิผู้เสียชีวิตในการทำศึกฮ่อครั้งนี้ไว้ที่เมืองหนองคาย เมื่อ พ.ศ. 2429 (พิกุล อภิการัตน์, 2552) และในช่วงเดือนมีนาคมของทุก ๆ ปี ทางจังหวัดหนองคายได้จัดงาน “ฉลองอนุสาวรีย์ปราบฮ่อไ้ร่วมพระบารมี” เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสงครามปราบฮ่อในอดีต

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจทำวิจัย “รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย” เพื่อใช้เป็นแนวทางมาดำเนินกิจกรรมในวัดและชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ การปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม พฤติกรรม เกิดเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตสร้างการเศรษฐกิจชุมชน สังคม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี โดยมีความโดดเด่นด้านพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน และความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” จังหวัดหนองคาย
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย
3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ในการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีประสบการณ์ตรง โดยเฉพาะโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มีส่วนร่วมในงาน จำนวน 10 คน ผู้บริหารเทศบาล จำนวน 5 คน ผู้ใหญ่บ้านภายในเขตเทศบาล จำนวน 5 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน รวมจำนวน 25 คน ขนาดตัวอย่างใช้หลักการอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation)

2. การวิเคราะห์เอกสาร โดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

3. แบบสัมภาษณ์ (In-Depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในแต่ละประเด็นเปิดกว้างให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และลึกพอที่จะนำมาสรุปประมวลวิเคราะห์ผลได้ นำไปสู่แนวทาง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ - นามสกุล อายุ ตำแหน่ง ที่อยู่

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่น จังหวัดหนองคาย ซึ่งประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1) สภาพปัจจุบัน และความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” จังหวัดหนองคาย เป็นอย่างไร มีคำถาม 2 ได้แก่ 1) ด้านสภาพปัจจุบัน 2) ด้านความต้องการ

2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคายเป็นอย่างไร มีคำถาม 4 คำถาม ได้แก่ 1. ด้านเศรษฐกิจ 2. ด้านสังคม 3. ด้านความร่วมมือ และ 4. ด้านการอนุรักษ์

3) เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย มีคำถาม 3 คำถาม ได้แก่ 1. ด้านการจัดการความรู้ 2. ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ และ 3. ด้านการอนุรักษ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์กับการวิจัยภาคสนาม ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจากประชาชน ผู้บริหารเทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน นักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน ที่มีความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

3) รวบรวมข้อมูลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ ประชุมกลุ่มย่อย ในเนื้อหาสาระการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การมีส่วนร่วมของประชาชน และระดมความคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของประชาชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ เมื่อได้ข้อมูลจากภาคเอกสารและภาคสนาม จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งข้อมูลที่รวบรวมได้จากการประมวลเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดหนองคาย โดยการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการโดยจัดลำดับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” จังหวัดหนองคาย

1) ด้านสภาพปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ จังหวัดหนองคาย ถือเป็นเวทีสำคัญในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น โดยการจัดงานมีการนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการปราบกบฏฮ่อ ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ เช่น นิทรรศการประวัติศาสตร์ การจัดแสดงแสงสีเสียง และการแสดงละครย้อนยุคที่จำลองเหตุการณ์อย่างสมจริง ภายใงานยังมีกิจกรรมรำบวงสรวง โดยผู้แสดงแต่งกายด้วยผ้าไทยพื้นเมืองอีสาน ซึ่งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการ

แต่งกายท้องถิ่น อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เยาวชนและนักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงบนเวที ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และปลูกฝังจิตสำนึกรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ งานยังเป็นพื้นที่สาธารณะที่สร้างโอกาสในการนำเสนอวัฒนธรรมด้านวัฒนธรรม โดยหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำองค์ความรู้ ผลงานสร้างสรรค์ และผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น สินค้า OTOP มาร่วมจัดแสดงและจำหน่ายในงาน ทำให้เกิดการบูรณาการระหว่างมิติทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจในระดับชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของงานดังกล่าวในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม

2) ด้านความต้องการ พบว่า ประชาชนในจังหวัดหนองคาย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน นักเรียน และครูผู้สอน มีความต้องการให้มีการพัฒนางานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อให้เป็น “ศูนย์กลางการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ที่สามารถเข้าถึงได้ตลอดปี ไม่จำกัดเฉพาะช่วงเวลาจัดงาน โดยเสนอให้มีการจัดตั้งนิทรรศการถาวรหรือแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ที่สามารถใช้ประกอบการเรียนการสอนในสถานศึกษา รวมถึงพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรมที่ตอบโจทย์ทั้งนักเรียน นักท่องเที่ยว และนักวิชาการ ในด้านกิจกรรม ประชาชนมีความประสงค์ให้มีการขยายกิจกรรมให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การจัดเวิร์กช็อปการแสดงพื้นบ้าน การสอนรำอีสาน การทำผ้าไทย การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน อีกทั้งยังมีข้อเสนอให้พัฒนางานให้สามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยส่งเสริมให้มีการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ควบคู่กับการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เช่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นถิ่น การจัดตลาดย้อนยุค และการแสดงศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การจัดงานมีความยั่งยืน และมีบทบาทในการพัฒนาอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย

1. ด้านเศรษฐกิจ จากการจัดงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ พบว่า กิจกรรมภายในงานมีส่วนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในจังหวัดหนองคาย ซึ่งทำให้เกิดการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวทั้งจากในจังหวัดและต่างจังหวัด ส่งผลให้เกิดการใช้จ่ายภายในพื้นที่ เช่น การจับจ่ายสินค้าโอท็อป อาหารพื้นถิ่น และของที่ระลึก นอกจากนี้ การจัดตั้งร้านค้าและซุ้มจำหน่ายสินค้าภายในงาน ยังเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการราย

ย่อยและชาวบ้านในชุมชน ได้มีช่องทางสร้างรายได้เสริม ขณะเดียวกัน ก็เกิดการจ้างแรงงานในท้องถิ่น ทั้งในด้านการแสดง การติดตั้งเวที ระบบไฟฟ้า การดูแลความเรียบร้อย ซึ่งช่วยให้เศรษฐกิจหมุนเวียนในวงกว้าง สอดคล้องกับหลักการพัฒนาย่างยั่งยืนที่เน้นการกระจายรายได้ภายในชุมชน

2. ด้านสังคม พบว่า งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน โดยใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงจิตใจและความร่วมมือระหว่างวัย เช่น เยาวชนได้ร่วมแสดงรำวงสรวงร่วมกับผู้ใหญ่ หรือการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและตำนานการปราบฮ่อ การจัดงานยังปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดี และส่งเสริมทักษะชีวิตในมิติของ “ความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม” ให้กับคนหนองคายทุกช่วงวัย เป็นเวทีในการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มอายุ และสร้างพื้นที่แห่งความร่วมมือร่วมใจ สืบสานวัฒนธรรมให้คงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน

3. ด้านความร่วมมือ พบว่า การจัดงานดังกล่าว มิใช่เพียงการแสดงประวัติศาสตร์เชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นเวทีที่รวบรวมความร่วมมือจากหลากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษา องค์กรปกครองท้องถิ่น และภาคประชาชน ที่เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการวางแผน กำหนดกิจกรรม และดำเนินการจัดงานให้เกิดความต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนนี้ นำไปสู่การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การสร้างเครือข่ายวัฒนธรรม และการยกระดับการจัดงานให้มีมาตรฐาน และคุณค่าทางวิชาการมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิด “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” ที่สามารถใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระยะยาว

4. ด้านการอนุรักษ์ พบว่า การจัดงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น กิจกรรมรำวงสรวง ละคร ประวัติศาสตร์ นิทรรศการ และเวิร์กช็อปต่าง ๆ เป็นช่องทางให้เยาวชนได้สัมผัสวัฒนธรรมจากประสบการณ์ตรง เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และพร้อมจะสืบสานวัฒนธรรมเหล่านี้ต่อไป ทั้งยังเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และส่งเสริมความรักสามัคคีภายในจังหวัด

3) เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ภูมิศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย

1. ด้านการจัดการความรู้ พบว่า การจัดการความรู้เกี่ยวกับงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการรวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ความสำคัญของเหตุการณ์ และคุณูปการของบุคคลในอดีต ให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ โปรยัวร์ คลิปวิดีโอ สารคดี และการจัดนิทรรศการแบบมีปฏิสัมพันธ์ ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในการจัดทำสื่อการเรียนรู้และเผยแพร่ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชน เยาวชน และผู้สนใจสามารถเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับงานปราบฮ่อและบริบทของจังหวัดหนองคายได้อย่างลึกซึ้ง เป็นการยกระดับความเข้าใจ และสร้างพื้นฐานแห่งความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

2. ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ พบว่า แนวทางสำคัญในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านวัฒนธรรม คือ การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมที่มีความหมาย เช่น การแสดงละครย้อนยุค การแสดงรำ บวงสรวง การบรรยายโดยปราชญ์ชาวบ้าน และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงจากการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในงาน ควรส่งเสริมให้โรงเรียนและสถาบันการศึกษานำเอาเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้าไปบูรณาการกับการเรียนการสอน เช่น วิชาสังคมศึกษา ศิลปะ ภาษาไทย หรือ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเน้นการเรียนรู้แบบ Active Learning ให้เยาวชนมีบทบาทในการ “สืบทอด - สัมผัส - สร้างสรรค์” วัฒนธรรมด้วยตนเอง

3. ด้านการอนุรักษ์ พบว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมต้องดำเนินควบคู่ไปกับการมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้าใจในคุณค่าของวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง แนวทางหนึ่งคือการฟื้นฟูและรักษามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแต่งกายด้วยผ้าไทยพื้นเมือง การสาธิตอาหารพื้นบ้าน การใช้ภาษาอีสานในการแสดง และการนำเสนอเรื่องราวชาติพันธุ์ในพื้นที่ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้มีกิจกรรม “การเรียนรู้วัฒนธรรมในบริบทจริง” เช่น เวิร์กช็อปการตัดเย็บชุดพื้นเมือง การสอนทำอาหารอีสาน การประกวดการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ด้วยภาษาท้องถิ่น หรือการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดหนองคาย เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง และกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

อภิปรายผล

1) สภาพปัจจุบัน และความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” จังหวัดหนองคาย

จากการศึกษาพบว่า งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อมียุทธศาสตร์สำคัญในการเสริมสร้างความรักชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ให้แก่ประชาชนจังหวัดหนองคาย ภายในงานมีการจัดรับชมสรวง โดยสวมชุดผ้าไทยอีสานอันเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น พร้อมเปิดโอกาสให้เยาวชน โดยเฉพาะนักเรียนจาก โรงเรียนต่าง ๆ เข้าร่วมแสดงละครเวทีที่สะท้อนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ หน่วยงาน ภาครัฐ เอกชน และสถานศึกษา เช่น โรงเรียน กรมป่าไม้ มหาวิทยาลัย และองค์กรต่าง ๆ ยังได้ร่วม จัดบูธเพื่อนำเสนอวัฒนธรรมและองค์ความรู้ เพื่อส่งเสริมให้พื้นที่งานกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม สอดคล้องกับงานวิจัยของรัฐทิทยา หิรัณยหาท ที่ศึกษาการพัฒนาหมู่บ้าน วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในกรณีบ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการ ท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณวัตถุ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ งานเทศกาล และสินค้าท้องถิ่น โดยชุมชนควรมีบทบาท หลักในการจัดการกิจกรรม เพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างพื้นฐาน แนวทางดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมงานวัฒนธรรม เช่น งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ สามารถเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมทักษะชีวิต การเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์ อัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ (รัฐทิทยา หิรัณยหาท, 2544)

2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี กรณีศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย

จากการศึกษาพบว่า งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อมีลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริม การพัฒนาทักษะชีวิตด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมในระดับชุมชน โดยสะท้อนออกมาในรูปแบบของความ รักและความหวงแหนในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมภายในงาน เช่น การบูรณาการพิธีทำบุญอุทิศและพิธีสู่ขวัญ การแสดงละครย้อนยุค และการใช้ภาษาอีสานในกิจกรรม ล้วนเป็นการสืบทอดองค์ความรู้จากรากฐานชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์ประจำถิ่น รูปแบบการเรียนรู้ ดังกล่าว เปิดโอกาสให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างมีชีวิต โดยเฉพาะผ่านการมีส่วนร่วมของเยาวชน และชุมชนในพิธีกรรมและการแสดงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี สอดคล้องกับ พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ ที่ศึกษาเรื่องความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ศาลาแดงเหนือ พบว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญกับทั้งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น ศาสนสถาน และ

ที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประเพณี การสวดมนต์ และภาษา โดยกระบวนการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การออกแบบจนถึงการปฏิบัติจริง (พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ, 2557) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพิบูล อภัยรัตน์ ที่ศึกษานัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ โดยเสนอว่า อนุสาวรีย์ปราบฮ่อ ไม่เพียงเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำทางประวัติศาสตร์ แต่ยังเป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างสำนึกชาตินิยม ความจงรักภักดี และอำนาจชอบธรรม โดยเฉพาะอนุสาวรีย์องค์ใหม่ที่สะท้อนความเป็นไทยสมัยใหม่ ขณะเดียวกัน ก็กลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในฐานะเอกลักษณ์ของจังหวัดหนองคาย (พิบูล อภัยรัตน์, 2552)

3) เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ภูมิศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย

จากการศึกษาพบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีผ่านงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ มี 3 แนวทางหลัก ได้แก่ การจัดการความรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ในด้านการจัดการความรู้ มีการรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การปราบฮ่อ ทั้งในรูปแบบเอกสาร พิพินธ์ท้องถิ่น วิทยุ และโซเชียลมีเดีย เพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานในท้องถิ่น สามารถเข้าถึงและใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีการจัดแสดงละครเวที แสง สี เสียง และเน้นการจำลองเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ผ่านการแต่งกายย้อนยุคของบุคคลสำคัญ เพื่อกระตุ้นความสนใจของเยาวชนและประชาชนทั่วไปให้เข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน ส่วนด้านการอนุรักษ์ ชาวหนองคายให้ความสำคัญกับงานนี้ในฐานะพิธีกรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพชนผู้ปกป้องแผ่นดิน โดยจัดงานขึ้นทุกปีในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม เพื่อสืบสานศิลปวัฒนธรรม หัตถกรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น ภายในงานยังมีการส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน ผ่านการจัดแสดงและจำหน่ายสินค้าพื้นถิ่น สอดคล้องกับผลการศึกษาของปริศนา เพชรบุรีณิน และอริวัฒน์ รัตนวงศ์แซ่ ที่วิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านคร้ว พบว่า ชุมชนมีความรู้ในหลายด้าน เช่น อาหาร การแต่งกาย การทอผ้า และการแสดงพื้นบ้าน อีกทั้งยังใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและชาติพันธุ์ในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า และได้มีการจัดทำคู่มือองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อใช้ในการเรียนรู้และสืบทอดต่อไป (ปริศนา เพชรบุรีณิน และอริวัฒน์ รัตนวงศ์แซ่, 2560)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ทัศนศึกษา “งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ” ต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำถิ่นจังหวัดหนองคาย สรุปได้ว่า ด้านสภาพปัจจุบันและความต้องการการจัดการเรียนรู้ พบว่า งานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อมีบทบาทในการปลูกฝังความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมรำบวงสรวงและการมีส่วนร่วมของเยาวชน โดยประชาชนต้องการการพัฒนากิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ ความภาคภูมิใจ และการถ่ายทอดนวัตกรรมการวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้ พบว่า การจัดงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ ส่งเสริมเศรษฐกิจด้วยการท่องเที่ยวและการค้าขาย สร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชนในการสืบสานวัฒนธรรม และกระตุ้นเยาวชนให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจ และความสามัคคีในท้องถิ่น แนวทางการจัดการเรียนรู้ พบว่า ควรส่งเสริมกิจกรรมวัฒนธรรมในระดับจังหวัด เช่น การแสดงหมอลำในงานประจำปี พร้อมทั้งสนับสนุนเศรษฐกิจชายแดนผ่านการค้าขายริมแม่น้ำโขง เพื่อเชื่อมโยงวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

คณะผู้ศึกษาวิจัย มีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ควรปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่ต้องงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ ในรูปแบบการอนุรักษ์ภาษาถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป
- 2) ควรส่งเสริมให้เยาวชนเห็นความสำคัญของงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ ต่อวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิต เพื่อใช้ร่วมกิจกรรมและการเรียนรู้ประสบการณ์จากชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการวิจัยปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีถิ่นของชุมชน
- 2) ควรมีการส่งเสริมประวัติศาสตร์ในเรื่องของความเชื่อต้องงานอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ คุณค่าทุนทางวัฒนธรรมตามชาติพันธุ์ของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ปรีศนา เพชรบุรณิน และอธิวัฒน์ รัตนวงศ์แซ. (2560). ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบ้านคร้ว. *วารสารสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย*, 23(1), 63-72.
- พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ. (2557). การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย. ใน *สถาบันพัฒนาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*.
- พิกุล อปการรัตน์. (2552). นโยบายการเมืองของอนุสาวรีย์ปราบฮ่อ. ใน *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*.
- ไพฑูรย์ มีกุล. (2542). มณฑลภาคอีสาน ระบบการปกครอง. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 10. กรมการฝึกหัดครู*.
- รัฐติยา หิรัณยหาด. (2544). แนวทางการพัฒนาเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษากันตนาหวาง อำเภอนาทม จังหวัดน่าน. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง. เรียกใช้เมื่อ 16 มีนาคม 2568 จาก <https://shorturl.asia/C2i83>
- สำนักงานธนารักษ์พื้นที่หนองคาย. (2556). *ข้อมูลจังหวัดหนองคาย*. เรียกใช้เมื่อ 16 มีนาคม 2568 จาก <https://nongkhai.treasury.go.th/en/about/>.
- สุเทพ สุนทรเกสซ์. (2548). *มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

กระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวใน
ชุมชนบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นฐาน*
LEARNING PROCESS TO PRESERVE THE CULTURE OF THE PHU THAI
PEOPLE USING TOURIST ATTRACTIONS IN THE BAN NAWI COMMUNITY
SONG PLUEAI SUBDISTRICT KHAO WONG DISTRICT
KALASIN PROVINCE AS A BASE.

ภรภัทร กำเนิดพรหม, วศิน ปัญญาวุธตระกูล, อัจฉรา ศรีพันธ์
Pornpat Kumnerdporm, Waseen Panyawuttrakun, Atchara Sriphan
มหาวิทยาลัยนเรศวร, ประเทศไทย
Naresuan University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: pornpatk66@nu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรม สภาพปัจจุบันและปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้การอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวภูไทโดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิเป็นฐาน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ความรู้ จำนวน 32 คน กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 5 คน และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มอาสาสมัครในการทำกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรม จำนวน 20 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบบันทึกภาคสนามระหว่างการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกับชาวบ้าน 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม 3) แบบสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามเชิงลึก 4) แบบสัมภาษณ์ในการสนทนากลุ่ม 5) การทำกิจกรรมโดยใช้ชุดคู่มือกิจกรรมท่องเที่ยววัฒนธรรมภูไท

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชาวภูไทบ้านนาวิมีบริบททางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและมีความสำคัญในการอนุรักษ์ ปัจจุบันประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงมีอยู่ แต่ยังคงมีปัญหาหลายด้านที่ส่งผลกระทบต่ออนุรักษ์ 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมชาวภูไทโดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิเป็นฐาน ได้ผลในหลากหลายด้าน ทั้งการส่งเสริมทักษะการอนุรักษ์ การสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน และการพัฒนาแนวทางในการนำเสนอกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเพื่อสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ยังช่วยให้เยาวชนและคนในชุมชนมี

* Received: 10 March 2025; Revised: 8 May 2025; Accepted: 9 May 2025

ทัศนคติที่ดีและเข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตน และยังสามารถขยายระดับความรู้สู่ภายนอกชุมชนได้

คำสำคัญ: ภูไทบ้านนาวิ, กระบวนการเรียนรู้, แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This research article aims to: 1) Study the cultural context, current conditions, and challenges in preserving the culture of the Phu Thai people Ban Nawi, Song Plueaiy Subdistrict, Khao Wong District, Kalasin Province; 2) Develop a learning process for cultural preservation using the community's tourist attractions as a foundation. This is a qualitative research study that collects data through interviews, including 32 cultural knowledge holders, 5 representatives from government agencies, and a focus group discussion with 20 volunteers involved in cultural preservation activities. A purposive sampling method was employed. The research instruments used include: 1) Field notes from additional inquiries with local residents; 2) Participant and non-participant observations; 3) In-depth interview guidelines; 4) Focus group discussion guidelines; 5) Implementation of activities based on a cultural tourism activity manual for the Phu Thai community.

The research findings revealed that: 1) The Phu Thai people of Ban Nawi have a diverse cultural context that plays a significant role in preservation. Currently, local traditions and culture are still present; however, various challenges continue to impact conservation efforts; 2) The development of a learning process for preserving Phu Thai culture centered on community-based tourism has yielded multiple benefits. These include enhanced conservation skills, increased community participation, and innovative approaches for integrating tourism with cultural preservation. This initiative has also helped local youth and community members develop a positive attitude and deeper understanding of their cultural heritage, while enabling the dissemination of cultural knowledge beyond the community.

Keywords: Phu Thai Ban Nawi, Learning process, Cultural tourism

บทนำ

สถานการณ์ของสังคมโลกปัจจุบันที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้การรักษาอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โดยมีการใช้สถานที่ในชุมชนประยุกต์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในสังคมมากขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบใหม่ที่ไม่ใช่การท่องเที่ยวแบบเก่า หรือ การเล่าต่อกันมาเท่านั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้จะต้องเป็นพื้นที่ประกอบไปด้วย 1) พื้นที่ประเภทที่มีแหล่งเป็นมรดก (Heritage) ทำให้เกิดการท่องเที่ยวในทางวัฒนธรรมหรือโบราณคดี 2) พื้นที่ประเภทที่มีแหล่งความเป็นประวัติศาสตร์ (History) จะเป็นแหล่งให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ 3) พื้นที่ประเภทที่มีปรากฏเป็นร่องรอยชุมชนการอยู่อาศัย (Habitat) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิต และ 4) พื้นที่ประเภทที่มีงานศิลปหัตถกรรม (Handicraft) จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทงานศิลปะ ประเพณี (Smith, M. K, 1996) ทำให้ชุมชนที่มีประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เฉพาะเจาะจง ในปัจจุบันจะได้รับความนิยมจากคนภายนอกท้องถิ่นมากขึ้น จึงทำให้วัฒนธรรมในท้องถิ่นยากที่จะเลือนหายไป

กระบวนการถ่ายทอดอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศึกษาที่มีอยู่ในชุมชน โดยอาจจะเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลาย ๆ ด้านควบคู่กันไป ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของกิจกรรมวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น การถ่ายทอดจะมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแบบบูรณาการ และวิธีการดำเนินการร่วมกันของคนในชุมชน โดยวัฒนธรรมทุกวัฒนธรรมในสังคมนั้น เกิดจากการค้นพบการประดิษฐ์คิดค้นเปลี่ยนแปลงจากหลาย ๆ สังคมอื่น วัฒนธรรมที่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรง เพราะการเกิดวัฒนธรรมนั้นบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ขึ้นมา แต่ไม่ได้เปิดเผยให้บุคคลอื่นได้เรียนรู้และร่วมกันใช้เพียงคนเดียว จึงไม่คิดว่าเป็นวัฒนธรรม (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2567) โดยชาวไทในบ้านนาวิจะดำรงชีวิตด้วยการเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การปลูกข้าว การทำไร่ และการเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ ยังมีงานหัตถกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ การทอผ้าไหม ผ้าฝ้ายลายซิด และการจักสานไม้ไผ่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังเป็นแหล่งรายได้เสริมของชาวบ้าน อีกทั้งชาวไทในชุมชนบ้านนาวิยังคงใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานผสมกับภาษาไทยในการสื่อสาร ซึ่งมีความแตกต่างจากภาษาลาวหรือภาษาไทยทั่วไป ศิลปะและการแสดงพื้นเมือง หมอลำภูไท เป็นหนึ่งในศิลปะการแสดงที่สำคัญของชาวภูไทบ้านนาวิ โดยหมอลำภูไทมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่เน้นการเล่าเรื่องผ่านบทกลอนและท่วงทำนองที่เป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ การฟ้อนภูไทเป็นการแสดงที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชน โดยใช้ชุดแต่งกายที่มีลวดลายและสีสันเป็นเอกลักษณ์ ชาวบ้านยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้อย่างเข้มแข็ง เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีไหว้ผีเรือน และพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อีกทั้งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและการทำพิธีเซ่นไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคลของครอบครัวและชุมชน (สุพรรณิ ศรีวรรณ, 2563)

ชาวภูไทในชุมชนบ้านนาวิเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะตัว ทั้งในด้าน ภาษา การแต่งกาย ประเพณี และวิถีชีวิตซึ่งยังเป็นกลุ่มชนที่ยังคงรักษามรดกวัฒนธรรมไว้ได้อย่าง เหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ซึ่งทั้งหมดล้วนได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และถ่ายทอดสะท้อนเป็น รูปแบบของกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน ชาวภูไทส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาพุทธ จึงทำให้วัด เป็นศูนย์กลางในด้านความเชื่อหรือพิธีกรรมต่าง ๆ กับชาวบ้านในชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยวัฒนธรรมที่เป็น เอกลักษณ์และแตกต่างจากภูมิภาคอื่นอย่างเห็นได้ชัดนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะผลจากการที่ภาคอีสาน เป็นส่วนรวมความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ก่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน ศิลปวัฒนธรรมรวมถึงประเพณีได้อย่างลงตัว โดยสะท้อนผ่านรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ใน ชุมชน ชุมชนบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอกาฬสินธุ์ เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ยังคงรักษา วัฒนธรรมภูไทไว้ได้อย่างดี แล้วมีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่ แล้วยัง สามารถส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นได้

ปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ อิทธิพลของเทคโนโลยี และสื่อดิจิทัล ทำให้เยาวชนในชุมชนหันไปใช้สื่อออนไลน์มากขึ้น ความสนใจในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ลดลง การแพร่หลายของสื่อสมัยใหม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ภาษา การแต่งกาย และการบริโภควัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพและการดำรงชีวิต วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวภูไท เช่น การทอผ้า การเกษตร และการทำพิธีกรรม จะถูกลดบทบาทลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่เลือกประกอบอาชีพ นอกชุมชนมากขึ้น การลดลงของการใช้ภาษาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การขาดแคลนการส่งเสริม และถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นเก่าสุดคนรุ่นใหม่ จำนวนปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญลดลง ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมมีจำนวนลดลง เนื่องจากอายุที่มากขึ้นและไม่มีผู้สืบทอด ไม่มีการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ที่ชัดเจน ทำให้ความรู้ดั้งเดิมกระจัดกระจายและค่อย ๆ เลือนหายไป ขาดระบบ การศึกษาที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เยาวชนในชุมชนไม่ได้รับโอกาสในการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ จริง เช่น การฝึกฟ้อนรำ หรือการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ขาดแรงจูงใจในการสืบทอดวัฒนธรรม คนรุ่นใหม่ มองว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมไม่สามารถสร้างรายได้หรืออาชีพที่มั่นคง ไม่มีการเชื่อมโยงวัฒนธรรมเข้ากับ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำให้ขาดความน่าสนใจในการรักษาและสืบทอด (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา เพื่อสังคม, 2564) การท่องเที่ยวในชุมชนยังไม่ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจและ อนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน การขาดองค์ความรู้และ บุคลากรในการบริหารการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ ถือเป็น “เครื่องมือ” ที่สำคัญใน การบริหาร การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีหลายชุมชนประสบ ความสำเร็จ มีชื่อเสียง อาทิ ชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย ชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา ชุมชนศิรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยนำวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนดังกล่าว เป็นจุดดึงดูดหรือ

จุดขาย เพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจหรือยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ด้วยรากฐานทางวัฒนธรรมของตน หรือสร้างความอยู่รอดในบริบทของโลกาภิวัตน์ (พงศวิชัย สพสันต์ ชรินทร์ และ ศุภชัย, 2561)

วัฒนธรรมจึงถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยการส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรม ถือได้ว่าเป็นหน้าที่หลักของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม คือ (1) ส่งเสริม สนับสนุนการนำเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (2) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ให้เป็นศูนย์กลางการบริการ เผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทุกระดับ (3) ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสาน ปกป้อง ค้ำครอง จาริตประเพณี ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม (สุวภัทร และเชมจิรา, 2562)

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรม จึงเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการศึกษาที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งอาจเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมในด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ หรืออาจเป็นการถ่ายทอดหลาย ๆ ด้านควบคู่กันไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของกิจกรรมทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น กระบวนการถ่ายทอดนี้ มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการรับรู้จากการบอกเล่าหรือเอกสารทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562) หนึ่งในแนวทางที่มีประสิทธิภาพคือ การใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผ่านการมีส่วนร่วมกับวิถีชีวิตของชุมชน ผู้ที่เรียนรู้สามารถสัมผัสกับวัฒนธรรมไทยอย่างใกล้ชิด ผ่านการร่วมกิจกรรม เช่น การฟ้อนรำ การทอผ้า การทำเครื่องดนตรีพื้นบ้าน หรือการเข้าร่วมพิธีกรรมตามประเพณีดั้งเดิม ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่ยังช่วยปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้กับคนรุ่นใหม่ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2563) ที่สำคัญการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนสามารถ ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวบ้าน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ยุคใหม่ จะช่วยให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการถ่ายทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรม ไม่เพียงแต่ช่วยให้วัฒนธรรมไทยได้รับการสืบสานต่อไปเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชน ส่งเสริมการท่องเที่ยว และกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนในอนาคต (ศุภชัยวิชัยและพัฒนาการศึกษาเพื่อสังคม, 2564)

โดยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นฐาน” เนื่องจากในปัจจุบัน วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะในกลุ่ม

เยาวชนที่เติบโตขึ้นท่ามกลางเทคโนโลยีและกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้พวกเขาสัมผัสและรับรู้วัฒนธรรมที่หลากหลาย จนเกิดเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยมากกว่าวัฒนธรรมภูไทดั้งเดิม วัฒนธรรมภูไทแบบดั้งเดิมในอดีต ปัจจุบันยังคงได้รับการรักษาไว้โดยผู้สูงอายุหรือผู้เชี่ยวชาญในชุมชน ที่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดวัฒนธรรมเหล่านี้ มีแนวโน้มลดลง ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ การเผยแพร่วัฒนธรรมภูไทยังสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งจะช่วยให้ทั้งคนในชุมชนและบุคคลภายนอกที่เข้ามาเยี่ยมชม ได้รับรู้ถึงศิลปะ ประเพณี และวิถีชีวิตที่มีมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยนำองค์ความรู้จากชุมชนมาต่อยอดเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ให้เยาวชนรุ่นหลัง และผู้ที่สนใจภูมิปัญญาพื้นถิ่นได้มีโอกาสศึกษาและสืบสานวัฒนธรรมภูไทให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรม สภาพปัจจุบันและปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้การอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวภูไทโดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิเป็นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นฐาน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) และศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงาน กระบวนการวิจัยแบ่งออกเป็นสองขั้นตอนหลัก ดังนี้

- 1) ศึกษาบริบทวัฒนธรรมสภาพปัจจุบัน และปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ในขั้นตอนแรกของการวิจัย ได้ดำเนินการศึกษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาวิ โดยมุ่งเน้นการสำรวจองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวภูไท เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย อาหาร ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และหัตถกรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังทำการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและปัญหาที่ชุมชนเผชิญ เช่น การขาดการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชน การลดลงของการใช้ภาษาภูไท และการขาดการสนับสนุนจากภาครัฐในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการเก็บข้อมูลในส่วนนี้ใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่

การสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ความรู้ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน พระสงฆ์ 1 รูป และชาวบ้านในชุมชนจำนวน 30 คน **กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ** ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่เทศบาลบ้านนาวิ จำนวน 1 คน และ ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านนาวิ หมู่ 6,7,15 จำนวน 3 คน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมและพฤติกรรมของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการอนุรักษ์

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กลุ่มอาสาสมัครในชุมชน เพื่อรวบรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม จำนวน 20 คน

2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมชาวภูไทโดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิเป็นฐาน

จากข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนแรก ได้นำมาสังเคราะห์และออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหลัก กระบวนการเรียนรู้นี้ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน นักท่องเที่ยว และเยาวชน ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ออกแบบมาให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ถูกนำไปทดลองใช้ผ่านกิจกรรม “One Day Trip ท่องเที่ยววัฒนธรรมภูไท” ซึ่งเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ผสมผสานการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การเรียนรู้การทอผ้าฝ้ายลายโบราณ การเข้าร่วมพิธีกรรมและประเพณีพื้นบ้าน และการสัมผัสวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยตรง ผลการทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ถูกเก็บข้อมูลผ่าน 1. การสัมภาษณ์หลังการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อประเมินผลการเรียนรู้และทัศนคติของผู้เข้าร่วม 2. การสังเกตพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว 3. การวิเคราะห์เนื้อหาจากบันทึกภาคสนามและข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วม

เมื่อรวบรวมข้อมูลแล้ว จะใช้วิธีการวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) จากบันทึกภาคสนามที่เป็นส่วนบันทึกละเอียด หรือ บันทึกพรรณนาซึ่งการวิเคราะห์ตีความแบบพรรณนา (Analytical Description) ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์และร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้ให้ ข้อมูลหลักพร้อมร่วมกับสนทนาเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย และรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ หาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท ผ่านแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิให้มีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นฐาน ดังนี้

ชุมชนบ้านนาวิ เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนานตั้งแต่ยุคสมัยล้านช้าง ประชากรในชุมชนเป็นชาวภูไท จึงมีเอกลักษณ์วิถีชีวิตเฉพาะไม่ว่าจะเป็น ภาษา การแต่งกาย ประเพณี วัฒนธรรม อาหารการกิน และแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม ที่ชาวบ้านยังคงอนุรักษ์รุ่นต่อรุ่นเพื่อให้ลูกหลานและผู้ที่มาเยือนได้สัมผัสวิถีวัฒนธรรมภูไทได้อย่างลึกซึ้ง

1. ผลที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาบริบททางวัฒนธรรม สภาพปัจจุบัน และปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของ ชาวภูไทบ้านนาวิตำบลสงเปลือย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งได้เป็น 3 ด้าน ได้แก่ **ด้านบริบททางวัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านนาวิ** พบว่า ชาวภูไทในชุมชนยังคงมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และสะท้อนถึงรากเหง้าของชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านภาษา ประเพณี เครื่องแต่งกาย ศิลปะการแสดง อาหารพื้นเมือง แหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชน และวิถีชีวิตที่ยังคงสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าสังคมในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยมากขึ้น เข้าถึงวัฒนธรรมร่วมสมัยมากขึ้น แต่คนในชุมชนก็ยังคงอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนไว้อย่างแน่นแฟ้น **ด้านสภาพปัจจุบันในการอนุรักษ์วัฒนธรรม** พบว่า ชุมชนยังคงมีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การฟ้อนภูไท การทอผ้าพื้นเมือง และการจัดงานประเพณีสำคัญ เช่น งานบุญประจำปี ประเพณีสงกรานต์ พระสงฆ์ ที่ยังมีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของชุมชนในการรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง อย่างไรก็ตาม การขาดกลไกที่ชัดเจนในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นใหม่ และการขาดความร่วมมือจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้การอนุรักษ์ยังคงเป็นไปอย่างกระจัดกระจาย และไม่มีแนวทางที่เป็นระบบในชุมชน **ด้านปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรม** ได้แก่ การลดลงของการมีส่วนร่วมของเยาวชน เนื่องจากระบบการศึกษาที่เน้นไปที่วัฒนธรรมสากลมากกว่าวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่ทำให้คนในชุมชนให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพมากกว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การขาดงบประมาณและการสนับสนุนจากภาครัฐในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งผลให้ศักยภาพของชุมชนในด้านการใช้วัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจและการเรียนรู้ยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเต็มที่ ดังนั้น ชุมชนยังต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่นให้คงอยู่กับชาวบ้านในชุมชน แต่ด้วยยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย คนในชุมชนไม่เพียงแต่ไม่ต้องการให้วัฒนธรรมเลือนหายไปตามกาลเวลา แต่ชุมชนยังต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมในชุมชนออกไปสู่ภายนอกมากขึ้น ในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถดึงชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางที่สามารถช่วยให้การอนุรักษ์วัฒนธรรมมีความยั่งยืนมากขึ้นได้อีกทั้งชุมชนยังฟื้นฟูในด้านของเศรษฐกิจในชุมชนได้

2. ผลที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้การอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิเป็นฐาน พบว่า การเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชุมชน สามารถส่งเสริมการพัฒนาทักษะทางปัญญาและสังคมของผู้เข้าร่วมได้ในหลายมิติ ตามทฤษฎี Continuous Learning จากการทำกิจกรรมในชุมชนสามารถจำแนกออกเป็น 6 ด้านหลักดังต่อไปนี้ 1) ด้านทัศนคติ (Attitude) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม

ห้องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ประเพณีและอัตลักษณ์ของชาวภูเก็ต ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง และมีความตระหนักถึงความสำคัญของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเรียนรู้สถาปัตยกรรมล้านช้าง การทอผ้าแบบดั้งเดิม และการทำอาหารพื้นเมือง ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ การได้รับฟังเรื่องราวจากปราชญ์ชาวบ้านและผู้อาวุโสในชุมชน ช่วยให้เยาวชนเห็นคุณค่าขององค์ความรู้และประเพณีที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษทำให้เกิดเจตคติที่เอื้อต่อการรักษาวัฒนธรรมในระยะยาว 2) ด้านการคิดวิเคราะห์ (Thinking) กระบวนการเรียนรู้ที่ออกแบบให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีโอกาสสังเกต วิเคราะห์ และเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมภูเก็ต ส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางการคิดวิเคราะห์มากขึ้น เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประเพณีดั้งเดิม เมื่อเทียบกับบริบทปัจจุบัน ช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถพิจารณาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรม รวมถึงสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการปรับตัวให้วัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่รอดภายใต้ยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและข้อจำกัดที่ชุมชนต้องเผชิญ และสามารถใช้กระบวนการคิดเชิงเหตุผลในการเสนอแนวทางแก้ไขที่เป็นไปได้ 3) ด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) การออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วม เปิดโอกาสให้เกิดการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ เช่น นำการเกษตรที่ชาวบ้านทำในชุมชน มาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านเกิดรายได้มากขึ้น หรือการประยุกต์ใช้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านในรูปแบบที่ทันสมัย ช่วยให้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาวัฒนธรรม ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน นอกจากนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้ฝึกคิดค้นแนวทางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่มากขึ้น เช่น การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น 4) ด้านความอยากรู้อยากเห็นทางวิชาการ (Academic Curiosity) กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความสนใจใฝ่รู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมภูเก็ตมากขึ้น ผ่านการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณี และองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การที่ผู้เข้าร่วมได้มีโอกาสตั้งคำถามและพูดคุยกับปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และมีความสนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติมในเชิงลึก เกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเอง 5) ด้านการอ่านและการปฏิบัติ (Reading & Practice) กลุ่มอาสาได้ศึกษาเรียนรู้ข้อมูลจากคู่มือและนำไปปฏิบัติกิจกรรมอย่างเหมาะสม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถเข้าใจและจดจำองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการเรียนรู้ผ่านการอ่านเพียงอย่างเดียว 6) ด้านการขยายระดับความรู้ (Extend Knowledge Levels) กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถเข้าใจและซึมซับวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตได้ดีขึ้น แต่ยังเปิดโอกาสให้สามารถเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้รับไปยังบุคคลภายนอกชุมชนด้วย

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนกับนักวิจัยหรือสถาบันการศึกษา ยังช่วยให้เกิดการขยายขอบเขตของการเรียนรู้ และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาแนวทางการอนุรักษ์ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในระดับนโยบาย ทั้งนี้ จากการทำวิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ หรือกลุ่มอาสาจากการทำกิจกรรม ได้ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจและเข้าถึงความเป็นภูไทในชุมชนบ้านนาวิมากขึ้น โดยจากการสัมภาษณ์ของชาวบ้านในชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า “ในสังคมปัจจุบันที่เด็ก ๆ ในชุมชนเข้าถึงโลกออนไลน์มากขึ้น ทำให้เด็ก ๆ เริ่มสนใจวัฒนธรรมร่วมสมัยมากขึ้น การใช้ภาษาภูไทในเด็กยุคปัจจุบันเริ่มลดลง การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนก็ค่อนข้างเป็นได้ยาก ส่วนใหญ่ต้องเป็นการจัดกิจกรรมที่โรงเรียน วัยรุ่นส่วนใหญ่ก็ไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้น คงที่อยู่ในชุมชนก็จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนซะส่วนใหญ่” ในการทำกิจกรรม One Day Trip ท่องเที่ยววัฒนธรรมภูไท ทำให้คนในชุมชนมีความตระหนักถึงการเผยแพร่วัฒนธรรมในชุมชนให้กับภายนอกได้รับรู้มากขึ้น โดยชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจอย่างมาก ชาวบ้านได้แนวทางการทำให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจจากวัฒนธรรมในท้องถิ่นมากขึ้น และสิ่งสำคัญวัฒนธรรมในท้องถิ่นก็ยังอยู่คู่กับชุมชนต่อไป พร้อมปรับเปลี่ยนวิธีการอนุรักษ์ตามยุคตามสมัย

อภิปรายผล

กระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นฐาน ผู้วิจัยมีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรม สภาพปัจจุบัน และปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านนาวิ ตำบลสงเปลือย อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ รวมถึงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สามารถใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเป็นฐานในการส่งเสริมและรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ และสามารถถ่ายทอดไปยังคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชุมชน สามารถช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจและซึมซับวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของการอนุรักษ์วัฒนธรรม ผ่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน การศึกษาบริบททางวัฒนธรรม สภาพปัจจุบัน และปัญหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านนาวิ บ้านนาวิเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมของชาวภูไท โดยมีอัตลักษณ์ที่สะท้อนผ่านประเพณี พิธีกรรม การแต่งกาย ศิลปะพื้นบ้าน และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ทำให้เกิดความท้าทายในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะในประเด็นการสืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากเยาวชนในพื้นที่ให้ความสนใจวัฒนธรรมร่วมสมัยมากกว่าวัฒนธรรมดั้งเดิม การใช้ภาษาภูไทในชีวิตประจำวันลดลง และพิธีกรรมบางอย่างเริ่มมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับ

งานวิจัยของคมสันต์ ศรีไพรวรรณ ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของสื่อดิจิทัล ส่งผลให้วัฒนธรรมพื้นเมืองหลายอย่างถูกลดบทบาทลง โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนที่มีการรับสื่อจากภายนอกมากขึ้น ทำให้ความผูกพันกับวัฒนธรรมท้องถิ่นลดลง ในขณะที่ผู้สูงอายุยังคงพยายามรักษาวัฒนธรรมของตนเอง แต่การถ่ายทอดองค์ความรู้ทำได้ยากขึ้น เนื่องจากช่องว่างระหว่างวัย (คมสันต์ ศรีไพรวรรณ, 2560) นอกจากนี้ งานวิจัยของพิชิต ฤทธิ์จรูญ ซึ่งศึกษาการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน พบว่า การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การอนุรักษ์วัฒนธรรมประสบปัญหา โดยชุมชนมักต้องดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมด้วยทรัพยากรของตนเอง และขาดแนวทางที่เป็นระบบในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2562)

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมชาวภูไทโดยใช้แหล่งท่องเที่ยวเป็นฐาน จากผลการศึกษาพบว่า การใช้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ สามารถช่วยให้เยาวชนและประชาชนในชุมชนเกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อกิจกรรมการเรียนรู้ถูกออกแบบให้ผู้เข้าร่วมสามารถสัมผัสประสบการณ์จริง ผ่านการมีส่วนร่วมในประเพณี การทำงานร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน และการสร้างสรรค์กิจกรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชน แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของนิภาพรณ เจนสันติกุล ที่ศึกษาการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม พบว่า การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจวัฒนธรรมผ่านการปฏิบัติจริง และสามารถเชื่อมโยงความรู้กับบริบทของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในบ้านนาวิ มีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมการเรียนรู้ใน 6 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านทัศนคติ (Attitude) สร้างทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์วัฒนธรรม 2. ด้านการคิดวิเคราะห์ (Thinking) การเสริมสร้างความรู้และทักษะที่จำเป็น 3. ด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) สามารถประยุกต์ใช้วัฒนธรรมในการพัฒนาสินค้าและบริการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว 4. ด้านความอยากรู้อยากเห็นทางวิชาการ (Academic Curiosity) เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 5. ด้านการอ่านและการปฏิบัติ (Reading & Practice) ได้รับองค์ความรู้จากเอกสารและการมีส่วนร่วมของชุมชน 6. ด้านการขยายระดับความรู้ (Extend Knowledge Levels) สามารถเผยแพร่องค์ความรู้ไปยังบุคคลภายนอกได้ (นิภาพรณ เจนสันติกุล, 2564) ผลลัพธ์เหล่านี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิธิดา จรุงเกียรติกุล ที่ศึกษาแนวทางการบูรณาการการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการในชุมชนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม พบว่า การให้ผู้เรียนมีบทบาทในการลงมือปฏิบัติจริง ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมสามารถ ช่วยสร้างความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ได้มากกว่าการเรียนรู้ผ่านการบรรยายหรือการอ่านเพียงอย่างเดียว (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2561)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวภูไท โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาวิเป็นฐาน สรุปได้ว่า บ้านนาวิเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวภูไทที่ยังคงได้รับการสืบทอด ไม่ว่าจะเป็นภาษา ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะพื้นบ้าน การแต่งกาย และหัตถกรรมพื้นเมือง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่ส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะการลดลงของการใช้ภาษาภูไท การขาดกลไกในการถ่ายทอดองค์ความรู้ และการมีส่วนร่วมของเยาวชนที่ลดลง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การใช้แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเป็นฐานของกระบวนการเรียนรู้ สามารถช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การมีส่วนร่วมของชุมชน และการถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านสู่เยาวชนและนักท่องเที่ยว กิจกรรมที่ออกแบบ “One Day Trip ท่องเที่ยววัฒนธรรมภูไท” สามารถช่วยสร้างความเข้าใจและกระตุ้นให้เกิดความตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมในกลุ่มผู้เข้าร่วม นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม สามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมในปัจจุบัน และมีความคิดสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมภูไทในบริบทปัจจุบัน ทั้งในด้านศิลปะ การแสดง และการพัฒนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้เข้ากับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้น การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แหล่งท่องเที่ยวเป็นฐาน ไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม แต่ยังช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กับชุมชน และกระตุ้นให้เกิดการสืบทอดวัฒนธรรมที่ยั่งยืน หากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวภูไทบ้านนาวิ จะสามารถพัฒนาเป็นรูปธรรมและขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ ได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรมีการจัดตั้งเครือข่ายการอนุรักษ์วัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกันระหว่างชุมชนบ้านนาวิ หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการบูรณาการในการดำเนินงาน

2) ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมภูไทในบ้านนาวิ เพื่อใช้เป็นสถานที่กลางสำหรับรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมภูไท และเป็นแหล่งฝึกอบรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ทั้งเยาวชนชาวบ้าน นักท่องเที่ยว และนักวิจัยสามารถศึกษาและเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านได้

3) ควรมีการจัดกิจกรรมการศึกษาภาคสนามที่ช่วยให้เยาวชนสามารถเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ตรง และสามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดต่อไปยังคนรุ่นใหม่

4) ใช้โซเชียลมีเดีย เป็นช่องทางในการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย เช่น การสร้าง Facebook Page หรือ YouTube Channel ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และเรื่องราวของชาวภูเก็ต

5) ควรมีการพัฒนาแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น โดยประชาสัมพันธ์ผ่านหน่วยงานการท่องเที่ยวและองค์กรภาคเอกชน จัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น “One Day Trip ท่องเที่ยววัฒนธรรมภูเก็ต” หรือกิจกรรม Home Stay ที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสประสบการณ์จริง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาผลกระทบในมิติต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ว่าการใช้การท่องเที่ยวเป็นฐานของการเรียนรู้ สามารถส่งเสริมการอนุรักษ์ได้จริงหรือไม่ และมีผลกระทบเชิงบวกหรือเชิงลบต่อชุมชนอย่างไร

2) ควรศึกษาชุมชนอื่นที่มีรูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมแตกต่างกัน เพื่อทำความเข้าใจว่า การใช้การท่องเที่ยวเป็นฐาน สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้จริงหรือไม่

3) ควรศึกษาการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) และเทคโนโลยีเสมือนจริง (VR/AR) มาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น การพัฒนาแอปพลิเคชันที่ให้ผู้ใช้งานสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม การแต่งกาย และศิลปะของชาวภูเก็ตผ่านระบบ VR

4) ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริม Branding ของแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนสามารถแข่งขันในตลาดการท่องเที่ยวได้ดีขึ้น โดยเฉพาะในยุคที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับประสบการณ์และการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2562). แนวทางการถ่ายทอดวัฒนธรรมในชุมชน : การศึกษากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดประเพณีพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2563). แนวทางการใช้แหล่งท่องเที่ยวเป็นฐานของการเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวัฒนธรรม.
- คมสันต์ ศรีไพรวรรณ. (2560). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2564). กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน : บทสะท้อนจากประสบการณ์และการเรียนรู้. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มจร วิทยาเขตอีสาน, 2(3), 78-85.
- พงศ์วิชัย สฟสันต์ ชินินทร์ และศุภชัย. (2561). บ้านภู : อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผู้ไทกับการบริหารการพัฒนาในบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม, 8(2), 17-25.

- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2562). การอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2538). *กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม*. เรียกใช้เมื่อ 26 พฤษภาคม 2567 จาก <https://archive.lib.cmu.ac.th>.
- ศุณย์วิทย์และพัฒนาการศึกษาเพื่อสังคม. (2564). การบูรณาการวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. ใน *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุพรรณิ ศรีวรรณ. (2563). ศิลปะและประเพณีของชาวภูไท : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา. ใน *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุภัทร และเขมจิรา. (2562). การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างสร้างสรรค์ของชุมชนในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(ฉบับพิเศษ), 72-101.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2561). แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย. *วารสารครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 46(2), 218-239.
- Smith, M. K. (1996). *Issues in cultural tourism studies*. United States: Routledge.

การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง
จังหวัดขอนแก่นตามหลักสัมมาอาชีวะ*

THE DEVELOPMENT AND REHABILITATION OF THE HOMELESS PERSONS
IN KHONKAEN CENTER FOR THE DESTITUTE
FOLLOWING RIGHT LIVELIHOOD PRINCIPLE

สิทธิพร เกษจ้อย, พระครูปุตุสารธรรม (วรชัต ทะสา), สัจจรักษ์ ไร่สงวน
Sitthiporn khetjoi, Phrakru Payutsaradhamma (Worachat Thasa), Saccarak Raisa-nguan
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: piakealexander@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพให้กับคนไร้ที่พึ่งในจังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาการในการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น ตามหลักสัมมาอาชีวะ 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะ และการสร้างกลไกเพื่อการพัฒนาปรับปรุงการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพให้คนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น ตามหลักสัมมาอาชีวะ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยการวิจัยเชิงสำรวจ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากเจ้าหน้าที่ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่นจำนวน 9 คน และสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดขอนแก่น จำนวน 2 คน รวมถึงเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้สตรีรัตนภา รวม 3 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการศูนย์ฯ ส่วนใหญ่เป็นคนไร้ที่พึ่ง (66.70%) และคนขอทาน (22.20%) โดยมีปัญหาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ (11.10%) การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพโดยรวมอยู่ในระดับสูง ($\mu=4.47$) โดยเฉพาะด้านจิตใจ ($\mu=4.60$) และร่างกาย ($\mu=4.56$) ระดับการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งโดยรวมอยู่ในระดับสูง ($\mu=4.47$) โดยการพัฒนาด้านจิตใจได้รับคะแนนสูงสุด ($\mu=4.60$) รองลงมาคือด้านร่างกาย ($\mu=4.56$) ด้านสังคม ($\mu=4.49$) และด้านอาชีพ ($\mu=4.24$) ซึ่งสะท้อน

* Received: 7 March 2025; Revised: 28 April 2025; Accepted: 1 May 2025

ให้เห็นว่าการพัฒนาในแต่ละมิติยังต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติม ข้อเสนอแนะ ได้แก่ 1) การเสริมสร้างสุขภาพที่มีคุณภาพและการเข้าถึงสิทธิรักษาพยาบาล 2) การคัดกรองและบำบัดสุขภาพจิต พร้อมให้คำปรึกษาเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ 3) การพัฒนาเครือข่ายสังคม สนับสนุนการมีส่วนร่วมและการส่งตัวกลับภูมิลำเนา 4) การส่งเสริมอาชีพผ่านการฝึกทักษะเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

คำสำคัญ: การพัฒนา, การฟื้นฟูสมรรถภาพ, คนไร้ที่พึ่ง, ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง

Abstract

This research aimed to 1) examine the challenges in implementing rehabilitation and development programs for homeless individuals in Khon Kaen province, 2) study the rehabilitation and development process based on the principles of Right Livelihood, and 3) propose recommendations and mechanisms for improving these programs. The study employs a mixed-methods approach, incorporating a survey to collect quantitative data from nine officers at the Homeless Protection Center in Khon Kaen and interviews with two officials from the Department of Social Development and Human Security, as well as three representatives from the Rattanaapha Women's Learning Center network. Data were analyzed using percentages, means, and standard deviations, along with content analysis from interviews.

The findings revealed that most service users at the center are homeless individuals (66.70%) and beggars (22.20%), with 11.10% experiencing both physical and psychological problems. The overall rehabilitation and development efforts were rated at a high level ($\mu=4.47$), with psychological development receiving the highest score ($\mu=4.60$), followed by physical ($\mu=4.56$), social ($\mu=4.49$), and occupational development ($\mu=4.24$). These results indicate that further support is needed in all dimensions. The study proposes four key recommendations: 1) enhancing health systems to improve accessibility to quality healthcare services, ensuring equal medical rights, and promoting self-sufficiency; 2) implementing psychological screening and therapy programs, along with counseling services to foster motivation for independent living; 3) strengthening

social networks to encourage participation in community activities and facilitating family reintegration; and 4) providing vocational training programs to equip homeless individuals with the necessary skills for sustainable employment and self-reliance.

Keywords: Development, Rehabilitation, Homeless Persons, Center for The Desitute

บทนำ

ปัจจุบันคนไร้บ้าน เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ซึ่งเกิดจากผลกระทบอย่างต่อเนื่องทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และความขัดแย้งระหว่างประเทศ ที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ประเทศต่าง ๆ พยายามที่จะแก้ปัญหานี้ตามหลักสิทธิมนุษยชน โดยภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนต้องร่วมกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และระบบสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) โดยกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (พส.) รับผิดชอบดูแลกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งดูแลในสถาบันคนไร้ที่พึ่ง ตามพระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 เป็นการดูแลในรูปแบบสถาบัน มีการดูแลเรื่องปัจจัยพื้นฐาน อาหารที่อยู่หลับนอน ยารักษาโรค และการฟื้นฟูศักยภาพ โดยการดำเนินงานส่วนใหญ่ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) โดยกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (พส.) เป็นการเชิญชวนเข้ารับการคุ้มครองในสถานที่ที่รัฐจัดให้ ทั้งอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ โดยความสมัครใจของคนไร้บ้าน เพราะกฎหมายไม่ได้ให้อำนาจไว้ ได้จัดเจ้าหน้าที่นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา ลงพื้นที่เชิญชวนคนไร้บ้านเข้ารับการคุ้มครองดูแล สอบถามสภาพปัญหาและความต้องการ เพื่อจัดบริการต่าง ๆ ตามความต้องการ โดยเบื้องต้นจะให้บริการด้านปัจจัยสี่ ประสานการรักษาพยาบาล ส่งต่อไปจัดหางาน และการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ โดยมีนักสังคมสงเคราะห์ทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษา แนะนำ ประสานด้านสิทธิต่าง ๆ ทำบัตรประชาชน จัดหางาน เยี่ยมบ้าน และส่งกลับภูมิลำเนา เป็นต้น จากการลงพื้นที่ของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งกรุงเทพมหานคร ในปี 2565 พบ คนไร้บ้าน จำนวน 1,868 คน ในขณะที่การลงพื้นที่เมื่อปี 2562 พบ คนไร้บ้าน จำนวน 1,033 คน ซึ่งมีผลสืบเนื่องมาจากสถานการณ์โควิด-19 ที่ทำให้เกิดภาวะการตกงานจากการทยอยปิดตัวของสถานประกอบการรายย่อย ส่งผลให้ไม่มีงานทำและรายได้ จึงไม่มีเงินจ่ายค่าที่พัก และถูกผลักดันออกมาในที่สุด จนเกิดปรากฏการณ์ “คนไร้บ้านหน้าใหม่” เพิ่มขึ้นทั้งนี้ ปี 2565 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) จึงได้บูรณาการร่วมกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน เพื่อจัดบริการที่หลากหลายในการรองรับกับสภาพปัญหาและความต้องการ โดย

กลุ่มคนไร้ที่พึ่งส่วนใหญ่ที่ถูกส่งต่อมาจากหน่วยงานอื่น และเข้าสู่การรองรับของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 11 แห่ง ทั่วประเทศ ในเดือนมิถุนายน 2565 มีจำนวน 4,448 คน ที่อยู่ในความดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยอมรับจะเข้าอยู่อาศัยในสถานที่ที่รัฐจัดให้ และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีความเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ หรือทุพพลภาพ โดยรัฐจะต้องไปบำบัดฟื้นฟู และพัฒนาศักยภาพ เพื่อให้สามารถกลับมาใช้ชีวิตได้ตามปกติ (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2566)

ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น จึงมีภารกิจหลักในการสำรวจติดตามสภาพปัญหาเกี่ยวกับคนไร้ที่พึ่ง โดยให้การคุ้มครองพิทักษ์สิทธิและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้ที่พึ่ง รวมถึงพัฒนารูปแบบการประสานงานเพื่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ในการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ อีกทั้งมีกระบวนการดำเนินงานในคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง โดยแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) กระบวนการเฝ้าระวังและส่งต่อผู้ให้บริการ 2) กระบวนการคุ้มครอง พักพิง ฟื้นฟู และสร้างโอกาส และเนื่องจากศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น มีผู้ใช้บริการเป็นอันดับต้น ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวได้ว่า บุคลากรภายในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามนโยบาย อีกทั้งบุคลากรได้นำประสบการณ์ในการทำงาน และความสามารถส่วนบุคคลมาทำให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถบรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร บทบาทของผู้ปฏิบัติงานด้านคนไร้ที่พึ่ง มีดังนี้ 1) ให้คำแนะนำ ปกป้อง คุ้มครอง ให้คนไร้ที่พึ่งรับทราบ เข้าถึงข้อมูลทั้งเรื่องแหล่งทรัพยากร สถานที่ บุคคล ความรู้ 2) ทำให้คนไร้ที่พึ่งมีความเข้าใจและมีทางเลือกมากขึ้นในการตัดสินใจ 3) ประเมินคุณภาพชีวิตคนไร้ที่พึ่ง (ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น, 2566; วีรวรรณ สมนึก, 2566)

จากเหตุผลดังกล่าวมา คณะผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพคนไร้ที่พึ่งในจังหวัดขอนแก่น โดยมุ่งเน้นการสร้างอาชีพตามหลักสามมาอาชีพะ เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองและดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานของศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งฯ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

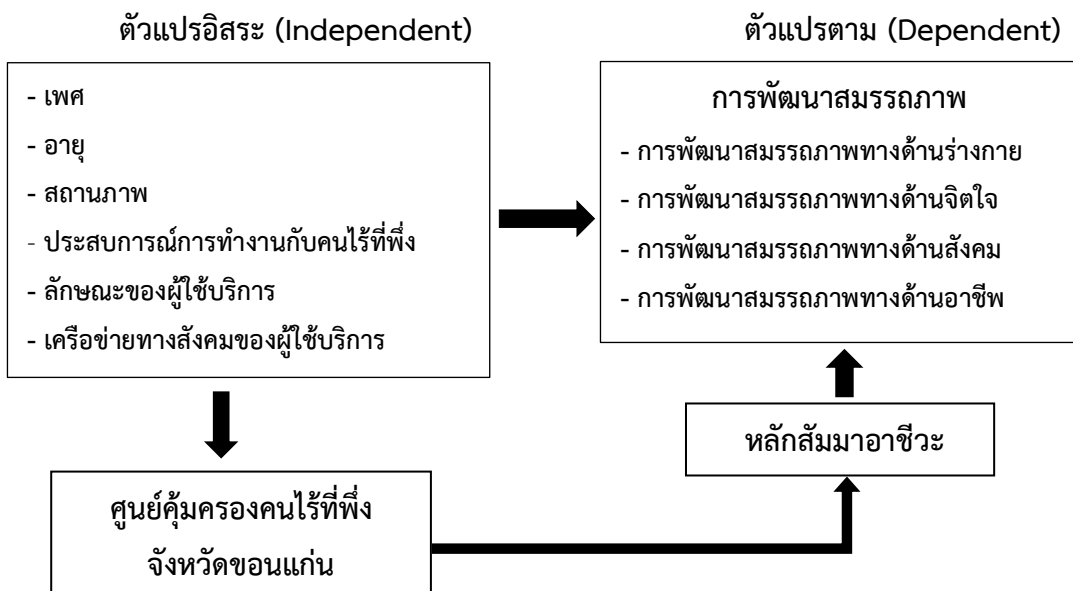
1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพให้กับคนไร้ที่พึ่งในจังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาการในการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น ตามหลักสามมาอาชีพะ

3 .เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะ และการสร้างกลไกเพื่อการพัฒนาปรับปรุงการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพให้คนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น ตามหลักสามมาอาชีพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เจ้าหน้าที่ในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 9 คน และการสัมภาษณ์ (Interview) เจ้าหน้าที่ในศูนย์เจ้าหน้าที่ ในสังกัดสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดขอนแก่น ที่เป็นเครือข่าย One Home จังหวัดขอนแก่น จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากศูนย์เรียนรู้การพัฒนาสตรีและครอบครัวรัตนภา จังหวัดขอนแก่น 3 คน และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2 คน

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการ

1. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด และปลายปิด โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ประสบการณ์การทำงานในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ลักษณะของผู้ใช้บริการ เครือข่ายทางสังคมของผู้ใช้บริการ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับ การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ตามหลักสัมมาอาชีวะ ได้แก่การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านร่างกาย การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านจิตใจ การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านสังคม การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านอาชีพ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended Questions) เกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น

ตอนที่ 4 แบบสัมภาษณ์ โดยใช้รูปแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Guideline) คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผ่านการสนทนากลุ่มได้แก่และการสัมภาษณ์ (Interview) เจ้าหน้าที่ในศูนย์เจ้าหน้าที่ในสังกัดสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดขอนแก่น ที่เป็นเครือข่าย One Home จังหวัดขอนแก่น จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากศูนย์เรียนรู้การพัฒนาสตรีและครอบครัวตวันภา จังหวัดขอนแก่น 3 คน และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2 คน เพื่อที่จะได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพ ของคนไร้ที่พึ่งด้วยการสร้างอาชีพ การรับฟังความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขเกี่ยวกับการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพ ของคนไร้ที่พึ่งด้วยการสร้างอาชีพ ตามหลักสัมมาอาชีวะ นำเครื่องมือ คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ที่สร้างเสร็จแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงและครอบคลุมเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ แล้วนำผลวิเคราะห์รายชื่อ เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of Item Objective Congruency) และนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาแล้วมีค่าเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป สามารถนำไปใช้ได้ทุกข้อ นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ที่ผ่านการตรวจแก้จากผู้เชี่ยวชาญ แล้วไปทำการทดลอง (Try-out) โดยใช้กับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ที่มีผ่านการฝึกภาคปฏิบัติ 1 และ 2 ซึ่งเป็นการฝึกในหน่วยงานทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมแล้ว จำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.963 ของครอนบาค (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เจ้าหน้าที่ในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 9 คน ในส่วนของแบบสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) เจ้าหน้าที่ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ทำงานสนับสนุนจากหน่วยงานศูนย์เรียนรู้การพัฒนาสตรีและครอบครัวรัตนภา จังหวัดขอนแก่น 3 คน และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 2 คน โดยใช้วิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์แบบกลุ่มชน (Social Group Work) มาประยุกต์ใช้ในการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผล

3.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 1 วิเคราะห์หาจำนวนและค่าร้อยละ (Percentage)

3.2 ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

3.3 ข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในรูปแบบความเรียง

3.4 ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 4 ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ตามหลักสามมาชีวิต คณะผู้วิจัยได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 9 คน เป็นเพศหญิงจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 66.70 เป็นเพศชาย จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 33.30 ผู้ตอบแบบสอบถาม มีอายุ 31-40 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 11.10 มีอายุ 41-50 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 66.70 มีอายุ 51-60 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 22.20 ผู้ตอบแบบสอบถาม มีสถานภาพโสด จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 33.30 มีสถานภาพสมรส จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 55.60 มีสถานภาพหย่าร้าง จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 11.10 ผู้ตอบแบบสอบถาม มีประสบการณ์การทำงานในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง 5 ปีขึ้นไป จำนวน 9 คน คิดเป็น 100 เปอร์เซ็นต์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น ตามหลักสัมาอาชีวะโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu=4.47$)

1. การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านร่างกาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.56$)
2. การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านจิตใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.60$)
3. การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.49$)
4. การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านอาชีพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.24$)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ข้อเสนอแนะ และการสร้างกลไกเพื่อการพัฒนาปรับปรุงการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพให้คนไร้ที่พึ่ง จังหวัดขอนแก่น ตามหลักสัมาอาชีวะ

1) การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านร่างกาย ควรเป็นการเสริมสร้างระบบสุขภาพที่มีคุณภาพและเหมาะสมแก่คนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน มีการจัดบริการขั้นพื้นฐานให้เพียงพอต่อความต้องการจำเป็นของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน ดังนั้น ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ควรมีการจัดกิจกรรมการออกกำลังกายและการบริการตรวจสอบสิทธิการรักษา และมีการวางแผนเพื่อพัฒนารายบุคคลของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน เพื่อให้มีสุขภาพที่ดีสามารถลดการเจ็บป่วย

2) การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านจิตใจ ควรเป็นการจัดกระบวนการในการคัดกรองคนไร้ที่พึ่งและคนขอทานเพื่อให้มีสุขภาพจิตที่ดี โดยมีกระบวนการในการส่งต่อคนไร้ที่พึ่งและคนขอทานที่มีปัญหาทางด้านร่างกายและจิตใจเข้ารับการรักษา ดังนั้น ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ควรมีการให้คำปรึกษาแนะนำและส่งเสริมการพัฒนาจิตใจ ในด้านการดำเนินชีวิตเพื่อให้สามารถตระหนักรู้สามารถควบคุมอารมณ์ได้และอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข

3.3 การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านสังคม ควรมีการสร้างระบบเครือข่ายทางสังคมให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน มีการติดต่อประสานญาติและมีการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน เช่น สื่อออนไลน์ ดังนั้น ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ควรจัดให้คนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เพื่อให้คนไร้ที่พึ่งและคนขอทานสามารถกลับคืนสู่สังคมได้และมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

3.4 การพัฒนาสมรรถภาพทางด้านอาชีพ ควรเป็นการส่งเสริมการประกอบอาชีพและจัดหางานเพื่อให้คนไร้ที่พึ่งและคนขอทานเข้าสู่สถานประกอบการ ดังนั้น ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ควรมีการสำรวจความต้องการทางด้านอาชีพ และมีการจัดอบรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการ

พัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ เพื่อให้คนไร้ที่พึ่งและคนขอทานมีการรับรู้เกี่ยวกับหน่วยงานหรือเครือข่าย เพื่อเป็นข้อมูลทางเลือกในการประกอบอาชีพ

อภิปรายผล

1. การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ด้านร่างกายโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.56$) เมื่อพิจารณาตามรายข้อพบว่า มีการเสริมสร้างระบบสุขภาพที่มีคุณภาพ เช่น การฟื้นฟูสมรรถภาพสามารถลดการเจ็บป่วย มีการจัดบริการขั้นพื้นฐานที่มีความเหมาะสม เช่น ปัจจัย 4 ให้เพียงพอต่อความต้องการจำเป็นของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน มีจัดกิจกรรมส่งเสริมการออกกำลังกาย เช่น กิจกรรมออกกำลังกายทุกเช้า การทำกิจกรรมจิตอาสาบริเวณศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง การให้บริการตรวจสอบสิทธิการรักษาของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน และสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึงที่มี การวางแผนเพื่อพัฒนารายบุคคลของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุกิจ อยู่ในธรรม รุ่งนภา เฉยคล้าย และนิถมน รัตนะรัต ได้ทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาการดูแลผู้ใช้บริการในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งนนทบุรี การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาคู่มือผู้ใช้บริการในสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งนนทบุรี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อยและการลงพื้นที่สังเกตการณ์ การทำกิจกรรมของเจ้าหน้าที่ของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งนนทบุรี จากการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านการจัดสวัสดิการด้านปัจจัยสี่ คือ สถานที่พักอาศัยของสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งนนทบุรี มีความแออัดเนื่องจากผู้ใช้บริการมีจำนวนมาก ด้านการรักษาพยาบาล เนื่องจากมีผู้ใช้บริการที่หลากหลาย แต่ยังขาดบุคลากรเฉพาะทาง เช่น พยาบาลวิชาชีพ นักจิตวิทยาคลินิก นักกิจกรรมบำบัด ส่งผลให้การจัดกิจกรรมการบำบัดผู้ใช้บริการไม่ทั่วถึง และไม่ได้มีการประเมินแผนฟื้นฟูสมรรถภาพรายบุคคล ทำให้ผู้ใช้บริการบางรายยังไม่สามารถกลับสู่สังคมและครอบครัวได้ โดยศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น มีการจัดบริการขั้นพื้นฐานที่มีความเหมาะสม เช่น ปัจจัย 4 ให้เพียงพอต่อความต้องการจำเป็นของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน และมีการจัดทำแผนพัฒนารายบุคคลให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างตรงตามความต้องการจำเป็น ให้สามารถกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขในสังคม (สุกิจ อยู่ในธรรม รุ่งนภา เฉยคล้าย และนิถมน รัตนะรัต, 2565)

2. การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ด้านจิตใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.60$) เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า มีการจัดกระบวนการในการคัดกรองคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน มีการให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับกระบวนการในการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน มีจัดกิจกรรมส่งเสริมการออกกำลังกาย เช่น กิจกรรมออกกำลังกายทุกเช้า การทำกิจกรรมจิตอาสาบริเวณศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง มีการส่งเสริมพัฒนาจิตใจในด้านการดำเนินชีวิตให้คนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน มีสติ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีการเสริมพลังอำนาจให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน เช่น การสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุจิตรา เนาวรรัตน์ ได้ทำการศึกษาการพัฒนาฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคมจิตใจผู้ป่วยจิตเภทสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งภาคใต้ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคมจิตใจผู้ป่วยจิตเภทสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า หลังจากเข้าร่วมโปรแกรมฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคมจิตใจ มีผู้ป่วยจิตเภทผ่านการประเมินเข้าร่วมโปรแกรมฯ ระดับที่ 3 จำนวน 8 คน จาก 47 คน และทั้ง 8 คน มีคะแนนความสามารถโดยรวม คะแนนสมรรถภาพผู้ป่วยจิตเวช และความสามารถตามประเภทคนพิการและการให้รหัส ICF มากกว่าก่อนได้รับโปรแกรมฯ โดยศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น มีการเสริมพลังอำนาจให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน โดยการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกระบวนการในการให้ความช่วยเหลือ มีกระบวนการในการคัดกรองคนไร้ที่พึ่งและคนขอทานทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ถ้าพบว่ามีคามผิดปกติ จะมีการประสานงานไปยังโรงพยาบาลขอนแก่นเพื่อทำการรักษาสุขภาพทางด้านร่างกาย และประสานงานไปยังโรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์เพื่อทำการรักษาด้านจิตใจ (สุจิตรา เนาวรรัตน์, 2562)

3. การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ด้านสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.49$) เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า มีการสร้างระบบเครือข่ายทางสังคมให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน ให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ มีกระบวนการปกป้องคุ้มครอง คนไร้ที่พึ่งและคนขอทานตามสิทธิที่คนไร้ที่พึ่งและคนขอทานพึงได้รับ เพื่อป้องกันไม่ให้ถูกทรมานและถูกทำร้ายร่างกาย มีการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือคนไร้ที่พึ่งและคนขอทานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สื่อออนไลน์ เป็นต้น คนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน สามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีการติดต่อประสานญาติให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของธนอร จันทรอนุ ได้ทำการศึกษาความรู้ความคิดเห็นและการบริหารจัดการบริการแก่คนไร้ที่พึ่งสถานสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่งในเขต

กรุงเทพมหานครและปริมณฑล สังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในความหมายของคนไร้ที่พึ่ง และมีเป้าหมายการทำงานที่ต้องการช่วยเหลือคนไร้ที่พึ่งให้สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้ สามารถวัดความสำเร็จและช่วยให้สังคมน่าอยู่ขึ้น และจากการสอบถามความคิดเห็น ผู้ปฏิบัติงาน เห็นด้วยกับการให้บริการด้านปัจจัยสี่ และควรจัดทำทะเบียนประวัติไว้ในรายที่ไม่มีหลักฐานประจำตัว สถานสงเคราะห์ควรเพิ่มจำนวนบุคลากรเฉพาะทางที่สามารถทำงานตามมาตรฐานการให้บริการคนไร้ที่พึ่งของกรมได้ รวมทั้งดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานสงเคราะห์ โดยศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน ให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข มีการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลอื่นเพื่อสร้างการยอมรับจากคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งญาติและเครือข่ายทางสังคมของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทานที่อยู่ในชุมชน (ธนอร จันทรอนุ, 2552)

4. การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ด้านอาชีพโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.24$) เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า มีการสำรวจความต้องการทางด้านอาชีพของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน เพื่อเป็นข้อมูลในการส่งต่อฝึกอบรมอาชีพ มีการจัดอบรมหรือจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน มีการส่งเสริมการประกอบอาชีพ และจัดหางานเพื่อให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน เพื่อเข้าสู่สถานประกอบการ มีการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับหน่วยงานเครือข่าย ที่ใช้ในการฝึกทักษะทางอาชีพให้กับคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน เพื่อเป็นข้อมูลเลือกในการประกอบอาชีพ มีการประสานงานและส่งต่อคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน ที่ผ่านการฝึกทักษะทางอาชีพไปยังหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของถกล สรรเจริญชูโชติ ได้ทำการศึกษากระบวนการฟื้นฟูศักยภาพคนไร้ที่พึ่งตามรูปแบบธัญบุรีโมเดล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพแก่ คนไร้ที่พึ่งตามรูปแบบธัญบุรีโมเดล ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอผลการศึกษาในประเด็น กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพตามรูปแบบธัญบุรีโมเดล โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ผู้ปกครองสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งชายธัญบุรี ผู้ปกครองสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งหญิงธัญบุรี หัวหน้าฝ่ายปฏิบัติการพื้นที่โครงการ นักสังคมสงเคราะห์ และครูฝึกอาชีพ อีกทั้งได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ความเป็นมาของโครงการธัญบุรีโมเดลและส่วนที่ 2 กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพแก่คนไร้ที่พึ่ง โดยศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น มีการส่งเสริมการประกอบอาชีพและจัดหางาน เพื่อให้กับ

คนไร้ที่พึ่งและคนขอทานเพื่อเข้าสู่สถานประกอบการ โดยมีการสำรวจความต้องการทางด้านอาชีพ เพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถที่มี และประสานงานไปยังสถานประกอบการเพื่อให้คนไร้ที่พึ่งและคนขอทานได้มีงานทำ เพื่อมีรายได้ในการเลี้ยงชีพ และสามารถฟื้นฟูและพัฒนาสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน ให้สามารถกลับไปประกอบอาชีพได้ และส่วนมากไม่กลับมาประกอบอาชีพเร่ร่อนขอทานอีก (ถกล สรรเสริฐโชติ, 2558)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ตามหลักสัมมาอาชีพะ สรุปว่า เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์ฯ มีประสบการณ์ในการทำงานกับผู้รับบริการเป็นอย่างดี ข้อมูลจากการวิเคราะห์พบว่า คนไร้ที่พึ่งและคนขอทานที่เข้ารับบริการมีเครือข่ายทางสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาคนไร้ที่พึ่งและคนขอทานต้องเริ่มจากโครงสร้างทางสังคมที่ใกล้ชิด ได้แก่ ครอบครัว ญาติ และชุมชน กระบวนการฟื้นฟูในศูนย์ฯ ครอบคลุม 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การรับเข้า คุ้มครอง คัดกรอง และส่งต่อ ในขั้นตอนรับเข้าและคัดกรอง ควรมีการประเมินสุขภาพจิตของผู้รับบริการเพื่อให้การช่วยเหลือและรักษาอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งให้คำปรึกษาเกี่ยวกับสิทธิการคุ้มครองและส่งเสริมการพัฒนาจิตใจ เพื่อให้คนไร้ที่พึ่งสามารถควบคุมอารมณ์และมีแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต ในขั้นตอนคุ้มครองและส่งต่อ ควรเสริมสร้างระบบสุขภาพที่มีคุณภาพ เพื่อให้ผู้รับบริการสามารถลดความเสี่ยงด้านสุขภาพและเข้าถึงสิทธิการรักษาอย่างเท่าเทียม จนสามารถช่วยเหลือตนเองและกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี นอกจากนี้ ควรสร้างเครือข่ายสังคมเพื่อให้คนไร้ที่พึ่งมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ตลอดจนประสานงานกับครอบครัวเพื่อส่งตัวกลับภูมิลำเนาอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ข้อเสนอแนะและการสร้างกลไกเพื่อการพัฒนาปรับปรุงและการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง มีดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งด้วยการสร้างอาชีพ ควรสร้างความชำนาญ สร้างแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อจะมีรายได้เลี้ยงชีพและพึ่งพาตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. ควรส่งเสริมและเปิดโอกาสในการสร้างอาชีพ สำหรับผู้ที่สนใจและอยากเข้ารับการฝึกอบรม ทักษะอาชีพ เพื่อจะได้เป็น การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของคนไร้ที่พึ่งให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

3. ควรตรวจสอบข้อมูลประวัติส่วนตัว สภาพปัญหาความต้องการ จะได้เป็นความสนใจของผู้ประสบปัญหา สอบถามข้อเท็จจริงเพื่อจะเป็นแนวทางในการช่วยเหลือและพัฒนาศักยภาพตามความต้องการของคนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน

4. ควรมีการทบทวนปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาฟื้นฟูเกิดจากปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น ผู้ประสบปัญหาไม่ให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง และทรัพยากรไม่เพียงพอ และบางส่วนก็จะเป็นด้านสุขภาพที่ร่างกายของคนไร้ที่พึ่งอาจไม่แข็งแรง จึงทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาอีกส่วนหนึ่ง

5. ควรเพิ่มการช่วยเหลือแบบเร่งด่วน หรือเฉพาะหน้าเพราะส่วนมาก ผู้ประสบปัญหาหรือคนไร้ที่พึ่ง ขอทาน พื้นฐานเกิดจากความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมของสถาบันครอบครัว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำไปปฏิบัติ

การวิจัย เรื่องการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพของคนไร้ที่พึ่งในศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น ตามหลักสัมมาอาชีวะ มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำไปปฏิบัติ ดังนี้

1. ส่งเสริมทักษะอาชีพ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งควรพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย และจิตใจของผู้รับบริการ ตามพระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 และพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559 โดยประสานเครือข่ายฝึกอาชีพ เช่น มูลนิธิวัดสวนแก้ว หรือศูนย์พัฒนาสตรีและครอบครัว เพื่อให้คนไร้ที่พึ่งสามารถสร้างอาชีพและพึ่งพาตนเองได้

2. สร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วม ควรจัดอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้มีแนวทางการทำงานที่สอดคล้องกัน โดยบูรณาการองค์ความรู้จากหลายสาขา เช่น แพทย์ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ และนักจิตวิทยา การพัฒนาแนวทางหรือคู่มือปฏิบัติงานจะช่วยลดความเข้าใจผิดในการคุ้มครองผู้รับบริการ นอกจากนี้ ควรจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น การขุดลอกคูคลอง ปลูกป่า หรือเก็บขยะ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม และสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกให้แก่คนไร้ที่พึ่งและคนขอทาน

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพธุรกิจ. (2565). *โควิด-19 กระทบรายได้ประชากร ปี 65 “คนไร้บ้านหน้าใหม่เพิ่มขึ้น”*.

เรียกใช้เมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2566, จาก <https://shorturl.asia/zkVov>.

ถกล สรรเสริญชูโชติ. (2558). การศึกษากระบวนการฟื้นฟูศักยภาพคนไร้ที่พึ่งตามรูปแบบ ัญญบุรีโมเดล.

ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.

ธนอร จันทร์อนุ. (2552). ความรู้ความคิดเห็นและการบริหารจัดการบริการแก่คนไร้ที่พึ่งสถาน

สงเคราะห์คนไร้ที่พึ่งในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สังกัดกรมพัฒนาสังคมและ

สวัสดิการ. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคม*

สงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

วีรวรรณ สมนึก. (2566). *โลกของคนไร้บ้าน จ.ขอนแก่น ท่ามกลางวิกฤตโควิด – 19*. เรียกใช้เมื่อ

11 กุมภาพันธ์ 2566 จาก <https://shorturl.asia/OLT78>

ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดขอนแก่น. (2566). *ประวัติความเป็นมาขององค์กร*. เรียกใช้เมื่อ 11

กุมภาพันธ์ 2566 จาก <https://1300thailand.m-society.go.th/departments?category=4>.

สุกิจ อยู่ในธรรม รุ่งนภา เณยคล้ายและนิถมน รัตนะรัต. (2565). แนวทางการพัฒนาผู้ดูแลผู้ใช้บริการใน

สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งจังหวัดนนทบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยสังคมสาร*, 20(1), 80-101.

สุจิรา เนาวรัตน์. (2562). ผลการจัดการรายกรณีต่อความสามารถโดยรวมของผู้ป่วยจิตเภทที่มีความ

เสี่ยงก่อความรุนแรง. *วารสารสถาบันจิตเวชศาสตร์สมเด็จพระเจ้าพระยา*, 14(1), 1-10.

การพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติ
ของประชาชนในจังหวัดแพร่*

THE DEVELOPMENT OF ACTIVITIES TO STRENGTHEN IMMUNITY
ACCORDING TO MINDFULNESS OF THE PEOPLE IN PHRAE PROVINCE

รวีโรจน์ ศรีคำภา, พระสมุหอนุสรณ์ เรืองปัญญารัตน์,
พระมหาชนินทร์ ลิขสิทธิ์พันธุ์, อภิชา สุขจีน

Raweerose Sricompa, Phrasamu Anusorn Ruangpunyarat,
Phramaha Chanin Likhasitthipan, Aphicha Sukjeen

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตแพร่, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: raweerose@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์สภาพบริบท ปัญหา ศักยภาพ ปัจจัยเสี่ยง และความต้องการการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่ 2. พัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่ 3. ถอดองค์ความรู้จากพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่ เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาแบบปฏิบัติการ โดยเก็บข้อมูลจากเยาวชนและประชาชนในจังหวัดแพร่ รวม 100 คน ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง ใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ชุดกิจกรรม และแบบประเมินผล

ผลการวิจัยพบว่า 1. ประชาชนในจังหวัดแพร่มีบริบท ปัญหา ศักยภาพ ปัจจัยเสี่ยงและความต้องการด้านภูมิคุ้มกันตามหลักสติอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน โดยเยาวชนมีคะแนนเฉลี่ยด้านสติทางจิตใจสูงกว่าด้านสังคม ในขณะที่ประชาชนกลับมีคะแนนเฉลี่ยสติทางสังคมสูงกว่าด้านจิตใจ สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนากิจกรรมที่ตอบสนองทั้งสองมิติ 2. การพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติ ใช้การบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับการเจริญสติแบบตะวันตก ภายใต้กรอบ 4 ขั้นตอน 1) การรับรู้ 2) การรู้จัก(3) การไม่ตัดสินถูก-ผิด 4) การอยู่กับปัจจุบัน ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความตระหนักรู้และสามารถฝึกสติในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. การถอดองค์ความรู้ กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นช่วยลดความเครียด เพิ่มสมาธิ และพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจของประชาชนได้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งได้เผยแพร่แนวทางการฝึกสติผ่านคู่มือและบทความวิจัย เพื่อขยายผลในระดับประเทศ ทั้งนี้ยังมีข้อเสนอแนะว่าควรพัฒนาเครื่องมือวัดผลและนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพิ่มเติม เพื่อให้ตอบโจทย์การดำเนินงานในสังคมยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

* Received: 3 April 2025; Revised: 12 June 2025; Accepted: 17 June 2025

คำสำคัญ: การพัฒนากิจกรรม, เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน, หลักสติ

Abstract

This research article aims to (1) analyze the context, problems, potential, risk factors, and needs related to mindfulness-based immunity enhancement among the people of Phrae Province, (2) develop mindfulness-based immunity enhancement activities, and (3) extract knowledge from the developed activities. The study employed a developmental action research methodology, collecting data from 100 participants comprising youths and adults in Phrae Province through purposive sampling. Research instruments included questionnaires, semi-structured interviews, activity modules, and evaluation tools.

The findings revealed that: 1. The overall level of mindfulness-related immunity among the population was below the standard threshold. Youth participants showed higher scores in mental mindfulness than in social mindfulness, whereas adult participants demonstrated the opposite trend. This indicates the necessity of developing activities that address both dimensions. 2. The developed activities integrated Buddhist practices and Western mindfulness techniques within a framework of four core elements: 1) awareness, 2) recognition, 3) non-judgment, 4) present-moment focus. These activities effectively fostered self-awareness and daily mindfulness practice among participants. 3. Knowledge extracted from the activities indicated significant benefits in reducing stress, enhancing concentration, and improving mental well-being. The mindfulness training framework has been disseminated through manuals and academic publications for broader national implementation. Recommendations include further development of assessment tools and the integration of technology to enhance the relevance and sustainability of mindfulness-based immunity practices in modern society.

Keyword: The Development of Activities, Immunity, Mindfulness

บทนำ

หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญของหลักสติในการนำไปปฏิบัติเพื่อถึงความดับทุกข์ หลักสติจะเป็นด่านแรกที่คอยป้องกันพฤติกรรมไม่ให้ถลำไปในทางเสื่อม หรือเป็นการปิดโอกาสการพัฒนาตนให้เจริญ การมีสติอยู่ทุกปัจจุบันขณะจึงเป็นการดำเนินชีวิตอย่างรอบคอบ

ไม่ประมาท และเป็นการพัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นตลอดเวลา ดังพุทธพจน์ที่ว่า สติมโต สทา ภทฺทํ แปลว่า คนมีสติ มีแต่ความเจริญก้าวหน้า (ส.ส. (ไทย), 15/238/341) ผู้มีสติ ย่อมไม่มีความประมาท โอกาสผิดพลาดบกพร่องก็น้อย การงานจึงมีความเจริญก้าวหน้า สติจึงเป็นหลักพุทธธรรมที่มีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นรากฐานที่ทำให้กุศลธรรมทั้งหลายปรากฏขึ้นและเจริญยิ่งขึ้นไป อีกทั้งมีลักษณะของการตื่นรู้ (ส.ส. (ไทย), 15/80/85) ที่ปรากฏในลักษณะของพุทธะ คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เพราะสติเป็นความตื่นจากการหลับไหลในความไม่รู้เท่าทันในการกระทำ

แต่ในกระแสของสังคมปัจจุบันนี้ ผู้คนมักจะหลงไปตามกระแสของโลกภายนอกผ่านทางอายตนะ ทำให้ไม่รู้เท่าทันโลก จึงกลายเป็นปัญหาให้สังคมวุ่นวายและห่างไกลจากการเข้าวัดและปฏิบัติธรรม (วรรณทิพา สังขสูตร และ มนตรี สิริโรจนานันท์, 2562) จนทำให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคม อาทิ หลายคนมีความทุกข์ทางจิตใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น มีความวิตกกังวล ความเครียด ความเหนื่อยล้า ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ความรัก ความโกรธ ความเบื่อหน่าย ซึ่งล้วนแล้วมีสาเหตุจากการขาดภูมิคุ้มกันกิเลสและป้องกันจิตใจ จากสภาพแวดล้อมที่คอยกระตุ้นเร้าอารมณ์ ทำให้เกิดอาการของโรคที่เรียกว่า ป่วยใจ ฉะนั้น ควรหันมาศึกษาทำความเข้าใจ และนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน คนเราอยู่ในโลก ก็จะต้องประสบกับโลกธรรม คือ สิ่งที่เป็นธรรมดาของโลก จึงต้องอาศัยความตื่นตัว รู้เท่าทันโลกธรรม

จากข้อมูลการสำรวจสภาพปัญหาของเยาวชนและประชาชนในจังหวัดแพร่ ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่ พบว่า การเตรียมพร้อมเข้าสู่วัยเรียนของนักเรียนส่วนใหญ่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ทั้งในด้านองค์ความรู้ และทักษะในการดำเนินชีวิต พื้นฐานทางครอบครัวที่มีความหลากหลาย และนักเรียนที่มาจากฐานครอบครัวที่ยากจน การปรับตัวกับเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่เกิดผลกระทบระยะยาว เช่น ปัญหาเด็กนักเรียนติดเกม ร้อยละ 65 เล่นการพนันออนไลน์ ร้อยละ 17 และปัญหาเรื่องความรักในวัยเรียน ร้อยละ 13 และปัญหาอื่น ๆ ร้อยละ 5 ของการสุ่มสำรวจจากนักเรียนในจังหวัดแพร่ และปัญหาความขัดแย้งของประชาชน ที่เกิดจากการประมาทหวั่นเหมา ความยับยั้งชั่งใจจากกรณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การทำร้ายร่างกาย ฆาตกรรม การปล้นชิงทรัพย์ และปัญหาการฆ่าตัวตาย (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2564) แสดงให้เห็นชัดเจนว่า บริบทสังคมสมัยใหม่ในจังหวัดแพร่ที่ต้องเผชิญกับสภาพบริบทสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของเยาวชนเป็นอย่างมาก และในส่วนของภาคประชาชนเองที่รับกระแสการล้นไหลทางเทคโนโลยีที่รวดเร็วเกินไป ทำให้การสื่อสารจากภาครัฐและองค์กรไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึง การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ไม่เข้าถึง ไม่เข้าใจ ทำให้เกิดผลกระทบต่อกระแสดวงความคิดเห็นของคนในสังคมในวงกว้าง สร้างความขัดแย้งทางข่าวสาร การรับข่าวสารจากสื่อแบบผิด ๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมายนับไม่ถ้วน ทั้งนี้ ทางพระพุทธศาสนามีเครื่องมือจัดการความทุกข์ที่สามารถป้องกันและดับพิษอาภรณ์ได้ ด้วยการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน การมีสติในการพิจารณาข้อมูลโดยใช้สติปัญญา มากกว่าการใช้อารมณ์ จึงเป็นประโยชน์อย่างมากในทุก ๆ ด้าน เช่น การเรียน การปฏิบัติงานและการ

ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม การปฏิบัติธรรมเป็นการฝึกจิตให้สงบและเป็นสมาธิ นับว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงมอบเป็นมรดกไว้ มิใช่แต่เฉพาะเจาะจงหมู่พระภิกษุสงฆ์สาวก แต่รวมถึงอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นพุทธบริษัท ก็พึงปฏิบัติเจริญสติให้มากได้ (จงลักษณ์ เผือกผิวงค์ และคณะ, 2561)

เพื่อตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของหลักสติ ที่จะสามารถนำมาพัฒนาแบบบูรณาการการวิจัย และพัฒนาชุดกิจกรรมสร้างภูมิคุ้มกัน ด้วยการนำหลักสติในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ประชาชนในจังหวัดแพร่สามารถเข้าถึงและเข้าใจ จนมีทักษะในการเจริญสติให้เท่าทันปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่
3. เพื่อยกระดับกระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่

ทบทวนวรรณกรรม

การพัฒนา หมายถึง การทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิตใจ อย่างไรก็ตาม ในเชิงพระพุทธศาสนา คำที่ใช้ในการพัฒนาจิตใจโดยเฉพาะคือ “ภาวนา” ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “พัฒนา” โดยภาวนาแบ่งออกเป็น กายภาวนา สติภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งสามารถเทียบได้กับการพัฒนาทางกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2543) การจัดกิจกรรม หมายถึง การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ สำหรับกิจกรรมนิสิตนักศึกษา โดยทั่วไปหมายถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยนิสิตนักศึกษา ทั้งภายในและภายนอกสถาบัน เพื่อสนองตอบความสนใจและความต้องการส่วนบุคคล โดยไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในหลักสูตร จึงเรียกว่า “กิจกรรมนอกหลักสูตร” ทั้งนี้ เนื่องจากกิจกรรมนิสิตศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์ ร่างกาย และจิตใจ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์นอกเหนือจากหลักสูตร จึงมีการเรียกกิจกรรมดังกล่าวว่า “กิจกรรมเสริมหลักสูตร” หรือ “กิจกรรมร่วมหลักสูตร” ด้วยเช่นกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

รูปแบบการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชน ประกอบด้วยกลไกหลัก 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านบุคคล คือ การปฏิบัติตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธ 2) ด้านครอบครัว คือ การดำเนินกิจกรรมตามแนวทางของครอบครัวอบอุ่น 3) ด้านชุมชน คือ การบูรณาการแนวคิดบ้าน วัด โรงเรียนเพื่อการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ 4) ด้านกฎหมาย คือ การกำหนดกฎระเบียบและแนวปฏิบัติ

ทางสังคมโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ การส่งเสริมภูมิคุ้มกันทางสังคมโดยกระทรวงวัฒนธรรม แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 การจัดกิจกรรมตามโครงการ To Be Number One และทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการเด็กและวัยรุ่น (จิราภรณ์ เรืองดิษฐ์ กาลนิล และคณะ, 2559)

ส่วนการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ หมายถึง การมีสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งแสดงออกผ่านความสามารถในการปรับตัวให้ดำรงอยู่ร่วมกับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น และสามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุล ตอบสนองความต้องการของตนเองในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงโดยปราศจากความขัดแย้งภายในจิตใจ ทั้งนี้ สุขภาพจิตมิได้หมายถึงเพียงการปราศจากโรคประสาทหรือโรคจิตเท่านั้น (พระพิเชฐ ปญญารโ (โพธิ์ศิริ), 2565)

การพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้านสติ จำเป็นต้องพิจารณาความหมายของ “สติ” ในมิติพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึง “อปปมาทะ” หรือความไม่ประมาท ดังปรากฏในคำอธิบายว่า “ความไม่ประมาทนั้น โดยอรรถชื่อว่าความไม่อยู่ปราศจากสติ เพราะคำว่า ความไม่ประมาท เป็นชื่อของสติอันตั้งมั่นเป็นนิยต์” (ขุ.ธ.อ. (ไทย), 1/2/305) ขณะที่ในแนวคิดตะวันตก สติ (mindfulness) หมายถึงความสามารถในการตระหนักรู้และใส่ใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง โดยเปิดรับประสบการณ์โดยไม่ตัดสินหรือวิเคราะห์ ซึ่งนำไปสู่ภาวะการยอมรับอย่างสมบูรณ์ (คณะจิตวิทยาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2568)

โดยสรุป การพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา คือกระบวนการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) สังคม (ศีลภาวนา) อารมณ์ (จิตตภาวนา) และสติปัญญา (ปัญญาภาวนา) อันรวมเรียกว่า “ภาวนา” การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างประสบการณ์และความเข้าใจในตนเอง การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมควรเน้นการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม การส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว และความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ตลอดจนการยึดถือแนวทางตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ขณะที่การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจเน้นการพัฒนาสุขภาวะทางอารมณ์และสติ โดยสติในทางพระพุทธศาสนา คือ ความไม่ประมาท ส่วนในแนวคิดตะวันตก คือ การตระหนักรู้อย่างเปิดกว้าง ซึ่งล้วนเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสมดุลและความสงบภายในจิตใจ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research & Development) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR) โดยผานวิธีวิจัยเพิ่มเติมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล 2 แบบ คือ (1) วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ การพัฒนากิจกรรมเชิงพุทธ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและ

การบูรณาการหลักพุทธธรรม (2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR) โดยเป็นกระบวนการพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) (สุวิมล ติรกานันท์, 2555) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ (1) เยาวชน ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุระหว่าง 13-18 ปี กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย ของโรงเรียนสาธิตเทศบาลเขตเววัน และโรงเรียนห้วยม้าวิทยาคม เป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากครูประจำชั้นให้เข้าร่วมโครงการวิจัย และนักเรียนมีความยินยอมพร้อมใจเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ จำนวน 50 คน และ (2) ประชาชน ได้แก่ นิสิตคฤหัสถ์ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ที่กำลังศึกษาในหลักสูตรประกาศนียบัตรพระพุทธศาสนา หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ และมีความยินยอมพร้อมใจเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ จำนวน 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ (1) แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหา ปัจจัยเสี่ยง และข้อเสนอแนะอื่น ๆ โดยเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิดให้ตอบ (2) แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงบวก เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย (3) ชุดกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้วยหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่ (4) แบบประเมินผลสำเร็จจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ก่อนทดลองและหลังทดลอง ในการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้วยหลักสติ เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลสำเร็จของชุดกิจกรรม และพัฒนาต่อเนื่องสู่การยกระดับในการใช้ชุดกิจกรรมภายในจังหวัดแพร่

การเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การลงพื้นที่ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น สภาพบริบทของปัญหาต่าง ๆ (2) การลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการ วิธีการในการประยุกต์ใช้สติกับกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของประชาชนในจังหวัดแพร่ (3) ขั้นตอนปฏิบัติการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการไปถ่ายทอดสู่กลุ่มเป้าหมาย (4) การประเมินผลและถอดบทเรียน เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่ ที่เหมาะสม

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ (1) การวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์จากการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ การสังเกต การพัฒนาชุดกิจกรรมปฏิบัติการ แบบประเมินผลสำเร็จของกิจกรรม (2) การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ด้วยสถิติพรรณนา สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาสภาพบริบทการรับรู้สติของเยาวชนและประชาชนในจังหวัดแพร่ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์

เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบทนำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

ผลการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติของประชาชนในจังหวัดแพร่ สามารถสรุปผลวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การสำรวจแบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัยที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดที่ได้จากการศึกษา เกี่ยวกับสภาพการรับรู้สติของเยาวชนและประชาชน ตามประเด็น 2 มิติ คือ มิติการรับรู้ทางสังคม และมิติการรับรู้สติทางจิตใจ ประกอบด้วย (1) ด้านการรับรู้ (2) การรู้จักปล่อยวาง (3) ด้านการไม่ตัดสินใจ-ผิด (4) ด้านการอยู่กับปัจจุบัน จากการเก็บแบบสอบถามจากผู้ตอบแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพบริบทการรับรู้สติของเยาวชน โดยการรับรู้สติของเยาวชน โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.31$) เมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายด้านโดยเรียงจากมากไปหาน้อย ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านการรับรู้สติทางจิตใจ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.35$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการรับรู้สติทางสังคม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.27$)

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพบริบทการรับรู้สติของประชาชน โดยการรับรู้สติของประชาชน โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.27$) เมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านการรับรู้สติทางสังคม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.30$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการรับรู้สติทางจิตใจ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.25$)

2. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วยหลักสติ คือ มิติการดับทุกข์ทางจิตใจ ได้แก่ การมีสติเพื่อสามารถควบคุมอารมณ์ การกำจัดความเครียดจากทุกข์ทางสังคม และการรู้จักปล่อยวาง ทำให้มีคุณภาพชีวิตตามวิถีการดำเนินชีวิต ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข กรอบในการพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจตามหลักสติ ได้แก่ (1) การมีจิตเปิดกว้าง คือภาวะจิตเปิดกว้าง สามารถเปิดใจยอมรับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะดีหรือร้าย ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น และพร้อมจะพัฒนาตนเองเพื่อรับสิ่งที่แตกต่างได้อย่างเหมาะสม และ (2) การปล่อยวาง การรับรู้อารมณ์ ความรู้สึก ความโกรธ ความว้าวุ่นใจ ความดีใจ ความเครียด ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติงานในหน้าที่และการใช้ชีวิตด้วยอาการเพียงเฝ้าติดตามดูมันผ่านเข้ามาและปล่อยให้มันผ่านพ้นไปโดยไม่ตอบสนองและ/หรือมีความรู้สึกร่วมไปกับมัน ไม่ยึดติด

ประสบการณ์เก่า ๆ หรือคาดหวังกับสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นในอนาคต สามารถปรับตัวเองเข้าสู่ภาวะจิตที่สงบได้อย่างรวดเร็ว มีโครงสร้าง คือ

1. การเสนอนิยาม/ความหมายของสติตามแนวพระพุทธศาสนา
2. การเสนอสารสนเทศเกี่ยวกับโครงสร้างและองค์ประกอบของตัวแปรสติ
3. การเสนอเหตุผลที่มีการเพิ่มจำนวนผู้สนใจฝึกเจริญสติเพิ่มขึ้น
4. การเสนอกิจกรรมวิธีการฝึกเจริญสติสำหรับเยาวชนและประชาชน 10 กิจกรรม ได้แก่
 - 1) “ต้อนรับสู่บ้าน (สติ)” 2) “เที่ยวชมบ้าน (สติ)” 3) “สำรวจบ้าน (สติ)” 4) “ตกแต่งบ้าน (สติ)”
 - 5) “นั่งอยู่กับบ้าน (สติ)” 6) “เดินอยู่ในบ้าน (สติ)” 7) “กินนอนผ่อนคลาย” 8) “ดิจิทัลการละคร”
 - 9) “วงเวียนแห่งความดี หนึ่งนาที่เพื่อสิ่งที่ดีงาม” 10) “รู้เท่าทัน ป้องกันได้”
5. วัตถุประสงค์ของการฝึกเจริญสติ
6. ความสำคัญของกิจกรรมการฝึกเจริญสติ
7. อุปกรณ์ที่ใช้ คือ การบรรยายของวิทยากรหรือคู่มือการฝึกเจริญสติ
8. สถานที่ คือ การระบุและกล่าวถึงสถานที่ที่เหมาะสมแก่การฝึกเจริญสติ
9. ระยะเวลาในการทำกิจกรรม
10. การประเมินผลกิจกรรม

3. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนาชุดกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติ เพื่อช่วยให้ประชาชนในจังหวัดแพร่ สามารถจัดการกับปัญหาสังคมและจิตใจในบริบทปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข กิจกรรมดังกล่าวพัฒนาขึ้นจากการศึกษาหลักสติตามพระพุทธศาสนา ควบคู่กับแนวคิดทางตะวันตก เพื่อตอบสนองความต้องการด้านการรับรู้สติและการจัดการปัจจัยเสี่ยงในชีวิตประจำวัน โดยมีชุดกิจกรรมจำนวน 10 กิจกรรม ได้แก่ 1) “ต้อนรับสู่บ้าน (สติ)” 2) “เที่ยวชมบ้าน (สติ)” 3) “สำรวจบ้าน (สติ)” 4) “ตกแต่งบ้าน (สติ)” 5) “นั่งอยู่กับบ้าน (สติ)” 6) “เดินอยู่ในบ้าน (สติ)” 7) “กินนอนผ่อนคลาย” 8) “ดิจิทัลการละคร” 9) “วงเวียนแห่งความดี หนึ่งนาที่เพื่อสิ่งที่ดีงาม” 10) “รู้เท่าทัน ป้องกันได้” ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวแพร่ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสติทั้งในด้านสังคม การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเชื่อมโยงหลักสติกับวิทยาศาสตร์ เช่น การใช้ความรู้ด้านประสาทวิทยาเพื่ออธิบายประโยชน์ของการฝึกสติ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เช่น แอปพลิเคชันสำหรับติดตามการฝึกสติ และการสร้างสถานการณ์จำลองในสื่อดิจิทัล เพื่อฝึกการตัดสินใจ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัยนี้ สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้สติในยุคดิจิทัล และประโยชน์ต่อสุขภาพจิต เช่น การลดความเครียดและสร้างความตระหนักรู้ในร่างกายผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อีกทั้งยังเสนอการเผยแพร่แนวทางการฝึกสติผ่านคู่มือและงานวิจัยวิชาการ เพื่อต่อยอดสู่การพัฒนาสติในระดับประเทศ

ดังนั้น ชุดกิจกรรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสติ มีศักยภาพในการพัฒนาสุขภาวะของประชาชนในจังหวัดแพร่ครอบคลุม แต่ควรเพิ่มเติมในด้านการวัดผล การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และการเชื่อมโยงกับบริบทยุคใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการในสังคมปัจจุบัน

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัย มีประเด็นที่ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพสภาพบริบทการรับรู้สติของเยาวชนและประชาชนในจังหวัดแพร่ โดยการรับรู้สติของเยาวชน โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.31$) การรับรู้ของเยาวชนยังขาดการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้านสติ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของธัชชา รอดกันภัย และ เสน่ห์ บุญกำเนิด ได้ศึกษาเรื่อง “การสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนกลุ่มเสี่ยง: กรณีศึกษา นักศึกษา กศน. ตำบลควนทอง อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบัน สัมพันธภาพของครอบครัวของเยาวชนกลุ่มเสี่ยงเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ จากครอบครัวใหญ่มาเป็นครอบครัวที่เล็กลง เป็นครอบครัวเดี่ยว เป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากความจำเป็นที่ต้องหารายได้เพิ่ม ให้เพียงพอค่าใช้จ่ายของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น ตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อสัมพันธภาพในครอบครัวคือ เวลา เงิน สิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน อีกทั้งเมื่อชุมชนเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมเมือง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลง (ธัชชา รอดกันภัย และ เสน่ห์ บุญกำเนิด, 2560)

การรับรู้สติของประชาชน โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.27$) การรับรู้สติของประชาชนยังไม่ดีเท่าที่ควร และยังขาดการเสริมสร้าง มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของอำนาจ ไพนุชิต ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมการฝึกเจริญสติเพื่อพัฒนาสติบุคคลากรของโรงเรียนและสติของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์” พบว่า สติบุคคลากรของโรงเรียนมีจำนวน 6 องค์ประกอบ สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ทั้งสิ้น 68.112% ประกอบด้วย การรับรู้ การรู้จัก การไม่ตีความตัดสินถูก-ผิด การมีจิตเปิดกว้าง การอยู่กับปัจจุบัน และการปล่อยวาง สติของโรงเรียนมีจำนวน 3 องค์ประกอบ สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ทั้งสิ้น 55.910% ประกอบด้วย การมีภาวะผู้นำการร่วมแรงร่วมใจและการกำกับติดตาม โมเดลการวัดสติบุคคลากรของโรงเรียน และโมเดลการวัดสติของโรงเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น (อำนาจ ไพนุชิต, 2561)

2. กรอบในการพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมตามหลักสติ ได้แก่ 1) การรับรู้ 2) การรู้จัก 3) การไม่ตัดสินถูก-ผิด 4) การอยู่กับปัจจุบัน และกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วยหลักสติ ได้แก่

(1) การมีจิตเปิดกว้าง คือ ภาวะจิตเปิดกว้าง สามารถเปิดใจยอมรับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะดีหรือร้าย ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น และพร้อมจะพัฒนาตนเองเพื่อรับสิ่งที่แตกต่างได้อย่างเหมาะสม มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของจงลักษณ์ เผือกผิวงค์ และคณะ ศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้สติใน

การดำเนินชีวิตประจำวัน : ศึกษากรณีผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู่บ่อน” ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสติในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู่บ่อนประกอบด้วย 1) การส่งเสริมพัฒนาจากศูนย์ปฏิบัติธรรม (Meditation Center) เป็นการปรับอินทรีย์ในห้องปฏิบัติการเสริมสร้างศรัทธาให้มั่นคง สร้างวัฒนธรรมการปฏิบัติที่มุ่งมั่น และหมั่นสร้างบ้านเพื่อพัฒนาชาติ 2) การนำไปฝึกฝนในชีวิตประจำวัน (Daily Life Mindfulness Practice) คือ การฝึกสติในวิถีชีวิตโดย การบ่มเพาะสติด้วยการสวดมนต์ จัดเวลาปฏิบัติระหว่างช่วงวัน สร้างบรรยากาศยกวัดมาบ้าน และปรับวิถีแห่งการไม่เบียดเบียน โดยสามารถแสดงเป็นโมเดลว่า M-SEC D-ISAM Model (จงลักษณ์ เผือกผิวงค์ และคณะ, 2561)

(2) การปล่อยวาง หมายถึง การตระหนักรู้ต่ออารมณ์และความรู้สึก เช่น ความโกรธ ความกังวล ความยินดี หรือความเครียดที่เกิดจากการทำงานและการใช้ชีวิต โดยเฝ้าสังเกตสิ่งเหล่านี้อย่างไม่ตอบสนองหรือมีส่วนร่วมทางอารมณ์ ไม่ยึดติดกับอดีต และไม่คาดหวังอนาคต ส่งผลให้สามารถปรับสภาพจิตเข้าสู่ภาวะสงบได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับงานวิจัยของพระพิเชฐ ปญญารโ (โพธิ์ศิริ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจต่อโลกธรรม 8” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งได้เป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ซึ่งปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเลือกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เปิดใจรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์แล้วนำมาพิจารณาโดยแยกกาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปสู่คำพูดและการกระทำที่ถูกต้อง และปัจจัยภายใน ได้แก่ การฝึกฝนพัฒนาองค์ประกอบแต่ละข้อในอริยมรรคมีองค์ 8 โดยการฝึกเจริญสติตามรู้ความเป็นไปของกาย เวทนา จิต และธรรมที่เกิดขึ้น ให้เห็นว่าการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่งเป็นธรรมดา และเมื่อเกิดวิกฤตแล้วสามารถตั้งสติและนำความเข้าใจเหล่านั้น มาจัดการกับสภาวะจิตใจของตนเอง โดยเข้าใจถึงความเป็นธรรมดาของความเปลี่ยนแปลงและละวางจากความยึดมั่นของตนได้ (พระพิเชฐ ปญญารโ (โพธิ์ศิริ), 2565)

3. การพัฒนาชุดกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติ เพื่อช่วยให้ประชาชนในจังหวัดแพร่สามารถจัดการกับปัญหาสังคมและจิตใจในบริบทปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข กิจกรรมดังกล่าวพัฒนาขึ้นจากการศึกษาหลักสติตามพระพุทธศาสนา ควบคู่กับแนวคิดตะวันตก เพื่อตอบสนองความต้องการด้านการรับรู้สติและการจัดการปัจจัยเสี่ยงในชีวิตประจำวัน โดยมีชุดกิจกรรมจำนวน 10 กิจกรรม ได้แก่ 1) “ต้อนรับสู่บ้าน (สติ)” 2) “เที่ยวชมบ้าน (สติ)” 3) “สำรวจบ้าน (สติ)” 4) “ตกแต่งบ้าน (สติ)” 5) “นั่งอยู่กับบ้าน (สติ)” 6) “เดินอยู่ในบ้าน (สติ)” 7) “กินนอนผ่อนคลาย” 8) “ดีจิตลการละคร” 9) “วงเวียนแห่งความดี หนึ่งนาที่เพื่อสิ่งที่ดีงาม” 10) “รู้เท่าทัน ป้องกันได้” สอดคล้องกับงานวิจัยของพัชร ฤงแก้ว ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจและฟื้นฟูสุขภาพกายใจแบบบูรณาการของครูและบุคลากรทางการศึกษาบนฐานวิถีชีวิตใหม่” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจและฟื้นฟูสุขภาพกายใจประกอบด้วย 3 ชุดกิจกรรม คือ ชุดกิจกรรมที่ 1 ด้านสุขภาพจิต : กิจกรรมความเข้มแข็งทางใจ

“อึด อีต สู้” (Resilience) และแนวทางการฟื้นฟูจิตใจของกรมสุขภาพจิต ชุดกิจกรรมที่ 2 ด้านจิตวิทยา : กิจกรรมการให้การปรึกษาเบื้องต้น (Basic Counseling) และการช่วยเหลือทางจิตใจในภาวะวิกฤต (Crisis Intervention) และชุดกิจกรรมที่ 3 ด้านดนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้าน : กิจกรรมพื้นบ้านคลายเครียด (พัชรี ฤกษ์แก้ว และคณะ, 2563) และการออกแบบให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวแพร่ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสติทั้งในด้านสังคม การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของการเชื่อมโยงหลักสติกับวิทยาศาสตร์ เช่น การใช้ความรู้ด้านประสาทวิทยาเพื่ออธิบายประโยชน์ของการฝึกสติ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี สอดคล้องกับงานวิจัยของจิราภรณ์ เรืองดิษฐ์ กาลนิล และคณะศึกษาเรื่อง “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนระดับประถมศึกษาในเขตเทศบาลนครอุดรธานี” ผลการวิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนระดับประถมศึกษา ที่มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ จึงประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชน 2) การพัฒนาความเข้มแข็งทางด้านร่างกายและจิตใจของเด็กและเยาวชน 3) การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กและเยาวชน และ 4) การพัฒนาประสิทธิภาพของระบบและกลไกคุ้มครองเด็กและเยาวชน (จิราภรณ์ เรืองดิษฐ์ กาลนิล และคณะ, 2559)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

1. การรับรู้สติของเยาวชนและประชาชน ผลการวิเคราะห์บริบทการรับรู้สติของเยาวชนพบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x} = 2.31$) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านจิตใจ ($\bar{x} = 2.35$) และต่ำสุดคือ ด้านสังคม ($\bar{x} = 2.27$) สำหรับประชาชนทั่วไป มีระดับการรับรู้สติอยู่ในระดับน้อยเช่นกัน ($\bar{x} = 2.27$) โดยค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ที่ด้านสังคม ($\bar{x} = 2.30$) และต่ำสุดคือด้านจิตใจ ($\bar{x} = 2.25$)

2. การพัฒนารูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติ พบว่า กิจกรรมถูกพัฒนาบนพื้นฐานการบูรณาการแนวปฏิบัติจากพระพุทธศาสนา (มุ่งสู่ความหลุดพ้น) และแนวคิดตะวันตก (เน้นการบำบัดและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน) กรอบการพัฒนานั้น 4 มิติ ได้แก่ (1) การรับรู้ (2) การรู้จักตน (3) การไม่ตัดสิน และ (4) การอยู่กับปัจจุบัน จุดมุ่งหมายเพื่อช่วยควบคุมอารมณ์ ลดความเครียด และฝึกปล่อยวาง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต โดยมีแนวทางสำคัญคือ (1) การมีจิตเปิดกว้าง หมายถึง ภาวะจิตที่ยอมรับความแตกต่างทางความคิดและสถานการณ์อย่างเหมาะสม (2) การปล่อยวาง หมายถึง การเฝ้าสังเกตอารมณ์ความรู้สึกโดยไม่ยึดติด ไม่ตอบสนอง และไม่คาดหวัง อันนำไปสู่ภาวะจิตที่สงบและยืดหยุ่น

3. การพัฒนาชุดกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติสำหรับประชาชนจังหวัดแพร่ พบว่า ชุดกิจกรรม 10 รายการได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การฝึกลมหายใจ บอด้สแกน เดินจงกรม และการใช้สื่อน่าสนใจ โดยเน้นการเสริมสร้างสติด้านสังคมและจิตใจ

เพื่อลดความเครียดและส่งเสริมความสุขในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ ยังมีการบูรณาการองค์ความรู้ด้านประสาทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น แอปพลิเคชันและสื่อดิจิทัล สำหรับติดตามและประเมินผล การฝึกสติ งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าการฝึกสติช่วยเพิ่มการตระหนักรู้ทางกายภาพ และลดความเครียดได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ ได้มีการจัดทำคู่มือและบทความวิจัยเพื่อขยายผลระดับประเทศ อย่างไรก็ตาม ยังควรพัฒนาเครื่องมือวัดผลและเสริมเทคโนโลยีให้ตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องนี้ ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมการฝึกสติในระดับชุมชนและเยาวชน โดยการใช้กิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น เช่น การฝึกลมหายใจหรือการเดินจงกรม ซึ่งช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจและสังคมให้กับประชาชน นอกจากนี้ การบูรณาการแนวทางสติจากพระพุทธศาสนา และตะวันตกควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลในการติดตามและวัดผลการฝึกสติ จะช่วยเพิ่มประสิทธิผลและการเข้าถึงกิจกรรม นอกจากนี้ การเผยแพร่ความรู้และกิจกรรมสติ ควรขยายไปยังระดับชาติ เพื่อส่งเสริมสุขภาวะที่ดีในทุกภาคส่วนของสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรส่งเสริมการฝึกสติในระดับชุมชน การนำชุดกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติที่พัฒนาในการวิจัยนี้มาใช้ในชุมชน สามารถช่วยเสริมสร้างการรับรู้สติในทุกด้าน โดยเฉพาะการฝึกสติในด้านจิตใจและสังคมผ่านกิจกรรมที่เน้นการบำบัดความเครียดและการปรับตัวในสังคม

2. การพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันด้วยเทคโนโลยี ควรได้รับการส่งเสริมเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและปฏิบัติได้ง่ายขึ้นในยุคดิจิทัล การพัฒนาวิธีการวัดผลที่มีความชัดเจนและแม่นยำ เป็นสิ่งสำคัญในการติดตามผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการฝึกสติในระยะยาว

3. การเผยแพร่และขยายผลการวิจัย โดยเฉพาะการปรับปรุงวิธีการให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้การฝึกสติสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยเรื่อง “การศึกษาผลกระทบของกิจกรรมเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักสติในกลุ่มเยาวชนจังหวัดแพร่”

2. ควรวิจัยเรื่อง “การบูรณาการการฝึกสติจากพุทธศาสนาและแนวทางตะวันตกในบริบทสังคมท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”

3. ควรวิจัยเรื่อง “การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสติในชุมชนจังหวัดแพร่”

เอกสารอ้างอิง

- คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2561). *Mindfulness – สติ*. เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://www.psy.chula.ac.th/th/feature-articles/mindfulness/>.
- จงลักษณ์ เผือกผิวงษ์ และคณะ. (2561). การประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวัน: ศึกษากรณี ผู้ปฏิบัติธรรมวัดคูบอน. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(ฉบับพิเศษ), 146-159.
- จิราภรณ์ เรืองดิษฐ์ กาลนิล และคณะ. (2559). ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็ก และเยาวชนระดับประถมศึกษาในเขตเทศบาลนครอุดรธานี. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 5(2) 208-236.
- ธัชชา รอดกันภัย และ เสน่ห์ บุญกำเนิด. (2560). การสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนกลุ่มเสี่ยง : กรณีศึกษา นักศึกษา กศน. ตำบลควนทอง อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสาร นาคบุตรปริทรรศน์*, 9(2) 132-140.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2543). *การพัฒนาจิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพิเชฐ ปลูกธำโร (โพธิ์ศิริ). (2565). การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างความเข้มแข็งทาง จิตใจต่อโลกธรรม 8. ใน *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พัชร ฤกษ์แก้ว และคณะ. (2563). การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจและฟื้นฟู สุขภาพกายใจแบบบูรณาการของครูและบุคลากรทางการศึกษาบนฐานวิถีชีวิตใหม่. ใน *รายงานการวิจัย*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากร ทางการศึกษา : กระทรวงศึกษาธิการ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2561). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารรณกถา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร : นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- วรรณทิพา สังขสูตร และ มนต์รี สิริโรจนานันท์. (2562). หลักธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติตนเพื่อการ หลุดพ้น. *มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 3(2) 82-92.
- สุวิมล ตีรกานันท์. (2555). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่. (2564). *ข้อมูลพื้นฐานองค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่*. กอง ยุทธศาสตร์และงบประมาณ : องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่. (เอกสารอัดสำเนา).

อำนาจ ไพนุชิต. (2561). การพัฒนาโปรแกรมการฝึกเจริญสติเพื่อพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนและสติของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์. ใน *ปริญญาพนธ์ปรัชญาดุขฎิบัณติต สาขาการวิจัยและพัฒนาศักยภาพมนุษย์*. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระ 9 ส. พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์: การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์
สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย*

THE NINE SACRED BUDDHA IMAGES: CREATIVE AREA DEVELOPMENT
AS A CULTURAL TOURISM DESTINATION IN NONG KHAI PROVINCE

พระวันชัย ภูริทัตโต (อนนต์รี), เจษฎา มุลยาพอ,
พระมหาประทีป อภิวัตโน (แถวพันธุ์), อิงอร บุตรศรีผา

Phra Wanchai Phuritatto (Anontree), Jesada munyapho,

Phramaha Prateep Abhivaddhano (Thawpuntu), Ingon Bootsripha

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Jesada.mun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ “พระ 9 ส.” ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย 2) เพื่อพัฒนาคู่มือการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย และ 3) เพื่อรายงานผลลัพธ์การใช้คู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสงฆ์และผู้นำชุมชน จำนวน 18 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลผ่านการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ “พระ 9 ส.” พบว่า พระพุทธรูปทั้ง 9 องค์มีลักษณะเด่นด้านศิลปกรรมล้านช้างและเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชนท้องถิ่น โดยแต่ละองค์มีประวัติและคติความเชื่อเฉพาะ เช่น การคุ้มครองผู้เดินทาง การเสริมโชคลาภ และการเสี่ยงทาย ซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาและความศรัทธาที่สืบทอดผ่านตำนาน พิธีกรรม และวิถีชีวิตของชาวหนองคาย 2) คู่มือที่จัดทำขึ้นประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก ได้แก่ ประวัติและความสำคัญ แผนที่เส้นทาง พิธีกรรมที่

* Received: 9 May 2025; Revised: 17 June 2025; Accepted: 19 June 2025

เกี่ยวข้อง และข้อมูลบริการนักท่องเที่ยว โดยเน้นการให้ข้อมูลเชิงลึก เช่น ตารางเปรียบเทียบศิลปะล้านช้างของพระแต่ละองค์ พร้อมคำแนะนำด้านมารยาทและข้อควรปฏิบัติเมื่อเข้ากราบสักการะ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและเคารพในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ 3) ผลการใช้คู่มือพบว่า นักท่องเที่ยวร้อยละ 85 พึงพอใจ โดยเฉพาะข้อมูลตำนานพระใส ชุมชนเห็นว่า คู่มือช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน และลดการละเมิดกฎวัด ทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเรื่องการเข้าถึงของผู้พิการ และการขยายเนื้อหาเป็นหลายภาษาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

คำสำคัญ: พระ 9 ส., พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์, การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์และยั่งยืน, แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.

Abstract

This research article aims to: 1) compile knowledge regarding the sacred Buddha images known as the “Phra 9 S.” within the cultural context of Nong Khai Province; 2) develop a cultural tourism management guide related to the “Phra 9 S.” in the same context; and 3) report the outcomes of implementing the guide. This study employs a qualitative research approach, gathering data from books, textbooks, research articles, theses, and other relevant documents, as well as conducting in-depth interviews with 18 monks and community leaders. The data were analyzed and presented through descriptive analysis.

The findings revealed that: 1) The sacred “Phra 9 S.” Buddha images are characterized by Lan Xang artistic styles and serve as focal points of local faith. Each image is associated with unique histories and beliefs—such as protection for travelers, prosperity, and divination—reflecting the wisdom and spiritual heritage passed down through legends, rituals, and the everyday lives of the people of Nong Khai. 2) The developed guidebook comprises four key components: historical background and significance, route maps, related rituals, and tourist service information. It emphasizes in-depth content, such as comparative tables of Lan Xang art styles of each image, along with etiquette guidelines for proper worship, fostering understanding and respect for

sacred spaces. 3) The implementation of the guide showed that 85% of tourists were satisfied, particularly with the legends of Phra Sai. The local community viewed the guide as promoting sustainable tourism, stimulating the local economy, and reducing violations of temple regulations. Additional suggestions included improving accessibility for people with disabilities and expanding the content into multiple languages to accommodate international visitors.

Keywords: The Nine Sacred Buddha Images, Creative Area Development, Cultural Tourism Destination.

บทนำ

พระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปปฏิมา ถือเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรเจ้า ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติและเป็นวัตถุบูชาในทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพื่อดอกย้ำความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ตำนานเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปครั้งแรกปรากฏในสมัยพุทธกาล โดยกล่าวถึงพระพุทธรูปแก่นจันทน์ ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งกรุงโกศลทรงโปรดให้สร้างขึ้น ขณะที่พระพุทธรเจ้าเสด็จไปโปรดพระพุทธรมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545)

จากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์พบว่า การสร้างพระพุทธรูปในรูปแบบมนุษย์เริ่มต้นในช่วงศิลปะคันธาระ ราวพุทธศตวรรษที่ 6-7 ภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธรเจ้าประมาณ 700 ปี โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบกรีก-โรมัน ก่อนหน้านั้น พุทธศาสนิกชนใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาทิ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ (แสดงถึงการตรัสรู้) ธรรมจักร (แสดงถึงการแสดงปฐมเทศนา) และรอยพระพุทธรบาท เป็นต้น (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 2506)

ลักษณะทางศิลปกรรมและพัฒนาการของพระพุทธรูป ได้รับอิทธิพลจากราชวงศ์และภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้ากนิษกะแห่งราชวงศ์คุษาณะ ซึ่งทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง จนขยายออกไปยังภูมิภาคตะวันออกกลาง มีการสร้างพุทธสถานขนาดใหญ่ เช่น มหาสถูปในเมืองปुरुषปุระ ซึ่งสูงถึง 638 ฟุต รวมถึงพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สลักบนผาหินในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-11 ซึ่งมีการกล่าวถึงในบันทึกของพระถังซำจั๋ง พระภิกษุชาวจีนผู้เดินทางมาศึกษาพุทธธรรมในชมพูทวีป (เคงเหลียน สีนุญเรือง, 2508)

พระพุทธรูปในพุทธศาสนา สร้างขึ้นโดยอิงลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ เพื่อเป็นพุทธานุสติ โดยช่างศิลป์เลือกใช้เฉพาะบางลักษณะร่วมกับพุทธอิริยาบถ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน และท่าทางพระหัตถ์หรือนิ้ว เรียกว่า “ปาง” หรือ “มุทรา” อินเดียมีคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปในปางหรือมุทราหลัก แบ่งออกเป็น 7 แบบ ได้แก่ 1) ปางมารวิชัย หรือ ภูมิสมุทรมุทรา 2) ปางสมาธิ หรือ ฌยานมุทรา 3) ปางปฐมเทศนา หรือ ธรรมจักรมุทรา 4) ปางแสดงธรรม หรือ วิตรรกมุทรา 5) ปางปรินิพพาน หรือ ปางไสยาสน์ 6) ปางประทานอภัย หรือ อภัยมุทรา 7) ปางประทานพรหรือ วรมุทรา (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2558)

ในบริบทของประเทศไทย การสร้างพระพุทธรูปได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียตั้งแต่สมัยทวารวดี โดยมีลักษณะปางประทานพรและมารวิชัยเป็นหลัก ในสมัยสุโขทัย ได้มีการสร้างพระพุทธรูปปางลีลาเป็นครั้งแรก พระพุทธศาสนาได้รับการยกย่องเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาติไทยตั้งแต่อดีต ทำให้รูปแบบและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธรูป ได้ฝังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง อัตลักษณ์ของสังคมและวัฒนธรรมไทย เกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรมหลากหลายที่สามารถหลอมรวมกันได้อย่างกลมกลืน โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านพฤติกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยที่เคารพและให้เกียรติต่อผู้อื่นเสมอ ประเพณีและคตินิยมของพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมให้สังคมไทย มีลักษณะอ่อนโยน มีมิตรไมตรี และเป็นมิตรกับผู้มาเยือน

พระ 9 ส. หมายถึงพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จำนวน 9 องค์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในวัดต่าง ๆ ของจังหวัดหนองคาย (พระอลงกรณ์ ฐานสิริ (แก้ววิเศษ), 2560) มีพัฒนาการตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้างจนถึงรัตนโกสินทร์ มิใช่เพียงวัตถุบูชาในพระพุทธศาสนา หากยังเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในฐานะผู้ประทานพรด้านความเจริญรุ่งเรือง สุขภาพ และความสำเร็จในชีวิต ในบริบทการส่งเสริมพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ จังหวัดหนองคาย ได้พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว โดยครอบคลุมวัดสำคัญ เช่น วัดโพธิ์ชัย วัดศรีชะเกษ วัดประดิษฐ์ธรรมคุณ และวัดยอดแก้ว เป็นต้น ซึ่งไม่เพียงเป็นการส่งเสริมวัดและยังเชื่อมโยงมรดกทางศิลปกรรม ประเพณีท้องถิ่น และอัตลักษณ์วัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม แนวทางดังกล่าวยังเผชิญปัญหาในด้านการประชาสัมพันธ์และระบบจัดการท่องเที่ยวที่ยังขาดประสิทธิภาพเพื่อตอบโจทยดังกล่าว จึงมีการผลักดันแนวทางพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ที่ครอบคลุมมิติการอนุรักษ์ศิลปกรรม การจัดทำฐานข้อมูลพระพุทธรูป และแผนที่เส้นทางพระ 9 ส. ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ และอำเภอโพนพิสัย รวมถึงการ

ส่งเสริมกิจกรรมวัฒนธรรมพื้นถิ่น เช่น งานประเพณีสงกรานต์ พร้อมทั้งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พระ 9 ส. จึงมิใช่เป็นเพียงศิลปวัตถุ หากยังเป็นองค์แทนของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศาสนาของท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระพุทธรูปเหล่านี้มีพัฒนาการตั้งแต่ศิลปะแบบคันธาระจนถึงศิลปะไทย แผงไว้ด้วยปรัชญา ความเชื่อ และการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

ปัจจุบัน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับพระ 9 ส. ไม่เพียงเป็นกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ แต่ยังทำหน้าที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และสืบสานคุณค่าทางศาสนาอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เพื่อพัฒนา “คู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส.” ให้สามารถใช้ได้จริงในพื้นที่ ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม การอนุรักษ์ การถ่ายทอดคุณค่า และการสร้างรายได้อย่างยั่งยืนแก่ชุมชน พร้อมทั้งประเมินผลการใช้คู่มือในบริบทจริงเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดหนองคายอย่างรอบด้าน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ของพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย
2. เพื่อพัฒนาคู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย
3. เพื่อรายงานผลลัพธ์การใช้คู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระ 9 ส. พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์: การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย จากหนังสือ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. การวิจัยภาคสนาม มีวิธีวิจัย ดังนี้
 - 2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา ระดับเจ้าอาวาสหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจำนวน 9 รูป และผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน รวม 18 รูป/คน

2.2 เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นเพียงแนวคำถามที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์เพื่อใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสังเกตแบบไม่ส่วนร่วม โดยการจดบันทึกและถ่ายภาพประกอบบริเวณภายในวัดและพุทธสถานในพื้นที่ศึกษา

2.3 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสหรือผู้ที่ได้รับหมายในพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับพระ 9 ส.

2.4 การคัดเลือกวัดที่มีพระ 9 ส. พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์: การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย ผลการคัดเลือกพบว่า มีวัดที่ตรงตามเกณฑ์ทั้งสิ้น 9 แห่ง จำแนกออกเป็น 3 พื้นที่หลัก ดังนี้ **1. เขตอำเภอเมืองหนองคาย** จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ 1) *วัดยอดแก้ว* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด” 2) *วัดศรีบุญเรือง* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด” 3) *วัดศรีบุญเรือง* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด” 4) *วัดประตืองเหล็ก* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด” 5) *วัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง)* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด” **2. เขตอำเภอท่าบ่อ** จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1) *วัดท่าบ่อ* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด” 2) *วัดท่าบ่อ* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด” **3. เขตอำเภอโพนพิสัย** จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1) *วัดโพนพิสัย* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด” 2) *วัดโพนพิสัย* ประดิษฐาน “หลวงพ่อบุญรอด”

2.5 การกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ “พระ 9 ส.” จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณา โดยตั้งอยู่บนฐานแนวคิดด้านศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อของท้องถิ่น ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านประวัติศาสตร์ ความศักดิ์สิทธิ์ บทบาททางสังคม และศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้ 6 เกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้ 1) มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และตำนาน 2) มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้าน 3) มีบทบาททางสังคมและศาสนา 4) มีศิลปกรรมและคุณค่าทางวัฒนธรรม 5) มีศักยภาพในการพัฒนาเชิงการท่องเที่ยววัฒนธรรม 6) มีการยอมรับขององค์กรชุมชนหรือท้องถิ่น

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล การรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการประมวลเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกต แล้วนำมาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษาและสร้างข้อสรุปตลอดถึงการนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. การรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย

พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 9 องค์ หรือที่เรียกกันว่า “พระ 9 ส.” ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย มิได้เป็นเพียงวัตถุบูชาในทางพระพุทธศาสนา หากแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อ วิถีชีวิต และศิลปกรรมของท้องถิ่นที่มีรากฐานสืบเนื่องตั้งแต่สมัยล้านช้างจนถึงปัจจุบัน โดยองค์ความรู้ของพระพุทธรูปทั้ง 9 องค์ได้ ดังนี้

1.1 หลวงพ่อพระสวย เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง หน้าตักกว้าง 27 นิ้ว สูง 109 เซนติเมตร มีตำนานเล่าว่า ชายหนุ่มชาวห่มขาวได้มาขอयाจากวัดก่อนจะหายตัวไปอย่างลึกลับ และเชื่อกันว่ามีพญาวัวทอง หรือหลวงพ่อกษัตริย์แปลง ทำหน้าที่ปกปักรักษาองค์พระ อานิสงส์ของการสักการะหลวงพ่พระสวย เชื่อว่าจะส่งเสริมโชคลาภ และความเจริญรุ่งเรืองในการประกอบธุรกิจ ปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดยอดแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

1.2 พ่อพระสุก เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ขนาดหน้าตักกว้าง 6 นิ้ว ปางมารวิชัย สร้างขึ้นโดยหลวงปู่สีหัตถ์ สุวรรณมาโจ เพื่อเป็นองค์แทนพระสุกองค์เดิมที่จมลงในแม่น้ำโขง ลักษณะทางศิลปกรรมเป็นศิลปะล้านช้าง ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ ณ วัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

1.3 หลวงพ่อพระแสง เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะผสมทองคำและเงิน หน้าหนัก 15 กิโลกรัม ศิลปะล้านช้าง ปางมารวิชัย ชัดสมาธิราบ สร้างโดยพระยาปทุมเทวาภิบาล (เคน) เจ้าเมืองหนองคาย ตำนานเชื่อว่าอานิสงส์ของการกราบไหว้จะเสริมเกียรติยศ ชื่อเสียง และบารมี ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีเกษ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานอุดรธานี, 2558)

1.4 หลวงพ่อพระเสาร์ เป็นพระพุทธรูปโลหะประดับทองนาค หน้าตักกว้าง 65 เซนติเมตร สูง 151 เซนติเมตร สร้างโดยพญาสุนน เจ้านครศรีเชียงใหม่ ลักษณะศิลปะล้านช้าง มีอักษรธรรมจารึกที่ฐานรองรับ อานิสงส์ของการสักการะ ช่วยเสริมอายุมั่นขวัญเย็น และเพิ่มพูนทรัพย์สิน ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดประดิษฐ์ธรรมคุณ (หอกอง) (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

1.5 หลวงพ่อพระใส พระพุทธรูปทองคำศิลปะล้านช้าง ชัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 2 คืบ 8 นิ้ว สูงจากเบื้องล่างถึงยอดพระเกศ 4 คืบ 11 นิ้ว เชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาคุ้มครองผู้เดินทาง สร้างโดยพระราชบิดาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ใน

พระอุโบสถวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย (พระราชพิธีสถาปนา 100 ปี (พ.ศ. 2530)

1.6 หลวงพ่อทองแสน เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ อายุราว 400 ปี สร้างโดยพระยาหลวงสุคันธวงศ์ราชเจ้า ศิลปะล้านช้าง หน้าตักกว้าง 34 นิ้ว สูง 51 นิ้ว ปางมารวิชัย อานิสส์ของการบูชาช่วยให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายและประสบชัยชนะ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ ณ วัดท่าคกเรือ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

1.7 หลวงพ่อแสนห้า เป็นพระพุทธรูปทองคำศิลปะล้านช้าง ขนาดหน้าตัก 61 นิ้ว สูง 90 นิ้ว ปางมารวิชัย สร้างโดยสองพี่น้องชื่อ “แสน” และ “ห้า” อานิสส์ของการสักการะเชื่อว่าส่งผลให้ประสบความสำเร็จในทุกด้าน ปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดกุ่มภูประดิษฐ์ อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานอุดรธานี, 2558)

1.8 หลวงพ่อสิญญะเหือง เป็นพระพุทธรูปสำริด ลงรักปิดทอง ลักษณะศิลปะล้านช้าง ขนาดหน้าตัก 26 นิ้ว สูงจากพระเกศ 36 นิ้ว อานิสส์ของการบูชา เสริมเมตตามหานิยมและอายุยืน ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดหลวงพิสัยเจติยาราม อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

1.9 หลวงพ่อพระเสียง เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ตันทั้งองค์ หนักประมาณ 100 กิโลกรัม ปางสมาธิ ศิลปะล้านช้าง ตำนานกล่าวว่า เป็นพระพุทธรูปประจำวันเกิดของธิดาเจ้ากรุงล้านช้าง เมืองหลวงพระบาง เดิมชื่อเสียงและยังเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนชาวอำเภอโพนพิสัย จึงได้ตั้งคำขวัญไว้ว่า “หลวงพ่พระเสียงแสนศักดิ์สิทธิ์ เนรมิตบั๊งไฟพญานาค” อานิสส์ของการบูชาคือเสริมสติปัญญาแคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง ปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดมณีโคตร อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย (ศูนย์ข้อมูลทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2568)

2) คู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย

จากผลการศึกษาเชิงประจักษ์และกระบวนการพัฒนาเชิงระบบ การจัดทำคู่มือพระ 9 ส. ได้รับการออกแบบให้เป็นเครื่องมือที่ครอบคลุมทั้งในด้านการเรียนรู้ การสื่อสารข้อมูล และการส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการศึกษามรดกทางศาสนาและศิลปกรรมของจังหวัดหนองคาย อันประกอบไปด้วยพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 9 องค์ ซึ่งมีความสำคัญทั้งในเชิงศรัทธาและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

คู่มือฉบับนี้มีโครงสร้างหลักแบ่งออกเป็น 4 ส่วนสำคัญ ได้แก่ (1) ข้อมูลประวัติและความสำคัญของพระพุทธรูปแต่ละองค์ ซึ่งได้นำเสนอรายละเอียดในเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติการสร้าง ตำนานพื้นถิ่น ความเชื่อทางศาสนา ลักษณะทางศิลปกรรม และบทบาทของพระพุทธรูปในบริบทสังคมท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อเชื่อมโยงความเข้าใจระหว่างศิลปะ ศาสนา และวัฒนธรรม (2) แผนที่เส้นทางการท่องเที่ยว ซึ่งออกแบบเป็นเส้นทางแสวงบุญในรูปแบบ “หนึ่งวัน” และ “สองวัน” โดยเชื่อมโยงจุดสำคัญต่าง ๆ เช่น วัดในเครือข่ายพระ 9 ส. ตลาดพื้นบ้าน พิพิธภัณฑ์ และสถานที่ทางวัฒนธรรมใกล้เคียง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตชุมชนควบคู่ไปกับการศึกษาศาสนา (3) พิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธรูปแต่ละองค์ อาทิ พิธีแห่พระ สรงน้ำพระในช่วงเทศกาลสงกรานต์ การประกอบบุญในวันพระ หรือกิจกรรมประจำปีของวัด ซึ่งล้วนสะท้อนความเชื่อและการสืบทอดปฏิบัติศาสนกิจที่ยังมีชีวิตในบริบทของชุมชนร่วมสมัย (4) ข้อมูลบริการสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ เวลาเปิด-ปิดวัด ช่องทางการเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวก ร้านค้าชุมชน และจุดบริการสุขภาพต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นข้อมูลที่สนับสนุนการวางแผนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างครบถ้วน

นอกจากนี้ คู่มือยังได้จัดทำตารางเปรียบเทียบลักษณะทางศิลปกรรม ของพระพุทธรูปทั้ง 9 องค์ อาทิ ลักษณะพระพักตร์ อิริยาบถ ฐานรององค์พระ และวัสดุที่ใช้ในการสร้าง โดยเปรียบเทียบกับศิลปกรรมจากภูมิภาคอื่น อาทิ ศิลปะสุโขทัย อยุธยา และศิลปะลาว เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงเปรียบเทียบในระดับอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ทั้งนี้ เพื่อเน้นให้เห็นถึงคุณค่าเชิงช่าง และความหลากหลายในกระแสดิลปวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน

ในด้านแนวทางปฏิบัติ คู่มือได้เสนอคำแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับการแต่งกายอย่างเหมาะสม เช่น หลีกเลี้ยงเสื้อแขนกุดหรือกางเกงขาสั้น การงดสัมผัสองค์พระโดยตรง และการเว้นระยะห่างอย่างเหมาะสม ระหว่างนักท่องเที่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ เพื่อสะท้อนถึงการให้เกียรติในขนบธรรมเนียมไทย-พุทธ และการเคารพต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นหนองคาย ที่สำคัญคู่มือดังกล่าว ยังได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้เพื่อสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูล โดยจัดทำ QR Code เชื่อมโยงไปยังสื่อเสริม เช่น สารคดีสั้นออนไลน์ แผนที่เชิงโต้ตอบ และแอปพลิเคชันนำทาง (Navigation Application) เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่ต้องการความสะดวก รวดเร็ว และสามารถเข้าถึงข้อมูลได้จากทุกที่ทุกเวลา รวมถึงมีการนำเสนอข้อมูลในหลากหลายภาษา เพื่อเพิ่มขอบเขตการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศอย่างเป็นระบบ

ด้วยการออกแบบที่รอบด้านนี้ คู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. จึงไม่เพียงทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลเชิงวิชาการเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เสริมสร้างความเข้าใจในคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดหนองคายให้เติบโตอย่างยั่งยืน

3) ผลลัพธ์การใช้คู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย

นักท่องเที่ยวร้อยละ 85 แสดงความพึงพอใจต่อนเนื้อหา โดยเฉพาะข้อมูลด้านประวัติศาสตร์เชิงลึกและตำนานอภินิหารของหลวงพ่อบุญเหลือ ซึ่งเป็นองค์พระที่มีชื่อเสียงและได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงในจังหวัดหนองคาย ความน่าสนใจของเนื้อหาดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการเรียนรู้ผ่านศิลปกรรม ความเชื่อ และประเพณีท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นมีทัศนคติเชิงบวกต่อคู่มือ โดยมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติการเรียนรู้ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการจัดการพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะการลดปัญหาการละเมิดกฎวัด เช่น การแต่งกายไม่เหมาะสม การใช้เสียงดัง หรือการสัมผัสองค์พระอย่างไม่เหมาะสม ทั้งนี้ คู่มือช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องก่อนเข้าชมพื้นที่ ส่งเสริมมารยาททางวัฒนธรรม และสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมกับการเรียนรู้เชิงจิตวิญญาณ ในด้านเศรษฐกิจชุมชน คู่มือยังส่งผลต่อการสร้างโอกาสทางอาชีพและการกระจายรายได้ โดยสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยว เช่น การผลิตของที่ระลึกท้องถิ่น การจำหน่ายอาหารพื้นเมือง และสินค้าโอท็อป เช่น ข้าวเหนียวสาจากจากอำเภอท่าบ่อ และผ้าทอไทพวน ซึ่งสะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ จึงมิใช่เพียงการเยี่ยมชมวัดเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับการฟื้นฟูวิถีชุมชนและคุณภาพภูมิใจในท้องถิ่นอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคู่มือให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อาทิ การออกแบบข้อมูลเพื่อรองรับการเข้าถึงของกลุ่มผู้พิการ เช่น การเพิ่มแผนผังเส้นทางวีลแชร์ในพื้นที่วัดสำคัญอย่างวัดโพธิ์ชัย และการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะทาง ขณะเดียวกัน ควรมีการขยายเนื้อหาให้รองรับภาษาต่างประเทศ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาลาว เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงและนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีความสนใจในพุทธศิลป์และวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอให้จัดทำ “คู่มือฉบับย่อ” สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาจำกัด โดยเน้นเส้นทางแบบวันเดียวจบ ซึ่งสามารถตอบสนองกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเข้าถึงเนื้อหาสาระอย่างรวดเร็วแต่ครบถ้วน

อภิปรายผล

1. การศึกษาองค์ความรู้พระพุทธรูป 9 ส. จังหวัดหนองคาย พบว่า พระพุทธรูป 9 ส. มีลักษณะเด่นทางศิลปะ เป็นศิลปะล้านช้าง และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชน แต่ละองค์มีประวัติและความเชื่อเฉพาะตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของฉลอง พันธุ์จันทร์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พระพุทธรูปข้ามแดน: ตำนานการประกอบสร้างและการช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในบริบทสังคมวัฒนธรรมปัจจุบัน พระพุทธรูปศิลปะล้านช้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 ถือว่ามีเอกลักษณ์ ส่วนใหญ่ถูกสร้างโดยกษัตริย์ ปัจจุบันพระพุทธรูปเหล่านี้หลายองค์ได้ถูกอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในพื้นที่ประเทศไทย ตำนานพระพุทธรูปข้ามแดนมีปรากฏอยู่ 2 ช่วง คือ 1) การอัญเชิญพระพุทธรูปเข้าสู่อาณาจักรกรุงธนบุรี 1 ครั้ง คือพระแก้วมรกตและพระบาง 2) การอัญเชิญพระพุทธรูปเข้าสู่อาณาจักรกรุงรัตนโกสินทร์ 2 ครั้ง อาทิ พระสุก พระเสริม พระใส พระแช่คำ เป็นต้น แต่มีพระพุทธรูปหลายองค์ที่ไม่มีรายละเอียดในการอัญเชิญข้ามแดนอย่างชัดเจน มีเพียงจารึกไว้ว่า “ได้ถูกอัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านช้าง” สำหรับการประกอบสร้างและการช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พบว่า พระสุกและพระใส มีการนำไปประกอบสร้างและมีการช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างหลากหลาย แต่พระเสริมนั้นมีการกล่าวถึงในพื้นที่ชายแดนน้อยมาก และมีการเชื่อมโยงกับตำนานและปรากฏการณ์อื่น ๆ เช่น บั้งไฟพญานาค น้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น พื้นที่เหล่านี้ได้ถูกทำให้เป็นพื้นที่ “ศักดิ์สิทธิ์” และเป็นที่ยึดเหนี่ยวสำหรับพุทธศาสนิกชน จนนำไปสู่การสร้างพระเครื่องและของที่ระลึกต่าง ๆ (ฉลอง พันธุ์จันทร์, 2565)

2. การจัดทำคู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. ในบริบทวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย การจัดทำคู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. ผู้วิจัยได้ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวทั้งแบบระยะสั้นและระยะยาว ได้แก่ เส้นทาง 1 วัน ครอบคลุมวัดสำคัญในเขตอำเภอเมือง เช่น วัดโพธิ์ชัย และวัดศรีคุณเมือง และเส้นทาง 2 วัน 1 คืน ซึ่งขยายพื้นที่ไปยังอำเภอท่าบ่อและโพนพิสัย โดยพิจารณาจากความสะดวกในการเดินทางและที่พัก เช่น โฮมสเตย์ริมโขง รวมถึงจุดแวะสำคัญ เช่น ตลาดท่าเสด็จ เพื่อสัมผัสวัฒนธรรมอาหารลาวพื้นถิ่น คู่มือบูรณาการเทคโนโลยีด้วยการพัฒนาแอปพลิเคชัน AR แสดงข้อมูลพระพุทธรูป 9 ส. ผ่านการสแกน QR Code รวมถึงการจัดทำสื่ออินโฟกราฟิก เช่น ตารางเทศกาลสงกรานต์ประจำปี เพื่ออำนวยความสะดวกและเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงข้อมูล นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่ข้อมูลผ่านโซเชียลมีเดีย โดยใช้แฮชแท็ก และความร่วมมือกับครีเอเตอร์ท้องถิ่น เพื่อประชาสัมพันธ์เส้นทาง “ตามรอยพระ 9 ส.” ให้แพร่หลายในวงกว้าง สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรจุฑาโถม) และคณะ ซึ่งเน้นบทบาทของวัดใน

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วม การแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน การใช้มรดกวัฒนธรรมเป็นจุดดึงดูด และการใช้เทคโนโลยีในการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรฐโฒ) และคณะ, 2565) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาประหยัด ปญญาโร, ดร. และคณะ ที่เสนอแนวทางพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัดและพุทธสถานเลียบแม่น้ำโขง 4 แนวทาง ได้แก่ การคัดเลือกวัด การจัดทำแผนที่เว็บไซต์ “วัดริมโขงหนองคาย” การจัดทำป้ายแนะนำ และการผลิตไกด์บุ๊กพร้อมแผ่นพับเผยแพร่แก่ชุมชน (พระมหาประหยัด ปญญาโร, ดร. และคณะ, 2566) และสอดคล้องกับงานวิจัยของอิงอร บุตรศรีผา และคณะ (2566) ที่พัฒนาไกด์บุ๊กแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดหนองคาย พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมธรรมชาติ และชุมชนได้รับการจัดระบบอย่างเป็นหมวดหมู่ โดยไกด์บุ๊กที่จัดทำได้รับการประเมินคุณภาพในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.37) และได้รับความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวในระดับสูง (ค่าเฉลี่ย 4.47) ซึ่งยืนยันถึงประสิทธิภาพของการใช้คู่มือท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัด (อิงอร บุตรศรีผา และคณะ, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษานี้นำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ 3 ประการสำคัญ ดังนี้

1. การบูรณาการประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมกับนวัตกรรมการท่องเที่ยว พระพุทธรูป “พระ 9 ส.” เป็นมากกว่าวัตถุทางศาสนา แต่สะท้อนความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างสยามกับล้านช้าง มีศิลปะเฉพาะตัว เช่น พักตร์อัมเอบ ฐานบัวแบบล้านช้าง และอิทธิพลสุโขทัย-อยุธยา การใช้เทคโนโลยี 3D Scanning และฐานข้อมูลดิจิทัล ช่วยจัดเก็บและนำเสนอข้อมูลเชิงศิลปกรรมได้อย่างแม่นยำ พร้อมเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

2. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม การจัดทำ “คู่มือท่องเที่ยวพระ 9 ส.” ที่รวบรวมข้อมูลประวัติ เส้นทาง พิธีกรรม และบริการท้องถิ่น ช่วยให้ชุมชนมีบทบาทเป็นภาคีผู้ดูแล และผู้ประกอบการ เกิดอาชีพใหม่อีก 8 กลุ่ม พร้อมพัฒนาแอปฯ “Nong Khai 9 Sacred Buddhas” ด้วยเทคโนโลยี AR และเผยแพร่ผ่านโซเชียลมีเดีย

3. แนวทางอนุรักษ์และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เสนอการอนุรักษ์พระ 9 ส. ผ่านแผนดูแลรายองค์ การควบคุมนักท่องเที่ยวด้วยระบบจอง และออกแบบพื้นที่ชมอย่างเหมาะสม พร้อมตั้งกองทุนชุมชนเพื่อบูรณะวัด การทดลองใช้คู่มือพบว่าชุมชนปรับใช้ได้ดี แม้ยังมีข้อจำกัดเรื่องภาษาและ

กลุ่มเปราะบาง จึงเสนอพัฒนาคู่มือเวอร์ชันอิเล็กทรอนิกส์และเพิ่มข้อมูลสำหรับผู้พิการ เพื่อขยายโอกาสการท่องเที่ยวให้ทั่วถึง

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การศึกษาพระ 9 ส. พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์: การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย สรุปได้ว่า พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ “พระ 9 ส.” ในจังหวัดหนองคาย ล้วนมีลักษณะเด่นด้านศิลปกรรม เป็นศิลปะล้านช้าง และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชน แต่ละองค์มีประวัติและความเชื่อเฉพาะตัว เช่น หลวงพ่อพระใสที่เชื่อว่าคุ้มครองผู้เดินทาง พระสุกจำลองที่สร้างขึ้นแทนองค์เดิมที่จมในแม่น้ำโขง และพระเสี่ยงที่ใช้ในการเสี่ยงทาย คู่มือการจัดการท่องเที่ยวพระ 9 ส. ประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก ได้แก่ ประวัติ แผนที่เส้นทาง พิธีกรรม และข้อมูลบริการนักท่องเที่ยว พร้อมแนวทางปฏิบัติในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น การแต่งกายที่เหมาะสม คู่มือเน้นข้อมูลเชิงลึกและสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ผลการใช้งานคู่มือพบว่า ผู้ใช้ส่วนใหญ่ชื่นชมเนื้อหาประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะตำนานของพระใส ขณะที่ชุมชนเห็นว่าคู่มือช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ลดการละเมิดศีลธรรมในวัด และสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนผ่านสินค้าพื้นถิ่น พร้อมข้อเสนอแนะให้พัฒนาคู่มือในรูปแบบดิจิทัลรองรับผู้พิการ และเพิ่มเนื้อหาภาษาอังกฤษ จีน และลาว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะด้านการเผยแพร่องค์ความรู้

1) มีการเผยแพร่ผลงานวิชาการผ่านวารสารวิชาการระดับชาติ เป็นการให้ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการเหล่านี้ มุ่งสร้างรากฐานความรู้ที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวพระ 9 ส. อย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การถ่ายทอดวิชาการ และการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2535). *ประวัติวัดหัวราชอาณาจักร เล่มที่ 10*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

- กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2558). *พระพุทธรูปปางต่าง ๆ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *กรอบหลักสูตรท้องถิ่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2*. หนองคาย : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานอุดรธานี. (2558). *นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 9 ส เสริมมงคลชีวิต. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. 2558-2560*. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เคงเหลียน สืบญเรือง. (2508). *ประวัติพระถังซัมจั๋ง*. พระนคร : โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ.
- ฉลอง พันธุ์จันทร์. (2565). พระพุทธรูปข้ามแดน: ตำนานการประกอบสร้างและการช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในบริบทสังคมวัฒนธรรมปัจจุบัน. *วารสารศิลปการจัดการ*, 6(1), 339-357.
- พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรจุฑาโณ) และคณะ. (2565). รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของวัดในจังหวัดราชบุรี. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(1), 180-196.
- พระมหาประหยัด ปญญาวิโร,ดร.และคณะ. (2566). การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัดและพุทธสถานเลียบแม่น้ำโขง ในเขตเทศบาลตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย. *วารสารมหาจุฬานาครทรรค์*, 9(11), 279-295.
- พระราชปรีชาญาณมุนี (นวน เขมจารี ป.ธ.6). (2530). *พระธาตุอรหันต์*. หนองคาย : โรงพิมพ์มิตรไทย.
- พระอลงกรณ์ ฐานสิริ (แก้ววิเศษ). (2560). ศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของ วัดพระพุทธรูป 9 ส. ในจังหวัดหนองคาย. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศูนย์ข้อมูลทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2565). *วัดมณีโคตร*. เรียกใช้เมื่อ 25 เมษายน 2568 จาก <https://shorturl.asia/stWux>.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2545). *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2506). *พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
- อิงอร บุตรศรีผา และคณะ. (2566). การพัฒนาไกด์บุ๊กแหล่งเรียนรู้สถานที่ท่องเที่ยวและการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่กระบวนการยกระดับการท่องเที่ยวในจังหวัดหนองคาย. ใน *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การพัฒนาหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษา เพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย*

A DEVELOPMENT OF ENGLISH COMMUNICATIVE SPEAKING CURRICULUM USING COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING APPROACH FOR UPPER ELEMENTARY STUDENTS

ปัทมาศ ปัญญาเสน, ปริญญาภาษ สีทอง

Patthamat Panyasen, Parinyapast Seethong

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ประเทศไทย

Lampang Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: patthamat08@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย 2) เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้น โดยใช้รูปแบบการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลัง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนแม่เชียงรายวิทยา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวนทั้งสิ้น 32 คน คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย หลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คู่มือการใช้หลักสูตร และแบบทดสอบวัดความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ t-test

ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีองค์ประกอบจำนวน 7 ด้าน ได้แก่ (1) ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร (2) หลักการของหลักสูตร (3) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (4) โครงสร้าง

* Received: 3 March 2025; Revised: 25 May 2025; Accepted: 12 June 2025

เนื้อหา แบ่งออกเป็น 5 หน่วยการเรียนรู้ (6) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ (7) การวัดและการประเมินผล ทั้งนี้ ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรอยู่ในระดับมาก และคู่มือการใช้หลักสูตรได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด โดยมีค่าประสิทธิผลของการเรียนรู้ตามหลักสูตรเท่ากับ 0.75 2) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรดังกล่าวมีคะแนนเฉลี่ยด้านความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตร, แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร และนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

Abstract

The purposes of this research were: 1) to develop and evaluate the quality of an English communicative speaking curriculum based on the Communicative Language Teaching (CLT) approach for upper elementary students; and 2) To examine the effects of the implemented curriculum in enhancing with the target group. This study employed a pre-experimental research design using a one-group pretest and posttest model. The sample group used were upper elementary students from Mae Chiang Rai Wittaya School during the second semester of the 2024 academic year, selected through simple random sampling. The research instruments included: an English communicative speaking curriculum, a curriculum manual, and the speaking communicative ability test. The statistics used for analyzed were percentage, mean, and standard deviation T-test dependent.

The results of the research were found as follows: 1. English communicative speaking curriculum using communicative language teaching approach for upper elementary students consisted of 7 elements 1) problem statement 2) principle of curriculum 3) aims of curriculum 4) Five units of content structures i.e. (1) Go to school (2) Go to the temple (3) Go travel (4) Go to the market and (5) Go to the market 5) activity 6) materials resources and learning sources and 7) measurement and evaluation. The level of the overall appropriateness of the curriculum was high. The level of the

overall appropriateness of curriculum's manual was the highest and the effectiveness of learning according to the curriculum was 0.75 and 2. Students who have studied with English communicative speaking curriculum using communicative language teaching approach had a statistically higher average score for speaking communicative ability after study at the level of .05

Keywords: A development curriculum, communicative language teaching approach, upper elementary students

บทนำ

โลกปัจจุบันมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งด้านการศึกษาดังเช่นประเทศไทยที่ก้าวเข้าสู่ประเทศไทย 4.0 การเตรียมเด็กและเยาวชนไทยให้มีความรู้ความสามารถและมีทักษะการประยุกต์เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ของเด็กและเยาวชน ถือว่าเป็นความสำเร็จของการยกระดับคุณภาพการศึกษาของชาติ การพัฒนาการศึกษาภายใต้กรอบประเทศไทย 4.0 สู่ศตวรรษที่ 21 เริ่มต้นด้วยการฝึกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง บทบาทของครูเปลี่ยนจากผู้สอนเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ การเรียนแบบบูรณาการ เชื่อมโยงความรู้กับจินตนาการ เปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบให้ผู้เรียนมีทักษะที่พึงประสงค์

การเรียนรู้ภาษาอังกฤษนับเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในบริบทของการดำรงชีวิตประจำวันในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากภาษาอังกฤษทำหน้าที่เป็นเครื่องมือหลักในการติดต่อสื่อสาร การศึกษา การแสวงหาความรู้ การประกอบอาชีพ ตลอดจนการส่งเสริมความเข้าใจในด้านวัฒนธรรมและวิสัยทัศน์ของสังคมโลก การเรียนรู้ภาษาอังกฤษช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความตระหนักรู้ในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมุมมองที่แตกต่างของแต่ละสังคม อันนำไปสู่การสร้างสัมพันธ์ไมตรีและความร่วมมือกับประชาคมนานาชาติ อีกทั้งยังช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เข้าใจความแตกต่างทางภาษา วัฒนธรรม ประเพณี แนวคิด สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง ส่งเสริมการมีวิสัยทัศน์ในการดำเนินชีวิตและเจตคติที่ดีต่อการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร ตลอดจนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จึงได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาอังกฤษในทุกระดับชั้น เพื่อให้นักเรียนมี

ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อติดต่อสื่อสาร สามารถหาคำความรู้ต่าง ๆ ตลอดถึงนำภาษาไปใช้ในการแสดงความคิดเห็นสร้างสรรค์องค์ความรู้ เพื่อนำไปเผยแพร่ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้อย่างชาญฉลาด ดังนั้น หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 จึงได้จัดหลักสูตรให้พัฒนาทักษะภาษาอังกฤษทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ฟัง พูด อ่าน และเขียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) หลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการการศึกษาทุกระดับ ทั้งในระดับประเทศ ระดับสถานศึกษา หรือระดับห้องเรียน เนื่องจากหลักสูตรเป็นเอกสารสำคัญที่เป็นแผนแม่บทหรือยุทธศาสตร์หลักในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน การจัดการศึกษาสำหรับบุคลากรด้านการศึกษา ตลอดจนเป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการจัดมวลงประสบกการณ์แก่นักเรียน รวมทั้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่งชี้ถึงทิศทางการพัฒนาและความเจริญเติบโตของประเทศในอนาคต (กิตติคุณ รุ่งเรือง, 2560)

การปฏิรูปการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยได้นำกรอบ CEFR (The Common European Framework of Reference for Languages) มาใช้เป็นแนวทางหลักในการพัฒนาความสามารถด้านการสื่อสารของผู้เรียน โดยตั้งเป้าให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีระดับความสามารถทางภาษาอยู่ที่ระดับ A1 หรือขั้นเริ่มต้น (Basic User) (สถาบันภาษาอังกฤษ, 2557) อย่างไรก็ตาม จากผลการประเมินของ EF Education First ปี 2023 พบว่า ประเทศไทยมีดัชนีความสามารถทางภาษาอังกฤษอยู่ในอันดับ 101 จาก 113 ประเทศทั่วโลก และอันดับ 21 จาก 23 ประเทศในเอเชีย ด้วยคะแนนเพียง 416 (EF Education First, 2567) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียนที่ยังอยู่ในระดับต่ำ จากประสบการณ์การสอนภาษาอังกฤษพื้นฐานของผู้วิจัยกว่า 6 ปี และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุม PLC พบว่า ทักษะการพูดของนักเรียนยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร อีกทั้งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานยังขาดหลักสูตรเฉพาะที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการพูด ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการจัดทำหลักสูตรเสริมเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกฝนการพูดภาษาอังกฤษเชิงสื่อสาร และสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม

ในปัจจุบันวิธีการสอนการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษมีหลากหลายวิธีการ การสอนภาษาอังกฤษตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communicative Language Teaching : CLT) จึงเป็นการสอนหนึ่งที่ใช้วิธีการสอนหลายรูปแบบ เน้นรูปแบบของทักษะด้านการสื่อสารเป็นสำคัญ มุ่งให้นักเรียนสามารถใช้ภาษาที่เรียนในการสื่อสาร เมื่อผู้เรียนเข้าใจโครงสร้างทางภาษาและคำศัพท์จะใช้ภาษาในการสื่อสารได้ (Johnson & Morrow, 1981) สอดคล้องกับงานวิจัยของณมล โกพล ได้ทำการวิจัย

เกี่ยวกับการฟังและทักษะการการพัฒนาทักษะพูดภาษาอังกฤษ ตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ผลการวิจัยพบว่า 1) แผนการจัดการเรียนรู้ด้านทักษะการฟังและทักษะการพูดภาษาอังกฤษ ตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร โดยใช้กระบวนการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ มีประสิทธิภาพ 67.03/79.55 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 2) พัฒนาการด้านทักษะการฟังและทักษะการพูดภาษาอังกฤษ พบว่า มีคะแนนพัฒนาการเฉลี่ย ร้อยละ 65.76 และ (3) เจตคติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการเรียนภาษาอังกฤษตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (นฤมล โกพล, 2562)

จากปัญหา ความสำคัญ และแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เพื่อพัฒนาการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ และเป็นแนวทางสำหรับครูที่สอนรายวิชาภาษาอังกฤษในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย
2. เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้น มีวิธีในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปางเขต 2 จำนวน 137 โรงเรียน จำนวน 4,208 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 31 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนแม่เชียงรายวิทยา อ.แม่พริก จ.ลำปาง ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยแต่ละขั้นใช้การสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยทำการสุ่มโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปางเขต 2 จำนวน 6 อำเภอ 137 โรงเรียน ได้โรงเรียนประถมศึกษา

ขนาดกลางอำเภอแม่พริก จากนั้นร่วมโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลางอำเภอแม่พริก ซึ่งมี 9 โรงเรียน ได้โรงเรียนแม่เชียงรายวิทยา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการสร้างและหาคุณภาพของหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ Hida Taba ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน 2) ร่างหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ตามองค์ประกอบของหลักสูตรที่วิเคราะห์ไว้ 3) นำเสนอร่างหลักสูตรฯ ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตรฯ 4) ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 5) จัดทำคู่มือการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย 6) นำหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และคู่มือการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน 7) ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสม โดยใช้แบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป ผลการตรวจสอบความเหมาะสมได้ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.00 – 4.80 8) นำหลักสูตรฯ และคู่มือการใช้หลักสูตรฯ ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับแก้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และจัดพิมพ์เพื่อนำไปศึกษานำร่อง (pilot study) กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบ้านแม่ต๋ำ ตำบลพระบาทวังตวง อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 36 คน 9) ปรับปรุง แก้ไขและจัดพิมพ์หลักสูตรฯ และคู่มือการใช้หลักสูตรฯ เป็นรูปเล่มสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะนำไปใช้จริงภาคสนามกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนแม่เชียงรายวิทยาต่อไป

3. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เครื่องมือที่ใช้ในการหาดัชนีประสิทธิผลหลักสูตรฯ เป็นแบบทดสอบวัดความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ แบบประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบของหลักสูตรฯ แบ่งออกเป็น 6 ตอน โดยตอนที่ 1-7 เป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ได้แก่ เหมาะสมมากที่สุด

เหมาะสมมาก เหมาะสมปานกลาง เหมาะสมน้อย และเหมาะสมน้อยที่สุด แบบประเมินความเหมาะสมของคู่มือการใช้หลักสูตรฯ มีลักษณะเป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ เหมาะสมมากที่สุด เหมาะสมมาก เหมาะสมปานกลาง เหมาะสมน้อย และเหมาะสมน้อยที่สุด เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบทดสอบวัดความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ เป็นแบบทดสอบอัตนัย โดยมีสถานการณ์จำนวน 2 สถานการณ์ ให้นักเรียนศึกษาและตอบคำถามจากบทสนทนาในโดยการพูดสนทนากับครูตามเวลาที่กำหนด ใช้เวลา 2 ชั่วโมง คะแนนเต็ม 40 คะแนน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ได้แก่ ชี้แจงการจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรฯ ให้กับกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบก่อนเรียนด้วยแบบวัดความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ แบบทดสอบวัดความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ มีลักษณะเป็นแบบทดสอบอัตนัย ให้นักเรียนตอบคำถามจากบทสนทนาในสถานการณ์ จำนวน 2 สถานการณ์ ใช้เวลา 2 ชั่วโมง ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามคู่มือการใช้หลักสูตรฯ โดยใช้เวลารวม 4 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 1 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 หลักสูตรที่สร้างขึ้น คือ หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร 2. หลักการของหลักสูตร 3. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 4. เนื้อหาของหลักสูตร 5. การจัดการเรียนการสอน 6. สื่อ/แหล่งเรียนรู้ และ 7. การวัดและประเมินผล ซึ่งผลการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ดังตาราง 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสมของหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม (n=5)		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร	4.40	0.66	มาก
2. หลักการของหลักสูตร	4.20	0.55	มาก
3. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	4.50	0.63	มากที่สุด
4. เนื้อหาของหลักสูตร	4.50	0.35	มากที่สุด
5. การจัดการเรียนการสอน	4.60	0.55	มากที่สุด
6. สื่อ/แหล่งเรียนรู้	4.40	0.55	มาก
7. การวัดและประเมินผล	4.50	0.77	มากที่สุด
เฉลี่ย	4.44	0.56	มาก

จากตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยผู้เชี่ยวชาญ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.44$, S.D = 0.56) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดจำนวน 4 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้ การจัดการเรียนการสอน ($\bar{x}= 4.60$, S.D. = 0.55) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ($\bar{x}= 4.50$, S.D. = 0.63) เนื้อหาของหลักสูตร ($\bar{x}= 4.50$, S.D. = 0.35) และการวัดและประเมินผล ($\bar{x}=4.50$, S.D. = 0.77) หลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก จำนวน 3 ด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร ($\bar{x}= 4.40$, S.D. = 0.66) สื่อ/แหล่งเรียนรู้ ($\bar{x}= 4.40$, S.D. = 0.55) และ หลักการของหลักสูตร ($\bar{x}= 4.20$, S.D. = 0.55)

ผลการตรวจสอบคุณภาพของคู่มือการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ปรากฏผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสมของคู่มือการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม (n=5)		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. คำแนะนำการใช้หลักสูตร	4.70	0.32	มากที่สุด
2. กำหนดการสอนของหลักสูตร	4.60	0.00	มากที่สุด
3. บทบาทของครูผู้สอน	4.70	0.42	มากที่สุด
4. วิธีการวัดและประเมินผล	4.60	0.67	มากที่สุด
5. แผนการจัดการเรียนรู้	4.57	0.51	มากที่สุด
เฉลี่ย	4.58	0.43	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 แสดงผลการประเมินความเหมาะสมของคู่มือการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า โดยมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58, S.D = 0.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เรียงลำดับค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้ วิธีการวัดและประเมินผล ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.67) แผนการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.51) บทบาทของครูผู้สอน ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.42) คำแนะนำการใช้หลักสูตร ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.32) และกำหนดการสอนของหลักสูตร ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.00)

ตอนที่ 2 ผลการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

ผลจากการนำหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏผล ดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงผลการวัดความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ ที่เรียนด้วยหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยผู้เชี่ยวชาญ

กลุ่มทดลอง	N	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig
ก่อนเรียน	32	40	18.31	3.74	29.20	0.00
หลังเรียน	32	40	33.62	2.61		

*p < .05

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 3 พบว่า นักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communicative Language Teaching: CLT) สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษก่อนเรียนและหลังเรียนเท่ากับ 18.31 และ 33.62 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรดังกล่าว มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

อภิปรายผล

การพัฒนาหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีการอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการสร้างและตรวจสอบหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

1.1 หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญจำนวน 7 ด้าน ได้แก่

- 1) ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร ซึ่งแสดงถึงบริบท ความจำเป็น และเหตุผลในการพัฒนาหลักสูตร
- 2) หลักการของหลักสูตร ที่กำหนดแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนรู้
- 3) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ที่ระบุทักษะและสมรรถนะที่ผู้เรียนควรได้รับหลังจากการเรียนรู้
- 4) โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร ซึ่งจัดลำดับสาระการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
- 5) กระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนผ่านกิจกรรมที่หลากหลายและสอดคล้องกับแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร
- 6) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 7) การวัดและประเมินผล ที่ใช้ในการสะท้อนผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนและประสิทธิภาพของหลักสูตร

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีพัฒนาหลักสูตรของทาบา โดยเน้นกระบวนการวินิจฉัยความต้องการของผู้เรียนในขั้นต้น (Taba, Hilda, 1962) ผ่านการสอบถามและจัดลำดับความสนใจบนกระดาน พบว่านักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายมีปัญหาในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ และสนใจฝึกพูดจากสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน จึงออกแบบการเรียนการสอนโดยใช้แนวคิดการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารและพัฒนาหลักสูตรที่ประกอบด้วย 5 หน่วย ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 1) Go to school 2) Go to the temple 3) Go travel 4) Go to the market 5) Go to eat ซึ่งใช้เวลาเรียนรวม 12 ชั่วโมง ในขั้นการเลือกเนื้อหา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เอกสารและข้อมูลความต้องการของผู้เรียน โดยเลือกเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง พร้อมศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมการพูดเพื่อการสื่อสารตามแนวทางของ (Harmer J, 2007) ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ การเสนอเนื้อหา การฝึกฝน และการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารจริง อีกทั้งนำแนวคิดของสมิตรา อังวัฒนกุล มาใช้ ซึ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ตามลำดับทักษะ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง สำหรับการประเมินผล (สมิตรา อังวัฒนกุล, 2540) ผู้วิจัยออกแบบแบบทดสอบอัตนัย 2 ข้อ คะแนนเต็ม 40 คะแนน ใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริกส์ เพื่อให้สะท้อนระดับความสามารถด้านการพูดสื่อสารได้ชัดเจน โดยอ้างอิงแนวทางการประเมินของ Harris (Harris, D. P, 1990) และหลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551 โดยปรับตัวชี้วัดจาก 7 ด้านเหลือ 5 ด้าน ได้แก่ การออกเสียง (Pronunciation), คำศัพท์ (Vocabulary), ไวยากรณ์ (Grammar), ความคล่องแคล่ว (Fluency), และการแสดงท่าทาง/น้ำเสียง (Gesture) พร้อมลดระดับคะแนนจาก 5 เป็น 3 ระดับ เพื่อให้เหมาะสมกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างระดับประถมศึกษาตอนปลาย

1.2 ผลการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร ผลการประเมินหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย พบว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับมาก ส่วนคู่มือการใช้หลักสูตรได้รับการประเมินว่าเหมาะสมในระดับมากที่สุด อันเป็นผลจากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัญหาการเรียนของนักเรียนและบริบทของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เพื่อนำมาออกแบบและจัดทำหลักสูตรและคู่มือประกอบ โดยมีการตรวจสอบเบื้องต้นด้วยตนเอง ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา และเสนอผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพก่อนนำไปใช้จริง ผลจากผู้เชี่ยวชาญนำไปสู่การปรับปรุงเนื้อหา รูปแบบ และแนวทางการดำเนินงานของหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้งานจริง ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของนุชนาถ เปี่ยมณี และปริญญภาส สีทอง ที่พัฒนาหลักสูตรส่งเสริมการพูดภาษาอังกฤษโดยใช้บทบาทสมมติ (Role-Playing) สำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งประกอบด้วย

7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ความเป็นมาและความสำคัญ 2) หลักการ 3) จุดมุ่งหมาย 4) โครงสร้างเนื้อหา 5) กระบวนการจัดการเรียนรู้ 6) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 7) การวัดและประเมินผล (นุชนาถ เปี่ยมณี และปริญญภาส สีทอง, 2565) โดยผลประเมินชี้ว่าหลักสูตรและคู่มือมีความเหมาะสมในระดับมากและมากที่สุดตามลำดับ พร้อมค่าดัชนีประสิทธิผล 0.7559 แสดงถึงควมมีประสิทธิภาพ และพบว่านักเรียนมีคะแนนความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย นักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีค่าเฉลี่ยความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

1. ผลการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย พบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 7 ด้าน ได้แก่ 1) ความเป็นมาและความสำคัญของหลักสูตร 2) หลักการของหลักสูตร 3) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 4) โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร 5) การจัดการเรียนการสอน 6) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 7) การวัดและการประเมินผล ผลการประเมินคุณภาพหลักสูตรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.44 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.56 ขณะที่คู่มือการใช้หลักสูตรได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.58 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.43 แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรและคู่มือที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพในระดับที่น่าพึงพอใจและสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผลการใช้หลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย นักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้แนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา

ตอนปลาย มีค่าเฉลี่ยความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1) ผู้ที่จะนำหลักสูตรนี้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นอื่นๆ ควรปรับสถานการณ์ให้เหมาะสมกับบริบทและระดับชั้นนั้น ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพูดสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
- 2) ควรให้นักเรียนได้ฝึกพูดสื่อสารอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอเพื่อพัฒนาความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน
- 3) ควรควบคุมการพูดของผู้เรียนให้ใช้ภาษาอังกฤษตลอดเวลา โดยการสร้างข้อตกลงกับผู้เรียน หากไม่พูดภาษาอังกฤษ เช่น การหักคะแนน เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาและทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษโดยใช้วิธีการสอนอื่น ๆ
- 2) ควรมีการศึกษาศักยภาพในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษของนักเรียนตามแนวการสอนภาษา เพื่อการสื่อสารในระยะเวลาหลังจากสิ้นสุดการเรียนไปแล้วช่วงหนึ่ง เพื่อประเมินความคงทนของความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษที่ได้รับจากการเรียนรู้
- 3) ควรมีการพัฒนาหลักสูตรที่พัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กิตติคุณ รุ่งเรือง. (2560). *การพัฒนาหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ไทยในหลักสูตรนานาชาติ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ใน วิทยานิพนธ์สาขาวิชาวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.*
- นฤมล โกพล. (2562). *การวิจัยเกี่ยวกับการฟังและทักษะการพัฒนาด้านทักษะพูดภาษาอังกฤษ ตามแนวการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการ*

ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา. มหาวิทยาลัยนครพนม.

นุชนาถ เปี่ยมณี และปริญญภาส สีทอง. (2565). การพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมความสามารถในการพูดสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยใช้วิธีการสอนแบบบทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วารสารวิชาการ มจร.บุรีรัมย์, 7(2), 80–93.

สถาบันภาษาอังกฤษ. (2557). คู่มือการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษแนวใหม่ตามกรอบมาตรฐานความสามารถทางภาษาอังกฤษที่เป็นสากลระดับชั้นประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สุมิตรา อังวัฒนกุล. (2540). วิธีสอนภาษาอังกฤษ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

EF Education First. (2023). จัดอันดับภาษาอังกฤษ ประเทศไทย ประจำปี 2023. เรียกใช้เมื่อ 22 ตุลาคม 2567/จาก <https://www.edufirstschool.com>.

Harmer J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. London: Longman Group.

Harris, D. P. (1990). *Testing English as a Second Language*. New York: Mc Graw - Hill Book.

Johnson & Morrow. (1981). *Communication in the classroom*. England: Longman Group Ltd.

Taba, Hilda. (1962). *Curriculum Development, Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace.

การพัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม*
DEVELOPING OF THE LEARNING PACKAGE AND CREATIVE ACTIVITIES FOR
MATHAYOM SUKSA 2 STUDENTS THAT PHANOM DISTRICT
NAKHON PHANOM PROVINCE

ศตพล ใจสabay

Sataphol Jaisabai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Phanom Buddhist College, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Sataphol789@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผ่านระบบออนไลน์ 2) ประเมินประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ตามเกณฑ์ 80/80 3) เปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจก่อนและหลังเรียน และ 4) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อชุดการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/12 โรงเรียนธาตุพนม จำนวน 36 คน ที่ได้จากการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ ชุดการเรียนรู้ 5 ชุด แบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ และแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และการทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ พบว่า มีเนื้อหาครอบคลุมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณี ความเชื่อ และบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนม โดยออกแบบตามหลักการทางการศึกษาอย่างครบถ้วน ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่า 0.50 ทุกรายการ 2) ชุดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพเท่ากับ 80.59/81.57 สูงกว่าเกณฑ์ 3) ความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทาง

* Received: 7 April 2025; Revised: 26 June 2025; Accepted: 27 June 2025

สถิติที่ระดับ .05 โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 16.33 และ 16.47 และหลังเรียนเท่ากับ 22.97 และ 22.33 ตามลำดับ และ 4) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดการเรียนรู้ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.67$, S.D. = 0.16) โดยด้านสื่อการเรียนรู้ Google Site ได้รับความพึงพอใจสูงสุด รองลงมาคือด้านประโยชน์ที่ได้รับและด้านผู้เรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ผ่าน Google Site มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนา, ชุดการเรียนรู้, กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

Abstract

This research article aims to: 1. develop a set of learning modules and creative activities for Mathayom Suksa 2 (Grade 8) students through an online system, 2. evaluate the effectiveness of the learning modules based on the 80/80 criterion, 3. compare students' English reading comprehension abilities before and after using the modules, and 4. investigate students' satisfaction toward the learning modules. The study employed a research and development methodology. The sample consisted of 36 students from Class 2/12 at Thatphanom School, selected through cluster random sampling. The research instruments included five learning modules, an English reading comprehension test, a creativity test, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics and t-tests.

The results revealed that: 1) The development of the learning modules and creative activities revealed that the content comprehensively encompasses local history, traditions, beliefs, and notable figures associated with Phra That Phanom. The modules were thoroughly designed in accordance with educational principles, and each component achieved a content validity index (CVI) greater than 0.50, reflecting a high level of appropriateness and academic rigor; 2) the effectiveness of the learning packages was 80.59/81.57, exceeding the 80/80 criterion; 3) students' post-learning English reading comprehension and creative thinking scores were significantly higher than pre-learning scores at the .05 level. The mean pre-test and post-test scores were

16.33 and 22.97 for reading, and 16.47 and 22.33 for creative thinking, respectively; and 4) students expressed a high level of satisfaction with the learning packages ($\bar{x} = 4.67$, S.D. = 0.16), with the Google Site receiving the highest ratings, followed by perceived benefits and learner aspects.

Keywords: Developing, Learning packages, creative activities, Grade 8 students

บทนำ

ภาษาอังกฤษได้กลายเป็นภาษาสากลที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศอย่างแพร่หลายในสังคมโลกปัจจุบัน ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ภาษาอังกฤษจึงถูกใช้เป็นภาษาหลักในการเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศ องค์ความรู้ใหม่ ๆ และการทำธุรกรรมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากการรวมตัวกันของประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ซึ่งมีการระบุในกฎบัตรอาเซียนข้อที่ 34 ว่า “The working language of ASEAN shall be English” กล่าวคือภาษาอังกฤษเป็นภาษาทางการในการทำงานของอาเซียน ดังนั้น การจัดการศึกษาของไทยทั้งในภาครัฐและเอกชน รวมถึงทุกระดับการศึกษา จึงมีความจำเป็นต้องส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะทางภาษาอังกฤษของผู้เรียน เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต การศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ ตลอดจนการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยสู่สากล

ในการเรียนรู้ภาษานั้น ทักษะการอ่านนับเป็นทักษะที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับผู้เรียนชาวไทย เนื่องจากในชีวิตประจำวันต้องใช้ทักษะการอ่านในการทำความเข้าใจสื่อประเภทต่าง ๆ ที่เป็นภาษาอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ บทความ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อดิจิทัล เป็นต้น อีกทั้งการใช้ประเทศไทยใช้ภาษาอังกฤษในฐานะภาษาต่างประเทศ ไม่ได้เป็นภาษาแม่หรือภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ทักษะการอ่านจึงจำเป็นต่อการพัฒนาสมรรถนะทางภาษา (Ward, J, 1984) และการอ่านยังช่วยเสริมสร้างความรู้ ประสบการณ์ รวมถึงพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย (วิจารณ์ พานิช, 2556) โลกในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม โดยเฉพาะความคิดสร้างสรรค์ที่ถือเป็นทักษะจำเป็นสำหรับนักเรียนในยุคนี้ การจัดการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ แก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการทำงานและการดำรงชีวิตในอนาคต

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา ว่ามีส่วนสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคปัจจุบัน เพราะเป็นการจัดการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม ที่ผสมผสานความรู้จากหลายสาขาวิชา เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การเชื่อมโยงความคิด และการนำความรู้ที่ได้ไปใช้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพนั้น ต้องเน้นการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ อย่างสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย (กัลยา จันทร์พรหมณ์, 2562)

แม้ว่าโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาความสามารถทางภาษาอังกฤษและทักษะการคิดสำหรับนักเรียน แต่จากการสำรวจข้อมูลในโรงเรียน ๓๓๓ แห่ง อำเภอ ๓๓ อำเภอ จังหวัดนครพนม ยังพบปัญหาที่สำคัญหลายประการ โดยเฉพาะ 1) ปัญหาการมีสื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่มุ่งพัฒนาทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจ และความคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบไม่เพียงพอ 2) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ขาดการบูรณาการระหว่างเนื้อหาวิชา กลวิธีการอ่าน และทักษะการคิดขั้นสูง และ 3) การขาดนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหาภาษาอังกฤษเข้ากับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยออกแบบในรูปแบบของชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ผ่านระบบออนไลน์ เพื่อให้ นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้จะช่วยเสริมสร้างทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ และเพิ่มคุณภาพการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาในยุคดิจิทัล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและพัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผ่านระบบออนไลน์
2. เพื่อประเมินและทดลองหาประสิทธิภาพชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผ่านระบบออนไลน์ ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

3. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ก่อนและหลังการเรียนรู้ การบูรณาการเนื้อหาและภาษา
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ห้องเรียนปกติ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนธาตุพนม อำเภธาตุพนม จังหวัดนครพนม จำนวน 8 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 278 คน และใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม ได้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/12 จำนวน 36 คน ซึ่งได้รับคำยินยอมจากครูประจำชั้น นอกจากนี้ ยังได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ และครูผู้สอนที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำนวจความต้องการของนักเรียนโดยใช้แบบสอบถามกับนักเรียนจำนวน 162 คน และสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียนเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาชุดการเรียนรู้ จากนั้นได้ออกแบบและพัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์จำนวน 5 ชุด ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์อำเภธาตุพนม 2) ประวัติการสร้างพระธาตุพนมและบูรณปฏิสังขรณ์ 3) ข้าโอกาสพระธาตุพนม: ประเพณีถวายข้าวแด่พระธาตุพนม 4) พระอุปคุตและพิธีอัญเชิญในงานนมัสการพระธาตุพนม และ 5) พญานาคที่มีความสัมพันธ์กับองค์พระธาตุพนม แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านตรวจสอบความเหมาะสม ซึ่งผลการประเมินพบว่า ชุดการเรียนรู้มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มากกว่า 0.50 ทุกรายการ

ระยะที่ 2 ผู้วิจัยได้ทดลองหาประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ตามเกณฑ์ 80/80 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีประสิทธิภาพ (มนสิข สิทิสมบูรณ์, 2563) จากสูตร E_1/E_2 โดยแบ่งการทดลองเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทดลองแบบเดียวกับนักเรียน 3 คน (เก่ง ปานกลาง อ่อน) ได้ค่าประสิทธิภาพ 80.89/81.11 2) การทดลองแบบกลุ่มย่อยกับนักเรียน 9 คน ได้ค่าประสิทธิภาพ 80.15/81.11 และ 3) การทดลอง

กลุ่มใหญ่กับนักเรียน 30 คน ได้ค่าประสิทธิภาพ 81.50/84.63 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดในทุกขั้นตอน จากนั้นจึงนำชุดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง โดยเก็บข้อมูลด้วยแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจและแบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ ทั้งก่อนและหลังการทดลอง สำหรับแบบทดสอบวัดความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ ผู้วิจัยได้สร้างแบบทดสอบแบบปรนัยชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและนำไปทดลองใช้เพื่อวิเคราะห์คุณภาพรายข้อ จนได้แบบทดสอบที่มีคุณภาพ จำนวน 30 ข้อ และนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (กมลวรรณ ตั้งธนาคนนท์, 2563) มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .86 ส่วนแบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ได้สร้างตามแนวคิดของทอแรนซ์ (Torrance) ตรวจสอบคุณภาพในลักษณะเดียวกัน มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .85

ระยะที่ 3 ผู้วิจัยได้ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ มาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยพิจารณาคัดเลือกข้อที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.50

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการพัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ พบว่า ชุดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยเนื้อหา 5 ชุด ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์อำเภอธาตุพนม 2) ประวัติการสร้างพระธาตุพนมและบูรณปฏิสังขรณ์ 3) ข้าโอกาสพระธาตุพนม: ประเพณีถวายข้าวแด่พระธาตุพนม 4) พระอุปคุตและพิธีอัญเชิญในงานนมัสการพระธาตุพนม และ 5) พญานาคที่มีความสัมพันธ์กับองค์พระธาตุพนม โดยแต่ละชุดมีองค์ประกอบครบถ้วนตามหลักการออกแบบชุดการเรียนรู้ และผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มากกว่า 0.50 ทุกรายการ

2. ผลการประเมินประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ พบว่า มีประสิทธิภาพเท่ากับ 80.59/81.57 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (80/80) โดยมีประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1) เท่ากับ 80.59 และประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2) เท่ากับ 81.57

3. ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียน พบว่า หลังการเรียนรู้ด้วยชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าก่อน

เรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน เท่ากับ 16.33 คะแนน (S.D. = 3.31) และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน เท่ากับ 22.97 คะแนน (S.D. = 3.24)

4. ผลของการเปรียบเทียบคะแนนความคิดสร้างสรรค์ ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ พบว่า ก่อนการเรียนมีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 16.47) และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = 2.86) ส่วนหลังการเรียนมีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 22.33) และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = 2.14)

5. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.67, S.D. = 0.16) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านสื่อการเรียนรู้ Google Site มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.82) รองลงมาคือด้านประโยชน์ที่ได้รับ ($\bar{x}$ = 4.74) ด้านผู้เรียน ($\bar{x}$ = 4.68) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.60) และด้านการวัดและประเมินผล ($\bar{x}$ = 4.51) ตามลำดับ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม” สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

1. **ประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์** ชุดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (80/80) ได้ค่าประสิทธิภาพ 80.15/81.11 ประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้ที่สูงกว่าเกณฑ์ อาจเนื่องมาจากการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการสำรวจความต้องการของผู้เรียน การวิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสม และการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งเนื้อหาเป็นเรื่องราวท้องถิ่นที่ใกล้ตัวผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย สอดคล้องกับงานวิจัยของสุชา อยู่อ่อน ที่พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่ออกแบบอย่างดีช่วยส่งเสริมความสามารถในการอ่านของผู้เรียน (สุชา อยู่อ่อน, 2565)

2. **ความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ** ผลการวิจัยที่พบว่า การที่นักเรียนมีความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจสูงขึ้นหลังการเรียนรู้ แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการเนื้อหาท้องถิ่นกับการเรียนภาษาอังกฤษ ช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะทางภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้เรียนได้ฝึกใช้ภาษาในบริบทที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับ

ประสบการณ์จริง การจัดกิจกรรมที่หลากหลายทั้งแบบออนไลน์และในชั้นเรียน ช่วยตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ครูผู้สอนให้ความเห็นว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ผ่านระบบออนไลน์ ช่วยพัฒนาความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนได้อย่างชัดเจน เนื่องจากเนื้อหามีความเหมาะสม เชื่อมโยงกับชีวิต และกระตุ้นความสนใจ ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของณิชาภัทร ฤทธิ์ละคร ที่ใช้การสอนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL) พบว่านักเรียนมีความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจหลังเรียนสูงขึ้น (ณิชาภัทร ฤทธิ์ละคร, 2563)

3. การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การที่นักเรียนมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นหลังเรียนแสดงให้เห็นว่า ชุดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้ เนื่องจากได้ออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดนอกกรอบ แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ และใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสืบค้นและสร้างสรรค์ผลงาน สอดคล้องกับทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ของ Torrance ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ 4 ด้าน ได้แก่ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น และความคิดละเอียดลออ ซึ่งชุดการเรียนรู้ได้ออกแบบกิจกรรมที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 4 ด้าน การจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และนำเสนอผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (Torrance, E. P, 1962) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของปทุมณา แจ้งพลอย ที่พบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบอย่างเป็นระบบช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ปทุมณา แจ้งพลอย, 2564)

4. ความพึงพอใจของนักเรียน ความพึงพอใจในระดับมากของนักเรียน โดยเฉพาะด้านสื่อการเรียนรู้ Google Site สะท้อนให้เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ ตอบสนองต่อวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคดิจิทัล การที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงบทเรียนได้ทุกที่ทุกเวลา ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในการจัดการเรียนรู้ตอบสนองต่อวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคดิจิทัล การเข้าถึงบทเรียนได้ทุกที่ทุกเวลา ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของเกวลิน หวังมูทิตากุล และปทุมณา แจ้งพลอย ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้รูปแบบใหม่ทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับสูง (เกวลิน หวังมูทิตากุล, 2565; ปทุมณา แจ้งพลอย, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยการพัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ (CILC Model) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษที่บูรณาการกับเนื้อหาท้องถิ่นในบริบทต่าง ๆ ไม่เพียงเฉพาะโรงเรียนธาตุพนมเท่านั้น แต่ยังสามารถปรับใช้ในโรงเรียนอื่น ๆ ได้ โดยปรับเนื้อหาให้เข้ากับบริบทท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ การดำเนินการตามโมเดลนี้จะช่วยพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน รวมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการใช้อย่างถูกต้องและเป็นสื่อในการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น

ลักษณะโมเดลและกระบวนการ

โมเดลการบูรณาการภาษาอังกฤษและเนื้อหาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ (Creative Integrated Local Content Model: CILC Model) แสดงความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ใหม่ 6 ด้านที่เชื่อมโยงกันเป็นระบบ โดยมีการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนการนำโมเดลไปใช้

1. **ขั้นวิเคราะห์** วิเคราะห์บริบทและความต้องการของผู้เรียน คัดเลือกเนื้อหาท้องถิ่นตามเกณฑ์ในองค์ความรู้ ที่ 4
 2. **ขั้นออกแบบ** ออกแบบชุดการเรียนรู้บน Google Site โดยใช้องค์ประกอบใน องค์ความรู้ที่ 3
 3. **ขั้นพัฒนา** ตามองค์ความรู้ที่ 2 พัฒนาเนื้อหา กิจกรรม และแบบทดสอบตามที่ออกแบบไว้ โดยแบ่งเป็นชุดการเรียนรู้ย่อยหลายๆ ชุด โดยในแต่ละชุดการเรียนรู้ ใช้ขั้นตอนการสอนอ่านดังนี้
 - 3.1 **ขั้นก่อนอ่าน** กระตุ้นให้ผู้เรียนดึงความรู้เดิมมาเชื่อมโยงกับเนื้อหา โดยการถาม-ตอบ ระดมความคิด หาความหมายของคำศัพท์ใหม่
 - 3.2 **ขั้นระหว่างอ่าน** ให้ผู้เรียนอ่านเนื้อหา เก็บใจความสำคัญ สรุปความ ตั้งคำถาม ทำแบบฝึกหัด หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน
 - 3.3 **ขั้นหลังอ่าน** ให้ผู้เรียนสร้างผลงานจากสิ่งที่อ่านในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น เล่าเรื่อง เขียนบทความ ทำโครงงาน
- จัดกิจกรรมความคิดสร้างสรรค์ 4 มิติ คือ ความคิดริเริ่ม คิดคล่อง คิดยืดหยุ่น และคิดละเอียดลออ ผสมผสานไปกับกิจกรรมการอ่าน

ทดลองใช้ชุดการเรียนรู้กับนักเรียนกลุ่มเล็ก เพื่อหาประสิทธิภาพและนำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำไปใช้จริง

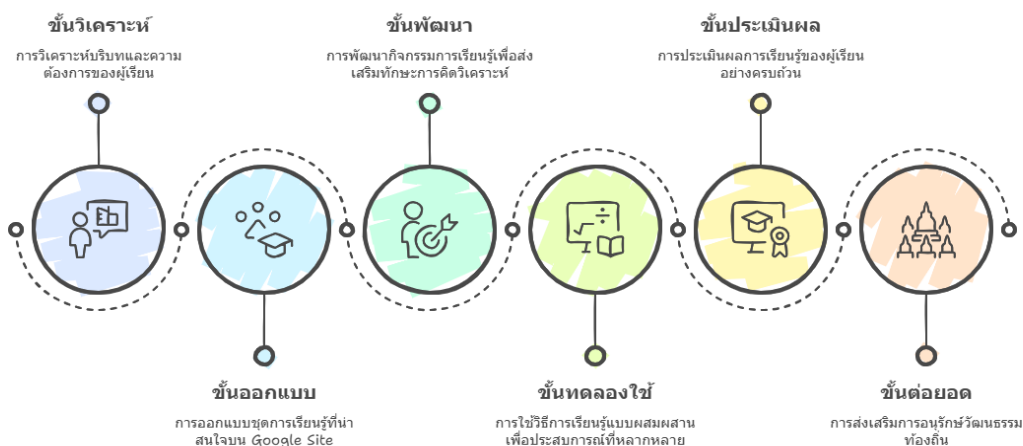
4. **ขั้นทดลองใช้** จัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน 60% ออนไลน์ 40% ในชั้นเรียน ให้นักเรียนฝึกทักษะการอ่านและความคิดสร้างสรรค์ตามองค์ความรู้ที่ 1

5. **ขั้นประเมินผล** ใช้วิธีประเมินตามสภาพจริง ก่อน ระหว่าง หลังเรียน โดยเน้นทักษะการอ่านและความคิดสร้างสรรค์แบบบูรณาการตามองค์ความรู้ที่ 5

6. **ขั้นต่อยอด** นำผลงานสู่ชุมชน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ส่งเสริมการใช้ภาษาอังกฤษและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นตามองค์ความรู้ที่ 6

โมเดล

กระบวนการนำโมเดลการเรียนรู้ไปใช้

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้พัฒนาชุดการเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ 5 ชุดเกี่ยวกับพระธาตุพนม ทุกชุดผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ มีค่า IOC มากกว่า 0.50 ชุดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ 80.59/81.57 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ผลการทดลองพบว่า นักเรียนมีความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ก่อนเรียน $\bar{x} = 16.33$, หลังเรียน $\bar{x} = 22.97$) มีความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงขึ้น (ก่อนเรียน $\bar{x} = 16.47$, หลังเรียน $\bar{x} = 22.33$) และมีความ

พึงพอใจต่อการเรียนรู้ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.67$) โดยพึงพอใจด้านสื่อการเรียนรู้ Google Site มากที่สุด ($\bar{x} = 4.82$)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) ครูควรทำความเข้าใจองค์ประกอบของชุดการเรียนรู้และแนวทางการจัดกิจกรรมก่อนนำไปใช้

2) กิจกรรมควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

3) ควรเตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยีและแนะนำวิธีใช้ Google Site ให้ผู้เรียนเข้าใจ

2. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้

ผลการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษและความคิดสร้างสรรค์ตามโมเดลการบูรณาการภาษาอังกฤษและเนื้อหาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ (CILC Model) ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอนหลัก คือ วิเคราะห์บริบท ออกแบบชุดการเรียนรู้ พัฒนากิจกรรม ทดลองใช้ ประเมินผล และต่อยอดสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรม

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรขยายขอบเขตไปยังกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายขึ้น ศึกษาผลของชุดการเรียนรู้ต่อตัวแปรอื่นๆ เช่น แรงจูงใจ เจตคติ หรือทักษะการคิดขั้นสูง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนอย่างรอบด้านต่อไป

เอกสารอ้างอิง

มลวรรณ ตั้งณาคานนท์. (2563). *การวัดและประเมินทักษะการปฏิบัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3).

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กัลยา จันทรพราหมณ์. (2562). *การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) ตามแนวการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ใน ปริญญาดุษฐ์บัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยบูรพา.*

เกวลิน หวังมูทิตากุล. (2565). *ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษโดยใช้การสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (CLT) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน (FLIPPED CLASSROOM) ที่มี*

ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษและความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่

3. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 9(3), 470-478.

ณิชาภัทร ฤทธิ์ละคร. (2563). การพัฒนาความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้
การสอนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL) สำหรับนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 3. ใน *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*.
มหาวิทยาลัยรังสิต.

ปยุตดา แจ้งพลอย. (2564). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ สำหรับ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. ใน *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (หลักสูตรและการ
สอน)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

มนสิข สิริธสมบุรณ์. (2563). *ระเบียบวิธีวิจัยทางหลักสูตร*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระนครศรีอยุธยา : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิจารณ์ พานิช. (2556). *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสยามกัมมา
จล.

สุชา อยู่อ่อน. (2565). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยวิธีการสอน SQ4R ผ่าน
แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านจับใจความสำหรับนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 1. ใน *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*.
มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Torrance, E. P. (1962). *Guiding creative talent*. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.

Ward, J. (1984). Techniques for Teaching Reading. *English Teaching Forum*, 22(3), 2-5.

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1*

APPROACHES FOR SUSTAINABLE LEADERSHIP DEVELOPMENT OF SCHOOL
ADMINISTRATORS UNDER NONG KHAI PRIMARY EDUCATIONAL
SERVICE OFFICE 1

ประไพพัตร์ ศรีสุขพันธ์, สิริชัย สอนสุภี

Prapaipat Srisookkaphan, Sittichai Sonsupee

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

KhonKaen University, Nong Khai campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: prapaipat.s@kkumail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคายเขต 1 การวิจัยนี้ใช้รูปแบบระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและครูจำนวน 302 คน โดยเก็บข้อมูล 2 ระยะ ได้แก่ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณและการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก โดยการมีความยุติธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุดขณะที่การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน การส่งเสริมความหลากหลายและการปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลงมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมาก โดยการมีความยุติธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และการสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{Modified}$) อยู่ระหว่าง 0.231 - 0.249 ความต้องการจำเป็นสูงสุดคือ การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง ($PNI_{Modified} = 0.249$) และความต้องการจำเป็นต่ำสุดคือ การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ($PNI_{Modified} = 0.231$) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษามี 5 ด้าน ได้แก่ 1) การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารควร

* Received: 31 March 2025; Revised: 3 May 2025; Accepted: 9 May 2025

ปรับทัศนคติและกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ 2) การส่งเสริมความหลากหลาย ผู้บริหารควรสร้างค่านิยมหลักในการให้คุณค่ากับความหลากหลายของบุคคล 3) การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน ผู้บริหารควรกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน 4) การมีความยุติธรรม ผู้บริหารควรพัฒนานโยบายที่ชัดเจนเป็นธรรมกระตุ้นให้ทุกคนในสถานศึกษาปฏิบัติงานอย่างเปิดเผย 5) การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ผู้บริหารควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืน, สภาพปัจจุบัน, สภาพที่พึงประสงค์, ความต้องการจำเป็น

Abstract

This research article aims to 1) study the current conditions, desired conditions, and needs related to sustainable leadership of school administrators. 2) Study the development approaches for sustainable leadership of school administrators under the Nong Khai Primary Educational Service Area Office 1. This study employed a mixed-methods research approach. The sample consisted of a total of 302 school administrators and teachers. Data collection was conducted in two phases: quantitative data collection and qualitative interviews with five experts.

The research findings indicate that the current condition is at a high level, with fairness having the highest average score, while vision-oriented sustainability, diversity promotion, and adaptability to change had the lowest average scores. The desired state is also at a high level, with fairness receiving the highest average score, while building a sustainable culture had the lowest average score. The Priority Needs Index ($PNI_{Modified}$) ranged from 0.231 to 0.249, with the highest need being adaptability to change ($PNI_{Modified} = 0.249$) and the lowest need being building a sustainable culture ($PNI_{Modified} = 0.231$). The approaches for sustainable leadership of school administrators consist of five key areas: 1) Adaptability to change is emphasized, where administrators should adjust their attitudes and work processes to align with the evolving situation. 2) Promoting diversity is crucial, with administrators being advised to foster core values that acknowledge and

respect individual diversity. 3) Vision-oriented sustainability is a critical component, urging administrators to establish a clear vision grounded in sustainable development principles. 4) Fairness is essential, with administrators needing to develop transparent and just policies that encourage openness and accountability among all members of the school community. 5) Building a sustainable culture involves administrators fostering strong relationships with the community and stakeholders.

Keywords: Approaches for Sustainable Leadership, Current Condition, Desirable Condition, Needs

บทนำ

นโยบายและยุทธศาสตร์การศึกษาของประเทศไทย มีการกำหนดกับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4 (SDG 4) สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2565) ในบริบทของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการสถานศึกษาได้ เนื่องจากเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบทั้งในด้านการกำหนดทิศทางการศึกษา การบริหารจัดการทรัพยากร การส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนและบุคลากรเพื่อบรรลุเป้าหมายได้เต็มตามศักยภาพ (ธีระ รุญเจริญ, 2563)

ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนขององค์กรโดยเฉพาะ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นความสามารถในการนำองค์กรให้บรรลุเป้าหมายในระยะยาว โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม (สุวิมล ว่องวาณิช, 2563) โดยลักษณะสำคัญภาวะผู้นำแบบยั่งยืน ประกอบไปด้วย 1) การตระหนักถึงการเรียนรู้ ผู้นำต้องมีความสามารถในการเรียนรู้และบูรณาการความรู้ที่ได้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) การสืบสานความสำเร็จ ผู้นำต้องรักษาความสำเร็จให้คงอยู่และพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง จากอดีต ปัจจุบัน และมุ่งสู่นาคต 3) การกระจายอำนาจ ผู้นำมอบอำนาจและความรับผิดชอบอย่างเหมาะสมให้แก่บุคลากร เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบร่วมกัน 4) การมีความยุติธรรม ผู้นำจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมและมีความเป็นธรรม 5) การมีความพร้อม

ด้านทรัพยากร ความสามารถของผู้นำในการวางแผนและการบริหารทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด 6) การส่งเสริมความหลากหลาย ผู้นำสนับสนุนและพัฒนาองค์ความรู้ในหลายด้าน รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นการเติบโตอย่างต่อเนื่อง 7) การมีประสบการณ์ ผู้นำให้ความสำคัญกับประสบการณ์และองค์ความรู้ที่ได้จากอดีต เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจและการพัฒนาองค์กรในอนาคต (Avery, G. C., & Bergsteiner, H, 2011)

การพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืน นับเป็นประเด็นที่ท้าทายและมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและเทคโนโลยี ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จและความยั่งยืน การพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ผู้บริหารต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ (สมชาย เทพแสง, 2563) นอกจากนี้ ผู้บริหารยังต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ และทรัพยากรที่จำกัดในการพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาเหล่านี้จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำ ของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (วิโรจน์ สารรัตน์, 2566)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคายเขต 1 ได้มีการดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566-2570 เพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดแนวทางและเป้าหมายการปฏิบัติราชการของหน่วยงานในสังกัด ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีเอกภาพ บรรลุวิสัยทัศน์ที่กำหนดร่วมกัน การพัฒนาภาวะผู้นำสถานศึกษาแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ให้ดียิ่งขึ้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1, 2567) จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษานั้น มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา เนื่องจากเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างความมั่นคงและต่อเนื่องในการพัฒนาสถานศึกษา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ รวมไปถึงความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา และประยุกต์ใช้และพัฒนาส่งเสริมให้เกิดการบริหารสถานศึกษา นำไปสู่ความยั่งยืนอันจะส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา ได้บรรลุผลตามเป้าหมายในการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนและมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) แบบแผนเชิงอธิบาย (Explanatory Desing) ซึ่งมี 2 ระยะ ดังต่อไปนี้

1. ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 167 คน และครูจำนวน 1,331 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 1,498 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 19 คน และครู จำนวน 269 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 302 คนซึ่งกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ เครซี มอร์แกน และใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามขนาดของโรงเรียน

1.2 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา ลักษณะของเครื่องมือเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสภาพภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ตามองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ 1) การมีความยุติธรรม 2) การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน

3) การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน 4) การส่งเสริมความหลากหลาย 5) การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นแบบปลายเปิด (Opened Questionnaires)

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรับหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง ขอรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเองที่สถานศึกษา ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ในแต่ละชุดและนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.4.1 ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการหาค่าการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาร้อยละ (Percentage)

1.4.2 ตอนที่ 2 แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) คือ สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์เป็นรายข้อ การแปลผลค่าเฉลี่ยแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จัดเรียงลำดับความคาดหวังจากมากไปน้อย โดยใช้สูตรของ (สุวิมล ว่องวาณิช, 2558) โดยใช้สูตรคำนวณต่อไปนี้

$$PNI_{Modified} = (I-D)/D$$

เมื่อ	$PNI_{Modified}$	หมายถึง ดัชนีความสำคัญของความต้องการจำเป็น
	I	หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพที่พึงประสงค์
	D	หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบัน

2. ระยะที่ 2 การศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืน ผู้วิจัยนำข้อค้นพบที่ได้จากระยะที่ 1 มาสรุปเพื่อร่วมกำหนดประเด็นข้อคำถามในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อจะนำไปใช้สัมภาษณ์และประเมินแนวทาง โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ดังรายละเอียด ดังนี้

2.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหาร จำนวน 5 คน ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สูงสุด ดังนี้

2.1.1 กลุ่มผู้บริหารการศึกษาและผู้กำหนดนโยบาย ประกอบด้วย ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 จำนวน 2 คน

2.1.2 กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษามีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 15 ปี และมีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไป จำนวน 3 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดงานวิจัยในครั้งนี้

2.3 การสร้างเครื่องมือ และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ผู้วิจัยได้ขอค้นพบในระยะที่ 1 มาสร้างประเด็นคำถามเพื่อหาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กรอบแนวคิดการวิจัยและสรุปประเด็นข้อค้นพบ จากผลการศึกษาในระยะที่ 1
- 2) กำหนดโครงสร้างคำถามโดยจัดลำดับความคาดหวังตามลำดับที่ต้องการส่งเสริมมากที่สุดมาใช้ในการสัมภาษณ์
- 3) ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ตามโครงสร้างคำถามที่กำหนด
- 4) นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสม

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 2 เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยดำเนินการดังต่อไปนี้

2.4.1 ผู้วิจัยขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อขอความอนุเคราะห์จากกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์

2.4.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามวันเวลาสถานที่ที่นัดหมาย

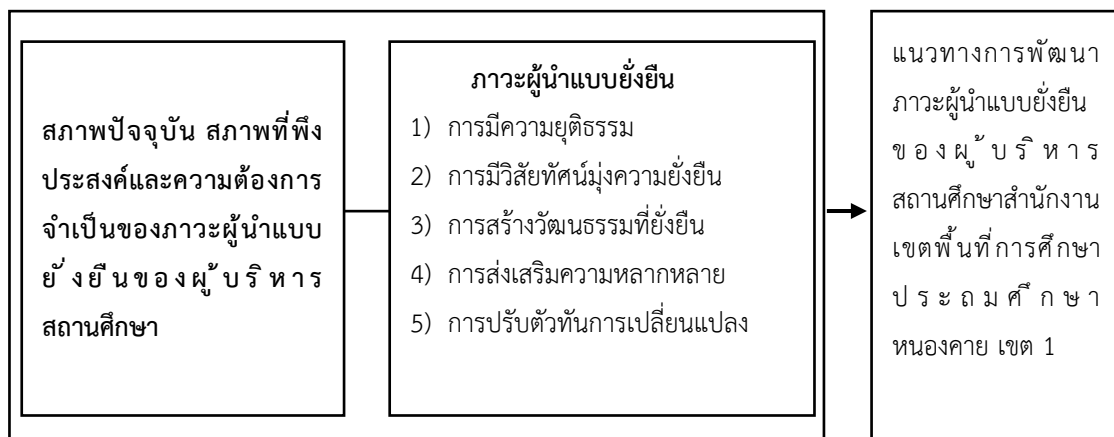
2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอโดยบรรยายความเรียง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายใต้แนวคิดภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ ดังนี้

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ โดยจำแนกแต่ละด้านตามกรอบแนวคิดการวิจัย 5 ด้าน โดยการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแบบเรียงลำดับความสำคัญของข้อมูล (PNI_{Modify}) ผลปรากฏดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา

ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			ความ ต้องการ จำเป็น	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปล ผล	$\bar{X}$	S.D.	แปล ผล		
1. การมีความยุติธรรม	3.63	0.80	มาก	4.49	0.51	มาก	0.237	4
2. การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน	3.49	0.86	ปาน กลาง	4.34	0.81	มาก	0.244	3

3. การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน	3.50	0.86	ปานกลาง	4.31	0.77	มาก	0.231	5
4. การส่งเสริมความหลากหลาย	3.49	0.88	ปานกลาง	4.35	0.79	มาก	0.246	2
5. การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง	3.49	0.88	ปานกลาง	4.36	0.76	มาก	0.249	1
รวม	3.52	0.87	มาก	4.37	0.73	มาก	0.241	-

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 3.52$) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรายด้าน พบว่า การมีความยุติธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.63$) การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน การส่งเสริมความหลากหลายและการปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลงมีค่าเฉลี่ย ต่ำสุดเท่ากัน ($\bar{X} = 3.49$)

สภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 4.37$) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรายข้อ พบว่า การมีความยุติธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.49$) การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 4.31$)

ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมพบว่า ค่า ($PNI_{Modified}$) อยู่ระหว่าง 0.231 ถึง 0.249 ลำดับความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง ($PNI_{Modified} = 0.249$) และลำดับความต้องการจำเป็นต่ำสุด คือ การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ($PNI_{Modified} = 0.231$)

2. แนวทางการพัฒนาภาวะแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 พบว่า ผู้บริหารควรดำเนินการ ดังนี้ 1) การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารควรปรับทัศนคติและกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ 2) การส่งเสริมความหลากหลาย ผู้บริหารควรสร้างค่านิยมหลักในการให้คุณค่ากับความหลากหลายของบุคคล 3) การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน ผู้บริหารควรกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน 4) การมีความยุติธรรม ผู้บริหารควรพัฒนานโยบายที่ชัดเจนเป็นธรรม กระตุ้นให้ทุกคนในสถานศึกษาปฏิบัติงานอย่างเปิดเผย 5) การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ผู้บริหารควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

อภิปรายผล

ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 พบว่าสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยการมีความยุติธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากัน ซึ่งอาจเป็นผลมาจากผู้บริหารให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาล ปฏิบัติตามหลักกฎหมาย มีการบริหารงานอย่างโปร่งใสและการปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างเท่าเทียม สอดคล้องกับสุนทรพจน์ อำพลพริ ที่กล่าวว่า ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีเหตุผลตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ตามหลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม เคารพการตัดสินใจของผู้อื่น เป็นผู้ที่ปราศจากความลำเอียง เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในสิ่งที่กระทำและประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดี สภาพปัจจุบัน การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน การส่งเสริมความหลากหลายและการปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเท่ากัน อาจเป็นเพราะผู้บริหารขาดการวางแผนและทิศทางที่ชัดเจนในระยะยาว การขาดความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมความหลากหลายและการขาดการพัฒนาบุคลากรให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง (สุนทรพริ อำพลพริ, 2565) สอดคล้องกับ Rieckmann, M. ที่ได้กล่าวว่า ผู้นำที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ระยะยาว การคิดเชิงระบบ และความสามารถในการรับมือกับความซับซ้อน รวมถึงทักษะด้านความหลากหลายและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหากขาดทักษะเหล่านี้ จะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการพัฒนาที่ยั่งยืนในสถานศึกษาอย่างมาก (Rieckmann, M, 2024) และสอดคล้องกับพิพิธธนวัติ สมคะเณย์ ได้ศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวว่า การขาดทิศทางการพัฒนาในด้านการเสริมสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับบุคลากร และการส่งเสริมความหลากหลาย เพื่อให้การพัฒนาการศึกษาไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพสำหรับสภาพที่พึงประสงค์ การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อาจเป็นเพราะขาดการเน้นสร้างค่านิยมที่ยั่งยืนที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ หรือการขาดการติดตามและประเมินผลการสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ซึ่งอาจส่งผลให้การสร้างและรักษาวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ไม่ได้รับการเน้นหรือถูกมองข้าม (พิพิธธนวัติ สมคะเณย์, 2565) โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Avery, G. C., & Bergsteiner, H. ที่ได้กล่าวว่า การสร้างและรักษาวัฒนธรรมองค์กรที่ยั่งยืน ต้องมีการเน้นค่านิยมที่สอดคล้องกับพันธกิจขององค์กร และ

การติดตามผลอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มั่นใจว่าวัฒนธรรมนั้น สามารถพัฒนาและคงอยู่ได้ในระยะยาว การขาดการติดตามและประเมินผลอาจทำให้การพัฒนาองค์กรในด้านนี้ล้มเหลวได้ (Avery, G. C., & Bergsteiner, H, 2011)

คำดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด พบว่า การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง อาจเนื่องมาจากในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ระบบการศึกษาเผชิญกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี นโยบายการศึกษา หรือความต้องการของผู้เรียน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีความสามารถในการปรับตัวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถนำพาสถานศึกษาให้เติบโตและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ Fullan ที่เสนอว่า ผู้บริหารควรมุ่งเน้นไปที่การปรับตัวและการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นความสำคัญของการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในองค์กร นอกจากนี้ ยังเน้นถึงบทบาทของผู้นำในการกระตุ้น และสร้างแรงจูงใจให้กับทีมงานเพื่อให้สามารถรับมือกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม คำดัชนีความต้องการจำเป็นต่ำสุด คือ การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน เนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 มีการจัดลำดับความสำคัญของนโยบายเชิงกลยุทธ์ ที่มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการบริหารจัดการเชิงประสิทธิภาพเป็นหลัก นอกจากนี้ บริบทเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรที่มีอยู่เดิม อาจรองรับแนวปฏิบัติที่ส่งเสริมความยั่งยืนในระดับหนึ่งแล้ว ส่งผลให้การพัฒนาในมิตินี้ไม่ได้ถูกจัดเป็นลำดับความสำคัญสูงสุด (Fullan, M, 2024)

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา จากการศึกษาผู้บริหารในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 พบว่า แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนประกอบด้วย 5 ด้านหลัก ได้แก่ 1. การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารควรปรับทัศนคติและกระบวนการทำงานให้ทันต่อสถานการณ์ โดยเน้นการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ๆ 2. การส่งเสริมความหลากหลาย ส่งเสริมค่านิยมที่เคารพความแตกต่าง สนับสนุนการมีส่วนร่วม และเข้าใจวัฒนธรรมที่หลากหลาย 3. การมีวิสัยทัศน์เพื่อความยั่งยืน กำหนดวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน และส่งเสริมการพัฒนาทักษะผู้นำผ่านการอบรม 4. การยึดหลักความยุติธรรม จัดทำนโยบายที่โปร่งใส เป็นธรรม และส่งเสริมบรรยากาศองค์กรที่เปิดเผย 5. การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยั่งยืน สร้างความร่วมมือกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อยกระดับความรู้ด้านความยั่งยืนอย่างรอบด้าน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย

เขต 1 ที่มุ่งพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารให้สอดคล้องกับความหลากหลายของบริบททางการศึกษา และเสริมสร้างศักยภาพของผู้บริหาร ครู และบุคลากรให้บรรลุเป้าหมายการศึกษาที่ยั่งยืน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษาหนองคาย เขต 1, 2567) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของวสันต์ ศักดาศักดิ์ ซึ่งเสนอให้พัฒนาผู้นำในฐานะผู้นำแห่งการเรียนรู้ ส่งเสริมวิชาชีพ สร้างวิสัยทัศน์ กระจายอำนาจอย่างเหมาะสม เคารพความแตกต่าง และบริหารทรัพยากรอย่างสมดุล โดยยึดประสบการณ์และองค์ความรู้เดิมเป็นพื้นฐานในการพัฒนา (วสันต์ ศักดาศักดิ์, 2566)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การศึกษาสภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็น ของแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาในระดับมาก โดยการศึกษาความยุติธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน การส่งเสริมความหลากหลาย และการปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมาก โดยการศึกษาความยุติธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และการสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{Modified}$) อยู่ระหว่าง 0.231 -0.249 ความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง ($PNI_{Modified} = 0.249$) และความต้องการจำเป็นต่ำสุด คือ การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ($PNI_{Modified} = 0.231$) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษามี 5 ด้าน ได้แก่ 1) การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารควรปรับทัศนคติและกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ 2) การส่งเสริมความหลากหลาย ผู้บริหารควรสร้างค่านิยมหลักในการให้คุณค่ากับความหลากหลายของบุคคล 3) การมีวิสัยทัศน์มุ่งความยั่งยืน ผู้บริหารควรกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนตามหลักการพัฒนายั่งยืน 4) การมีความยุติธรรม ผู้บริหารควรพัฒนานโยบายที่ชัดเจน เป็นธรรม กระตุ้นให้ทุกคนในสถานศึกษาปฏิบัติงานอย่างเปิดเผย 5) การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ผู้บริหารควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีประเด็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัย พบว่า ความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำแบบยั่งยืน ของผู้บริหารสถานศึกษา ความต้องการที่จะพัฒนาเป็นลำดับที่ 1 คือ การปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ผู้บริหารควรมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยจำเป็นต้องปรับทัศนคติและกระบวนการบริหารจัดการให้มีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

1.2 จากผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน เป็นพฤติกรรมของผู้บริหารในการบริหารจัดการที่ทำให้เกิดความสำเร็จในระยะยาว ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุง และเสริมสร้างภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา โดยนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในบริบทที่แตกต่างกัน

1.3 จากผลการวิจัย พบว่า การสร้างวัฒนธรรมที่ยั่งยืน มีความต้องการจำเป็นที่สุด อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการเสริมสร้างวัฒนธรรมที่รองรับการเปลี่ยนแปลง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาสภาพปัญหาและปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำแบบยั่งยืน ของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษา ให้เหมาะสมกับสภาพการศึกษาและบริบทปัจจุบัน

2.2 ควรมีการศึกษาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดอื่น ๆ เพื่อพัฒนา และเสริมสร้างภาวะผู้นำแบบยั่งยืน รวมถึงการบริหารการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ธีระ รุญเจริญ. (2563). *ความเป็นผู้นำทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : ข้าวฟ่าง.

พิพิธธนดี สมคะณย์. (2565). การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารปรัชญาและศาสนา*, 8(3), 181-187.

- วสันต์ ศักดาศักดิ์. (2566). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำที่ยั่งยืนกับประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการโรงเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 50 (1), 2-14.
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2566). *แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารการศึกษา*. (ปรับปรุงครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภชัยวิชัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. (2565). *ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ SDGS*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมชาย เทพแสง. (2563). *การพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษาหนองคาย เขต 1. (2566). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566-2570*. เรียกใช้เมื่อ 19 สิงหาคม 2567 จาก <http://www.nkedu1.go.th>.
- สุนทรพิพร อำพลพร. (2565). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่ยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. *วารสาร มจร บาลีศึกษายุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(1), 241-253.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2558). *การประเมินความต้องการจำเป็น*. (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2563). *ภาวะผู้นำทางการศึกษา: ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Avery, G. C., & Bergsteiner, H. (2011). Sustainable leadership: Honeybees, leaders and the sustainability of organizations. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 18(4), 1-13.
- Fullan, M. (2002). *Leadership & sustainability*. Retrieved August 10, 2024, from <https://michaelfullan.ca/wp-content/uploads/2016/06/13396047460.pdf>.
- Rieckmann, M. (2012). *Leadership for sustainable development: A review of the literature*. Retrieved August 10, 2024, from <https://doi.org/10.1111/j.1465-3435.2011.01486.x>

การบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้
ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาหนองคาย เขต 2*

INTEGRATIVE ADMINISTRATION AFFECTING THE LEARNING ORGANIZATION
OF SCHOOLS UNDER THE OFFICE OF NONG KHAI PRIMARY
EDUCATIONAL SERVICE AREA 2

สรณัฐ เทศารินทร์, สิริชัย สอนสุภี

Sorranat Tesarin, Sittichai Sonsupee

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

KhonKaen University, Nong Khai campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: eaw2536@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบริหารแบบบูรณาการ 2) เพื่อศึกษาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา 3) เพื่อศึกษาการบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสาเหตุ กลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหารสถานศึกษา และครู จำนวน 269 คน เครื่องมือที่ใช้การวิจัยเป็นแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันและการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบมีขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารแบบบูรณาการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.77$) 2) การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$) 3) การบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน มีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าความสัมพันธ์ระหว่าง 0.737 - 0.786 ในแต่ละด้าน พบว่า การบริหารแบบบูรณาการที่มี

* Received: 20 March 2025; Revised: 1 May 2025; Accepted: 9 May 2025

ความสัมพันธ์กับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาสูงที่สุด คือด้านการทำงานเครือข่าย (X_2) และการบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สูงสุด คือด้านการทำงานเครือข่าย (X_2) ด้านการนำการเปลี่ยนแปลง (X_5) ด้านการสร้างทีมบูรณาการ (X_3) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ (X_1) ด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม (X_4) มีค่าสัมประสิทธิ์พหุคูณ ($r = 0.866$) พยากรณ์ได้ร้อยละ 75.00 ($R^2=0.750$, $p\text{-value} < .05$) สร้างสมการพยากรณ์ได้ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน $Z_y = 0.246(ZX_2) + 0.225(ZX_5) + 0.205(ZX_3) + 0.167(ZX_1) + 0.150(ZX_4)$

คำสำคัญ: การบริหารแบบบูรณาการ, ผู้บริหารสถานศึกษา, องค์กรแห่งการเรียนรู้

Abstract

This research aims to 1) study Integrative Administration, 2) study the learning organization of educational institutions, and 3) study the Integrative Administration that affects the learning organization of educational institutions. This research is a causal research. The sample group is 269 educational institution administrators and teachers. The research instrument is a questionnaire with a reliability of 0.98. The statistics used for analysis are frequency, percentage, mean, standard deviation, Pearson's product moment correlation coefficient, and stepwise multiple regression analysis.

The research results found that: 1) Integrative Administration is at the highest level overall ($\bar{X} = 4.77$) 2) Learning organization of educational institutions is at the highest level overall ($\bar{X} = 4.63$) 3) Integrative Administration affects the learning organization of educational institutions by analyzing Pearson's product moment correlation coefficient There is a statistically significant positive relationship at the 0.01 level with a relationship value between 0.737 - 0.786 in each aspect. It was found that the Integrative Administration that has the highest relationship with the learning organization of the educational institution is the network work aspect (X_2), and the Integrative Administration that has the highest effect on the learning organization of the educational institution is the network work aspect (X_2), the change leadership aspect (X_5), the integrated team building aspect (X_3), the result-oriented vision setting aspect

(X1), and the participatory evaluation aspect (X4). The multiple coefficient ($r = 0.866$) can predict 75.00 percent ($R^2=0.750$, $p\text{-value} < .05$). The prediction equation can be created in the form of a standard score $Z_y = 0.246(ZX2) + 0.225(ZX5) + 0.205(ZX3) + 0.167(ZX1) + 0.150(ZX4)$.

Keywords: Integrative Administration, Administrator, Learning Organization

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการดำเนินงานภารกิจหลักภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2566 – 2580) ในฐานะหน่วยงานหลักที่ขับเคลื่อนประเด็นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตลอดช่วงวัยชีวิต การพัฒนาช่วงวัยเรียน วัยรุ่น การพัฒนาการเรียนรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2567) ทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 โดยเฉพาะหมวดหมู่ที่ 12 ประเทศไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 มีเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมถึงนโยบายและแผนที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนในทุกวัย ได้รับการพัฒนาคุณภาพได้ครบทุกด้าน (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2567)

การบริหารสถานศึกษาแบบบูรณาการ เป็นบทบาทที่สำคัญในการจัดการบริหารสถานศึกษา ภายใต้ข้อจำกัดทางทรัพยากร กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นถึงสิ่งสำคัญในการบูรณาการในการบริหารสถานศึกษา โดยให้กำหนดวิสัยทัศน์ให้บูรณาการกับการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ให้นักเรียนมีคุณภาพและมีจรรยาบรรณที่จำเป็นในโลกยุคใหม่ อีกทั้งยังกำหนดพันธกิจให้เสริมสร้างสนับสนุนการบริหาร และจัดการศึกษาเชิงบูรณาการทุกระดับทุกพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าประสงค์ร่วมคือ มีการบริหารและการจัดการแบบบูรณาการที่มีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2567) การบริหารแบบบูรณาการเป็นแนวทางการบริหารที่เน้นการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ในทุกระดับของสถานศึกษา โดยไม่แยกส่วนหรือแบ่งแยกการทำงานออกจากกัน คุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และพันธกิจที่ชัดเจน การทำงานร่วมกันระหว่างทุกภาคส่วน การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การปรับปรุงกระบวนการและการเรียนรู้ การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน และการปรับตัวพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2567)

การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการในการดำเนินงานของสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ต้อง

เปลี่ยนแปลงโครงสร้างในการดำเนินงาน มีการวางแผนท่ามกลางสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพประสิทธิผลในการปฏิบัติ และมุ่งสู่ความคาดหวังตามที่กำหนดไว้ในเป้าหมาย เพราะว่าในปัจจุบัน การเข้าสู่โลกยุคใหม่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายใต้ความก้าวหน้าของดิจิทัลเทคโนโลยี ที่ปรับเปลี่ยนอย่างก้าวกระโดด ส่งผลให้องค์กรถูกท้าทายทั้งในด้านการปฏิบัติตน การปฏิบัติงานในตัวบุคลากรและความคาดหวังของผู้รับบริการที่เพิ่มสูงขึ้น (คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล, 2567) การปรับเปลี่ยนแนวคิดการบริหารและเทคนิคการทำงานของบุคลากรภายในสถานศึกษา โดยพัฒนาการฝึกทักษะส่งเสริมการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการคิดให้มากกว่าเดิม ต้องมุ่งมั่นในการแสวงหาองค์ความรู้ ในสิ่งที่จำเป็นต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้สามารถอยู่รอด (survive) ตระหนักถึงความสำคัญของความสามารถในการสร้างความรู้ของบุคลากรในองค์กรอย่างเหมาะสม ให้เป็นสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูง (พิมพ์ภัส ประสริระเตสัง และสมชาย เทพแสง, 2563)

การบริหารจัดการสถานศึกษาที่ส่งผลต่อองค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นความท้าทายสำหรับผู้บริหารในการมีความรอบรู้ เปิดรับสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ในเชิงบริหาร เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้กับครู แก้ปัญหาการจัดกระบวนการจัดการเรียนรูของครู ช่วยเหลือให้คำปรึกษา และสร้างความไว้วางใจระหว่างเพื่อนร่วมงาน ซึ่งสอดคล้องกับผู้บริหารที่มีการบริหารแบบบูรณาการ นอกจากนี้ การถอดบทเรียนและสะท้อนผลการปฏิบัติงาน ยังช่วยเสริมสร้างสมรรถนะผู้บริหารและครูสู่ความเป็นมืออาชีพ จึงอาจกล่าวได้ว่า การบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหาร มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมให้เกิดการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาจะมีเป้าหมายความสำเร็จที่ชัดเจน โดยมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาความรู้ ทักษะที่จำเป็นและมีทัศนคติที่เปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถสร้างแรงจูงใจที่ดีในการพัฒนาตนเองและผู้ร่วมงาน (เขตรัฐ จันทิหาล้าและบุญช่วย ศิริเกษ, 2566)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 มีวิสัยทัศน์ด้านการพัฒนาการศึกษา คือ “สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 เป็นองค์กรชั้นนำที่มีคุณภาพตามมาตรฐาน บูรณาการศาสตร์พระราชา สู่การจัดการศึกษา ผู้เรียนมีความรู้และทักษะในศตวรรษที่ 21” พันธกิจของการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ ที่เน้นการบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา จึงถือได้ว่าเป็นความสำคัญที่สามารถเป็นเครื่องมือสนับสนุน และผลักดันให้การดำเนินงานในสถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2, 2567) ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารแบบบูรณาการ ที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ซึ่งจะทำให้ได้สารสนเทศที่จะเป็น

ประโยชน์สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา นำไปใช้วางแผนพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา และพัฒนาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ซึ่งส่งผลให้องค์กรและผู้เรียนได้รับการพัฒนา ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ ตามมาตรฐานและเป้าหมายที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2
2. เพื่อศึกษาการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2
3. เพื่อศึกษาการบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสาเหตุ (Causal Research) เพื่อศึกษาการบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 926 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกนและใช้การสุ่มอย่างง่ายได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 269 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) เกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารแบบบูรณาการ ที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ซึ่งได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย โดยแบบสอบถามประกอบด้วย 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีข้อความเกี่ยวกับตำแหน่ง เพศ อายุ ประสบการณ์ทำงาน ระดับการศึกษา และขนาดสถานศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ

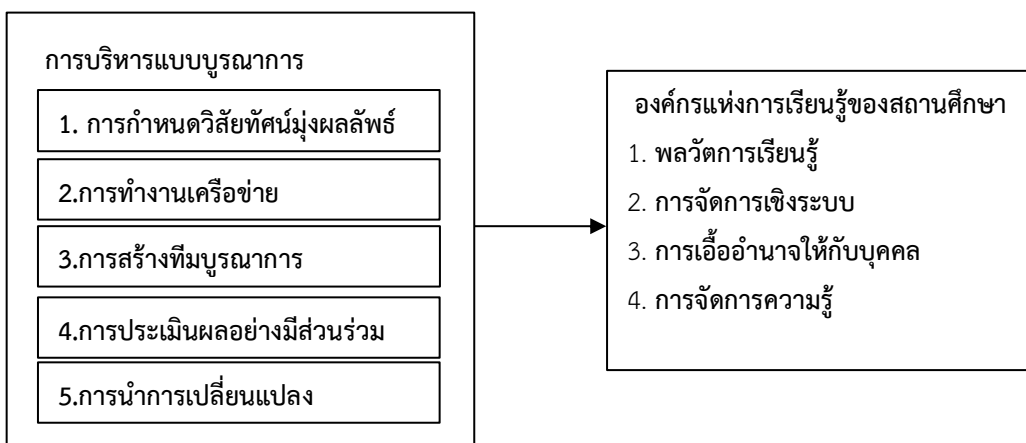

ตอนที่ 3 แบบสอบถามการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแบบสอบถาม ที่สร้างขึ้นตามประเด็นองค์ประกอบและตัวชี้วัดเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1 และผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดร เขต 1 ซึ่งมีบริบทใกล้เคียงกับพื้นที่ดำเนินการวิจัย จำนวน 30 คน นำมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha) ได้ค่าความเที่ยงของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ 0.98

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ซึ่งสถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบบูรณาการกับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product-Moment Correlation Coefficient) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบมีขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1) การบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การบริหารแบบบูรณาการ

ด้าน	การบริหารแบบบูรณาการ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1	การกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์	4.76	0.37	มากที่สุด
2	การทำงานเครือข่าย	4.87	0.29	มากที่สุด
3	การสร้างทีมบูรณาการ	4.74	0.32	มากที่สุด
4	การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม	4.76	0.38	มากที่สุด
5	การนำการเปลี่ยนแปลง	4.73	0.39	มากที่สุด
ภาพรวม		4.77	0.31	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า การบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.77, S.D.=0.31$) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.73 - 4.87 เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการทำงานเครือข่าย ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ ด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม ด้านการสร้างทีมบูรณาการ และด้านการนำการเปลี่ยนแปลง ตามลำดับ

2) การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

ด้าน	องค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1	การจัดการเชิงระบบ	4.58	0.49	มากที่สุด
2	พลวัตการเรียนรู้	4.67	0.46	มากที่สุด
3	การจัดการความรู้	4.66	0.43	มากที่สุด
4	การเอื้ออำนาจให้กับบุคคล	4.60	0.37	มากที่สุด
ภาพรวม		4.63	0.40	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.63, S.D.=0.40$) มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.58 – 4.67 เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านพลวัตการเรียนรู้ ด้านการจัดการความรู้ ด้านการเอื้ออำนาจให้กับบุคคล และด้านการจัดการเชิงระบบ ตามลำดับ

3) การบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ตัวแปร	(X ₁)	(X ₂)	(X ₃)	(X ₄)	(X ₅)	(Y)
การกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ (X ₁)	1					
การทำงานเครือข่าย (X ₂)	0.733**	1				
การสร้างทีมบูรณาการ (X ₃)	0.713**	0.737**	1			
การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม (X ₄)	0.658**	0.723**	0.683**	1		
การนำการเปลี่ยนแปลง (X ₅)	0.650**	0.701**	0.656**	0.707**	1	
องค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา (Y)	0.738**	0.786**	0.755**	0.737**	0.747**	1

** p < .01

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การบริหารแบบบูรณาการกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา มีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าความสัมพันธ์ระหว่าง 0.737 - 0.786 แสดงว่าการบริหารแบบบูรณาการกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ในแต่ละด้าน พบว่า การบริหารแบบบูรณาการที่มีความสัมพันธ์กับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 สูงที่สุด คือ ด้านการทำงานเครือข่าย (X₂) มีความสัมพันธ์กับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ($r = 0.786$) รองลงมาคือ ด้านการสร้างทีมบูรณาการ (X₃) มีความสัมพันธ์กับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ($r = 0.755$) ด้านการนำการเปลี่ยนแปลง (X₅) มีความสัมพันธ์กับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ($r = 0.747$) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ (X₁) มีความสัมพันธ์กับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก

($r = 0.738$) และ ด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม (X_4) มีความความสัมพันธ์กับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ($r = 0.737$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน การบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา

ตัวแปรพยากรณ์	B	St. Error	Beta	t	Sig.
(Constant)	0.787	0.134	-	5.886	0.000*
การทำงานเครือข่าย(X_2)	0.181	0.041	0.246	4.434	0.000*
การนำการเปลี่ยนแปลง(X_5)	0.189	0.041	0.225	4.629	0.000*
การสร้างทีมบูรณาการ(X_3)	0.177	0.044	0.205	3.992	0.000*
การกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์(X_1)	0.131	0.040	0.167	3.324	0.001*
การประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม(X_4)	0.136	0.046	0.150	2.970	0.003*

$R = 0.866$, $R^2 = 0.750$, Adjusted $R^2 = 0.750$, S.E. = 0.122, $F = 157.793$

** $p < .05$

จากตารางที่ 4 พบว่า เมื่อนำตัวแปรต้นการบริหารแบบบูรณาการทั้ง 5 ด้าน คือด้านการทำงานเครือข่าย (X_2) ด้านการนำการเปลี่ยนแปลง (X_5) ด้านการสร้างทีมบูรณาการ (X_3) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ (X_1) และด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม (X_4) เข้าสมการถดถอยแล้วจะได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ 0.866 ($R = 0.866$) ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีค่าสัมประสิทธิ์อำนาจพยากรณ์การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาร้อยละ 75.00 ($R^2 = 0.750$) โดยค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของการบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 คือ ด้านการทำงานเครือข่าย (X_2) ด้านการนำการเปลี่ยนแปลง (X_5) ด้านการสร้างทีมบูรณาการ (X_3) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ (X_1) และด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม (X_4) มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยในรูปของคะแนนมาตรฐาน (β) เท่ากับ 0.246, 0.225, 0.205, 0.167, 0.150 ตามลำดับ ซึ่งสามารถสร้างสมการถดถอยโดยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวพยากรณ์ที่อยู่ในรูปคะแนนดิบ (b) และคะแนนมาตรฐาน (β) ดังต่อไปนี้

สมการในรูปคะแนนดิบ

$$Y = 0.787 + 0.181(X_2) + 0.189(X_5) + 0.177(X_3) + 0.131(X_1) + 0.136(X_4)$$

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน

$$Z_y = 0.246(ZX_2) + 0.225(ZX_5) + 0.205(ZX_3) + 0.167(ZX_1) + 0.150(ZX_4)$$

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. จากผลการศึกษาระดับการบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการทำงานเครือข่าย ทั้งนี้ เนื่องมาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 มีการปรับโครงสร้างหน่วยงาน ภารกิจ กรอบอัตรากำลัง และแนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือ รวมถึงสถานศึกษามีบทบาทในการจัดส่งเสริม สนับสนุนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองและการระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วน เข้ามามีบทบาทในการร่วมมือพัฒนาและบริหารจัดการสถานศึกษาแบบบูรณาการ สอดคล้องกับ ปารวี สยัดพานิช ได้กล่าวไว้ว่า ความพยายามที่จะเข้าใจพฤติกรรมของคนที่ต้องมาปฏิบัติงานร่วมกันและทำให้กลุ่มคนเหล่านั้น สามารถเรียนรู้วิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกในการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น หน่วยงานหรือองค์กรที่จะประสบความสำเร็จ ต้องมีการสร้างทีมที่มีความสามัคคีและมีเป้าหมายการทำงานในทิศทางเดียวกัน ผู้บริหารในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 จึงเกิดการเรียนรู้ และปรับตัวให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวด้วยการมีทัศนคติที่เปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพยายามในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการสถานศึกษา (ปารวี สยัดพานิช, 2567) สอดคล้องกับอนุสรฯ พิพิทธภณธ์ ที่กล่าวไว้ว่า การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยการเป็นผู้เรียนรู้อย่างเชี่ยวชาญตลอดชีวิต คือ การมีองค์ความรู้ ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการคิด คุณลักษณะเฉพาะ และเจตคติ (อนุสรฯ พิพิทธภณธ์ และศิกานต์ เพียรธัญญกรณ์, 2564)

2. จากผลการศึกษาระดับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา พบว่า โดยรวมมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านพลวัตการเรียนรู้ ทั้งนี้ เป็นเพราะสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 มีเป้าหมายในการขับเคลื่อนนโยบายการ

เรียนรู้สู่การปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับการประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจให้ครูตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง ทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับวีรภัทร รักชนบท ที่กล่าวไว้ว่าผลลัพธ์ของการดำเนินงานในระดับสถานศึกษา สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็ง และเป็นหนึ่งเดียวของเครือข่าย กล้วยนิมิตร อาทิ องค์การภาครัฐ เอกชน ประชาชนชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของประชาชนร่วมกัน (วีรภัทร รักชนบทและสายสุตา เตียเจริญ, 2563)

3. จากผลการศึกษาการบริหารแบบบูรณาการ ที่ส่งผลกระทบต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 พบว่า การบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหาร ด้านการทำงานเครือข่าย ด้านการนำการเปลี่ยนแปลง ด้านการสร้างทีมบูรณาการ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ และด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม สามารถพยากรณ์ได้ว่า ส่งผลกระทบต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ได้ร้อยละ 75.00 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของอดิศร พูนสวัสดิ์ ที่กล่าวไว้ว่า การบริหารสถานศึกษาในบริบทแห่งความเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารต้องมีความมุ่งมั่น ทุ่่มเท และมีความพยายามในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน เปิดรับความท้าทายใหม่ ๆ และพร้อมเรียนรู้ข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น (อดิศร พูนสวัสดิ์ และชิษณพงศ์ ศรีจันทร์, 2566) สอดคล้องกับงานวิจัยของอนุสรฯ พิพิทธภณท์ ที่กล่าวไว้ว่า การใช้การบริหารแบบบูรณาการจะส่งเสริมให้เกิดทัศนคติเชิงบวกต่อการปฏิบัติงาน แม้จะมีคำวิจารณ์หรือแรงต้านจากปัจจัยภายนอกเพียงใด ก็สามารถก้าวข้ามอุปสรรคและสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองได้เสมอ ประกอบกับการส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนหลากหลาย สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน เน้นการคิดและลงมือปฏิบัติจริง ดังนั้น การบริหารแบบบูรณาการ จึงควรเริ่มจากผู้บริหารสู่การกระตุ้นให้ครูเกิดแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้ และส่งเสริมให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม (อนุสรฯ พิพิทธภณท์ และศิกานต์ เพียรธัญญกรณ์, 2564)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การศึกษการบริหารแบบบูรณาการที่ส่งผลกระทบต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 สรุปได้ ดังนี้

1. การบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการทำงานเครือข่าย ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ ด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม ด้านการสร้างทีมบูรณาการ และด้านการนำการเปลี่ยนแปลง ตามลำดับ

2. การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านพลวัตการเรียนรู้ ด้านการจัดการความรู้ ด้านการเอื้ออำนาจให้กับบุคคล และด้านการจัดการเชิงระบบ ตามลำดับ

3. การบริหารแบบบูรณาการที่มีความสัมพันธ์กับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 สูงที่สุดคือด้านการทำงานเครือข่าย รองลงมาคือ ด้านการสร้างทีมบูรณาการ ด้านการนำการเปลี่ยนแปลง ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ ด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วมตามลำดับ และค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของการบริหารแบบบูรณาการ ที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 คือ ด้านการทำงานเครือข่าย ด้านการนำการเปลี่ยนแปลง ด้านการสร้างทีมบูรณาการ ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งผลลัพธ์ ด้านการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยการบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการนำการเปลี่ยนแปลง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ควรส่งเสริมให้ผู้บริหารได้รับการพัฒนาทักษะ และการมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง นำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาร่วมกับคณะครูและบุคลากร

1.2 จากผลการวิจัยการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สถานศึกษา ด้านการจัดการเชิงระบบ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ดังนั้น ต้นสังกัดควรเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลในการจัดการศึกษา รวมถึงส่งเสริมให้ได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการจัดทำวิจัยในชั้นเรียน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ได้มาตรฐาน

1.3 จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบบูรณาการ ของผู้บริหารกับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สถานศึกษา ด้านการทำงานเครือข่ายส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สถานศึกษา โดยมีอำนาจการพยากรณ์สูงสุด ดังนั้น ควรส่งเสริมให้เป็นแนวปฏิบัติที่ดีหรือ Best

Practice ต่อไปและให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ให้ทำงานเป็นระบบเครือข่าย ประสานความร่วมมือกับทุกองค์กร ยกย่องเชิดชูความสามารถในการทำงานให้สูงขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำการบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหาร มาขับเคลื่อนการดำเนินงานในสถานศึกษาให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ และใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2567). นโยบายและจุดเน้นกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2567. เรียกใช้เมื่อ 30 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.moe.go.th>.
- เขตรัฐ จันทิห์และบุญช่วย ศิริเกษ. (2566). ภาวะผู้นำเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครราชสีมา. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 5(1), 368-384.
- คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล. (2566). องค์การแห่งการเรียนรู้เป็นอย่างไร...รู้ได้อย่างไร. เรียกใช้เมื่อ 28 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www2.si.mahidol.ac.th>.
- ปารวี สยัตพานิช. (2564). การสร้างทีมให้มีประสิทธิภาพ. เรียกใช้เมื่อ 24 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www2.si.mahidol.ac.th>.
- พิมพ์ภัส ประสรีระเตสัง และสมชาย เทพแสง. (2563). องค์ประกอบและตัวบ่งชี้การบริหารแบบบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภาคกลาง. วารสารบริหารการศึกษามศว, 16(30), 1-13.
- วีรภัทร รักชนบทและสายสุตา เตียเจริญ. (2563). องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาวัดไร่ขิงวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9. วารสารการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, 10(2), 401-411.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2563). ประเด็นวิจัยการศึกษาและตลาดแรงงาน. เรียกใช้เมื่อ 14 ตุลาคม 2567 จาก <https://tdri.or.th/category/read-with-tdri/research>.

- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2. (2567). *แผนกลยุทธ์หรือแผนพัฒนา
หน่วยงาน 2564-2568*. เรียกใช้เมื่อ 13 ตุลาคม 2567 จาก
<https://actionplan.nongkhai2.go.th>
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2566). *แผนปฏิบัติราชการ 5 ปี (พ.ศ.2566-2570)*. เรียกใช้เมื่อ
30 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.moe.go.th>.
- อดิศร พูนสวัสดิ์ และศิษณพงศ์ ศรีจันทร์. (2566). ภาวะผู้นำเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่
ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษาเลย หนองบัวลำภู. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์*, 5(2), 513-530.
- อนุสรฯ พิพิทภักดิ์ และศิกานต์ เพียรธัญญกรณ์. (2564). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงบูรณาการ
ของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11. *วารสารมหาวิทยาลัยราช
ภัฏร้อยเอ็ด*, 15(2), 32-41.

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2*
APPROACHES FOR TEACHER LEADERSHIP DEVELOPMENT
UNDER SAKON NAKHON PRIMARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA OFFICE 2

อัจฉรา บรรดาศักดิ์, สิตธิชัย สอนสุภี

Atchara Bandasak, Sittichai Sonsupee

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Khon Kaen University Nong Khai campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: atchara.t@kkumail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำครู 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 การวิจัยนี้เป็นวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 344 คน เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม โดยมีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.95 และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและเทคนิค การจัดลำดับความต้องการจำเป็น PNI_{Modified} และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำครู พบว่า ค่าเฉลี่ยสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58$) สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.74$) ความต้องการจำเป็น ค่า PNI_{Modified} อยู่ระหว่าง 0.290–0.349 โดยเรียงลำดับได้ดังนี้ (1) การวิจัยเชิงนวัตกรรม (2) การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง และ (3) การพัฒนาวิชาชีพตนเอง 2) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู ได้แก่ (1) การวิจัยเชิงนวัตกรรม ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูจัดทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในชั้นเรียน และพัฒนาเป็นผลงานวิชาการ (2) การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ควรส่งเสริมช่องทางการสื่อสาร เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง (3) การพัฒนาวิชาชีพตนเอง ควรส่งเสริมให้ครูเรียนรู้และพัฒนาทักษะ ผ่านการศึกษาต่อหรือการอบรมสัมมนาวิชาชีพ (4) การเป็นครูแบบอย่าง ควรส่งเสริมด้านการบริหารชั้นเรียนและสร้างบรรยากาศ

* Received: 20 March 2025; Revised: 21 April 2025; Accepted: 26 April 2025

การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และ (5) การจัดการชั้นเรียนเชิงบวก ควรส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดห้องเรียนและสื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสม และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำครู, ความต้องการจำเป็น, แนวทางการพัฒนา

Abstracts

This research aimed to: 1) examine the current conditions, desired conditions, and essential needs regarding teacher leadership; and 2) explore the development guidelines for teacher leadership under the Sakon Nakhon Primary Educational Service Area Office 2. The study employed a mixed-methods research design. The sample consisted of 344 participants, including school administrators and teachers. Research instruments included a questionnaire with a reliability coefficient of 0.95 and a semi-structured interview. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, the Modified Priority Needs Index (PNI_{Modified}), and content analysis.

The findings revealed that: 1) The current conditions of teacher leadership were at a high level ($\bar{X} = 3.58$), while the desired conditions were at the highest level ($\bar{X} = 4.74$). The PNI Modified ranged between 0.290 and 0.349, with priority needs ranked as follows: (1) innovative research, (2) building relationships with parents, and (3) professional development. 2) The proposed guidelines for teacher leadership development included: (1) promoting innovative research by encouraging teachers to conduct classroom-based research and develop academic works; (2) enhancing communication channels with parents to collaboratively support student development, especially for at-risk students; (3) encouraging teachers to pursue further education or participate in professional development programs; (4) fostering teacher role models by supporting classroom management and creating effective learning environments; and (5) promoting positive classroom management through learner-centered activities, appropriate classroom organization, and student engagement.

Keywords: Teacher leadership, Needs, Approaches

บทนำ

การศึกษาคือรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ และเป็นสิทธิพื้นฐานของคนไทยทุกคน รัฐจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะและสมรรถภาพในการประกอบอาชีพ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ครูมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ ให้มีประสิทธิภาพให้มากที่สุด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ความท้าทายในการบริหารการศึกษา คือการพัฒนาภาวะผู้นำของครูในการยกระดับทักษะใหม่ ๆ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้ครูสามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลในการสร้างบทเรียนแบบกำหนดเอง (นงลักษณ์ อัจฉปัญญา, 2566) ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมภาวะผู้นำของครูและการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ พัฒนาผลลัพธ์การศึกษาที่ดีและยกระดับทักษะของผู้เรียน ให้มีความสามารถในการแข่งขันในศตวรรษที่ 21 (พิกุล นามสูง, 2565) ครูต้องได้รับการพัฒนาทักษะและความรู้ในการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารสนับสนุนการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง และสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ การปรับตัวของครูในการเป็นผู้นำในการสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้การเรียนการสอนเกิดประสิทธิผลสูงสุด (ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช, 2564)

ภาวะผู้นำของครู คือกระบวนการที่ครูมีอิทธิพลต่อเพื่อนร่วมงานในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มความสำเร็จให้กับนักเรียน โดยครูที่มีภาวะผู้นำมีพฤติกรรมและทักษะที่ส่งผลต่อการพัฒนาตนเองและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอนและการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ทั้งในและนอกห้องเรียน (โพทอง พงสงคาม, 2561) การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากมีปัญหาหลายด้าน เช่น ขาดบุคลากรที่มีความสามารถในด้านวิจัยและเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมในระดับที่ก้าวหน้า ภาวะผู้นำของครูมีความแตกต่างตามระดับการศึกษาและขนาดของโรงเรียน ข้าราชการครูที่ทำงาน ในโรงเรียนขนาดต่าง ๆ จะมีภาวะผู้นำที่แตกต่างกันในด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ ด้านการทำงานเป็นทีม ด้านการบริการที่ดี และด้านการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (เสาวตรี รัชตโสถ์, 2562) ภาวะผู้นำของครูมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของนักเรียน โดยช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ และคุณภาพของผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21 การพัฒนาภาวะผู้นำครูยังสะท้อนถึงการพัฒนาวิชาชีพครูและคุณภาพการศึกษาไทย ซึ่งต้องมุ่งเน้นการพัฒนาตนเองและเพื่อนครูอย่างต่อเนื่อง (ทศนา แหมมณี, 2563) ปัจจัยสำคัญที่เสริมภาวะผู้นำ คือ ประสิทธิภาพในการสอนที่ครูต้องจัดการเรียนการสอน ให้เหมาะสมทั้งในด้านวัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีการสอนและสภาพแวดล้อมในห้องเรียน โดยครูต้องมีพฤติกรรมที่สะท้อนเจตคติและทักษะที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพการสอน (ปิยนถ ปิยสาธิ, 2565)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 กำหนดพันธกิจว่าด้วยการพัฒนาผู้บริหารครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้มีสมรรถนะตามมาตรฐานตำแหน่ง พร้อมส่งเสริมการปฏิบัติงานที่มีความรับผิดชอบ และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิต การสนับสนุนและยกย่องข้าราชการครูเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาครู และการทำงานร่วมกับ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและผลการทดสอบอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ซึ่งสะท้อนปัญหาการดัดศักยภาพของครูได้อย่างเต็มที่ ครูยังขาดการพัฒนาวิชาชีพตนเอง เช่น การศึกษาต่อและการอบรมเพิ่มพูนความรู้ ส่งผลให้ครูไม่สามารถปรับตัวได้ดีต่อสถานการณ์ การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองในการทำกิจกรรมและการเป็นผู้นำโครงการ ทำให้กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำครูและการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพยังไม่เต็มที่ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2, 2566)

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 เพื่อให้ได้แนวทางในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ให้เป็นบุคลากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพ เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำครู

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 จำนวน 3,246 คน ซึ่งกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครซี มอร์แกน Krejcie & Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 344 คน และใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามขนาดของโรงเรียนแล้วเทียบสัดส่วน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำครู แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์เกี่ยวกับภาวะผู้นำครู เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบของลิเคิร์ท โดยทุกข้อจะมีคำตอบแบบสนองคู่ (Dual-Response Format) 2 สภาพ คือ ระดับสภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่และระดับสภาพที่พึงประสงค์ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556)

1.3 การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structured Interview) เพื่อตรวจสอบและยืนยันแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1) นำข้อมูลจากการศึกษาในระยะที่ 1 ซึ่งได้ค่าน้ำหนักขององค์ประกอบและค่าอิทธิพลความสัมพันธ์ของการพัฒนาภาวะผู้นำครู นำมายกร่างเป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2

2) กำหนดโครงสร้างแนวคำถาม ประกอบด้วย 1) เหมาะสม 2) ไม่เหมาะสม ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ และยืนยันแนวทางและให้ข้อเสนอแนะแนวทาง

3) นำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่สร้างขึ้น เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและความเหมาะสมของข้อคำถาม

4) ปรับปรุงและแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์

ผู้วิจัยได้สร้างแบบประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของแนวทาง ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1) ร่างแบบสอบถามเพื่อใช้สอบถามระดับความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู

2) นำร่างแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษา ตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและความเหมาะสมของข้อคำถาม

3) ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะให้สมบูรณ์

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรับหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างขอรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเองที่สถานศึกษา ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ในแต่ละชุดและนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์โดยการหาค่าการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) คือ สภาพปัจจุบันและสภาพที่สภาพที่พึงประสงค์เป็นรายชื่อ การแปลผลค่าเฉลี่ยแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จัดเรียงลำดับความคาดหวังจากมากไปน้อย (สุวิมล ว่องวาณิช, 2558) โดยปรับจากสูตร PNI เดิมโดยใช้วิธี Priority Need Index (PNI_{Modified})

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำ ผู้วิจัยจะนำข้อค้นพบที่ได้จากระยะที่ 1 มาสรุปเพื่อร่วมกำหนดประเด็นข้อคำถามในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อจะนำไปใช้สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ดังรายละเอียด ดังนี้

2.1 กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้บริหารการศึกษา ประกอบด้วยผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา 1 คน ผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษา 5 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดงานวิจัยในครั้งนี้

2.3 การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบในระยะที่ 1 มาสร้างประเด็นคำถามเพื่อหาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู ดังนี้

1) ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กรอบแนวคิดการวิจัย และสรุปประเด็นข้อค้นพบจากผลการศึกษาในระยะที่ 1

2) กำหนดโครงสร้างคำถามโดยจัดลำดับความต้องการจำเป็นที่ต้องการส่งเสริมมากที่สุดมาใช้ในการสัมภาษณ์

3) ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ตามโครงสร้างคำถามที่กำหนด

4) นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสม

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 2 เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อขอความอนุเคราะห์จากกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์

2) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ตามวันเวลาสถานที่ที่นัดหมาย

3) ดำเนินการเก็บข้อมูลในรูปแบบการจดบันทึกและได้รับอนุญาตให้บันทึกเสียงและการบันทึกภาพจากผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

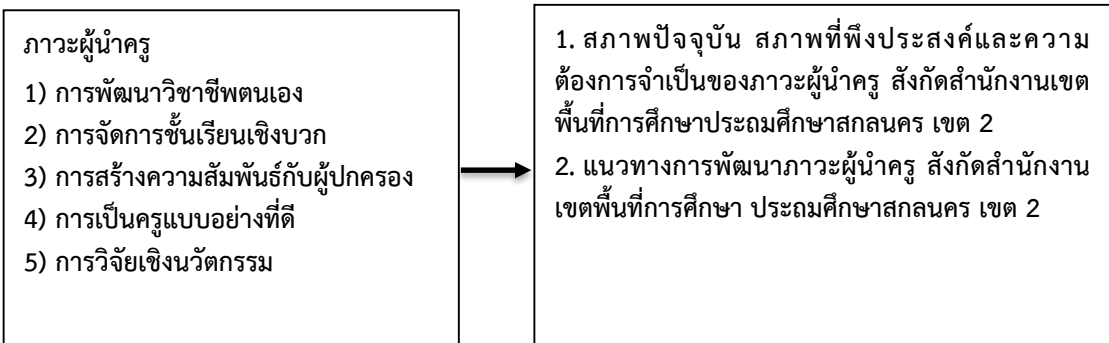
4) ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การตรวจสอบเอกสารและการถอดบทสัมภาษณ์พร้อมรวบรวมข้อมูลและสรุปผล

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอโดยบรรยายความเรียง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยได้ยึดกรอบแนวคิดของสุริยา ปาระจุม และคณะ และรัตนดา เลิศวิชัย เป็นหลัก ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ รวมทั้งการศึกษาริบทที่เกี่ยข้องในการศึกษา มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดได้ ดังนี้ (สุริยา ปาระจุม และคณะ, 2567; รัตนดา เลิศวิชัย, 2566)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ โดยจำแนกแต่ละด้านตามกรอบแนวคิดการวิจัย 5 ด้าน โดยการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแบบเรียงลำดับความต้องการจำเป็น (PNI) ผลปรากฏดังในตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และลำดับความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำครูในภาพรวม

ภาวะผู้นำครู	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
1. การพัฒนาวิชาชีพตนเอง	3.55	0.58	มาก	4.73	0.36	มากที่สุด	0.332	3
2. การจัดการชั้นเรียนเชิงบวก	3.68	0.55	มาก	4.75	0.35	มากที่สุด	0.290	5
3. การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง	3.52	0.66	มาก	4.73	0.35	มากที่สุด	0.343	2

4. การเป็นครูแบบอย่างที่ดี	3.69	0.62	มาก	4.82	0.30	มากที่สุด	0.306	4
5. การวิจัยเชิงนวัตกรรม	3.49	0.61	ปานกลาง	4.71	0.42	มากที่สุด	0.349	1
รวม	3.58	0.60	มาก	4.74	0.35	มากที่สุด	0.330	

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.58) สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.74) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ระดับสภาพปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าระดับสภาพที่พึงประสงค์เป็นรายด้านทุกด้าน

ผลการจัดลำดับความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 ภาพรวมพบว่า ค่า $PNI_{Modified}$ อยู่ระหว่าง 0.290 ถึง 0.349 ด้านความต้องการที่จะพัฒนาพบว่ามีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุดมีความสำคัญเป็นลำดับที่ 1 คือด้านการวิจัยเชิงนวัตกรรม ลำดับที่ 2 คือ ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ลำดับที่ 3 คือการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ลำดับที่ 4 คือ การเป็นครูแบบอย่างที่ดี และลำดับที่ 5 คือ การจัดการชั้นเรียนเชิงบวก

ด้านการวิจัยเชิงนวัตกรรม พบว่า รายการที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุดลำดับที่ 1 คือ ครูเผยแพร่ผลงานวิจัยที่สร้างขึ้นโดยการนำเสนอผลงานวิชาการในระดับต่าง ๆ ลำดับที่ 2 คือ ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรม และลำดับที่ 3 ครูนำความรู้ไปใช้วางแผนแก้ปัญหาการใช้นวัตกรรม เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ในชั้นเรียน

ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง พบว่า รายการที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุดลำดับที่ 1 คือครูเชิญชวนผู้ปกครองให้มาร่วมจัดทำหลักสูตร และประเมินผลงานของผู้เรียน รองลงมาลำดับที่ 2 คือครูจัดกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และลำดับที่ 3 คือครูปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนอย่างสร้างสรรค์

ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง พบว่า รายการที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุดลำดับที่ 1 คือ ครูใช้การสื่อสารในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การประชุมผ่าน Zoom เป็นต้น ลำดับที่ 2 คือ ครูนำเทคโนโลยีมาบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน เพื่อเสริมสร้างความรู้ทักษะ และลำดับที่ 3 คือ ครูเข้าร่วมประชุม สัมมนาหรืออบรมความรู้ใหม่ๆ ทางวิชาชีพอยู่เสมอ

ด้านการเป็นครูแบบอย่างที่ดี พบว่า รายการที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุดลำดับที่ 1 คือ ครูประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียน ลำดับที่ 2 คือ ครูใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ และลำดับที่ 3 คือ ครูจัดทำโครงการช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียนที่ด้อยโอกาส

ด้านการจัดการชั้นเรียนเชิงบวก พบว่า รายการที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุดลำดับที่ 1 คือครูจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ และช่วยเหลือผู้ที่พิการด้อยโอกาส ลำดับที่ 2

คือครูสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูกับผู้เรียนและลำดับที่ 3 คือครูจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในชั้นเรียนให้ปลอดภัยและถูกสุขอนามัย

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบจากการวิจัยในระยะที่ 1 ที่มีค่า PNI_{Modified} สูงสุดในแต่ละด้าน 3 ข้อ มาตั้งเป็นประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ ผลการศึกษา พบว่า 1) ด้านการวิจัยเชิงนวัตกรรม ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูจัดทำวิจัยเชิงนวัตกรรมแก้ปัญหาในชั้นเรียน การสนับสนุนงบประมาณในการส่งเสริมครูทำวิจัย พัฒนางานวิจัยเป็นผลงานวิชาการในการพัฒนาวิชาชีพ การจัดแหล่งค้นคว้าด้านการทำวิจัยให้เพียงพอเหมาะสม แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาการทำวิจัยแก่ครู เพื่อให้คำปรึกษาแก่ครูในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพผู้เรียน และการให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่มีผลงานวิจัยเชิงนวัตกรรมที่มีผลงานดีเด่น 2) ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูจัดทำช่องทางติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครองเพื่อช่วยแก้ปัญหาผู้เรียน ร่วมมือกันดูแลและพัฒนาผู้เรียนโดยเฉพาะเด็กกลุ่มเสี่ยง ให้ผ่านพ้นปัญหาและพัฒนาเต็มศักยภาพ การจัดกิจกรรมและเชิญชวนผู้ปกครองร่วมทำกิจกรรมของโรงเรียน 3) ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ การศึกษาต่อหรือการเข้าร่วมอบรมวิชาชีพต่าง ๆ การเพิ่มพูนความรู้และความสามารถในการสาขาวิชาที่สอน สนับสนุนให้ครูเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ ประชุมหรือสัมมนาเพื่อเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ และติดตามแนวโน้มใหม่ในการศึกษา พร้อมทั้งตั้งเป้าหมายและประเมินผลการพัฒนาเพื่อความก้าวหน้า 4) ด้านการเป็นครูแบบอย่างที่ดี ผู้บริหารควรพัฒนาครูในด้านการบริหารชั้นเรียน การแก้ปัญหาความขัดแย้ง และการทำงานเป็นทีมของครู ส่งเสริมให้ครูสร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีและมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ครูมีความเข้าใจบทบาทและหน้าที่ มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนและการศึกษา รู้จักให้เกียรตินักเรียน และ 5) ด้านการจัดการชั้นเรียนเชิงบวกผู้บริหาร ส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเชิงบวก โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ครูสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกในชั้นเรียน ผ่านการใช้ครูที่เลี้ยงอาวูโส มีการจัดห้องเรียนให้เหมาะสม ใช้สื่อการเรียนรู้และการเสริมแรงบวกให้กับผู้เรียน ส่งเสริมให้ครูเลือกใช้เทคนิคการสอนและการประเมินผลที่เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนรู้รู้สึกปลอดภัย กล้าคิด กล้าทำและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

อภิปรายผล

ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายผลสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 รายละเอียดดังนี้

1) สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในภาพรวม พบว่า ค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=3.58$) ส่วนค่าเฉลี่ยสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}=4.74$) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า สภาพปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าสภาพที่พึงประสงค์เป็นรายด้านทุกด้าน ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู พบว่า การจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำครู ด้านที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุด คือ ด้านการวิจัยเชิงนวัตกรรม เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่า $PNI_{Modified}$ สูงสุด ลำดับที่ 1 คือ ครูเผยแพร่ผลงานวิจัยที่สร้างขึ้นโดยการนำเสนอผลงานวิชาการในระดับต่าง ๆ

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยดังกล่าว พบว่า ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู ด้านการวิจัยเชิงนวัตกรรม ผู้บริหารต้องส่งเสริมให้ครูใช้วิจัยเสริมสร้างนวัตกรรม และนำไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและเผยแพร่ผลงานวิจัยที่สร้างขึ้นโดยการนำเสนอผลงานวิชาการในระดับต่าง ๆ ส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรม ให้ครูนำความรู้ไปใช้วางแผนแก้ปัญหา การใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ในชั้นเรียน (สุริยา สรวงศิริ และสิทธิชัย สอนสุภี, 2565) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพัฒนาแก้ไขผู้เรียนร่วมกัน ผู้บริหารต้องสนับสนุนให้ครูเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางวิชาชีพ โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจัดให้ครูสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพครู สอดคล้องกับ Wangphasit & Mookkaew ที่เสนอว่า การวิจัยและพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงนวัตกรรม เป็นกระบวนการส่งเสริมทักษะการจัดการเรียนรู้ด้านการเรียนรู้สิ่งใหม่ ในจัดการเรียนการสอนของครู ศึกษาข้อมูลใหม่ ๆ เกี่ยวกับผลสำเร็จหรือปัญหาที่ผ่านมา มีการวิเคราะห์วิจารณ์เนื้อหาที่ควรปรับปรุง พัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดการเรียนการสอน (Wangphasit, L & Mookkaew, K, 2022) สอดคล้องกับศรียา ทองนุ้ย กล่าวว่า ศึกษาเทคโนโลยีใหม่ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน สร้างสื่อการสอนหรือนวัตกรรมการศึกษา มีการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ในการสร้างนวัตกรรมการศึกษา และนำนวัตกรรมไปออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีใหม่ หรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการเรียนการสอนรวมถึงการร่วมมือกันสร้างนวัตกรรมใหม่ในการจัดการเรียนการสอน (ศรียา ทองนุ้ย และสิทธิชัย สอนสุภี, 2566) ครูต้องร่วมกันนำเสนอปัญหาในการจัดการเรียนรู้และร่วมกันระบุเนื้อหาวิชาที่เหมาะสมจะนำไปพัฒนานวัตกรรมการศึกษา และออกแบบการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ สามารถที่จะจัดการเรียนรู้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านที่มีค่า $PNI_{Modified}$ ต่ำสุด คือ การจัดการชั้นเรียนเชิงบวก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่า $PNI_{Modified}$ ต่ำสุด คือ ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (ภัทรพร เกษสังข์, 2562) เมื่อพิจารณาผลการวิจัยดังกล่าว พบว่า เนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 ได้กำกับ ส่งเสริม สนับสนุน การบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 อย่างต่อเนื่อง โดยได้มีการกระจาย

อำนาจไปยังสหวิทยาเขต เพื่อกำกับติดตามโรงเรียนในสังกัดรวมถึงมีคณะกรรมการติดตามตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา

2) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 สามารถสรุปได้ 5 ด้านสำคัญ ดังนี้ 1) ด้านการวิจัยเชิงนวัตกรรม ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูจัดทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในชั้นเรียน และพัฒนาเป็นผลงานทางวิชาการ โดยสนับสนุนงบประมาณ แหล่งค้นคว้า ตลอดจนจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาให้คำแนะนำ พร้อมส่งเสริมขวัญกำลังใจแก่ครูที่มีผลงานดีเด่น 2) ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ควรส่งเสริมช่องทางการสื่อสารระหว่างครูกับผู้ปกครอง เพื่อร่วมกันดูแลพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง และส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง 3) ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ควรส่งเสริมให้ครูพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ผ่านการศึกษาต่อ อบรม หรือเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในสาขาวิชาที่สอน ติดตามแนวโน้มทางการศึกษา และตั้งเป้าหมายประเมินผลการพัฒนาอย่างเป็นระบบ 4) ด้านการเป็นครูแบบอย่างที่ดี ควรพัฒนาครูให้มีทักษะในการบริหารชั้นเรียน การแก้ไขความขัดแย้ง การทำงานเป็นทีม รวมถึงส่งเสริมการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี มีทัศนคติเชิงบวก เข้าใจบทบาทหน้าที่ และให้เกียรติผู้เรียน 5) ด้านการจัดการชั้นเรียนเชิงบวก ควรส่งเสริมให้ครูออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้เทคนิคการสอน สื่อ และการประเมินผลที่เหมาะสม จัดสภาพแวดล้อมห้องเรียนให้ปลอดภัย และสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกผ่านครูพี่เลี้ยง เพื่อให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก มีความสุข และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างเต็มที่ สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 ที่มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ รองรับบริบทการศึกษาอันหลากหลาย และพัฒนาศักยภาพผู้บริหาร ครู และผู้เรียนสู่ความเป็นเลิศในประชาคมอาเซียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2, 2566) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุริยา ปาระจุม และคณะ ที่ศึกษาภาวะผู้นำครูโรงเรียนเอกชนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 2 พบว่า ภาวะผู้นำครูช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาชีพ มีจิตวิญญาณในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีความคิดสร้างสรรค์ วิสัยทัศน์ และสามารถสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ รองรับการเปลี่ยนแปลงได้ดี คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนเจตคติ ค่านิยม ความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการยกระดับคุณภาพครู โดยเน้นการพัฒนาสมรรถนะหลักและสมรรถนะประจำสายงาน ตามกรอบของกระทรวงศึกษาธิการ (สุริยา ปาระจุม และคณะ, 2567)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำ ของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 พบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด โดยค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบันต่ำกว่าสภาพที่พึงประสงค์ในทุกด้าน ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (PNI_{Modified}) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.290 ถึง 0.349 โดยลำดับความสำคัญของความต้องการพัฒนาภาวะผู้นำของครูเรียงตามลำดับ ดังนี้ 1) ด้านการวิจัยเชิงนวัตกรรม 2) ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง 3) ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง 4) ด้านการเป็นครูแบบอย่างที่ดี 5) ด้านการจัดการชั้นเรียนเชิงบวก

2. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของครู จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 สรุปได้เป็น 5 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) ด้านการวิจัยเชิงนวัตกรรม ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในชั้นเรียน พัฒนาเป็นผลงานวิชาการ พร้อมสนับสนุนงบประมาณ แหล่งเรียนรู้ และจัดตั้งคณะที่ปรึกษา ตลอดจนสร้างแรงจูงใจแก่ครูที่มีผลงานโดดเด่น 2) ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ควรส่งเสริมช่องทางสื่อสารระหว่างครูกับผู้ปกครอง เพื่อร่วมกันดูแลนักเรียน โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง และจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับโรงเรียน 3) ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ควรสนับสนุนให้ครูพัฒนาทักษะใหม่อย่างต่อเนื่อง ผ่านการศึกษาต่อ การอบรม หรือกิจกรรมทางวิชาการ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และตั้งเป้าหมายการพัฒนาอย่างเป็นระบบ 4) ด้านการเป็นครูแบบอย่างที่ดี ควรส่งเสริมครูให้มีทักษะบริหารชั้นเรียน แก้ปัญหา ทำงานเป็นทีม และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี มีทัศนคติเชิงบวก และเคารพผู้เรียน 5) ด้านการจัดการชั้นเรียนเชิงบวก ควรสนับสนุนให้ครูจัดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้สื่อ เทคนิค และการประเมินผลที่เหมาะสม สร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดี และจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำครูความต้องการที่จะพัฒนาเป็นลำดับที่ 1 คือ การวิจัยเชิงนวัตกรรม ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ครู ได้เผยแพร่ผลงานวิจัย มีการนำเสนอผลงานวิชาการในระดับต่าง ๆ ให้ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรมสามารถนำความรู้ไปใช้วางแผนแก้ปัญหา เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ในชั้นเรียน ส่งเสริมครูเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ทางวิชาชีพโดยใช้ปัญหา เป็นฐาน ส่งเสริมให้ครูแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาแก้ไขผู้เรียนร่วมกัน

1.2 จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ พัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ควรมีการพัฒนาภาวะผู้นำครู โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาหลักสูตร และจัดทำคู่มือแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการเรียนรู้ ด้วยตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาและครูต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรรนำแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู ทำวิจัยและพัฒนาในรูปแบบการวิจัย และพัฒนา เพื่อให้ได้แนวทางที่เป็นประโยชน์สำหรับสถานศึกษาอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

2.2 ควรมีการศึกษาโดยนำแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครู ไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง หลากหลายบริบท แล้วนำผลประเมินพัฒนาปรับปรุงแนวทางให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

2.3 ควรมีการวิจัยเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ เป็นการช่วยปฏิบัติงานขยายผลการศึกษา ให้ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้างมากยิ่งขึ้น เช่น การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ ผู้ปกครอง องค์กรภายนอกหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา และเป็นการต่อยอดงานวิจัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ทิตินา แคมมณี. (2563). *ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ อัจฉปัญญา. (2566). *ประมวล 7 ความท้าทายของภาคการศึกษาโลกในปี 2022*. เรียกใช้เมื่อ 5 มกราคม 2566 จาก <https://www.eef.or.th/news-7-challenges-education/>.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- ปิยนดา ปิยสาธิ. (2565). *ภาวะผู้นำครูที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสอนของครูสอนภาษาจีนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา*. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ*, 8(1), 4-5.
- พิกุล นามสูง. (2565). *การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21*. *วารสารนวัตกรรมการบริหารการศึกษา*, 1(2), 2-6.
- โพทอง พงสงคาม. (2561). *การพัฒนาระบบการเสริมสร้างภาวะผู้นำของครูในวิทยาลัยครูแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 42(1), 111-120.
- ภคพร เล็กนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2564). *บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้*. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 8(4), 1-13.
- ภัทรพร เกษสังข์. (2562). *การประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพครูในศตวรรษที่ 21 ของครูคณิตศาสตร์จังหวัดเลย*. *วารสารการวัดผลการศึกษา*, 38(104), 25-38.

- รัตน์ดา เลิศวิชัย. (2564). *ภาวะผู้นำสำหรับครู*. เรียกใช้เมื่อ 5 มกราคม 2566 จาก <https://online.anyflip.com/bwsoc/zmux/mobile/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMATAA>.
- ศรียา ทองนุ้ย และสิทธิชัย สอนสุภี. (2566). ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร. *วารสารปัญญาภิธาน*, 8(2), 108-110.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2. *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566-2570 (ฉบับปรับปรุง 2567)* เรียกใช้เมื่อ 15 เดือน มีนาคม พ.ศ.2566, จาก <https://web2.sakon2.go.th/>.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579*. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ศรียา ปาระจุม และคณะ. (2567). การศึกษาภาวะผู้นำครูโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 2. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(1), 31-39.
- ศรียา สรวงศิริ และสิทธิชัย สอนสุภี. (2565). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 2. *วารสารปัญญาภิธาน*, 7(2), 152-160.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2558). *การประเมินความต้องการจำเป็น*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวตรี รัชตโสสถ์. (2562). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครูวิทยาลัยอาชีวศึกษาเอกชนในความร่วมมือของวิทยาลัยเทคโนโลยีปัญญาภิวัฒน์. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 10(1), 1-12.
- Wangphasit, L & Mookkaew, K. (2022). Developing a Coaching Model to Promote Teachers' Potential for Conducting Classroom Research. *Journal of Educational Issues*, 8(2), 2-14.

การจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์
ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี
ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)^{*}
LEARNING MANAGEMENT OF CREATIVE CITIZENSHIP THROUGH ARTIFICIAL
INTELLIGENCE ART RELATED TO “CHAINAT – THE CITY OF UNIQUE WAYS
OF LIFE” FOR HIGHER VOCATIONAL CERTIFICATE STUDENTS

ภัทราภรณ์ ฟองแก้ว, ณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ, รัฐพล ไชยรัตน์

Phattharaporn Fongkaew, Nattachet Pooncharoen, Rattapon Chairat

มหาวิทยาลัยนเรศวร, ประเทศไทย

Naresuan University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Phattharapornf66@nu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) 2) เพื่อพัฒนากาการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ครูผู้สอน นักศึกษา และผู้เชี่ยวชาญการทำงานสร้างสรรค์ (ศิลปะและเทคโนโลยีดิจิทัล) กลุ่มเป้าหมาย คือ นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยเทคนิคชัยนาท สาขาการบัญชี จำนวน 37 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) แนวคำถามในการสัมภาษณ์ครูผู้สอน นักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญ 2) แนวคำถามในการสัมภาษณ์หลังการจัดกิจกรรม 3) แบบประเมินทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ 4) แบบสังเกตพฤติกรรม

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ด้านการเรียนรู้สร้างสรรค์ การคิดสร้างสรรค์ และการใช้เทคโนโลยี อยู่ในระดับเบื้องต้น ยังขาดการเชื่อมโยงแนวคิดทางวัฒนธรรม การทำงานเป็นทีม

^{*} Received: 10 March 2025; Revised: 17 June 2025; Accepted: 20 June 2025

ยังไม่สมดุล และการนำเสนอผลงานยังขาดความน่าสนใจ 2) การจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) โดยใช้สื่อประกอบการสอน เกิดทักษะ 5 ด้าน ดังนี้ 1) การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ 2) การทำงานเป็นทีมอย่างสร้างสรรค์ 3) การคิดอย่างสร้างสรรค์ 4) การใช้สื่อและเทคโนโลยีสร้างสรรค์ 5) การนำเสนอและสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และนักศึกษาได้สร้างผลงานในรูปแบบโปสเตอร์ เพลง วิดีโอ และการจัดนิทรรศการผ่านเมต้าเวิร์ส เผยแพร่อัตลักษณ์ชัยนาทสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น เชื่อมโยงศิลปะ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี สู่ทักษะในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พลเมืองสร้างสรรค์, ศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์, เมืองอัตลักษณ์วิถี, การจัดการเรียนรู้, นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

Abstract

This research aimed to (1) investigate the current conditions and challenges related to creative citizenship skills among Higher Vocational Certificate (HVC) students, and (2) develop an instructional model to enhance creative citizenship through AI-generated art under the theme “*Chai Nat: A City of Cultural Identity*.” The study employed a qualitative research methodology, with key informants including instructors, students, and experts in creative fields such as art and digital technology. The target group consisted of 37 accounting students from Chainat Technical College, selected through purposive sampling. Research instruments included: (1) interview guidelines for instructors, students, and experts, (2) post-activity interview protocols, (3) a creative citizenship skills assessment form, and (4) a behavioral observation checklist.

The findings revealed that: (1) HVC students exhibited only basic-level competencies in creative learning, creative thinking, and the use of technology. There was a lack of integration with cultural concepts, limited team collaboration, and insufficiently engaging project presentations. (2) The instructional model incorporated AI-generated art themed around “*Chai Nat: The City of Unique Ways of Life*,” fostering the

development of five core competencies: (1) creative learning, (2) collaborative creativity, (3) creative thinking, (4) creative use of media and technology, and (5) creative presentation and communication. Students produced various creative works, including posters, songs, videos, and virtual exhibitions via the metaverse, to promote Chai Nat's cultural identity. The project enhanced students' pride in their local heritage and effectively integrated art, culture, and technology to foster essential 21st-century skills.

Keywords: Creative Citizenship, AI-Created Art, Unique Ways of Life, Learning Management, Higher Vocational Certificate Students

บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2574 ได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของประชากรไทย ให้มีคุณลักษณะและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดเชิงสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผูกกับแนวคิดพลเมืองสร้างสรรค์ ที่ส่งเสริมให้บุคคลมีความคิดสร้างสรรค์ เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ร่วมกันทำงานเป็นทีม การสื่อสารอย่างเข้าใจ สามารถนำภูมิปัญญาที่เป็นรากฐานทางความคิดของสังคมไทย อัตลักษณ์ วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนมาเผยแพร่สร้างสรรค์ ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้สามารถปรับตัวและเติบโตในยุคดิจิทัล เนื่องจากในปัจจุบันเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในวงการศึกษา ช่วยสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567) ซึ่งนโยบายดังกล่าว สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ โดยเน้นเสริมสร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การใช้นวัตกรรม และการบูรณาการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งทักษะที่จำเป็น ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) ทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information, Media and Technology Skills) และทักษะชีวิตและอาชีพ (Life and Career Skills) ซึ่งความคิดสร้างสรรค์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถคิดเชิงวิพากษ์ แก้ปัญหา และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ราชกิจจานุเบกษา, 2567) นอกจากนี้ การส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ร่วมกับเทคโนโลยี

ดิจิทัล เป็นแนวทางที่ช่วยให้การศึกษาเชื่อมโยงกับสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์, 2564)

แม้ว่าการศึกษามีแนวทางที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็นต่อศตวรรษที่ 21 แต่ในทางปฏิบัติพบว่า การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและการคิดสร้างสรรค์ในบริบทสังคมไทย ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นของไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายจากกระแสโลกาภิวัตน์ และยังขาดแนวทางที่ทันสมัยในการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมให้แก่เยาวชน (พัชรภา ชันมะณี, ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2565) แนวคิด “เมืองสร้างสรรค์” หากนำมาปรับใช้ให้เป็น “เมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี” สามารถส่งเสริมให้ท้องถิ่นเป็นพื้นที่ที่ผสมผสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาเมืองบนรากฐานของศิลปะและนวัตกรรม (วินัย หอมสมบัติ, 2567)

ชัยนาทเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ศิลปะ และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น เนื่องจากจังหวัดชัยนาทมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วทุกอำเภอ ทำให้เมืองนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก อีกทั้งเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและสำคัญมากมาย เช่น วัดปากคลองมะขามเฒ่า เชื้อนเจ้าพระยาซึ่งเป็นเชื่อนขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศไทย สวนนกชัยนาท พิพิธภัณฑ์สถานชัยนาทภูมิ ชุมชนวัฒนธรรมลาวครั่ง บ้านกุดจอก วัฒนธรรมลาวเวียงบ้านเนินขาม ถือว่าเป็นเมืองที่มีอัตลักษณ์วิถี มีคุณค่า น่าสนใจ ซึ่งสามารถนำมาสร้างสรรค์การเรียนรู้เพื่อสืบทอด และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2567)

การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี ส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้ต้องมีการปรับตัวให้ทันสมัย และพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของวัฒนธรรมท้องถิ่น และบริบทของผู้เรียน ปัจจุบันการจัดการเรียนรู้ในระดับอาชีวศึกษา ยังคงประสบปัญหาในการพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ส่งผลให้นักศึกษาขาดทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในยุคดิจิทัล หลายงานวิจัยระบุว่า การเรียนรู้ที่ขาดการบูรณาการเทคโนโลยีกับศิลปะ ทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (พัชรภา ชันมะณี, ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2565) โดยเฉพาะนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) เป็นกลุ่มที่ต้องการทักษะที่สามารถนำไปใช้ในการทำงานจริง มักขาดทักษะด้านการคิดเชิงสร้างสรรค์และการใช้เทคโนโลยี เพื่อพัฒนานวัตกรรม นอกจากนี้ การเรียนรู้ที่เน้นเฉพาะทฤษฎี ทำให้ผู้เรียนขาดแรงจูงใจและโอกาสในการฝึกปฏิบัติจริง ดังนั้น การบูรณา

การศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์เข้ากับการเรียนรู้ สามารถช่วยพัฒนาทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ศิลปะเป็นฐาน (Art-based Learning) เป็นแนวทางที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน ผ่านกระบวนการทางศิลปะ อันก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น (สร้อย สุวรรณ และอุบลวรรณ ส่งเสริม, 2566) เมื่อผสานเข้ากับแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยอาศัยปัญญาประดิษฐ์ (AI Art) ซึ่งเป็นการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ในการออกแบบและสร้างผลงานศิลป์ โดยอาศัยจินตนาการ ความรู้ และข้อมูลที่ป้อนเข้าสู่ระบบ เพื่อให้สามารถประมวลผลและสร้างผลงานที่มีความสวยงามตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เช่น ภาพวาด ภาพถ่าย เพลง เสียง วิดีโอ แอนิเมชัน และสื่อมัลติมีเดียประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองต่อบริบททางสังคมในยุคดิจิทัล และกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน (The Modernist, 2567) กระบวนการดังกล่าว สามารถบูรณาการเข้ากับแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (Creativity-based Learning: CBL) เพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนและพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสร้างนวัตกรรมอย่างสร้างสรรค์ (วิริยะ ฤชชัยพาณิชย์, 2562)

ดังนั้น การพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ ที่เน้นศิลปะร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัล และเชื่อมโยงกับแนวคิดเมืองสร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งจำเป็น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ในบริบทของจังหวัดชัยนาท ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดดเด่น เหมาะแก่การสร้างสรรค์พัฒนา ยกระดับให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ และสร้างเป็นฐานความรู้ให้กับเยาวชน เพื่อให้เห็นคุณค่าของท้องถิ่น สืบสาน สืบทอด อนุรักษ์ และสร้างสรรค์ ผ่านการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย การบูรณาการอย่างสร้างสรรค์ทางด้านนวัตกรรม เทคโนโลยี ศิลปะในยุคดิจิทัลอย่าง ศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ศิลปะเป็นฐาน การนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ สามารถช่วยเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมให้แก่ผู้เรียน และพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการศึกษาวิจัยนี้จึงมีความสำคัญทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อยกระดับการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับแนวโน้มของโลกยุคปัจจุบัน รวมถึงช่วยสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)
2. เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) และศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กระบวนการวิจัยมี 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา ทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ซึ่งมี 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1. การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ 2. การทำงานเป็นทีมอย่างสร้างสรรค์ 3. การคิดอย่างสร้างสรรค์ 4. การใช้สื่อและเทคโนโลยีสร้างสรรค์ และ 5. การนำเสนอและสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 14 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Criterion Based Selection) ใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ประกอบด้วย 1) ครูผู้สอนวิชาชีพชีวิตกับสังคมไทย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ในสังกัดอาชีวศึกษา จังหวัดชัยนาท 3 แห่ง จำนวน 4 คน 2) นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ในรายวิชาชีวิตกับสังคมไทย ปีการศึกษา 2567 จำนวน 6 คน (แผนกละ 3 คน) ได้แก่ แผนกพาณิชยการ และแผนกช่างอุตสาหกรรม แบ่งตามระดับความสนใจในวิชามาก น้อย และปานกลาง 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำงานสร้างสรรค์ ในจังหวัดชัยนาท 4 คน คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะ 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสรรค์ 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) แนวคำถามสัมภาษณ์ครูผู้สอน 2) แนวคำถามสัมภาษณ์นักศึกษา 3) แนวคำถามสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำงานสร้างสรรค์

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (independent interview) ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามที่ศึกษาเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการ

วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากนั้นใช้วิธี Colaizzi's Method 7 ขั้นตอนเพื่อสกัดข้อมูลที่สำคัญ จากนั้นนำไปตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้นั้นถูกต้อง และมีความน่าเชื่อถือของข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2567)

ผู้วิจัยได้ทราบความคิดเห็นของครูผู้สอน นักศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านการงานสร้างสรรค์ ซึ่งได้มาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลของแบบสัมภาษณ์ ที่สะท้อนสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ของนักศึกษา และได้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ แนวคิด และมุมมองของผู้ ที่ทำงานสร้างสรรค์ จากนั้นนำผลที่ได้ไปออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

กลุ่มเป้าหมาย คือ นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง คือ เป็นนักศึกษาสาขาการบัญชี จำนวน 37 คน เป็นกลุ่มนักศึกษาที่ขาดการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เพิ่มทักษะความชำนาญให้แก่ผู้เรียน

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ออกแบบและพัฒนาแนวทางการส่งเสริมทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ ในรายวิชาชีวิตกับสังคมไทย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ได้กำหนดรูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้การสอนสร้างสรรค์เป็นฐานผ่านงานศิลปะปัญญาประดิษฐ์ จัดทำสื่อประกอบสอนหนังสือ “AI Art & Music Video” และนำไปทดลองใช้กับนักศึกษา ที่มีใช้กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาข้อบกพร่อง และปรับปรุงก่อนที่จะนำไปใช้จริง หลังจากนั้นได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาพลเมืองสร้างสรรค์ 5 ด้าน ผ่านกระบวนการสอนสร้างสรรค์เป็นฐาน 5 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 กระตุ้นความสนใจและเรียนรู้ กิจกรรมเปิดโลกชัยนาท : อัตลักษณ์และวิถีชีวิต ขั้นตอนที่ 2 ตั้งเป้าหมายและแบ่งกลุ่ม : กิจกรรมรวมพลังทีม เพื่อสร้างสรรค์เมืองชัยนาท ขั้นตอนที่ 3 ค้นคว้าและคิด : กิจกรรมเรียนรู้และออกแบบอัตลักษณ์วิถี ขั้นตอนที่ 4 สร้างสรรค์ : กิจกรรมสร้างสรรค์อัตลักษณ์วิถี ด้วยศิลปะปัญญาประดิษฐ์ ขั้นตอนที่ 5 นำเสนอ : กิจกรรมพลเมืองสร้างสรรค์ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี

ภาพที่ 1 แสดงหนังสือ “AI Art & Music Video” สื่อประกอบการสอน

การวัดประเมินผลด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ 5 ด้าน ของผู้เรียนหลังเสร็จสิ้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1. การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ 2. การทำงานเป็นทีมอย่างสร้างสรรค์ 3. การคิดอย่างสร้างสรรค์ 4. การใช้สื่อและเทคโนโลยีสร้างสรรค์ 5. การนำเสนอและสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ผ่านการสังเกตพฤติกรรมและการประเมินทักษะพัฒนาการที่เกิดขึ้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1. แบบประเมินทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ 2. แบบสังเกตพฤติกรรมความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ 3. แนวคำถามในการสัมภาษณ์หลังจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อสะท้อนคิด เก็บข้อมูลความพึงพอใจและติดตามผลการพัฒนาของนักศึกษาในการทำกิจกรรม

ผลการวิจัย

1. ผลที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 จากการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ จำแนกเป็นรายด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษาสนใจค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งออนไลน์ แต่ยังขาดการเชื่อมโยงความรู้กับวัฒนธรรมและบริบทท้องถิ่น ขาดความสามารถในการเชื่อมโยงข้อมูลหลากหลายกับแนวคิดใหม่ ๆ ที่สะท้อนวัฒนธรรม และยังไม่มีแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย

ด้านที่ 2 การทำงานเป็นทีมอย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษาสามารถทำงานร่วมกันในระดับพื้นฐาน แต่มักเกิดขึ้นเฉพาะในงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ มีปัญหาความไม่สมดุลในหน้าที่ สมาชิกบางคนไม่รับผิดชอบ และการสื่อสารในทีมยังขาดประสิทธิภาพ

ด้านที่ 3 การคิดอย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษาแสดงศักยภาพในการคิดริเริ่มแนวคิดใหม่ ๆ โดยเฉพาะในงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน แต่ยังขาดความมั่นใจในความคิดของตนเอง และแนวคิดที่พัฒนาขึ้นมักขาดการบูรณาการวัฒนธรรมและเทคโนโลยี

ด้านที่ 4 การใช้สื่อและเทคโนโลยีสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษาสามารถใช้โปรแกรมพื้นฐาน แต่มีปัญหาการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เช่น AI, AR/VR หรือการออกแบบงานที่ซับซ้อนยังคงจำกัด และไม่เชื่อมโยงกับบริบททางวัฒนธรรม

ด้านที่ 5 การนำเสนอและสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษาใช้สื่อพื้นฐาน ในการนำเสนอแนวคิด แต่รูปแบบยังไม่น่าสนใจและขาดความน่าสนใจ ขาดการบูรณาการเทคโนโลยี เช่น AI, หรือการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัล นักศึกษายังไม่มั่นใจในตนเองและขาดการออกแบบงานที่ดึงดูดผู้ชม

2. ผลที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนาการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี ของนักศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ผู้วิจัยได้จัดการเรียนรู้ผ่านหนังสือ “AI Art & Music Video” ซึ่งเป็นสื่อประกอบการสอนที่ผสมผสานศิลปะและดนตรีจากปัญญาประดิษฐ์ ในรายวิชาชีวิตกับสังคมไทย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) โดยการจัดการเรียนรู้เน้นกิจกรรมการสอนสร้างสรรค์เป็นฐาน 5 ขั้นตอน เกิดผลการประเมินทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ 5 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษาแสดงความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และค้นคว้าข้อมูลผ่านแหล่งเรียนรู้ที่ ส่งผลให้นักศึกษาเข้าใจและเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถเชื่อมโยงข้อมูลที่หลากหลายเพื่อต่อยอดสู่การพัฒนาสร้างสรรค์

ด้านที่ 2 การทำงานเป็นทีมอย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษามีการทำงานกลุ่มแบ่งตามอำเภอต่างๆของจังหวัดชัยนาท ช่วยพัฒนาความร่วมมือในทีม ตั้งเป้าหมายร่วมกัน การระดมความคิด และการแบ่งหน้าที่ตามความถนัด ส่งผลให้นักศึกษาพัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีระบบ สร้างความเข้าใจในบทบาทและเป้าหมายของทีม

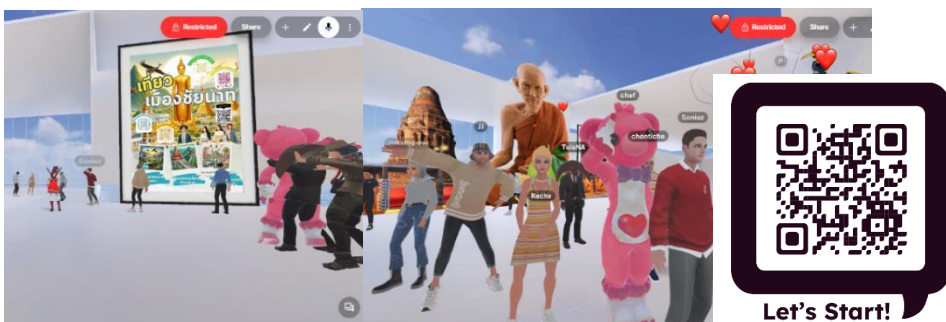
ด้านที่ 3 การคิดอย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษาสามารถใช้เทคโนโลยีและข้อมูลที่ค้นคว้ามาผสมผสานความคิดสร้างสรรค์ เช่น การสร้างเนื้อเพลงที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น การอภิปรายแนวคิดส่งผลให้นักศึกษา มีทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ และคิดริเริ่มให้งานสะท้อนอัตลักษณ์และวัฒนธรรม

ด้านที่ 4 การใช้สื่อและเทคโนโลยีสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษานำเทคโนโลยี เช่น AI, Bing, และแอปพลิเคชันสร้างสรรค์อื่น ๆ มาสร้างผลงานศิลปะ เพลง และวิดีโอที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ชัยนาท พร้อมทั้งเผยแพร่ผลงานผ่านสื่อดิจิทัล ส่งผลให้นักศึกษามีทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่มีความซับซ้อน สะท้อนเอกลักษณ์วัฒนธรรมอย่างชัดเจน

ด้านที่ 5 การนำเสนอและสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษานำเสนอผลงานและแนวคิดที่อยู่เบื้องหลัง ผ่านโปสเตอร์ และนำผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นของทุกกลุ่มไปจัดนิทรรศการในรูปแบบห้องเรียนเมต้าเวิร์ส และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สู่สาธารณะ สร้างความน่าสนใจให้กับงานที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมและเทคโนโลยี ส่งผลให้นักศึกษามีทักษะการนำเสนอและการสื่อสารที่สร้างสรรค์ เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภาพที่ 2 แสดงผลงานอัตลักษณ์วิถีเมืองชัยนาท และคิวอาร์โค้ดสะท้อนผลหลังการจัดกิจกรรมของผู้เรียน

ภาพที่ 3 แสดงห้องเรียนเมต้าเวิร์สและคิวอาร์โค้ดเข้าชมห้องเรียน

อภิปรายผล

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ พบว่า นักศึกษามีศักยภาพในกระบวนการเรียนรู้ แต่ยังขาดมิติความคิดสร้างสรรค์ในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ เข้ากับบริบทวัฒนธรรมและการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ส่งผลให้การพัฒนาผลงานที่สะท้อนอัตลักษณ์ของ ชุมชนยังไม่สมบูรณ์ ปัญหานี้สอดคล้องกับแนวคิดของปัญจนาว วรวัณชัย ที่ระบุว่า ความคิด สร้างสรรค์ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านการคิด มิติด้านอารมณ์ และมิติด้านบุคลิกภาพ ถือว่าเป็น ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ ซึ่งการส่งเสริมทักษะพลเมืองสร้างสรรค์จำเป็นต้อง ใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างการเรียนรู้สร้างสรรค์เป็นฐาน และ การใช้เทคโนโลยี ดิจิทัล เพื่อกระตุ้นการคิดริเริ่ม (ปัญจนาว วรวัณชัย, 2564) สอดคล้องกับการศึกษาของกนิษฐา พูล ลาก, ทรงศักดิ์ สองสนิท, และชจรพงษ์ ร่วมแก้ว ที่ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้แบบผสมผสานร่วมกับการ เรียนรู้สร้างสรรค์เป็นฐาน สามารถพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างมี ประสิทธิภาพ (กนิษฐา พูลลาก, ทรงศักดิ์ สองสนิท, และดร.ชจรพงษ์ ร่วมแก้ว, 2563)

2. การจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

ผู้วิจัยได้พัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้วยหนังสือ “AI Art & Music Video” เพื่อบูรณาการ ศิลปะ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับ Wen Zhang, Achyut Shankar, & A. Antonidoss. ที่กล่าวถึงการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสอนศิลปะสมัยใหม่ว่าช่วย เสริมสร้างทักษะด้านศิลปะและเทคโนโลยีให้นักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการนำเทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ ช่วยให้นักศึกษาสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อนอัต ลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การออกแบบโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ การสร้างเพลง วิดีโอ และการจัดนิทรรศการในรูปแบบ Metaverse (Wen Zhang, Achyut Shankar, & A. Antonidoss, 2021) สอดคล้องกับขวัญใจ ทวนดำ และพระสมพร นามอินทร์ ที่ระบุว่า ปัญญาประดิษฐ์สามารถช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมมากขึ้น จากการวิจัยพบว่า การนำ AI มาผสมผสานกับกระบวนการเรียนรู้ สามารถกระตุ้นให้นักศึกษาค้นคว้าและ เรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างลึกซึ้ง การบูรณาการวัฒนธรรมและเทคโนโลยี ทำให้ผลงานของนักศึกษามี

เอกลักษณ์เฉพาะตัวและสะท้อน อัตลักษณ์ของจังหวัดชัยนาทได้อย่างชัดเจน (ขวัญใจ ทวนดำ, พระสมพร นามอินทร์, 2566) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ James Hutson ที่กล่าวถึงการบูรณาการ AI ผสมผสานเทคโนโลยีใหม่เข้ากับศิลปะที่ซับซ้อนอย่างแม่นยำและสร้างสรรค์ข้อความที่มีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ ถือเป็นเครื่องมือการสอน อันทรงคุณค่าในการศึกษา ประวัติศาสตร์ศิลปะและมนุษยศาสตร์ นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ยังช่วยให้นักศึกษา เตรียมความพร้อมสำหรับอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยสามารถนำทักษะไปประยุกต์ใช้ ในชีวิตจริง เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์ OTOP ที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น การสร้างคลิปวิดีโอโฆษณา สินค้า และการจัดนิทรรศการ Metaverse (James Hutson, 2024)

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ผ่านงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ เรื่อง ชัยนาทเมืองแห่งอัตลักษณ์วิถี ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ของนักศึกษาระดับปวส. มีทักษะพื้นฐานด้านการเรียนรู้และเทคโนโลยี แต่ยังขาดการเชื่อมโยงกับบริบทวัฒนธรรม การทำงานเป็นทีม และการนำเสนอ ผลงานยังไม่โดดเด่น ผู้วิจัยจึงพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้หนังสือ “AI Art & Music Video” ซึ่งเป็นสื่อประกอบการสอนที่ผสมผสานศิลปะ ดนตรี และเทคโนโลยี AI มาใช้ในรายวิชาชีวิตกับสังคมไทย โดยใช้รูปแบบการสอนสร้างสรรค์เป็นฐาน 5 ขั้นตอน ร่วมกับการเรียนรู้ผ่านงานศิลปะปัญญาประดิษฐ์ เพื่อพัฒนาทักษะพลเมืองสร้างสรรค์ 5 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน ความคิดสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยี และการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ผลการจัดการเรียนรู้ช่วยให้นักศึกษาเข้าใจและเห็นคุณค่า วัฒนธรรมท้องถิ่น ใช้เทคโนโลยีสร้างผลงานที่สะท้อนอัตลักษณ์ และสามารถนำเสนอผ่านสื่อดิจิทัล ห้องเรียนเมตาเวิร์สได้อย่างน่าสนใจ อีกทั้งยังสามารถประยุกต์แนวทางนี้ในรายวิชาอื่นได้ เพื่อส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 และต่อยอดสู่การประกอบอาชีพในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ครูผู้สอน หรือสถานศึกษาสังกัดอาชีวศึกษาและสถานศึกษาสังกัดอื่นๆ สามารถนำหนังสือ “AI Art & Music Video” นำไปบูรณาการในรายวิชาที่เกี่ยวข้องได้ และควรศึกษาแผนการจัดการเรียนรู้ และรายละเอียดงานวิจัยนี้ให้เข้าใจก่อนการนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อบูรณาการรายวิชา และเพื่อส่งเสริมทักษะพลเมืองสร้างสรรค์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นให้กับนักศึกษา พร้อมปรับตัวให้ทันต่อบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

1.2 สถานศึกษาควรสนับสนุนการอบรมครูและนักเรียนเกี่ยวกับเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น AR/VR และ AI เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงการนำ Metaverse มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนและการนำเสนอผลงาน

1.3 สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาหลักสูตรหรือรายวิชาที่บูรณาการศิลปะ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ หรือนำไปเป็นแนวทางการสร้างกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม หรือการจัดนิทรรศการ

1.4 ควรศึกษาวิจัยบูรณาการเทคโนโลยีใหม่ๆ กับกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างการอนุรักษ์วัฒนธรรมในระดับที่ลึกซึ้งขึ้น เช่น Metaverse หรือ AI เชิงสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

กนิษฐา พูลลาภ, ทรงศักดิ์ สองสนิท, และดร.ขจรพงษ์ ร่วมแก้ว. (2563). การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานร่วมกับการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานสำหรับนักเรียนห้องเรียนพิเศษวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนผดุงนารี. ใน *การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 21*. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). *ชยันต. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย*. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2567 จาก <https://thai.tourismthailand.org/DestinationsProvinces/>.

ขวัญใจ ทวนดำ, พระสมพร นามอินทร์. (2566). ปัญญาประดิษฐ์กับการสอนวิชาศิลปะ. *วารสารคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสร้างสรรค์*, 1(3), 33-38.

- ปัญญาญ วรวัฒนชัย. (2564). ลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์. *วารสารครุศาสตร์สาร*, 15(1), 45-55.
- พัชรภา ขันมะณี, ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2565). นวัตกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษาตามวิธีการสุนทรียปรัชญา เพื่อพัฒนาความสามารถการคิดสร้างสรรค์ในการดำรงคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยธนบุรี*, 16(3), 95-106.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580)*. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2567 จาก <https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/>.
- วินัย หอมสมบัติ. (2567). *เมืองสร้างสรรค์ : โอกาสและความท้าทาย*. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2567 จาก <https://setthasarn.econ.tu.ac.th/blog/detail/682>.
- วิริยะ ฤชชัยพาณิชย์. (2562). การสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน Creativity-based Learning (CBL). *วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้*, 1(2), 23-37.
- สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์. (2564). แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการสังคมในศตวรรษที่ 21. *วารสารครูสภาวิทยากร*, 2(1), 1-16.
- สรล สุวรรณ และอุบลวรรณ ส่งเสริม. (2566). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ศิลปะเป็นฐานเพื่อ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏ เพชรบุรี*, 13(1), 91-100.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579*. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2567 จาก <https://www.onec.go.th/index.php/page/view/Outstand/>.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2567). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ฉบับปรับปรุงใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 26). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- James Hutson. (2024). *Integrating art and AI: Evaluating the educational impact of AI tools in digital art history learning*. United States: Lindenwood University.
- The Modernist. (2566). *ศิลปะกับ AI: เมื่อปัญญาประดิษฐ์เปลี่ยนโลกศิลปะ*. เรียกใช้เมื่อ 8 มิถุนายน 2567 จาก <https://www.themodernist.in.th/art-and-ai/>.
- Wen Zhang, Achyut Shankar, & A. Antonidoss. (2021). *Modern Art Education and Teaching Based on Artificial Intelligence*. United States: Oakland University.

การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์:

กรณีศึกษาโรงเรียนธาตุพนม จังหวัดนครพนม*

AN ANALYSIS OF THE ONLINE LEARNING PROCESS:

A CASE STUDY OF THAT PHANOM SCHOOL, NAKHON PHANOM PROVINCE

ศศิธร ล่องเลิศ, ยูเคศ ศากยะ

Sasithorn Longlert, Yukesh Shakya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม, ประเทศไทย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Nakhonphanom Buddhist College, Thailand

Corresponding Author, E-mail: sasi29.long@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม 2) นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและรองผู้อำนวยการและครูผู้สอน รวมทั้งหมด 36 คน พื้นที่ดำเนินการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนในอำเภอธาตุพนม เครื่องมือในการศึกษาคือแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์โรงเรียนธาตุพนม จังหวัดนครพนม ที่ครูใช้เพื่อการเรียนการสอนคือ การเรียนรู้แบบผสมผสาน เป็นการผสมผสานการเรียนรู้แบบออนไลน์กับการเรียนรู้แบบ face-to-face การเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ วางแผนการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองได้ การเรียนรู้ร่วมกันผู้เรียนได้ทำงานร่วมกันและแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และการเรียนรู้แบบปรับส่วนบุคคลผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามความเร็วและความถนัดของตนเอง 2) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม พบว่า องค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนออนไลน์ คือ แพลตฟอร์มการเรียนรู้ เป็นระบบที่ใช้ในการจัดการเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ การสื่อสาร และการวัดผลประเมินผล เช่น Moodle, Google Classroom, Canvas เนื้อหาบทเรียนออกแบบมาสำหรับเรียนรู้ออนไลน์ อาจอยู่ในรูปแบบข้อความ รูปภาพ วิดีโอ หรือสื่อมัลติมีเดียอื่น ๆ

* Received: 2 May 2025; Revised: 12 June 2025; Accepted: 17 June 2025

กิจกรรมการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เช่น แบบฝึกหัด การอภิปราย การทำงานกลุ่ม หรือการทำโครงการ การสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์ ช่องทางให้ผู้เรียนสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้น เช่น กระดานสนทนา อีเมล หรือการประชุมออนไลน์ และการวัดผลและประเมินผลเช่น การสอบ การทำรายงาน หรือการนำเสนอผลงาน

คำสำคัญ: การเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์; กระบวนการเรียนรู้; นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

This research aims to 1) investigate and analyze the online learning process in secondary schools in Nakhon Phanom Province, 2) to propose a model for online learning in secondary schools in Nakhon Phanom Province. Utilizing a mixed-methods research approach, the study involved a total of 36 participants from schools situated in That Phanom District. These participants included school administrators, deputy directors, and classroom teachers. The research instruments are interviews and questionnaires.

The research found that: 1. the online learning process of That Phanom schools in Nakhon Phanom Province that teachers use for teaching and learning are: Blended Learning: this is a combination of online learning and face-to-face learning in a balanced way. Learners can access content and learning activities both online and face-to-face. Self-Directed Learning: learners can set their own learning goals, plan their learning, choose learning methods, and evaluate their own learning outcomes. Collaborative Learning: learners work together and exchange knowledge, experiences, and opinions with each other. Personalized Learning: learners can learn at their own pace and aptitude. The content and learning activities are tailored to each learner. 2. A detailed analysis of the online learning process within the secondary school context of Nakhon Phanom Province highlighted several essential elements: Learning Platform: a system used to manage course content, learning activities, communication, and assessment. Examples include Moodle, Google Classroom, and Canvas. Course Content: lesson

content designed for online learning. It may be in the form of text, images, videos, or other multimedia. Learning Activities: activities that encourage learners to participate in learning, such as exercises, discussions, group work, or projects. Communication and Interaction: channels for learners to communicate and interact with teachers and classmates, such as discussion boards, email, or online meetings. Assessment: methods for measuring and evaluating learners' learning outcomes, such as tests, reports, or presentations.

Keywords: online learning; learning process; secondary school students

บทนำ

กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ในระดับมัธยมศึกษา ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ผ่านมา ยังเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ สถานศึกษาจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมทั้งในด้านบุคลากร ได้แก่ ครู นักเรียน และผู้ปกครอง ตลอดจนระบบบริหารจัดการและการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของแต่ละโรงเรียน ผู้สอนควรให้ความสำคัญกับการรับฟังผลสะท้อนกลับ (feedback) จากนักเรียนและผู้ปกครอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง ในขณะเดียวกัน โรงเรียนต้องประกันว่านักเรียนทุกคนสามารถเข้าถึงอุปกรณ์การเรียนรู้ และมีระบบอินเทอร์เน็ตที่เสถียรเพียงพอสำหรับการเรียนรู้จากทุกสถานที่และทุกเวลา นอกจากนี้ ผู้สอนยังต้องมีบทบาทในการติดตามพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนผ่านระบบออนไลน์ รวมถึงจัดให้มีระบบการประเมินผลที่เป็นระบบและเชื่อถือได้

การเรียนรู้ออนไลน์ยังถือเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมให้นักเรียนก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล เนื่องจากแหล่งความรู้ในปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียนหรือห้องสมุด หากแต่อยู่เพียงปลายนิ้วผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล นักเรียนสามารถเลือกเรียนรู้ได้ตามเวลา สถานที่ และความสนใจของตนเอง ดังนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องปรับตัวให้เท่าทันบริบทโลกและพฤติกรรมของผู้เรียน จึงจะสามารถให้คำแนะนำและสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

การเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ หรือ e-learning ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการศึกษายุคดิจิทัล โดยได้รับแรงผลักดันจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่แพร่หลาย และความต้องการในการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ตามความสนใจของผู้เรียน (Chickering, A.

W., & Gamson, Z. F, 1987) แนวทางการเรียนรู้ดังกล่าวมีศักยภาพในการขยายโอกาสทางการศึกษาลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO, 2020) อย่างไรก็ตาม การนำระบบออนไลน์มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา จำเป็นต้องศึกษากระบวนการเรียนรู้รอบด้าน เพื่อพัฒนาแนวทางที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในบริบทที่หลากหลาย การศึกษาดังกล่าวควรครอบคลุมรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ใช้ เนื้อหาและการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเรียนรู้ออนไลน์

ทั้งนี้ การเรียนรู้ออนไลน์ไม่ควรถูกมองเพียงเป็นการแปลงเนื้อหาจากห้องเรียนสู่รูปแบบดิจิทัล หากแต่เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการจัดการเรียนรู้ โดยผู้เรียนมีบทบาทมากขึ้นในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของตนเอง ขณะที่ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ภายใต้บริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนมซึ่งมีลักษณะเฉพาะ การศึกษาที่ครอบคลุมจะช่วยให้สามารถระบุโอกาสและความท้าทายในการดำเนินการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การเรียนรู้ออนไลน์ยังสามารถส่งเสริมรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student-centered learning) ได้แก่ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (collaborative learning) และการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (active learning) ซึ่งช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบของผู้เรียนในการสร้างความรู้ของตนเอง (Bates, A. W, 2019) ดังนั้น การศึกษาอย่างรอบด้านในบริบทดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับสภาพจริงของโรงเรียน

การแพร่ระบาดของโรค COVID-19 เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้สถานศึกษาทั่วโลกต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนสู่ระบบออนไลน์อย่างฉับพลัน (Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K, 2010) โรงเรียนในจังหวัดนครพนมก็ได้รับผลกระทบในลักษณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการมีระบบการเรียนรู้ออนไลน์ที่พร้อมใช้งาน มีเสถียรภาพ และสามารถรองรับการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าการเรียนรู้ออนไลน์จะเป็นทางเลือกที่เหมาะสมในภาวะวิกฤต แต่ยังคงมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงอุปกรณ์และสัญญาณอินเทอร์เน็ต การขาดทักษะด้านเทคโนโลยีของทั้งผู้สอนและผู้เรียน รวมถึงความกังวลต่อคุณภาพของการเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังมีประเด็นด้านความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษา และผลกระทบต่อพัฒนาการด้านสังคมและอารมณ์ของผู้เรียน ซึ่งล้วนเป็นความท้าทายสำคัญที่ต้องได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ออนไลน์จึงมีความสำคัญยิ่ง ทั้งในแง่ของการรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉิน และการเตรียมความพร้อมสำหรับระบบการศึกษาในอนาคต การวิจัยที่ครอบคลุมจะช่วยให้โรงเรียนเข้าใจความต้องการของผู้เรียน ครูผู้สอน และผู้ปกครอง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ การเรียนรู้ออนไลน์ยังสามารถมีบทบาทในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลหรือพื้นที่ที่ขาดแคลนทรัพยากร (Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K, 2010)

เพื่อให้การวิจัยตอบโจทย์บริบทเฉพาะของจังหวัดนครพนม ควรเริ่มต้นจากการสำรวจสภาพปัจจุบันของการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในพื้นที่ โดยพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ เช่น โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี รูปแบบการเรียนรู้ที่นำมาใช้ แนวทางการออกแบบเนื้อหา ความพร้อมด้านทักษะดิจิทัลของครูและนักเรียน รวมถึงนโยบายและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ในระดับโรงเรียน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสม ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดนครพนม ว่ามีลักษณะอย่างไร และมีกระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์อย่างไร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการผสมผสานวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้า

ด้วยกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาและวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน และระหว่างผู้เรียนด้วยตนเองในระบบออนไลน์ โดยจะพิจารณาถึงรูปแบบการสื่อสาร เครื่องมือที่ใช้ และผลกระทบต่อการเรียนรู้ เพื่อให้สัมฤทธิ์ผล การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเอกสารที่จะศึกษา ดังต่อไปนี้

1.1 เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์

1.2 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ออนไลน์ เทคโนโลยีทางการศึกษา หรือการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

2.1 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มสาระทั้ง 2 สาระ ครูผู้สอน และนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครพนม เขต 1 โดยการเลือกแบบเจาะจง

2.2 กลุ่มเป้าหมาย คือ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ หัวหน้ากลุ่มสาระทั้ง 2 สาระ จำนวน 16 คน และครูผู้สอน จำนวน 10 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยเป็นแบบสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มสาระทั้ง 2 สาระ และครูผู้สอน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล และตอนที่ 2 ข้อมูลความเห็นเรื่องกระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนธาตุพนม นอกจากนี้ ยังมีอุปกรณ์ที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก และเครื่องคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview) โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงและถอดความจากการบันทึกการสัมภาษณ์ โดยลงพื้นที่ โรงเรียนธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา จากการรวบรวมข้อคิดเห็นแล้วบรรยายข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์: กรณีศึกษา โรงเรียนธาตุพนม จังหวัดนครพนม สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม พบว่า ใช้กระบวนการเรียนการสอน ดังนี้

1) กระบวนการเรียนการสอนตามโมเดลชิปปา (CIPPA MODEL) (ทิตนา แคมมณี, 2558) คือ รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างแข็งขัน พัฒนาโดยรองศาสตราจารย์ทิตนา แคมมณี อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยนำเอาแนวคิดส่วนหนึ่งจากประสบการณ์ของท่านมาพัฒนาขึ้น CIPPA เป็นตัวย่อที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

C (Construction) การสร้างความรู้ด้วยตนเอง ครูจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ และสร้างความหมายของข้อมูลที่เชื่อมโยงนี้ด้วยตนเอง

I (Interaction) การมีปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้เรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และความรู้กับผู้อื่น ทั้งครู เพื่อน และบุคคลภายนอก

P (Physical Participation) การมีส่วนร่วมทางกาย ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวร่างกาย ทำกิจกรรม และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น

P (Process Learning) การเรียนรู้กระบวนการ ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ เช่น กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการทำงาน

A (Application) การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและสถานการณ์ต่าง ๆ

จุดเด่นของโมเดลชิปปา คือ 1) ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต 2) พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ 3) การแก้ปัญหาและการทำงานร่วมกัน 4) สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนานและมี

ชีวิตชีวา

2) กระบวนการสอนแบบโครงการ (Project Method) เป็นวิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยผู้เรียนจะได้ลงมือปฏิบัติจริงเพื่อศึกษาค้นคว้าและแก้ปัญหาในหัวข้อที่ตนเองสนใจ ภายใต้การแนะนำและสนับสนุนของครู (สวัญ มุลคำ, 2557)

หลักการสำคัญของการสอนแบบโครงการ ได้แก่ 1) ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเลือกหัวข้อ วางแผน และดำเนินงานโครงการ 2) การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้สัมผัสและเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง 3) การทำงานร่วมกัน ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน 4) การบูรณาการความรู้ ผู้เรียนได้บูรณาการความรู้จากหลากหลายสาขาวิชา เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ผลงาน 5) การนำเสนอผลงาน ผู้เรียนได้นำเสนอผลงานและความรู้ที่ได้จากการทำโครงการ

ข้อดีของการสอนแบบโครงการ ได้แก่ 1) ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ 2) พัฒนาทักษะที่หลากหลาย ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร 3) สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ ผู้เรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนรู้ เนื่องจากได้เลือกหัวข้อที่ตนเองสนใจ 4) เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริง ผู้เรียนได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ข้อจำกัดของการสอนแบบโครงการ ได้แก่ 1) ต้องใช้เวลาและทรัพยากรมาก การทำโครงการต้องใช้เวลาและทรัพยากรในการดำเนินงาน 2) ต้องมีการวางแผนและการจัดการที่ดี ครูต้องมีการวางแผนและการจัดการที่ดี เพื่อให้การดำเนินงานโครงการเป็นไปอย่างราบรื่น 3) ต้องมีครูที่ปรึกษา ครูต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนอย่างใกล้ชิด

3) กระบวนการสอนแบบใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry process) เป็นวิธีการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทในการค้นหาความรู้ด้วยตนเอง โดยครูจะทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

หลักการสำคัญของการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ ได้แก่ 1) ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่ม ตั้งคำถาม และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง 2) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้ทดลอง และได้สัมผัสกับประสบการณ์ตรง 3) การคิดวิเคราะห์ ผู้เรียนได้รับการกระตุ้นให้คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และสรุปผล 4) การทำงานร่วมกัน ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ข้อดีของการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ ได้แก่ 1) ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ 2) พัฒนาทักษะที่หลากหลาย ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร 3) สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ ผู้เรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนรู้ เนื่องจากได้เลือกหัวข้อที่ตนเองสนใจ 4) เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริง ผู้เรียนได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ข้อจำกัดของการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ ได้แก่ 1) ต้องใช้เวลาและทรัพยากรมาก การสืบเสาะหาความรู้ต้องใช้เวลาและทรัพยากรในการดำเนินงาน 2) ต้องมีการวางแผนและการจัดการที่ดี ครูต้องมีการวางแผนและการจัดการที่ดี เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น 3) ต้องมีครูที่ปรึกษา ครูต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนอย่างใกล้ชิด

4) กระบวนการสอนแบบแฮร์บาร์ต (Herbart Method) เป็นวิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเชื่อว่าการเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการที่ผู้เรียนได้เชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว วิธีการสอนนี้มีขั้นตอนที่ชัดเจนและเป็นลำดับขั้น เพื่อให้ผู้เรียนค่อย ๆ พัฒนาความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นระบบ

หลักการสำคัญของการสอนแบบแฮร์บาร์ต ได้แก่ 1) ความสนใจของผู้เรียน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุด เมื่อผู้เรียนมีความสนใจในสิ่งที่กำลังเรียนรู้ 2) การเชื่อมโยงความรู้ ผู้เรียนต้องสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้ง 3) การจัดระบบความรู้ ผู้เรียนต้องสามารถจัดระบบความรู้ที่ได้เรียนรู้มา เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อดีของการสอนแบบแฮร์บาร์ต ได้แก่ 1) ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เป็นระบบ ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาอย่างเป็นลำดับขั้น ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้ง 2) พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ ผู้เรียนได้รับการกระตุ้นให้คิดวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และสรุปผล 3) สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ ผู้เรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนรู้ เนื่องจากได้เชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม

ข้อจำกัดของการสอนแบบแฮร์บาร์ต ได้แก่ 1) อาจไม่เหมาะกับเนื้อหาบางประเภท การสอนแบบแฮร์บาร์ตอาจไม่เหมาะกับเนื้อหาที่ซับซ้อน หรือเนื้อหาที่ต้องการการปฏิบัติจริง 2) ต้องใช้เวลามาก การสอนแบบแฮร์บาร์ตต้องใช้เวลาในการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน

5) กระบวนการสอนแบบสาธิต (Demonstration Method) คือ วิธีการสอนที่ผู้สอนหรือผู้เรียนคนใดคนหนึ่งแสดงให้ดูเป็นตัวอย่าง เพื่อให้ผู้เรียนสังเกตและเรียนรู้ตาม โดยอาจเป็นการสาธิตการใช้เครื่องมือ การปฏิบัติงาน หรือการทดลอง

หลักการสำคัญของการสอนแบบสาธิต ได้แก่ 1) การสังเกต ผู้เรียนเรียนรู้จากการสังเกตสิ่งที่ผู้สอนหรือเพื่อนแสดงให้ดู 2) การทำตาม ผู้เรียนสามารถทำตามสิ่งที่ได้สังเกตเห็น 3) ความเข้าใจ ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการและวิธีการปฏิบัติงาน

ข้อดีของการสอนแบบสาธิต ได้แก่ 1) ช่วยให้เห็นภาพ ผู้เรียนสามารถเห็นภาพและเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น 2) ประหยัดเวลา การสาธิตช่วยประหยัดเวลาในการสอน 3) สร้างความสนใจ การสาธิตช่วยสร้างความสนใจและกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้

ข้อจำกัดของการสอนแบบสาธิต ได้แก่ 1) ผู้เรียนอาจไม่เข้าใจ ผู้เรียนอาจไม่เข้าใจเนื้อหา หากการสาธิตไม่ชัดเจนหรือไม่ละเอียด 2) ต้องใช้อุปกรณ์ การสาธิตต้องใช้อุปกรณ์และสื่อการสอนที่เหมาะสม 3) ต้องมีผู้เชี่ยวชาญ การสาธิตต้องมีผู้เชี่ยวชาญในการสาธิต

2. การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ โรงเรียนธาตุพนม จังหวัดนครพนม จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ ของโรงเรียนธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ได้นำเข้าประชุมกลุ่มย่อยเฉพาะ (focus group) ร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มสาระทั้ง 2 สาระ ครูผู้สอน พบว่า ปัจจุบันครูผู้สอนให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์มากขึ้น การเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ หรือ Online Learning คือรูปแบบการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเนื้อหา และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน โดยผู้เรียนสามารถเข้าถึงบทเรียน ทำกิจกรรมและสื่อสารกับผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้นได้จากทุกที่ทุกเวลาที่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์: กรณีศึกษา โรงเรียนธาตุพนม จังหวัดนครพนม” ซึ่งเป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องนำมาใช้ในยุคสมัยที่อินเทอร์เน็ตสามารถเข้าถึงได้เกือบทุกพื้นที่ในประเทศไทย และได้มีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าการออกแบบบทเรียนออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพ สามารถช่วยพัฒนาการเรียนการสอนได้ ซึ่งสอดคล้องกับสมใจ บุญญาณภาพ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบทเรียนออนไลน์ตามรูปแบบ CIPPA เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1” ผลการวิจัยพบว่า บทเรียนออนไลน์ที่พัฒนาตามรูปแบบ CIPPA สามารถส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนได้อย่างมีนัยยะสำคัญ (สมใจ บุญญานุภาพ, 2562) นอกจากนี้ ญัฐกานต์ บุญโสภณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบโครงงานเพื่อส่งเสริมทักษะการเขียนภาษาอังกฤษและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2” ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ สามารถส่งเสริมทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้เรียนได้ (ญัฐกานต์ บุญโสภณ, 2564) และยังสอดคล้องกับอรรถพร ประทุมชาติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้การเรียนรู้แบบโครงงานผ่านสื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่ม มีคะแนนทักษะการพูดหลังเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ นักเรียนมีความคิดเห็นเชิงบวกอย่างมากต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ (อรรถพร ประทุมชาติ, 2563)

อย่างไรก็ตาม กระบวนการเรียนการสอนที่ใช้สอนในห้องเรียนกับสอนแบบออนไลน์นั้น ยังมีความแตกต่างกันอยู่ การสอนในห้องเรียนครูผู้สอนสามารถหากิจกรรมต่าง ๆ มาทำรวมถึงสื่อการสอนต่าง ๆ สามารถใช้ได้ทั้งสื่อที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเองแบบสื่่มือ สื่อบ้าง ๆ หรือสื่อแบบออนไลน์ เช่น การใช้ youtube หรือ เกม Kahoot มาประกอบการเรียนการสอน (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2556) แต่สำหรับกระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์นั้น ครูต้องออกแบบการเรียนการสอนที่ดี โดยครูยังคงสามารถทำการสอนการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) เป็นการผสมผสานการเรียนรู้แบบออนไลน์กับการเรียนรู้แบบ face-to-face เข้าด้วยกันอย่างลงตัว ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ได้ทั้งในรูปแบบออนไลน์และ face-to-face หรือครูสามารถออกแบบบทเรียนให้เป็นการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ แบบเต็มรูปแบบ โดยใช้ google site หรือ platform อื่นๆ (สมศักดิ์ ภูวิเศษ, 2559)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์: กรณีศึกษาโรงเรียนธาตุพนม จังหวัดนครพนม” ได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

1. การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) เป็นการผสมผสานการเรียนรู้แบบออนไลน์กับการเรียนรู้แบบ face-to-face เข้าด้วยกันอย่างลงตัว ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ได้ทั้งสองรูปแบบ
2. การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning) ผู้เรียนสามารถกำหนดเป้าหมายการ

เรียนรู้ วางแผนการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองได้

3. การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

4. การเรียนรู้แบบปรับส่วนบุคคล (Personalized Learning) ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตาม ความเร็วและความถนัดของตนเอง โดยเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้จะถูกปรับให้เหมาะสมกับผู้เรียน แต่ละคน

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์: กรณีศึกษา โรงเรียนธาตุพนม จังหวัดนครพนม” สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ที่ครูในโรงเรียน มัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนมใช้ประกอบด้วย กระบวนการเรียนการสอนตามโมเดลชิปปา กระบวนการสอนแบบโครงการ กระบวนการสอนแบบใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ กระบวนการ สอนแบบแฮร์บาร์ต และกระบวนการสอนแบบสาธิต การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ออนไลน์ พบว่า องค์ประกอบสำคัญคือ แพลตฟอร์มการเรียนรู้ เนื้อหาบทเรียน กิจกรรมการเรียนรู้ การเรียนรู้แบบ ผสมผสาน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน และการเรียนรู้แบบปรับส่วนบุคคล การสื่อสารและ การมีปฏิสัมพันธ์ และการวัดประเมินผล โดยบูรณาการการเรียนการสอนแบบออนไลน์และแบบ face-to-face กล่าวโดยสรุปคือ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาถึงรูปแบบและองค์ประกอบของการเรียนรู้ออนไลน์ ที่ใช้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญสำหรับศึกษาและวิเคราะห์การ จัดการเรียนรู้ออนไลน์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ปัจจุบันการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฐานราก ยังจำเป็นต้องอาศัยระบบการศึกษาที่ดี โดย การศึกษาที่ดีนั้น สามารถทำให้ผู้เรียนนำไปสู่การต่อยอดการทำงานในอนาคตได้ ยิ่งปัจจุบันสังคมไทย ใกล้เคียงกับสังคมผู้สูงอายุมากขึ้น เด็กที่มีอายุน้อยจึงต้องถูกผลักดันให้เข้าสู่ผู้ใช้แรงงานเร็วขึ้น การ จัดการระบบการศึกษาที่ดีนั้น รวมถึงการทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนที่ไหนก็ได้ หรือแม้กระทั่งเรียนไป ด้วยทำงานไปด้วย ดังนั้น การนำกระบวนการเรียนการสอนแบบออนไลน์มาใช้ ทำให้ผู้เรียนสามารถหา

รายได้ระหว่างเรียนได้ การศึกษาปัจจุบันไม่ควรจะจำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว เนื่องจากสังคมปัจจุบันบีบบังคับให้เยาวชนจำเป็นต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานเร็วขึ้น ดังนั้น การริเริ่มจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ตั้งแต่แก่นักเรียนยังเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ทำให้นักเรียนมีความคุ้นเคยในการใช้คำว่า หากความรู้เอง จัดการตัวเองทั้งในด้านการแบ่งเวลา ความรับผิดชอบ ทำให้เมื่อนักเรียนเรียนในระดับสูงขึ้นไป สามารถทำการเรียนแบบออนไลน์ ได้โดยมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะด้านกิจกรรม

กระบวนการเรียนการสอนสามารถจัดการได้แบบผสมผสาน (Blended Learning) คือเรียนทั้งในห้องเรียนและรูปแบบออนไลน์ หรือจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ร้อยละร้อยละ หากจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน ผู้สอนสามารถมีกิจกรรมเสริม เพิ่มเติมขึ้นจากระบบออนไลน์ ทำให้ไม่ยากแก่ผู้สอนมากนัก แต่หากเป็นการเรียนแบบออนไลน์ เติมรูปแบบผู้สอนจำเป็นที่จะต้องศึกษาค้นคว้า หาวิธีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้นักเรียนไม่เบื่อไม่เป็นการเรียนรู้แบบทางเดียว แต่ต้องให้เป็นการเรียนรู้แบบสองทาง

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

ประเด็นที่น่าสนใจจากการศึกษาเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครพนม” ผู้วิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาในประเด็นเหล่านี้ คือ

- 1) ควรศึกษานักเรียนแต่ละโรงเรียนแต่ละท้องถิ่นนั้น มีความแตกต่างกันอย่างไร และกระบวนการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์สำหรับนักเรียนแต่ละโรงเรียนนั้นควรเหมาะสมกัน
- 2) ควรศึกษาการใช้ online platform ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในปัจจุบันว่าแบบไหนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละแบบ
- 3) ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาชุดความรู้เรื่องกระบวนการจัดการเรียนการสอน การเขียนแผนการสอน ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์

เอกสารอ้างอิง

- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2556). *เทคโนโลยีทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐกานต์ บุญโสภณ. (2564). การพัฒนาบทเรียนออนไลน์แบบโครงงานเพื่อส่งเสริมทักษะการเขียนภาษาอังกฤษและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ติศนา แคมมณี. (2558). *ศาสตร์การสอน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมใจ บุญญานุภาพ. (2562). การพัฒนาบทเรียนออนไลน์ตามรูปแบบ CIPPA เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมศักดิ์ ภูวิเศษ. (2559). *หลักการสอน*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2557). *วิธีสอนสำหรับครูยุคใหม่*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถพร ประทุมชาติ. (2563). การใช้การเรียนรู้แบบโครงงานผ่านสื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Bates, A. W. (2019). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning*. Vancouver: BCcampus Open Education.
- Chickering, A. W., & Gamson, Z. F. (1987). Seven principles for good practice in undergraduate education. *AAHE bulletin*, 39(7), 3-7.
- Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2010). *Evaluation of evidence-based practices in online learning: A meta-analysis and review of online learning studies*. Washington, D.C.: U.S. Department of Education, Office of Planning, Evaluat.
- UNESCO. (2020). *COVID-19 educational disruption and response*. Paris: UNESCO.

ปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนตามแม่น้ำโขง
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*

LEGAL PROBLEMS IN LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATION
MANAGEMENT OF DON ISLAND AREAS ALONG THE MEKONG RIVER

ศุภาวิณี ชัยจันทร์, อัจฉราพร สีหวัณณะ

Supawinee Chaijan, Acharaporn Seehawattana

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Khon Kaen University Nongkhai Campus, Thailand

Corresponding Author, Email: pscsupawinee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดความเป็นมา อำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่ของประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่นและประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย เพื่อวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอน และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเกาะดอนในประเทศไทย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรากฎหมาย หนังสือ บทความวิชาการ รวมถึงข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการบริหารจัดการที่ดินในต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และเสนอข้อปรับปรุงที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการเกาะดอนตามแม่น้ำโขง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเผชิญปัญหาทางกฎหมาย เนื่องจากไม่มีกฎหมายที่กำหนดคำนิยามของเกาะดอนไว้ชัดเจน ทำให้เกิดปัญหาในการกำหนดอาณาเขตของเกาะดอน และไม่สามารถระบุสถานะทางกฎหมายของเกาะดอนได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการพื้นที่ในกรณีพื้นที่ ซึ่งมีเกาะดอนอยู่ติดริมตลิ่ง แม้ว่าในปัจจุบันจะมีประกาศกระทรวงมหาดไทย ที่เกี่ยวข้องกับการมอบหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดหาผลประโยชน์ในที่ดินของรัฐ โดยอาศัยมาตรา 10 และมาตรา 11 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

* Received: 19 February 2025; Revised: 4 April 2025; Accepted: 9 April 2025

แต่กฎหมายดังกล่าว ยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ในการจัดหาผลประโยชน์ในที่ดินของรัฐ เนื่องจากตามประกาศกระทรวงมหาดไทยดังกล่าว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำได้เพียงจัดหาผลประโยชน์ให้เท่านั้น และได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบกับการบริหารจัดการที่ดินของประเทศญี่ปุ่น และประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย รวมถึงได้เสนอแนวทางในแก้ไขปัญหา เพื่อให้การบริหารจัดการเกาะดอนเกิดประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: เกาะดอน, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, การบริหารจัดการ

Abstract

The purpose of this research article is to study the history authority and responsibility in the management of the area in Thailand, Japan and Australia, analyze legal problems in local administrative organization management of Don Islands areas along the Mekong River and propose guidelines for solving legal problems related to the management of the islands in the Mekong River by local administrative organizations in Thailand. This research is qualitative research using the method of studying, searching and collecting data from documents, legal textbooks, books, academic articles, and electronic data from relevant agencies. In addition, there is a comparative study of the management of the islands in other countries to be used as a guideline for analysis and proposing appropriate improvements for Thailand.

The research results found that the management of Don Islands along the Mekong River by local administrative organizations faces legal challenges due to the lack of a clear legal definition of Don Islands. This results in difficulties in determining their territorial boundaries and legal status, leading to management issues, particularly in areas where Don Islands are adjacent to riverbanks. Although there is currently a Ministry of Interior announcement related to authorizing local administrative organizations to generate benefits from state land under Sections 10 and 11 of the Land Code, the law still has limitations regarding the authority to manage state land. According to the announcement, local administrative organizations are only permitted to generate

benefits through leasing. A comparative study has been conducted on land management practices in Japan and the Commonwealth of Australia, along with proposed solutions to improve the efficiency of Don Island management.

Keywords: Don Island, Local Administrative Organizations, Management

บทนำ

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสำคัญที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตประชากรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยครอบคลุมหลายประเทศ เช่น กัมพูชา ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม และไทย มีลักษณะภูมิศาสตร์แตกต่างกันในแต่ละช่วง โดยพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบนในจีนเป็นหุบเขาสูงชัน และลุ่มน้ำตอนล่างเป็นแหล่งทำมาหากินสำคัญ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมง แม่น้ำโขงจึงได้รับการจัดอันดับเป็นหนึ่งใน 200 ระบบนิเวศที่สำคัญของโลก (กัมปนาท ภัคติกุล, 2549) ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวมีประวัติศาสตร์ยาวนาน โดยแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนธรรมชาติที่สำคัญและเส้นทางคมนาคมระหว่างสองประเทศ พรมแดนตามแนวแม่น้ำโขงยาวกว่า 1,700 กิโลเมตร และความสัมพันธ์เป็นแบบบ้านพี่เมืองน้อง ในปี 1975 ประเทศลาวได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้ความสัมพันธ์ตึงเครียด โดยเฉพาะในพื้นที่แม่น้ำโขงที่มีประวัติการแบ่งเขตแดนจากยุคอาณานิคม (สุรัชย์ ศิริไกร, 2527)

การเกิดขึ้นของเกาะดอนในแม่น้ำโขง มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในยุคอาณานิคม โดยในปี พ.ศ. 2436 สยามถูกบังคับให้ยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงและเกาะดอนทั้งหมด ให้แก่ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ภายหลังมีการเจรจาในปี พ.ศ. 2469 เพื่อปรับความสัมพันธ์ ซึ่งนำไปสู่การกำหนดเขตแดนและการบริหารจัดการพื้นที่ใหม่ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2484 ประเทศไทยได้รับคืนเกาะดอนจำนวน 77 แห่ง และเข้าครอบครองอย่างเป็นทางการ ส่งผลสำคัญต่อการใช้ประโยชน์ของประชาชนที่อาศัยริมฝั่งแม่น้ำโขงตั้งแต่วันที่ 30 กันยายน 2484 (ราชเสนา ศิริ, 2516)

ปัจจุบันปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนตามแม่น้ำโขง มีรากฐานมาจากหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจ และการดำเนินการของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การแบ่งเขตอำนาจการบริหารจัดการระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และเทศบาล ทำให้เกิดปัญหาความซ้อนทับอำนาจและความขัดแย้งในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะในกรณีที่มีความจำเป็นต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน การพัฒนา หรือการ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติบนเกาะดอน ซึ่งทำให้กระบวนการตัดสินใจนั้นช้าลง หรือไม่เป็นไปตามความเหมาะสมของสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริง อีกประเด็นสำคัญคือการจัดการที่ดินของรัฐในพื้นที่เกาะดอน ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยที่มอบหมายให้หน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือ เทศบาล สามารถจัดหาประโยชน์จากที่ดินของรัฐในพื้นที่นั้นได้ แต่ปัญหาคือเกาะดอนมีลักษณะทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ เช่น การเกิดขึ้นหรือลดลงของพื้นที่ และไม่มีกฎหมายฉบับใดให้คำนิยามเกี่ยวกับคำว่าเกาะดอน ส่งผลให้ข้อมูลในประกาศกระทรวงมหาดไทยที่มีอยู่ไม่สามารถสะท้อนสภาพจริงของพื้นที่ได้ (Thai PBS, 2567) การมอบอำนาจในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนในบางกรณี ก็อาจทำให้เกิดช่องว่างในการตัดสินใจหรือการดำเนินการ โดยเฉพาะในกรณีที่มีความจำเป็นต้องมีการร่วมมือกันระหว่างหลายหน่วยงานที่มีอำนาจต่างกัน เช่น การอนุมัติโครงการสร้างเขื่อนป้องกันน้ำเซาะในพื้นที่เกาะดอน ซึ่งอาจไม่สามารถตัดสินใจได้ทันทีว่าใครมีอำนาจในการอนุมัติ เนื่องจากมีหน่วยงานที่มีอำนาจต่างกันที่ต้องร่วมตัดสินใจ ปัญหาการถ่ายโอนอำนาจระหว่างหน่วยงานราชการในบางพื้นที่ ยังเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดปัญหาทางกฎหมาย เช่น กรณีที่พื้นที่เกาะดอนแพงในจังหวัดนครพนม มีการถ่ายโอนอำนาจไปยังสุขาภิบาลบ้านแพง ในปี 2540 ซึ่งเป็นการสร้างช่องว่างในการบริหารจัดการพื้นที่ จนทำให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์จากนายทุนในพื้นที่ดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ การศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ (1) ปัญหาทางกฎหมายในการกำหนดคำนิยามของเกาะดอน (2) ปัญหาทางกฎหมายในการกำหนดอาณาเขตของเกาะดอน (3) ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของเกาะดอน และ (4) ปัญหาทางกฎหมายในการกำหนดหน่วยงานในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอน เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหากระบวน และการถ่ายโอนอำนาจของหน่วยงานราชการ ให้สามารถบริหารจัดการเกาะดอนได้อย่างมีประสิทธิภาพตามกฎหมายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ความเป็นมาเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่ของประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่นและประเทศออสเตรเลีย
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนในแม่น้ำโขง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาทางกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเกาะดอนตามแม่น้ำโขง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากบทความทางวิชาการ ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) วิทยานิพนธ์ เอกสารทางราชการ บันทึกการประชุม กฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จากสื่อต่าง ๆ เพื่อการวิเคราะห์และหาบทสรุปและข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนตามแม่น้ำโขงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์และตามระเบียบวิธีวิจัยที่ได้กำหนดไว้ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเป็นมาและปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนในแม่น้ำโขง โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากการศึกษา พบว่า ปัญหาการบริหารจัดการเกาะดอนตามลำน้ำโขง มีรากฐานจากประวัติการกำหนดเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเริ่มจากหนังสือสัญญา ค.ศ. 1893 ซึ่งกำหนดให้เกาะทั้งหมดในแม่น้ำโขงตกเป็นของฝรั่งเศส แม้บางเกาะตั้งอยู่ใกล้ฝั่งไทยก็ตาม ส่งผลให้เกิดข้อขัดแย้งด้านความมั่นคงและการเดินเรือ ต่อมาใน ค.ศ. 1926 ได้มีการจัดทำสนธิสัญญาใหม่โดยกำหนดใช้ร่องน้ำลึก (thalweg) เป็นเส้นแบ่งเขตแดนในบริเวณที่ไม่มีเกาะ และให้ใช้ร่องน้ำลึกที่ใกล้ฝั่งไทยเป็นเส้นแบ่งในบริเวณที่มีเกาะ ส่งผลให้ประเทศไทยได้เกาะคืน 8 แห่ง อย่างไรก็ตาม สนธิสัญญาดังกล่าวยังมิได้กำหนดนิยามของคำว่า “เกาะดอน” อย่างชัดเจน ปัญหาการขาดคำนิยามที่แน่นอนของ “เกาะดอน” ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะเมื่อลักษณะทางกายภาพของเกาะดอนมีความแปรเปลี่ยนตามฤดูกาล เนื่องจากเกิดจากการทับถมของตะกอนหรือการกัดเซาะของกระแสน้ำ ทำให้ยากต่อการจำแนกพื้นที่ที่ควรได้รับการจัดการในฐานะเกาะดอนตามกฎหมายหรือสนธิสัญญาเดิม อันนำไปสู่ความ

ไม่แน่นอนในการจัดสรรบริการสาธารณะ และลดทอนประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ปัจจุบัน การบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนเป็นไปตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เช่น ประกาศเมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2505 ที่มอบอำนาจให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย จัดหาผลประโยชน์ในที่ดินของรัฐตามมาตรา 11 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งรวมถึงพื้นที่เกาะดอนต่าง ๆ เช่น ดอนเชียงใหญ่ (ประมาณ 1,044-1-0 ไร่) และดอนเชียงน้อย (ประมาณ 526-0-0 ไร่) อย่างไรก็ตาม ประกาศดังกล่าวยังขาดรายละเอียดเกี่ยวกับนิยามหรือลักษณะทางกายภาพของเกาะดอน ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการตีความและบริหารจัดการ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างทางกายภาพ หรือเกาะบางแห่งมีลักษณะติดริมตลิ่ง มีไผ่แผ่ดินที่มีแม่น้ำล้อมรอบตามคำนิยามทั่วไปของคำว่า “เกาะ” อันเนื่องมาจากความคลุมเครือในนิยามและเกณฑ์การจัดการพื้นที่เกาะดอน จึงส่งผลกระทบต่อการจัดทำบริการสาธารณะ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ และการวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผลการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดและการบริหารจัดการที่ดินของประเทศญี่ปุ่นและประเทศออสเตรเลีย การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการที่ดินของประเทศญี่ปุ่นและออสเตรเลีย พบว่า ญี่ปุ่นมีระบบที่ดินที่ชัดเจน โดยอาศัยพระราชบัญญัติพื้นฐานที่ดินเป็นกรอบกฎหมายหลัก ซึ่งเน้นการใช้ที่ดินเพื่อสวัสดิการสาธารณะและประโยชน์ส่วนรวม การถือครองที่ดินถูกควบคุมอย่างเข้มงวด โดยแบ่งที่ดินเป็น 2 ประเภท คือ ที่ดินของรัฐและที่ดินเอกชน ทั้งนี้ โดยเฉพาะที่ดินเกษตรกรรมจะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐก่อนการโอนหรือจำหน่าย นอกจากนี้ กฎหมายผังเมืองยังถูกนำมาใช้เพื่อควบคุมการใช้ที่ดินในระดับท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทร่วมกับรัฐบาลกลางในการวางแผนและกำกับดูแลการใช้ที่ดิน รวมถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการใช้ที่ดินในอนาคต (The Cabinet, 2567)

หากประเทศไทยนำนโยบายการจัดการที่ดินของญี่ปุ่นมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะการบัญญัติกฎหมายพื้นฐานที่ดิน จะสามารถกำหนดนิยาม ขอบเขต และบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน อันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการวางแผนและจัดการพื้นที่เกาะดอนอย่างเป็นระบบ

ในกรณีของออสเตรเลีย การบริหารจัดการที่ดินเป็นระบบและมีการแบ่งประเภทที่ดินของรัฐตาม Local Government Act 1993 (NSW GOVERNMENT, 2567) ออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ Community Land หรือที่สาธารณประโยชน์สำหรับชุมชน Operational Land หรือที่ของรัฐที่ใช้เพื่อ

ประโยชน์ของราชการ Community Land ยังจำแนกเพิ่มเติมตามวัตถุประสงค์การใช้งาน เช่น พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่กีฬา สวนสาธารณะ พื้นที่วัฒนธรรม และพื้นที่ใช้ประโยชน์ทั่วไป โดยมีหน่วยงานแผนงานสิ่งแวดล้อมเป็นผู้จัดทำแผนบริหารจัดการ

ในด้านการคุ้มครองสิทธิในที่ดิน ออสเตรเลียใช้ระบบทะเบียนที่ดินแบบ Torrens System ซึ่งมีการออกโฉนดที่ดินอย่างเป็นทางการและโปร่งใส โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบที่ชัดเจน ได้แก่ รัฐมนตรีผู้รับผิดชอบ หน่วยงานที่ได้รับมอบหมาย และสำนักงานที่ดิน อีกทั้งยังเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยกำหนดให้มีการเผยแพร่แผนจัดการอย่างน้อย 28 วัน เปิดรับฟังความคิดเห็นไม่น้อยกว่า 42 วัน และจัดประชาพิจารณ์ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงการจำแนกประเภทที่ดิน

จากการเปรียบเทียบ พบว่า ญี่ปุ่นมีกรอบกฎหมายที่มุ่งเน้นสวัสดิการสาธารณะและประโยชน์รวม ในขณะที่ออสเตรเลียเน้นการบริหารจัดการโดยการจำแนกประเภทที่ดินตามวัตถุประสงค์การใช้งาน ทั้งสองประเทศต่างให้ความสำคัญต่อบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ออสเตรเลียมีขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ชัดเจนกว่า โดยเฉพาะการกำหนดระยะเวลาเผยแพร่แผน การรับฟังความคิดเห็น และการจัดประชาพิจารณ์ ซึ่งช่วยส่งเสริมความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

3. ผลการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่ของประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่น และประเทศออสเตรเลีย พบว่า

3.1 ประเทศไทย การบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนในประเทศไทยอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายหลายฉบับ โดยมี ประมวลกฎหมายที่ดิน เป็นกฎหมายหลัก โดยเฉพาะ มาตรา 11 และ กฎกระทรวงฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2500) ซึ่งให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมอบหมายให้หน่วยงานต่าง ๆ จัดหาผลประโยชน์จากที่ดินของรัฐ ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐสามารถดำเนินการผ่านการให้เช่า เช่าซื้อ ซื้อขาย หรือแลกเปลี่ยน เพื่อให้รัฐหรือท้องถิ่นมีรายได้พัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน

ภายใต้อำนาจดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยได้ออกประกาศ เช่น ประกาศให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย จัดหาผลประโยชน์จากเกาะดอนเชียงใหญ่ ดอนเชียงน้อย ดอนน้อย ดอนต่ำ และดอนยาต (ราชกิจจานุเบกษา, 2505) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงออกข้อบัญญัติกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินและการให้เช่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำรายได้ไปพัฒนาท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะเรื่องความไม่ชัดเจนของอำนาจหน้าที่ระหว่างหน่วยงาน และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ (วุฒิสาร ตันไชย, 2563)

การใช้ที่ดินของรัฐในลักษณะอื่น นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ในมาตรา 11 ต้องพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยรอบคอบ เนื่องจากที่ดินของรัฐถือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน การใช้ประโยชน์จึงต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะตาม มาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน หากมีการใช้ที่ดินในลักษณะเชิงพาณิชย์ หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่อยู่นอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนด อาจต้องได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี หรือมีการตรากฎหมายหรือกฎกระทรวงใหม่เพิ่มเติม ทั้งนี้ หากการใช้ที่ดินใหม่ยังอยู่ในขอบเขตของการพัฒนาท้องถิ่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์หลักของกฎหมาย ก็อาจได้รับการอนุญาต

3.2 ประเทศญี่ปุ่น ด้วยลักษณะทางภูมิประเทศที่เป็นหมู่เกาะ ประเทศญี่ปุ่นจึงให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการควบคุมการใช้ประโยชน์ในที่ดิน โดยแบ่งสิทธิในที่ดินออกเป็น 1) ที่ดินของรัฐ และ 2) ที่ดินของเอกชน โดยกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินควบคู่ไปกับหน้าที่ของเจ้าของ ซึ่งอยู่ภายใต้ข้อจำกัดตามนโยบายสาธารณะ เช่น ที่ดินเกษตรกรรมที่ไม่สามารถโอนหรือจำหน่ายได้หากไม่ได้รับอนุญาตจากหน่วยงานรัฐ และข้อจำกัดตามกฎหมายผังเมืองที่ควบคุมการพัฒนาพื้นที่เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมเมือง

ข้อจำกัดเหล่านี้มีสาเหตุจากข้อจำกัดด้านพื้นที่ของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งจำเป็นต้องออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองและใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ โดย มาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น รับรองสิทธิในทรัพย์สิน แต่กำหนดว่า การใช้ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ และหากมีการเวนคืนเพื่อประโยชน์สาธารณะ ต้องมีการชดเชยที่เป็นธรรมให้เจ้าของทรัพย์สิน (Uchida Katsuichi, 2567)

ตาม พระราชบัญญัติพื้นฐานที่ดินของญี่ปุ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการร่วมกำหนดแผนการใช้ที่ดินกับรัฐบาลกลาง โดยต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และลักษณะเฉพาะของพื้นที่ รวมถึงดำเนินมาตรการกำกับ ดูแล หรือให้คำแนะนำในการใช้ที่ดินตามแผนงานที่กำหนด นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่ส่งเสริมการใช้ประโยชน์พื้นที่เกษตรกรรม และสนับสนุนชุมชนในการกำหนดสถานะและหน่วยงานที่รับผิดชอบการใช้ที่ดินในอนาคต (Uchida Katsuichi, 2567)

กล่าวโดยสรุป องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการที่ดิน เพื่อให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนท้องถิ่น (Katsuichi, 2014)

3.3 การบริหารจัดการที่ดินของประเทศออสเตรเลีย เป็นไปตามที่กำหนดไว้ใน Local Government Act 1993 ลักษณะของที่ดินของรัฐ (Public land) แบ่งตาม Local Environmental Plan ออกเป็น 2 ประเภทหลัก โดยการแบ่งประเภทนี้ต้องมีการกำหนดแผนการบริหารจัดการที่ดินสาธารณะ โดยหน่วยแผนงานสิ่งแวดล้อมจะเป็นผู้จัดประเภทที่ดินและกำหนดแผนบริหารจัดการที่ดิน

สาธารณะ (NSW GOVERNMENT, 2567) แต่ในบางสถานการณ์ รัฐสภาของออสเตรเลียหรือฝ่ายบริหาร สามารถออกกฎหมายเพื่อกำหนดได้เช่นกัน ประเภทที่ดินที่กำหนดแยกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ที่สาธารณประโยชน์สำหรับชุมชน (Community land) เป็นพื้นที่ที่มีไว้เพื่อใช้ประโยชน์สาธารณะ เช่น สวนสาธารณะ เป็นต้น และ 2) ที่ของรัฐที่ใช้เพื่อประโยชน์ของราชการ (Operational land) เป็นที่ของรัฐประเภทหนึ่ง แต่ไม่ได้ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น อาคารจอดรถรัฐสภา คลังเก็บสินค้า เป็นต้น อีกทั้งได้มีการกำหนดให้ที่ดินที่อยู่ในความครอบครองหรือควบคุมของสภาท้องถิ่น เป็นที่ดินเพื่อสาธารณประโยชน์ (Community land) เว้นแต่จะมีการระบุไว้เป็นอย่างอื่นในแผนการจัดการที่ดิน (อัญชัย ยุติธรรม, 2563) โดยองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่หลักในการดูแลที่สาธารณประโยชน์คือรัฐมนตรีที่ได้รับการแต่งตั้งหรือรับมอบหมายหน้าที่ และต้องมีการจัดตั้งหน่วยงานหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดินเป็นการเฉพาะ เนื่องจากการดำเนินงานเกี่ยวกับที่ดินนั้น เป็นเรื่องที่ต้องมีบุคลากรที่มีประสบการณ์ มีความรู้ความเชี่ยวชาญและจำนวนบุคลากรที่เพียงพอ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับพื้นที่ดินที่มีอยู่และมีลักษณะเฉพาะ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาดูแลที่ดินประเภทนี้เป็นการเฉพาะเช่นเดียวกัน โดยทั่วไปจะมีการจัดตั้งสำนักงานที่ดินเพียงหนึ่งแห่งเท่านั้น ซึ่งการดูแลรักษาและบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ในที่ดิน จะเป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและหน่วยงานทะเบียนที่ดิน ซึ่งทำหน้าที่ในการบันทึกข้อมูลที่ดิน รายละเอียดเกี่ยวกับที่ดิน จำเป็นต้องลงในทะเบียนที่ดิน หากมีการปรับปรุงแก้ไข ก็ต้องดำเนินการจัดการให้เรียบร้อย แต่ในบางรัฐ เช่น รัฐเซาท์ออสเตรเลีย กฎหมายกำหนดภารกิจและการถือครองที่ดินไว้เป็นการเฉพาะ กล่าวคือ มีการแต่งตั้งบุคคลหรือหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดเข้ามาจัดการ ทั้งนี้ ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ผู้รับผิดชอบโดยตรงจะถือเป็นผู้ถือครองที่ดินเพื่อประโยชน์ ในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนอย่างเป็นเอกเทศ หรือในกรณีของรัฐเวสเทิร์นออสเตรเลีย กำหนดให้ส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า กฎหมายของประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในเรื่องการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน และขาดกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ชัดเจนเมื่อเทียบกับประเทศญี่ปุ่น และประเทศออสเตรเลีย (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2564) ขณะที่ทั้งสองประเทศมีการกำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการที่ดินที่ชัดเจนกว่า และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน

4. ผลการศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายและแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารจัดการเกาะดอนตามแม่น้ำโขง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย มีข้อเสนอแนะที่สำคัญ ดังนี้

ด้านการปรับปรุงกฎหมาย จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันไม่มีกฎหมายฉบับใดให้คำนิยามเกี่ยวกับเกาะดอนไว้อย่างชัดเจน มีเพียงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1308 ที่กล่าวถึง “ที่งอกริมตลิ่ง” ว่าเป็นที่ดินที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติริมฝั่งแม่น้ำ และเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของที่ดินริมหน้านั้น อย่างไรก็ตาม นิยามดังกล่าวไม่ครอบคลุมถึงเกาะดอนที่เกิดขึ้นกลางแม่น้ำหรือในเขตน้ำสาธารณะ ทำให้เกิดปัญหาการกำหนดสิทธิในที่ดิน และความไม่ชัดเจนในการบริหารจัดการพื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ควรมีการเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายที่ดิน หรือออกกฎหมายเฉพาะเพื่อกำหนดนิยามและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเกาะดอน โดยแยกแยะให้ชัดเจนระหว่างเกาะดอน และที่งอกริม ซึ่งอาจกำหนดหลักเกณฑ์พิจารณา เช่น การมีลำน้ำล้อมรอบเป็นการถาวร ลักษณะการเกิดขึ้นของดิน และระยะเวลาการคงอยู่ของพื้นที่ นอกจากนี้ มาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 ซึ่งกำหนดให้ที่ดินของรัฐเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ควรมีการแก้ไขหรือขยายขอบเขตให้ครอบคลุมเกาะดอน และกำหนดกลไกการใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน นอกจากนี้ ควรมีการแก้ไข มาตรา 11 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมอบหมายหน่วยงานต่าง ๆ จัดหาผลประโยชน์จากที่ดินของรัฐ ให้ครอบคลุมถึงการกำหนดหลักเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดินบนเกาะดอน โดยอาจกำหนดให้มีมาตราเพิ่มเติม เช่น “มาตรา 11/1” เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์การให้สิทธิใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาพื้นที่เกาะดอนโดยเฉพาะ ประกอบกับควรมีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกัน เพื่อลดความซ้ำซ้อนและความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน ด้านการจัดระบบบริหารจัดการ ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานกลางในการประสานงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยนำแนวทางของประเทศญี่ปุ่นมาปรับใช้ในการสร้างกลไกการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน และควรมีกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจน เพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน ด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ควรเพิ่มบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการเกาะดอน โดยเฉพาะอำนาจในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ (วุฒิสาร ตันไชย, 2564) โดยอาจนำแนวทางของประเทศออสเตรเลียมาปรับใช้ในการให้อำนาจท้องถิ่นในการจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการทรัพยากร

อภิปรายผล

เกาะดอนในแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางการเมืองระหว่างสยามและฝรั่งเศส โดยมีผลจากสนธิสัญญาระหว่างทั้งสองประเทศในปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ซึ่งส่งผลให้สยามต้องสละสิทธิ์เหนือพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมถึงเกาะทั้งหมด ต่อมาในปี ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469) ได้มีการปรับเส้นเขตแดนใหม่ โดยใช้ร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์ และคืนเกาะดอนบางแห่งให้ไทย แต่เส้นเขตแดนในพื้นที่นี้ ยังคงเป็นประเด็นที่ซับซ้อน และยังมีปัญหาด้านการบริหารจัดการที่ดินในปัจจุบัน

ตามที่ได้มีการรบกับฝรั่งเศสในช่วงปี พ.ศ. 2484-2485 (ค.ศ. 1941-1942) รัฐมนตรีว่าการมหาดไทยได้ใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายที่ดิน เพื่อให้หน่วยงานที่ได้รับมอบหมายสามารถจัดหาผลประโยชน์จากที่ดินของรัฐได้ตามที่กฎหมายกำหนด แต่ในทางปฏิบัติ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เกาะดอนยังคงมีความไม่ชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องการกำหนดค่านิยามที่ชัดเจนของ “เกาะดอน” ความชัดเจนเกี่ยวกับอาณาเขตและสถานะทางกฎหมายของเกาะดอน ซึ่งส่งผลให้การกำหนดขอบเขตอำนาจของหน่วยงานท้องถิ่น ไม่สามารถทำได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังเกิดความสับสนเกี่ยวกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดูแลพื้นที่

หากนำแนวปฏิบัติจากประเทศญี่ปุ่นและออสเตรเลียมาใช้ อาจเป็นทางเลือกที่ดี เช่น การกำหนดโซนการใช้ที่ดิน และการจัดทำทะเบียนที่ดินที่ชัดเจนและเข้มงวด ซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนเป็นไปอย่างมีระเบียบและประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การเพิ่มบทบาทของหน่วยงานท้องถิ่นในการดูแลและจัดการพื้นที่นี้ สามารถช่วยลดข้อขัดแย้งและส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกาะดอนเป็นแหล่งทรัพยากรที่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างสูงสุด

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การศึกษาปัญหาทางกฎหมายในการบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนตามแม่น้ำโขงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สรุปได้ว่า ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินในแต่ละประเทศมีข้อแตกต่างที่สำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องของการคุ้มครองที่ดินสาธารณะ การกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ และอำนาจการควบคุมจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังนั้น ประเทศไทย ปัญหาหลักคือการขาดความชัดเจนในนิยามของ “เกาะดอน” ซึ่งเป็นที่ดินของรัฐที่สามารถให้เข้าได้ แต่เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล การกำหนดขอบเขตและสถานะทางกฎหมายยังไม่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดข้อ

พิพาทระหว่างรัฐและชุมชน นอกจากนี้ การขาดระบบทะเบียนที่ดินที่เข้มงวด ทำให้การควบคุมการใช้ที่ดินยังไม่มีประสิทธิภาพ ประเทศญี่ปุ่น ปัญหาคือข้อจำกัดของการพัฒนาในพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเข้มงวด ซึ่งอาจจำกัดความยืดหยุ่นในการใช้ที่ดินเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การบังคับใช้กฎหมายที่มีข้อกำหนดเฉพาะ อาจทำให้การอนุมัติโครงการต่าง ๆ เป็นไปได้ยาก และทำให้การใช้ที่ดินไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ในบางกรณี ประเทศออสเตรเลีย ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ที่ดินของรัฐบาล (Crown Land) คือการควบคุมที่ดินอย่างเข้มงวด ซึ่งอาจสร้างความยากลำบากในการให้เช่าหรือใช้ประโยชน์จากที่ดินโดยภาคเอกชน นอกจากนี้ การกำหนดเขตที่ดินอนุรักษ์และการควบคุมการพัฒนา อาจทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

การบริหารจัดการพื้นที่เกาะดอนในแม่น้ำโขง ยังมีปัญหาทางกฎหมายที่ต้องได้รับการแก้ไข ผู้วิจัยเสนอแนวทางปรับปรุง ดังนี้

1) ควรมีการกำหนดนิยามของเกาะดอนให้ครอบคลุม ทั้งเกาะที่มีอยู่เดิมและเกาะที่เกิดขึ้นใหม่ ตามกระบวนการทางธรรมชาติ โดยการกำหนดนิยามนี้ควรถูกระบุไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากที่ดินของรัฐ เช่น ประมวลกฎหมายที่ดิน หรือกฎกระทรวงที่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับที่ดินสาธารณะ ทั้งนี้ คำนิยามควรคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพของเกาะ ที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลหรือจากปัจจัยทางธรรมชาติอื่น ๆ เช่น การสะสมตัวของตะกอนและการเปลี่ยนแปลงของร่องน้ำ โดยอาจจะมีการกำหนดไว้คล้ายกับคำว่าสิ่งกีดขวางน้ำ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1308 และตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 195/2523 ยังได้มีการกล่าวถึงลักษณะของสิ่งกีดขวางน้ำไว้ว่า หมายถึง ที่ดินที่ออกไปจากตลิ่ง มีช่องออกจากที่อื่นเข้ามาหาตลิ่ง แม่น้ำจะตื้นเขินขึ้น มีระดับเสมอกับที่ดินโจทก์ที่ล้อมรอบหนองน้ำอยู่ ก็มีใช้สิ่งกีดขวางน้ำ เพราะมีได้งอกออกจากตลิ่งที่ดินโจทก์ จะเห็นได้ว่า สิ่งกีดขวางน้ำมีลักษณะที่แตกต่างจากเกาะดอน แต่เมื่อไม่มีคำนิยามที่ชัดเจน จึงทำให้ยากต่อการตีความลักษณะของพื้นที่ นอกจากนี้ ควรมีการทบทวนและยกเลิกประกาศกระทรวงมหาดไทยฉบับเดิมที่มอบหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดหาผลประโยชน์จากที่ดินของรัฐ ซึ่งออกมาเมื่อปี พ.ศ. 2505

2) ควรมีการออกกฎหมายที่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง เช่น หากจะประกาศกฎหมายใหม่เพื่อบังคับใช้ จำเป็นต้องมีการสำรวจและจัดทำแผนที่อาณาเขตอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ภาพถ่ายดาวเทียมและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการติดตามการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

3) ควรกำหนดสถานะทางกฎหมายของเกาะดอน โดยคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อม เช่น การเปลี่ยนแปลงของภูมิประเทศและฤดูกาล เพื่อให้สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

4) ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามหลักการกระจายอำนาจ โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลพื้นที่ พร้อมกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน และจัดตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจโดยอาศัยฐานข้อมูลกลาง

ข้อเสนอแนะเหล่านี้ จะช่วยแก้ไขปัญหาด้านกฎหมายและเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเกาะดอนให้เหมาะสมและเป็นธรรมมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กัมปนาท รักติกุล. (2549). *เขื่อน-ถนน: และโลกวิวัฒน์*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราทางสังคมศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงมหาดไทย. (2505). *เรื่อง มอบหมายให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคายจัดหาผลประโยชน์ในที่ดินของรัฐอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน เกาะดอนเขียวใหญ่ เกาะดอนเขี้ยว น้อย เกาะดอนน้อย เกาะดอนดำ ตำบลท่าบ่อ อำเภอท่าบ่อ และเกาะดอนยาต ตำบลกวนวัน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย*. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 79 ตอนที่ 27 หน้า 677-679 (20 มีนาคม 2505).
- ราชเสนา ศิริ. (2516). *ประมวลหนังสือสัญญาใหญ่และอนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับประเทศฝรั่งเศส กับคำอธิบายประกอบ และหนังสือสัญญาโบราณครั้ง รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช*. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2563). *การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.

- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2564). *การปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2527). *รายงานการวิจัยสาเหตุของการกระทบกระทั่งตามพรมแดนไทย-ลาว: 1975-1981*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : คณะรัฐศาสตร์.
- อัญชัญ ยุติธรรม. (2563). *กฎหมายต้นแบบว่าด้วยการจัดการที่สาธารณประโยชน์สำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- NSW GOVERNMENT. (2001). *Local Government Act 1993*. เรียกใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2567 จาก <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/2001-03-13/act-1993-030#statusinformation>.
- Thai PBS. (2563). *THE EXIT: แก้นิคมที่ดินหาดดอนแพง*. เรียกใช้เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/294793%20>.
- The Cabinet. (2021). *Revisions of the Basic Land Policy*. เรียกใช้เมื่อ 20 กรกฎาคม 2567 จาก <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/notice/167/15R310.pdf>.
- Uchida Katsuichi. (2014). *Law of Property and Obligations*. เรียกใช้เมื่อ 19 มกราคม 2567 จาก <https://hiken.w.waseda.jp/jp/public/bulletin/pdf/10/ronbun/A02859211-00-000100023.pdf>.

มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองและป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ
ที่มีความสำคัญของประเทศไทย*

LEGAL MEASURES TO PROTECT AND PREVENT THE LOSS OF IMPORTANT
WETLANDS IN THAILAND

อุมพร กาฬแสน

Umaporn Kalasaen

คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ประเทศไทย

Faculty of Interdisciplinary Studies, Khon Kaen University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: kalasaen@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทย 2) วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทยและของต่างประเทศ 3) เสนอแนะมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า 1) การศึกษาปัญหาทางกฎหมายของไทยพบว่า คำนียามของพื้นที่ชุ่มน้ำตามอนุสัญญาระหว่างประเทศมีขอบเขตกว้าง แต่ข้อกำหนดกลับกำหนดเงื่อนไขที่เข้มงวด ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะกรณีพื้นที่ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน และพบความซ้ำซ้อนของกฎหมายและบทบาทของหน่วยงานรัฐหลายแห่ง ทำให้ขาดเอกภาพและบูรณาการในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ อีกทั้งยังพบความไม่สอดคล้องของนโยบาย 2) ผลการเปรียบเทียบกับต่างประเทศ พบว่าสาธารณรัฐเกาหลีใต้มี Wetland Conservation Act 2008 ซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะที่ครอบคลุมทั้งการกำหนดพื้นที่คุ้มครอง การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การบังคับใช้กฎหมาย และการมีส่วนร่วมของประชาชน ขณะที่อินเดียใช้ The Environment (Protection) Act, 1986 ซึ่งให้ความสำคัญคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำในฐานะส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ พร้อมมีกลไกกำกับดูแลเฉพาะเพื่อรักษาระบบนิเวศ 3) ประเทศไทยยังขาดบทบัญญัติกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับนโยบายหรือแผนจัดการโดยตรง จึงควรปรับปรุงกฎหมายให้ชัดเจน บูรณาการบทบาทหน่วยงานรัฐ และส่งเสริมสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน

* Received: 13 February 2025; Revised: 28 May 2025; Accepted: 3 June 2025

คำสำคัญ: มาตรการทางกฎหมาย, การคุ้มครองและป้องกัน, คุณภาพสิ่งแวดล้อม, พื้นที่ชุ่มน้ำ

Abstract

This research article aims to 1) Examine the legal issues related to the protection and prevention of the loss of important wetlands in Thailand; 2) analyze and compare legal measures for the protection and prevention of the loss of significant wetlands in Thailand and other countries; and 3) propose legal measures to improve the protection and conservation of important wetlands in Thailand. The subject matter is a qualitative research study based on the collection and analysis of documentary data.

The study found that 1) in Thailand, the definition of wetlands under international conventions is broad, but the accompanying provisions impose strict conditions, leading to management limitations, particularly concerning unregistered wetlands. There is also a redundancy of laws and the roles of various government agencies, leading to a lack of unity and integration in wetland conservation. Additionally, there is a discrepancy in policies. 2) The comparative analysis indicates that the Republic of Korea has enacted the Wetland Conservation Act 2008, a specific law covering protected area designation, sustainable use, legal enforcement, and public participation. Meanwhile, India's Environment (Protection) Act 1986, provides legal protection to wetlands as part of the natural environment and includes specific regulatory mechanisms to preserve their ecosystems. 3) In contrast, Thailand lacks explicit legal provisions that allow the public to participate directly in policymaking or management planning. Therefore, Thai legislation should be revised to provide clarity, integrate the roles of government agencies, and promote public participation rights to ensure the sustainable conservation of wetlands.

Keywords: Legal measures, protection and prevention, environmental quality, wetlands

บทนำ

ในสภาวะแวดล้อมปัจจุบัน สิ่งแวดล้อมถูกทำลายเป็นอย่างมาก ทุกคนควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะแต่ปัญหาเรื่องมลพิษทางอากาศ ขยะมูลฝอย ยังมีสิ่งแวดล้อมที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่ง เรียกว่า “พื้นที่ชุ่มน้ำ” ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ต่อเนื่องระหว่างพื้นดินและพื้นน้ำ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีอาณาเขตกว้างขวางหรือเป็นเพียงพื้นที่เล็ก ๆ แต่มีองค์ประกอบที่สำคัญ

เป็นแหล่งน้ำและบริเวณพื้นที่นั้น มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์ เพราะถือเป็นแหล่งระบบนิเวศ และแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้ผลิตที่สำคัญในห่วงโซ่อาหาร รวมทั้งเป็นแหล่งทรัพยากร ผลผลิตธรรมชาติที่มนุษย์เข้าไปเก็บเกี่ยวใช้ประโยชน์อย่างมาก (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563) แต่กลับเป็นพื้นที่ที่ถูกทำลายและถูกปล่อยให้มีสภาพเสื่อมโทรม ขาดการให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด อันอาจก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศ ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเกิดขึ้นเป็นวงกว้าง และไม่ได้เป็นปัญหาในเพียงประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่อาจส่งผลกระทบต่อหลายประเทศ จากความหว้นวิตกกังวล จึงเกิดเป็นความร่วมมือกันระหว่างประเทศ เพื่ออนุรักษ์และจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีอยู่ในแต่ละประเทศขึ้น ต่อมาได้พัฒนาเป็นอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกน้ำ ค.ศ. 1971 หรืออนุสัญญาแรมซาร์ (Convention on Wetlands of International Importance, especially as Waterfowl Habitat; 1971: Ramsar Convention) ซึ่งปัจจุบันได้กำหนดกรอบการดำเนินงานและสร้างความร่วมมือระดับสากล ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำ และทรัพยากรต่าง ๆ ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน โดยเน้นเฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำที่หลายประเทศเป็นเจ้าของหรือใช้ประโยชน์ร่วมกัน และเน้นความสำคัญของการคุ้มครองป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของโลก โดยไม่ละเมิดอำนาจอธิปไตยของเจ้าของพื้นที่ และการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ร่วมกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ด้วยการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564)

ในส่วนของประเทศไทย มีพื้นที่ที่จัดได้ว่าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำอยู่มากมาย เรียกชื่อแตกต่างกันออกไป (คันสนีย์ ชูแวว, 2557) โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ขยายความพื้นที่ชุ่มน้ำไว้ดังนี้ “พื้นที่ซึ่งมีลักษณะจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมถึงห้วยหนอง คลอง บึง บ่อ กระพัง (ตระพัง) บาราย แม่น้ำ ลำธาร แคว ละหาน ชานคลอง ฝิ่งน้ำ สบธาร สระ ทะเล สาบ แอ่ง กุด ทุ่ง กว๊าน มาบ บึง ทาม สบู่ แก่ง น้ำตก หาดหิน หาดกรวด หาดทราย หาดโคลน หาดเลน ชายทะเล ชายฝั่งทะเล พืดหินปะการัง แหล่งหญ้าทะเล แหล่งสาหร่าย ทะเล คุ้ง อ่าว ดินดอนสามเหลี่ยม ช่อแคบ ชะวากทะเล ตะกาด หนองน้ำกร่อย ป่าพรุ ป่าเลน ป่าชายเลน ป่าโกงกาง ป่าจาก ป่าแสม รวมทั้งนาข้าว นาทุ่ง นาเกลือ บ่อปลา อ่างเก็บน้ำเป็นต้น” แต่นิยามที่ทำให้เห็นภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำได้ชัดเจนและเจาะจง คือ นิยามที่กล่าวถึงลักษณะสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำคือ พื้นที่ที่มีดินชุ่มน้ำ ตั้งแต่พื้นผิวดินจนถึงพื้นที่ที่รากพืชหยั่งลงไป มักมีสภาพดินเฉพาะตัวที่แตกต่างจากระบบนิเวศบกที่อยู่ใกล้เคียงกัน เป็นถิ่นอาศัยของพืชพันธุ์ที่ปรับตัวจนเป็นพืชทนน้ำท่วม หรือพืชน้ำ และมักไม่ปรากฏพืชพรรณชนิดที่ไม่ทนต่อน้ำท่วม (Mitsch, W.J. and Gosselink, J.G, 2000) และการระบุลักษณะรวมถึงการแบ่งประเภทของพื้นที่ชุ่มน้ำ จากการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาในปัจจุบัน มักอ้างอิงนิยามตามอนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) หรืออนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำในมาตรา 1.1 และมาตรา 2.1 ที่ให้คำนิยามพื้นที่ชุ่มน้ำไว้ว่า หมายถึง “พื้นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังเป็นบางเวลา หรือท่วม

ช่วงตลอดทั้งปี พื้นที่ขึ้นแฉะ มีลักษณะเป็นพรุ เป็นแหล่งน้ำเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่งและน้ำไหล มีทั้งเป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ซึ่งรวมถึงชายฝั่งทะเล และที่ในทะเลในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุด มีความลึกของระดับน้ำไม่เกิน 6 เมตร” (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2564)

ทั้งนี้ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้พิจารณาจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยผ่านความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี แบ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่ได้รับการคุ้มครองและขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ และพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับท้องถิ่น (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563)

พื้นที่ชุ่มน้ำที่กล่าวมาข้างต้น มีคุณค่าและความสำคัญ เป็นแหล่งกักเก็บน้ำฝน และน้ำท่า ป้องกันน้ำเค็มมิให้รุกเข้ามาในแผ่นดิน ป้องกันชายฝั่งพังทลาย ดักจับตะกอนสารพิษและแร่ธาตุ นอกจากนี้ ยังมีความสำคัญด้านนันทนาการและการท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่น และเป็นแหล่งศึกษาวิจัยทางธรรมชาติทั้งทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ (กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2566) แต่พื้นที่ชุ่มน้ำที่ได้รับการคุ้มครองและขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีความสำคัญระหว่างประเทศตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกน้ำ ค.ศ. 1971 หรืออนุสัญญาแรมซาร์ จะต้องเป็นไปตามนิยามความหมาย ในมาตรา 1.1 และมาตรา 2.1 ของอนุสัญญาแรมซาร์

การเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ทำให้เกิดผลดีกับประเทศ คือ เป็นการแสดงเจตนารมณ์ที่ดีของประเทศไทย ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อประชาคมโลก ทำให้ได้รับข่าวสารข้อมูลและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นการนำชื่อเสียงมาสู่ประเทศ ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำนั้น ๆ เป็นที่รู้จักกันทั่วโลก เพิ่มโอกาสเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของโลก และมีโอกาสได้รับการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ หรือทางวิชาการจากประเทศภาคีด้วยกัน และจากสำนักเลขาธิการอนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งหลังจากที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำนั้น มีพันธกรณีการเข้าร่วมคือ ภาคีแต่ละประเทศจะต้องส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีอยู่ในทะเบียน กำหนดวางแผนการดำเนินงานการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด ไม่ว่าพื้นที่ชุ่มน้ำจะอยู่ในทะเบียนหรือไม่ และภาคีแต่ละประเทศสามารถทำการปรึกษากับภาคีอื่นเกี่ยวกับการดำเนินงานของอนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่ตามพรมแดนระหว่างประเทศ มีการใช้ทรัพยากรน้ำร่วมกัน และมีการพัฒนาความช่วยเหลือสำหรับโครงการพื้นที่ชุ่มน้ำ (ฐานข้อมูลกองการต่างประเทศ, 2566)

ในปัจจุบันกลับพบว่า ความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยสูงขึ้น ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อใช้ในกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างไม่เหมาะสม เพื่อพัฒนาทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว หาประโยชน์จนเกินควร รวมทั้งนโยบายของรัฐหรือเป้าหมายการทำงานของหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ มักไม่สอดคล้องกับการให้ความสำคัญเพื่อคุ้มครองป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อชลประทาน โดยใช้พื้นที่ชุ่มน้ำ หรือการดำเนินการเพิ่มพื้นที่ปลูกพืชพลังงาน โดยใช้พื้นที่พรุของหลายจังหวัด การจัดงานแสดงนิทรรศการระดับโลก ที่ต้องใช้พื้นที่ชุ่มน้ำจัดงาน ซึ่งจากข้อเท็จจริงและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดปัญหาการวิจัย (Research problems) เกี่ยวกับการคุ้มครองป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญและควรค่าแก่การศึกษาอยู่ ดังนี้

ปัญหาเกี่ยวกับคำจำกัดความของพื้นที่ชุ่มน้ำ ตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ ที่ได้กำหนดพันธกรณีให้ภาคีต้องกำหนดและวางแผนการดำเนินงานการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด ไม่ว่าพื้นที่ชุ่มน้ำนั้นจะอยู่ในทะเบียนหรือไม่ ดังนั้น พื้นที่ชุ่มน้ำต่าง ๆ แม้ไม่ได้อยู่ในทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ ต่างก็ต้องอยู่ภายใต้พันธกรณี ซึ่งเป็นการให้คำนิยามครอบคลุมที่กว้างจนเกินไป

ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ และการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำ เนื่องด้วยกฎหมายเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำมีหลายฉบับ ต่างปฏิบัติตามกฎหมายและจัดการรักษาคุณภาพของน้ำ ตามแต่ละหน่วยงานกำหนด มาตรฐานบางแหล่งไม่เหมือนกัน คุณภาพน้ำอาจจะไม่เหมาะสมกับการเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ

ปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์และจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ ซึ่งนโยบายและเป้าหมายการดำเนินงานของหน่วยงานต่างกระทรวง มักไม่สอดคล้องกัน เช่นในเรื่องการแก้ปัญหาอุทกภัย หรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องใช้แหล่งน้ำที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ จึงมีผลต่อการคุ้มครองป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญได้

ดังนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยศึกษาถึงปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีความสำคัญของประเทศไทย วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำของไทยและต่างประเทศ อีกทั้งเสนอแนะให้มีมาตรการทางกฎหมายที่จะคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทยและต่างประเทศ

3. เพื่อให้ข้อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัย โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อันประกอบไปด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ตำบกฎหมาย คำพิพากษา ของศาล บทความ เอกสารและงานวิชาการที่ได้รับจากหน่วยงานของรัฐและรายงานการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามระเบียบวิธีการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ โดยมีรายละเอียดนำเสนอที่ละประเด็น ดังนี้

1. ผลวิจัยจากการศึกษาด้านกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญในประเทศไทย พบว่า คำนิยามของ “พื้นที่ชุ่มน้ำ” ตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ กำหนดพันธกรณีให้รัฐภาคีต้องวางแผนและดำเนินการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนหรือไม่ ส่งผลให้พื้นที่ชุ่มน้ำทั้งหมดในประเทศ ต้องอยู่ภายใต้พันธกรณีดังกล่าว ซึ่งอาจนำไปสู่การตีความที่ครอบคลุมเกินควร การดำเนินการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ จำเป็นต้องจำกัดตามคำนิยามของพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างเคร่งครัด เพื่อให้อยู่ภายใต้พันธกรณีไม่ขัดแย้งกับอนุสัญญา นอกจากนี้ ยังเผชิญปัญหาจากความซ้ำซ้อน และขาดเอกภาพของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ไว้แตกต่างกัน ส่งผลให้แต่ละหน่วยงานใช้มาตรฐานด้านคุณภาพน้ำไม่เหมือนกัน บางกรณีอาจไม่เหมาะสมกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำตามหลักวิชาการ อีกทั้งนโยบายและเป้าหมายของหน่วยงานภายใต้ต่างกระทรวง เช่น การแก้ไขปัญหาอุทกภัยหรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่อาจต้องใช้พื้นที่ชุ่มน้ำ อาจขัดแย้งกับพันธกรณีภายใต้อนุสัญญาแรมซาร์ได้ โดยเฉพาะกรณีที่มีการออกข้อยกเว้นหรือข้อกำหนดเฉพาะ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ การคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญได้อย่างมีนัยสำคัญ

2. ผลการศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีความสำคัญของประเทศไทยและต่างประเทศ

“สิทธิในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม” (Right to Public Participation in Environmental Decision-making) เป็นสิทธิของทุกคนในการมีส่วนร่วมในรัฐบาลของประเทศของตน และในการดำเนินกิจการสาธารณะ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับการรับรองในตราสารสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่สำคัญ อย่างในหลักการในข้อ 10 แห่งปฏิญญากรุงริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (คีนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะ, 2568)

เมื่อเปรียบเทียบมาตรการของประเทศสาธารณรัฐเกาหลี พบว่า มีมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ ได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ค.ศ. 2008 (Wetland Conservation Act 2008) เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีการออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการบังคับใช้พระราชบัญญัติดังกล่าว เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และรายละเอียดในการดำเนินงาน ถือเป็นประเทศแรกที่มีการออกกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งใช้หลักการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน มีมาตรการแรงจูงใจ แผนการจัดการ และระบบติดตามตรวจสอบสถานะพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเกาหลีใต้มีมาตรการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นระบบ โดยใช้กฎหมายที่ครอบคลุมทั้งในระดับประเทศและท้องถิ่น มีการกำหนดพื้นที่คุ้มครอง การวางแผนจัดการ และการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด และมีบังคับใช้กฎหมายและบทลงโทษสำหรับการทำลายพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมถึงมีการสนับสนุนประชาชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ (จรีรัตน์ สร้อยเสริมทรัพย์, 2562)

ส่วนประเทศไทย พบว่า แม้จะมีนโยบายที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ยังไม่มียกเว้นกฎหมายโดยตรงที่ให้สิทธิประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจ ในระดับนโยบายหรือแผนจัดการอย่างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบมาตรการของสาธารณรัฐอินเดีย พบว่า ในส่วนมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำนั้น ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายในฐานะส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตาม The Indian Environment (Protection) Act, 1986 หรือพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของอินเดีย ค.ศ. 1986 (The Environment Protection Act, 2025) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้การคุ้มครองและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมรวมถึงพื้นที่ชุ่มน้ำ และตระหนักถึงระบบนิเวศที่พื้นที่ชุ่มน้ำมอบให้ จึงมีความจำเป็นในการจัดตั้งกลไกกำกับดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำทั้งหมด เพื่อรักษาลักษณะทางระบบนิเวศ และสนับสนุนการจัดการในแบบบูรณาการ (Aditi Tandon, 2025) โดยสาธารณรัฐอินเดียไม่มีกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำโดยตรง แต่ใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องทางอ้อม เช่น พระราชบัญญัติประมง (1857), พระราชบัญญัติป่าไม้ (1927), พระราชบัญญัติความหลากหลายทางชีวภาพ (2002) และกฎหมายพื้นเมืองเกี่ยวกับสิทธิของชุมชน (2006) (จรีรัตน์ สร้อยเสริมทรัพย์, 2562)

เมื่อเปรียบเทียบมาตรการของออสเตรเลีย พบว่า มีมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยมีพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 1999 (Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999) ซึ่งเป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลักของออสเตรเลีย พระราชบัญญัตินี้ให้กรอบทางกฎหมายในการปกป้อง ปกป้องพื้นที่ชุ่มน้ำแรมซาร์ของออสเตรเลีย โดยการกำหนดกระบวนการเพื่อระบุพื้นที่ชุ่มน้ำแรมซาร์ ส่งเสริมการบริหารจัดการแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกันระดับชาติ (Australian Government, 2025)

ส่วนของประเทศไทย พบว่า ไม่มีกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำโดยตรง เช่นเดียวกับสาธารณรัฐอินเดียและออสเตรเลีย โดยการใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535

3. ผลการให้ข้อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทย เพื่อให้มีการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทย และเกิดการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำเกิดความยั่งยืน ควรมีนโยบายมาตรการทางกฎหมายที่ชัดเจน และแผนการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ มาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาคเอกชน ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ นักการเมือง หรือ องค์กรเอกชน ที่เป็นไปหรือจัดตั้งขึ้นเพื่อการอนุรักษ์และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และเพื่อให้การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำมีการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืนนั้น พื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญทุกแห่ง ควรจะดำเนินการให้มีการตรากฎหมายที่เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำโดยตรง และมีมาตรการทางกฎหมายที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำได้โดยตรงและอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทย ผู้วิจัยสามารถทำการวิเคราะห์พร้อมอภิปรายผล ดังนี้

1. วิเคราะห์คำจำกัดความของพื้นที่ชุ่มน้ำ ตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ

คำจำกัดความของพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands) ตามคำจำกัดความของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ หรืออนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) มาตรา 1.1 และ มาตรา 2.1 พื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands) หมายถึง “The areas of marsh, fen, peatland or water, whether natural or artificial, permanent or temporary, with water that is static or flowing, fresh, brackish or salt, including areas of marine water the depth of which at low tide does not exceed 6 metres” หรือ หมายถึง พื้นที่ลุ่ม ที่ราบลุ่ม ที่ลุ่มชื้นแฉะ พรุ แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีน้ำขัง หรือท่วมอยู่ถาวร และชั่วคราว ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่ง และน้ำไหล ทั้งที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม รวมไปถึงพื้นที่ชายฝั่งทะเลและพื้นที่ของทะเลในบริเวณเมื่อน้ำลงต่ำสุดมีความลึกของระดับไม่เกิน 6 เมตร (มงคล ไชยภักดี และวัลยา ชนิตดาวงศ์, 2561)

ปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ชุ่มน้ำที่ขึ้นทะเบียนตามอนุสัญญาแรมซาร์แล้ว 15 แห่ง อย่างไรก็ตาม อนุสัญญาฯ กำหนดให้รัฐภาคีต้องวางแผนการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด ทั้งที่อยู่ใน

ทะเบียนและนอกทะเบียน ส่งผลให้พื้นที่ลุ่ม พื้นที่ขึ้น พรุ และแหล่งน้ำทุกประเภท ไม่ว่าจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น ต่างต้องอยู่ภายใต้การจัดการตามพันธกรณีของอนุสัญญา แม้แนวทางดังกล่าวจะมุ่งเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่การตีความพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างครอบคลุม และการกำหนดมาตรการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 โดยเฉพาะมาตรา 43, 99 และ 100 ซึ่งให้อำนาจกำหนดเขตอนุรักษ์และบึงหนองน้ำ อาจนำไปสู่ข้อจำกัดต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ที่พึ่งพิงทรัพยากรเหล่านี้มาแต่เดิม การดำเนินนโยบายโดยไม่คำนึงถึงสิทธิชุมชน อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเป้าหมายการอนุรักษ์กับวิถีชีวิตดั้งเดิมของประชาชนในพื้นที่ จึงจำเป็นต้องมีการทบทวนมาตรการทางกฎหมายให้สมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. วิเคราะห์เกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ และการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำ

การดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำนั้น จะต้องดำเนินงานตามมาตรการทางกฎหมาย ที่ได้กำหนดไว้เพื่อรักษาคุณภาพน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งได้แก่

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะมาตรฐานคุณภาพน้ำ ตามมาตรา 32 มีการกำหนดมาตรฐานการควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิด ที่ได้มีการประกาศในเรื่องการกำหนดมาตรฐานควบคุมการระบายน้ำทิ้งจากอาคารบางประเภท บางขนาด ซึ่งมาตรฐานต่าง ๆ เหล่านี้ จะช่วยในการควบคุมมลพิษที่อาจจะเกิดขึ้นแก่พื้นที่ชุ่มน้ำได้

พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 มาตรา 13 ที่ห้ามการก่อสร้างดัดแปลงรื้อถอนอาคารก่อนได้รับอนุญาต และยังมีมาตรการในการจัดการควบคุมการปล่อยน้ำเสียจากอาคาร

พระราชกำหนดประมง พ.ศ. 2558 มาตรา 58 ที่ห้ามทำให้สัตว์น้ำมีนเมา วางยาเบื่อเมา หรือวัตถุอื่นใด ที่มีลักษณะเป็นอันตรายแก่สัตว์น้ำในที่จับสัตว์น้ำ

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 18 ในเรื่องการจัดสิ่งปฏิกูลและขยะมูลฝอยสุขลักษณะของอาคารการจำหน่ายสินค้าในที่หรือทางสาธารณะ

พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 มาตรา 31 มาตรา 32 และมาตรา 33 ในเรื่องการรักษาความสะอาดในทางน้ำ การรักษาความสะอาดในที่สาธารณะและสถานสาธารณะ การกำหนดข้อห้ามทั้งสิ่งปฏิกูลมูลฝอยในที่สาธารณะ

พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 (แก้ไข พ.ศ. 2535) มาตรา 119 และมาตรา 119 ทวิ ที่ห้ามทิ้ง หิน กรวดทราย ดิน โคลน อับเฉา สิ่งของหรือสิ่งปฏิกูล น้ำมัน เคมีภัณฑ์ลงในแม่น้ำ ลำคลอง ทะเลในน่านน้ำไทย ทำให้เกิดความตื่นตะกอนหรือสกปรก

พระราชบัญญัติรักษาลำคลอง รศ. 121 มาตรา 6 ที่ช่วยรักษาไม่ให้ลำคลองตื้นเขิน โดยห้ามเอาส่วนฝอยสิ่งโสโครกเททิ้งในแม่น้ำลำคลอง

พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 มาตรา 8 ใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมแหล่งกำเนิดมลพิษประเภทโรงงานโดยตรง หลักเกณฑ์ในการระบายน้ำทิ้ง

กฎหมายเหล่านี้ ต่างมีผลต่อการจัดการในการรักษาคุณภาพของน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำและบริเวณรอบ ๆ ได้เป็นอย่างดี และจะเห็นได้ว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการคุณภาพน้ำและการควบคุมมลพิษ มีอยู่หลายฉบับด้วยกัน ซึ่งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการกำหนดมาตรฐานการการระบายน้ำทิ้งจากแหล่งกำเนิด เช่น กรมชลประทาน กรมควบคุมมลพิษ กรมทรัพยากรธรณี และกรมโรงงานอุตสาหกรรม (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2561) โดยแต่ละหน่วยงานก็จะกำหนดมาตรฐานการระบายน้ำทิ้งจากแหล่งกำเนิดที่ไม่เหมือนกัน ทำให้คุณภาพน้ำอาจจะไม่เหมาะสมกับพื้นที่ชุ่มน้ำ

ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างมาตรฐานควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิด ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 กับมาตรฐานที่ออกตามกฎหมายอื่น มาตรา 56 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว กำหนดให้ยึดถือมาตรฐานที่เข้มงวดกว่า หากมาตรฐานตามกฎหมายอื่นเข้มงวดน้อยกว่า ต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัตินี้ และหากไม่สามารถดำเนินการได้ ให้เสนอเรื่องต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อวินิจฉัยชี้ขาด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามคำวินิจฉัยนั้น ในทางปฏิบัติ เมื่อยังไม่มีมีการปรับปรุงมาตรฐานตามกฎหมายอื่น หรือยังไม่มีคำวินิจฉัยจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ จำเป็นต้องใช้มาตรฐานของทุกหน่วยงานอย่างเข้มงวดควบคู่กัน เพื่อรักษาคุณภาพของแหล่งน้ำที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ชุ่มน้ำ

ทั้งนี้ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการคุณภาพน้ำมักมีหลายฉบับ และแต่ละฉบับกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบต่างกัน ส่งผลให้มีหลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งอาจก่อให้เกิดความซ้ำซ้อนและปัญหาเรื่องความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ โดยต่างฝ่ายต่างไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จ เพื่อให้การบริหารจัดการคุณภาพน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำมีประสิทธิภาพ ควรกำหนดหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น กรมควบคุมมลพิษ ให้เป็นหน่วยงานกลางในการควบคุม ดูแล แก้ไขปัญหามลพิษ และประสานการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น พร้อมทั้งดำเนินการตรวจสอบและติดตามคุณภาพน้ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน

3. วิเคราะห์การอนุรักษ์และจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar Convention)

ในส่วนการอนุรักษ์และจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อให้อยู่ภายใต้พันธกรณีที่มีต่ออนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีความสำคัญระหว่างประเทศนั้น ประเทศไทยได้ดำเนินการโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้เสนอนโยบายมาตรการและแผนปฏิบัติการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำให้คงอยู่และดำรงไว้ ซึ่งบทบาทหน้าที่ทางนิเวศวิทยาและการพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งนโยบายและมาตรการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทย ประกอบด้วยมาตรการหลัก ได้แก่

(คณะกรรมการจัดทำแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำและพื้นที่ชุ่มน้ำ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2560)

- (1) สร้างจิตสำนึกให้ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำ
- (2) การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำและการประสานความร่วมมือในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ
- (3) เสริมสร้างสมรรถนะและอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
- (4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาและวิจัยเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำมาจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- (5) กำหนดเงื่อนไขในการใช้ประโยชน์และสิทธิในการถือครองที่ดินในพื้นที่ชุ่มน้ำ
- (6) ส่งเสริมการใช้มาตรการทางกฎหมายและเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- (7) ส่งเสริมความร่วมมือในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำระหว่างประเทศ

แต่ในปัจจุบันปรากฏว่านโยบายและเป้าหมายการดำเนินงานของหน่วยงานต่างกระทรวง มักไม่สอดคล้องกัน เช่น ในกรณีนโยบายของรัฐบาลในเรื่องการแก้ปัญหาอุทกภัย เกี่ยวกับพื้นที่หนองน้ำ (Detention Basin) เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการชะลอน้ำก่อนที่จะจัดการระบายออกในเวลาต่อมา ทำให้หลายจังหวัดที่มีพื้นที่ชุ่มน้ำ มีแนวคิดที่จะใช้พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นพื้นที่หนองน้ำ แต่ในการดำเนินการเช่นนี้ ต้องคำนึงถึงการรักษาคูณลักษณะทางธรรมชาติของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำด้วย มิใช่การก่อสร้างเพื่อเป็นอ่างเก็บน้ำ หรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอุทกวิทยา และการเปลี่ยนแปลงเส้นทางน้ำ เช่น การสร้างถนนล้อมรอบ ซึ่งจะเป็นการปิดกั้นทางน้ำเท่านั้น หรือนโยบายเพิ่มพื้นที่ปลูกพืชพลังงาน เช่น ปาล์มน้ำมัน ด้วยการใช้พื้นที่พรุของหลายจังหวัด นโยบายหนึ่งจังหวัดหนึ่งพุทธมณฑลของสำนักงานพุทธศาสนา การขอใช้พื้นที่ชุ่มน้ำก่อสร้างศูนย์ราชการ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่า นโยบายและเป้าหมายการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ และกฎระเบียบหรือมาตรการทางกฎหมาย ในการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญของประเทศไทยนั้น ยังไม่เพียงพอและขาดประสิทธิภาพ สืบเนื่องจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ประเทศชาติมีความต้องการพื้นที่เพื่อใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และรองรับการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในภาคหน้า จึงอาจมีบางส่วนที่จำเป็นต้องใช้พื้นที่ ที่เป็นเขตพื้นที่ชุ่มน้ำ แต่มาตรการทางกฎหมายที่มีอยู่ ยังให้อำนาจหรือบทบาทหน้าที่การดำเนินการเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ แก่กระทรวงหรือหน่วยงานต่าง ๆ ไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทำให้การคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นไปในทิศทางที่ไม่สอดคล้องกัน จึงเป็นการอนุรักษ์และรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างไม่ชาญฉลาดและทำให้เกิดความยั่งยืนได้

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีความสำคัญของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ข้อสรุป ดังนี้

กรณีคำจำกัดความของพื้นที่ชุ่มน้ำ ถูกจำกัดตามนิยามอย่างเคร่งครัด ต้องดำเนินงานต่าง ๆ ภายใต้อนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ ได้แก่ การกำหนดแนวเขตของพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นเขตอนุรักษ์ มีบทกำหนดห้ามกระทำการบดทลายโทสะหากมีการฝ่าฝืน ซึ่งอาจทำให้ประชาชนในพื้นที่แต่ดั้งเดิม อาจถูกจำกัดสิทธิการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ส่งผลกระทบวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นที่ต้องพึ่งพาอาศัยพื้นที่ชุ่มน้ำ และในส่วนของบริษัท หน้าที่ และการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำนั้น มีหลายองค์กรที่เกี่ยวข้อง แต่ยังไม่สอดคล้องต่อการปฏิบัติงาน รวมทั้งกฎหมายข้อบังคับที่เกี่ยวข้องไม่มีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ และไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

กรณีศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมาย เกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำของต่างประเทศนั้น ประเทศเกาหลีมีมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ค.ศ. 2008 (Wetland Conservation Act 2008) เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและความหลากหลายทางชีวภาพ สาธารณรัฐอินเดียและออสเตรเลียไม่มีกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำโดยตรง แต่ใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องทางอ้อมมาบังคับใช้

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้มีการคุ้มครองและการป้องกันการสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่มีความสำคัญของประเทศไทย และการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำเกิดความยั่งยืน ควรมีนโยบายมาตรการและแผนการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ มาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาคเอกชน ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ นักการเมือง หรือองค์กรเอกชนที่เป็นไปหรือจัดตั้งขึ้น เพื่อการอนุรักษ์และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และเพื่อให้การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำมีการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืนนั้น พื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญทุกแห่ง ควรจะดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ดำเนินการให้มีการตรากฎหมายเป็นพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำโดยตรงกำหนดให้มีบทคานียามของพื้นที่ชุ่มน้ำให้ชัดเจน และการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้มีบทบัญญัติในการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุ่มน้ำให้มีความชัดเจน

2) มีการบัญญัติกฎหมายที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการตัดสินใจในระดับนโยบายและแผนจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำได้โดยตรง รวมทั้งมีการจัดตั้งศูนย์วิจัยและการเรียนรู้อย่างครบวงจร โดยเน้นด้านการศึกษาทางธรรมชาติและระบบนิเวศ ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนได้เข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้ทราบและตระหนักถึงคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำได้อย่างยั่งยืน

3) บัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับมาตรการจูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่นสิทธิประโยชน์ทางด้านเงินทุนหรือทางด้านภาษี

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). *คุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำ*. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2566 จาก <http://wetland.dwr.go.th/wetlands/>.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2561). *คู่มือกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับประชาชนมลพิษทางน้ำ*. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- คณะอนุกรรมการจัดทำแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำและพื้นที่ชุ่มน้ำ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ. (2560). *หลักเกณฑ์และกรอบแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำและพื้นที่ชุ่มน้ำ*. กรุงเทพมหานคร : คณะอนุกรรมการจัดทำแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำและพื้นที่ชุ่มน้ำ.
- คณินิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะ. (2565). *หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับ “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” (Right to Environment) และ “สิทธิที่จะหายใจจากอากาศสะอาด” (Right to Breathe Clean Air) ของประชาชน*. เรียกใช้เมื่อ 9 พฤษภาคม 2568 จาก <https://thailandcan.s3.ap-southeast-1.amazonaws.com/pdf/ebooks/หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับ%20สิทธิในสิ่งแวดล้อม.pdf>.
- จรีรัตน์ สร้อยเสริมทรัพย์. (2562). *กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดสำหรับพื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*.
- ฐานข้อมูลกองการต่างประเทศ. (2566). *อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ (Ramsar)*. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2566 จาก <https://fad.mnre.go.th/th/mph/content/218>.
- มงคล ไชยภักดี และวิลยา ชนิดตาวงศ์. (2561). *สถานการณ์และการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย. ใน ผลงานวิจัยและรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2550. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช*.
- คันสนีย์ ชูแวว. (2557). *คู่มือการเรียนรู้แนวทางและรูปแบบการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ และ ทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน. นครปฐม : ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). *รายงานสถานภาพพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญของประเทศไทย*. เรียกใช้เมื่อ 5 มิถุนายน 2563 จาก http://wetland.dwr.go.th/wetlands/paper/book/p1_10.pdf.
- _____. (2562). *รู้ไว้ใช้ว่า...พื้นที่ชุ่มน้ำ*. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2564 จาก <https://chm-thai.onep.go.th/wp-content/uploads/2023/04/19-รู้ไว้ใช้ว่า...พื้นที่ชุ่มน้ำ.pdf>.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2564). *หลักสูตรท้องถิ่นการเรียนรู้เรื่องพื้นที่ชุ่มน้ำของภาคเหนือ*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอเชียดิจิตอลการพิมพ์จำกัด.

Aditi Tandon. (2021). Explainer What are wetlands and why do we need to protect them. Retrieved on 10 May 2025 A.D., from <https://shorturl.asia/zkmLH>

Australian Government. (2025). What's protected under the EPBC Act. Retrieved on 15 May 2025 A.D., from <https://shorturl.asia/xsaAY>.

Mitsch, W.J. and Gosselink, J.G. (2000). The Value of Wetlands: Importance of Scale and Landscape Setting. *Ecological Economics*, 35(1), 25-33.

The Environment Protection Act. (1986). Retrieved on 10 May 2025 A.D., from https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/4316/1/ep_act_1986.pdf.

การพิจารณาคดีในทางปกครองสงฆ์ ศึกษากรณีปัญหาการชำระวินัยสงฆ์*

JUDICIAL REVIEW OF CASES IN THE SANGHA ADMINISTRATIVE COURT:
A STUDY OF THE PROBLEMS RELATED TO MONASTIC DISCIPLINE

พระอาตุสิต สุวรรณสิงห์, เพิ่ม หลวงแก้ว

Phra Ardusit Suwannasing, Pherm Luangkaew

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Khon kaen University, Nong khai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: ardusit1999@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับระบบการปกครองสงฆ์ กระบวนการและวิธีการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดพระวินัยและทางปกครองของพระสงฆ์ 2) วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของกฎหมายและสถาบันตุลาการของคณะสงฆ์ไทยในกระบวนการยุติธรรม 3) เสนอแนวทางปรับปรุงระบบชำระคดีทางวินัยสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมมากขึ้นทั้งในด้านหลักพระธรรมวินัยและข้อกฎหมาย การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อกฎหมาย ตำรา เอกสารวิชาการ คำสั่งศาลปกครอง และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า ระบบการพิจารณาคดีของคณะสงฆ์ยังขาดประสิทธิภาพในการจัดการคดีที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางพระวินัยและทางกฎหมาย แม้จะมีบทบัญญัติรองรับทั้งจากพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา แต่การบังคับใช้ในทางปฏิบัติยังไม่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกรณีที่พระสงฆ์มีตำแหน่งทางปกครอง ซึ่งควรต้องอยู่ภายใต้กระบวนการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นธรรม ทั้งนี้ คณะสงฆ์ยังขาดความรู้ทางกฎหมายที่จำเป็นต่อการพิจารณาคดีอย่างถูกต้อง และเป็นระบบตามหลักนิติธรรม แนวทางในการแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์ คือ การปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 25 “พระวินัยธร” ให้มีความชัดเจนในอำนาจของผู้พิจารณาที่ต้องไม่มาจากเจ้าคณะปกครองใดๆ เพื่อสร้างระบบตุลาการสงฆ์ให้เข้มแข็งและน่าเชื่อถือ และแก้ไขกฎหมายอาญา มาตรา 11 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ควรกำหนดให้มีพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ

* Received: 19 May 2025; Revised: 17 June 2025; Accepted: 21 June 2025

เฉพาะทางทำหน้าที่ผู้พิจารณา และให้มีคณะกรรมการด้านกฎหมายเข้ามามีส่วนร่วมในคณะผู้พิจารณาตามข้อ 23

คำสำคัญ: การพิจารณาคดีปกครอง, การชำระวินัยสงฆ์, แก้ไขกฎหมาย

Abstract

This research article aims to: (1) examine the concepts and theories related to the ecclesiastical administrative system, judicial processes, and disciplinary proceedings concerning violations of monastic discipline and administrative regulations by Buddhist monks; (2) analyze and compare the role of law and the judicial institution of the Thai Sangha in the broader context of the justice system; and (3) propose recommendations for improving the adjudication of disciplinary cases within the Sangha to ensure greater efficiency and fairness, in accordance with both Dhamma-Vinaya principles and legal norms. This qualitative study employs a documentary research method, analyzing legal provisions, academic texts, scholarly documents, rulings of the Administrative Court, and relevant research reports.

The findings reveal that the current judicial mechanism within the Thai Sangha lacks sufficient effectiveness in addressing cases of disciplinary and legal violations. Despite the existence of relevant provisions in the Dhamma-Vinaya, the Sangha Act, and the Supreme Sangha Council's regulations, the enforcement remains ambiguous in practice—particularly in cases involving monks holding ecclesiastical administrative positions. These cases require a process that is transparent, accountable, and just. The study further finds that the Sangha lacks adequate legal knowledge necessary for administering justice in accordance with the rule of law. The proposed reform includes the amendment of Section 25 of the Sangha Act B.E. 2505 (1962), concerning the role of the “Phra Vinayadhara,” to clearly delineate the authority of adjudicators, who must be independent from the Sangha administrative hierarchy. This aims to establish a more credible and robust ecclesiastical judicial system. Additionally, Regulation No. 11 of the

Supreme Sangha Council concerning disciplinary sanctions (Nikkhaggama) should be revised to require the involvement of monks with specific expertise in disciplinary matters and the inclusion of legal professionals as part of the adjudicating body under Clause 23.

Keywords: Ecclesiastical administrative adjudication, monastic disciplinary process, legal reform.

บทนำ

ในบริบทของสังคมไทย พระสงฆ์ถือเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องและเคารพอย่างสูง ด้วยบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยสถาบันสงฆ์มีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ให้อยู่ในแนวทางที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (เฉลิมพล โสมอินทร์, 2546) อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ผ่านมา คณะสงฆ์ไทยต้องเผชิญกับปัญหาการกระทำผิดพระธรรมวินัยที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกรณีที่พระสงฆ์บางรูปประพฤติตนไม่สอดคล้องกับหลักวินัยหรือขัดต่อจารีตประเพณีและจิตวิญญาณแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่เพียงส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ แต่ยังก่อให้เกิดความคลางแคลงใจในหมู่พุทธศาสนิกชนที่คาดหวังให้คณะสงฆ์เป็นต้นแบบแห่งความดีงามทางศีลธรรม (พระมหาอุทัย นิลโกสีย์, 2544)

การชำระคดีทางวินัยสงฆ์ถือเป็นกลไกสำคัญของระบบการปกครองภายในสถาบันสงฆ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและมาตรฐานทางจริยธรรมของพระสงฆ์ ผ่านการกำหนดกฎหมายเถรสมาคมและกระบวนการพิจารณาทางปกครอง (รุจิรา สง่าแสง และ ประณต นันทิยะกุล, 2559) อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎดังกล่าวในทางปฏิบัติยังประสบปัญหาหลายประการ อาทิ ความไม่โปร่งใส ข้อจำกัดด้านกระบวนการยุติธรรม และความไม่สอดคล้องระหว่างพระธรรมวินัยกับกฎหมายของรัฐ ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อกังขาในเรื่องความยุติธรรมและความน่าเชื่อถือของกระบวนการชำระคดี

เนื่องจากสถาบันสงฆ์มีโครงสร้างการบริหารและระเบียบการพิจารณาคดีที่แตกต่างจากระบบยุติธรรมทางโลก การพิจารณาความผิดของพระสงฆ์จึงต้องดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งมีรากฐานจากคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยอิงกับจารีตและกฎเกณฑ์ที่สืบทอดมายาวนาน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548) แต่ระบบการปกครองคณะสงฆ์ยังขาดการบูรณาการกับกระบวนการ

ยุติธรรมของรัฐอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ในบางกรณีเกิดความขัดแย้งระหว่างกฎหมายมหาชนกับกฎหมายของรัฐ หรือไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง (อภิญา เพื่องฟูสกุล, 2541)

การปรับปรุงกระบวนการพิจารณาคดีทางวินัยสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยึดหลักธรรมาภิบาล จึงเป็นภารกิจสำคัญที่มีผลต่อการดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและศรัทธาของพุทธศาสนิกชน สถาบันสงฆ์ควรมีมาตรฐานและกลไกที่ชัดเจนในการตรวจสอบและวินิจัยคดี รวมถึงการปรับขั้นตอนที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบททางสังคมในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าการพิจารณาคดีของพระสงฆ์เป็นไปอย่างยุติธรรม สอดคล้องกับทั้งหลักพระธรรมวินัยและข้อกฎหมายของรัฐ (แสวง อุดมศรี, 2559)

นอกจากนี้ การพัฒนาและยกระดับบทบาทของสถาบันตุลาการสงฆ์ให้มีศักยภาพในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ก็เป็นอีกประเด็นสำคัญที่ต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะการจัดตั้งมาตรฐานการดำเนินงานที่ส่งเสริมความเป็นธรรม ความเป็นกลาง และการบูรณาการแนวทางระหว่างหลักพระธรรมวินัยกับกฎหมายบ้านเมืองอย่างสมดุล อันจะนำไปสู่การยกระดับกระบวนการชำระคดีทางวินัยสงฆ์ให้มีความโปร่งใส เป็นที่ยอมรับในสังคม และตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม (แสวง อุดมศรี, 2559)

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทย โดยมีกฎหมายหลักคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งกำหนดโครงสร้างการปกครองสงฆ์ภายใต้การบริหารของมหาเถรสมาคมองค์กรสูงสุดในการจัดระเบียบคณะสงฆ์ ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชจนถึงเจ้าอาวาส หรือที่รวมเรียกว่า “พระสังฆาธิการ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2568) รัฐได้มอบอำนาจแก่มหาเถรสมาคมเพื่อบริหารกิจการพระพุทธศาสนาและธำรงพระธรรมวินัยให้นั่นคง

อย่างไรก็ตาม อำนาจของคณะสงฆ์มีทั้งในมิติทางกฎหมายของรัฐและหลักพระธรรมวินัย ซึ่งการซ้อนทับของอำนาจทั้งสองทำให้เกิดความไม่ชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องขอบเขตการใช้อำนาจของเจ้าคณะผู้ปกครอง และความจำเป็นในการถูกตรวจสอบภายใต้กรอบกฎหมาย แม้จะมีกฎหมายมหาชนฉบับที่ 11 พ.ศ. 2521 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ที่วางหลักคล้ายกระบวนการพิจารณาคดีในศาล แต่ในทางปฏิบัติกลับขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเจ้าคณะผู้ปกครองมากกว่าหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน อันอาจขัดกับหลักนิติธรรม จนนำไปสู่ปัญหาทางกฎหมายและการฟ้องร้องในศาลปกครอง ตัวอย่างจากคำวินิจฉัยของศาลปกครองระบุว่า การใช้อำนาจของเจ้าคณะตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ถือเป็นการใช้อำนาจ

ภายในองค์กรศาสนา ไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลปกครองตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองฯ พ.ศ. 2542 แม้มาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จะบัญญัติให้ผู้ดำรงตำแหน่งในคณะสงฆ์เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา แต่ไม่ถือเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตามนิยามในกฎหมายปกครอง (พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ), 2546)

จากปัญหาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของระบบการบริหารและการจัดการคดีในทางปกครองของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะต่อพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญในระบบการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งยังขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการข้อพิพาท ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย และเป็นที่ยอมรับในเชิงกฎหมายปกครอง การที่มหาเถรสมาคมไม่สามารถจัดการปัญหาดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบ หรือทันต่อสถานการณ์ จึงนำมาสู่กระแสวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมอย่างกว้างขวาง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหา และกลไกการบริหารงานของมหาเถรสมาคม ในฐานะองค์กรสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์ โดยมุ่งศึกษาว่า เหตุใดมหาเถรสมาคมจึงไม่สามารถจัดการกับปัญหาเชิงตุลาการของคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และควรมีแนวทางปรับปรุงระบบบริหารงานปกครองของคณะสงฆ์อย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพของพระสงฆ์ และพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับระบบการปกครองสงฆ์ กระบวนการ และวิธีการพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับการกระทำผิดพระวินัยและการกระทำผิดทางปกครองของพระสงฆ์
2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของกฎหมายและสถาบันตุลาการของคณะสงฆ์ไทยในกระบวนการยุติธรรม และบทบาทนี้ในด้านการจัดการคดีที่เกี่ยวข้องกับวินัยสงฆ์
3. เพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนาระบบการชำระคดีทางวินัยสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและความเป็นธรรมมากขึ้น โดยเน้นความเหมาะสมทั้งในด้านหลักศาสนาและข้อกฎหมาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยทางกฎหมายในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก (พระวินัย) ทำการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary

Research) รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องจากตำรา คำบรรยาย คำพิพากษาศาลฎีกา คำสั่งศาลปกครอง และคำอธิบายของนักการศาสนา นักกฎหมาย รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การพิจารณาคดีในทางปกครองสงฆ์ ศึกษากรณีปัญหาการชำระวินัยสงฆ์ โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก (พระวินัย) ทำการศึกษาวิจัยเอกสาร รวมทั้งกฎหมายที่ เกี่ยวข้องจาก ตำรา คำบรรยาย คำพิพากษาศาลฎีกา คำสั่งศาลปกครอง ความคิดเห็นของนักการศาสนา นักกฎหมาย ตลอดจนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีในทางปกครองของคณะสงฆ์

พบว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังมีข้อบกพร่องในหลายประการ โดยเฉพาะในด้าน บทบัญญัติว่าด้วยการลงโทษซึ่งมีขอบเขตที่แคบเกินไป และอัตราโทษที่กำหนดไว้ก็ไม่เหมาะสมต่อบริบท ของสังคมร่วมสมัย อันส่งผลให้ไม่สามารถคุ้มครองพระพุทธศาสนาได้อย่างเพียงพอ แม้ว่าจะมีการแก้ไข เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 แล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่อาจรองรับและแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรอบด้าน นอกจากนี้ กฎนิคหกรรม ซึ่งเป็นกลไกในการดำเนินการทางวินัยสงฆ์ ยังประสบปัญหาในเชิงโครงสร้างและการนำไปใช้ กล่าวคือ กระบวนการตามกฎนิคหกรรมมีลักษณะที่ ซับซ้อน ยุ่งยาก และไม่เหมาะสมต่อการปฏิบัติโดยพระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นองค์คณะพิจารณา อีกทั้ง โครงสร้างของกฎนิคหกรรม ก็ยังไม่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอิทธิพลอย่างแท้จริง

กฎนิคหกรรมดังกล่าว ทำหน้าที่เพียงเป็นแนวทางในการดำเนินการ มิใช่เครื่องมือทางกฎหมาย ที่มีลักษณะบังคับใช้โทษอย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาอีกประการที่สำคัญคือ ผู้ที่มีหน้าที่ในการใช้กฎ นิคหกรรมส่วนใหญ่ มักไม่มีพื้นฐานความรู้ทางด้านกฎหมาย ส่งผลให้เกิดความผิดพลาดในกระบวนการ เช่น การดำเนินการที่ไม่เป็นไปตามขั้นตอน หรือปฏิบัติผิดไปจากสาระสำคัญของกฎนิคหกรรม ยิ่งไป กว่านั้น บุคคลผู้บังคับใช้กฎนิคหกรรมมักถือว่าตนเองเป็นเพียงนักปกครอง มิใช่ นักกฎหมาย ซึ่งนำไปสู่ ความล่าช้าในการแก้ไขปัญหา และในบางกรณี บุคคลผู้พิจารณาคดีกลับมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภิกษุผู้ถูกร้องเรียน อันอาจนำไปสู่ข้อกังวลในเรื่องความเป็นกลางและความเที่ยงธรรมในกระบวนการพิจารณา (ไสว จิตเพียร, 2543)

2. การศึกษาพัฒนาการของกฎหมายและพระวินัยซึ่งมอบอำนาจให้คณะสงฆ์ดำเนินการทางวินัยต่อพระภิกษุในประเทศไทย

พบว่า กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

ถือเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่กำหนดให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุด ในการพิจารณาและลงโทษพระภิกษุที่กระทำความผิดทางวินัย แม้กฎนิคกรรมจะมีบทบาทสำคัญในการดำรงรักษาความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในเชิงโครงสร้างและเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในทางปฏิบัติ

กฎนิคกรรมยังมีลักษณะของความไม่สมบูรณ์ในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการสืบค้นข้อเท็จจริงตามระบบกล่าวหา ซึ่งแม้จะเป็นกลไกที่ใช้ในการตรวจสอบความผิด แต่ก็ยังเป็นช่องโหว่สำคัญที่อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบของพระภิกษุผู้กระทำผิด กระบวนการนิคกรรมมักดำเนินไปอย่างล่าช้าและไม่ทันต่อสถานการณ์ ส่งผลให้พระสงฆ์บางรูปสามารถใช้ช่องว่างของกฎหมายเพื่อหลีกเลี่ยงการรับโทษได้ ได้แก่

1) พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาอาจปฏิเสธพยานหลักฐาน และไม่ให้ความร่วมมือในการสอบสวน ทำให้การพิสูจน์ความจริงเป็นไปได้ยาก

2) ผู้กระทำผิดบางรายอาจใช้กลยุทธ์ทางกฎหมาย เช่น การถ่วงเวลา หรือทำลายหลักฐาน เพื่อให้คดีหมดสภาพการพิจารณา

3) การกระทำบางประการ แม้มิได้เข้าข่ายความผิดร้ายแรงตามพระธรรมวินัย เช่น การดื่มสุรา เล่นการพนัน หรือไปนสถานที่ไม่ไฉริกร แต่กลับถูกสังคมโลกวิจารย์อย่างรุนแรง และส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสายตาสาธารณชน (อดุลย์ นุแบ่งถา, 2552)

ข้อเท็จจริงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้กฎนิคกรรมจะถูกออกแบบมาเพื่อธำรงพระธรรมวินัย หากแต่ในทางปฏิบัติยังจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงทั้งในด้านเนื้อหาและกระบวนการ เพื่อให้สามารถรับมือกับปัญหาที่ซับซ้อนและสอดคล้องกับบริบททางสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางในการแก้ไขปรับปรุงข้อผิดพลาดเกี่ยวกับการพิจารณาคดีปกครองสงฆ์ที่มีผลต่อพระธรรมวินัย ซึ่งส่งผลต่อหลักพระธรรมวินัย จำเป็นต้องพิจารณาจากบริบทแห่งการบัญญัติพระวินัยในพระพุทธศาสนา โดยพิจารณาจากหลักฐานในพระไตรปิฎกและคำอธิบายของบูรพาจารย์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระธรรมวินัย หรือ สิกขาบทมิได้ถูกบัญญัติขึ้นล่วงหน้า แต่ทรงบัญญัติขึ้นตามเหตุการณ์และพฤติกรรมของพระภิกษุในขณะนั้น เมื่อจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น ย่อมมีผู้ประพฤติตนไม่เหมาะสม แตกต่างไปจากวิถีแห่งสมณเพศ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงกำหนดข้อวัตรปฏิบัติ เพื่อป้องกันมิให้เกิดพฤติกรรมที่อาจนำไปสู่การเสื่อมเสียพระพุทธศาสนา โดยการบัญญัติแต่ละสิกขาบทนั้น

ต้องได้รับความเห็นชอบโดยมติมหาสงฆ์ และสิกขาบทต่าง ๆ มีลำดับความร้ายแรงแตกต่างกันไปตามระดับโทษานุโทษ

พระธรรมวินัยจึงมิได้เป็นบทบัญญัติที่เรียงตามลำดับความผิด แต่เป็นผลจากการตอบสนองต่อพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริง ทั้งนี้ สิกขาบทยังสะท้อนให้เห็นถึงความลุ่มลึกทางพุทธปัญญา เนื่องจากแม้จะถูกบัญญัติในอดีต แต่ยังคงมีความร่วมสมัยและเหมาะสมต่อการนำมาใช้ได้ในทุกยุคสมัย โดยไม่มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกหรือบริบททางการเมืองของรัฐแต่อย่างใด จึงอาจกล่าวได้ว่า พระธรรมวินัยเป็น “ธรรมนูญแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์” อย่างแท้จริง (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541)

สำหรับแนวทางที่ควรพิจารณาในการปรับปรุงระบบกฎหมายและการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน มีข้อเสนอจำนวน 8 ประการ ได้แก่ 1) การแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ร่วมสมัย 2) การส่งเสริมและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านกฎหมายให้แก่พระภิกษุ สามเณร ตลอดจนประชาชนทั่วไป เพื่อให้มีความเข้าใจในสิทธิ หน้าที่ และกระบวนการยุติธรรม 3) การกำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น 4) การทบทวนและปรับปรุงกฎระเบียบ ข้อบังคับ และขั้นตอนปฏิบัติงานที่อาจเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพการดำเนินงาน 5) การตรากฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุและสามเณรให้เสมอภาคกับผู้ที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ 6) การจัดตั้งสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุและสามเณรที่กระทำผิดวินัย 7) การมอบอำนาจให้คณะสงฆ์มีบทบาทในการพิจารณาความผิดทางวินัยโดยตรง 8) การจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจด้านกฎหมายสงฆ์ เช่น กองนิติการสงฆ์ เพื่อเป็นกลไกสนับสนุนทางกฎหมายอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง “การพิจารณาคดีในทางปกครองสงฆ์: ศึกษากรณีปัญหาการชำระวินัยสงฆ์” พบว่า ในปัจจุบันพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุมีความหลากหลาย ทั้งในลักษณะที่เป็นความผิดตามกฎหมายบ้านเมือง และความผิดตามกฎหมายคณะสงฆ์ ในบางกรณี การกระทำเพียงครั้งเดียวอาจเข้าข่ายเป็นความผิดทั้งสองประเภทกฎหมาย ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเกี่ยวข้องกับอำนาจของทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายคณะสงฆ์

ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นคือ เมื่อการกระทำใดการกระทำหนึ่งฝ่าฝืนทั้งกฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์ ควรมีการกำหนดลำดับความสำคัญของกฎหมายที่ใช้บังคับอย่างชัดเจนว่าจะถือกฎหมายฉบับใดเป็นหลัก และฉบับใดเป็นรอง หากการพิจารณาและลงโทษไม่เป็นไปตามลำดับที่เหมาะสม ก็อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหาได้ ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม จึงจำเป็นต้องทบทวนและกำหนดลำดับชั้นของกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน

ผู้วิจัยได้เสนอประเด็นอภิปรายเกี่ยวกับแนวทางการปรับปรุงกฎหมายและการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน โดยมีข้อเสนอที่สำคัญ 12 ประการ ดังนี้

1. แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมและสถานการณ์ร่วมสมัย โดยผ่านกระบวนการสังขาพิจารณา
2. ส่งเสริมและพัฒนาความรู้ด้านกฎหมายแก่พระสงฆ์ด้วยการจัดตั้งสถาบันการศึกษา ระดับวิทยาลัยเฉพาะทาง
3. คณะสงฆ์ควรมีระบบกำกับ ติดตาม และประเมินผลการบังคับใช้กฎหมายกับพระภิกษุสามเณรอย่างเป็นระบบ
4. เพิ่มบทบัญญัติทางอาญาและแพ่งที่ครอบคลุมความผิดของพระภิกษุสามเณรในกรณีที่เป็นโลกวิสัย
5. กำหนดหลักเกณฑ์และกระบวนการพิจารณาความดีความชอบให้ชัดเจน โปร่งใส และเป็นธรรม
6. แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาสงฆ์
7. จัดทำบทบัญญัติเพื่อรองรับการดำเนินการทางพระวินัย (พระวินยาการ) อย่างชัดเจน
8. ตรากฎหมายเพื่อคุ้มครองพระภิกษุสามเณรผู้กระทำความผิดเล็กน้อย หรือผู้ถูกกล่าวหาที่ยังมิได้ลาสิกขา ให้ได้รับสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเหมาะสม
9. ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารของคณะสงฆ์ให้มีลักษณะของการกระจายอำนาจ เพื่อเสริมสร้างความคล่องตัวในการบริหารจัดการ
10. ทบทวนและปรับปรุงระเบียบการแต่งตั้งพระสงฆ์ให้เหมาะสมกับบริบทของพระภิกษุในยุคปัจจุบัน

11. พิจารณาจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์แผนกคดีสงฆ์โดยเฉพาะ เพื่อให้การพิจารณาคดีทางสงฆ์เป็นไปโดยมีมาตรฐาน

12. ผลักดันให้มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีสงฆ์ขึ้น โดยเฉพาะ เพื่อให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมสงฆ์มีความชัดเจน เป็นระบบ และเป็นที่ยอมรับในทางสังคม (ประเวศน์ มหารัตน์สกุล, 2563)

จากสภาพกฎหมายและแนวทางในการแก้ไขปัญหของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ สามารถจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

1. **กฎหมายที่มีสภาพเอื้อต่อการปกครองคณะสงฆ์** เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งมิพัฒนาการปรับปรุงแก้ไขมาโดยลำดับ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและการเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ในแต่ละยุคสมัย

2. **กฎหมายที่มีสภาพไม่เอื้อต่อการปกครองคณะสงฆ์** จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น กฎหมายบางฉบับที่มีผลบังคับใช้เฉพาะกับนักบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมในการปฏิบัติต่อบุคคลในสังคม ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับคณะสงฆ์ควรดำเนินการปรับปรุงและพัฒนากฎหมายต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับยุคสมัย รวมถึงการตรากฎหมายเพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนา (พระสิทธินิติธาดา, 2559)

3. **แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกอำนาจในการปกครองสูงสุดหรืออำนาจอธิปไตยออกเป็น 3 ฝ่าย** ได้แก่ อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้แต่ละฝ่ายสามารถถ่วงดุลและตรวจสอบซึ่งกันและกัน (เอกวิทย์ มณีธร, 2556) รวมถึงการแบ่งแยกอำนาจอย่างชัดเจนระหว่างฝ่ายบ้านเมืองกับฝ่ายศาสนา เพื่อรักษาความเป็นอิสระของแต่ละฝ่ายและจำกัดการแทรกแซงระหว่างกัน (Nicholas Aroney, 2022) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน อำนาจทั้งสามกลับถูกรวมศูนย์อยู่ที่เจ้าคณะผู้ปกครองเพียงผู้เดียว ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินการหรือออกคำสั่งตามกฎหมายและดุลยพินิจ ทั้งที่เจ้าคณะผู้ปกครองส่วนใหญ่มักมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ในขณะเดียวกัน การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะตุลาการสงฆ์ ยังขาดพระภิกษุที่มีความรู้เฉพาะทางอย่างแท้จริง จึงทำให้การดำเนินงานบางครั้งถูกแทรกแซงโดยผู้บังคับบัญชาระดับสูง และต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้แต่งตั้งตนขึ้นดำรงตำแหน่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการแยกอำนาจตุลาการออกจากอำนาจบริหารอย่างชัดเจน โดยพิจารณาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 45 ซึ่งระบุว่า “พระภิกษุที่มีตำแหน่งทางการปกครอง ถือเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา”

และตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ มิใช่เพียงเจ้าคณะปกครองเท่านั้นที่ถือเป็นเจ้าพนักงาน แต่รวมถึงรองเจ้าคณะในระดับต่าง ๆ ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าคณะปกครองได้เช่นกัน (พระปลัดมนู ฐานจาโร และคณะ, 2565)

4. อำนาจตุลาการสามารถกระจายไปยังพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละระดับได้

โดยพิจารณาจากวุฒิการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามแขนงวิชาที่สำเร็จมา เช่น คณะพระวินัยธร (ภิกษุผู้ทรงพระวินัย มีหน้าที่ดูแลด้านการประพฤติปฏิบัติตามพระวินัย) และพระธรรมธร (ภิกษุผู้ทรงพระธรรม มีหน้าที่ตรวจสอบคำแสดงธรรมให้สอดคล้องกับพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้) (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2556) ซึ่งในอดีตมีการแบ่งหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน และถือเป็นการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกัน ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวไม่เพียงช่วยควบคุมดูแลการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปอย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น แต่ยังป้องกันไม่ให้พระภิกษุผู้ปฏิบัติศาสนกิจดำเนินตนในทางที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อพระพุทธศาสนา (Halmai, G, 2015)

นอกจากนี้ ยังช่วยลดภาระหน้าที่ของเจ้าคณะปกครอง และเปิดโอกาสให้พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านเข้ามามีบทบาทในการบริหารงานคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น โดยการคัดเลือกบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งตุลาการสงฆ์ ควรกำหนดคุณสมบัติเฉพาะ เช่น ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายโดยตรง หรือสำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ปัจจุบันพระภิกษุที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมีจำนวนเพียงพอที่จะรองรับระบบดังกล่าว แต่ยังมีอุปสรรคสำคัญในด้านกฎระเบียบที่ต้องได้รับการปรับปรุงเพื่อรองรับการถ่ายโอนอำนาจ ซึ่งกระบวนการถ่ายโอนดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยเวลาและอาจเผชิญกับความยากลำบากจากเจ้าคณะผู้ปกครองเดิม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงสามารถเกิดขึ้นได้ หากได้รับการผลักดันอย่างจริงจังจากเจ้าคณะผู้ปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง “การพิจารณาคดีในทางปกครองสงฆ์: ศึกษากรณีปัญหาการชำระวินัยสงฆ์” ผู้วิจัยได้ค้นพบประเด็นที่ถือเป็นองค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์กฎหมายทั้งสามรูปแบบ ได้แก่ กฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และหลักพระธรรมวินัย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันในด้านบทลงโทษของแต่ละระบบกฎหมายอย่างมีนัยสำคัญและน่าสนใจ ทั้งนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของกฎหมายคณะสงฆ์ที่เปิดโอกาสให้ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามามีบทบาทในการกำกับดูแล

กระบวนการยุติธรรมสงฆ์มากจนเกินควร ประเด็นดังกล่าว ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์หยุดชะงักหรือล้าหลังเหลือตั้งแต่ในขั้นเริ่มต้น และอาจนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมแก่พระภิกษุผู้ตกเป็นจำเลย ซึ่งในบางกรณีอาจต้องตกอยู่ในภาวะเสียสิทธิหรือถูกจำกัดสิทธิตามระบบกฎหมายของรัฐ ไม่เพียงแต่ในมิติของพระธรรมวินัยเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงการดำเนินคดีในทางแพ่งและอาญาตามกฎหมายไทยอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า ระบบการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ยังคงต้องพึ่งพาอำนาจของฝ่ายบ้านเมืองในการจัดการคดีปกครองของสงฆ์ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานในด้านตุลาการของคณะสงฆ์ไม่สามารถเป็นไปอย่างอิสระ หากไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อจัดตั้งระบบตุลาการสงฆ์ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมแล้ว หายที่สุดระบบการพิจารณาคดีของคณะสงฆ์ก็อาจย้อนกลับไปสู่วิธีการแบบเดิมเช่นในอดีต

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพิจารณาคดีในทางปกครองสงฆ์: ศึกษากรณีปัญหาการชำระวินัยสงฆ์” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แม้มีการแก้ไขเพิ่มเติมแล้ว แต่ยังมีข้อจำกัดด้านบทลงโทษและไม่สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ขณะที่กฏนิคหกรรมซึ่งใช้ในกระบวนการพิจารณาทางวินัย มีโครงสร้างซับซ้อน ขาดประสิทธิภาพ และผู้ปฏิบัติมักไม่มีความรู้ทางกฎหมาย ส่งผลให้เกิดความล่าช้าและความไม่เป็นธรรมในการพิจารณาคดี นอกจากนี้ยังพบว่า กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 แม้เป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาระเบียบสงฆ์ แต่ยังเปิดช่องให้หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ และไม่สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนได้อย่างทันทั่วทั้งที่ อีกทั้งกระบวนการสอบสวนตามระบบกล่าวหา ยังขาดความเป็นกลางและโปร่งใส แนวทางการปรับปรุง ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระธรรมวินัยซึ่งถือเป็นธรรมนุญแห่งชีวิตของพระภิกษุ โดยเสนอให้มีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การแยกบทบาทรัฐออกจากศาสนาอย่างชัดเจน การจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุนด้านกฎหมายสงฆ์ และการกระจายอำนาจสู่พระภิกษุผู้มีความรู้เฉพาะด้าน เพื่อเสริมสร้างระบบตุลาการสงฆ์ให้มีความเข้มแข็ง โปร่งใส และเป็นธรรม

ข้อเสนอแนะ

เพื่อเสริมสร้างความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ควรกำหนดมาตรการควบคุมและบทลงโทษเพิ่มเติมกรณีพระภิกษุกระทำอธิกรณ์ร้ายแรง (ปาราชิก) โดยถือพระธรรมวินัยเป็นกฎหมาย

สูงสุดของสงฆ์ พร้อมส่งเสริมให้คณะสงฆ์ศึกษาและยึดหลักคำสอนอย่างลึกซึ้ง เพื่อรักษาภาพลักษณ์และจริยธรรมของสงฆ์ จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. **ปรับปรุง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 25** ให้มหาเถรสมาคมกำหนดคุณสมบัติของผู้วินิจฉัยคดีวินัยสงฆ์อย่างชัดเจน โดยใช้ “พระวินัยธร” ที่ไม่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะปกครอง เพื่อความโปร่งใสและเป็นธรรม

2. **แก้ไขกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม** ควรเปลี่ยนนิยาม “ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม” ให้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพระธรรมวินัยและกฎหมาย โดยไม่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใด และเพิ่มเติมให้มีคณะกรรมการด้านกฎหมายเป็นที่ปรึกษาอย่างเป็นทางการ เพื่อป้องกันการแทรกแซงและยกระดับกระบวนการพิจารณาให้โปร่งใสงยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมพล โสมอินทร์. (2546). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล.
- ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. (2563). ปัจจัยการบริหารที่เกื้อหนุนการคงอยู่ของพุทธศาสนาในประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(7), 147-285.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *คำวัด: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : ช่อระกา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2556). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด*. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง.
- พระปลัดมนู ฐานจาโร และคณะ. (2565). กระบวนการยุติธรรม: สถาบันตุลาการของคณะสงฆ์ไทย. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 7(2), 383-399.
- พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ). (2546). การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีนิคหกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอุทัย นิลโกสีย์. (2544). *กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- พระสิทธินิติธาดา. (2559). สถานภาพทางกฎหมายของวัดที่มีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและ
สำนักสงฆ์. *วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์*, 5(1), 53-81.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2555). *โครงสร้างการบริหารงานคณะสงฆ์ไทย*. เรียกใช้
เมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <http://mcupress.mcu.ac.th/site/bud06.php>.
- รุจิรา สง่าแสง และ ประณต นันทิยะกุล. (2559). การบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์
ภาค 15 ตามแนวความคิดการบริหารจัดการคณะสงฆ์. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย
ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, 7(1), 100-112.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2541). *วินัยมุข เล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 39).
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- แสวง อุดมศรี. (2559). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. นนทบุรี : หจก.นิติธรรมการพิมพ์.
- ไสว จิตเพียร. (2543). กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย : ศึกษากรณีปัญหาองค์กรตุลาการและ
พิจารณาความอธิกรณ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505. ใน *วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์
มหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์*, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อดุลย์ นุแบ่งตา. (2552). การดำเนินการทางวินัยกับพระสงฆ์ที่กระทำผิดวินัย : พระราชบัญญัติคณะ
สงฆ์ พ.ศ.2505. *วารสารมหาวิทยาลัยนเรศวร*, 17(3), 287-292.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2541). ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย.
วารสารพุทธศาสนศึกษา, 5(1), 4-88.
- เอกวิทย์ มณีธร. (2556). *รัฐศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : เอ็ม.พี.เพรส.
- Halmai, G. (2015). *Religion and constitutionalism*. Budapest: Magyar Tudományos
Akadémia / Hungarian Academy of Sciences.
- Nicholas Aroney. (2022). *Oxford Handbook on Christianity and Law*. Oxford University
Press.

การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหา
ในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.)*

A STUDY OF SOLUTIONS TO PROBLEMS IN ISSUING IMPORTANT BOOKS
FOR THE ROYAL LAND

ชยุตม์ เสมอหน้า, เพิ่ม หลวงแก้ว

Chayut Samerna, Pherm Luangkaew

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Khon Kaen University Nong Khai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Chaityut1234@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน 2. ศึกษาปัญหาในการคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน 3. ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากคำพิพากษาศาลฎีกา ประมวลกฎหมายที่ดิน เอกสาร บทความ งานวิจัย ตั๋วบทกฎหมาย คู่มือราชการ และสื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า 1) อำนาจหน้าที่ในการดูแลที่ดินสาธารณสมบัติตกอยู่กับนายอำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกำหนดให้ทั้งสองฝ่ายมีบทบาทร่วมกันในการดูแลรักษาที่ดินที่ประชาชนใช้ร่วมกัน 2) ปัญหาหลักเกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างอำนาจหน้าที่ของผู้ดูแลกับผู้ออก นสล. โดยอำนาจในการออก นสล. อยู่กับอธิบดีกรมที่ดิน ขณะที่อำนาจในการดูแล การตรวจสอบ และการจัดการเบื้องต้นเป็นของนายอำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความล่าช้าและขาดประสิทธิภาพในการจัดการ อีกทั้งเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบยังขาดความรู้ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบ แผนที่ และลักษณะของที่ดินประเภทนี้ 3) แนวทางในการแก้ไข ควรจะต้องมีการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่

* Received: 3 June 2025; Revised: 21 June 2025; Accepted: 24 June 2025

พุทธศักราช 2457 โดยให้กรมที่ดินมีอำนาจร่วมกับนายอำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในด้านการออกหนังสือสำคัญ การวินิจฉัยข้อพิพาท และการกำหนดแนวเขตของที่ดิน รวมถึงการบูรณาการกับหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับที่ดินของรัฐอื่น ๆ เพื่อให้กระบวนการมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรม

คำสำคัญ: การออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง, สาธารณสมบัติของแผ่นดิน, ที่ดินซึ่งใช้ประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ

Abstract

This research article aims to: 1) examine the authority and responsibilities concerning the protection of public land designated for common use by citizens; 2) investigate the problems associated with safeguarding such public land; and 3) explore potential solutions to address challenges in issuing State Land Title Deeds (Nor Sor Lor – NSL). This study employs a qualitative research methodology by analyzing data from Supreme Court judgments, the Land Code, legal documents, academic articles, research papers, statutory provisions, official manuals, and relevant electronic media from both domestic and international sources.

The research findings reveal that: 1) the authority to manage public land rests with district officers and local administrative organizations (LAOs), as stipulated by the Local Administration Act B.E. 2457 (1914) and its amendments, which assign shared responsibilities to both parties in managing land used collectively by the public; 2) the core issue arises from the separation of authority between land custodians and the agency authorized to issue NSL deeds. While the Director-General of the Department of Lands holds the authority to issue NSLs, the responsibilities for oversight and preliminary management fall under the district officers and LAOs. This division results in delays and inefficiencies, compounded by a lack of technical knowledge among local officials regarding land classification, mapping, and characteristics; 3) the recommended solution is to amend the Local Administration Act B.E. 2457 to grant the Department of Lands

shared authority with district officers and LAOs in issuing NSLs, adjudicating disputes, and defining land boundaries. Additionally, integration with other state agencies responsible for public land such as the Agricultural Land Reform Office (ALRO), industrial estates, and the Forest Department is essential to ensure a more efficient, transparent, and equitable administrative process.

Keywords: Important documents for royal land, public property of the country, land that is used specifically for the benefit of the country.

บทนำ

การรังวัดและออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ที่ประชาชนใช้ร่วมกันหรือใช้เพื่อประโยชน์ของรัฐ เป็นภารกิจของกรมที่ดิน โดยอธิบดีกรมที่ดินมีอำนาจในการออกหนังสือสำคัญตามมาตรา 8 ตีร แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน (ราชกิจจานุเบกษา , 2497) อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าว ประสบปัญหาทั้งในด้านข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือ การบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์ ซึ่งส่งผลให้การใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชนเสื่อมสภาพ หรือก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการใช้ประโยชน์ของหน่วยงานรัฐและบุคคลทั่วไป อีกทั้งยังสร้างภาระให้แก่หน่วยงานผู้มีหน้าที่ดูแลรักษาที่ดินตามกฎหมาย (จรัสรัตน์ สร้อยเสริมทรัพย์, 2553) สาเหตุของการบุกรุกมีทั้งจากความไม่รู้แนวเขตที่ดินที่ชัดเจน และจากเจตนาที่ต้องการใช้ประโยชน์ในที่ดิน เช่น ทำกินหรืออยู่อาศัย เนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรที่ดินส่วนบุคคล ส่งผลให้เกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชน และนำไปสู่การสูญเสียงบประมาณในการแก้ไขข้อพิพาทโดยไม่จำเป็น ปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ ได้รับการระบุไว้ในนโยบายของรัฐบาล โดยเน้นการเร่งรัดการจัดทำหลักฐานแสดงแนวเขตที่ดินของรัฐ ผ่านการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) อย่างไรก็ตาม แม้มีการกำหนดเป้าหมายชัดเจน แต่กระบวนการดังกล่าวยังไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากยังคงพบการบุกรุกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดในกระบวนการดำเนินงาน (กรมที่ดิน, 2560) สาเหตุสำคัญของความล่าช้า ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ การจัดทำทะเบียนที่ดินสาธารณะประโยชน์ และการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์ของที่ดินเมื่อเวลาผ่านไป ประเด็นเหล่านี้นำไปสู่ข้อสงสัยว่า อำนาจหน้าที่ในการดูแลและคุ้มครองที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดินในปัจจุบัน มีความเหมาะสม

และมีประสิทธิภาพเพียงพอหรือไม่ รวมถึงบทบาทของการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง จะสามารถตอบโจทย์การคุ้มครองที่ดินเหล่านี้ได้เพียงใด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นในการวิเคราะห์อุปสรรคที่แท้จริงของกระบวนการดังกล่าว ตลอดจนหาแนวทางหรือมาตรการที่สามารถส่งเสริมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพ ครอบคลุม และทันต่อสถานการณ์ในระดับประเทศได้อย่างเป็นระบบ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยพิจารณาจากคำพิพากษาศาลฎีกา ประมวลกฎหมายที่ดิน พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ กฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง หนังสือเวียน และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า อำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ทั้งในส่วนที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันและที่ใช้เพื่อประโยชน์ของรัฐ ถูกกำหนดโดยกฎหมาย ระเบียบ และนโยบายของรัฐบาล ซึ่งมอบหมายให้หน่วยงานของรัฐมีบทบาทในการคุ้มครองทั้งทางตรงและทางอ้อม พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 มาตรา 122 (ราชกิจจานุเบกษา , 2457) ได้กำหนดให้นายอำเภอร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการดูแลและคุ้มครองที่ดินสาธารณประโยชน์ ขณะที่หน่วยงานอื่น รวมถึงกรมที่ดิน มีบทบาทสนับสนุนภายใต้อำนาจที่ระบุไว้ในกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง (กรมที่ดิน, 2560)

แม้กรมที่ดินจะมีความเชี่ยวชาญในการรังวัดและตรวจสอบการใช้ที่ดิน แต่กลับไม่มีอำนาจโดยตรงในการดูแลหรือป้องกันที่ดินสาธารณะ หน้าที่หลักของกรมที่ดินคือการสนับสนุนการตรวจสอบข้อเท็จจริงให้แก่เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2553 ข้อ 12 (ราชกิจจานุเบกษา, 2553) รวมถึงการจัดทำหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ตามมาตรา 8 ตรี แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

อย่างไรก็ตาม กรมที่ดินไม่มีอำนาจในการกำหนดหรือชี้แนวเขตที่ดินสาธารณะด้วยตนเอง หน้าที่ดังกล่าวอยู่ภายใต้การดำเนินการของนายอำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งในหลายกรณีเจ้าหน้าที่เหล่านี้ขาดความรู้เฉพาะทาง เช่น การอ่านและแปลภาพถ่ายทางอากาศ หรือการตีความแนวเขต ทำให้การนำชี้และการรังวัดอาจเกิดความผิดพลาด หรือไม่กล้าดำเนินการเพราะเกรงว่าจะละเมิดสิทธิของเอกชน (บุญแสง พลະสีก, 2529) นอกจากนี้ แม้อธิบดีกรมที่ดินจะเป็นผู้มีอำนาจลงนามในหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง แต่การมอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดยังไม่ก่อให้เกิดความคล่องตัวเท่าที่ควร เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีการออกโฉนดที่ดินที่เจ้าพนักงานที่ดินประจำจังหวัดสามารถดำเนินการได้โดยตรง ปัญหาอื่นที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของระบบ ได้แก่ ขาดระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน

ทันสมัย และเอื้อต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ อีกทั้งบุคลากรผู้มีอำนาจหรือผู้ดำเนินการยังขาดความชำนาญเฉพาะด้าน

แม้ปัญหาข้างต้นอาจยังไม่ส่งผลกระทบในระดับร้ายแรง แต่หากมีการปรับปรุงระเบียบ และเสริมสร้างศักยภาพของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ย่อมจะช่วยให้การจัดทำหลักฐานแนวเขตของที่ดินรัฐมีความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งจะเอื้อต่อการบริหารจัดการและการคุ้มครองที่สาธารณะในระยะยาว (กรมที่ดิน, 2554) ประเด็นปัญหาที่สำคัญประกอบด้วย 1. ความไม่ชัดเจนของกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษา และการลงนามในหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง 2. ปัญหาในการออก นส. สำหรับที่ดินสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ของหน่วยงานอื่น เช่น ส.ป.ก. นิคมอุตสาหกรรม หรือพื้นที่ป่าไม้ 3. ระเบียบปฏิบัติที่ล้าสมัย ขาดความยืดหยุ่น และไม่เอื้อต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ 4. ข้อยกเว้นด้านความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ทั้งฝ่ายดูแลรักษาตามกฎหมายและฝ่ายรังวัดจากกรมที่ดิน

ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรที่จะได้ศึกษาปัญหาที่แท้จริง ในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นส.) เพื่อจะได้ทราบแนวทางที่เหมาะสมในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นส.) ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน
2. เพื่อศึกษาปัญหาในการคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นส.)

สมมติฐานการวิจัย

การออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นส.) ที่สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง จะสามารถแก้ปัญหาการบุกรุกของประชาชนในที่ดิน อันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน หรือที่ดินที่ใช้ประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นการบุกรุกเข้าไปทำให้เสื่อมสภาพของการใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือก่อให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการเข้าไปใช้ประโยชน์ของหน่วยงานของรัฐ ที่มีอำนาจในการดูแลรักษาตามกฎหมายก็ตาม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูล และทบทวนเอกสาร บทความ คู่มือ วารสาร งานวิจัย ตำรับกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา ประมวลกฎหมายที่ดิน พระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ สื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากภายในประเทศไทย และจากต่างประเทศ เป็นต้น โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ศึกษาเอกสาร กฎหมาย กฎ ระเบียบ หลักเกณฑ์ คู่มือในการปฏิบัติงาน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วารสาร คำพิพากษาศาลฎีกา ประมวลกฎหมายที่ดิน พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ สื่อสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์สรุปเชิงพรรณนาในการอธิบายขยายความต่อไป

ขอบเขตและข้อจำกัดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความเหมาะสมในอำนาจการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง ของผู้มีอำนาจตามกฎหมาย ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินการในเรื่องที่วิจัย โดยศึกษาจากระเบียบและกฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งบุคคล แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขให้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนความคุ้มค่าของงบประมาณของรัฐที่ต้องเสียไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ผลการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. การศึกษาอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ผลการศึกษาพบว่า อำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันนั้น เป็นของนายอำเภอร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 ที่กำหนดให้นายอำเภอมีหน้าที่ร่วมกับ อปท. ในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน.

2. การศึกษาปัญหาในการคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง

(นสล.) นั้น เกิดขึ้นทั้งจากระเบียบกฎหมายและทั้งจากตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ในส่วนที่เกี่ยวกับระเบียบกฎหมายนั้นพบว่า กฎหมายได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้ดูแลรักษากับผู้ออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ที่มีใช้เป็นคนคนเดียวกัน โดยตามกฎหมายหากเป็นที่ดินตามมาตรา 1304(1)-(2) จะเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 มาตรา 122 ที่ได้กำหนดให้นายอำเภอมีหน้าที่ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน และที่ดินสาธารณประโยชน์อื่นอันอยู่ในเขตอำเภอ อำนาจหน้าที่ดังกล่าวรวมถึงการระงับข้อพิพาทหรือร้องทุกข์กล่าวโทษดำเนินคดีตามนัยของมาตรา 122 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน พ.ศ.2553 ในส่วนอำนาจหน้าที่ในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) จะเป็นของอธิบดีกรมที่ดินตามมาตรา 8 ตรี แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน และกฎกระทรวงฉบับที่ 26 (พ.ศ.2516) (ราชกิจจานุเบกษา , 2516) และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 45 (พ.ศ. 2537) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497

อำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษากับการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ได้มีการแยกอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติภารกิจทั้งสองกรณีไว้อย่างชัดเจน ซึ่งอาจจะมีข้อติดอยู่บ้างในแง่ของการคานอำนาจระหว่างหน่วยงาน และตัวบุคคล แต่จะมีปัญหาในทางปฏิบัติของการดำเนินการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ทั้งในเรื่องของความล่าช้าและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน เนื่องจากอำนาจหน้าที่ในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) เป็นของบุคคลหนึ่งแต่อำนาจหน้าที่ในการดูแลสำรวจตรวจสอบกลับเป็นของอีกบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลตามกฎหมายจะขาดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญในเรื่องที่เกี่ยวกับรูปแบบ แผนที่ ลักษณะ และคุณสมบัติ ตลอดจนประเภทของที่ดินสาธารณประโยชน์ ซึ่งเมื่อมีข้อพิพาท หรือปัญหาเกี่ยวกับเรื่องใดคนที่เห็นหัวหน้าส่วนราชการ ก็จะมอบอำนาจในการแก้ปัญหา นั้น ๆ ให้กับหน่วยงานที่มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นเป็นผู้แก้ไขปัญหา ซึ่งอาจทำให้ผู้มีอำนาจตามกฎหมายในการดูแลรักษาที่ดินของรัฐเหล่านั้นไม่มีความรู้ ความชำนาญในเรื่องที่เกี่ยวกับที่ดินของรัฐในแง่ต่าง ๆ อย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองป้องกัน หรือบริหารจัดการในเรื่องอื่น ๆ ในขณะเดียวกันระเบียบและกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารที่ดินของรัฐ เช่น การขอใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ การขออนุญาตสภาพ เป็นต้น ได้กำหนดให้เป็น

อำนาจหน้าที่ของกรมที่ดินเป็นผู้รับคำขอ ซึ่งหน่วยงานของกรมที่ดินแม้จะมีอำนาจในการรับคำขออนุญาตออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง แต่กลับไม่มีอำนาจในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการที่จะใช้อำนาจในการวินิจฉัยข้อพิพาท ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแนวเขตที่ดินสาธารณะที่ตนเองรังวัดเพื่อจัดทำแผนที่ หรือวินิจฉัยเกี่ยวกับสภาพของที่ดินของรัฐ ทั้งที่เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญที่สุด จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การดำเนินการมีความล่าช้าไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ควรจะเป็น

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) จะต้องมีการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 โดยกำหนดให้กรมที่ดินมีอำนาจร่วมกับนายอำเภอท้องที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอำนาจเกี่ยวกับการวินิจฉัยในสภาพและแนวเขตที่ดินรวมตลอดทั้งที่ดินที่อยู่ในเขตอำนาจของหน่วยงานงานของรัฐอื่นที่มีอำนาจหน้าที่เฉพาะเกี่ยวกับที่ดิน เช่น สำนักงานการปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก) นิคมต่าง ๆ ป่าไม้ หรืออื่น ๆ ด้วย

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยปัญหาการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) พบว่า มีสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. การกำหนดอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน กับอำนาจในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ได้ถูกแยกออกจากกันอย่างชัดเจน ส่งผลให้กรมที่ดินไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตรง ในการคุ้มครองหรือป้องกันที่ดินสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน และที่ดินของรัฐประเภทอื่น ๆ หากแต่มีบทบาทในเชิงสนับสนุนผ่านกระบวนการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการตรวจสอบข้อเท็จจริง โดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2553 ข้อ 12

นอกจากนี้ กรมที่ดินยังมิได้ออกระเบียบภายในที่รองรับกระบวนการดำเนินการดังกล่าว จึงไม่มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยหรือชี้ขาดสภาพและแนวเขตของที่ดินสาธารณะประโยชน์ ในระหว่างดำเนินการรังวัดและออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง หากมีการมอบอำนาจดังกล่าวให้แก่กรมที่ดินจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการอธิบายข้อเท็จจริงทางวิชาการต่อคู่กรณี ในกรณีเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของกรมที่ดินมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางทั้งด้านแผนที่ รูปแปลง และ

ประเภทของที่ดินสาธารณประโยชน์ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความล่าช้าในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (คมสันต์ ศรีพรหมและคณะ, 2561)

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ หากเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดิน เจ้าหน้าที่กรมที่ดินจำเป็นต้องรอการยืนยันหรือการนำชี้แนวเขตจากผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายก่อน จึงจะสามารถดำเนินการรังวัดและออกหนังสือสำคัญได้ ซึ่งผู้มีอำนาจหน้าที่ดังกล่าวส่วนใหญ่ไม่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เนื่องจากภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการใช้ การขึ้นทะเบียน และการจัดการที่ดินสาธารณประโยชน์ในทางปฏิบัติขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของกรมที่ดินแทบทั้งสิ้น ผลที่ตามมาคือ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมักหลีกเลี่ยงการวินิจฉัยชี้ขาดเมื่อเกิดข้อพิพาท เนื่องจากเกรงต่อความเสี่ยงทางกฎหมาย ซึ่งนำไปสู่ความล่าช้าในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงในที่สุด

2. ที่ดินสาธารณประโยชน์ที่อยู่ในเขตอำนาจของหน่วยงานอื่น เช่น เขตดำเนินการของ ส.ป.ก. เขตนิคมต่าง ๆ หรือเขตป่าไม้ เป็นต้น ปัญหาอุปสรรคคือ จะต้องสอบถามหรือขอความเห็นชอบจากหน่วยงานนั้น ๆ ก่อน ซึ่งส่วนมากจะพิจารณาเพื่อให้ความเห็นส่งมาล่าช้า (ทวิ เป็นหะชัน, 2565) ซึ่งอาจเกิดจากกฎระเบียบและหลักปฏิบัติของหน่วยงานในเรื่องดังกล่าวไม่เหมือนกัน หรือบางครั้งหน่วยงานนั้นอาจจะถือว่าไม่ใช่หน้าที่โดยตรงของตน จึงทำให้ไม่เร่งรัดที่จะแจ้งความเห็น ซึ่งจากประสบการณ์ของผู้วิจัย การดำเนินการในกรณีนี้ ทำให้มีงานค้างดำเนินการเป็นเวลาหลายปี และจำนวนมาก เพราะต้องรอความเห็นชอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าว

3. เกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ที่ได้มีบังคับใช้มาเป็นเวลานาน และไม่มีความชัดเจนเพียงพอ จึงไม่เอื้อในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ซึ่งส่งผลให้เกิดความล่าช้าตามมา และเจ้าหน้าที่บางคนไม่ได้ปฏิบัติตามระเบียบ เพราะเหตุไม่มีความเข้าใจเพียงพอ และในขณะนี้ก็ยังไม่มีการระบุว่าด้วยการรังวัดออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) โดยเฉพาะ ควรมีระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงโดยตรง เพื่อความชัดเจน เพราะไม่เหมือนกับการรังวัดออกเอกสารสิทธิในที่ดินของเอกชน

4. การกำหนดคุณลักษณะของที่ดิน ที่จะออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ยังไม่มีความยืดหยุ่น ที่ง่ายต่อการดำเนินการ เช่น การกำหนดให้ที่สาธารณประโยชน์ โดยสภาพมีแนวเขตธรรมชาติ มีความพร้อมทางกายภาพสามารถออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ได้ เป็นต้น

5. ความเหมาะสมของผู้ลงนามในหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) และการตรวจสอบเอกสารสิทธิในกรณีการคัดค้านว่า ควรจะเป็นใคร ไม่ว่าจะเป็นอธิบดีกรมที่ดิน ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือเจ้าหน้าที่ของกรมที่ดินเอง

6. ปัญหาความเชี่ยวชาญในระเบียบ และกฎหมาย ตลอดจนปัญหาข้อเท็จจริงของเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจดูแลรักษาตามกฎหมาย หรือเจ้าหน้าที่ของกรมที่ดินผู้ทำการรังวัดออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงเอง

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

ผลการวิจัยนี้สรุปได้ว่า ปัญหาหลักในการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) เกิดจากโครงสร้างอำนาจหน้าที่ที่แยกออกจากกันระหว่างหน่วยงานผู้ดูแลรักษาที่ดินของรัฐ ได้แก่ นายอำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับกรมที่ดินซึ่งมีอำนาจในการออก นสล. แต่ไม่มีอำนาจวินิจฉัยข้อพิพาทหรือสถานภาพของที่ดินโดยตรง แม้กรมที่ดินจะมีความเชี่ยวชาญด้านการรังวัดและแผนที่ แต่การขาดอำนาจวินิจฉัยกลับทำให้การดำเนินงานล่าช้า ขาดความคล่องตัว และส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของกระบวนการทั้งหมด ในทางกลับกัน หน่วยงานท้องถิ่นที่มีอำนาจตามกฎหมายในการดูแลกลับขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องลักษณะและประเภทของที่ดินสาธารณะประโยชน์ อีกทั้งระเบียบปฏิบัติและกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังมีความล้าสมัย ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และขาดความยืดหยุ่นเพียงพอ นอกจากนี้ การประสานงานกับหน่วยงานที่มีเขตพื้นที่ทับซ้อน เช่น ส.ป.ก. เขตป่าไม้ หรือเขตนิกม ก็เป็นอุปสรรคสำคัญที่ก่อให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงาน จากปัญหาดังกล่าว จะต้องมีการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่พุทธศักราช 2457 โดยกำหนดให้กรมที่ดินมีอำนาจร่วมกับนายอำเภอท้องที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอำนาจเกี่ยวกับการวินิจฉัยในสถานภาพและแนวเขตที่ดินรวมตลอดทั้งที่ดินที่อยู่ในเขตอำนาจของหน่วยงานงานของรัฐอื่นที่มีอำนาจหน้าที่เฉพาะเกี่ยวกับที่ดิน เช่น สำนักงานการปฏิรูปที่ดิน (ส.ป.ก) นิกมต่างๆ ป่าไม้ หรืออื่นๆ ด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ต้องปรับปรุงกฎหมายที่ดินสาธารณะประโยชน์ตามมาตรา 1304 (1) – (2) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2551 มาตรา 122 ให้กรมที่ดินมีอำนาจร่วมกับนายอำเภอและองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้านการวินิจฉัยสถานภาพและแนวเขตของที่ดินสาธารณประโยชน์ และการพิจารณาข้อคัดค้านสิทธิในเบื้องต้น

2. ต้องแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับที่ดินสาธารณประโยชน์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐเฉพาะ เช่น ส.ป.ก. นิคมต่าง ๆ หรือกรมป่าไม้ ให้สอดคล้องกับอำนาจการวินิจฉัย สถานภาพ แนวเขต และการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) พร้อมทั้งปรับปรุงระเบียบที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัยและรองรับสถานการณ์ปัจจุบัน

3. จะต้องจัดทำระเบียบเฉพาะสำหรับการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงให้ครอบคลุมที่ดินของรัฐทุกประเภท โดยไม่ต้องอนุโลมจากระเบียบของที่ดินประเภทอื่น พร้อมทั้งพัฒนาระบบจัดเก็บ ข้อมูลแผนที่ที่ดินให้มีความถูกต้อง ชัดเจน ทันสมัย และสามารถตรวจสอบย้อนหลังได้ เพื่อใช้ควบคุม อาณาเขตในการออกหนังสือสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. กรมที่ดินจะต้องจัดให้มีการฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้แก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอย่าง สม่ำเสมอ ทั้งด้านการจัดการที่ดินประเภทต่าง ๆ ทักษะการบริหารจัดการมวลชน การเจรจาต่อรอง และการพัฒนาทักษะเฉพาะด้าน โดยส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงสนับสนุนการ เรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ (E-Learning) เพื่อยกระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงาน

เอกสารอ้างอิง

- กรมที่ดิน. (2554). คู่มือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็น สาธารณสมบัติของแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- กรมที่ดิน. (2560). คู่มือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการรังวัดเพื่อออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.
- คมสันต์ ศรีพรหมและคณะ. (2561). การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาในการคุ้มครองป้องกันที่ดินอัน เป็น สาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันของกรมที่ดิน. ใน เอกสารการวิจัย หลักสูตรนักบริหารงานที่ดินระดับสูง โรงเรียนนักบริหารงานที่ดินระดับสูง. โรงเรียนนัก บริหารงานที่ดินระดับสูง กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย.
- จรัสรัตน์ สร้อยเสริมทรัพย์. (2553). มาตรการทางกฎหมายในการบังคับใช้เกี่ยวกับการบุกรุกที่สาธารณ สมบัติของแผ่นดิน. วารสารหาดใหญ่วิชาการ, 8(1), 79-81.

- ทวี เป็นหะซัน. (2565). ปัจจัยความสำเร็จโครงการเดินสำรวจออกโฉนดที่ดินในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ของกรมที่ดิน กรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส. ใน *การศึกษาดูงานหลักสูตรนักปกครองระดับสูง (นปส.) รุ่นที่ 79*. สถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย.
- บุญแสง พลະสีก. (2529). *การดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร : กรมที่ดิน.
- พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม. (2457). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31 หน้า 229 (17 กรกฎาคม 2457),
- พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497. (2497). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 71 ตอนที่ 78 ฉบับพิเศษ หน้า 3 (30 พฤศจิกายน 2497).
- พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497. (2516). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 90 ตอนที่ 106 หน้า 349 (21 สิงหาคม 2516)
- ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน. (2553). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 127 ตอนพิเศษ 95 ง หน้า 6 (6 สิงหาคม 2553)

มาตรการทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัด
ที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค*

LEGAL MEASURES FOR MANAGING TEMPLE ASSETS ACQUIRED
FROM SUBSIDIES AND DONATIONS

พระมหาวิทยา คำรัง, เพิ่ม หลวงแก้ว

Phramaha Wittaya Kamrang, Phem Luangkaew

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย

Khon kaen University, Nong khai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: wittayakhomrang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค 2) วิเคราะห์กฎหมายในส่วนของการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และอำนาจหน้าที่ของผู้จัดการดูแล 3) หาแนวทางแก้ไขปัญหาคือกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัยโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยเกี่ยวข้อง และกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการจัดการทรัพย์สินของวัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาคนั้นยังขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ ไม่ชัดเจนและอาจเกิดช่องทางการทุจริตได้ จากการวิเคราะห์กฎหมายนี้ ขาดการถ่วงดุลอำนาจ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะให้ 1) วางระเบียบปฏิบัติภายในวัด ตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด 2) จัดให้มีคณะกรรมการผู้มีความรู้ความสามารถจัดทำรายรับและรายจ่ายทรัพย์สินของวัด 3) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 ให้อำนาจเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป จึงมีอำนาจแต่เพียงผู้

* Received: 19 May 2025; Revised: 17 June 2025; Accepted: 21 June 2025

เดี่ยว ควรมีการถ่วงดุลอำนาจ ระบุงกฎหมายให้ชัดเจน การแต่งตั้งคณะกรรมการวัด ต้องประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่น ข้าราชการ ประชาชน ผู้มีความรู้ด้านต่าง ๆ ได้มีส่วนร่วมการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด ตามหลักธรรมาภิบาล อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย

คำสำคัญ: มาตรการกฎหมาย, ทรัพย์สินของวัด, เงินอุดหนุน, เงินบริจาค

Abstract

This research aims to 1) study the concepts and theories related to the management of temple assets obtained from subsidies and donations; 2) analyze the law on the management of temple assets obtained from subsidies and donations according to the Sangha Act B.E. 2505 and the authority and duties of the manager; and 3) find a solution to the legal problem of the management of temple assets obtained from subsidies and donations. This research is a qualitative research. The research was conducted by collecting data from concepts, theories, related research documents, and laws on temple asset management measures according to the Sangha Act B.E. 2505.

The research results found that the management of temple assets obtained from subsidies and donations is still inefficient because the Sangha Act B.E. 2505 and its amendments (No. 2) B.E. 2535 and the ministerial regulations issued under this Act are unclear and may lead to corruption. From the analysis of this law, there is a lack of checks and balances. Therefore, the researcher recommends 1) establishing regulations within the temple in strict accordance with the principles of the Dhamma and Vinaya; 2) establishing a committee with knowledge and ability. Prepare the income and expenditure of temple property. 3) The Sangha Act of 1962, amended (No. 2) of 1992, Section 31 gives the abbot the authority to be the representative of the temple in general affairs. Therefore, he has sole authority. There should be a balance of power and the law should be clearly specified. The appointment of the temple committee must consist of local government officials, civil servants, citizens, and people with knowledge in various fields who have participated in the management of temple

property according to the principles of good governance efficiently and in accordance with the principles of Buddhist discipline.

Keywords: Legal measures, Temple property, Subsidy, Donation.

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 7 “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก” และในเรื่องแนวนโยบายแห่งรัฐ หมวด 6 มาตรา 67 บัญญัติว่า “รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา มีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) และตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 72 วัดไทยในพระพุทธศาสนามีฐานะเป็นนิติบุคคล (Juristic Person) มีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และถือว่าเป็นองค์กรทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีความผูกพันเกี่ยวข้องกับบุคคล ชุมชน และสังคม สัมพันธ์กันตั้งแต่ แรกเกิดและช่วงสุดท้ายของชีวิต วัดมีกิจกรรมความหลากหลาย สามารถให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาทำบุญและประกอบศาสนกิจต่าง ๆ และเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งนันทนาการ ศูนย์กลางการเรียนรู้ การพัฒนาการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน (พระครูปริยัติสารการ, 2565) กิจกรรมการทำบุญให้ทานในโอกาสต่าง ๆ การจัดการทรัพย์สินที่ได้จากการบริจาคและการสนับสนุนนั้น ยังคงเผชิญปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะด้านความโปร่งใสและความเป็นระบบ การบริหารงานที่ขาดการควบคุมตรวจสอบอย่างเพียงพอ การใช้จ่ายเงินที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การทุจริต หรือการใช้เงินบริจาคผิดประเภท และมีปัญหาสาเหตุมาจากหลาย ๆ ปัจจัยที่เกิดขึ้น

ปัญหาด้านกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัด ปัญหาสำคัญคือการมีช่องว่างในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของวัด ซึ่งขาดกรอบกฎหมายที่มีความชัดเจน ส่งผลให้เกิดการตีความที่หลากหลายและความไม่สอดคล้องกันในการบังคับใช้ นอกจากนี้ บทลงโทษสำหรับการกระทำผิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของวัด ยังขาดความเข้มงวดเพียงพอ ทำให้เกิดการละเมิดและการทุจริตในกระบวนการจัดการทรัพย์สิน ปัญหาทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัด ข้อจำกัดของกฎหมาย

ที่ไม่ครอบคลุมหรือไม่ชัดเจน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของวัดในประเทศไทย มักจะอิงตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ข้อกฎหมายอาจมีข้อบกพร่องหลายประการ เช่น การระบุสิทธิในการควบคุมทรัพย์สินที่ไม่ชัดเจน ระเบียบวิธีการใช้จ่ายเงินอุดหนุนและเงินบริจาคที่มีอยู่ แต่ไม่ได้ลงรายละเอียดเพียงพอ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในการใช้ตีความหรือการนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง เช่น กฎหมายอาจไม่ชี้ชัดเกี่ยวกับการจัดการสินทรัพย์ถาวร หรือสินทรัพย์ที่เกิดขึ้นใหม่ที่ได้รับผ่านการบริจาค ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความเสี่ยงในการใช้งานผิดวัตถุประสงค์ของการบริจาคได้ กล่าวคือ 1) การขาดมาตรฐานในการจัดสรรและการควบคุมการใช้ทรัพย์สินของวัด การบริหารทรัพย์สินของวัดนั้น อาจต้องมีการแบ่งสัดส่วนหรือมีข้อกำหนดการใช้งานที่ชัดเจน เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้บริจาคและความต้องการของวัด แต่ในหลายกรณีอาจไม่มีแนวทางมาตรฐานที่ใช้ในการจัดการและควบคุมทรัพย์สิน เช่น การเก็บบันทึกรายรับรายจ่าย การบริหารสินทรัพย์ในรูปของเงินสดที่ได้รับบริจาคอย่างเหมาะสม สิ่งเหล่านี้อาจทำให้เกิดปัญหาการขาดความโปร่งใส และนำไปสู่การใช้จ่ายทรัพย์สินของวัดที่ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ 2) ข้อจำกัดในการตรวจสอบทรัพย์สินของวัดโดยภาครัฐ ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบและกำกับดูแลการจัดการทรัพย์สินของวัด แต่อาจเผชิญกับข้อจำกัดในแง่ของทรัพยากรในการตรวจสอบ เช่น บุคลากรหรือเครื่องมือเทคโนโลยี ทำให้การตรวจสอบความโปร่งใสและถูกต้องตามกฎหมาย ในการใช้จ่ายเงินอุดหนุนและเงินบริจาคทำได้ยากลำบาก นอกจากนี้ ข้อกฎหมายอาจจำกัดอำนาจการตรวจสอบภาครัฐในการเข้าถึงบัญชีหรือทรัพย์สินของวัด ซึ่งอยู่ในสถานะทางกฎหมายที่แตกต่างจากหน่วยงานเอกชน

การบริหารจัดการทรัพย์สินกลับประสบปัญหาหลายประการ ที่ส่งผลต่อความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในการปฏิบัติงาน การปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะการออกกฎหมายที่ชัดเจน เกี่ยวกับการใช้เงินอุดหนุนและเงินบริจาค เพื่อให้มีแนวทางการใช้จ่ายที่โปร่งใสและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การสร้างมาตรฐานในการบริหารทรัพย์สิน เช่น การบันทึกรายรับ-รายจ่าย และการรายงานประจำปีจะช่วยให้การจัดการเป็นระบบและมีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายและมาตรการตรวจสอบที่เข้มงวดโดยหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงการฝึกอบรมผู้จัดการทรัพย์สินให้เข้าใจข้อกฎหมาย จะช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด การที่มีส่วนร่วมของชุมชนและผู้บริจาคในการติดตามการใช้จ่ายเงิน จะสร้างความไว้วางใจ โดยการเปิดเผยรายงานการใช้จ่ายและให้โอกาสชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การใช้เทคโนโลยีในการจัดการและตรวจสอบ การจัดการทรัพย์สินจะช่วยให้การ

บริหารมีระเบียบมากขึ้น สุดท้าย การปรับปรุงกฎหมายและนโยบายให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ จะช่วยให้การจัดการทรัพย์สินของวัดมีความทันสมัยและส่งผลดีต่อความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ (ภิรมย์ จันถาวร, 2544) คณะกรรมการสงฆ์ในการกำหนดนโยบายหรือการบริหารงานต่าง ๆ เพื่อความสะดวกในการตัดสินใจของคณะกรรมการสงฆ์และเจ้าอาวาสอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งคณะกรรมการที่ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ภายในวัด ส่วนใหญ่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นและดำรงตำแหน่งตลอดชีวิต มีเพียงส่วนน้อยที่กำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2539) พระพุทธเจ้าทรงมอบพระธรรมวินัยให้เป็นศาสนาแทนพระองค์ เมื่อพระองค์ล่วงลับไปต้องถือธรรมาธิปไตยเป็นหลักสำคัญ โดยรวมแล้วการพัฒนาระบบการจัดการทรัพย์สิน จะช่วยให้การใช้เงินอุดหนุนและเงินบริจาค เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใส ส่งผลดีต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

จากปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการกระจายอำนาจดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาแนวคิด การจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินบริจาค พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 อธิบายปรากฏการณ์ทางกฎหมาย ความหมาย เป็นไปแก้ไขปัญหาทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัด อย่างครบวงจรมีประสิทธิภาพ และบรรลุเจตนารมณ์มาตรการทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัด ที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินบริจาค ให้เกิดความสงบสุขทางสังคมและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค
2. เพื่อวิเคราะห์กฎหมายในส่วนของการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และอำนาจหน้าที่ของผู้จัดการดูแล
3. เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาคือกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นวิธีหลักในการรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ มุ่งศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของวัด โดยเฉพาะทรัพย์สินที่ได้รับจากเงินอุดหนุนของรัฐและเงินบริจาคจากพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีความสำคัญต่อการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมไทย แหล่งข้อมูลประกอบด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รวมถึงหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย และบทความทางวิชาการที่กล่าวถึงแนวทางการจัดการทรัพย์สินของวัด อีกทั้งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกในส่วนพระวินัย และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพย์สินในพุทธศาสนา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบวิเคราะห์เอกสารตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีทางกฎหมาย และแนวทางจากนักวิชาการทั้งด้านศาสนาและกฎหมาย โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาหรือเสนอปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยมาตรการการจัดการทรัพย์สินของวัด ทั้งในด้านอำนาจหน้าที่ของผู้ดูแล และความโปร่งใสในการใช้จ่ายเงินอุดหนุนและเงินบริจาคให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโดยรวม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า การจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาคขาดประสิทธิภาพ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ. ศ. 2505 และกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ ไม่ชัดเจน หากไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์มาตรการทางกฎหมายที่ดี มีความรัดกุม อาจจะทำให้เกิดช่องทางการทุจริตได้

วิเคราะห์ตามพระราชบัญญัติและกฎกระทรวง ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 31 ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป เจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจสั่งการและบังคับบัญชาสูงสุดภายในวัด แต่เพียงผู้เดียว และแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 บัญญัติไว้ให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัด มาตรา 37 บำรุงรักษาวัด

จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี และมาตรา 38 เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลสั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์มีสิทธิพำนักอาศัยภายในวัด บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีอำนาจทุกอย่างภายในวัด

จากปัญหาดังกล่าว ควรได้รับการแก้ไข ดังนี้ 1) วางระเบียบปฏิบัติภายในวัดตามหลักธรรมาภิบาลในการจัดการทรัพย์สินของวัด ที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค และเจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด 2) จัดให้มีคณะกรรมการผู้มีความรู้ความสามารถจัดทำทะเบียนทรัพย์สินทรัพย์สินวัด และการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค เอกสารและบัญชีรับ รายจ่าย และคณะกรรมการตรวจสอบรายได้ รายจ่าย และทรัพย์สินของวัด และตรวจตราแก้ไขเพิ่มเติมสมุดทะเบียนดังกล่าวให้เรียบร้อย ถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง 3) แต่งตั้งคณะกรรมการวัด มีหน้าที่วางนโยบายมาตรการทางกฎหมายการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาคของวัด ให้เกิดความโปร่งใสและมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน สอดคล้องกับหลักการในสมัยพุทธกาล พระองค์ทรงแสดงพระธรรมวินัย และพระธรรมวินัยจึงถือเป็นกฎหมายธรรมนุญสูงสุด ในการปกครองสืบมา มีความเที่ยงธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลนำจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาการเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

ปัญหาการจัดการศาสนสมบัติของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินบริจาค พบว่า กฎหมายต่าง ๆ ในประเทศไทยที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวงที่ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายมหาเถรสมาคมบางส่วน ยังไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่จริง กับในปัจจุบัน เนื่องจากกฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้ มีพื้นฐานมาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 แม้จะมีการแก้ไขปรับปรุงตามลำดับก็ตาม ก็ยังคงมีลักษณะบางประการที่ไม่เหมาะสมและยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะกรณี 3 ประเด็น คือ กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัด กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัด ในกรณีเงินบริจาค และกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัด ในกรณีที่สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดสรรงบที่เรียกว่า “เงินอุดหนุน” มีประเด็นในการวิเคราะห์เพื่อสร้างกฎเกณฑ์ในทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการศาสนสมบัติของวัดในพุทธศาสนาในประเทศไทย ในแต่ละปี (ภัทรชัย โชติภณินชัย, 2561) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกลาง จะได้รับงบประมาณ 5,000 ล้านบาท ในจำนวนนี้เป็นเงินอุดหนุนวัดถึงกว่า 4,000 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 87 ของ

งบประมาณทั้งหมด และยังพบว่า เงินจำนวนนี้ถูกทุจริตไปมากที่สุด โดยเงินอุดหนุน 4,000 ล้านบาท จะถูกแบ่งออกไปใช้ 3 ประเภท คือ บุรณปฏิสังขรณ์วัด ให้การศึกษาพระสงฆ์ และสุดท้ายเผยแพร่กิจกรรมทางศาสนา

ในปี พ.ศ. 2558 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้แก้ไขระเบียบขั้นตอนการขออนุมัติเงินอุดหนุนใหม่ โดยจะให้วัดยื่นหนังสือผ่านสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่่มคณะกรรมการตรวจสอบจากเดิมที่ไม่มี ก่อนที่จะอนุมัติเงินให้วัด ซึ่งเดิมอาจไม่ผ่านจังหวัดหรือผ่านจังหวัดก็ได้ เรียกว่าขั้นตอนจะมากขึ้นและมีการตรวจสอบมากขึ้น ก่อนหน้านี้นี้มีบางวัดของงบประมาณบูรณปฏิสังขรณ์สูงถึง 10 ล้านบาท แต่การอนุมัติไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว และจะใช้เป็นดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในการตัดสินใจ ทำให้บางวัดได้รับเงินอุดหนุน 4 - 5 ล้านบาทเท่านั้น ในปัญหาต่าง ๆ ภายในวัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติวัด กรณีเงินบริจาค และกรณีเงินอุดหนุนวัด เป็นปัญหาเกี่ยวกับผู้มีอำนาจในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติ ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เจ้าอาวาส หรือผู้แทนของเจ้าอาวาส และปัญหาด้านกฎหมาย อีกทั้งเป็นปัญหาที่เกิดจากผู้เกี่ยวข้องขาดคุณธรรมจริยธรรม แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ และขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ อำนาจหน้าที่จึงมีความสำคัญในการการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติ ดังนี้

1. อำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีชื่อของวัดใดวัดหนึ่ง จึงเป็นของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยเฉพาะที่กฎกระทรวงว่าด้วยแบ่งส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2557 (กฤติน จันทน์สนธิมา, 2557) ปัญหาอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัด ตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 40 วรรค ท้าย บัญญัติว่า การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554) วัดส่วนใหญ่จึงมักบริหารจัดการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัดเอง โดยเฉพาะในเรื่องของเงินบริจาค ยกเว้นแต่เฉพาะบางวัดที่ยินยอมให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยสำนักงานศาสนสมบัติจัดเก็บค่าเช่าที่ดินหรือเงินผลประโยชน์ต่าง ๆ แทนวัด การมอบหมายหน้าที่ดังกล่าวมักเป็นเรื่องของความสมัครใจของแต่ละวัด ที่จะมอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการแทนหรือไม่ก็ได้ หรือบางวัดก็จะทำการจัดเก็บดูแลรักษาเงินผลประโยชน์และทำบัญชีเอง ยังใช้บังคับอยู่ ปัญหาการทุจริต ยกยอกเงินวัดยังปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

นอกจากต้องพิจารณาจากตัวบุคคลผู้มีหน้าที่บริหารจัดการเงินบริจาคของวัดแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดหรือช่องว่างของกฎกระทรวงฉบับดังกล่าวประกอบด้วย โดยคำนึงถึงหลักธรรมาภิบาลตามประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องปัจจุบัน ทั้งภาครัฐ องค์กรในการบริหารการเงินบริจาคของวัด พบว่าจุดอ่อนสำคัญที่กระทบศรัทธาที่ประชาชนมีต่อวัดคือ การบริหารวัดที่ขาดธรรมาภิบาล หมายถึง การบริหารจัดการที่เป็นระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้ จุดอ่อนนี้สะท้อนให้เห็นจากสามเรื่องที่เป็นปัญหาสำคัญที่วัดส่วนใหญ่ประสบอยู่ขณะนี้ คือ

1) วัดขาดระบบงานที่ชัดเจนในการบริหารเงิน หมายถึงรายรับรายจ่ายและระบบบัญชี ทำให้การบริหารเงินของวัดมีการปฏิบัติที่หลากหลายและแตกต่างกันมาก โดยเฉพาะวัดขนาดใหญ่กับวัดขนาดเล็ก ไม่เป็นมาตรฐาน รวมถึงไม่โปร่งใส ทำให้อ่อนไหวง่ายต่อการทำผิดพลาดต่าง ๆ

2) การตัดสินใจในการบริหารวัด ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสเป็นหลัก ทำให้การบริหารวัดขาดการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในวัดและประชาชนในพื้นที่ ที่สามารถให้คำแนะนำถ่วงดุลและปกป้องเจ้าอาวาส การตัดสินใจของเจ้าอาวาสเพียงลำพัง อาจพลาดพลั้งหรือผิดพลาดได้แม้ไม่มีเจตนา

3) ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการวัด ทั้งเจ้าอาวาส พระสงฆ์ในวัด ไวยาวัจกร และฆราวาสที่เข้ามาช่วยงานวัด ส่วนใหญ่จะขาดความรู้ในเรื่องการบริหาร ขาดความเข้าใจเรื่องระบบงาน และการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล ที่สำคัญขาดกระบวนการคัดเลือกผู้ที่เข้ามาช่วยงานวัดที่โปร่งใส ตรงไปตรงมา เพื่อให้ได้คนดีมีความสามารถ ไว้วางใจได้ และศรัทธาในพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยงานวัด

2. วิเคราะห์การจัดเก็บและจัดทำบัญชีเงินวัด จากข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารหลายฉบับ มีความเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า วัดส่วนใหญ่ขาดความรู้และทักษะในการนับและบันทึกรายรับรายจ่ายเงินบริจาคที่ดีเพียงพอ ได้แก่ วัดในภูมิภาคมีปัญหาทางการเงิน เนื่องจากการจัดทำบัญชีการเงินไม่ชัดเจน เพราะขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการบัญชีและการเงิน การจัดทำบัญชีไม่เป็นระบบ ไม่มีการถ่วงดุลประจำปี การบริหารจัดการผูกขาดอยู่ที่บุคคลกลุ่มเดียว ไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง วิธีปฏิบัติทางการบัญชีและระบบบัญชีของวัดไทยในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ยังไม่เหมาะสมตามแนวทางการปฏิบัติทางการบัญชี และขาดการควบคุมภายในที่ดี โดยเฉพาะระบบการจ่ายเงินและทรัพย์สินผู้จัดทำบัญชีส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์และขาดความรู้ด้านบัญชี

นอกจากนี้ บางวัดไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่กัน ระหว่างผู้ดูแลทรัพย์สินกับผู้ดูแลบัญชี จึงสรุปได้ว่า การนับเงินและบันทึกรายรับ รายจ่ายของเงินบริจาคของวัด ยังขาดการจัดทำบัญชีที่ไม่มีมาตรฐานเพียงพอ เนื่องจากจัดทำโดยผู้ที่ขาดความชำนาญและเหมาะสมเพียงพอจึงนำไปสู่ปัญหาการทุจริตเงิน

บริจาควัดได้ง่าย เพราะฉะนั้น จึงควรแก้ไขปัญหานี้ในรูปแบบของคณะกรรมการนับเงินและบันทึก รายรับรายจ่ายของเงินบริจาค ประกอบไปด้วยบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ผู้ตรวจสอบ บัญชีรับอนุญาต และไวยาวัจกรที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ด้านการเงินร่วมกัน จาก กฎกระทรวง การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด พ.ศ. 2564 ข้อ 7 กำหนดให้ การเก็บรักษา เงินของวัดในส่วนที่เกินหนึ่งแสนบาทขึ้นไป ให้เก็บรักษาโดยฝากรักษาในนามของวัด หรือวิธีการอื่นใดตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด การดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความ ประสงค์ของผู้บริจาค ทั้งนี้ ให้ฝากรักษาในนามของวัด วรคสอง กำหนดว่า การดูแลรักษาและจัดการเงินการ กุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค (พระครูปริยัติสารการ, 2565) พิจารณาได้ว่า เงินของวัดที่จะต้องเก็บรักษาตามที่กฎกระทรวงการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด พ.ศ. 2564 ข้อ 7 วรคแรก กำหนดไว้ นั้น ตามบทบัญญัติกฎกระทรวงการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติ ของวัด พ.ศ. 2564 ดังกล่าวข้างต้น

3. กฎหมายกลางที่เกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของทางราชการ โดยมีขอบเขตการบังคับ ใช้ทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารของทางราชการและด้านหน่วยงานของรัฐ มาตรา 4 บัญญัติว่า ข้อมูลข่าวสาร ของทางราชการ หมายความว่า ข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองหรือควบคุมดูแลของหน่วยงาน ของรัฐ เมื่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 บัญญัติว่า “ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล” ดังนั้น วัดจึงมีฐานะเป็นนิติ บุคคลตามกฎหมายมหาชน ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานของรัฐอย่างหนึ่งตามกฎหมาย เมื่อรายงานทางการเงินของวัดเป็นสื่อที่ทำให้ทราบถึงข้อมูลทางการเงินของวัด เพราะฉะนั้น วัดจึงต้องมีหน้าที่รายงาน การการเงินของวัดให้ประชาชนทราบ ตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 มีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับสิทธิรับรู้ของประชาชน และจะก่อให้เกิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตย 4 ประการ คือ การปกครองที่โปร่งใส การปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วม การปกครองที่ประชาชน ตรวจสอบได้ และการปกครองที่ประชาชนได้รับความเป็นธรรมในการพิทักษ์สิทธิเสรีภาพ (บรรเจิด สิง คเนติ, 2554) เมื่อมีคำขอพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารนี้ ก็สามารถตรวจสอบข้อมูลได้ตลอด

4. การเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัดในต่างประเทศ การศึกษาพบว่า ประเทศศรีลังกา เมียนมา และไทย ต่างมีมาตรการทางกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองและ ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด โดยเฉพาะทรัพย์สินที่ได้จากเงินอุดหนุนและเงินบริจาคจาก พุทธศาสนิกชน

ในศรีลังกา ซึ่งมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ กฎหมายของรัฐมีรากฐานจากกฎหมายสิงหลโบราณ เช่น การทำลายเจดีย์หรือต้นโพธิ์ หรือการปล้นทรัพย์วัด มีโทษถึงตาย และบังคับใช้กับทุกชนชั้น รวมถึงชาวต่างชาติ ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญศรีลังการะบุว่า “รัฐมีหน้าที่ปกป้องและทำนุบำรุงศาสนาพุทธ” (ลังกากูมาล, 2560) ในเมียนมา ศาสนาพุทธก็เป็นศาสนาหลักเช่นกัน ทรัพย์สินที่ได้รับจากการบริจาคถือเป็นของวัด ต้องบริหารจัดการตามเจตนาของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดซึ่งมีลักษณะคล้ายไวยาวัจกรของไทยเป็นผู้ดูแล ผู้ดำรงตำแหน่งต้องมีคุณธรรม ความรู้ และความซื่อสัตย์สุจริต มีวาระไม่เกิน 3 ปี และมีหน้าที่จัดการเงินบริจาค จัดทำบัญชี และตรวจสอบการเงินแนวทางในทั้งสามประเทศสะท้อนความพยายามในการจัดการศาสนสมบัติให้โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

สรุปผลวิจัย/ข้อเสนอแนะ

สรุปผลวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การจัดการทรัพย์สินของวัดจากเงินอุดหนุนและเงินบริจาคยังไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่ชัดเจน อาจเปิดช่องให้เกิดการทุจริต โดยเจ้าอาวาสมีอำนาจเต็มในการบริหารวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม แนวทางแก้ไขที่เสนอ ได้แก่ 1) วางระเบียบการจัดการทรัพย์สินของวัดตามหลักธรรมาภิบาล และให้เจ้าอาวาสปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด 2) จัดตั้งคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ ทำทะเบียนทรัพย์สิน ตรวจสอบรายรับรายจ่าย และจัดทำบัญชีให้ถูกต้อง 3) แต่งตั้งคณะกรรมการวัด วางนโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้การจัดการทรัพย์สินโปร่งใส มีส่วนร่วม และสอดคล้องกับหลักธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์มาตรา 37 และมาตรา 38 อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาคของวัดให้ทันสมัยเนื่องจากโลกเปลี่ยน โดยยึดแนวทางตามพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองที่มีอยู่ สามารถนำมาใช้สนับสนุนพระธรรมวินัย การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1) วางระเบียบปฏิบัติภายในวัดตามหลักธรรมาภิบาลในการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค และเจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

2) จัดให้มีคณะกรรมการผู้มีความรู้ความสามารถ จัดทำทะเบียนทรัพย์สินทรัพย์สินวัด และการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค เอกสารและบัญชีรับ รายจ่าย และคณะกรรมการตรวจสอบรายได้

3) แต่งตั้งคณะกรรมการวัด มีหน้าที่วางนโยบายมาตรการทางกฎหมายการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาคของวัด ให้เกิดความโปร่งใสและมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

4) ควรปรับปรุงโครงสร้างและจำนวนของคณะกรรมการคุณสมบัติและลักษณะต้องห้าม อำนาจหน้าที่การแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่ง วาระการดำรงตำแหน่ง วาระการประชุมของคณะกรรมการวัดและแก้ไขเพิ่มเติมอำนาจหน้าที่

5) สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดให้เป็นกฎระเบียบข้อบังคับชัดเจนให้วัดจัดทำรายงานทางการเงินเป็นประจำทุกปี

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นอกจากจะมีมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาด้านการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดไม่ไหวแล้ว ยังต้องคำนึงถึงมาตรการเชิงนโยบายเพื่อให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องมีประสิทธิภาพและบรรลุผลมากยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ประชาชนและชุมชนในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน ควรมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการจัดการทรัพย์สินของวัด ที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาคของวัดมากขึ้น การกระตุ้นให้เกิดผู้มีจิตอาสาทำงานเพื่อชุมชนและสังคม ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเป็นเจ้าของ ในฐานะเป็นชาวพุทธ

2) จัดให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วม เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงยุติธรรม เป็นต้น การบริหารจัดการที่ดีสะท้อนถึงความโปร่งใสและตรวจสอบได้ จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขององค์กรนั้น และวัดเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดกับคนและชุมชนได้มากขึ้น

3) การสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในผู้มีจิตศรัทธาและพุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใส เป็นสิ่งสำคัญในการทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

4. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาวิจัยในกรณีออกกฎหมายมาตรการทางกฎหมายการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค เพื่อกำหนดถึงการมีและแต่งตั้งคณะกรรมการวัดที่มีองค์ประกอบที่สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับวัด เพื่อให้คณะกรรมการวัดมีบทบาทที่จะสามารถช่วยในการพัฒนาวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับการบริหารจัดการที่ดี

2) ศึกษาวิจัยในกรณีพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารการเงินให้แก่วัดอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยให้มีการจัดอบรมไวยวัจกรและกรรมการวัด

3) ควรศึกษาเรื่องการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางและศาสนสมบัติวัด ที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์

เอกสารอ้างอิง

- กฤติน จันท์สนธิมา. (2557). การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีเงินบริจาค. ใน *วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2554). *หลักกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมฝ่ายปกครอง*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- พระครูปริยัติสารการ. (2565). มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองศาสนสมบัติของวัดในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย. ใน *ดุष्ฎิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตร์ดุष्ฎิบัณฑิต คณะนิติศาสตร์*. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2539). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- ภัทรชัย โชติกวนิชย์. (2561). การทุจริตเงินทอนวัด. ใน *การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ภิรมย์ จันถาวร. (2544). ยุทธศาสตร์การจัดการการเงินของวัด. ใน *รายงานการวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

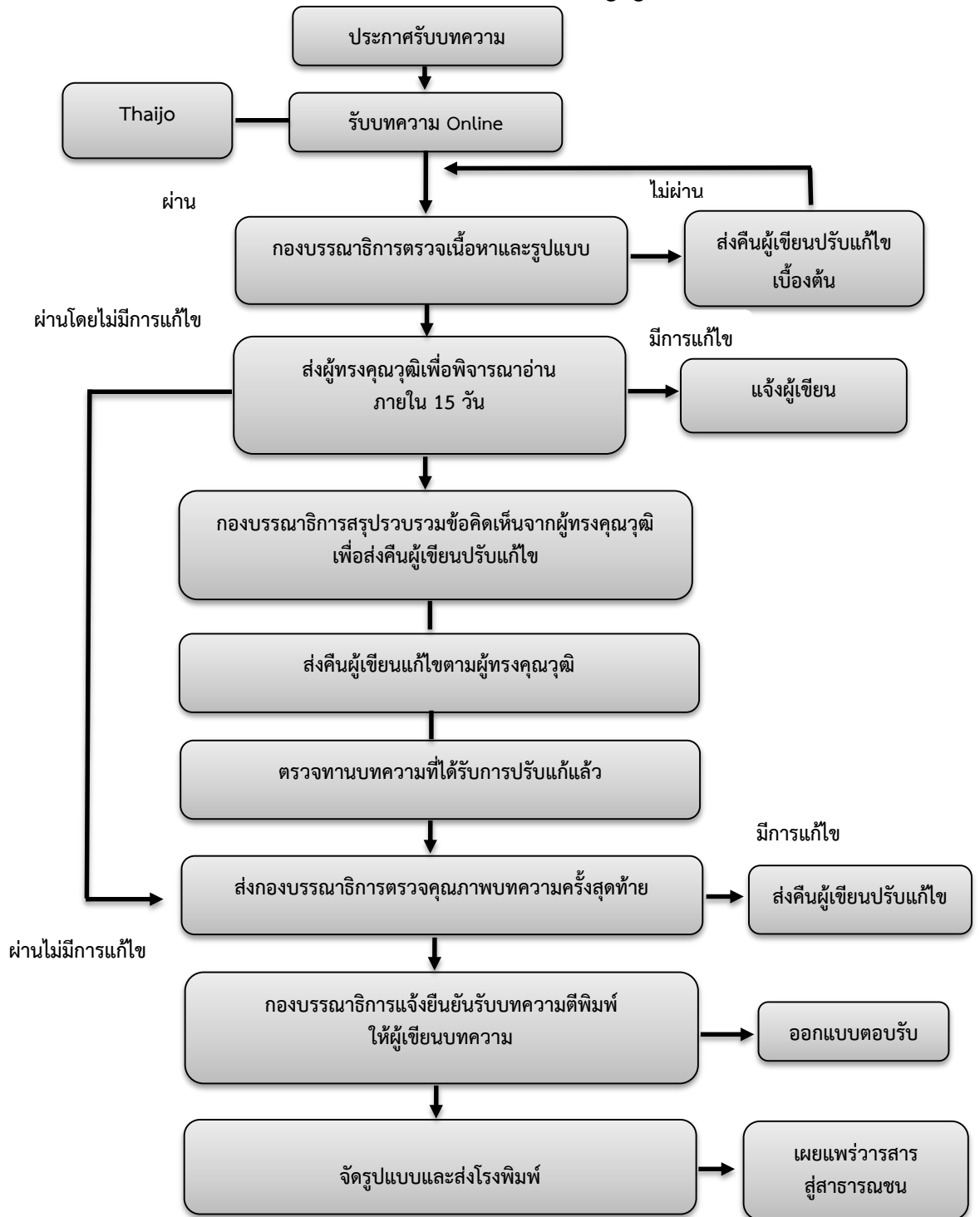

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 17
(6 เมษายน 2560)

ลังกาภูมาร. (2560). เล่าเรื่องเมืองศรีลังกา. รวมบทความวิชาการในวาระรอบหนึ่งทศวรรษ.
นครปฐม : สาสะพิมพ์การ.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ
และคำสั่งคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารปัญญาปณิธาน

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

1. หลักเกณฑ์การตีพิมพ์ในวารสารปัญญาปณิธาน

วารสารปัญญาปณิธาน เป็นวารสารวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย และนักวิชาการ ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา ศีลศาสตร์ และด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย มีกำหนดออกวารสารปีละ 2 ฉบับคือ ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มิถุนายน/ฉบับ ที่ 2 เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม (ราย 6 เดือน) ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน

2. ประเภทของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารปัญญาปณิธาน

2.1 บทความวิชาการ เป็นบทความที่เสนอเนื้อหาความรู้ ความคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางวิชาการที่เชื่อถือได้ในเรื่องนั้น ๆ โดยมีหลักฐานทางวิชาการอ้างอิง

2.2 บทความวิจัย (Research article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใด ๆ มาก่อน

3. การจัดเตรียมบทความ

วารสารปัญญาปณิธานได้พัฒนาและปรับปรุงรูปแบบของบทความ โดยได้ปฏิบัติตามคู่มือแนะนำการเตรียม Template สำหรับการสกัด Metadata ของวารสารตีพิมพ์ ให้สอดคล้องกับเกณฑ์ที่ TCI กำหนด รวมถึงข้อควรระวังในการจัดเตรียมบทความด้วย เช่น ข้อควรระวังการจัดเตรียมบทความในส่วนของผู้แต่ง ไม่ใส่ตำแหน่งทางวิชาการ ยศ ตำแหน่งราชการ ทหาร ตำรวจ สถานภาพทางการศึกษา หรือคำนำหน้าชื่อ หรือท้ายชื่อ เช่น นาย, นาง, นางสาว, ผศ.ดร., PhD, ร.ต.ต., พ.ต.ท. และไม่ระบุสถานภาพผู้แต่ง เช่น นักศึกษาปริญญาเอก, อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, ผศ.ดร., ผู้อำนวยการ..., คณบดีคณะ..., พยาบาลวิชาชีพ สังกัดผู้แต่ง ต้องมีสังกัดเดียว (หากมีหลายสังกัดให้เลือกเพียง 1 สังกัด) และควรระบุ หน่วยงานระดับต้น เรียงไปจนถึง หน่วยงานหลัก จังหวัด รหัสไปรษณีย์ และประเทศ ดังตัวอย่างเช่น “ภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี” และระบุภาษาอังกฤษเป็น “Department of Physics, Faculty of Science, King Mongkut’s

University of Technology Thonburi, Bangkok, 10140, Thailand” และตามด้วย E-mail ของผู้แต่งหลักทุกครั้งเป็นต้น โดยเมื่อผู้แต่งเขียนบทความตามรูปแบบที่วารสารกำหนดแล้วจึงเข้าสู่ขั้นตอนส่งบทความในระบบ Thaijo2 ต่อไป

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้บทความที่ผู้เขียนได้ส่งมามีรายละเอียดที่กองบรรณาธิการสามารถเก็บข้อมูลไว้ในระบบได้ จึงกำหนดการเตรียมต้นฉบับไว้ ดังนี้

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 12 – 14 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH SarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษขอบบน 3.81 ซม. ขอบล่าง 2.54 ซม. ขอบซ้าย 2.54 ซม. ขอบขวา 1.5 ซม. กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัด พร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้ โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสังกัดหรือหน่วยงาน และ E-mail พิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่อง โดยเรียงมาทางด้านขวา

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำต่อบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 5 คำ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุป มีความกะทัดรัด และสั้น

2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน

5) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

6) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) หมายถึง ประเด็นที่ผู้วิจัย เสนอแนะขึ้นมาจากผลการวิจัยหรือข้อค้นพบจากการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อให้ข้อมูล คำแนะนำแนวทาง หรือวิธีการใด ๆ แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำ ข้อเสนอแนะไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนา การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลง หรือเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน หรือการบริหารจัดการ เป็นต้น

7) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเนื้อเรื่องเท่านั้น ใช้การอ้างอิงแบบ APA

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) เอกสารอ้างอิง (Reference) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้อง ของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน และปีที่พิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง โดยการกรอกข้อมูลอ้างอิงในฟังก์ชันการอ้างอิง ของโปรแกรม Microsoft Word 2010 เป็นต้นไป เอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

- 1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า มาด้วย ตัวอย่าง เช่น “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชาเป็นปัจจัย สังขารทั้งหลายจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการ ฉะนี้” (ส.นิ.(ไทย) 16/35/75) เป็นต้น
- 2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อผู้แต่งแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (สมภาร พรหมทา, 2555)
- 3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสอง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2550)
- 4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกแล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุทิตย์ อาภาโรและคณะ, 2558)
- 5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคน ให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงปีปัจจุบันมากที่สุด

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

- 1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Keown, 2010)
- 2) ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสองราย โดยใช้เครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลางระหว่างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสอง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Hersey & Blanchard, 2010)
- 3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ (Kaiser et al., 2010)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อหนังสือ.// (ครั้งที่พิมพ์).// สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระมหาทวี มหาปณฺโณ. (2557). *ดุสิตภาพชีวิตเชิงพุทธ เพื่อความมีอายุยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.

3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).// ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).// สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สมพร รุ่งเรืองกลกิจ. (2553). พระพุทธศาสนากับงานสุขภาพจิต. ใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (บรรณาธิการ). *พระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์โลก*. (หน้า 3-20). กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.

4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อวารสาร, /ปีที่(ฉบับที่), /เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บรรจบ บรรณรุจิ. (2557). พระวัคกลีในคัมภีร์บาลี : จุดเชื่อมโยงที่ยังไม่พบ. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 10(2), 25-44.

5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ : ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ใน ชื่อสารานุกรม, / (เล่มที่อ้าง, หน้า เลขหน้าที่อ้าง). สถานที่พิมพ์: / สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ปรีชา พิณทอง. (2532). คะลำ. ใน *สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ*, (หน้า 173). อุบลราชธานี: ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.

6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อหนังสือพิมพ์, / เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

เปรียญ 10. (22 พฤษภาคม 2562). เหลียวหลังแลหน้ามหาจุฬาฯ ทางเลือกสำหรับคนชนบท. *เดลินิวส์*, น. 5.

7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย**รูปแบบ :**

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อวิทยานิพนธ์.// ใน ระดับวิทยานิพนธ์ สาขา.// ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระมหาประหยัด ปญญาโร (สุนนท์). (2542). จริยธรรมในลำกลอน. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แม่ชีกฤษณา รักษาโณมและคณะ. (2556). รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม. ใน *รายงานการวิจัย*. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช).

8) สัมภาษณ์**รูปแบบ:**

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.// (วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).// ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.// (ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

โกเมทร์ อ่อนนุช. (5 พ.ย. 2560). ความเชื่อเรื่องนาคในพระพุทธศาสนา. (นางสาวเจนจิรา พุ่มแก้ว, ผู้สัมภาษณ์)

9) สื่อออนไลน์**รูปแบบ :**

ผู้แต่ง.// (ปีที่เผยแพร่).// ชื่อเรื่อง.// เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2562). *สิ่งแรกในพระพุทธศาสนา* (4). เรียกใช้เมื่อ 18 พฤษภาคม 2562 จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_193297

10) ราชกิจจานุเบกษา**รูปแบบ:**

ชื่อกฎหมาย.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).// ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์วิธีการ ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). จาริกบุญ-จาริกธรรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

ประพันธ์ ศุภสร. (2554). อัมมสันตติ: วิธีการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาของพระนาคเสน. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 7(1), 54-61.

สมภาร พรหมทา. (2534). อดีตากับนัตติตาในพุทธปรัชญาเถรวาท. ใน ดุษฎีนิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีชา พิณทอง. (2532). คอล่า. ใน สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ, (หน้า 173). อุบลราชธานี: ด้านสหราชอาณาจักร จำกัด.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปัญญา). (2555). การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุทยานแห่งชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. เรียกใช้เมื่อ 4 กันยายน 2556 จาก <https://is.gd/zOr2aQ>

Boo Elizabeth. (1990). *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls*. Vol. 1 and 2. World Wildlife Fund. Washington, D.C.

Kiarash, A. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. *The Iranian Journal of Allergy*, 6 (5), 25-28.

5. การส่งบทความเข้าระบบ ThaiJO เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสารปัญญาภิธานได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/index> เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง E-mail : ppj.mcunk@gmail.com

6. รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารปัญญาปณิธาน

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 15 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. เงื่อนไขของบรรณาธิการ

เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจประเมินบทความแล้ว มีความเห็นให้แก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ หากรายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยนั้น ไม่ตรงกับแนวทางของวารสารปัญญาปณิธาน หรือไม่ผ่านการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิหรือเชี่ยวชาญ เมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์แล้ว ผู้นิพนธ์บทความจะได้รับวารสาร ลังก์วารสาร ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความ

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุล ผู้เขียนบทความ (ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุล ผู้นิพนธ์บทความ (อังกฤษ) (12 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (อังกฤษ) (12 pt)

E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระเบียบของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด).....

คำสำคัญ : 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(ไม่ควรเกิน 5 ย่อหน้า) (16 pt)

1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างอิงนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารับ).....
2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างอิงงานวิจัยหรือทฤษฎีมารับ).....
3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา.....
4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

- 1.....(16 pt).....
- 2.....(16 pt).....
- 3.....(16 pt).....

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล.....

.....

.....

.....

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ.....

.....

.....

.....

.....

อภิปรายผล (18pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด.....

.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (18pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย.....

.....

.....

สรุป/ข้อเสนอแนะ (18pt)

(16pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กระชับรัดได้ใจความพร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ รวมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง : (18 pt) อ้างอิงแบบ APA ไม่น้อยกว่า 5 เล่ม

.....(16 pt).....

.....

.....(16 pt).....

.....

.....(16 pt).....

.....

.....(16 pt).....

.....

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความ วิชาการ

ชื่อบทความ(ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ(อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนบทความ(ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้สนับสนุนบทความ (อังกฤษ) (12 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด(ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด(อังกฤษ) (12 pt)

E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(16 pt).....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt).....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(16 pt).....

.....

.....

.....

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt).....

.....

สรุป (18 pt)

(16 pt).....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt) อ้างอิงแบบ APA

.....(16 pt).....

.....

.....(16 pt).....

.....

.....(16 pt).....

.....

.....(16 pt).....

.....

**แบบฟอร์มนำส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสาร ปัญญาปณิธาน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย**

1. ชื่อ-ฉายา-นามสกุลของผู้นิพนธ์บทความ

(ภาษาไทย).....

ชื่อ-ฉายา-นามสกุลของผู้นิพนธ์บทความ

(ภาษาอังกฤษ).....

ตำแหน่ง :

() อาจารย์ มหาวิทยาลัย.....() บุคคลทั่วไป

() นิสิต/นักศึกษา มหาวิทยาลัย.....

ระดับ ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก

ประเภทบทความ () บทความวิจัย () บทความวิชาการ () วิจารณ์หนังสือ

(ภาษาไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

2. สถานที่ติดต่อผู้นิพนธ์บทความ

ที่อยู่ติดต่อสะดวกที่สุด.....

.....โทรศัพท์.....E-mail.....

เมื่อคณะบรรณาธิการของวารสารพิจารณาแล้ว มีมติให้แก้ไขปรับปรุงบทความ ข้าพเจ้ามีความยินดีรับไปแก้ไขตามมติดังกล่าวนั้น และข้าพเจ้าขอรับรองว่า บทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และได้คัดลอกหรือดัดแปลงมาจากของผู้ใดทั้งสิ้น

ทั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ชำระค่าธรรมเนียมขอตีพิมพ์บทความลงในวารสาร ปัญญาปณิธาน ตามอัตราที่กำหนดไว้แล้ว

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้นิพนธ์บทความ

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมายเหตุ : กรุณาส่งแบบฟอร์มมาที่ วารสารปัญญาปณิธาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย E-mail : ppj.mcunk@gmail.com